BIJBELVERKLARING.

XXII. DEEL.

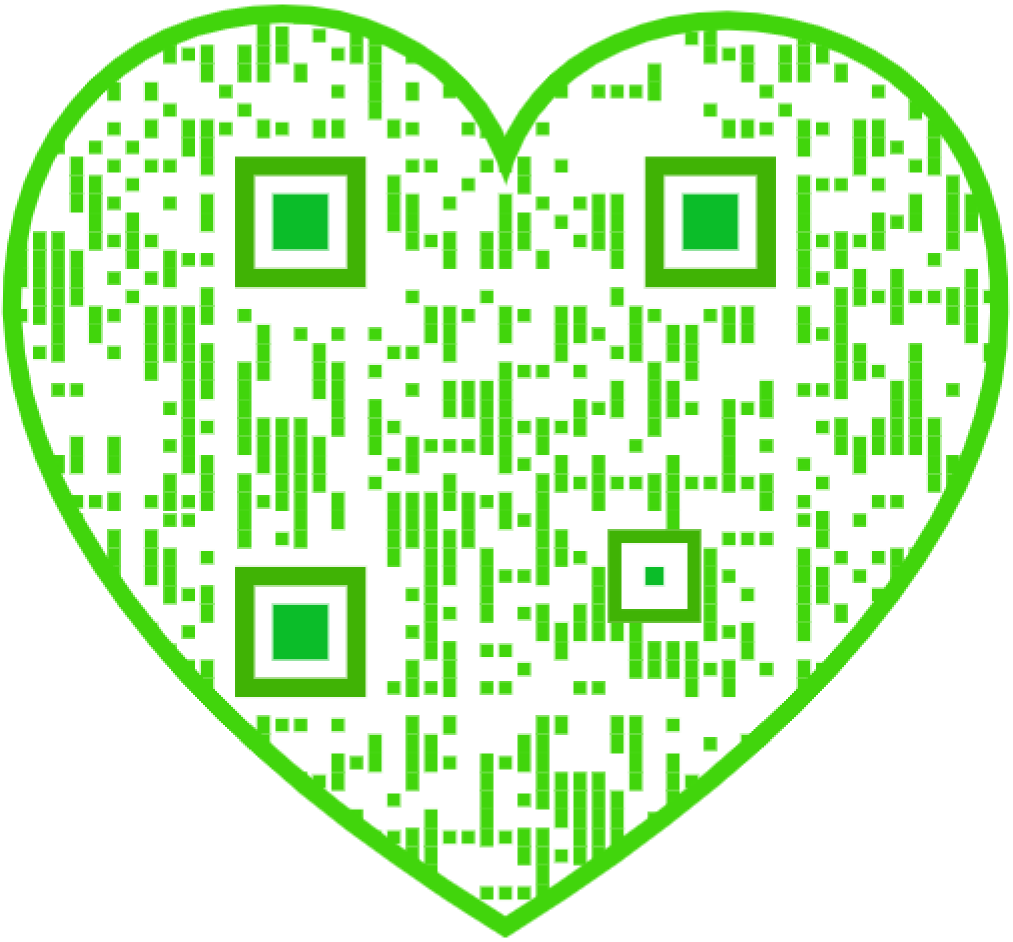

DE
BIJBEL,
DOOR BEKNOPTE
UITBREIDINGEN,
EN OPHELDERENDE
AENMERKINGEN,
VERKLAERD:
DOOR

J. VAN NUYS KLINKENBERG,

A. L. M. THEOL. ET PHIL. DOCTOR, HOOG-LEERAER IN DE H. GODGELEERDHEID EN KERKELYKE GESCHIEDENIS, AEN HET ILLUSTRE ATHENÆUM, EN PREDIKANT IN DE GEMEENTE TE AMSTERDAM; MITSGADERS LID VAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN, TE VLISSINGEN.

TWEE-EN-TWINTIGSTE DEEL.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCI.

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

Met Adprobatie van de Gecommitteerden der Eerw. Klasſis van Amſterdam.

den 14den July 1791.

INLEIDING
TOT DEN
BRIEV VAN
PAULUS,
AEN DE
CHRISTENEN
TE
ROME.

Wy hebben XIV Brieven van PAULUS, aen onderscheidene Gemeenten en personen, geschreven. In de rangschikking van deze Brieven, vindt men eerst de zulke, welken de Apostel aen gansche Gemeenten, en daer na die, welke hy aen byzondere personen, aen TIMOTHEUS, TITUS en PHILEMON, heeft afgevaerdigd; daerop volgt eindelyk de Briev aen de HEBREEUWEN, om dat men 'er, eenigen tijd, aen getwijffelt heeft, of dezelve wel van PAULUS oorspronkelyk ware, offchoon de Grieken denzelven, voor de Brieven aen byzondere personen, onmiddelyk achter dien, aen den THESSALONICENSEN, gerangschikt hebben (*a*).

(*a*) XVIII Deel, *Inleid.* p. LXVII.

Aen des Apostels Briev, aen den ROMEINEN, heeft men de eerste plaets gegeven, om dat Rome toenmaels de vermaerde hoofdstad was van het Keizerrijk.

Deze Briev wordt, met het hoogste recht, voor éénen der allermoeilykste gehouden, in welken vele dingen voorkomen, zwaer om te verstaen. Wy hebben daerom, by wijs van INLEIDING, vry wat vooräf aen te merken. —— Wy beginnen met

I. *Den Schrijver.*

PAULUS, die dezen Briev geschreven heeft; is één der merkwaerdigste mannen, die ooit geleevt hebben. Van den geweldigsten vervolger der Christenen, werd hy een Leeraer van het Euangelie, byzonder onder de Heidenen, die, aen de uitbreiding van CHRISTUS Koningrijk onder de volken, meer heeft toegebracht; dan iemand der overige Apostelen. —— In de HANDELINGEN *der* APOSTELEN, vinden wy een omstandig bericht van 's mans roeping, verrichtingen, en lotgevallen, tot dat hy, te Rome, in banden geraekte.

Het leven van dezen groten man is, door velen, omstandig beschreven. Onder de latere munten byzonder uit NIEMEIER (*b*), en HESZ (*c*). — Om dat

(*b*) *Charakterkunde van den Bijbel*, V Deel. p. 125—
(*c*) *Geschiedenis der Apostelen.*

dat de Apostel ons hier, voor de eerstemael, als Schrijver, voorkomt, zullen wy, omtrent zijn leven en karakter, het nodige, zo kort mogelyk, mededeelen, om hem recht te kennen en te bewonderen.

De uitmuntende PAULUS was een Jood van afkomst; oorsprongelyk uit de Stam van Benjamin, vergel. Phil. III: 4. Zijne geboorteplaets was Tarsus, eene voorname Stad van Cilicien, Hand. XXI: 39. Zijne Ouders, of Vooröuders hadden het Romeinsche burgerrecht verkregen, en daer door was hy een geboren burger van Rome, Hand. XXII: 27, 28. Ondertusschen is de tijd van zijne geboorte geheel onzeker; alleenlyk mag men dit algemene vast stellen, dat hy, niet lang na CHRISTUS, ter waereld gekomen zy; by de steeniging van STEPHANUS, in het jaer 35 der gewone Christen Jaertelling, wordt hy nog een *jongeling* genaemd, Hand. VII: 58, offchoon hy toen reeds meer, dan 30 jaren, kan bereikt hebben.

Er is geen twijffel aen, of hy werd te Tarsus, zijne geboorte Stad, alwaer de wetenschappen bloeiden (*d*), in de Grieksche geleerdheid onderwezen. Maer nog jong zijnde, werd hy naer Jerusalem gezonden, om zich aldaer, onder den beroemden Hoog-Leeraer GAMALIEL, in de toenmalige Godgeleerdheid der Pharizeeuwen, te oef-

(*d*) STRABO *Geogr.* l. XIV.

fenen. Dit maekte, dat hy, van zijne jongelingschap af, zeer verkleevd ware, aen de leerbegrippen der Pharizeeuwen, zijnde zeer nauwgezet, in het waernemen van de Godsdienstige plechtigheden, zo die in MOSES wet geboden waren als die, welken zy willekeurig hadden ingeſtelt, Hand. XXVI: 4, 5.

Daer nu de Pharizeeuwen ongemeen zeer verbitterd waren, op den Heiland, en de belijders van zijnen naem, is het ligtelyk te begrijpen, dat de jongeling bezield ware, met eenen blakenden yver, ter handhaving van de Joodſche wet, en zich verbeeldde een Godsdienstig werk te doen, wanneer hy niets onbeproevd liet, om den voortgang van het Christendom te ſtuiten. Deze gezindheid openbaerde hy, in nadruk, by den wreden marteldood van STEPHANUS. Deze was hem byzonder aengenaem, en hy gav, voor de gehele menigte des volks, zijn genoegen openlyk te kennen, Hand. VII: 58. VIII: 1. XXII: 20. XXVI: 10. Dit was de eerſte proev, van zijnen woedenden yver, die, van dag tot dag, groter werd. Hy maekte 'er voortaen zijn werk van, om de vergaderingen der Christenen, te Jeruſalem, te ſtoren. Zelvs viel hy, onbeſuisd, in de huizen der Christenen; hy leverde hen, zonder verſchoning van kunne, in de gevangenis; hy liep de ééne Synagoge in, en de andere uit, om zulke Joden op te zoeken, die verdacht waren, van

Chris-

Christenen te zijn, dezen liet hy, door de handen der Gerechtsdienaren, met roeden geesselen, en zo lang pijnigen, tot dat zy verklaerden, by het Jodendom te blijven; zelvs noodzaekte hy deze menschen, om JESUS te lasteren, en te verklaren, dat zy den Heiland, wel verre van in hem te geloven, voor eenen bedrieger en valschen Propheet hielden, Hand. VIII: 1, 3. XXVI: 10. Kortom hy was een schrik, voor de Christenen te Jerusalem, en het enkel horen noemen van zijnen naem was genoeg, om hen te doen beven.

Dan deze woedende vervolging had een geheel ander uitwerksel, dan de yveraer verwacht had. Zy gav gelegenheid, tot de verdere uitbreiding van CHRISTUS Koningrijk. De meeste Christenen verlieten Jerusalem, en namen, by tijds, de vlucht, zo dat zy verstrooid werden, door de landen van Judea en Samaria, Hand. VIII: 2, en vervolgens ook in Galilea, Kap. IX: 31, in welke drie deelen thans het Joodsche land onderscheiden werd. Deze verstrooide Christenen nu predikten het Euangelie, allerwegen door alle gewesten van het Joodsche land, met dat gevolg, dat de belijders van JESUS naem aenmerkelyk vermeerderden, Hand. VIII: 4.

Het was daerom den onbesuisden yveraer niet genoeg, de Christenen uit Jerusalem verjaegt hebben; hy wilde hen ook, zo veel mogelyk, uitroeien. Ten dien einde vervoegde hy zich, by

den toenmaligen Hogepriester, met verzoek, om brieven van voorſchrijving. Daer mede begav hy zich, naer Damascus, de hoofdſtad van Syrien, alwaer hy wist, dat vele der verjaegde Christenen eene ſchuilplaets gezocht hadden. Het opperhoofd der Joodſche Kerk bewilligde zeer geredelyk, in dit verzoek, en gav hem brieven mede, waerby de Joodſche Synagoge te Damascus gelast werd, hare goede diensten, by den Stadhouder van den Koning ARETAS, aen te wenden; dat PAULUS vryheid hebben mogt, om de Christenen, die hy aldaer vinden zou, zonder onderſcheid van kunne, gevangelyk naer Jeruſalem te voeren, ten einde zy aldaer openlyk mogten geſtraft worden, als boosdoeners. —— Zich van eenige mannen, op welker trouw hy zich verlaten konde, als mede van goed geweer en al het nodige, voorzien hebbende, begav hy zich blymoedig op reis, Hand. IX: 2. XXII: 5. XXVI: 12.

Dan, op dezen zelvden tocht, werd hy, in zijn wreedäertig voornemen, wonderdadig geſtuit, en, op het onverwachtst, uit eenen vervolger der Christenen, in eenen yverigen Apostel van den Heiland, veränderd. Hy hoorde niet alleen den Goddelyken Verloſſer tot hem ſpreken, maer hy zag Hem ook Hand. IX: 7, 17. XXVI: 16. 1 Cor. IX: 1. XV: 5, 7, 8. Door den onnadenkelyken glans, in welken hem de Heiland verſchenen was, blind en allergeweldigst verſchrikt

zijn-

zijnde, onthieldt hy zich, drie dagen, van spijs en drank, en, geduurende deze drie dagen, werd hy, door onmiddelyke openbaringen, in de verborgenheden van het Euangelie, onderwezen, Gal. I: 11, 12. Een zeker Christen, met name ANANIAS, herstelde hem het gezicht, op Gods bevel, en aenstonds aenvaerdde hy de Apostolische bediening. Hy, die gekomen was, om de belijders van JESUS naem uit te roeien, predikte in de Synagogen te Damascus, dat JESUS, welken hy tot dus ver, in zijne onwetenheid, vervolgt had, de beloovde MESSIAS en Gods Zoon ware, Hand. IX: 1-22. Welk eene verbasende verändering, in de denk- en handelwijs van dezen man!

Deze merkwaerdige verändering van PAULUS is voorgevallen, in het jaer 35 der gewone Christelyke Jaertelling (*e*). —— Kort daer na begav hy zich, naer Arabien, komende, van tijd tot tijd, te Damascus. Maer, ten einde van drie jaren, vertoevde hy eenigen tijd, binnen Damascus; wanneer de ongelovige Joden een voornemen smeedden, om hem van kant te maken, maer hy ontweek hunne lagen, Gal. I: 17. Hand. IX: 23-25. 2 Cor. XI: 31-33.

Dit gevaer ontweken zijnde, kwam PAULUS, drie jaren na zijne bekeering, te Jerusalem. —— Dan, dat een man, die deze hoofdstad verlaten

(*e*) XVIII Deel. *Inleid.* p. XLVI—.

had, om de belijders van JESUS naem, tot in de buitenlandfche fteden, te vervolgen, als een prediker van het Euangelie, en een Apostel van CHRISTUS, wederkeerde: was zulk een zonderling verfchijnfel, dat het den Christenen te Jerufalem niet mogelyk ware, om alle wantrouwen af te leggen. Zy fchroomden daerom hem te ontvangen. Dan BARNABAS, van de zaek nader onderricht zijnde, bezorgde hem ingang, by PETRUS en JACOBUS, de eenigften der Apostelen, die toen ter tijd binnen Jerufalem waren. PETRUS nam hem, onder zijn dak, en geduurende de 15 dagen, welke de nieuwe Apostel, binnen Jerufalem, doorbracht; predikte hy het Euangelium, aen de Griekfche Joden, die, in de landen der Heidenen, geboren en woonächtig zijnde, den Godsdienst, in hunne Synagogen, in de Griekfche tael, oeffenden. Maer men fmeedde ook hier eenen toeleg, om hem van kant te maken; dan, door eene Openbaring, gewaerfchouwd zijnde, vertrok hy näer Cæfareen, en begav zich van daer, te fcheep, naer zijne Vaderftad Tarfus, alwaer hy dus doende gelegenheid kreeg, om het Euangelie, aen zijne bloedverwanten, en medeburgeren, te verkondigen, Hand. IX: 26-30. Gal. I: 18. Hand. XXII: 18.

Een jaer, of daerömtrent, bleev PAULUS te Tarfus, alwaer hy zich, buiten twijffel, zal beyvert hebben, om het Koningrijk van CHRISTUS uit te breiden. —— Inmiddels hadden de Christenen,

die

die uit Jerusalem verjaegd waren, het Euangelie verkondigt in Phœnicien, Cyprus, en Antiochien, de hoofdstad van Syrien. Byzonder was 'er, in de laetstgemelde Stad, eene zeer aenzienlyke Gemeente, zo wel van bekeerde Heidenen, als gelovige Joden, Hand. XI: 19-21. Zo drae de Christenen te Jerusalem bericht gekregen hadden van den gezegenden voortgang des Euangeliums, te Antiochien, ook onder de Heidenen, zonden zy BARNABAS derwaerds, om hen, die reeds geloovden, te versterken, en anderen, die nog onbekeerd waren, toe te brengen; en dit werk verrichtte hy, met eenen blijkbaren zegen, zo dat 'er eene zeer grote menigte geloovde. Dit bewoog BARNABAS, om PAULUS, met welken hy te Jerusalem eene gemeenzame kennis gemaekt had, Hand. IX: 27, van Tarsus, naer Antiochien, af te halen, die aenstonds, door eene verborgene aendrift bewilligde, Hand. XI: 22-25.

Dit geschiedde, in het jaer 40 der gewone Jaertelling, en van dien tijd heeft de Apostel, met eenen onvermoeiden yver, en eenen blijkbaren zegen, onder de Heidenen gearbeidt. —— Een geheel jaer, predikte hy, met BARNABAS, te Antiochien, en toen was het, dat de belijders van JESUS naem, den eernaem van Christenen, voor het eerst, ontvangen hebben, Hand. XI: 26.

Terwijl de Gemeente des Heeren te Antiochien, onder den dienst van PAULUS en BARNABAS,

by uitnemenheid bloeide, voorfpelde een zeker Propheet, binnen die Stad, met name AGABUS, dat 'er een hongersnood ontftaen, en Judæa voornamelyk treffen zoude. Om nu den behoeftigen Christenen van Judæa, in dezen nood, te hulp te komen, werden 'er eenige lievdegaven ingezameld, en door PAULUS en BARNABAS, naer Jerufalem, overgebracht. Dit lievdewerk verricht hebbende, keerde PAULUS, met BARNABAS, en JOANNES, bygenaemd MARCUS, den Neev van BARNABAS, naer Antiochien te rug, Hand. XI: 27-30. XII: 25.

Kort daerop kregen eenige Leeraers, in de Gemeente van Antiochien, door eene openbaring bevel, om PAULUS en BARNABAS af te zenden, ten einde ook het Euangelie elders, onder de Heidenen, te prediken. Beide deze mannen werden, tot dien dienst, onder hartelyke zegenbede, plechtig ingewijd. Van hier begint eigenlyk het Apostelämbt van PAULUS, onder de Heidenen, Hand. XIII: 1-3.

Aenftonds reisde PAULUS, met zijnen metgezel, naer *Seleucien*, eene Stad van Syrien, aen den mond der rivier Orontes. Van hier ging hy, te fcheep, naer het eiland *Cyprus*. Te *Salamis*, de vermaerde hoofdftad van dat eiland, predikten zy, in de Synagoge, het Euangelie aen de Joden. Vervolgens trokken zy het eiland westwaerds door, naer *Paphos*, alwaer de Apostel eenen zekeren BAR-JESUS, eenen gewaenden tovenaer, die

zich

zich vuiläertig, tegen zijne pogingen, verzette, door eene wonderdadige ſtraf, beſchaemd maekte; met dat gevolg, dat ook de Romeinſche Stadhouder, tot het geloov in CHRISTUS, bewogen wierd, Hand. XIII: 4-12. Het eiland *Cyprus* verlaten hebbende, voer PAULUS, met BARNABAS, over, naer het landſchap *Pamphylien*, aen de vaste kust van klein Aſia. Van *Pergen*, alwaer zy landden, gingen zy te voet, naer *Antiochien*, eene vermaerde Stad van *Piſidien*. Aldaer bezocht hy, op den eerstvolgenden Sabbath, de Synagoge der Joden, en hieldt 'er, met toeſtemming der Overſten, eene uitmuntende redenvoering, Hand. XIII: 13-15.

In deze merkwaerdige redenvoering, toonde hy eerst aen, hoe God, van tijd tot tijd, en langs verſchillende trappen, den weg gebaent hadde, om zijne grote belovte, betreffende de komst van den MESSIAS, te vervullen; daer na betoogde hy, dat die grote belovte nu werkelyk en volkomen, in den gezegenden JESUS, vervuld ware; en eindelyk ſtelde hy den Heer JESUS voor, als den algenoegzamen en gewilligen Zaligmaker van verlorene zondaren, zo wel uit de Heidenen, als uit de Joden. —— Over deze redenvoering, waren de meeste Joden, uit hoofde van hunne vleeſchelyke wanbegrippen, zeer geërgerd; maer de Heidenen, die mede in de Synagoge, uit nieuwsgierigheid, gekomen waren, vonden 'er zo veel genoe-

gen in, dat zy verzochten, de Apostel mogt dezelvde zaken, op den volgenden Sabbath, nog ééns herhalen. Dit geschiedde, en de Synagoge was opgepropt, met menschen van allerlei rangen en standen. Dan de nijdigheid der ongelovige Joden, over de toejuiching, welke de leer van PAULUS vondt, by de Heidenen, ging zo ver, dat zy hem openlyk tegenspraken, en zijne leer lasterden. Deze lage handelwijs deed hem besluiten, en verklaren, dat hy, geduurende zijn verblijv binnen deze Stad, genen tijd meer verspillen zoude, met vergeevsche pogingen, om de hardnekkige Joden, die aldaer waren, tot het geloov in CHRISTUS te bewegen, maer zich opzettelyk toeleggen, om de Heidenen te bekeeren. —— Ook werd deze poging kennelyk gezegend: vele der Heidenen geloovden niet alleen, maer zy maekten 'er ook hun werk van, om het Euangelie, aen hunne landgenoten, door het gansche gewest van Pisidien, bekend en smakelyk te maken. De ongelovige Joden daer door nog meer verbitterd, verwekten eene vervolging, tegen de Kruisgezanten, die het geraden vonden, zich, naer het aengrensende gewest *Lycaonien* te begeven, Hand. XIII: 16-52.

Te *Iconien*, eene Stad van het laetstgemelde landschap, had hunne prediking zoortgelyke gevolgen. Vele geloovden, zo wel uit de Heidenen, als uit de Joden. Dit verbitterde de ongelo-

lovige Joden zodanig, dat zy een fchromelyk oproer verwekten, het welk aenleiding gav, dat PAULUS, met zijnen reisgenoot, de wijk nam, naer *Lystren*, *Derben*, en andere plaetzen van *Lycaonien*, alomme het Euangelie verkondigende, Hand. XIV: 1-6. Te *Lystren* verrichtte de Apostel een verbafend wonderwerk, door eenen man, die kreupel was, van zijne geboorte af, met een woord fprekens, te genezen. Hier door werden de Heidenfche inwoners van deze plaets dermaten getroffen, dat zy PAULUS en BARNABAS, voor Godheden, aenzagen, en hun Godsdienstige eer bewijzen wilden. Maer de Kruisgezanten fcheurden, van veröntwaerdiging, hunne klederen, fprongen onder de fchare, en riepen, dat zy niet meer dan menfchen waren, gekomen, om hen, van de dwaze afgoderij, tot den dienst van den waren God, te bekeren. — Dan, hoe veränderlyk is het wuft gemeen! deze zelvde yveraers, die den Kruisgezanten afgodifche eer bewijzen wilden, laten zich kort daer na, door de ongelovige Joden, die, uit de omliggende plaetfen, derwaerds gekomen waren, vervoeren, om PAULUS, in eenen oploop, te ftenigen. Hy werdt, voor dood, ter ftad uitgefleept. Maer, na dat de woedende menigte vertrokken was, kwam hy wederom by, en ging, in den volgenden morgen, naer de nabuurige ftad *Derben*, alwaer vele der inwoneren het Euangelie gelovig aennamen, Hand. XIV: 7-21.

Van *Derben* nam hy, met BARNABAS, de te rug reis aen, naer het *Syriesch Antiochien*, van waer zy gezonden waren. Op dezen tocht, bezocht hy andermael *Lystren*, *Iconien* en *Antiochien* in *Pisidien*, vermanende de Christenen, om der waerheid getrouw te blyven; en hen bemoedigende, tegen de vervolgingen der ongelovigen: ook stelde hy, om de goede orde in de Christen Gemeenten te bevorderen, bekwame mannen aen, tot vaste Leeraren. Vervolgens reisden zy, langs den vorigen weg, over *Pisidien* en *Pamphilien*; predikten eenigen tijd, te *Pergen*; gingen te *Attalie* scheep, en kwamen weder te *Antiochien* in *Syrie*. Aldaer deden zy, aen de Gemeente, verslag van hunne verrichtingen, onder de Heidenen, en hielden 'er, eenigen tijd, hun verblijv, Hand. XIV: 21-28.

Terwijl PAULUS, te *Antiochien* in *Syrien*, zijn verblijv had, ontstondt aldaer een geschil, over de noodzakelykheid der besnijdenis, en der onhouding van MOSES wet. 'Er kwamen namelyk eenige Christenen, uit Judæa, die stellig beweerden, dat de bekeerde Heidenen verplicht waren, om zich te laten besnijden, en de plechtigheden van MOSES wet waer te nemen, zodanig dat zy anderszins niet konden zalig worden. Hand. XV: 1. Daerëntegen leerde PAULUS, dat de bekeerde Heidenen, met de besnijdenis, en de plechtigheden van MOSES wet, niets te doen hadden. Trouwens, de schaduwächtige plechtigheden waren, by den dood van CHRISTUS, wel afgeschaft;

maer,

maer, zo lang de Tempel nog ſtondt, en God, door deszelvs verwoesting, nog niet openlyk verklaert had, dat zy hadden uitgedient, werdt den bekeerden Joden toegelaten, om zich, aen MOSES wet te houden; dan de bekeerde uit de Heidenen, aen welken die wet nimmer gegeven was, hadden gene verplichting altoos, om dezelve te onderhouden. — Over dit ſtuk nu, ontſtondt eene grote verdeeldheid, zo dat de gemoederen van elkanderen verwijderd wierden. De Opzieners der Antiochiſche Gemeente beſloten, het gevoelen der Apostelen, die zich nog te *Jeruſalem* bevonden, over deze zaek, in te nemen. PAULUS en BARNABAS, als zijnde de voornaemſte yveraers, tegen het begrip der Joodsgezinde Christenen, werden, tot die bezending, verkozen, en dit gav aenleiding, dat PAULUS, voor de derde mael na zijne roeping, *Jeruſalem* bezocht, Hand. XV: 2, 3.

In de hoofdſtad van het Joodſche land, met BARNABAS, gekomen zijnde, werden zy, van de Apostelen en overige Leeraers, als mede van de Gemeente, met blijdſchap, en alle teekenen van eerbied, ontvangen. — In eene Kerkelyke byéénkomst, werd beſlischt, dat den bekeerden uit de Heidenen zou worden aengeſchreven: „ zy „ hadden zich, om hunne broederen uit de Jo„ den te gemoet te komen, te onthouden van „ zulke ſpijſen, die den afgoden geöfferd waren, „ van de hoerery, welke veeltijds, by de Heide-

„ ſche offermaeltijden, plaets had, van het vleesch „ van geſtikte dieren, en van bloed; om dat deze „ dingen, by de Joden, voor uitnemend onrein „ gehouden werden." Voorts beſloot men, JUDAS, toegenaemd BARSABAS, en SILAS, ook SILVANUS genaemd, Leeraers der Jeruſalemmer Gemeente, met PAULUS en BARNABAS, naer het Syriesch Antiochien af te zenden, om dit antwoord ſchrivtelyk over te brengen. De afgevaerdigden kwamen gelukkig te Antiochien te rug, en het antwoord, het welk zy mede brachten, werd, met blijdſchap, ontvangen en aengenomen, Hand. XV: 22, 30, 31.

Zich eenigen tijd, in het Syriesch Antiochien, hebbende opgehouden, deedt PAULUS eene tweede reis, om het Euangelie, onder de Heidenen, uittebreiden, welke ruim twee jaren duurde. Zy begon in het jaer 49, en het was, eerst in het jaer 51, dat hy te Antiochien in Syrien te rug kwam, Hand. XV: 36— XVIII: 22.

Op dezen tocht was hy niet vergezeld, van BARNABAS, zijnen vorigen reisgenoot, maer van SILAS. Hy ging te land, door *Syrien* en *Cilicien*, naer *Derben* en *Lystren* in *Lycaonien*. — Ter laetstgemelde plaets, ontmoette hy eenen jongeling van uitmuntende hoedanigheden, met name TIMOTHEUS, die zeer, met buitengewone gaven van den Heiligen Geest, verwaerdigd was, 1 Tim. IV: 14. VI: 12. Dezen verkoos hy, tot zijnen reisgenoot. Maer, vermits hy beducht was, dat

TI-

TIMOTHEUS, die, om dat zijn Vader een Heiden geweest was, niet besneden was, weinig ingang vinden zoude, by de Joden, liet hy hem vooräf besnijden. —— Dit was geenszins strijdig, met de voorheen gemelde beginselen van den Apostel, daer TIMOTHEUS, van 's moeders zijde, van Joodsche afkomst was; zo dat hy zekerlyk, reeds in zijne jeugd, zou zijn besneden geweest, wanneer zijn Vader geen Heiden geweest was. Door zijne besnijdenis derhalven verklaerde de Apostel niets minder, dan dat de Christenen, die Heidenen van afkomst waren, moesten besneden worden. —— Met SILAS en TIMOTHEUS, voortreizende, gav de Apostel, aen alle de Gemeenten in *Lycaonjen* en *Pisidien*, bericht van de schikkingen, welke te Jerusalem, omtrent de Christenen uit de Heidenen, gemaekt waren, Hand. XVI: 1-5. Vervolgens nam hy zijnen weg, naer *Phrygien* en *Galatien*. In het laetstgemelde Landschap, stichtte hy verscheidene Gemeentens, Gal. I: 5, 6. III: 3, 4, 27, 28. IV: 8, 13, 14, 15, 19. V: 7. Dan, in zijn voornemen, om het Euangelie, in het Voorburgemeesterlyk *Asien*, te verkondigen, werdt hy, door eene openbaring, verhinderd; zo dat hy dit, eerst drie jaren later, verricht hebbe, Hand. XIX: 10. Hy trok daerom, naer *Troas*, eene stad aen den oever van den Archipel, Hand. XVI: 6-8. Hier nam hy ook LUCAS, den Schryver van het Euangelie, en de Handelingen der Apostelen, tot zijnen reisgenoot, die van hier, in zijn Geschied-

verhael, met insluiting van zich zelven, begint te spreken.

Te *Troas* kreeg de Apostel een Goddelyk bevel, om, naer *Macedonien*, over te steken. Op de grenzen van *Thracien* geland zijnde, ging hy, met zijn gezelschap, naer *Philippus*, eene Stad, in het eerste deel van Macedonien, alwaer JULIUS CÆSAR eene Romeinsche volkplanting had aengelegt. Hier predikte hy, op den eerstvolgenden dag, met een gewenscht gevolg, blijkens de bekeering van LYDIA. Dan, kort daerna, geraekte hy in grote ongelegenheid. Te weten eene slavin, die haren eigenaren, door zogenaemde waerzeggingen, een aenmerkelyk voordeel aenbracht, riep PAULUS en zijn gezelschap dagelyks agter na: deze Menschen zijn dienaers van God —— die ons den weg der Zaligheid verkondigen. Dan PAULUS deed haer, met één woord sprekens, zwijgen. Daer door werden de eigenaers zo verbitterd, dat zy PAULUS en SILAS naer de markt sleepten, en, by de Overheid, als oproermakers, beschuldigden; met dat gevolg, dat zy strengelyk gegeesseld, en in de gevangenis geworpen wierden. Dan, door eene wonderdadige aerdbeving, werden alle de deuren geopend. De Regeering hier van bericht ontvangen hebbende, zonden, in den morgenstond, bevel aen den Cipier, die, met zijn gansche huis, het Euangelie omhelst had, om de gevangenen te ontslaen. Doch PAULUS, zich beroepende, op zijn Roomsch burgerrecht, het welk

reeds

teeds kennelyk geschonden was, vorderde, dat de Overheid zelve hem openlyk zoude uitleiden, om, voor den hoon, hem aengedaen, voldoening te geven. Dit geschiedde, onder beding, dat PAULUS en SILAS, om verdere beweging onder het volk voor te komen, de Stad verlaten zouden, Hand. XVI: 9-40.

Van daer ging de Apostel, met SILAS, over *Amphipolis* en *Apollonia*, naer *Thessalonica*, liggende genoegzaem in het midden van *Macedonien*. LUCAS schijnt te *Philippus* gebleven te zijn, om dat hy van hier af, tot dat de Apostel weder te *Philippus* gekomen was, niet meer spreekt, met insluiting van zich zelven, Hand. XX: 5, 6. —— Te *Thessalonica* stichtte hy eene aenzienlyke Gemeente, daer niet alleen vele Joden, maer ook een groot getal van Heidenen, zijne leer gelovig aennamen, 1 Thesf. I: 9. Maer de ongelovige Joden, den voorspoedigen voortgang van het Euangelie, niet kunnende dulden, verwekten een schromelyk oproer, om de Kruisgezanten, aen de woede van het graauw, bloot te stellen. Op aendrang daerom der Christenen, begaven zy zich, naer *Bereen*, eene andere Stad van *Macedonien*. —— Het slecht onthael, het welk hun, te Thessalonica, was aengedaen, had hunnen yver niet verkoelt. In de laetstgemelde Stad, predikten zy wederom het Euangelie vrymoedig, in de Synagoge der Joden. In den beginne zagen zy eene zeer gezegende vrucht van hunnen arbeid; maer dit hadden de

ongelovige Joden van *Thesſalonica* nauwlyks vernomen, of zy begaven zich naer *Bereen*, en verwekten zo veel beweging, onder het gemeen, dat PAULUS het raedzaem vondt, om *Macedonien* te verlaten, en zich naer *Athenen* te begeven. SILAS en TIMOTHEUS evenwel bleven te *Bereen*, tot dat zy door den Apostel, naer *Athenen* ontboden werden, Hand. XVII: 1-15.

In de beroemde Stad *Athenen*, predikte de Apostel niet alleen, in de Synagoge der Joden, het Euangelie, maer hy ſprak ook dagelyks, op de openbare plaetzen, van JESUS en zijne verzoening, tot allen, die hem voorkwamen, met vrymoedigheid. Dan zeer ſpoedig ontmoette hy eenen zwaren tegenſtand. Hy geraekte, met de Heidenſche Wijsgeeren, in een twistgeding. Zommigen beſchouwden hem, als eenen armhartigen ſnapper; anderen meenden, dat hy eenen nieuwen Godsdienst voordroeg, zaemgeſteld, uit de onderſcheidene leerbegrippen, welken hy van hier en daer ontleent had, en tusſchen welke geen verband te vinden was. Trouwens de leer van JESUS, en zijne opſtanding uit de doden was vierkant ſtrijdig, met de Wijsgerige leerſtelſels der Epicuristen en Stoïcynen. —— Het gemeen nam deel, in dezen twist, en voerde den Apostel, naer den *heuvel van Mars*. Hier op raekte de ganſche Stad, in beweging; de meesten der inwôneren vloeiden, naer de gemelde plaets, te zamen; velen der Wijsgeeren,

ren, en ook zommigen der Magiſtraetsperſonen, waren 'er tegenwoordig. Hier wilde de menigte van den Apostel horen, welk eene nieuwe leer hy voorſtelde. —— Ter dezer plaets dan deedt hy eene zeer merkwaerdige redenvoering, leerende dat hy geenszins een verkondiger van nieuwe Goden ware, wanneer hy JESUS, en, in Hem, de opſtanding der doden, predikte, met oogmerk om zijne toehoreren, van de afgoden, te bekeeren, tot den waren God, den almachtigen Schepper, en weldadigen beſtuurer van het gansch Geheeläl. —— By de meesten, was zijn voorſtel van geen het minſte nut; zommigen zelvs beſchimpten hem. Evenwel werd hem geen leed aengedaen, en hy ging ongemoeid zijnes wegs. Eenige weinigen werden, tot het geloov, bewogen, Hand. XVII: 16-34.

Athenen verlaten hebbende, reisde de Apostel naer *Corinthus*, de Hoofdſtad van *Achaien*, alwaer hy zijn intrek nam by AQUILA, eenen Jood van afkomst, en van een aenzienlyk vermogen, Rom. XVI: 34. 1 Cor. XVI: 19, die, met alle de Joden, op het bevel van Keizer CLAUDIUS, Rome had moeten verlaten (*f*). —— By de Joden, was het de gewoonte, dat jongelingen, die zich, op de wetenſchappen toeleiden, een handwerk leerden, om daer mede hun onderhoud te winnen, wanneer de geleerdheid hun geen beſtaen ople-

(*f*) SUETONIUS *in* CLAUDIO C. 25.

verde. PAULUS had het handwerk van eenen tententenmaker, of tapijtwever, in zijne jeugd, geleert; en om zich zelven, op eene eerlyke wijs, te onderhouden, zonder anderen tot last te wezen, werkte hy, by den gemelden AQUILA, 1 Cor. IX: 11, 12, 15. 2 Cor. XII: 13. —— Een jaer en zes maenden bleev hy te *Corinthus*, houdende zich yverig bezig, met het voortplanten van het Euangelie, zo onder de Joden, als vooräl onder de Heidenen, in weerwil van eenen geweldigen tegenſtand, Hand. XVIII: 1-11. Ten laetſten evenwel ging de woede der hardnekkige Joden zo ver, dat zy den Apostel, als eenen gevaerlyken verleider, by den Romeinſchen Stadhouder, aenklaegden. Maer deze boosäertige onderneming had geen kwaed gevolg, voor hem en zijne leer: de Stadhouder liet zich, aen deze beſchuldiging, niet gelegen leggen, en zelvs werd de Overſte der Synagoge, de aenlegger van dit hatelyk ontwerp, onder oogluiking van den Stadhouder, mishandeld, Hand. XVIII: 12-17.

Van *Corinthus*, vertrok de Apostel, te ſcheep, in gezelſchap van den gemelden AQUILA en zijne huisvrouw, naer *Epheſus*, alwaer hy, in de Synagoge der Joden, het Euangelie predikte; met dat gevolg, dat zy hem ernſtig verzochten, eenigen tijd, by hen, te blijven. Maer, vermits hy voorgenomen had, op het aennaderend Paeschfeest te Jeruſalem te zijn, alwaer hy gelegenheid hebben

zou,

zou, om het Euangelie, aen eene grote menigte van buitenlandſche Joden, te verkondigen, kon hy, in dit verzoek, niet bewilligen. Hy ging daerom wederom te ſcheep, en, te *Cæſareen*, aen land geſtapt zijnde, reisde hy naer *Jeruſalem*, en begav zich, van daer, wederom, naer het *Syriesch Antiochien*, van waer hy, voor ruim twee jaren, tot deze tweede omreis, onder de Heidenen, vertrokken was, Hand. XVIII: 18-22.

Na eenigen tijd, welken hy geenszins nutteloos doorbracht; in het *Syriesch Antiochien*, vertoevt te hebben, ondernam de Apostel zijne derde reis, onder de Heidenen, en kwam, voor de vijfdemael, na zijne roeping tot het Apostelämbt, te *Jeruſalem*. —— Deze reis begon, in het jaer 51, en 4 jaren daer na kwam hy, tegen het Pinxterfeest te Jeruſalem, Hand. XVIII: 23— XXI: 17.

Deze derde tocht ging van het *Syriesch Antiochien*, eerst door de landen van *Galatien* en *Phrygien*, tot *Epheſen* toe, alwaer hy zich, omtrent 3 jaren ophieldt, Hand. XX: 31. —— Inmiddels was een zekere APOLLOS, een geleerde Jood, een Alexandrijner van geboorte, die zeer welſprekend was, te Epheſen aengekomen. Hy was, door eenen leerling van JOANNES *den Doper*, onderwezen. Hy predikte, in de Synagoge, dat JESUS *van Nazareth*, voor welken JOANNES den weg bereidt had, de beloovde MESSIAS ware. Maer hy wist niets, van het Euangelie. De meermalen gemelde AQUILA

en zijne huisvrouw, die, met PAULUS, van *Corinthen*, gereist waren, en zich, te *Ephesen*, hadden nedergezet; onderwezen hem daerom nader, in het Euangelie, byzonder omtrent den verzoenenden dood, en de zegepralende verhoging van den Verlosser; ook berichtten zy hem, dat de Apostelen, met buitengewone gaven, verwaerdigd waren, welken zy, by den Doop, aen de Christenen mededeelden. Kort daerop begav zich APOLLOS, met brieven van voorschrijving der Ephesische Christenen, voorzien, naer *Corinthus*, alwaer hy 'er velen, byzonder uit de Joden, bewoog tot het geloov in CHRISTUS, Hand. XVIII: 23-28. 1 Cor. III: 5, 6.

Na het vertrek van APOLLOS, kwam PAULUS te *Ephesen* aen. Hy vondt 'er nog omtrent 12 leerlingen van APOLLOS, die nog niet wisten van de buitengewone gaven, en JESUS eenvouwig, voor den MESSIAS, erkenden. Deze werden, door den Apostel, nader onderwezen, en ontvingen, by den Doop, de buitengewone gaven van den Heiligen Geest, Hand. XIX: 1-7.

Vervolgens ging de Apostel yverig, aen het prediken van het Euangelie. Dit deed hy eerst, drie maenden achteréén, in de Synagoge der Joden. Maer de onverzettelyke vooröordeelen van velen, welke hen zelvs vervoerden, om de leer van het Euangelie te lasteren, deden den Apostel opmerken, dat 'er, aen dat slag van lieden, niets

te

te doen ware. Hy fcheidde zich daerom, van de hardnekkige Joden af, en vergaderde, met de Christenen, in het fchool van eenen zekeren TYRANNUS. Hier kwamen ook zeer velen der Heidenen, om zijne prediking te horen, welken hy, met verbafende wonderen, bevestigde, zo dat 'er, binnen Ephefen, eene zeer aenzienlyke Gemeente vergaderd wierd. —— Ondertusfchen had hy eene zonderlinge ontmoeting, welke, in hare gevolgen, voor het Euangelie by uitnemenheid voordeelig was. Zeven zonen van eenen SCEVA, die één der opperhoofden van de 24 Priesterördeningen geweest was, gaven zich uit, voor Duivelbezweerers, zworven het land rond, en verworven zich, by de ligtgelovige menigte, een zeer groot aenzien. Zelvs ondernamen zy het, om voor te wenden, dat zy, in den naem van JESUS, welken PAULUS predikte, duivelen konden uitwerpen. Dan de uitflag was zeer fmadelyk, voor deze bedriegers: de bezetene viel, op hen aen, floeg hen erbarmelyk, en fcheurde hun de klederen van het lijv, zo dat zy naekt en zwaer gewond wechvloden. Dit voorval veröorzaekte eene algemene ontroering in de Stad, zeer velen werden, tot het geloov aen het Euangelie bewogen, en zelvs een aental van bedriegers, die het volk, met hunne zogenaemde toveryen, waerzeggingen, en andere bygelovige bedrijven, verleid hadden, brachten de boeken, in welke de gewaende

toverkunsten geleerd werden, te zamen, en verbrandden dezelven in het openbaer. Dit was eene zeer aenmerkelyke zegeprael voor het Euangelie, Hand. XIX: 8-20.

Dan, niet tegenſtaende deze blijkbare vrucht van zijne prediking, geraekte de Apostel eerlang, in eene zeer grote ongelegenheid. Er ontſtondt een allergevaerlykst oproer. Een zekere DEMETRIUS, een zilverſmit, die kleine zilveren tempeltjes van Diana maekte, en 'er grote winst mede deedt; maekte de ambachtslieden, die voor hem werkten, gaende, door hun onder het oog te brengen, dat het vertier van hunne werkſtukken aenmerkelyk verminderde, en eerlang geheel zou ophouden, naermate de prediking van PAULUS meerder invloed maekte. Deze lieden, begrijpende, dat hunne kostwinning ſpoedig een einde nemen zoude, lieten zich gemakkelyk opzetten, zo dat zy woedende, door de Stad, liepen, ſchreeuwende: *groot is de Diana der Epheſeren*, om daer door, ware het mogelyk, de achting voor die afgodin wederom aen te wakkeren. Door dit geſchreeuw geraekte ieder, op de been, en de verwarring werd algemeen. De eerſte woede viel, op twee byzondere vrienden van den Apostel, en hy zelvs, had hy zich in het openbaer vertoont; zou 'er het ſlachtöffer van geworden zijn. Dan één der Magiſtraetsperſonen, die, te Epheſen, een groot gezach had, bracht de onbe-

besuisde menigte, door eene gepaste aenspraek, tot bedaren; zo dat elk, naer zijn huis, vreedzaem te rug keerde, Hand. XIX: 23-40.

Reeds voor dit oproer had PAULUS besloten, Ephesen te verlaten, en twee van zijne medehelpers, in den dienst van het Euangelie, TIMOTHEUS en ERASTUS, naer *Macedonien* voor uit gezonden. Nu volgde hy zelvs, om de Gemeenten, in dat Landschap, in het geloov te versterken, en begav zich wijders, naer het eigenlyk gezegde Griekenland, het welk, uit vrye Gemenebesten, bestondt. Maer, vermits de nieuwlings gestichte Gemeente van *Ephesen* een byzonder opzicht nodig had, zondt hy TIMOTHEUS derwaerds, om aldaer, eenigen tijd te blijven, en de nodige schikkingen te maken, 1 Tim. I: 3. — Drie maenden predikte de Apostel, in het eigenlyk gezegde Griekenland, wanneer hy van voornemen werd, naer *Syrien* te varen. Dan ontdekt hebbende, dat de ongelovige Joden hem zochten van kant te maken, keerde hy, by voorraed, naer *Macedonien* te rug. Van *Macedonien* ging hy, met eenigen van zijne medehelperen, naer het Voorburgemeesterlyk Asien. Te *Philippus* scheep gegaen zijnde, landde hy te *Troas*. Op den laetsten dag van zijn verblijv aldaer, hieldt hy eene zeer lange redenvoering, voor de verzamelde menigte der Christenen. Dit gav aenleiding, dat een jongeling, van den arbeid zeer vermoeid zijnde, in slaep viel, en uit

het venſter, waerin hy gezeten was, nederſtortte; en dood wierd opgenomen. Dit ongeluk veröorzaekte eene algemene ontſteltenis, maer PAULUS herſtelde hem, door een verbaſend wonderwerk, in het leven. In den morgenſtond verliet hy *Troas*, en wandelde naer *Asſon*, alwaer hy zich, met zijn gezelſchap, onder het welk ook LUCAS geweest is, te ſcheep begav, Hand. XX: 1-15.

Hy vertoevde eenigen tijd te *Mileten*, de vermaerde Hoofdſtad van *Jonen*. Dan, vermits zijn voornemen was, tegen het aennaderend Pinxterfeest, te Jeruſalem te wezen, verkoos hy *Epheſus* voorby te varen, om aldaer niet opgehouden te worden. Evenwel had hy nog verſcheidene zaken, aen de Opzieneren der Epheſiſche Gemeente, mede te deelen. Dezen ontboodt hy daerom by zich te Mileten, en nam van hen een zeer aendoenlyk affſcheid. Hy ſtelde hun zijn eigen voorbeeld van yver en getrouwheid, in de bediening van het Euangelie, ter naervolging voor; hy gav hun, door den Prophetiſchen Geest, bericht van het leed, het welk hem te Jeruſalem zou overkomen; hy voorſpelde hun, dat de Gemeente van *Epheſus* in een dubbel gevaer komen zoude, zy zou niet alleen uitwendig, op eene zeer wreedäertige wijs, vervolgd worden; maer ook, uit haer midden, zouden valſche Leeraers en dwaelgeesten opſtaen; hy vermaende hen daerom, om onvermoeid acht te geven, op het belang der Gemeente; en

te waken tegen de verleiders; hy besloot zijne redenvoering, met een plechtig gebed. —— Eene algemene treurigheid beving de harten, zodanig dat zy niet spreken konden. Zy vielen hem, om den hals, gaven hem, al wenende, den affcheidskus, en vergezelden hem, tot aen het schip, Hand. XX: 16-38.

Van *Mileten*, zette PAULUS zijne scheepsreis voort, naer *Syrien*, en landde te *Tyrus*. Aldaer vondt hy eene Gemeente: want de Christenen, die, door de vervolging, ten tijde van STEPHANUS, verstrooid waren, hadden, ook in die Stad, de leer van het Euangelie voortgeplant. De scheepstocht was ongemeen voorspoedig geweest, zo dat de Apostel tijd in overvloed hadde, om, tegen het Pinxterfeest, te Jerusalem te wezen. Hy bleev daerom zeven dagen te *Tyrus*, zo om zulken, die reeds Christenen waren, in het geloov te versterken, als om anderen te bekeeren. Zelvs vondt hy gelegenheid, om, voor de nabuurige Sidoniers, nuttig te wezen, Hand. XXVII: 3. — De Christenen te *Tyrus*, door eene Openbaring, onderricht zijnde, dat de Apostel, te Jerusalem, in banden geraken zoude, raedden hem, om, van zijne reis naer Jerusalem, af te zien, en al dat onheil voor te komen. Dan, vermits hy, uit herhaelde Openbaringen verzekerd werd, dat het Gods wil ware, en het belang van het Euangelie vorderde, dat hy naer Jerusalem ging, om aldaer gebonden te

worden, was hy van ganſcher harte bereid, om, voor den naem van JESUS, ſmaedheid te lijden. De Tyriſche Christenen geleidden hem, met vrouwen en kinderen, wenende en biddende, naer het ſchip, Hand. XXI: 1-6.

Van *Tyrus*, voer de de Apostel, naer *Ptolomeus*, alwaer hy aen land ſtapte; en eenen dag, vertoevde, om de Christenen te begroeten. Van daer ging hy te voet, naer *Ceſareen*, de gewone verblijvplaets der Landvoogden van Judæa. Hier nam hy zijnen intrek, ten huize van PHILIPPUS den Euangelist. Deze had vier dochteren, die, met de gave der Prophetie, verwaerdigd waren, en daer door de aenſtaende banden van den Apostel voorſpelden. Meer byzonder werd hy bedroevd, door de voorzegging van AGABUS; dezelvde, die den voorheen gemelden hongersnood voorſpelt had, Hand. XI: 28. Hy nam den gordel van PAULUS, en zich daer mede de handen en voeten gebonden hebbende, voorſpelde hy, dat de Joden den Apostel, op zoortgelyk eene wijs, binden, en, in de handen der Heidenen, overleveren zouden. Deze voorzegging trof den Christenen van Ceſareen, en den reisgenoten van den Apostel, dermaten, dat zy hem, met tranen in de oogen, eenparig ſmeekten, om zijne voorgenomen reis naer Jeruſalem te ſtaken. Maer de kloekmoedige PAULUS verzocht hen, hun geween te ſtaken, en verklaerde, dat hy bereid was, om te Jeruſalem den dood te on-

ondergaen, wanneer het de zaek van zijnen groten Meester vorderen zou. Zy onderwierpen zich daerom, aen de ſchikkingen der Voorzienigheid. — Vele dagen dan, te Ceſareen, hebbende doorgebracht; begav zich de Apostel, met zijn gezelſchap, op weg naer Jeruſalem. Zommige Christenen van Ceſareen vergezelden hen, om mede het aennaderend Pinxterfeest te vieren. — Te Jeruſalem gekomen zijnde, werd de Apostel, met de zijnen, zo door de Apostelen, die aldaer waren, en door de andere Leeraers, als door alle de leden der Gemeente, met grote blijdſchap, ontvangen. Hand. XXI: 7-17.

Het was thans het jaer 55 van de gewone telling, en voor de laetſtemael, dat PAULUS te Jeruſalem geweest is. Des daegs na zijne aenkomst, bezocht hy aenſtonds den Apostel JACOBUS. In het huis van dezen, kwamen alle de Opzieners der Gemeente te zamen, om hem te verwellekomen. Hy deedt hun een uitvoerig verſlag van de zeer gezegende vruchten, welken zijne prediking gehad had, onder de Heidenen. Zy ontvingen dit bericht, met grote blijdſchap, en verhaelden van hunnen kant; dat ook de prediking van het Euangelie, by de Joden, met eenen uitnemenden zegen, bekroond ware; zy voegden 'er by, dat de Christenen uit de Joden zeer gezet bleven, op de onderhouding der wettiſche plechtigheden, en dat daerom hy PAULUS, by deze lieden, in merkelyke

verdenking gekomen ware. Te weten zy hadden zich laten beduiden, dat PAULUS de buitenlandſche Joden, die tot het Christendom bekeerd waren, had aengezet; om hunne kinderen niet langer te beſnijden, noch de ſchaduwächtige plechtigheden te onderhouden. — Apostel JACOBUS, en de overige Leeraers waren het wel, met PAULUS, volkomen eens, dat de bekeerden uit de Heidenen, met de beſnijdenis, en andere plechtigheden, niets te doen hadden; maer, met opzicht tot de gelovige Joden, kon men, om de bovengemelde redenen, eenige inſchikkelykheid gebruiken. Zy gaven PAULUS daerom in bedenking, of het niet nodig ware, dat hy dit vooröordeel, tegen zijn' perſoon, uit den weg ruimde. Er was juist eene zeer geſchikte gelegenheid toe. Vier mannen hadden eene gelovte gedaen, om, voor zekeren tijd, Nazareers te zijn; men gav PAULUS dezen raed, dat hy zich by die mannen voegen, en mede tot het Nazireerſchap afzonderen zou, op dat ieder een zien mogt; dat hy zich, als een geboren Jood, wel degelyk hieldt, aen de wet van MOSE. PAULUS liet zich dezen raed welgevallen. Maer het had voor hem een zeer treurig gevolg. —— Eenige Aſiatiſche Joden, die tot het Pinxterfeest gekomen waren, en den Apostel te *Epheſus* hadden leeren kennen, waren hem, in de Stad, ontmoet; terwijl hy TROPHIMUS eenen Epheſier, die een Heiden van geboorte was, by zich had. Nu zy den Apos-

Apostel in den Tempel zagen, vielen zy op de gedachten, dat hy den gemelden Heiden, in het voorhov der Israëlleren, gebracht, en daer door het heiligdom verön treinigt had. Deze yveraers zonder de zaek te onderzoeken, hitsten het volk op, tegen PAULUS, bewerende dat hy een lasteraer was van MOSES wet, en een ontheiliger van den Tempel. Zeer spoedig geraekte de gansche Stad, welke nu opgepropt was, van vreemdelingen, in beweging en verwarring. Men sleepte PAULUS buiten den Tempel, en zou hem afgemaekt hebben, wanneer CLAUDIUS LYSIAS, de Bevelhebber der bezetting, niet in alleryl, met zijn krijgsvolk, was toegeschoten; en hem, uit het geweld der woedende Joden, verlost had, Hand. XXI: 18-32.

Langs dezen weg kwam de grote man, in de handen der Romeinen, en in de gevangenis. De gemelde LYSIAS nam hem in hechtenis, en deedt hem, aen twee ketenen, sluiten. Op de vragen, wie de Apostel was, en wat hy bedreven had, kreeg de Overste zulk een verward en tegenstrijdig antwoord, dat hy het raedzaem oordeelde, om hem, naer het slot Antonia, alwaer het Romeinsche krijgsvolk in bezetting lag, te laten brengen. Middelerwijl drong de rasende menigte, onder een woest geschreeuw, zodanig aen, dat de Soldaten verplicht waren, hem te dragen. Met zeer veel moeite de trappen op, en tot aen den ingang van het slot, gekomen zijnde, ver-

zocht PAULUS van den Overften vryheid, om zich, voor de woedende menigte, te veräntwoorden. LYSIAS bewilligde, na dat hy hem eenigszins nader had leren kennen, in dit verzoek, en PAULUS deed eene aenfpraek aen het volk. Men hoorde hem, in den beginne, met veel ftilte. Hy deedt een kort verhael van zijnen levensloop, byzonder van zijne zeer merkwaerdige bekeering; maer zo drae hy 'er byvoegde, dat hy een Goddelyk bevel ontvangen hadde, om, onder de Heidenen, te prediken, werden de ongelovige Joden wederom woedende. Zy wilden hem niet langer horen, en fchreeuwden, als dolle menfchen, dat hy moest gedood worden. Dan, om hem, voor de woede van het volk, te beveiligen, liet de Overfte hem, binnen het flot, brengen, en gav bevel, om hem fcherpelyk, en wel met geesfeling, te onderzoeken, ten einde hy te weten mogt komen, wat 's mans misdaed ware. Toen men aenftalte maekte, tot de foltering, beriep zich de Apostel, op zijn Roomsch burgerrecht. Vermits nu een Roomsch burger niet mogt gebonden, en nog veel minder gegeesfeld worden, liet hem de Overfte de ketenen afdoen, en behandelde hem, als eenen gevangenen van aenzien, Hand. XXI: 33—XXII: 29.

Des anderen daegs ontboodt de Krijgs-Overfte de leden van den groten Raed der Joden, aen zijn huis, om onderzoek te doen, naer de misdaed,

daed, welke PAULUS mogt begaen hebben, om dat, het volk zo zeer, tegen hem, verbitterd ware. De Apostel verantwoordde zich, voor deze aenzienlyke vergadering. Maer nauwlyks had hy begonnen te spreken, of hy werd, door de onbesuisdheid van den Hogepriester, die hem op den mond liet slaen, in zijne reden gestuit. Ziende, dat hy, met eene regelmatige veräntwoording, niet zou kunnen vorderen, zocht hy de leden van het Sanhedrin, die van den Pharizeeuwschen aenhang waren, op zijne zijde te krijgen. Hier door ontstondt zulk eene grote tweedracht, dat de Overste den Apostel, uit vrees, dat hy zou verscheurd worden, weder naer de hoofdwacht brengen liet, Hand. XXII: 30— XXIII: 10.

In den volgenden nacht, verscheen hem de Verlosser, om hem te bemoedigen, en te berichten, dat hy, ook te Rome, het Euangelie zou verkondigen. Inmiddels hadden 40 boosäertige Joden eene zamenzweering gemaekt, om hem, wanneer hy, den volgenden dag, wederom naer den groten Raed geleid werd, onder den weg, van kant te maken. Van dezen toeleg kreeg PAULUS bericht, door eenen van zijnen bloedverwanten, en liet 'er den Oversten kennis van geven, die daer op besloot, om den Apostel, onder eene sterke bedekking, naer Cesareen te zenden, tot den toenmaligen Landvoogd FELIX, welken hy, by eenen briev, bericht gav van alles, wat 'er,

te Jerusalem, met hem gebeurd was. De Stadhouder liet hem, in de gevangenis, bewaren, met voornemen, om 's mans beschuldigers te ontbieden, Hand. XXIII: 11-35.

Vijf dagen daer na, kwamen de leden van den Groten Raed te Cæsareen, als beschuldigers tegen den Apostel, benevens hunnen Advocaet TERTULLUS, om het woord te voeren. Na eene zeer vleiende voorrede, stelde TERTULLUS de beschuldiging voor, dat PAULUS een allerschadelykst mensch was, die den Tempel ontheiligt had: ook klaegde hy sterk, over LYSIAS, den Bevelhebber van de Jerusalemmer bezetting, als of hy hunnen gerichtshandel, op eene zeer onbehoorlyke wijs, gestuit hadde. Dit alles stemden de leden van het Sanhedrin eenparig toe. Dan PAULUS, van den Landvoogd, vryheid gekregen hebbende, om zich te verdedigen, deedt eene vrymoedige veräntwoording. Hy wederlegde de beschuldigingen van TERTULLUS, op eene zeer duidelyke en overtuigende wijs, Hand. XXIV: 1-21.

De Stadhouder had ten overvloede begrepen, dat het geschil, tusschen PAULUS en zijne bittere vyanden, niet het wezen van den Godsdienst, maer slechts eenige vragen en byzonderheden, raekte. Evenwel deedt hy gene uitspraek, onder voorwendsel dat hy eerst nog den Oversten LYSIAS horen moest; maer de ware reden was, dat hy vreesde de gunst der Joden te verliezen. Zo veel

even-

evenwel won 'er de Apostel by, dat hy verligting van gevangenis, en meerdere vryheid verkreeg. —— Ondertusschen had de Landvoogd achting voor den Apostel. Zelvs begeerde hy, op zekeren dag, dat PAULUS, voor hem en zijne Gemalinne, eene redenvoering houden zoude. Hy hoorde hem, met genoegen, over het geloov in CHRISTUS, maer toen de Apostel kwam, aen het beoeffenend deel van het Euangelie, handelende over de rechtvaerdigheid, de matigheid, en het algemeen oordeel van den groten dag, ontwaekte het geweten van den Stadhouder, die vele euveldaden, met de rechtvaerdigheid en matigheid strijdig, gepleegt had. Deze ontroering niet kunnende dulden, ontsloeg hy 'er zich van, door te zeggen, dat het overige, tot bekwamer gelegenheid, zou uitgesteld worden. —— FELIX was zeer inhalig; hy liet daerom den gevangenen dikwijls by zich komen, en gav hem duidelyk genoeg te kennen, dat hy zijne vryheid, voor geld, bekomen konde. Maer PAULUS wilde zijne zaek, en tevens die van het Euangelie, niet in verdenking brengen, door zijn ontslag te kopen. Dit maekte, dat hy twee jaren, in de gevangenis, bleev; en, toen FELIX, in het jaer 57, de Landvoogdy, voor zijnen opvolger, inruimde, liet hy PAULUS, om den Joden te behagen, in de gevangenis blijven, Hand. XXIV: 22-27.

PORCIUS FESTUS begav zich, kort na zijne aenkomst te Cæsareen, naer Jerusalem, om den geloovsbriev van den Keizer, aen den Joodschen Raed, en den Oversten der Romeinsche krijgsmacht, te vertonen. Van deze gelegenheid, bedienden zich de leden van het Sanhedrin, verzoekende den nieuwen Landvoogd, dat PAULUS, aen hunne rechtbank, mogt overgeleverd worden, hebbende het grouwzaem voornemen, om hem, onder den weg, te laten van kant maken Dan FESTUS, die gene redenen vinden kon, om de beslisching eener zake, welke, tot zijne rechtbank behoorde, aen den Joodschen Raed over te laten, wees dit verzoek van de hand. —— Na een kort verblijv, in de Hoofdstad, keerde de Landvoogd weder naer Cæsareen, vergezeld met de leden van den groten Raed, om de zaek van den gevangenen te onderzoeken. De Joodsche Overheden kwamen weder, met de vorige beschuldigingen, voor den dag, alleenlyk werd 'er nu bygevoegt, dat PAULUS zich ook tegen den Keizer bezondigd had. De Apostel veräntwoordde zich op nieuw, betegende, dat de beschuldigingen ten eenemael ongegrond waren. — De Stadhouder verklaerde, dat hy, voor zich zelven, den Joodschen Raed wel genoegen wilde geven, en den gevangenen, door het Sanhedrin, in zijne tegenwoordigheid, laten beöordeelen, en stelde aen PAULUS voor, of

hy

hy daerin bewilligde; maer dees verwierp dien voorſlag, en beriep zich, op den Keizer, Hand. XXV: 1-12.

Uit kracht van dit beroep, werd hy, naer Rome, verzonden. —— Vooräf evenwel kreeg hy gelegenheid, om zich te veräntwoorden, voor den Koning HERODES AGRIPPA II. Deze Vorst kwam, met zijne zuster BERNICE, te Cæſareen, om FESTUS, met het aenvaerden der Landvoogdy, geluk te wenſchen. By die gelegenheid, gav hem de Stadhouder een uitvoerig bericht, omtrent den gevangenen PAULUS. De Koning verklaerde zijn verlangen, om den gevangenen eens te zien en te horen, en de Landvoogd bewilligde daer in zeer geredelyk, te meer om dat hy eenige nadere opheldering van zaken hoopte te erlangen, om 'er des te beter bericht van te geven, aen den Keizer. De volgende dag werd 'er toe beſtemd. — De Koning en zijne zuster verſchenen, in ſtaetſie klederen, vergezeld van al hun gevolg. Ook waren 'er verſcheidene andere leden van den eerſten rang by tegenwoordig, zo dat de vergadering, voor welke de Apostel ſpreken zoude, ongemeen luisterrijk ware. De Landvoogd opende de vergadering, met eene gepaste aenſpraek. De Apostel, hier op vryheid van ſpreken gekregen hebbende, deedt eene uitmuntende redenvoering. Eerst deedt hy een verhael van zijn leven en gedrag, toen hy nog onder de Joden verkeerde,

en zeer verkleevd was, aen de leerbegrippen der Pharizeeuwen; wijders beleidde hy openhartig, dat hy voorheen, in eenen onberedeneerden yver voor den Joodſchen Godsdienst, tegen de Christenen, doldriftig geyvert hadde; vervolgens gav hy een zaekrijk bericht van de buitengewone wijs, op welke hy, tot het Christendom, bekeerd, en, tot het Apostelſchap, geroepen was; daer na verhaelde hy, hoe hy deze Goddelyke roeping aenſtonds en gewillig gehoorzaemt had; eindelyk ſprak hy, over de woede der Joden, die hem onſchuldig gegrepen en gepoogt hadden, van kant te maken, beſluitende zijne redevoering, met te verklaren, dat hy, door den Goddelyken byſtand, was bewaerd gebleven, dat hy het nog, tot zijnen lust en eere, rekende, en altoos zou blijven rekenen, om de leer van het Euangelie, aen allerlei zoorten van menſchen, te prediken, Hand. XXV: 13-23.

De uitwerkſels van deze zeer merkwaerdige redenvoering waren onderſcheiden. —— De Landvoogd verbeeldde zich, dat de gevangene, door geduurig letterblokken, de vermogens van zijnen geest te veel gevergt had, en daer door in zijn verſtand gekrenkt was, zo dat hy raeskalde. Maer PAULUS vertoonde hem, dat hy waerheden ſprak, welke, met de uitſpraken van het gezond verſtand, volkomen overëenſtemden; ook beriep hy zich, op den Koning AGRIPPA, als eenen man,

die

die meerder kennis had van deze dingen, en gaerne erkennen zoude, dat hy niets ongerijmds gesproken had. —— Deze Vorst verklaerde, dat hy, door PAULUS woorden, zeer getroffen ware, en dat 'er veel, ten voordeele van het Christendom, te zeggen ware; dan deze goede indrukken werden, binnen korten, door zijne vleeschelyke vooröordeelen en waereldsgezindheid, wederom geheel verstikt. —— Alle de overige aenzienlyke toehorers stemden daer in volkomen overéén, dat 'er niets, in PAULUS gedrag ware, waer door hy zou verdient hebben, om, met den dood gestraft, of in de gevangenis geplaetst te worden. —— Koning AGRIPPA eindelyk deedt deze uitspraek, dat de gevangene, op vryë voeten, zou kunnen gesteld worden, wanneer hy zich niet op den Keizer, beroepen hadde. Hand. XXV: 24— XXVI: 32.

Eindelyk kwam de tijd, dat de Apostel, naer Rome, gevoerd wierd. Hy werd, met eenige andere gevangenen, aen den Hoofdman JULIUS overgegeven, die, reeds des anderen daegs, na dat zy, te scheep, van Cæsareen vertrokken waren, blijken gav van zijne toegenegenheid tot PAULUS, daer hy hem, te *Sidon*, de vryheid verleende, om de Christenen aldaer te bezoeken. De reis werd vervolgens, door tegenwinden, vertraegd; ten laetsten evenwel kwam men, te *Myra*, in *Lycien*, welke Stad eene haven had,

aen den mond der rivier *Limyrus*. Hier huurde de Hoofdman een ander fchip, het welk, met granen geladen was, en naer Italien moest. De aenhoudende tegenwinden maekten, dat men, reeds laet in het jaer, de Stad *Lafea* bereikte, aen het Ooster gedeelte van het eiland *Creta*. Uit hoofde van de zware ftormen, welken men, tegen den winter, te wachten had, oordeelde PAULUS dat het raedzamer ware, op het eiland *Creta*, te overwinteren. Maer de Hoofdman luisterde meer, naer den Schipper en den Stuurman, die de reis wilden voortzetten. Het gefchiedde. Dan het duurde niet lang, of men bevondt, dat PAULUS raed de beste geweest ware. Het fchip werd, door eenen geweldigen ftorm, belopen, en kon, tegen den geweldigen wind, niet langer opzeilen. In deze ongelegenheid, nam men alle middelen van behoudenis by de hand; zelvs vondt men zich genoodzaekt; de lading over boord te werpen. Het fcheepsvolk verloor eerlang alle hoop. Maer de Apostel; die, door eene Openbaring wist, wat 'er gebeuren zoude, voorfpelde hun alle de omftandigheden van de aenftaende fchipbreuk, bemoedigende hen, met de verzekering, dat zy allen het leven behouden zouden. Na eenen vreesfelyken nacht, moedigde hy hen, tegen den morgenftond aen, om zich, door fpijs, te verfterken. Het fcheepsvolk deedt vervolgens al wat mogelyk was, om het fchip aen het land te brengen, maer,

in

in weerwil van alle pogingen, ſtootte het ſchip, op eene zandbank, en bleev 'er onbeweeglyk zitten, terwijl het achterſchip, door het geweld der golven, aen ſtukken ſloeg. De ſoldaten, in aenmerking nemende, dat zy, voor de gevangenen, wanneer deze ontvloden, aenſprakelyk waren, wilden hen doden, om hunne vlucht voor te komen. Maer de Hoofdman, die PAULUS, uit eene byzondere achting, behouden wilde, verhinderde het, en gav last, dat ieder zich, zo goed hy kon, redden zoude. Ook kwamen zy allen, tot éénen toe, behouden aen den wal, Hand. XXVII.

De plaets, alwaer de Schipbreukelingen zich bevonden, was het eiland *Maltha*. De inwoners bewezen hun veel vriendelykheid. Vooräl hadden zy eene byzondere hoogächting voor PAULUS, ziende, dat hy, door eene vergivtige ſlang, welke zich, rondöm zijne hand, geſlingerd had, niet beſchadigd wierd; hier kwam nog by, dat de Apostel verſcheidene kranken wonderdadig herſtelde. —— Drie maenden lang, bleev PAULUS, met zijne reis en lotgenoten, op dat eiland. Toen begav men zich, aen boord van een Alexandrijnsch ſchip, het welk aldaer overwintert had. In zee geſtoken, deden zy verſcheidene plaetzen aen, en liepen te *Puzzuolo*, niet ver van Napels, gelukkig binnen. Hier vondt PAULUS Christenen, by welken hy zeven dagen vertoevde, en begav

zich vervolgens naer Rome, Hand. XXVIII: 1-15.

In die vermaerde Stad gekomen zijnde, gav de Hoofdman JULIUS de gevangenen over, aen den Bevelhebber van de Keizerlyke lijvwacht, die den Apostel, op voorſpraek van den eerſten, zeer gunstig behandelde, gevende hem vryheid, om, in een huurhuis, te wonen, alleenlyk werd 'er een ſoldaet; volgens de Romeinſche gewoonte, met eene lange en ligte keten, aen hem vastgemaekt, Phil. I: 7, 13, 14. Col. IV: 3, 18. 2 Tim. I: 16. Philem. 10. —— Drie dagen was PAULUS te Rome geweest, wanneer hy de voornaemſten der Joden, die zich in deze Stad bevonden, tot zich riep, en hun de gelegenheid verhaelde, by welke hy gevangelyk naer Rome was opgezonden. Dan deze ſpoedig bemerkende, dat PAULUS een Christen was, verklaerden hun verlangen, om zijne begrippen te vernemen. Er werd een dag bepaeld. Hy deedt toen eene zeer uitgebreide redenvoering, om, uit de ſchrivten van MOSE en de Propheten, te betogen, dat JESUS de MESSIAS, de beloovde Verloſſer van zondaren, ware. Zommigen werden overtuigd, maer de meesten verhardden zich, in het ongeloov. —— Twee jaren lang bleev PAULUS, in zijne eigene gehuurde woning, en beſteedde dezen tijd, om het Euangelie yverig te preciken, aen allen, *die tot hem kwamen, zo Heidenen, als Joden*, Hand. XXVIII: 16-31.

Dit

Dit alles weten wy, met zekerheid, uit de berichten van LUCAS, maer het verhael van den Euangelist gaet niet verder (*g*). —— Gemeenlyk verönderstelt men, dat de Apostel, uit de gemelde gevangenis, ontslagen zy, en nog verscheidene reisen, ter voortplanting van het Euangelie, gedaen hebbe; zommigen voegen 'er zelvs by, dat hy in *Vrankrijk*, *Spanje* en *Engeland*, geweest zy, en aldaer den eersten grondslag van het Christendom gelegt hebbe. Men spreekt doorgaens, van des Apostels tweede gevangenis, en meent, dat de geweldige vervolging der Christenen, door Keizer NERO, hem bewogen hebbe, om zich, ter bemoediging van de Christenen aldaer, naer Rome te begeven, daer hy op nieuws in de gevangenis geraekt zy, en eindelyk de waerheid van het Euangelie, met eenen wreden marteldood verzegelt hebbe.

Maer al wat men, van deze verdere reisen, en die tweede gevangenis beweert heeft, is, onzes erächtens, geheel ongegrond. PAULUS eenmael, naer Rome overgebracht, is aldaer gebleven, tot dat hy den marteldood ondergaen heeft, en LUCAS spreekt alleenlyk, van des Apostels tweejarig verblijv te Rome, om dat zijn geschiedverhael niet verder loopt. —— Trouwens de bewijzen, welke men, voor het gemene en heerschende gevoelen,

(*g*) XXI Deel. *Inleid.* p. XXVII.

van PAULUS tweede gevangenis bybrengt, zijn geheel onvoldoende.

Men beroept zich, op ettelyke plaetzen, in PAULUS brieven, byzonder in den *tweeden* aen TIMOTHEUS, welke men meent dat niet anders, dan uit de verönderſtelling van eene tweede gevangenis, kunnen verklaerd worden. Maer, wanneer wy, in onze uitbreidende verklaring, tot den gemelden Briev zullen gevorderd zijn, hopen wy nader aen te tonen, dat wy de verönderſtelling van eene tweede gevangenis in het geheel niet nodig hebben. Thans bepalen wy ons kortelyk by het volgende. —— Toen PAULUS, door den Hoofdman JULIUS naer Rome was overgebracht, zegt men, ſchreev hy verſcheidene Brieven, terwijl TIMOTHEUS by hem was, Phil. I: 1. Col. I: 1. Philem. I; maer, toen de tweede Briev aen TIMOTHEUS werd afgezonden, was hy te Epheſus; derhalven kan de Apostel dezen Briev niet anders, dan uit zijne tweede gevangenis, geſchreven hebben. Dan 'er is geen blijk van, in de *Handelingen der Apostelen*, dat TIMOTHEUS den Apostel vergezelt hebbe, toen hy van Cæſareen naer Rome gevoerd werd. Wy denken liever, dat TIMOTHEUS met de Ouderlingen van Epheſus, wanneer PAULUS te Mileten van hen afſcheid genomen had, Hand. XX: 17-38, naer die Stad terug gekeerd zy. — PAULUS, voegt men 'er by, ſchrijvt 2 Tim. IV: 20, dat ERASTUS te *Corinthen* gebleven was, maer, in-

indien deze Briev niet, uit eene tweede gevangenis, geschreven is, dan zou TIMOTHEUS, die, te gelijk met PAULUS, te Corinthen geweest was, zo wel als hy geweten hebben, dat ERASTUS aldaer gebleven was. Dan, naer ons inzien, verwachtte de Apostel, terwijl hy, voor de eerste en eenigste mael, te Rome gevangen was, den gemelden ERASTUS uit Achajen; doch hy ontving, eenigen tijd later bericht, dat deze zijn medeärbeider te Corinthus, alwaer hy het ambt van Rentmeester bekleedde, Rom. XVI: 23, gebleven was. Dit meldde de Apostel aen TIMOTHEUS, om hem daer door des te meer op te wekken, om by hem te komen. —— PAULUS zegt men eindelyk, schrijvt 2 Tim. IV: 20, dat hy TROPHEMUS te *Mileten* krank gelaten hadde, maer dit bericht zou geheel onnodig zijn, indien dit geschied was, toen de Apostel afscheid nam, van de opzieneren der Ephesische Gemeente, waer by TIMOTHEUS zelvs tegenwoordig was, Hand. XX. Dan, onzes erächtens, heeft de Apostel dezen TROPHEMUS te Ephesen krank gelaten, toen hy, naer Rome, gevoerd werd, Hand. XXVIII: 1-15.

Voor het overige menen wy genoegzaem te kunnen bewijzen, dat de tweede Briev aen TIMOTHEUS, niet uit eene tweede gevangenis, geschreven zy. Toen PAULUS dezen Briev afvaerdigde, had hy LUCAS by zich, 2 Tim. IV: 11. Maer LUCAS eindigt zijne geschiedenis, met het tweede

jaer, na dat de Apostel te Rome was overgebracht; om dat hy, door den dood, verhinderd werd, zijn geschiedverhael verder voort te zetten. Gevolgelyk kan hy, by PAULUS, in eene verönderstelde tweede gevangenis, niet geweest zijn, maer die Briev moet, binnen die gemelde twee jaren, geschreven zijn.

Men grondt zich wijders, op eenige plaetzen in PAULUS Brieven, uit zijne gevangenis te Rome geschreven, in welken hy zijn voornemen verklaert, om de Gemeenten, in Asien en Griekenland, nog eens weder te zien, en zelvs om naer Spanje te reisen, Phil. I: 8, 26, 27. II: 24. Philem. 22. Rom. XV: 23, 24, 28. Dan de Apostel is, in deze voornemens, gelijk meermalen, verhinderd. Toen hy, naer Jerusalem reisde, wist hy reeds, dat hy nimmer weder te Ephesus komen zoude. Hand. XX: 25.

Men voert nog het getuigenis aen van CLEMENS *den Romein* (*h*), dat PAULUS, tot aen de grensen van het Westen, gekomen is. Daer door verstaet men Spanje. Maer dit kan zeer wel, op Rome, zien.

Eindelyk zullen wy 'er nog byvoegen, dat 'er geen een bewijs zy, uit de oudheid, het welk de verönderstelde loslating, omreis, en tweede gevangenis, bevestigen zoude. De vroegste Chris-

(*h*) *Epist. I. ad Corintheos* c. 5.

Christen Schrijvers melden 'er niets van. Het gene 'er EUSEBIUS van heeft, steunt op een enkel *men zegt* (*i*).

Wy besluiten uit dit alles, dat 'er geen grond altoos zy, om eene tweede gevangenis van den Apostel te stellen (*k*).

Eindelyk heeft PAULUS, onder Keizer NERO, den marteldood ondergaen. Hier van was hy, door de Openbaring onderricht, 2 Tim. IV: 6-8. Volgens het genoegzaem eenparig getuigenis der oudheid, is hy in, of buiten Rome, onthoofd, zonder dat men evenwel, het juiste jaer, met zekerheid, bepalen kan (*l*). HIERONYMUS voegt 'er deze byzonderheid by, dat het lijk van den Apostel, op den weg naer Ostea begraven zy (*m*). De Kerk, boven zijn grav, gebouwd, wordt gezegd, door Keizer CONSTANTYN *den Groten* gebouwd, door Keizer THEODOSIUS vernieuwd, en, door de Keizerin PLACIDA, ongemeen vercierd te zijn.

Dit zy genoeg, omtrent de geschiedenis van PAULUS. —— Wat zijn persoon en hoedanigheden

(*i*) *Hist. Eccl.* l. II. c. 22.

(*k*) WAGENAER *Geschied. der C. Kerk* p. 361 — NOESSELT *Opusc. ad in terpret. S. S.* p. 243—

(*l*) CLEMENS *Romanus Epist. I. ad Cor.* c. 5, 6. EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 25. TERTULLIANUS *de Præscript. Hæret.* c. 36. LACTANTIUS *de mort. persecut.* c. 2.

(*m*) *De Veris Illustr. Tom.* I. c. 17.

aengaet; zijn uiterlyk voorkomen had zeer weinig aenzien, 2 Cor. X: 10. Hy was klein van gestalte; en, volgens LUCIANUS, had hy een kael hoofd, en eenen krommen arendsneus (*n*). Dan het gene, aen het uiterlyk voorkomen ontbrak, werd overvloedig vergoed, door de uitmuntende hoedanigheden van zijnen geest. Zijne natuurlyke vermogens waren voortreffelyk. —— Hy had een doordringend verstand, het welk, door veelerlei wetenschappen, beschaevd was, een doordringend oordeel, en eene krachtige welsprekenheid, zo dat de inwoners van Lystren hem aenzagen, voor *Mercurius*, Hand. XIV. Het vuur en de levendigheid van zijnen geest maekten hem yverig en onvermoeid, in zijne letteröeffeningen, als mede in zijne pogingen, eerst in het vervolgen der Christenen, en daer na in het voortplanten van het Euangelie. —— In zijn karakter was alles groot, voortreffelyk, edel. De Hoog-Leeräer NIEMEYER heeft het, naer zijne gewoonte, meesterlyk geteekent (*o*). Dan, om niet te uitvoerig te worden, vergenoegen wy ons, met het overnemen der woorden van den Hoog Geleerden HAMELSVELD. „ Met dit doordringend verstand, „ vereënigde zich de vruchtbaerste verbeeldings- „ kracht, ook was het vermogen en de werk-
zaem-

(*n*) HOFSTEDE *Byzonderh.* II *Deel.* p. 128—

(*o*) *Charakterkunde van den Bijbel*, V *Deel.* p. 194—

„ zaemheid van zijnen geest, gelijk, aen de „ kracht en werkzaemheid van zijn hart, in alle „ zijne voornemens en neigingen, het welk hem „ levendig, driftig, yverig, tevens vast, en on- „ verschrokken, maekte; in al het gene hy, met „ kennis en overtuiging, wilde; het welk hem „ schielyk, tot alle grote en hevige gemoedsbe- „ wegingen, opwekte; welke onuitwischbare in- „ drukselen in zijne ziel achter lieten, en, wan- „ neer de eerste hevigheid en sterkte verzacht „ was, grote krachten werden, die genen tegen- „ stand vreesden, en elk waerdig oogmerk, waer „ toe zy bestuurd werden, met eene, zelvs den „ grootsten tegenstand overwinnende, voortzet- „ ting en standvastigheid, vervolgden. —— Het „ geloov in JESUS, vernietigde het onbetwistbaer „ verwonderenswaerdig karakter van PAULUS niet. „ Het zuiverde, veredelde, en verhief het „ alleen." (*p*)

Dat nu de Apostel PAULUS waerlyk de Schrijver zy van dezen Briev, heeft weinig of geen betoog nodig, en niemand heeft 'er immer aen getwijffelt. „ Van PAULUS schrivten, (zegt EUSEBIUS (*q*)) „ zijn de dertien Brieven bekend, en ontwijffel- „ baer. Men moet ook weten, dat zommigen „ den Briev aen de Hebreeuwen niet aenne-

(*p*) *Korte aenmerk. over het N. T.* II *Deel.* p. 3, 4.
(*q*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 3.

„ men." —— Dit blijkt ook; allerduidelykst, uit het opschrivt van dezen Briev, waerin de naem van den Apostel duidelyk vermeld wordt, Kap. I: 2, uit de schrijvwijs, welke, met die der overige Brieven, volkomen overëenstemt; uit zijnen gewonen zegenwensch, Kap. I: 7; en uit den slotwensch, Kap. XVI: 24. (r)

Middelerwijl is deze Briev in geschrivte gesteld, door TERTIUS, Kap. XVI: 22. Voor het naest is hy een Romein geweest: want, by dit volk, waren de namen van getallen ontleend, gelijk QUARTUS, QUINTUS, en SEXTUS, zeer gewoon. De Apostel heeft hem dezen Briev voorgezegt; en in de pen gegeven, en den zelven daer na eigenhandig onderteekent, Kap. XVI: 24-27. vergel. 2 Thesf. III: 17, 18. —— 'T gene DIODORUS Bisschop van *Tarsus*, een Schrijver van de vierde Eeuw, voorwendt; wegens de onkunde van dezen TERTIUS, in het Grieksch, en de daeruit voortspruitende duisterheid van dezen Briev (s), verdient in het geheel gene opmerking. Welk verstandig mensch zou zich, van eenen onbekwamen afschrijver, bedienen? en kan men dan, van den wijzen Apostel PAULUS, verwachten, dat hy dezen Briev, in welken zo vele zaken van het alleruiterste gewicht voorkomen, in de pen van eenen on-

(r) ROELL *Comm. in Epistol. ad Ephesos Tom.* I. p. 89—

(s) C. A LAPIDE *ad Rom.* XVI. p. 203.

onbedrevenen affchrijver, zoude gegeven hebben? —— Ook is de verönderftelling, dat deze Briev, door fchrijvfouten, duister en verward zy, even ongegrond (*t*).

Van den Schrijver, gaen wy over, tot

II. De Christenen te Rome, aen welken deze Briev is afgevaerdigd.

Te Rome, de vermaerde hoofdftad der Romeinfche Alleenheerfching, was al zeer vroeg eene Gemeente van Christenen. Keizer CLAUDIUS had hen, reeds in het jaer 52, met de Joden, van welken zy een byzondere aenhang gerekend werden, uit de Stad verbannen. Dit verhaelt SUETONIUS uitdrukkelyk (*u*), gevende 'er deze reden van, dat de Joden, op aenhitfing van CHRESTUS, geduurig oproer verwekten. Hy noemt onzen Verlosfer CHRESTUS, menende dat Hy zo heette, om dat die naem zeer bekend was, by de Romeinen. De zaek is deze: velen der Joden eerbiedigden den Heiland, als den Verlosfer, en werden daerom, van hunne ongelovige broederen, op allerlei wijzen, vervolgd. Hier uit ontftonden, by aenhoudenheid, opfchuddingen onder het volk. SUETONIUS hieldt Hem, welken hy

(*t*) ELSNERUS *Voorbereidfelen ter opening van dezen Briev*, p. LXX—

(*u*) In CLAUDIERE c. 25.

CHRESTUS noemde, in zijne onkunde, voor den man, die den grond van deze beroeringen gelegt had. Om nu deze onëenigheden, op eenmael, te doen ophouden, vondt Keizer CLAUDIUS goed, om alle de Joden, het zy zy Christenen waren of niet, het verblijv binnen Rome te ontzeggen, vergel. Hand. XVIII: 2. Na den dood van CLAUDIUS geraekte dit bevel, buiten werking, en de Joden keerden, met de Christenen, te rug.

Toen PAULUS dezen Briev schreev, was het geloov der Romeinsche Christenen reeds allerwegen bekend geworden, Kap. I: 3, en de Apostel had, reeds lang te voren, gewenscht hun een bezoek te geven, Kap. XV: 13.

Maer wie is de stichter van deze bloeiende Gemeente geweest? De Roomschgezinden schrijven dit werk aen PETRUS toe, bewerende, dat deze Apostel, na dat hy, zeven jaren, Bisschop van Antiochien geweest was, in het twcede jaer van Keizer CLAUDIUS, naer Rome vertrokken, de Gemeente aldaer geplant, en, 25 jaren lang, als Bisschop bestuurt hebbe. Dan de ongegrondheid van dit voorgeven, hopen wy, in onze *Inleiding* tot de Brieven van PETRUS, met opzet aen te tonen. Alleenlyk merken wy nu maer aen, dat PAULUS, in dezen Briev, niet zou nagelaten hebben, om PETRUS, wanneer hy Bisschop te Rome geweest was, te groeten. —— Anderén schrijven de stichting der Romeinsche Gemeente, aen

BAR-

BARNABAS toe, zich beroepende, op CLEMENS *den Romein* (*v*). Maer het bedoelde boek van CLEMENS is onëcht, en misſchien eerst in de derde Eeuw ondergeſtoken (*w*). —— Waerſchijnlyk hebben zommigen Joden en Jodengenoten, die, op den Pinxterdag door PETRUS bekeerd waren, en te Rome te huis hoorden, Hand. II, de leer van het Euangelie, naer die beroemde Stad, overgebracht; by dezen zullen zich, ten tijde der vervolging te Jeruſalem, welke op den dood van STEPHANUS, volgde, nog andere bekeerde Joden gevoegt hebben; ook zullen de bloedverwanten van den Apostel, ANDRONICUS en JUNIUS, van welken hy ſpreekt, Kap. XVI: 7, het hunne, ter uitbreiding van die Gemeente, hebben toegebracht.

Dan, tot nader verſtand van dezen Briev, moeten wy de geſteldheid der Roomſche Gemeente, wat meer van naby leren kennen. —— Zy bevondt zich, in de vermaerde Hoofdſtad van de toenmaels bekende waereld. De Romeinen maekten het meest beſchaevde volk uit; de wetenſchappen bloeiden, in die waereldſtad, by uitne-

(*v*) COTELERIUS *Patr. Apoſtol. Tom.* I. p. 494. ex *editire* CLERICI.

(*w*) MOSHEIM *Hiſt. Chrit. primi Sec. Inſt. Mag.* p. 216, 217, & *de rebus Christianorum ante* CONSTANTINUM. M. p. 158—

menheid; men vondt 'er ſchrandere Staetsmannen, ſcherpzinnige Wijsgeeren, welſprekende Redenaren, vernuftige Dichters, en Kunstenaers van den allerëerſten rang, welker Meesterſtukken, vooräl in de bouw en beeldhouwkunde, tot op den huidigen dag bewonderd worden. Maer met de zeden en levenswijs, was het allertreurigst geſteld. Gelijk doorgaens, in grote en bloeiende ſteden, de overvloed en de rijkdommen eenen ſtroom van ondeugden met zich mede voeren, zo ging het ook te Rome; de een wilde, boven den anderen uitmunten, in pracht, weelde, en overdaed; 'er was een verbaſende toevloed van allerlei vreemdelingen, die elk de ondeugden van zijn volk medebrachten; byzonder had de dartelheid van Aſia, door de Romeinen overheerscht, hare overwinnaren gemaekt, tot ſlaven van hare heerſchende gebreken; de onbepaelde Alleenheerſching der Keizeren, byzonder van den grouwzamen NERO, die thans op den throon zat, vermeerderde de euveldaden, en gav aen dezelve, als het ware, een vry geleide. Allerbyzonderst was de vuilſte en beestächtigſte ontucht heerſchende geworden, vergel. Kap. I: 22—. De Christenen waren derhalven aen veelerlei verzoekingen, blootgeſteld, en liepen groot gevaer, van, door het algemeen bederv, beſmet te worden. Dit is de reden, dat de Apostel hen zo ernſtig vermaent,

om

om de losbandige levenswijs van hunne Stadgenoten niet naer te volgen, byzonder Kap. XII: 1, 2. XIII: 11-14.

Wat de inwendige gesteldheid der Gemeente te Rome aengaet; zy bestondt, niet alleen uit gelovige Joden, maer ook uit Heidenen, die het Euangelie omhelst hadden. De Apostel noemt, in het naschrivt van dezen Briev, verscheidene personen, blijkbaer van Heidensche afkomst; welken hy doet groeten, Kap. XVI: 5-15. Voorts bestondt deze Gemeente niet, uit eenen hoop van geringe en ongeoeffende menschen, maer 'er waren verscheidene leden onder van den deftigen middenstand; zelvs ontmoet men naderhand Hovelingen van den Keizer, die aen CHRISTUS hulde deden, Phil. IV: 22. Ook moeten de Roomsche Christenen doorgaens zeer geoeffend geweest zijn; zonder dit, zouden zy dezen Briev niet hebben kunnen verstaen, daer de Apostel eene genoegzame kennis, in zijne lezeren, verönderstelt; zeggende, *bedenkt, ik spreek tot u, die de wet verstaet* enz. Van hun geloov was allerwegen een roem uitgegaen, Kap. I: 8, 12. Zy hadden eene geestelyke gezindheid, en riepen tot God, met vrymoedigheid, *Abba Vader*, Kap. VIII: 9, 15. Eindelyk werd 'er ook, in deze bloeiende Gemeente, een prijswaerdige orde en tucht onderhouden, Kap. XII: 6—

Dan, met dit alles, waren 'er aenmerkelyke

gebreken, in de Roomsche Gemeente. —— Er waren, die ergerlyke onëenigheden verwekten, buiten en tegen de leer van het Euangelie, Kap. XVI: 17, 18. —— Anderen maekten misbruik van de Christelyke vryheid, en van de leer der genade, tot losbandigheid, Kap. VI: 1, 2, 15. VIII: 12, of gaven ergernis, door het ontslag der wet; rakende de verbodene spijzen, te ver te trekken, Kap. XIV: 15. —— Byzonder was 'er misverstand ontstaen, tusschen de Christenen uit de Joden, en de bekeerde Heidenen. De eerste hadden eene trotsche verbeelding van hunne uitnemende voorrechten, als Joden, en bleven, aen hunne wetten en vaderlyke inzettingen, al te zeer verkleevd. Deze vooröordeelen brachten zy mede over, in het Christendom, het welk des te gevaerlyker was, om dat zy, door valsche Leeraers, die in dezen tijd allerwegen inslopen, gestijvd werden, Kap. II: 10, 11. III:.1. X: 12. Aen den anderen kant, begonden de Heidenen zeer sterk over te hellen, om de Joden, wegens hunne bekrompene denkbeelden, omtrent de Christelyke vryheid, te veráchten. Daer uit ontstonden twisten en verdeeldheden, waerom de Apostel hen, tot eensgezindheid, vermaent, Kap. XII: 16. — Allerbyzonderst was de hoge verbeelding, welke de Joden van hunne voorrechten hadden, eene bron van hoogstverdervelyke dwalingen geworden, in de leer des geloovs zelve. Zy beroemden zich,

zich, op de wet van MOSE, als een uitfluitend voorrecht, en verbeelden zich, dat zy, om het onderhouden van deze wet, en hare plechtigheden, eenen grond van aenfpraek hadden, op de Goddelyke gunst, waer van de Heidenen verftoken waren, Kap. II: 17. III: 2, 29. X: 12. enz. Dan hier van dadelyk nader.

III. De aenleiding tot het fchrijven van dezen Briev.

De Apostel had eene vuurige begeerte, om de Christenen te Rome te bezoeken, en, in het geloov, te fterken. Er was een zeer voordeelig gerucht van hun geloov allerwegen uitgegaen. Vooräl had PAULUS, door AQUILA en PRISCILLA, die, om het bovengemelde bevel van Keizer CLAUDIUS, Rome hadden moeten verlaten, en met welken hy, te Corinthus en te Ephefus gemeenzaem verkeerd had, een omftandig bericht ontvangen, omtrent de gefteldheid der Romeinfche Gemeente. Na den dood van Keizer CLAUDIUS, keerde AQUILA en PRISCILLA naer Rome weder, Kap. XVI: 3. Deze zullen den Apostel, zo bygefchrivte, als door mondelinge boodfchappen, den toeftand van die Gemeente nader hebben leren kennen. Immers 'er waren verfcheidene perfonen, onder de Romeinfche Christenen, met welken de Apostel, op zijne reifen, aen onderfcheidene plaetzen, kennis gemaekt had, Kap.

XVI: 5-15. Deze berichten hadden, in den Apostel, eene ſterke begeerte ontſtoken, om die Gemeente, in perſoon, te ſtichten, Kap. I: 10-12.

Verſcheidene malen had PAULUS voorgenomen, om, tot de Christenen te Rome, over te komen, en, in die beroemde waereldſtad, door de prediking van het Euangelie, winst te doen, voor zijnen groten Meester. Maer, tot hier toe, was hy verhinderd geworden. Dit voornemen was den Roomſchen Christenen bekend geworden, maer, vermits hy ondertusſchen niet kwam, was 'er, in zommiger harten, eene bedenking gereſen, of het den Apostel wel ernst ware, en of hy ook ſchroomde het Euangelie, in die beroemde Stad, als onder het oog der gehele waereld, te prediken. Hy betuigt daerom dit zijn voornemen allerplechtigst, Kap. I: 13-15. Inmiddels bleven de beletſelen aenhouden, en hy werd alsdan, in den weg der Voorzienigheid, verhinderd, zich naer Rome te begeven. Er bleev derhalven niets anders overig, dan het gene hy, in perſoon, niet doen konde, door eenen Briev te verrichten. Hier toe beſloot de Apostel, en hy vondt 'er eene gunstige gelegenheid, terwijl PHEBE, eene zeer bekende en verdienstelyke Christen van Cenchreen, naer Rome reisde. Deze konde hy den Briev toevertrouwen en mede geven, Kap. XVI: 1, 2.

Maer,

Maer, behalven deze algemene, had de Apostel nog eene meer byzondere aenleiding, tot het schrijven van dezen Briev. Zy was gelegen, in de bovengemelde verdeeldheid tusschen de gelovige Joden, en de bekeerde Heidenen, welke van zeer nadelige uitwerkselen worden kon. Deze twisten hadden reeds eenen schadelyken invloed, op een allergewichtigst leerstuk van het Euangelie, rakende de rechtvaerdiging van eenen zondaer, voor God. —— Dit is allerblijkbaerst, uit den inhoud van dezen Briev. Trouwens wanneer eenig onderwerp opzettelyk en uitvoerig behandeld wordt, moet de Schrijver gewichtige redenen hebben, om zich daer toe te bepalen, en nimmer wordt een leerstuk omstandig verklaerd, met nadruk betoogt, en tegen de meest schijnbare bedenkingen, verdedigd, ten zy 'er tegenpartijders zijn, die zulk eene leer of verdraeien of verwerpen. Maer nu is 'er geen stuk, waer over de Apostel zo uitvoerig handelt, als over de leer der rechtvaerdiging, alleen uit genade, door het geloov, zonder de verdienstelykheid der werken, waer mede hy zich grotendeels bezig houdt, Kap. III: 21— XI: 36. Gevolgelyk mogen wy besluiten, dat dit zeer gewichtig leerstuk, het welk het wezen van het Euangelie uitmaekt, door zommigen in de Roomsche Gemeente, verkeerd begrepen wierd.

Het was een volksvooröordeel by de Joden,

dat zy de rechtvaerdiging, uit de werken der wet, zochten. Zy verbeelden zich, dat zy, door het onderhouden der heilige plechtigheden, in MOSES wet voorgeschreven, by welken de Pharizeeuwen nog eene menigte van willekeurige instellingen voegden, een uitsluitend recht hadden, op de Goddelyke gunst, en dat de Christenen uit de Heidenen, wanneer zy, in dit voorrecht, delen zouden, zich mede, aen de besnijdenis, en andere wettische plechtigheden, onderwerpen moesten, Kap. IX: 31, 32. —— Deze verdervelyke dwaling gav den Apostel aenleiding, om de leer van 's zondaers rechtvaerdiging, alleen uit het geloov, zonder dat de werken, als gronden van verdienstelykheid, eenigermate in aenmerking komen, uitvoerig te verklaren, bondig te betogen, en, tegen de meest schijnbare bedenkingen, nadrukkelyk te verdedigen.

De hoogmoedige gedachten der Christenen uit de Joden, die waenden, dat zy ver weg, boven de Heidenen, verheven waren, gav den Apostel aenleiding, om der Roomsche Gemeente onder het oog te brengen, dat niet alleen het onderscheid van volken was wechgenomen, maer dat zelvs de Joden, om het smadelyk verwerpen van den Heiland, voor eenen geruimen tijd, verworpen waren.

Er was nog iets byzonders, in de Gemeente te Rome. —— De Joden, over het algemeen, droegen

gen het juk der Romeinsche Overheersching, met eenen sterken wederzin, Matth. XXII: 15-22. Zy waren den Keizer zeer ongenegen. Deze begrippen brachten zy mede, wanneer zy, tot het Christendom, bekeerd werden. Te Rome zelvs was men niet wel te vrede. De Raed was yverzuchtig op den Keizer, en de Keizer achterdochtig op den Raed. De Keizer was, uit dien hoofde, in een geduurig gevaer van zijn leven. CALIGULA was eenen geweldigen dood gestorven; CLAUDIUS was ook vermoord, en de onmenschelyke NERO had zich, by ieder een, veracht en gehaet gemaekt. Het schijnt, dat de Christenen ook in het begrip kwamen, dat zy den Keizer gene achting en onderdanigheid verschuldigd waren. Dit gav den Apostel aenleiding, om, over de Burgerlyke ondergeschiktheid, met opzet te handelen, Kap. XIII: 1— „ Hy wil, dat zy „ zich niet, in het onderzoek der rechten van „ den Keizer, inlaten; maer de Overheid, die „ werkelyk den throon bekleed, zodanig zullen „ aenmerken, als of dezelve, door Gods Voorzienigheid, op den throon geplaetst zy; zy zouden deze eens regeerende Overheid ondersteunen, en zich niet by hen voegen, die veranderingen zochten, en, zo als het de Romeinen „ plagten te noemen, *res novas moliantur*" (*x*).

(*x*) MICHAELIS *Inl. tot het N. T.* II *Deel.* p. 544, 545.

Eindelyk was 'er nog geſchil, over het gebruik der ſpijſen, over het onderhouden van heilige dagen, en over de Christelyke vryheid daerömtrent. —— De Christenen uit de Joden waren opgevoed, in de onderhouding der ſchaduwächtige wetten, rakende het onderſcheid tusſchen reine en onreine ſpijſen, als mede tusſchen heilige en gewone dagen. De meesten van hen, tot het Christendom bekeerd zijnde, konden niet van zich verkrijgen, alle ſpijſen, zonder uitzondering, te gebruiken, en alle dagen even heilig te achten. De bekeerde Heidenen daerëntegen, te recht begrijpende, dat zy, met de ſchaduwächtige wetten, welken nu waren afgeſchaft; niets te doen hadden, aten vryelyk van allerlei ſpijſen, en onderhielden gene gezette Feestdagen. Dit baerde vry wat verwarring, bitterheid, en ergernis. De bekeerde Joden veröordeelden de gelovige Heidenen, en de zwakken onder hen werden grotelyks geërgerd. De bekeerde Heidenen zich, volgens de rechten der Christelyke vryheid, willende gedragen, gebruikten gene de minſte toegeevlykheid, omtrent hunne broederen uit de Joden; zy zagen hen aen, voor bygelovigen, en maekten gene zwarigheid, van den zwakkeren aenſtoot te geven. —— Ook deze byzonderheid gav den Apostel aenleiding, om, nopens dit ſtuk, de nodige bepalingen te maken, Kap. XIV, XV.

IV. *Het oogmerk van den Apostel, in het schrijven van dezen Briev.*

Is, uit het gene wy zo even, omtrent de aenleiding, beredeneerd hebben, klaer genoeg. —— Hy wilde den Christenen te Rome verzekeren, dat hy een vuurig verlangen had, om hen, in persoon te bezoeken, en hun geestelyke gaven mede te delen; dat hy, by zommigen, ten onrechte verdacht werd, als of hy bevreesd ware, om het Euangelie, in hunne beroemde en volkrijke waereldstad, te prediken; en dat hy het zich, tot eene eer en een voorrecht rekende, om zondaren, door middel der verkondiging van het Euangelie, tot het geloov in CHRISTUS, het eenige middel tot zaligheid, te bewegen. —— Hy wilde de leer van des zondaers genadige rechtvaerdiging, alleenlyk door het geloov, zonder eenig opzicht tot de verdienstelykheid der werken, duidelyk en, tot volle overtuiging, voordragen. —— Hy wilde den Christenen, uit de Joden, den trotschen waen benemen, als of zy meerdere voorrechten hadden, en verheven waren, boven de bekeerde Heidenen. —— Eindelyk hy wilde de gansche Gemeente, tot eenen godzaligen wandel, opwekken, byzonder om den Keizer onderdanig te zijn, en de Christelyke vryheid niet, tot ergernis der zwakken, te misbruiken.

V. *De Inhoud van dezen Briev.*

Om dit oogmerk te bereiken, ſtelt hy, den Christenen, na eene zeer gepaste Inleiding, al aenſtonds voor, dat hy het zich, tot eene eer rekende, om het Euangelie te prediken, en daer door zondaers te bewegen tot het geloov in den Verlosſer. Daer uit neemt hy aenleiding, om het geloov in CHRISTUS aen te prijzen, als het eenige en van God wijsſelyk verördineerde middel, om de vergeving van zonden, en de eeuwige zaligheid te erlangen. Nu vondt hy den weg geopend, om van de rechtvaerdiging, welke, door middel van dit geloov geſchied, uitvoerig te handelen. Dan, op dat het by niemand in bedenking komen mogt, of hy de rechtvaerdiging wel nodig had; betoogt hy vooräf, dat de ganſche waereld, voor God, verdoemelyk zy, naerdien de Heidenen, met alle hunne ingebeelde wijsheid, tot de ſnoodſte grouwelen, vervallen waren, en de Joden, hoe zeer zy zich, op de onderhouding van uiterlyke plechtigheden, beroemden, diep bedorven waren, in hunne zeden. Vervolgens gaet hy over, om de meermalen gemelde en allergewichtigſte leer der rechtvaerdiging te verklaren, te betogen, en te verdedigen. Wijders toont hy aen, dat de Joden, in dit geval, geen het minſte voorrecht hebben, boven de Heidenen. Eindelyk voegt hy 'er het zedenbeſtuurend gedeelte by.

VI. *De*

VI. *De plaets, waer, en de tijd, wanneer deze Briev geschreven is.*

De *plaets*, alwaer deze Briev geschreven is, was zekerlyk *Corinthen.* —— Dit bevestigt het onderschrivt uitdrukkelyk, dus luidende: „ De „ zendbriev aen de Romeinen is geschreven van „ *Corinthen*, gezonden door PHEBE, de dienares „ der Gemeente, welke te *Cenchreen* is." —— Het is waer, de onderschrivten der Apostolische Brieven zijn van lateren tijd, en van een enkel menschelyk gezach. Zelvs ontbreekt het onderschrivt van dezen Briev, in zommige handschrivten (y). —— Maer, al verwerpt men het gezach van dit onderschrivt geheel en al, dan nog vinden wy, in den Briev zelven, genoegzame gronden, om te beweren, dat de Apostel denzelven te Corinthen geschreven, en van daer afgevaerdigd hebbe. PHEBE, welke hy den Christenen te Rome aenbeveelt, was eene dienares der Gemeente te *Cenchreen*, Kap. XVI: 1, 2; nu lag Cenchreen, ten Oosten, in de nabuurschap van Corinthen, zijnde de haven van die vermaerde koopstad, Hand. XVIII: 18. Voeg 'er by, dat de Apostel de groetenis doet, aen de Romeinen, uit naem van GAJUS, en van ERASTUS den Stads Rentmeester, Kap. XVI: 23; maer deze beide waren bur-

(y) MILLIUS *in N. T. ad h. l.*

gers van Corinthus, vergel. 1 Cor. I: 14. 2 Tim. IV: 20. (z)

De *tijd*, wanneer deze Briev geſchreven is, wordt onderſcheidenlyk bepaeld. Zommigen ſtellen denzelven op het jaer 52, anderen op het jaer 60, anderen op één der tusſchenjaren. —— PAULUS is tweemalen te *Corinthus* geweest. Voor de eerſte reis had hy zijn verblijv, ten huize van AQUILA en PRISCILLA, die, om het gemelde bevel van Keizer CLAUDIUS, Rome hadden moeten verlaten, verg. Hand. XVIII: 1, 3. Maer, toen PAULUS dezen Briev ſchreev, woonden deze lieden, wederom te Rome, Kap. XVI: 3. Hier uit blijkt tevens, dat deze Briev geſchreven zy, na den dood van Keizer CLAUDIUS, die, in het jaer 54, is voorgevallen. —— Naderhand is PAULUS nog eens te Corinthen geweest. Te weten, toen hy dezen Briev ſchreev, was hy op reis naer Jeruſalem, om de lievdegaven, welken hy, in Macedonien en Achajen, ten behoeve der noodlijdende Christenen te Jeruſalem, had ingezamelt, derwaerds over te brengen, Kap. XVI: 25, 26. Nu reisde hy, in het jaer 55, door Macedonien, naer Griekenland, met oogmerk, om, tegen het Pinxterfeest, te Jeruſalem te wezen. Hy bleev drie maenden in Griekenland, Hand. XX: 1-3. By die gelegenheid zal hy ook te *Corinthus* geweest, en aldaer

(z) MILLIUS *in N. T. Prolagom* §. 27.

daer dezen Briev, in de lente van het jaer 55, geschreven hebben; zijnde het zelvde jaer, in het welk hy te Jerusalem in banden geraekte; het welk aenleiding gav, dat hy, na eene tweejarige gevangenis, naer Rome gezonden werd, om zich, voor den Keizer, te veräntwoorden. —— Zo begreep het ook de tijdrekenkundige SCHUTTE, die het schrijven van dezen Briev nader bepaelt op den 18 Maert, wanneer de Apostel zich, te *Cenchreen*, de haven van *Corinthus*, reisvaerdig bevondt (*a*).

VII. *De tael van dezen Briev.*

De Apostel heeft dezen Briev, in het Grieksch, geschreven. Maer de Romeinen spraken Latijn, waerom bediende hy zich dan, in eenen Briev, aen de Christenen te Rome, niet van deze tael? Het gene de doorluchtige GROTIUS hier op, onder andere, geantwoordt heeft; verdient in het geheel gene opmerking, dat namelyk de Apostel, en TERTIUS, zijn afschrijver, offschoon mogelyk in de Latijnsche tael niet geheel onkundig, evenwel het Grieksch beter en vaerdiger gesproken en geschreven hebben (*b*). Of zou PAULUS, die, zo wel als de andere Apostelen, de gave van meni-

(*a*) *Heilige Jaerboeken* III *Deel.* p. 95.
(*b*) *Oper. Theol. Tom.* III. p. 671.

gerlei talen ontvangen had, alleen in het Latijn niet genoeg zijn bedreven geweest? —— De voldoende redenen, om welke de Apostel, ook aen de Christenen te Rome, in het Grieksch geschreven hebbe, waren de volgende. Het Grieksch was, te Rome, zeer gewoon. CICERO zelvs verklaert (*c*), dat het Grieksch, toen ter tijd, meer in zwang ging, dan het Latijn, en dat het laetste op verre na, zo algemeen niet ware, als het eerste. Volgens JUVENALIS was het Grieksch, zelvs de vrouwen, zeer gewoon (*d*). CICERO, die grote Meester in de Latijnsche tael, maekte gene zwarigheid, om, in zijne gemeenzame Brieven, byzonder aen ATTICUS, Griekschc woorden te mengen. —— Daer te boven was deze Briev geschikt, tot een algemeen gebruik der Christen Kerk; maer, in de eerste, en eenige volgende Eeuwen, was het Grieksch vry bekend, by allerlei volken. JOSEPHUS schreev zijne geschiedenissen, om zo wel van de Romeinen, als van de Grieken, en andere volken, gelezen te worden, en oordeelde daer toe de Grieksche tael het meest geschikt (*e*). —— Hier kwam nog eindelyk deze byzonderheid by, dat de Gemeente te Rome, voor een groot deel, uit Joden bestondt; deze nu lazen de schrivten van het Oude Testament, in de

(*c*) *In Orat.* pro ARCHIA.

(*d*) *Lib.* II. *Satyr* 6. *Vers.* 184—193.

(*e*) *De Bello Judaico Proöm.* §. 2.

de Griekfche tael, volgens de Overzetting der LXX. Dit maekte, dat zy, voorâl wanneer 'er, over Godsdienstige zaken, gehandeld werd, zeer aen het Grieksch, byzonder aen den ftijl der LXX, gewoon waren (*f*).

De laetfte aenmerking geevt ons aenleiding, om kortelyk iets naders te zeggen, over het Grieksch van het Nieuwe Testament in het gemeen, en van PAULUS in het byzonder.

Men doet vergeevfche moeite, wanneer men het Grieksch van het Nieuwe Testament, met dat van ongewijde Schrijveren, vergelykt; en het eerfte, uit het laetfte, wil ophelderen. Het Grieksch van het Nieuwe Testament is van een gansch byzonder zoort; het is het Grieksch der LXX. De vertaling van het Oude Testament, door de zogenaemde LXX vervaerdigd, werd niet alleen, by de buitenlandfche Joden, in hunne huizen, maer ook in hunne Scholen en Synagogen, gebruikt. Dit verôorzaekte, dat de ftijl der LXX, binnen korten tijd, heerfchende werd; wanneer zy, over Godsdienstige zaken, fpraken. —— Nu waren alle de Schrijvers van het Nieuwe Testament Joden, die, als zy Grieksch fchreven, den ftijl der LXX volgden, om dat zy, over Godsdienstige onderwerpen, handelden. Ook werd dit *Ideonia* best verftaen, van de be-

(*f*) CAMPBELL *The four Gospels translated fxom the Greek* I *Vol.* p. 11.

keerde Joden; voeg 'er by, dat hunne opſtellen dus doende beter overëenſtemden, met de gewijde ſchrivten der Joden. PHILO en JOSEPHUS zijn onbetwistbare getuigen van de grote achting, welke de Joden hadden, voor de vertaling der LXX, omtrent dien tijd, dat de ſchrivten van het Nieuwe Testament zijn opgeſteld. —— Nu is de *Phraſiologie* der LXX Hebreeuwsch, maer de woorden zijn Grieksch. Hier van daen is het Grieksch van het Nieuwe Testament een byzonder *Idioma*, behelzende niet ſlechts Hebreeuwſche ſpreekwijzen, met Griekſche woorden uitgedrukt; maer zommige Griekſche woorden worden ook genomen, in beteekenisſen, in welke zy nooit, by ongewijde Schrijveren voorkomen, en welke alleen kunnen afgeleid worden, uit de oorſpronkelyke beduidenis der Hebreeuwſche uitdrukkingen, welken by de LXX, met Griekſche woorden, zijn voorgedragen (*g*).

Wat nu meer byzonder het Grieksch van PAULUS aengaet. Daer hy te Tharſus geboren en opgevoed werd, is zekerlyk het Grieksch zijne moedertael geweest; maer, vermits hy een Jood was, kon het om de bovengemelde reden, niets anders wezen, of hy gewende, van zijne vroege jeugd, byzonder in zaken van Godsdienst, aen het Grieksch der LXX. —— Hy was een man van

(*g*) CAMPBELL l. c. p. 23—

van geleerdheid, die zich, eerst in zijne Vaderstad, en naderhand te Jerusalem, in de toenmalige wetenschappen, geoeffent had. Zekerlyk had hy verscheidene der beste Grieksche Schrijveren gelezen. Wy vinden, in zijne Brieven, en redenvoeringen, voor zo ver zy beschreven zijn, duidelyke aenhalingen, uit drie verschillende Grieksche Dichteren, Hand. XVII: 28. 1 Cor. XI: 33. Tit. I: 12. Ook ontmoeten wy, in zijne Brieven, hier en daer uitgezochte Grieksche woorden, in zulke beteekenissen, waer in zy, by de beste Schrijveren, voorkomen. —— Mogen wy 'er niet uit besluiten, dat hy der Grieksche tael, in hare zuiverheid en cierlykheid, kundig genoeg geweest zy, maer dat hy zich, om de bovengemelde redenen, in het schrijven, over Godsdienstige onderwerpen, naer het taeleigen der LXX geschikt hebbe?

VIII. *Over den Schrijvstijl van den Apostel, byzonder in dezen Briev.*

De schrijvwijs in Brieven verschilt aenmerkelyk, van die in Geschiedverhalen, en daerom zijn de Brieven der Apostelen veel moeilyker, om te verklaren, dan de Euangelien. Iemand, die eene geschiedenis schrijvt, verhaelt de gebeurtenissen klaer en eenvouwig; maer een Briev is eene zamenspraek, welke iemand houdt, met eenen af-

wezigen vriend, en de Schrijver antwoord op de vragen, zelvs op de gedachten van zijnen vriend, welken hem bekend zijn. Hier van daen zijn de Apostolische Brieven, in vele opzichten, voor ons zwaer om te verstaen. Wy weten alle de byzonderheden niet; welken by hen, aen welken zy schreven, plaets hadden, en op welken zy het oog gehad hebben. Het is, voor ons, zeer moeilyk na te gaen, wanneer, hoe, en waerom de Schrijver, van het een tot het andere, overgae, welke bedenkingen hy oplost, en zelvs of de Schrijver spreekt; dan of zy, aen welken de Briev houdt, sprekende worden ingevoerd.

Om deze reden maken de Apostolische Brieven, onzes erächtens, het moeilykste gedeelte van den Bijbel uit, zelvs moeilyker dan de Prophetische Schrivten, om dat deze aenééngeschakelde redenvoeringen behelzen, welken, behalven het duistere, het welk aen alle voorzeggingen, vooräl zo lang zy niet vervuld zijn, eigen is, den Dichterlyken trant; en de zinbeelden, vry verstaenbaer zijn.

Maer 'er is nog iets byzonders, in PAULUS, het welk veröorzaekt, dat zijne Brieven, byzonder deze aen de Romeinen, zwaer zijn, om te verstaen, gelijk ook PETRUS verklaert, 2 Petr. III: 15, 16, namelyk zijn vuurige en levendige geest, die maekte, dat hem vele dingen te gelijk inschoten, en dat zijn schrijvstijl menigwerv zeer afgebro-

broken zy. —— Deze aenmerking past allerbyzonderst, op des Apostels verhandeling, over de leer der rechtvaerdiging, in dezen Briev. Over dit zeer gewichtig ſtuk, ſchrijvt hy, met eenen ongemeen vuurigen geest, en met alle de aendoeningen van een vol hart. „ Hier van daen die
„ rijkdom van denkbeelden, dat zy, niet tegen-
„ ſtaende elk zijn plaets inneemt; zich nochtans
„ dikwijls ſchijnen onder elkanderen te vermen-
„ gen, of in één te lopen. Daer van daen zo
„ vele naeuw met elkanderen verbondenen ſluit-
„ redenen, maer aen welke dan eene voorgaende
„ ſtelling, dan de ſluitreden ontbreekt, om dat
„ hy, die uit het hart ſchrijvt, verönderſtelt;
„ dat het hart van den Lezer die zal invul-
„ len. — Daer van daen de ſchielyke overgang,
„ van de waerheid, tot de dwaling, om de eerſte
„ te bevestigen, en deze te ontdoen, van al het
„ gene zy waerſchijnlyks hebben kon, de over-
„ gang van bewijzen, tot wederleggen, van toe-
„ ſtemmen, tot nader en juister beſtemmen en be-
„ palen. Daer van daen zo vele korte en lange
„ tusſchenſtellingen, en in den ſtijl, een zoda-
„ nige overvloed van koppelwoorden, die de be-
„ trekking der korte en dikwijls half afgebroken
„ ſtellingen jegens elkanderen te kennen geven,
„ en evenwel, in deze menigte, zo veel orde en
„ gevolg. —— Wie PAULUS, en byzonder dezen
„ Briev zal verſtaen, moet zich, zo veel moge-

„ lyk, verheffen tot die hoogte van geest, welke „ deze Apostel bezat; en, in zijnen geest, den„ ken" (*h*). Menigmalen gaet de Apostel zeer ongevoelig, van het eene ſtuk, tot het andere, over, hoe zeer alles betrekking heeft, tot zijn hoofddoelwit; menigmalen doet hy uitſtappen, welken ſomtijds vry wijdlopig zijn, het zy ter nadere opheldering, het zy ter oplosſing van eene bedenking, welke hy niet eens noemt, maer voorzag, dat, in het gemoed van zijne Lezeren, zoude opkomen; zomtijds mengt hy zedenlesſen in, in het midden van zijn betoog, en keert, na dat alles, ongevoelig tot zijn onderwerp weder (*i*).

Wy hebben, naer ons beste vermogen, deze moeilykheden, in onze *Uitbreidende Verklaring*, zoeken te boven te komen, en, met aflegging der vooröordeelen van gezach, des Apostels redenbeleid en mening, trachten naer te ſporen. Evenwel kunnen en willen wy niet ontkennen, dat by ons, verſcheidene zwarigheden zijn overgebleven, en dat deze Briev nog eene betere uitlegging vordere, dan 'er tot dus ver van gegeven is.

Nog eene aenmerking hebben wy, voor ongeoeffenden, die den oorſprongelyken Text niet ver-

(*h*) HAMELSVELD l. c. p. 11, 12.
(*i*) GLASSIUS Philol. S. p. 948.

verſtaen; zy betreft de grote menigte van koppelwoorden, welke de Apostel gebruikt heeft. Deze hebben onze Overzetters overäl, op dezelvde wijs, vertaelt; door *want*; *en maer*. Wanneer men nu *en* altoos voor eene aenéénſchakeling neemt, *want*, voor eene redengeving, en *maer* voor eene tegenſtelling, dan is dèze Briev volſtrekt onverſtaenbaer. Hier komt de ongelukkige verdeling van Kapittelen en Verſen, zo als men het noemt, nog by, waer door zaken, welken onmiddelyk zamenhangen, van elkanderen geſcheurd, of, die geen verband hebben, te zamen gevoegd worden. —— Wanneer men de nieuwe *Vertaling* van den Hooggeleerden VAN HAMELSVELD, met onze Nederlandſche Overzetting, vergelijkt; zal men dit gebrek merkelyk verbeterd vinden, en meer inzien krijgen in het rechte verſtand van dezen uitmuntenden Briev.

IX. *Verdeeling van dezen Briev.*

Vermits het redenbeleid van den Apostel, om de evengemelde reden, zeer moeilyk is om na te gaen, is het even zo moeilyk eene verdeeling van dezen Briev te maken, welke haren grond moet hebben, in het redenbeleid. De voegzaemſte verdeeling ſchijnt ons, volgens het gene wy, in onze *Uitbreidende Verklaring*, hier en daer breder beredeneert hebben, de volgende te zijn, welke

wy zeer gaerne, aen beter oordeel, onderwerpen; terwijl wy ons hartelyk verblijden zullen, wanneer 'er, over dit gewichtig Bijbeldeel, en deszelvs redenbeleid, door anderen, een meerder licht verspreid worde. „ Ik wenschte dit te „ meer, (om de woorden van den Hoogleeraer C. A. HEUMANN (*k*) te gebruiken,) dewijl, onder „ de Uitleggeren van dezen Briev, tot dus ver, „ zeer weinigen genoegzaem in de Uitlegkunde „ bedreven geweest zijn, en de meesten daerom „ verscheidene plaetzen, welken op zich zelve „ duister waren, nog meer verdonkert hebben."

I. Vooräf gaet eene zeer gepaste INLEIDING, tot dezen uitmuntenden Briev, Kap. I: 1-15. Zy behelst

א. Eene allerminzaemste groetenis, vs. 1-7. Daerin

A. Geevt de Apostel eene uitvoerige beschrijving van zijn' persoon, en de voortreffelykheid zijner bediening, vs. 1-6. en

B. Wenscht den Christenen te Rome, allen zegen, vs. 7.

ב. Na deze groetenis, geevt hy de aenleiding op, welke hem, tot het schrijven van dezen Briev, bewogen had, vs. 8-15.

A. Had hy, met blijdschap vernomen, dat de

(*k*) *Verklaring over het N. T.* VII *Deel.* p. 19.

de prediking van het Euangelie, te Rome, kennelyk gezegend ware, vs. 8.

B. Hy had daerin een ſterk verlangen, om te Rome te komen, en mede te werken, aen de bevordering van hunne eeuwige belangen, vs. 9-12.

C. Dan hy was tot nog toe verhinderd, om, aen dat verlangen, te voldoen, vs. 13-15.

II. Op deze Inleiding, volgt de inhoud van den Briev zelven, Kap. I: 15— XV: 13. Dezelve beſtaet, uit twee hoofddelen. Het eerſte is *leerſtellig*, en het ander *beoeffenende*.

א. Het *Leerſtellig* deel vinden wy Kap. I: 16— XI: 36.

A. Eerst draegt de Apostel zijne hoofdſtelling voor, welke hy vervolgens, met alle kracht van overtuiging, breedvoerig betoogt, Kap. I: 16, 17. Zy komt hier op uit, *dat het Euangelie krachtig zy, tot Zaligheid, voor elk die geloovt*, of met andere woorden, *dat het geloov het eenige middel zy, voor eenen zondigen mensch, wie hy ook wezen moge, om voor God gerechtvaerdigd en eeuwig zalig te worden.*

B. Deze hoofdſtelling wordt vervolgens nader uitgebreid en bewezen, Kap. I: 18— XI: 36.

A. De Apostel doet terſtond opmerken, dat het ganſche menschdom voor God

verdoemelyk zy, en derhalven gene de minste aenspraek hebbe, op de Goddelyke gunst; ten betoge, dat de mensch niet anders voor God kunne gerechtvaerdigd worden, dan alleen door het geloov, Kap. I: 18— III: 20.

α. Eerst bepaelt hy zich, tot den ellendestaet, en het grouwzaem gedrag der HEIDENEN; ook der zulken, die gezegd werden, by uitnemenheid beschaevd te zijn, Kap. I: 18-32.

a. Hy begint, met deze algemene aenmerking, dat God de zonden niet kunne ongestraft laten, vs. 18.

b. Op dezen gelegden grond, betoogt hy meer byzonder, vs. 19-32.

a. Eerst dat de Heidenen zich, tegen het natuurlyk licht; het welk in hunne harten scheen, boosäertig aenkantten, en dingen deden, welken hun geweten, wanneer zy het niet verdoovden, veröordeelen moest, vs. 19-31.

Dit bleek zo ten aenzien van de *godloosheid*, als van de *ongerechtigheid.*

1. Ten aenzien der *godloosheid* of *ongodsdienstigheid*, gelijk het vs. 18. genaemd werd. Zelvs de meest beschaevde volken, onder de Heidenen, kenden en dienden den eenigen waren God niet,

en

en verhinderden het natuurlyk licht der waerheid, om deszelvs kracht uit te oeffenen, vs. 19-25.

—. Gods bestaen en volmaektheden zijn, uit het licht der reden, voor elken oplettenden, allerblijkbaerst, vs. 19, 20.

——. Maer de Heidenen waren, met alle hunne ingebeelde wijsheid, verdwaesd geworden: zy hadden het licht der reden moetwillig uitgebluscht, en zich overgegeven, aen de plompste afgodery, welke, met de beestächtigste ontuchtigheden, gepaerd ging, vs. 21-25.

2. Ten opzichte der *ongerechtigheid* (het misdrijv omtrent zich zelve, en hunnen naesten, gelijk het vs. 18. genaemd werd) was het gedrag der Heidenen allergrouwzaemst, vs. 26-31.

—. Omtrent zich zelve, vs. 26, 27.

——. Omtrent hunnen naesten, vs. 28-31.

b. Het tweede, dat God de zonde niet kunne ongestraft laten, bewijst de Apostel, uit het geweten der Heidenen zelve, vs. 32.

β. Met de Joden was het even eens gesteld, als met de Heidenen. Hoe zeer zy zich beroemden, op meerdere voorrechten, waren

zy niet minder verdoemelyk voor God, Kap. II: 1— III: 20.

a. De zaek zelve bewijst de Apostel uitvoerig, Kap. II.

a. Eerst betoogt hy in het gemeen, dat zy, die het wangedrag der Heidenen veröordeelden, niet minder ſtrafſchuldig waren, wanneer zy, aen dezelvde verkeerdheid, deel hadden, vs. 1-16.

b. Meer byzonder bewijst hy, dat de Joden, aen die zelvde euveldaden, welken zy, in de Heidenen, veröordeelden, werkelyk ſchuldig ſtonden, vs. 17-29.

a. In het eerſte ſtuk, vs. 1-16.

1. Begint de Apostel, met een algemeen voorſtel, dat iemand, die het wangedrag van eenen anderen veröordeelt; en ondertusſchen, aen dat zelvde misdrijv, ſchuldig ſtaet; zijn eigen doemvonnis uitſpreke, vs. 1, 2.

2. Dit algemene voorſtel breidt hy vervolgens nader uit, door aen te tonen, dat meerdere voorrechten niemand verontſchuldigen kunnen, vs. 3-16.

—. Hy leert, dat zy, die tegen meerder licht, gezondigt hebben, ook zwarer ſtraffen ondergaen zullen, vs. 3-10.

/. De zaek zelve ſtelt hy voor, vs. 3-5. en

//. Bewijst deze leer vs. 6-11.

†. In het gemeen, vs. 6.

††. Meer byzonder, vs. 7-11.

——. Het gene de Apostel tot hier toe gesteelt had, breidt hy vervolgens nader uit, vs. 12-16; ten betoge, dat 'er, in dit stuk, ganschelyk geen onderscheid zy, tusschen Joden en Heidenen.

B. Wijders gaet hy over, om meer byzonder en onbewimpeld aen te tonen, dat de Joden, in den grond, niet beter waren, dan de Heidenen, naerdien zy schuldig waren, aen dezelvde of zoortgelyke zonden, welken zy, in de Heidenen veröordeelden, vs. 17-29. Dusdoende ontneemt hy den Joden allen ydelen waen, op de uiterlyke voorrechten, met welken zy, boven de Heidenen, verwaerdigd waren, om hen de noodzakelykheid van eene genadige rechtvaerdiging, alleen door het geloov, zonder de werken der wet, te doen opmerken.

1. Eerst bepaelt hy hen, by de ydelheid van hunnen roem, op de Goddelyke wet, vs. 17-24, en

2. Dan by de nietigheid der besnijdenis, op zich zelve aengemerkt, vs. 25-29.

1. In het eerste stuk, vs. 17-24.

—. Stelt hy den roem der Joden; op de Goddelyke wet voor, vs. 17-20. en

——. Betoogt de ydelheid van dien waen, vs. 21-24.

2. Het andere ſtuk, de nietigheid der beſnijdenis, op zich zelve aengemerkt, wordt betoogd, vs. 25-29.

—. De ſtelling zelve vinden wy vs. 25. en

——. Het betoog daer van, vs. 26-29.

/. Eerst, door tegenſtelling van eenen Heiden, die de wet volbrengt, tegen eenen Jood, die dezelve overtreedt, vs. 26, 27. en

//. Dan, door eene nadere verklaring, wie alleen voor eenen waren Jood, aengenaem in Gods oogen, kan gehouden worden, vs. 28, 29.

b. De Apostel verdedigt zijne leer, dat zo wel de Joden, als de Heidenen, voor God verdoemelyk zijn, tegen eene gewichtige bedenking, Kap. III: 1-20.

𝔞. De bedenking was deze, dat de Joden, zo zonderling door God begunstigd, volgens des Apostels leer, niets voor uit zouden hebben, boven de Heidenen, vs. 1.

𝔟. Deze bedenking wordt uitvoerig opgelost, vs. 2-20.

1. De

1. De beantwoording der tegenwerping zelve vinden wy vs. 2-8.

—. In het gemeen, leert de Apostel, dat het voorrecht der Joden, boven de Heidenen, daer in gelegen ware, dat de eerſten, met de Goddelyke Openbaring, verwaerdigd zijn, vs. 2.

——. Meer byzonder beantwoordt de Apostel eene uitzondering, welke men, tegen zijne oplosſing, zou kunnen maken, vs. 3-8.

/. De uitzondering is deze: dat velen der Joden, van wegens hun ongeloov, geen wezenlyk nut trekken, uit de Openbaring, en dat derhalven het toevertrouwen der woorden Gods geen algemeen voorrecht ware, voor de ganſche Natie, maer alleen bepaeldelyk voor de gelovigen, vs. 3^a.

//. De Apostel beantwoordt deze uitzondering, vs. 3^b-8.

†. De beäntwoording zelve vinden wy vs. 3b, 4.

††. Deze beäntwoording kon aenleiding geven, tot eene nieuwe uitzondering, vs. 5-8.

‡. Die uitzondering vinden wy vs. 5. en

‡‡. Het antwoord daer op, vs. 6-8.

2. Uit de beäntwoording der gemelde tegenwerping, leid de Apostel een tweeledig besluit af, vs. 9-20.

—. Dat alle menschen, zo wel Joden, als Heidenen, verdoemelyke zondaers zijn, vs. 9-19.

/. De zaek zelve stelt hy voor, vs. 9. en

//. Dringt dezelve aen, met verscheidene plaetzen uit het Oude Testament, vs. 10-19.

——. Dat niemand, door eigene werken, voor God kunne gerechtvaerdigd worden, vs. 20.

B. Na deze voorlopige aenmerkingen, stelt de Apostel de *aengelegene leer van het Euangelie, betreffende de rechtvaerdiging van eenen zondaer, voor God, alleen door het geloov in* JESUS CHRISTUS, uitvoerig voor, Kap. III: 21— XI: 36.

α. Eerst behandelt hy deze Euangelische leer der rechtvaerdiging, op zich zelve, Kap. III: 21— VIII: 31.

β. Daer op betoogt hy, dat deze rechtvaerdiging, door het geloov, zich uitstrekke, tot allen, en over allen, zo wel Heidenen, als Joden, zonder onderscheid, Kap. IX—XI.

α. In het eerste stuk Kap. III: 21— VIII: 31, houdt PAULUS deze orde.

a. Eerst

a. Eerst betoogt hy, dat de gerechtigheid van CHRISTUS, welke in het Euangelie geopenbaerd is, en door het geloov moet worden aengenomen, de eenige grondslag zy van 's zondaers rechtvaerdiging, Kap. III: 21— IV: 25.

a. In het gemeen, Kap. III: 21-30.

b. Meer byzonder, Kap. III: 31— IV: 25.

b. Daer na bewijst hy, dat de gerechtigheid van CHRISTUS, welke in het Euangelie geopenbaerd werd; algenoegzaem zy, in hare gezegende gevolgen, Kap. V-VIII.

a. In het betoog, dat de gerechtigheid van CHRISTUS, welke in het Euangelie geopenbaerd is, de eenige grondslag zy van 's zondaers rechtvaerdiging, Kap. III: 31-IV: 25.

a. Stelt hy eerst de leer van het Euangelie, omtrent de rechtvaerdiging van eenen zondaer, duidelyk voor, Kap. III. 21-26.

1. Dat de grondslag van 's zondaers rechtvaerdiging alleen gelegen zy, in de borgtochtelyke gehoorzaemheid van CHRISTUS, door het geloov aengenomen, zo dat de rechtvaerdiging eene zegening zy van loutere genade, en het zalig vruchtgevolg van CHRISTUS voldoening, Kap. III: 21-24.

2. Dat de gerechtigheid van CHRISTUS daer toe alleszins genoegzaem zy, en dat Gods onkreukbare rechtvaerdigheid, in deze weldaed van enkele ontferming, op het luisterrijkst verheerlykt worde, vs. 25, 26.

II. Dan de Apostel voorzag, dat 'er, by het hoogmoedig vleesch, zeer schijnbare bedenkingen, tegen deze vernederende Euangelie leer, zouden opkomen. Hy oordeelt het daerom nodig, deze tegenwerpingen, met opzet, te wederleggen, Kap. III: 27— IV: 25.

1. De eerste tegenwerping is deze, dat 'er, volgens de voorgestelde leer der rechtvaerdiging, geen stof tot roem, voor eenig mensch, zou overblijven, Kap. III: 27, 28.

—. De oplossching dezer tegenwerping vinden wy vs. 27, en

——. Het duchtig besluit, het welk de Apostel daer uit afleidt, vs. 28.

2. De tweede tegenwerping is deze, dat een Jood, boven eenen Heiden, geen het minste voorrecht hebben zoude, vs. 29, 30.

3. De derde tegenwerping is deze, dat de leer van den Apostel, met die van MOSE en de Propheten, strijdig ware, Kap. 1 III: 3 — IV: 25. In

—. In het gemeen wordt deze tegenwerping voorgesteld en beantwoord, Kap. III: 31.

——. Meer byzonder betoogt de Apostel zeer uitvoerig, dat de Euangelische leer der rechtvaerdiging, met die van MOSE en de Propheten, volkomen overéénstemme, Kap. IV.

/. Eerst beroept hy zich, op het voorbeeld van den uitmuntenden ABRAHAM, den beroemden Stamvader van gansch Israël, die, alleen door het geloov, zonder eenig opzicht tot zijn lovwaerdig gedrag, voor God gerechtvaerdigd is, vs. 1-5.

†. De uitmuntende man heeft zich geenszins, op zijne werken, als op den grond van zijne rechtvaerdiging, kunnen beroemen, vs. 1, 2.

††. ABRAHAM is, alleen door het geloov, het welk alle verdiensten uitsluit, voor den eeuwigen Richter, gerechtvaerdigd, vs. 3-5.

‡. Ten betoge daer van, beroept zich de Apostel, op eene bekende plaets, in de schrivten van het Oude Testament, vs. 3, en

‡‡. Maekt vervolgens, over die aengehaelde plaets, eenige aen-

merkingen, tot ſtaving van zijne leer, vs. 4, 5.

II. Wijders beroept zich de Apostel, op het getuigenis van den Koninglyken Propheet DAVID, die Pſ. XXXII: 1, 2. de leer der genadige rechtvaerdiging allerduidelykst had voorgeſtelt, vs. 6-8.

III. Vervolgens gaet de Apostel over, om aen te tonen, dat de beſnijdenis, en andere wettiſche plechtigheden, genen den minſten invloed hebben, op de rechtvaerdiging, naerdien ABRAHAM reeds gerechtvaerdigd was, eer hy beſneden werd; en daer uit leid hy wederom dit gevolg af; dat, niet alleen beſnede Joden, maer ook onbeſnedene Heidenen, op dezelvde wijs, als ABRAHAM, kunnen gerechtvaerdigd worden, wanneer zy de voetſtappen des geloovs van dezen Aertsvader naervolgen, vs. 4-17.

†. Ten aenzien der beſnijdenis, vs. 9-12, leert PAULUS

‡. Eerst, dat de beſnijdenis, in het ſtuk der rechtvaerdiging, niets geve of neme, vs. 9, 10, en

‡‡. Dan, dat zo wel de Heidenen,

zen-

zonder besnijdenis, als de besnedene Joden, kunnen gerechtvaerdigd worden, wanneer zy, even als ABRAHAM, geloven, vs. 11, 12.

‡. De Apostel laet eene gewichtige aenmerking vooräfgaen, vs. 11^a.

‡‡. Uit deze aenmerking, leid hy dit wettig gevolg af; dat de rechtvaerdiging, zo wel voor de Heidenen, als voor de Joden, verkrijgbaer zy, wanneer zy, even als ABRAHAM, geloven, vs. 11^b, 12.

§. Ten aenzien van de Heidedenen, vs. 11^b.

§§. Met opzicht tot de Joden, vs. 12.

††. Ook kon de onderhouding der schaduwächtige plechtigheden van MOSES wet geen het minste recht van aenspraek, op de Goddelyke gunst, te weeg brengen, vs. 13-17.

‡. Deze stelling draegt de Apostel voor, vs. 13. en

‡‡. Betoogt dezelve uitvoerig, vs. 14-17.

////. Na dezen uitstap keert de Apostel

weder, tot het geloov van ABRAHAM, vs. 18-25.

†. Hy beſchrijvt het geloov van dezen uitmuntenden man, in deszelvs grote kracht, en onverwinbare ſterkte, welke alle Eeuwen bewonderen zullen, vs. 18-22.

‡. De zonderlinge ſterkte van ABRAHAMS geloov, wordt afgeteekend vs. 18-21.

‡. In het gemeen, vs. 18.

‡‡. Meer byzonder, vs. 19-21.

‡‡. De uitnemende vrucht van dat geloov wordt 'er bygevoegd, vs. 22.

††. PAULUS geevt de redenen op, waerom het geloov van ABRAHAM, hier en elders, zo hemelhoog geroemd worde. Dit geſchied, ter onzer leering en aenmoediging, op dat wy de voetſtappen van 's mans geloov zouden naervolgen, in die zekere verwachting, dat wy ook, langs dien zelvden weg, de Goddelyke gunst erlangen zullen, vs. 23-25.

‡. Dit wordt voorgeſteld, vs. 23, 24ᵃ, en

‡‡. Na-

††. Nader uitgebreid, vs. 24_b, 25.

†. De uitbreiding zelve vinden wy vs. 24^b.

††. By gelegenheid, dat PAULUS ſpreekt, van CHRISTUS opſtanding, voegt hy 'er eene gewichtige aenmerking by, vs. 25.

b. Wijders betoogt de Apostel, dat de gerechtigheid van CHRISTUS, welke in het Euangelie geopenbaerd werd, algenoegzaem zy, in hare gezegende gevolgen, Kap. V—VIII. Ten dien einde ſtelt hy de gezegende vruchten der genadige rechtvaerdiging van eenen zondaer, alleen uit het geloov, onderſcheidenlyk voor.

𝔞. Het eerſte voorrecht van eenen gerechtvaerdigden is de vrede en vriendſchap met God, vs. 1.

𝔟. Het tweede voorrecht is de vrymoedige toegang, tot Gods genade, vs. 2^a.

𝔠. Het derde voorrecht is de zekere hoop, op de heerlykheid van het volgend leven, vs. 2^b.

𝔡. Het vierde voorrecht is de roem, zelvs in de tegenſpoeden, vs. 3-10.

1. Deze zaek zelve wordt voorgeſteld, vs. 3^a. en

2. Nader aengedrongen, vs. 3^b-10.

—. De tegenſpoeden hebben, by eenen

Christen, zeer gezegende uitwerkselen, vs. 3-5.

——. De overweging van dit stuk gav den Apostel aenleiding, om eenen uitstap te doen, ten betoge der gadelose uitmuntenheid van Gods lievde, geopenbaerd in den weg der verzoening, vs. 6-13.

†. Deze Goddelyke lievde wordt, in hare gadelose uitmuntenheid, beschreven, vs. 6-8.

‡. In het gemeen, vs. 6.

‡‡. Meer byzonder, vs. 7, 8.

††. Uit deze Goddelyke lievde wordt de zekerheid der hope van de gelovigen, op de eeuwige heerlykheid, eigenäertig afgeleid, vs. 9, 10.

ε. Het vijfde voorrecht is de roem op God, Kap. V: 11— VII: 26.

1. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 11.

2. By deze gelegenheid, doet de Apostel eenen zeer breedvoerigen uitstap, Kap. V: 12— VII: 26.

—. Eerst betoogt hy die aengelegene stelling, welke hy vs. 11b. had voorgedragen, *dat wy* namelyk, *door onzen Heer* JESUS CHRISTUS, *de verzoening verkregen hebben*, Kap. V: 12-19.

Daer

——. Daer na verdedigt hy dezelve, tegen de meest schijnbare bedenkingen, Kap. V: 20— VII: 26.

—. In het eerste stuk Kap. V: 12-19, vinden wy

/. Het hoofdbewijs, ontleend uit de overéénkomst, tusschen ADAM en CHRISTUS, vs. 12-14.

†. Dit hoofdbewijs wordt voorgedragen, vs. 12. en

††. Nader aengedrongen, vs. 13, 14.

//. De overéénkomst, tusschen ADAM en CHRISTUS, wordt meer omstandig voorgedragen, vs. 15-19.

†. Alle gelykheid heeft eene zekere ongelykheid; zo is het ook, in dit geval, gelegen. De voordeelen, welken CHRISTUS heeft aengebracht; zijn veel groter, dan de nadelen, welken ADAM veröorzaekt heeft. Deze ongelykheid vertoont de Apostel, vs. 15-17.

‡. In het gemeen, vs. 15[a].

‡‡. Meer byzonder, vs. 15[b]-17.

††. De volkomene gelykheid, tusschen ADAM en CHRISTUS, wordt aengewezen, vs. 18, 19.

——. Deze aengelegene leer verdedigt de Apostel uitvoerig, tegen de meest

ſchijnbare bedenkingen, Kap. V: 20—VI: 26.

/. De eerſte tegenwerping is deze, dat de wet van MOSE, volgens deze leer, van gene nuttigheid wezen zoude, vs. 20, 21.

//. De tweede tegenwerping, welke de Apostel beantwoord, Kap. VI: 1-14, was deze, dat zijne leer den weg baende, tot een ongebonden en godloos leven.

†. De tegenwerping zelve ſtelt hy, uit den mond der vyanden van de waerheid, voor, vs. 1. en

††. Beäntwoordt dezelve, vs. 2-14.

‡. Door het gevolg te ontkennen, vs. 2ª.

‡‡. Door aen te merken, dat een Christen, die der zonde geſtorven is, niet langer in dezelve leven kunne, vs. 2ᵇ-14.

⁑. Deze aenmerking wordt voorgeſteld, vs. 2ᵇ. en

⁑⁑. Nader bevestigd, vs. 3-14. Ten dien einde

§. Toont de Apostel eerst aen, dat de gelovigen gemeenſchap hebben, aen JESUS dood, en dat daer uit eene gelykvormigheid,

aen

aen zijn leven, na dat hy uit de doden is opgeſtaen, moet voortvloeien, vs. 3-5.

*. Hy legt eene waerheid, welke aen alle Christenen te Rome bekend was, tot eenen grondſlag van zijne redenering, vs. 3.

**. Op dezen gelegden grondſlag, betoogt hy, dat de gelovigen niet meer in de zonde leven kunnen, vs. 4, 5.

,. Trouwens zy hebben gemeenſchap, aen het leven van CHRISTUS, vs. 4.

,,. Blijkens hunne nauwe vereëeniging met Hem, welke, met een ander zinbeeld, nader wordt opgehelderd en aengedrongen, vs. 5.

§§. Vervolgens wijst de Apostel aen, dat de gelovigen, in en met CHRISTUS, der zonde geſtorven zijn, en gevolgelyk, als overwinnaers van de zonde, even als CHRISTUS, Gode alleen leven moeten, vs. 6-14.

*. Eerst ſtelt hy, dat de gelo-

vigen, in en met CHRISTUS, der zonde geſtorven zijn, vs. 6[a].

**. Daer na leidt hy daer twee gevolgen uit af, vs. 6b-14.

,. Dezen ſtelt hy voor, vs. 6[b]. en

,,. Betoogt dezelven, vs. 7-14.

אא. Het eerſte, dat de verdorvenheid allengskens moet verzwakt worden, vs. 7-11.

AA. Hy ſtelt den grondſlag zijner redenering voor, vs. 7.

BB. Hy leidt 'er eene troostvolle waerheid uit af, vs. 8.

CC. Hy wijst de gronden van zekerheid aen, vs. 9, 10, en

DD. Hy maekt het beſluit op, overëenkomſtig zijn oogmerk, vs. 11.

בב. Het tweede gevolg, de verplichting der gelovigen, om niet meer de zonde te dienen, wordt betoogd, vs. 12-14.

AA. De zaek zelve wordt, by gevolgtrekking, uit het vorige, afgeleid, en, verma-

manender wijs, voorgesteld, vs. 12, 13. en

BB. Die vermaning wordt nader aengedrongen, vs. 14.

///. De derde tegenwerping, dat de gelovigen, in allerlei godloosheid, leven kunnen, vermits zy niet onder de verplichting zijn, om MOSES wet te volbrengen, beantwoordt de Apostel, Kap. VI: 15— VII: 26.

†. Hy stelt die tegenwerping voor, vs. 15ª. en

††. Beantwoordt dezelve, vs. 15ᵇ-23.

⸸. Door het gevolg te ontkennen, vs. 15ᵇ. en

⸸⸸. Die ontkenning te staven, vs. 16-23.

‡. Hy legt eene algemene waerheid, tot eenen grondslag van zijne redeneering, dat namelyk iemand een dienstknecht is van den genen, welken hy gehoorzaemt, vs. 16.

‡‡. Hy erkent, met dankzegging, tot God, dat de Christenen te Rome nu dienstknechten der gehoorzaemheid waren, vs. 17, 18.

‡‡‡. Na eene korte tusschenreden, leidt hy, uit de gezegende ver-

andering der Roomsche Christenen, hunne verplichting af; dat zy nu ook hunne leden, niet meer der zonde, maer der gerechtigheid, moesten dienstbaer maken, vs. 19.

‡‡‡‡. Deze verplichting, om der gerechtigheid dienstbaer te zijn, dringt hy nader aen, vs. 20-23.

§ Om dat men twee heeren, die tegenstrijdige belangen hebben, niet te gelijk dienen kan, vs. 20.

§§. Om dat de gevolgen van die tweederlei dienstbaerheid geheel strijdig zijn, vs. 21-23.

*. Deze strijdige gevolgen worden in het gemeen voorgesteld, vs. 21, 22, en

**. Nader aengedrongen, vs. 23.

‡‡‡‡‡. Uit aenmerking, dat de Christenen te Rome, niet onder de wet, maer onder de genade, waren, wekt de Apostel hen op, om, in eene Gode behaeglyken wandel, vruchten der gerechtigheid, te dragen, Kap. VII.

§. Eerst bepaelt hy hen, by het ontslag van de verbindtenis aen de

de wet, onder een eigenäertig zinneprent, vs. 1-6. Hy beroept zich, op de verbindende kracht van de Huwelykswet, welke, door den dood, verbroken werd, en daer van maekt hy de toepassing, op het geestelyk Huwelyk der gelovigen, met CHRISTUS, na dat hunne betrekking, op de wet, als eenen vorigen man, verbroken was.

*. De natuur der verbindtenis van de Huwelyks wet wordt voorgesteld, vs. 1-3.

,. In het algemeen, vs. 1.

,,. Meer byzonder, vs. 2, 3.

**. Deze zaek wordt, op de Christenen te Rome, toegepast, vs. 4-6.

x. De overbrenging van deze Huwelykswet vinden wy vs. 4. en

xx. De nadere aendrang daer van, ontleend, van de gansch strijdige uitwerkselen hunner vorige en tegenwoordige verbindtenis, vs. 5, 6.

§§. De Apostel lost twee bedenkingen op, dat de wet zondig,

en, uit haren aert, de werkende oorzaek der zonde zy, welke, uit het betoogde, schenen voort te vloeien, vs. 7-26.

*. De oplossing der eerste bedenking vinden wy vs. 7-12.

א. De zwarigheid wordt voorgesteld, vs. 7ª, en

ב. Beantwoord, vs. 7ᵇ-12.

אא. Door het gevolg te ontkennen, vs. 7b, en

בב. Deze ontkenning te staven, vs. 7ᶜ-12.

AA. Door juist het tegengestelde te beweren, vs. 7c.

BB. Door eene nadere en zeer duidelyke verklaring, hoe hy zijne gezegden wilde begrepen hebben, vs 8-11.

CC. Door, uit al het gezegde, te besluiten, tot de innerlyke goedheid van de wet, vs. 12.

**. De tweede bedenking was deze, of, uit het beredeneerde, niet voortvloeide, dat iets, het welk goed was, het kwade werkte, en dat eene wet, welke ten leven gegeven was,

was, den dood veröorzaekte.
PAULUS beantwoordt dezelve,
vs. 13-26.

א. De bedenking wordt voorgesteld, vs. 13ª, en

ב. Beantwoordt, vs. 13ᵇ-26.

אא. Door het gevolg te ontkennen, vs. 13ᵇ, en

בב. Deze ontkenning te staven, vs. 13ᶜ-26. Ten dien einde, toont de Apostel aen,

AA. Dat 's menschen zondige natuur, Gods heilig gebod misbruikende, den dood veröorzake, en dat derhalven de wet, niet uit haren aert; maer by toeval van onze verdorvenheid, welke daer uit voedsel trekt, dat onheil te weeg brenge, vs. 13ᶜ.

BB. Hy voegt 'er by, dat de overblijvselen der verdorvenheid, ook nog in hem, gelijk in alle Gods kinderen, na zijne vrymaking van de wet, te bespeuren waren; het welk, ook in hem zelven, eenen

geduurigen en hevigen ſtrijd, tusſchen vleesch en geest, veröorzaekte, vs. 14-26.

AA. In het gemeen verklaert hy, dat de overblijvſelen der verdorvenheid, ook nog in hem, gelijk in alle Gods kinderen, te beſpeuren waren, vs. 14.

BB. Meer byzonder kwamen 'er de bittere gevolgen, de treurige bewijzen van de kracht der inwonende zonde, nog by, welken eenen geduurigen ſtrijd, en een halsreikend verlangen, naer eene volkomene verlosſing, te weeg brengen, vs. 15-26.

αα. Die ſtrijd wordt nader beſchreven, vs. 15-25. In dien ſtrijd

aa. Ontdekte zich eene ſterke tegenkanting van het vleeſchelyk, tegen het geestelyk beginſel, tot overdwarsſing, en zom-

zomtijds byna tot geheele overmeestering; ten betoge, dat hy zich, met recht, mogt aenmerken, als eenen verkochten slaev der zonde, vs. 15-23.

aa. De Apostel verklaert openhartig, wat hy deswegens ondervond, vs. 15, 16.

bb. Meer byzonder handelt hy, over zijne neigingen, welken, met Gods heilig gebod, strijdig waren, vs. 17-23.

אאא. De reden daer van was gelegen, in de nog overgeblevene verdorvenheid, en de gedwongene slaverny van de kracht der inwonende zonde, waer onder hy gebukt ging, vs. 17-20.

בבב. Uit al het beredeneerde, besluit

de Apostel, dat 'er in hem twee onderscheidene grondbeginsels waren, welken elkander geduurig tegenstand boden, vs 21-23.

bb. Hy verlangde daerom, naer de volkomene verlossing, vs. 24, 25.

ββ. Eindelyk komt hy, tot het besluit, dat hy het kwade deedt, tegen wil en dank, vs. 26.

f. Na dezen langen uitstap, vat de Apostel den draed zijner redenering wederom op, welke Kap. V: 11. was afgebroken, om de gezegende vruchtgevolgen der rechtvaerdiging nader aen te wijzen. Hy handelt uitvoerig, over de zekerheid der hemelsche gelukzaligheid, welke zy alle, die, door het geloov in CHRISTUS, gerechtvaerdigd zijn, ontwijffelbaer erlanhen zullen, Kap. VIII.

1. De hoofdstelling van den Apostel, dat de gelovigen zeker zijn van hunne zaligheid, vermits 'er voor hun gene verdoemenis is, vinden wy vs. 1.

2. Zy wordt uitvoerig betoogd, met vier bewijzen, vs. 2-39.

—. Het eerste bewijs is daer uit ontleend, dat de gelovigen, door Gods Geest, geleid worden, vs. 2-13. Het bewijs komt, op deze sluitreden, uit:
„ Al wie niet, door de begeerlykheid
„ van het vleesch, maer door de wer-
„ king van den Heiligen Geest, geleid
„ worden, hebben gene verdoemenis
„ of straf te vrezen, maer kunnen de
„ eeuwige zaligheid zeker verwachten.
„ Nu worden de gelovigen, die in
„ CHRISTUS zijn, door den Heiligen
„ Geest geleid. Derhalven hebben zy
„ gene verdoemenis te vrezen, en kun-
„ nen de eeuwige zaligheid zeker ver-
„ wachten."

/. De meerdere stelling, „ dat 'er ge-
„ ne verdoemenis zy, voor menschen,
„ die, door den Heiligen Geest, ge-
„ leid worden," betoogt de Apostel, uit aenmerking, dat de leiding van den Heiligen Geest de gelovigen bevrijde, van de dienstbaerheid der zonde, welke den dood en de verdoemenis ten gevolge heeft. Zy derhalven, die bevrijd zijn van de zon-

de, zijn ook tevens verlost, van den dood en de verdoemenis, vs. 2-8.

Dat nu de leiding van den Heiligen Geest de gelovigen, van de dienstbaerheid der zonde, bevrijde, wordt, met twee redenen, aengewezen.

†. De eerste is ontleend, uit de krachtdadige werking van den Heiligen Geest, welke haren grond heeft, in de borgtochtelyke gehoorzaemheid van CHRISTUS, vs. 2-4.

††. De andere, van de gezegende veränderinge, welke de Heilige Geest, in de harten der menschen, te weeg brengt, vs. 5-8.

//. De mindere stelling, „ dat de gelo-„ vigen, die in CHRISTUS zijn, door „ den Heiligen Geest, geleid worden," betoogt de Apostel vs. 9-13.

†. De zaek zelve stelt hy voor vs. 9.

††. Hy lost eene tegenwerping op, vs. 10, 11, en

†††. Leidt daer uit eene vermaning af, vs. 12, 13.

——. Het tweede bewijs, ten betoge, dat de gelovigen zeker zijn, van hunne zaligheid, is genomen, uit hun Goddelyk kind-

kindschap, het welk uit de leiding van den Heiligen Geest, onmiddelyk voortvloeit, vs. 14-28.

†. Eerst wijst hy de gronden van het Goddelyk kindschap der gelovigen aan, vs. 14-16.

††. Wijders draegt hy de gezegende vruchten daer van voor, vs. 17a, en

†††. Eindelyk beäntwoordt hy eene tegenwerping, ontleend uit de verdrukkingen der gelovigen, vs. 17b-28.

⸸. Om dat de gelovigen, aen CHRISTUS, gelijk zijn, zo wel in zijn lyden, als in zijne heerlykheid, vs. 17b.

⸸⸸. De Apostel voegt 'er by, dat 'er gene evenredigheid altoos was, tusschen het lyden en de heerlykheid, vs. 18-28.

‡. Deze zaek wordt in het gemeen voorgesteld, vs. 18, en

‡‡. Meer byzonder aengedrongen, naerdien deze heerlykheid, van het gansche schepsel, en vooral van de gelovigen, vurig begeerd en verlangd wordt, vs. 19-25.

„ Het ganſche ſchepſel verlangt, naer de openbaring van deze heerlykheid, vs. 19-22.

„ Vooräl hebben de gelovigen eene zeer vuurige begeerte, naer dezelve, vs. 23 25.

††† . De gelovigen worden, in het lyden, door den Heiligen Geest, onderſteund en geholpen, vs. 26, 27.

†††† . De tegenſpoeden der gelovigen dienen, ter bevordering van hun wezenlyk heil, vs. 28.

———. Het derde bewijs, het welk de Apostel aenvoert, ten betoge, dat de gelovigen de eeuwige zaligheid, met zekerheid, verwachten kunnen, is ontleend, uit Gods onveränderlyke voorbeſchikking, vs. 29-31.

/. De zaek ſtelve ſtelt hy voor vs. 29, 30, en

//. Trekt daer uit een zeer aengelegen gevolg, vs. 31.

————. Het laetſte bewijs, ten betoge, dat de gelovigen, de zaligheid, met zekerheid, verwachten kunnen, neemt de Apostel, uit de onveränderlykheid der Goddelyke lievde, vs. 32-39.

† Eerst

†. Eerst ftelt hy de Goddelyke lievde voor, vs. 32-34.

‡. Zo van den Vader, vs. 32.

‡‡. Als van den Zoon, vs. 34.

††. Daer na vertoont hy de onveränderlykheid der Goddelyke lievde, vs. 35-39.

‡. Zo der lievde van Gods Zoon, vs. 35-37.

‡‡. Als der lievde van God den Vader, vs. 38, 39.

β. De Apostel gaet over, om te betogen, dat de rechtvaerdiging, door het geloov, zich uitftrekke, tot allen, en over allen, zo wel Heidenen, als Joden, zonder onderfcheid, Kap. IX—XI.

α Eerst ftelt hy de toenmaels aenftaende verwerping van het Joodfchevolk, waermede de aenneming der Heidenen zou vergezeld gaen, op eene zeer aendoenlyke wijs, voor, ten betoge, dat de rechtvaerdiging zy, over alle gelovigen, zo wel uit de Heidenen, als uit de Joden, Kap. IX: 1-5.

a. De Apostel betuigt zijne hevige ontroering, over het treurig lot, het welk zijne Natie boven het hoovd hing, vs. 3ª. en

ß. Hy geevt de redenen van deze zijne ontroering op, vs. 3^b-5.

1. De eerste reden was gelegen in zijne nauwe bloedsbetrekking tot de Joden, vs. 3^b.

2. De tweede, in de uitnemende voorrechrechten, met welke dit volk begunstigd was, vs. 3, 4.

b. Vervolgens houdt de Apostel zich bezig, om Gods wegen, in de verwerping der Joden, tegen verscheidene bedenkingen, uitvoerig te verdedigen, Kap. IX: 6.—XI: 36.

Hier in gaet PAULUS zo te werk, dat hy tevens handelt, over de aenneming der Heidenen, ten betoge van zijne stelling, dat de rechtvaerdigheid Gods, door het geloov in JESUS CHRISTUS, zy tot allen, en over allen, die geloven, gelijk hy geleert had, Kap. III: 22.

a. De eerste bedenking, welke de Apostel beäntwoordt, bestaet hier in, dat de verbanning van het Joodsche volk niet bestaenbaer ware, met Gods waerheid, in het vervullen van zijne belovten, Kap. IX: 6-13.

1. De bedenking wordt voorgesteld vs. 6^a, en

2. Be-

2. Beäntwoordt vs. 6^b - 13, door aen te merken.

—. Dat Gods belovte niet betrekkelyk was, tot het ganfche zaed van ABRAHAM, vs. 6^b, 7^a.

——. Maer alleenlyk tot zijn geestelyk zaed, vs. 7^b - 13. Ten betoge daer van, beroept zich de Apostel, op de Goddelyke handelwijs, in de huisgezinnen van ABRAHAM en ISAAC.

/. In het huisgezin van ABRAHAM, vs. 7^b - 9.

//. In dat van ISAAC, vs. 10 - 13.

†. Deze zaek zelve wordt voorgefteld, vs. 10 - 12, en

††. Uit het Prophetiesch woord, bewezen, vs. 13.

b De tweede bedenking, welke de Apostel oplost, beftondt hier in, of de verwerping der Joden, niet ftrijdig ware, met Gods rechtvaerdigheid, Kap. IX: 14. X: 21.

1. De bedenking wordt voorgefteld, Kap. IX: 14^a, en

2. Opgelost, Kap. IX: 14^b - X: 21.

—. Door het gevolg te ontkennen, Kap. IX: 14^b, en

——. Te betogen, Kap. IX: 15. - X: 21.

/. Uit aenmerking, dat God, van we-

gens zijne volstrekte vrijmacht, een onbetwistbaer recht hebbe, om, met het menschdom, overëenkomstig de eeuwige bepalingen van zijnen wil, te handelen, Kap. IX: 15-29.

†. Dit bewijs, uit Gods volstrekte vrijmacht, wordt aengedrongen vs. 15-18.

⸸. De Apostel beroept zich, op twee bekende plaetsen van Gods Woord, 15-17, en

⸸⸸. Leidt daer uit zijn besluit af, vs. 18.

††. Dit bewijs, uit de Goddelyke vrijmacht, wordt, tegen eene tegenwerping, verdedigd, vs. 19-29.

⸸. De tegenwerping wordt opgegeven, vs. 19, en

⸸⸸. Uitvoerig beäntwoordt, vs. 20 29.

‡. Door het gevolg te verfoeien, vs. 20ᵃ.

‡‡. Door de zwarigheid zelve wech te nemen, vs. 20ᵇ-29.

§. In het gemeen, merkt de Apostel aen, dat God, in zijne handelingen, met de menschen, te werk ga, overëenkomstig zijne hoogste vrijmacht, vs. 20ᵇ, 21.

§§. Deze algemene waerheid wordt,

op

op byzondere perfonen, nader toegepast, vs. 22-29.

*. Ten aenzien der verworpelingen, vs. 22.

*. Met opzicht tot de uitverkorenen, vs. 23-29.

,. De zaek zelve wordt voorgefteld, vs. 23, 24ᵃ.

,,. Toegepast, op de Joden en de Heidenen, vs. 24ᵇ-29.

. In het gemeen, vs. 24ᵇ.

אא. Meer byzonder, wordt de zaek, uit de Heilige Schrivten, met opzet bewezen, vs. 25-29.

אא. Ten aenzien van de Heidenen, vs. 25, 26.

בב. Met betrekking tot de Joden, vs. 27-29.

//. Vervolgens verdedigt de Apostel Gods rechtvaerdigheid, in de verwerping der Joden, uit aenmerking, dat zy dezelve, door hun hardnekkig ongeloov, verdient hadden, Kap. IX: 30. X: 21.

†. De zaek wordt, in het algemeen voorgefteld, Kap. IX: 30-33.

⸸. Ten aenzien van de aenneming der Heidenen, vs. 30.

‡‡. Met opzicht tot de verwerping der Joden, vs. 31 - 33.

††. Gods rechtvaerdigheid, in het verwerpen der Joden, wordt meer byzonder aengewezen Kap X.

‡. Vooräf betuigt de Apostel, dat hy eene tederhartige lievde had voor Israël, en eene grote achting, voor hunnen Godsdienstigen yver; maer dat hy, met dit alles, niet ontkennen konde, hoe zy, door het oprichten van eene eigene gerechtigheid, de rechtvaerdigheid des geloovs verwierpen, vs. 1 - 3.

‡‡. Wijders betoogt hy, met opzet, dat de yver der vleeschelyke Joden zonder verstand ware, en dat zy de ware gerechtigheid ongelovig verwierpen, vs. 4 - 21.

‡. De zaek zelve wordt voorgesteld vs. 4. en

‡‡. Breedsprakig betoogd, vs. 5 21. Ten dien einde

§. Stelt de Apostel eerst den inhoud der wet voor, vs. 5 - 8ª. door een tweeledig voorstel.

*. Het eerste vinden wy vs. 5. en

**. Het tweede vs. 6 - 8ª.

§§. Daerna toont hy de overëenkomst

komst van den inhoud der Wet met het Euangelie, vs. 8b - 21.

,. In het algemeen vs. 8b.

,,. Meer byzonder, vs. 9 - 21.

א. Eerst ſpreekt de Apostel, van het woord des geloovs zelve, vs. 9 - 13, en

אא. Daerna van deszelvs prediking, vs. 14 - 21.

א. Ten aenzien van het woord des geloovs, vs. 9 - 13.

אא. Stelt de Apostel daer uit den weg der zaligheid voor, vs. 9.

בב. Deze ſtelling wordt nader betoogd, vs. 10 - 13.

AA. Uit den aert der zake zelve, vs. 10.

BB. Uit het Prophetiesch Woord, waer uit het tevens bleek, dat al het geſtelde van den Apostel gelijkelyk plaets had, by Joden en Heidenen, vs. 11 - 13.

AA. Ten aenzien van het geloov des harten, vs. 11, 12.

BB. Met opzicht tot de

belydenis des geloovs, vs. 13.

ZZ. Van de prediking spreekt de Apostel nader vs. 14-21.

ℵℵ. Vooräf gaet eene redeneering by opklimming, ten betoge, dat 'er eene prediking van het woord des geloovs vereïscht worde, niet alleen aen de Joden, maer ook aen de Heidenen, vs. 14, 15.

ℶℶ Vervolgens herïnnert de Apostel, dat de meesten der Joden de prediking van het Euangelie ongelovig verworpen hadden, en daerom van God rechtvaerdig verstoten wierden, vs. 16-21.

AA. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 16, 17, met

BB. Beantwoording van twee bedenkingen, welke de Joden, tot hunne verschoning, zouden kunnen voorwenden, vs. 18-21.

AA. De eerste vs. 18.

BB. De andere vs. 19-21.

c. Eindelyk komt de Apostel, tot de derde tegenwerping, tegen de verwerping der Joden, dat dezelve niet bestaenbaer ware, met de byzondere betrekking, welke God zo gunstig tot Israël had aengenomen, Kap. XI.

1. Deze tegenwerping wordt voorgesteld vs. 1ª. en

2. Beäntwoord vs. 1ᵇ - 33.

—. De beäntwoording zelve vinden wy vs. 1ᵇ - 32, hierin bestaende, dat de verwerping der Joden

/. Noch algemeen ware, vs. 1ᵇ - 12.

//. Noch voor altijd, vs. 11 - 32.

/. De verwerping der Joden was niet algemeen, vs. 1ᵇ - 10. Dit bewijst de Apostel

†. Uit zijn eigen voorbeeld, vs. 1ᵇ.

††. Uit een geval van vroegere dagen, ten tijde van den Propheet ELIA, vs. 2 - 10.

⸸. De Apostel stelt dit geval voor, vs. 2 - 4.

⸸⸸. Vergelykt daer mede de omstandigheden van zijnen tijd, vs. 5, 6, en

⸸⸸⸸. Maekt het besluit op, dat Israël niet geheel was uitgesloten van de

Goddelyke gunst, maer alleen zy, over welke het oordeel der verharding, volgens de bedreiging der Propheten, gekomen was, vs. 7-10.

//. De verwerping der Joden was niet voor altijd, en hun toeſtand was geenszins onherſtelbaer, vs. 11-32.

†. Eerst toont de Apostel aen, dat de verwerping der Joden, by uitnemenheid, heilzaem ware, voor de Heidenen, vs. 11.

††. Daer uit beſluit hy vervolgens, dat de wederäenneming der Joden, in het laetst der dagen, nog eens veel heilrijker, voor de Heidenen, wezen zulle, vs. 12.

†††. By die gelegenheid, handelt hy uitvoerig, over deze wederäenneming der Joden, welke hy, met invlechting van verſcheidene aenmerkingen en vermaningen, nader voordraegt, vs. 13-32.

⸸. In hare waerſchijnlykheid, vs. 13-22.

⸸⸸. In hare zekerheid, vs. 23-27.

⸸⸸⸸. In hare betamelykheid, vs. 28-32.

⸸. In het eerſte ſtuk, vs. 13-22.

‡. Stelt de Apostel de wederäenneming van Gods oude volk voor, als eene

eene zeer wenschelyke zaek, niet alleen voor de Joden zelve, maer ook voor de Heidenen, vs. 13-15.

‡‡. By die gelegenheid, vermaent hy de gelovigen uit de Heidenen, om zich niet te verheffen, op de genade, welke hun geschonken was, maer daer van een ootmoedig gebruik, te maken, vs. 16-22.

§. Deze vermaning stelt hy, onder eene eigenäertige gelykenis voor vs. 16-18. en

§§. Lost eene bedenking van het hoogmoedig hart op, vs. 19-22.

‡‡. Wijders stelt hy de wederäenneming der Joden voor, in hare zekerheid, vs. 23-27.

‡. Eerst redeneert hy, uit het Goddelyk Alvermogen, vs. 23, 24.

‡‡. Daer na uit de voorzeggingen der Propheten, vs. 25-27.

‡‡‡. Eindelyk wordt de wederäenneming der Joden, in hare betamelykheid, voorgedragen, vs. 28-32.

‡. De zaek zelve wordt voorgesteld 28, 29, en

‡‡. Uit de handelwijs, welke God voorheen met de Heidenen gehou-

den heeft, nader opgehelderd, vs. 30-32.

——. De Apostel eindigt dit gansche stuk, met een Godverheerlykend slot, behelzende eene heilige verwondering, over Gods weg, in dezen, die op de verheerlyking van God, als het laetste en hoogste doeleinde, moet uitlopen, vs. 33-36.

3. Het beoeffend deel van dezen Briev is vervat Kap. XII: 1— XV: 13. Hier dringt de Apostel ernstig en uitvoerig aen, op de beöeffening van Christelyke deugd, in allerlei omstandigheden dezes levens.

A. In het gemeen stelt hy den Christenen hunnen plicht voor, omtrent God, bestaende in een Gode geheiligd leven, en in eene dankbare godzaligheid, Kap. XII: 1, 2.

A. Zy moesten zich onverdeeld, aen God en zijnen dienst, toewijden, vs. 1, en

B. Zich onbesmet van de waereld bewaren, vs. 2.

B. Na deze algemene opwekking, volgen meer byzondere plichten, voornamelyk met betrekking tot zulke zaken, waer omtrent eenig gebrek heerschte, by de Romeinen, of waer omtrent zy nadere bestuuring nodig hadden, Kap. XII: 3— XV: 13.

A.

A. Hy begint, met zulke bestuuringen, welken betrekkelyk zijn, tot het wel aenleggen van geestelyke gaven, Kap. XII: 3-8.

α. Eerst waerschouwt hy, tegen eerzucht en hoogmoed, vs. 3-5.

a. De vermaning zelve vinden wy vs. 3, en

b. Den aendrang daer van, door eene zinrijke gelykenis, vs. 4, 5.

β. Daer na waerschouwt hy, tegen verzuim der geestelyke gaven, vs. 6-8.

a. Den grondslag van deze waerschouwing vinden wy vs. 6, en

b. De waerschouwing zelve, vs. 7, 8.

B. Wijders gaet de Apostel over, om de Christenen te beschouwen, als leden van eene Maetschappy, en hun die plichten voor te schrijven, welken zy, in onderscheidene betrekkingen, te beoeffenen hadden, Kap. XII: 9— XV: 13.

α. Jegens elkanderen, en alle de leden, Kap. XII: 9-21.

β. Als burgers, jegens de Overheid, Kap. XIII, en

γ. Als sterkgelovigen, jegens de zwakken, Kap. XIV: 1— XV: 13.

α. In het eerste stuk, komen alle des Apostels vermaningen uit, op lievde, welke de hoofddeugd is, en het kort begrip van alle andere deugden, Kap XII: 9-21.

a. Eerst ſtelt hy zulke plichten voor, welken, ten allen tijde, even noodzakelyk zijn, vs. 9-11.

a. In het gemeen, de ongeveinsde lievde des naesten, vs. 9.

b. Meer byzonder de lievde, tot de mede Christenen, als broederen, vs. 10, 11.

1. De hoofdplicht wordt voorgeſteld, vs 10ª, en 'er

2. Worden ettelyke byzonderheden nader aengewezen, vs. 10ᵇ, 11.

b. Hierop volgen zulke beſtuuringen, welken betrekking hebben, op tijden van verdrukking, op dat de Christenen zich, in zulk een geval, recht mogen gedragen, en hunne Maetſchappy groeien mogt, tot beſchaming van de vyanden der waerheid, vs. 12-21.

a. Eerst leert de Apostel, wat zy te betrachten hadden, vs. 12-18.

1. Om recht te verkeeren, onder de verdrukkingen, vs. 12-15.

—. Voor zich zelven, vs. 12.

— —. Omtrent verdrukte broederen, vs. 13.

— — —. Omtrent de vervolgers, vs. 14.

— — — —. Omtrent alle menſchen in het gemeen, vs. 15.

2. Om de verdrukkingen, zo veel mogelyk was, te vermijden, vs. 16-18.

Daer

Daer toe moesten zy eenige plichten betrachten

—. Omtrent elkanderen, vs. 16.

——. Omtrent de vervolgers, vs. 17[a].

———. Omtrent alle menschen, vs. 17[b], 18.

b. Daer na leert de Apostel, wat de Christenen, onder de verdrukking, te vermijden hadden, vs. 19-21.

1. Hy veröordeelt de wraekzucht, vs. 19, en

2. Prijst een tegen overgesteld gedrag aen, vs. 20, 21.

β. Kap. XIII. handelt de Apostel, over de plichten, welken de Christenen, als burgers, jegens de Overheid, en andere leden der Maetschappy, betrachten moeten.

α. De plichten der Christenen, als burgers, omtrent de Overheid, werden voorgedragen, vs. 1-7.

a. Deze plichten zelve vinden wy vs. 1-5.

1. Zy worden op zich zelve, beredeneerd, vs. 1-4.

—. De hoofdplicht wordt voorgesteld, vs. 1a, en

——. Nader aengedrongen, vs. 1[b]-4.

/. Uit den oorsprong en aenstelling der burgerlyke regering, vs. 1[b], 2[a].

//. Uit het gevaerlyke van de ongehoorzaemheid aen de Overheden, vs. 2[b].

///. Uit het oogmerk, waer toe de burgerlyke regering is aengesteld, vs. 3, 4.

†. Ten opzichte van de gehoorzame burgeren, vs. 3, 4ᵃ.

††. Met betrekking, tot de wederspannige, vs. 4ᵇ.

2. Uit dit alles, wordt het besluit opgemaekt, vs. 5.

ß. By wijs van gevolgtrekking, wordt, uit al het beredeneerde, eene vermaning afgeleid, vs. 6, 7.

b. Hier op volgen de plichten der Christenen, als burgers, omtrent elkanderen, vs. 8-14. Zy werden, tot twee hoofdzoorten, gebracht.

a. De onderlinge lievde vs. 8-10, welke plicht

1. Wordt voorgedragen, vs. 8ᵃ, en

2. Aengedrongen, vs. 8ᵇ-10.

ß. Eenen betamelyken wandel, vs. 11-14.

1. De grond van deze verplichting wordt vooräf aengewezen, vs. 11, 12ᵃ.

2. Daerop wordt de vermaning gebouwd, vs. 12ᵇ-14.

—. Zy wordt zinbeeldig voorgedragen, vs. 12ᵇ.

——. Meer eigenlyk verklaerd, vs. 13, 14.

/. Ten aenzien van het gene men moet nalaten, vs. 13.

//.

//. Met opzicht tot het gene men te betrachten heeft, vs. 14.

γ. Eindelyk spreekt de Apostel, van zulke plichten, welken de sterkgelovigen, jegens de zwakken, betrachten moesten, Kap. XIV: 1— XV: 13.

De Christenen, uit de Joden, beweerden, dat zy het onderscheid der spijsen, en de Feestdagen, in de wet voorgeschreven, nog moesten waernemen; de bekeerde Heidenen daerëntegen hielden de schaduwwet niet alleen voor afgeschaft; maer veräcbtten zelvs de anderen, als onkundige lieden. Dit was eene bron van twisten en verwijdering, onder de Christenen te Rome, geworden. — Om dit kwaed tegen te gaen, en uit den weg te ruimen.

a. Toont de Apostel eerst aen, dat dit verschil van begrippen de harten niet verwijderen, noch de broederlyke lievde verstoren moest, Kap. XIV: 1-12.

b. Daer na dat men geen misbruik maken moest, van de Euangelische vryheid, Kap. XIV: 13— XV: 13.

a. Het eerste stuk behelst twee vermaningen, welken, met nadrukkelyke drangredenen, werden aengebonden, Kap. XIV: 1-12.

α. Dat sterk gelovigen de zwakken, met

toegenegenheid, verdragen moesten, vs. 1-4.

1. De vermaning zelve wordt voorgesteld, vs. 1, 2, en

2. Aengedrongen, uit aenmerking, dat niemand recht en macht hebbe, om zijne medechristenen te oordeelen, vs. 3, 4.

b. De tweede vermaning, dat elk, ten aenzien der heilige dagen, zijne eigene overtuiging volgen moest, en eenen anderen niet veroordelen, vs. 5-12.

1. Wort voorgedragen, vs. 5, en

2. Aengedrongen, vs. 6-12.

—. Om dat zy, die de zaek, op verschillende wijzen begrepen, beiden, uit een goed inzicht, werkten, vs. 6-8.

——. Om dat zy het oordeel moesten overlaten, aen den Richter van levenden en doden, voor welken wy allen verschijnen zullen, om rekenschap van onze daden te geven, vs. 9-12.

b. De Apostel gaet over, tot het andere stuk, dat men geen misbruik maken moet, van de Euangelische vryheid, Kap. XIV: 13— XV: 13.

a. De vermaning zelve wordt, by wijs van gevolgtrekking, uit het vorige, afgeleid, Kap. XIV: 13, en

b. Ver-

b. Vervolgens nader aengedrongen, Kap. XIV: 14-23.

1. Door een voorſtel, waerin de Apostel aenwijst, dat het, offchoon het onderſcheid der ſpijſen ten eenemael zy wechgenomen, evenwel met de lievde ſtrijdig zy, van die vryheid gebruik te maken, tot ergernis en nadeel van zijne mede Christenen, vs. 14-18.

—. Hy erkent, dat alle onderſcheid van ſpijſen, onder den dag van het Euangelie, zy wechgenomen, vs. 14.

——. Hy vertoont, dat elk, die zijnen broeder bedroevt, om der ſpijſen wil, zich, tegen de wet der lievde, bezondige, en den genen, die buiten zijn, aenleiding geve, tot lastering, vs. 15, 16.

———. Hy dringt de vermaning nader aen, vs. 17, 18.

/. Uit den waren aert en voorrechten van CHRISTUS Koningrijk, vs. 17.

//. Uit het gene, voor deszelvs onderdanen, betamelyk en voordelig is, vs. 18.

2. De Apostel toont vervolgens aen, hoe de Christenen alles moesten behartigen, het welk, ter bevordering van den vrede en de ſtichting, dienen kan, en tevens

dat het een ſnood misbruik der Christelyke vryheid, omtrent onverſchillige zaken, wezen zoude, wanneer men zich daer van, tot aenſtoot van zijne broederen bediende, vs. 19-23.

—. De zaek zelve werd voorgeſteld, vs. 19, 20ª.

——. Er worden twee bedenkingen opgelost, vs. 20ᵇ-23.

/. Dat alle ſchaduwächtige plechtigheden zijn afgeſchaft, vs. 20ᵇ, 21.

//. Dat elk, van de Euangeliſche vryheid, moest gebruik maken, vs. 22, 23.

c. De Apostel beſluit dit ganſche ſtuk, met eene algemene opwekking, om de zwakken te dragen, en het welzijn van anderen te behartigen, Kap. XV: 1-13.

1. Om de zwakken te dragen, vs. 1-6.

—. De opwekking wordt voorgeſteld, vs. 1, 2.

——. Aengedrongen, door het voorbeeld van CHRISTUS, en de leer der Heilige Schrivten, vs. 3, 4, en

———. Met eenen hartelyken zegenwensch, beſloten, vs. 5, 6.

2. De opwekking, om het welzijn van anderen te behartigen, vs. 7-13.

—. Wordt voorgeſteld, vs. 7.

Aer-

——. Aengedrongen, uit aenmerking van het gene CHRISTUS, aen alle de Christenen te Rome, beide aen Joden en Heidenen, gedaen had, vs. 8-12.

/. Aen de Joden, vs. 8.

//. Aen de Heidenen, gelijk reeds, door de Propheten, allerduidelykst voorspeld was, vs. 9-12.

———. Met eenen hartelyken zegenwensch besloten, vs. 13.

III. Het besluit van dezen Briev, met twee aenhangselen, of naschrivten, vinden wy Kap. XV: 14— XVI: 27.

א. Het besluit zelve, Kap. XV: 14-33.

A. Eerst geevt de Apostel de redenen op, waerom hy dezen Briev geschreven had, Kap. XV: 14-21.

A. Ontkennender wijs, niet om dat hy ongunstige vermoedens voedde, omtrent de Christenen te Rome, vs. 14.

B. Stelligerwijs, om dat hy ook, ten hunnen aenzien, aen het oogmerk van zijn Apostelschap, het welk byzonder tot de Heidenen betrekkelyk was, beantwoorden wilde, vs. 15-21.

α. Deze reden wordt in het gemeen voorgesteld, vs. 15, 16.

β. Meer byzonder toont hy zijnen yver en

getrouwheid aen, in zijn Apostelschap, onder de Heidenen, vs. 17-21.

a. Uit het getuigenis, het welk hy daer van had, by zich zelven, vs. 17-19ª.

b. Uit de gezegende vruchten van zijne pogingen, vs. 19ᵇ-21.

B. Vervolgens bericht de Apostel, dat zijne overkomst tot de Christenen te Rome, welke hem dus lang verhinderd was, door Gods zegen, eerlang voortgang hebben zoude, vs. 22-32.

A. Hy verklaerde dus lang verhinderd te zijn, in zijn voornemen, vs. 22.

B. Hy hoopte, na het volbrengen van zijne reis naer Jerusalem, tot hen te komen, vs. 23-28.

C. Hy verwachtte, dat zijn verkeer onder hen voordelig wezen zoude, vs. 29, en

D. Verzocht daerom, dat de Christenen, voor hem, ter bevordering van zijne overkomst, bidden zouden, vs. 30-32.

C. Hy besluit dezen Briev, met eenen hartelyken zegenwensch, vs. 33.

ב. De beide aenhangselen, of naschrivten, vinden wy Kap. XVI.

A. Het eerste vs. 1-20. Het behelst

A. Eene aenbeveling van de Diakones PHEBE, aen de lievde der Christenen te Rome, vs. 1, 2.

B. Groe-

B. Groetenisſen van PAULUS, aen zijne bekenden te Rome, die, by namen, werden opgenoemd, vs. 3-16, en

C. Eene zeer nadrukkelyke waerſchouwing, tegen de zulken, die tweedracht en ergernis verwekten, vs. 17-20ª.

α De waerſchouwing zelve wordt voorgeſteld, vs. 17, en

β. Aengedrongen, vs. 18-20ₐ.

a Uit aenmerking, dat het ſnood beſtaen der twistzoekers lijnrecht ſtrijdig was, met het gene zy wezen moesten, vs. 18, 19.

b. Uit overweging, dat zy, die zich betamelyk gedragen, de Goddelyke hulp verwachten kunnen, vs. 20ª.

D. Dit naſchrivt wordt wederom, met eene hartelyke zegenbede, beſloten, vs. 20ᵇ.

B. Het tweede naſchrivt van dezen Briev, vinden wy Kap. XVI: 21-27. Het behelst,

A. Ettelyke groetenisſen, aen en van zommige Christenen, byzonder TERTIUS, den afſchrijver, vs. 21-23.

B. Eene hartelyke zegenbede, vs. 24, en

C. Het Godverheerlykend beſluit, vs. 25-27.

IX. *Uitlegkundige Schrivten.*

Wy hebben verscheidene Verklaringen van dezen Briev aen de Romeinen, in onze tael, als van

J. CALVINUS, *over den Briev aen de* ROMEINEN, in Folio.

M. LEYDEKKER, *over den Briev aen de* ROMEINEN, in 4°.

G. VAN LEEUWEN, *over den Briev aen de* ROMEINEN, IV Delen in 4°.

S. VAN TIL, *over den Briev aen de* ROMEINEN, in 4°.

T. H. VAN DEN HONERT, *Voorbereiding over de* ROMEINEN, in 4°.

J. A. TURRETTIN, *over de elv eerste Kapittelen aen de* ROMEINEN, in 4°.

G. H. ELSNERUS, *over den Briev aen de* ROMEINEN, IV Delen in 4°.

S. DE BRAIS, *Uitbreidende Ontlediging van den Briev aen de* ROMEINEN, in 4°.

H. BRUYNING *over den Briev aen de* ROMEINEN, in 4°.

H. GROENEWEEGEN, *over den Briev aen de* ROMEINEN, II Delen in 4°.

M. VAN PEENEN, *over den Briev aen de* ROMEINEN, II Delen in 4°.

C. STRESO, *over den Briev aen de* ROMEINEN, in 4°.

E. MEINERS, *over den Briev aen de* ROMEINEN, IV Delen in 4°.

INLEIDING
TOT DEN
EERSTEN ZENDBRIEV
VAN DEN APOSTEL
PAULUS,
AEN DE
CHRISTENEN
TE
CORINTHEN.

In onze *Inleiding*, tot den Briev, aen den Romeinen, hebben wy genoeg gezegt, over PAULUS den

I. *Schrijver van dezen Briev aen de Christenen te Corinthen.*

Immers dat de Apostel de Opsteller zy van dit geschrift, heeft geen betoog nodig. Dit blijkt duidelyk genoeg uit het opschrivt Kap. I: 1.; als mede uit des Apostels eigenhandige ondertekening Kap. XVI: 21, vergel. 2 Thess. III: 17. Daerom is 'er, in de Christen Kerk, over deze zaek, nimmer eenige bedenking gevallen.

Van meerder aenbelang is het

II. *De Gemeente van Corinthen, aen welke deze Briev geschreven is,*

Te leeren kennen.

Corinthen was de Hoofdſtad van het Landſchap Achajen, en de verblijvplaets van den Romeinſchen Landvoogd. Zy was eene zeer vermaerde Koopſtad, beroemd niet alleen door hare rijkdommen, maer ook door de kunſten en wetenſchappen welke aldaer bloeiden. Zy lag tusſchen de *Joniſche* en *Ageiſche* zee, op den *Isthmus*, of landëngte, welke *Peloponneſus*, thans Morea genoemd, met het overige Griekenland, verëenigt. Ook had zy twee goede havens, *Lecheus* aen de Ageiſche en *Cenchreen* aen de Joniſche zee. Hare ligging was derhalven by uitnemenheid geſchikt, tot den koophandel, hare gemeenſchap, met de gemelde zeeën, opende haer beide den Aſiatiſchen en Italiaenſchen handel. Zy werdt daerom het *cieraed en de luister van geheel Griekenland* genoemd (*a*). —— Men vondt 'er ook Wijsgeren van allerlei gezindheden, die 'er hunne ſcholen hadden en aenhangen maekten.

De Romeinen hadden deze vermaerde ſtad, om dat zy, voor hare ſteeds toenemende macht, bevreesd waren, in den Achaiſchen oorlog, jammerlyk

(*a*) FLORUS, *Hiſtor. l. II. c.* 16. CICERO, *pro lege Manilia, c.* 5.

lyk verwoest. Maer JULIUS CÆSAR had haer herbouwt, en AUGUSTUS, in eenen bloeienden ſtaet, herſteld. Ten tijde van PAULUS was zy, door den koophandel, wederom zeer rijk en vermogend geworden.

Maer, gelijk het altoos gaet, de rijkdommen en de gemeenſchap met andere volken, hadden eenen ſtroom van ondeugden met zich aengevoerd. Byzonder heerschte 'er de hoogmoed, de weelde, de overdaed, de onrechtvaerdigheid, de plompſte afgoderij, en, boven alles, de vuile ontucht, zo dat het, tot een ſpreekwoord, geworden was, *op zijn Corinthiesch te leven.* Men had 'er eenen prachtigen Tempel van Venus, in welken, ter eere van die zogenaemde Godin, meer dan 1000 hoeren onderhouden werden, om, onder den naem van Godsdienst, allerlei onkuisheid te plegen. CHRYSOSTHOMUS noemt daerom Corinthen *de allerhoeráchtigſte ſtad van alle, welke 'er zijn of ooit geweest zijn* (*b*).

In deze rijke, maer zeer ondeugende ſtad, was eene Gemeente van Christenen, welke de Apostel PAULUS zelvs geſticht had. —— Toen hy de tweede omreis deedt, van het Syriesch Antiochien, om het Euangelie onder de Heidenen uit te breiden, ging hy, van Athenen, naer *Corinthen.* Hy kwam 'er, in het jaer 50 der gewone jaertelling,

(*b*) *Orat.* 37.

en bleev 'er één jaer en zes maenden, Hand. XVIII: 1, 11. Voor zijne aenkomst, had 'er niemand van het Euangelie gehoort; hy noemt zich daerom, in dezen Briev, Kap. IV: 15. en IX: 1, den Vader der Christenen in die stad, en hen zijn werk in den Heer. Hy handelde eerst, met de Joden, en naderhand, door eene Goddelyke Openbaring, aengemoedigd, predikte hy ook den Heidenen, met eene aenmerkelyke vrucht, op zijne pogingen, onaengezien den geweldigen tegenstand der hardnekkige Joden, Hand. XVIII: 1-18. De Gemeente bestondt derhalven, deels uit bekeerde Joden, deels uit gelovige Heidenen.

Na den Apostel, heeft ook APOLLOS te Corinthen gepredikt, en veel toegebracht, tot opbouwing van de Gemeente, vergel. Kap. III: 6. Hy was een geboren en geleerde Jood, geboortig van Alexandrien in Egypte; een man van ongemene welsprekenheid. Over dezen APOLLOS, en zijne prediking onder de Corintheren, hebben wy, boven, reeds genoeg gesproken. Hy had, in die Gemeente, eenen groten opgang gemaekt, en was 'er zeer gezien geweest, in zo ver zelvs, dat zommigen hem, boven den Apostel, verheften, en zich, naer zijnen naem, benoemden, Kap. I: 12. —— Ook weten wy, uit dezen Briev, Kap. I: 12. III: 22, schoon wy 'er gene verdere byzonderheden van bepalen kunnen, dat de Apostel PETRUS mede, aen den verderen opbouw der Corinthische Gemeente, gearbeidt hebbe. De

De gesteldheid ondertusschen van deze Gemeente was in de daed zeer treurig. —— Zy had, met alle andere Gemeentens, dit gemeen, dat zy zamengesteld was, uit Joden en Heidenen, het welk natuurlyk aenleiding gav, dat de eerste, aen hunne vleeschelyke vooröordeelen, veelszins gehecht bleven; en dat de laetsten meerendeels geneigd waren, om misbruik te maken, van de Christelyke vrijheid; hier kwam nog by, dat deze Gemeente, gelyk het altoos gaet, gedeeltelyk bestondt, uit oprechten, gedeeltelyk uit huichelaers, welker gansche Christendom, alleen in de belydenis, gelegen was. Dan 'er hadden ettelyke byzonderheden plaets, in deze Gemeente, welke haer grotelyks tot onëer waren. Er waren, onder hare leden, ergerlyke menschen, die het Christendom schande aendeden, 2 Cor. XII: 20, 21. By de lievdemaeltijden, welke, onmiddelyk voor het gebruik van het Heilig Avondmael, gehouden werden, ging het zo slordig toe, dat zommigen zich zat aten, en dronken zopen, 1 Cor. XI: 21. Er heerschten allerschandelykste twisten, partijschappen en verdeeldheden; elk benoemde zich, naer het hoovd van zijnen aenhang, het welk zy, met verächting van de andere Leeraren, ook van den Apostel, hemelhoog roemden, 1 Cor. I: 11, 12. Zelvs had 'er bloedschande plaets; 'er was 'er één, die zijne stievmoeder, tot eene vrouw, genomen had, 1 Cor. V: 1.

Onder alle andere twistſtokers ſchijnt 'er één geweest te zijn, by uitnemenheid, die eenen groten aenhang maekte, en zijn gezach, op de puinhopen van des Apostels aenzien, zogt te vestigen. Hy had gene lievde tot den Heer JESUS, en ſchijnt zelvs van het Euängelie niets geloovt te hebben, offchoon hy het zelve, voordeelshalve, predikte, dragende zulke leringen voor, welke het wezen van het Christendom, verwoestten, vergel. 1 Cor. XVI: 20. —— Dit ſchadelyk werktuig zal ons, uit den tweeden Briev, nader kenbaer worden.

Kortöm het was, met de Corinthiſche Gemeente, door de partijſchappen en ongeregeldheden, zo ſlecht geſteld, dat APOLLOS, uit weêrzin, ſchijnt vertrokken te zijn; althans, by het ſchrijven van dezen Briev, was hy niet te bewegen, om derwaerds weder te keren, vergel. 1 Cor. XVI: 11.

Er heerschten nog andere wanördens, in de Gemeente te Corinthen. By de eerſte Christenen, eer zy, door de burgerlyke Overheid, beſchermd werden, had men, in naervolging der Joden, de gewoonte, om onderlinge geſchillen, door goede mannen, te laten beſlisſen (c). Maer, tot ſchande van het Christendom, verklaegden de leden der Corinthiſche Gemeente elkander voor de rechtbanken der Heidenen, om elkanderen, door kuiperijen,

(c) VITRINGA, *de Synag. V. l. III. part. I. c.* 13.

rijen, te verdrukken, verg. Kap. VI: 1-8. —— De hoererij en ontucht, zo gemeen onder de Corintheren, heerschten ook in de Gemeente, Kap. VII. —— Zommigen maekten misbruik van de Christelyke vrijheid, en veröorloovden zich, om de Heidenſche offermaeltijden, in de Tempelen der afgoden, openlyk by te wonen, Kap. VIII: 10. X: 20, 21, 21. —— In de Godsdienſtige byëenkomſten, hadden velerlei ongeregeldheden plaets, de vrouwen verſchenen 'er, zonder ſluijer of dekſel op het hoovd, het gene, naer de toenmalige gebruiklykheid, zeer aenſtotelyk was, Kap. XI: 1-16. —— Men was zeer naeryverig, op de geestelyke gaven; elk beweerde, dat die, welke hy ontvangen had, de beste waren, vooräl was men zeer gezet, op de gave van vreemde talen, al wierden de voorgeſtelde zaken, van niemand, verſtaen, ook niet eens van den ſpreker zelven, Kap. XII. —— Eindelyk, en hier over moet men zich waerlyk verwonderen, de zeer gewichtige leer, van de opſtanding der doden, werdt van zommigen in twijffel getrokken, van anderen rond uit ontkent, Kap. XV.

Men maekt zich doorgaens al te gunſtige gedachten, omtrent den toeſtand der Gemeenten, by de eerſte Christenen; wanneer men al het gemelde in overweging neemt, en, met den inhoud van dezen Briev, vergelykt, zal men erkennen

moeten, dat de Corinthische Gemeente niet beter, dan onze hedendaegsche Gemeenten, gesteld ware.

Deze treurige gesteldheid der Corinthische Gemeente gav den Apostel

III. *Aenleiding tot het schrijven van dezen Briev.*

Het bericht, het welk de Apostel ontvangen had, omtrent de dwalingen en ongeregeldheden, welke, onder de Corinthische Christenen, heerschten, spoorde hem aen, om hen, door dezen Briev te onderrichten en te vermanen. Behalven het algemene gerucht, vergel. Kap. V: 1, had de Apostel kennis van deze ergernissen gekregen, door de huisgenoten en bloedverwanten van CHLOË, Kap. I: 11. —— Nu had PAULUS eene vaderlyke betrekking, op deze Gemeente; hy had haer gesticht, en anderhalv jaer, by haer, doorgebracht, Hand. XVIII: 11. Wat wonder dat hy bezield ware, met eene zeer tedere zucht, voor hare ware belangen, vergel. 2 Cor. II: 4. VI: 11, 12. VII: 3. XI: 2, 11.

Hier kwam nog by, dat de Opzieners der Corinthische Gemeente eene bezending aen den Apostel gedaen hadden, bestaende uit STEPHANAS, FORTUNATUS en ACHAÏCUS, 1 Cor. XVI: 17, aen welken zy eenige vragen, die onder hen betwist werden,

den, in geschrivte hadden medegegeven, om daer op het onfeilbaer antwoord van den Apostel te verzoeken.

Te weten de Apostel had, reeds te voren, eenen Briev, aen de Corinthische Christenen, geschreven. Dit blykt allerduidelykst, uit Kap. V: 9, alwaer hy, van den vorigen Briev, uitdrukkelyk melding maekt, en zich nader verklaert, om dat zy zijne mening niet recht verstaen hadden (*d*). De Opzieners nu der Corinthische Gemeente hadden, aen het gemelde gezantschap, een geschrivt medegegeven, waer in zy nadere opheldering verzochten, omtrent eenige byzonderheden, in dien vorigen Briev, voorkomende, Kap. VII: 1, verg. XVI: 17. Die vorige Briev is verloren. WHISTON heeft wel een stuk, uit de Armenische tael, voor den dag gebracht, het welk dezen Briev behelzen zoude; maer het wordt, met recht, voor verdicht gehouden (*e*). —— Ondertusschen vergissen zich de Roomschgezinden, wanneer zy hier uit een bewijs, voor de onvolmaektheid der Heilige Schrivten, willen afleiden. Die Briev was alleenlyk betrekkelyk, tot eenige byzondere omstandigheden, in de Gemeente van Corinthen, en niet geschre-

(*d*) MOSHEIM, *ad h. l.* MICHAËLIS, *Inl. tot het N. T. IIde Deel, p.* 488—

(*e*) MOSHEIM, *Verkl. van den eersten Briev aen de Corinthen, pag.* 17.

ven, tot een algemeen en altoos duurend gebruik der Christen Kerk (*f*).

Ook schijnen de gemelde gezanten, uit naem der Corinthische Christenen, verzocht te hebben, de Apostel mogt APOLLOS overhalen, dat hy weder tot hen kwame. Daer op antwoordt PAULUS, Kap. XVI: 12.

IV. *Het oogmerk van den Apostel, in dezen Briev.*

Is, uit het gezegde klaer genoeg. Niet alleen wilde hy de Corinthische Christenen, in de kennis der waerheid, en de betrachting der godzaligheid, opbouwen, maer ook meer byzonder de ongeregeldheden, welke onder hen plaets hadden, doen eindigen, op dat de valsche begrippen mogten verbeterd, de partyschappen en verdeeldheden vernietigd, en de ergernissen wechgenomen worden.

V. *De inhoud van dezen Briev*

Is, over het geheel genomen, zo leerstellig niet, als die aen de Romeinen. Ook bepaelt dezelve zich niet, tot de ééne of andere hoofdwaerheid van het Euangelie, alleen en op zich zelve genomen. —— De zaken, welke hier voorgedra-

(*f*) VAN ALPHEN, *proleg. ad hunc Epist. p.* 15. MOSHEIM *l. c. p.* 17, 18.

dragen worden, waren geëevenredigd, naer den byzonderen toestand der Corinthische Gemeente. Men vindt 'er ongeregeldheden bestraft; welke, in die Gemeente, plaets hadden, en onfeilbare antwoorden, ter opheldering van duistere gevallen. —— Dit maekt, dat wy hier eene grote verscheidenheid van zaken ontmoeten; en, vermits 'er veelerlei onderwerpen behandeld worden, is deze Briev langer, dan eenige der overige van den Apostel.

VI. *De Schrijvwijs, in dezen Briev,*

Beantwoord, in alles, aen de manier, op welke de Apostel gewoon was te prediken, vergel. Kap. II: 1, 2. Hy tracht de Christenen, niet door opgesmukte woorden, maer door kracht van redenen, te overtuigen. Hy bestraft de gebreken en wanörders, niet op eenen meesteräch-tigen toon, maer op eene zeer vriendelyke en innemende wijs, vergel. Kap. IV: 8. V: 11. VI: 1, 7; dan, onder dat alles, is hy nadrukkelyk en ernstig, en veröordeelt onbewimpeld het gene te misprijzen was. De yver, voor waerheid en godzaligheid is, door eene bescheidene zachtmoedigheid, gematigd.

Voorts ontdekt men allerwege eene ongemene kracht van zeggen, eene nauwkeurige en bondige redeneertrant. De zaken worden voorgesteld,

met eene ware welſprekenheid, welke niet beſtaet, in de veelheid van winderige woorden, of gewrongene leenſpreuken, maer in een beknopt en duidelyk voorſtel, het welk de waerheid, met eene deftige tael, in haer eigen licht voorſtelt; de aendacht gaende houdt; en de zaken in het gemoed indrukt (*g*).

Eindelyk ontmoet men ook hier, dat byzondere, het welk, aen de ſchrijvwijs van den Apostel, overäl eigen is, dat hy namelyk dikwijls, van de hoofdzaek afwijke, en op eene andere valle, welke daer mede vermaegdſchapt is, en menigmalen nuttige uitſtappen doe. —— Dit was een uitwerkſel der grote levendigheid van zijnen geest. Wanneer hy, van eene zaek ſprak, vertegenwoordigden zich tevens aen zijnen geest alle de overigen, welke daer toe betrekking hadden. De Geest der waerheid heiligde deze natuurlyke vuurigheid van geest, en deedt hem, uit het grote aental van zaken, welke hy te gelijk beſchouwde, die gene verkiezen, welke, voor den byzonderen toeſtand der Gemeente, het meest nuttig waren. Dit is de oorzaek van die afwijkingen en uitweidingen, welke noch de duidelykheid, noch de orde van zijn voorſtel, benadelen (*h*).

(*g*) VAN ALPHEN l. c. p. 41.
(*h*) MOSHEIM l. c. p. 29, 30.

VII.

VII. *De plaets, en de tijd waer, en wanneer deze Briev geschreven is.*

Volgens het onderschrivt, achter dezen Briev geplaetst; zou dezelve, te *Philippus* in Macedonien, geschreven zijn. Dan, op de onderschrivten der Apostolische Brieven, welke 'er, lang daer na; door eene andere hand, zijn bygevoegd, kan men in het geheel genen staet maken. —— Immers zo veel is zeker, dat deze Briev, niet te *Philippus*, maer te *Ephesen*, geschreven zy. De Apostel had wel eenen toeleg, om, over Macedonien, naer *Corinthen* te komen, maer, toen hy dezen Briev schreev, was hy nog niet in Macedonien, vergel. Kap. XVI: 5. Uit de groetenissen, welken hy, aen de Corinthische Christenen doet, blijkt het allerduidelykst, dat hy zich bevondt, in het *Voorburgemeesterlyk Asia*, vergel. Kap. XVI: 19, en wel bepaeldelyk te *Ephesen*, van waer hy, niet voor den Pinxterdag, dacht te vertrekken, vergel. Kap. XVI: 8.

De plaets derhalven, van waer de Apostel, dezen Briev geschreven heeft; was de vermaerde Stad *Ephesen*.

Wat den tijd aengaet; voor het naest is deze Briev geschreven, omtrent Paesschen van het jaer 54 der gewone telling, wanneer de Apostel zich, voor de tweedemael, te Ephesen bevondt, Hand. XX. Dit was, in het laetst der regeering

vàn Keizer CLAUDIUS, een groot jaer, voor des Apostels gevangenneming te Jerufalem. —— Zijn voornemen was te Ephefen te blijven, tot na het Pinxterfeest, 1 Cor. XVI: 8, en ùit de zinbeeldige uitdrukkingen, van het Paeschfeest ontleend, 1 Cor. V: 7, 8, mag men befluiten, dat deze Briev, omtrent dat Feest, gefchreven zy (*i*).

VIII. *Nuttigheid van dezen Briev.*

Schoon deze Briev is ingericht, naer de byzondere omftandigheden, welke, toen ter tijd, in de Corinthifche Gemeente, plaets hadden, is dezelve by uitnemenheid nuttig, voor alle Christenen, en ook voor ons.

Zelvs past deze Briev, by uitnemenheid, op onzen tijd, daer het Christendom, in vele opzichten, aen het bederv der toenmalige Gemeente van Corinthen, is gelijk geworden, zo dat onze hedendaegfche Christenen 'er zich wel aen fpiegelen mogen.

Meer byzonder kunnen wy hier opmerken, hoe ligt men, door verwaendheid en opgeblafenheid, van de eenvouwigheid, welke in CHRISTUS is, kan afvallen, hoe verdervelyk de twisten en partyfchappen zijn, van hoe veel belang de goede orde zy, in de Gemeente, hoe ligtelyk de groovfte dwa-

(*i*) VAN ALPHEN l. c. p. 13. SCHUTTE l. c. p. 90.

dwalingen en ergerlyke ongeregeldheden de overhand krijgen kunnen, en hoe gevaerlyk valsche Leeraers zijn.

IX. *Verdeeling van dezen Briev.*

I. Vooräf gaet het *Opschrivt* en de *Inleiding*, Kap. I: 1-9.

א. Het *Opschrivt* vinden wy vs. 1-3.

ב. De *Inleiding* bestaet in eene blymoedige erkentenis, met dankzegging tot God, van de uitnemende voorrechten, met welke de Christenen te Corinthen verwaerdigd waren, vs. 4-9.

A. Eerst spreekt de Apostel, van het heil, het welk zy reeds genoten, vs. 4-7ª.

A. In het gemeen, vs. 4.

B. Meer byzonder, vs. 5-7ª.

B. Daer na van het gene zy nog te verwachten hadden, vs. 7ᵇ-9.

II. Het lichaem van den Briev zelvs is vervat, Kap. I: 10— XVI: 9. Het bestaet, uit twee hoofddelen.

א. Het eerste is bestraffende, Kap. I: 10— VI: 20.

ב. Het andere onderrichtende, Kap. VII: 1— XVI: 9.

א. In het bestraffend deel, Kap. I: 10— VI: 20.

A. Veröordeelt de Apostel vooreerst de partyschappen, welke, in de Corinthische Gemeente, ontstaen waren, en vermaent haer, tot eensgezindheid, Kap. I: 10— IV: 21.

A. Hy veröordeelt de partyschappen, Kap. I: 10-17ª.

α. Hy vermaent, tot eensgezindheid, vs. 10, en

β. Dringt deze vermaning nader aen, vs. 11-17ª.

a. Uit de treurige gesteldheid der Corinthische Gemeente, vs. 11, 12.

b. Uit de onbetamelykheid dezer twisten en scheuringen, vs. 13-17ª.

a. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 13.

b. By die gelegenheid, maekt de Apostel eene uitweiding, vs. 14-17ª, bestaende

1. In eene erkentenis, dat zijne Doopsbediening zeer bepaeld was geweest, vs. 14-16, en

2. In eene verklaring van de reden daer van, vs. 17ª.

B. Wijders worden de bronnen van alle deze scheuringen aengewezen, Kap. I: 17ᵇ—21.

α. Het eerste was de vermenging van menschelyke wijsheid, met het Euangelie, Kap. I: 17ᵇ— II: 16.

a. Het

a. Het onvoegzame van deze vermenging wordt aengetoond, Kap. I: 17b - 31.

a. De reden van deze onvoegzaemheid wordt kortelyk genoemd, vs. 17b. en

b. Nader bevestigd, vs. 18 - 31.

1. De hoofdsom van dit bewijs wordt genomen, uit den aert der Kruisleer, vs. 18.

2. Dit bewijs wordt nader aengedrongen, vs. 19 - 31.

—. Uit het Prophetisch woord, vs. 19, 20.

——. Uit de ondervinding, vs. 21 - 31.

/. Ten aenzien van het middel der zaligheid, vs. 21 - 25.

†. Dit middel vloeit voort, uit Gods allerbetamelykst welbehagen, vs. 21.

††. De Euangeliepredikers moeten, volgens dit Goddelyk welbehagen, handelen, vs. 22 - 25.

‡. De menschen begeerden wel een ander middel, vs. 22.

‡‡. Maer naer deze begeerte der menschen, mogten zich de Euangeliepredikers niet schikken, vs. 23 - 25.

§. De zaek zelve werd voorgesteld, vs. 23, en

§§. De reden daer van aengewezen, vs. 24, 25.

//. Met opzicht tot de menschen, die zalig worden, vs. 26-31.

†. Zy hebben niets van zich zelve, vs. 26-29.

††. Zy hebben alles, aen Gods vrymachtige genade, alleen te danken, vs. 30-31.

b. Van deze onvoegzame vermenging der menschelyke wijsheid, met het Euangelie, had de Apostel zich zorgvuldig gewacht, Kap. II: 1-16.

a. Hy onthield zich, om zeer gewichtige redenen, van de menschelyke wijsheid, vs. 1-5.

1. Hy onthieldt zich, in zijne prediking, van de menschelyke wijsheid, vs. 1.

2. Om zeer gewichtige redenen, vs. 2-5.

—. Om dat de hoofdleer des Euangeliums van dien aert is, dat 'er gene menschelyke wijsheid toebehore, vs. 2.

——. Om dat hy, gedaurende zijn verblijv te Corinthen, in veelerlei moeilykheden, was ingewikkeld geweest, vs. 3.

———. Om dat 'er eene Goddelyke kracht, met zijne prediking, gepaerd ging, vs. 4, 5.

ß. Evenwel ontbrak het, der Euangelie prediking, niet aen ware wijsheid, ten aenzien van de zaek zelve: hoe eenvou-

wig

wig het voorſtel wezen mogt; behelsde zy eene Goddelyke wijsheid, vs. 6-16.

1. De Apostel toont aen, dat zijne prediking, in de daed, Goddelyke wijsheid ware, vs. 6-13.

—. De zaek zelve ſtelt hy voor, vs. 6-9.

——. Hy bericht, hoe de Apostelen deze wijsheid verkregen hadden, vs. 10-12, en

———. Hy herïnnert, hoe zy de wijsheid, welke zy van God ontvangen hadden, verkondigden, vs. 13.

2. Hy voegt 'er by, dat de verkondiging van deze Goddelyke wijsheid verſchillende uitwerkſelen hadde, naer de onderſcheidene geſteldheden der menſchen, vs. 14-16.

—. Ten aenzien van natuurlyke menſchen, vs. 14.

——. Met opzicht tot geestelyke menſchen, vs. 15, 16.

β. De andere bron der ſcheuringen was de naerjaging van verhevene dingen, van leerſtukken, welke, boven de bevatting van eenvouwige Christenen, waren; dit maekte, dat PAULUS, die zich beyverde, om de grondwaerheden in te prenten, van zommigen verächt wierdt, en dat velen, onder

de Corintheren, trotsch waren, op hunne ingebeelde wijsheid, Kap. III, IV.

a. De Apostel begint dit ſtuk, met eene herïnnering van de wijs, op welke hy onder hen het Euangelie gepredikt had, overeenkomſtig hunnen toeſtand, Kap. III: 1, 2.

b. Daer uit neemt hy aenleiding, om het onbetamelyke van hunne partijſchappen aen te tonen, vs. 3-9.

a. Hier door betoonden zy, nog vleeſchelyk te zijn, vs. 3, 4.

b. Daerenboven, alle hunne Leeraers waren ſlechts werktuigen, en de zegen moest alleen van God komen. Dit wordt, onder een eigenäertig zinneprent, voorgeſteld vs. 5-7.

c. Ook waren zy daer in gelijk, dat zy elkanders medeärbeiders waren, en het zelvde doelwit hadden, vs. 8, 9.

c. Na dezen uitſtap, over het onbetamelyke der partijſchappen, keert de Apostel weder, tot zijn onderwerp, de wijs, op welke hy, onder de Corintheren, het Euangelie gepredikt had. Hy had den grondſlag gelegt, waer op de volgende Leeraers bouwden; dan deze hadden wel toe te zien, wat en hoe zy daer op bouwden, vs. 10-17.

a. De zaek wordt kortelyk voorgeſteld, vs. 10-17. en

b. Na

b. Nader uitgebreid, vs. 11-17.

1. PAULUS had den grondslag gelegt, vs. 11.

2. De volgende Leeraers moesten wel toezien, wat en hoe zy daer op bouwden, vs. 12-15.

—. De onderscheidene manieren van bouwing worden voorgedragen, vs. 12.

——. Het werk van elken bouwer zou beproevd worden, vs. 13.

———. Zy zouden, elk naer de bevinding van zijn werk, vergolden worden, vs. vs. 14-17.

/. Zy, die wel gebouwt hadden, zouden eenen heerlyken loon ontvangen, vs. 14.

//. Zy, die niet wel gebouwt hadden, zouden, van dien loon, verstoken blyven, vs. 15-17.

†. De zaek wordt voorgesteld vs. 15, en

††. Gebillykt, vs. 16, 17.

d. Meer byzonder bestraft de Apostel de opgeblazenheid van velen der Corinthische Christenen, die, uit hoovde van hunne ingebeelde wijsheid, een hoogdravend voorstel begeerden, en daerom PAULUS, en zijne eenvouwige predikwijs, verächtten, Kap. III: 18.—IV: 16.

a. Deze bestraffende vermaning wordt voorgesteld Kap. III: 18.—IV: 5.

1. Het onbetamelyke van der Corintheren opgeblazenheid wordt aengewezen Kap. III: 18 - 20.

2. Het onvoegzame van de minächting, welke velen hunner hadden, voor zommigen van hunne Leeraren, en byzonder voor PAULUS zelven, wordt aengetoond Kap. III: 21.—IV: 5.

—. De zaek zelve wordt voorgesteld Kap. III: 21 - 23.

——. By wijs van gevolgtrekking, uit het beredeneerde, leert de Apostel, hoe de Christenen hem, en andere predikers van het Euangelie, hadden aen te merken, Kap. IV: 1 - 5.

/. De zaek wordt voorgesteld vs. 1.

//. De vereïschten van eenen rechtgeaerten Euangeliedienaer worden kortelyk opgegeven vs. 2, en

///. Daer uit wordt afgeleidt, dat het oordeel, over de beginselen en bedoelingen der Leeraren, alleen aen den Alwetenden God, toekomt, vs. 3 - 5.

b. By wijs van eenen uitstap, verklaert de Apostel, dat hy geenszins den lov van APOLLOS verminderen wilde, maer alleen de

de verdeeldheden doen eindigen, Kap. IV: 6.

t. Na dezen uitstap, komt hy weder tot de hoovdzaek, om de opgeblazenheid van vele Christenen te Corinthen, te veroordelen, Kap. IV: 7-13.

1. Om dat zy alles, wat zy bezaten, van God, uit genade, ontvangen hadden, vs. 7.

2. Om dat zy een zeer verkeerd begrip hadden, nopens de omstandigheden van den Apostel. Zy verbeeldden zich, dat zy reeds alle zwarigheden te boven waren, zo dat zy reeds genoegzame vorderingen in kennis, geloov en heiligheid, gemaakt hadden. Maer hy was, aen velerlei vervolgingen, bloot gesteld, en daer uit namen zy aenleiding, om hem te veräch-ten, vs. 8-13.

—. Velen der Corinthische Christenen beroemden zich, op hunnen voordeligen toestand, vs. 8.

——. Daerëntegen was de Apostel, aen velerlei ellenden, onderworpen, vs. 9-13.

/. Hy geevt eene beschrijving van deze ellenden vs. 9-11, en

//. Van zijn gedrag onder dezelve, vs. 12, 13.

d. De Apostel voegt 'er by, dat deze zijne bestraffing, over de opgeblazenheid der Corinthische Christenen, uit eene vaderlyke toegenegenheid, voortkwame, Kap. IV: 14-16.

e. Eindelyk besluit de Apostel dit gansche stuk, met eene verzekering, dat hy eerlang, in eigen persoon, tot hen komen zoude, Kap. IV: 17-21.

a. Hy had TIMOTHEUS reeds voor uit gezonden, vs. 17.

b. Het voorgeven van zommigen, dat de Apostel zelvs niet komen zoude, was ongegrond, vs. 18-20.

c. Om eenen overgang te maken, tot het volgend stuk, vraegt hy, of hy, met de roede, komen moest, vs. 21.

B. Wijders bestraft de Apostel de Corinthische Christenen, over hunne achteloosheid, in het oeffenen van de Kerkelyke tucht, omtrent eenen bloedschender, Kap. V.

A. Het geval wordt opgegeven vs. 1.

B. Daer op volgt de bestraffing, vs. 2-13.

α. De bestraffing zelve vinden wy vs. 2.

β. Er wordt eene zware bedreiging bygevoegd, zo zy dit verzuim niet herstelden, vs. 3-5, als mede

γ. Eene vermaning, om de bedreigde straf, door eene spoedige uitwerping van den bloed-

bloedschender, voor te komen, vs. 6-13.

a. Vooräf wordt een hinderpael uit den weg geruimd, welke de opvolging van die vermaning verhinderen zou, vs. 6.

b. Daer op volgt de vermaning zelve, vs. 7-13.

a. Welke, onder verbloemde en zinbeeldige bewoordingen, wordt voorgesteld, vs. 7-13^a.

1. De vermaning zelve vinden wy vs. 7^a.

2. Zy wordt, door twee drangredenen aengebonden, vs. 7^b-13^a.

—. Uit hoovde, dat het tegenbeeld van het oude Pascha nu was daer gesteld, vs. 7^b, 8.

——. Uit aenmerking van eene vermaning, welke de Apostel, reeds in eenen vorigen Briev, gedaen had, vs. 9-13^a.

/. Van dezen vorigen Briev maekt hy melding vs. 9.

//. Zijne mening, daer in bedoeld, verklaert hy nader, op dat men 'er, tegen zijn oogmerk, geen misbruik van maken zoude, vs. 10-13^a.

†. Ontkennender wijs, bericht hy, wat zijne mening niet geweest was, vs. 10.

††. Stellender wijs, wat hy eigenlyk bedoelt had, vs. 11-13[a].

𝔟. Eindelyk wordt de gemelde vermaning meer eigenlyk, voorgesteld, vs. 13[b].

𝔆. Vervolgens bestraft de Apostel de Corinthische Christenen, over de rechtsgedingen, welke zy hangende hadden, voor Heidensche Overheden, Kap. VI: 1-11.

A. Eerst veröordeelt hy de verkeerde handelwijs, welke, ten dezen opzichte, by de Corinthische Christenen plaets had, vs. 1-7.

a. De bestraffing wordt voorgesteld vs. 1, en

b. Nader aengedrongen vs. 2-7.

𝔞. Uit de verhevene waerdigheid der Christenen, die daer door bevoegd waren, om de onderlinge geschillen te beslissen, vs. 2-4.

𝔟. Uit de schande, welke zy het Christendom aendeden, wanneer zy hunne twistzaken, tot de rechtbank der Heidensche Overheden, brachten, vs. 5.

𝔠. Uit de gelegenheid, welke zy hadden, om de geschillen, onder elkanderen, in der minne by te leggen, vs. 6, 7.

B. Uit deze bestraffing, neemt de Apostel aenleiding, om de Corintheren, van het onrecht en alle andere ondeugden, af te manen, Kap. VI: 8-11.

α. Ten aenzien van het onrecht, vs. 8.

β. Met

β. Met opzicht tot alle andere ondeugden, vs. 9-11.

a. Uit aenmerking, dat boosdoeners gene ervgenamen van Gods Koningrijk wezen kunnen, vs. 9, 10.

b. Uit overweging, dat de Corinthifsche Christenen, door CHRISTUS bloed en geest, gereinigd waren, vs. 11.

D. Eindelyk beftraft de Apostel meer byzonder de hoererij en allerlei ontucht, welke, te Corinthen, zeer gemeen was, Kap. VI: 12-20.

A. Vooräf wederlegt hy het wanbegrip van zommigen, die waenden, dat de hoererij, tot de onverfchillige dingen, behore, welke, volgens de Christelyke vryheid, geöorloovd zijn, vs. 12-14.

α. Eerst merkt hy in het gemeen aen, dat zelvs iets, het welk in zich zelve geöorloovd is, niet altoos te pas kome, en dat men de Christelyke vryheid, door 'er misbruik van te maken, in eene flaverny verändere, vs. 12.

β. Daer na voegt hy 'er meer byzonder by, dat men ook van de vryheid, om allerlei fpijzen te eeten, geen misbruik maken moest, door al te veel toe te geven, aen zijne lusten; en dat het, met de hoerery, geheel anders gelegen zy, dan met het onbepaeld gebruik van allerlei fpijzen, vs. 13, 14.

B. Vervolgens wordt het verfoeielyke der vuile ontucht meer byzonder aengewezen, vs. 15-20.

α. Om dat onze lichamen leden van CHRISTUS zijn, vs. 15-17.

β. Om dat een ontuchtige, tegen zijn eigen lichaem, zondigt, vs. 18.

γ. Om dat onze lichamen Tempelen van den Heiligen Geest zijn, vs. 19ᵃ.

δ. Om dat wy niet ons zelven, maer Gode, eigen zijn, vs. 19ᵇ-20.

a. Deze zaek wordt voorgesteld vs. 19ᵇ en

b. Nader aengedrongen vs. 20.

ב Het tweede deel van dezen Briev is onderrichtende, Kap. VII: 1.—XVI: 9.

Hier beäntwoordt de Apostel ettelyke vragen, welke de Corinthische Christenen hem, by eenen Briev, hadden voorgestelt.

A. De eerste vraeg, welke Kap. VII. beantwoord wordt, betrof het Huwelyk. —— Zy verkeerde, omtrent de volgende byzonderheden.

A. Of het, in den toenmaligen tijd van gevaer, beter ware, ongehuwd te blijven, dan een wijv te nemen? Dit stuk wordt vs. 1, 2. behandeld.

B. Of de getrouwden elkanderen den Huwelyksplicht weigeren mogten? vs. 3-7.

α. Eerst leert de Apostel, dat echte lieden ver-

verschuldigd zijn, elkanderen den Huwelyks-plicht te volbrengen, vs. 3, 4.

β. Daer uit besluit hy, dat echte lieden zich niet, dan onder zekere voorwaerde, aen elkanderen onttrekken mogen, vs. 5.

γ. Eindelyk voegt hy 'er by, dat hier de verscheidenheid van de gave der onthouding in aenmerking moet genomen worden, vs. 6, 7.

C. Of de weduwnaers en weduwen behoorden te hertrouwen? vs. 8, 9.

D. Of de gehuuwden zich, om verschillenheid van Godsdienst, van elkanderen scheiden mogen? vs. 10-24.

α. In het gemeen verbiedt de Apostel, op 's Heeren gezach, de Echtscheidingen, vs. 10, 11.

β. Meer byzonder handelt hy, over zulke echte lieden, die belydenis deden van verschillende Godsdiensten, vs. 12-24.

a. Ook in zulke gevallen, verbiedt hy de Echtscheidingen, vs. 12 14.

b. Maer, wanneer de ongelovige partij scheiden wilde, moest zich de Christen onderwerpen, vs. 15, 16.

c. Eindelyk leert de Apostel, dat het Christendom gene verändering make, in de betrekkingen van het burgerlyk leven, en daerom een ieder, in dien stand, blijven

moete, in welken hy verkeerde, toen hy, tot het Christendom, bekeerd wierd, vs. 17-24.

a. De zaek zelve wordt voorgesteld vs. 17, en

b. Door voorbeelden, opgehelderd, vs. 18-24.

1. Van besnedenen en onbesnedenen, vs. 18-20.

2. Van dienstbaren en vryen, vs. 21-24.

E. Of het raedzaem zy, voor ongehuuwde persoonen zich in den echt te begeven, in de toenmalige tijdsömstandigheden namelyk, vs. 25-40.

α. In het algemeen, leert de Apostel, dat het, in de toenmalige tijdsömstandigheden, raedzamer ware, buiten het Huwelyk te blijven, vs. 25, 26.

β. Meer byzonder verklaert hy zich nader, dat hy den ongehuuwden staet niet zodanig aenprees, als of hy den gehuuwden vryheid geven wilde, om zich van elkanderen af te scheiden, vs. 27, 28, en

γ. Het gene hy dus ver had voorgestelt, dringt hy nader aen vs. 29-40.

a. Ten aenzien van den ongehuuwden staet, het welk hy tevens, tot andere omstandigheden van dit leven, betrekkelyk maekt, vs. 29-34.

a. Hy

a. Hy ſtelt de bezwaren voor, welke de toenmalige Kristenen, in den gehuuwden ſtaet, en ook in andere omſtandigheden van dit leven, te wachten hadden, vs. 29-31.

b. Daer tegen ſtelt hy de voordelen, welke de ongehuuwde ſtaet kon aenbrengen, vs. 32-34.

1. Voor den man, vs. 32, 33.

2. Voor de vrouw, 34.

b. Met opzicht tot den gehuuwden ſtaet, leert de Apostel vs. 35-40.

a. Dat hy het Huwelyk niet volſtrektelyk afkeure, vs. 35-40.

b. Hoe een Vader zich, omtrent zijne ongehuwde dochteren, gedragen moest, vs. 36-38.

c. Dat het, aen Weduwnaren en Weduwen, vryſta, een tweede Huwelyk aen te gaen, vs. 39, 40.

B. De tweede vraeg verkeerde, omtrent het eeten van ſpijzen, welke, aen de Afgoden, geöfferd waren. Deze zaek behandelt de Apostel zeer uitvoerig, en houdt zich daer mede bezig Kap. VIII: 1—XII.

A. Hy laet eene aenmerking vooräf gaen, omtrent de kennis; dat namelyk alle kennis, hoe groot òok, wanneer zy niet met lievde ge-

paerd gaet, en daer door bestuurd wordt, van geen wezenlyk belang zy, Kap. VIII: 1-3.

α. De kennis, zonder lievde, beäntwoordt niet, aen het oogmerk, vs. 1.

β. Hy, die zich, op enkele kennis, verheft, is verre af, van het gene hy behoort te wezen, vs. 2, 3.

B. Vervolgens komt de Apostel, tot de zaek zelve, en behandelt haer zeer uitvoerig, Kap. VIII: 4—XI: 1.

α. Eerst wederlegt hy de schijnredenen, met welke zommigen het eeten van offervleesch, zelvs in de Tempelen der Heidensche afgoden, trachtten te verdedigen, Kap. VIII: 4—IX: 27.

a. De eerste schijnreden bestondt hier in, dat een afgod, eigenlyk gesproken, een niet wezen zy, Kap. VIII: 4-7.

𝔞. Hy stemt de zaek zelve toe vs. 2-4.

𝔟. Maer hy ontkent het gevolg, dat een Kristen daerom vryheid hebben zoude, om, van het offervleesch, zelvs in de Tempelen der Heidensche afgoden, te eeten, vs. 7.

b. De tweede schijnreden bestondt hier in, dat de spijs, op zich zelvs, niets voordeligs of schadelyks kon uitwerken, Kap. VIII: 8— IX: 27.

𝔞. De zaek zelve stemt de Apostel toe, vs. 8.

𝔟. Maer

ß. Maer hy waerschouwt, tegen het misbruik, Kap. VIII: 9— IX: 27.

1. In het gemeen, Kap. VIII: 9.

2. Meer byzonder, door aen te wijzen, dat een zwakke broeder dus doende zoude geergerd worden, Kap. VIII: 10-12.

—. Dus doende zoude men zondigen, tegen dien broeder, vs. 10, 11.

——. Ja tegen CHRISTUS zelven, vs. 12.

3. De Apostel besluit, met eene verklaring, tot welk een uiterste hy zelvs liever komen wilde, Kap. VIII: 13— IX: 27.

—. Deze verklaring wordt voorgesteld, Kap. VIII: 13.

——. De Apostel stelt zijn eigen voorbeeld, in dit geval, ter naervolging, daer hy, in veel moeilyker zaken, van zijn recht geen gebruik gemaekt had, om anderen niet te ergeren, Kap. IX.

/. Vooräf verdedigt hy zijn gezach, het welk hem, als Apostel, toekwam, benevens het recht en de vryheid, welke hy, als zodanig, zou kunnen en mogen gebruiken, vs. 1-3.

†. Eerst verklaert hy, dat hy, als een wezenlyk vereïschte van het Apos-

telſchap, den verhoogden Middelaer wel degelyk gezien hadde, vs. 1ª.

††. Daer na beroept hy zich, op de blijkbare vruchten van zijne Apostoliſche prediking, onder de Corintheren zelve, vs. 1ᵇ-3.

//. Wijders geevt hy verſcheidene byzonderheden op, in welke hy die vryheid niet gebruikt had, van welke hy zich had kunnen bedienen, vs. 4-27.

†. Eerst noemt hy de gevallen, in welke hy, van zijne vryheid, zou hebben kunnen gebruik maken, vs. 4-6.

⸸. Om allerlei ſpijſen te eten, zonder eenig onderſcheid te maken, vs. 4.

⸸⸸. Om eene vrouw te trouwen, en voor zich, en zijn huisgezin, onderhoud van de Gemeenten te vorderen, vs. 5, 6.

††. Daer na betoogt hy uitvoerig, dat hy zich, in de gemelde gevallen, van zijne vryheid, en Apostoliesch voorrecht, zou hebben kunnen en mogen bedienen, byzonder om onderhoud, van de Gemeente, te vorderen, vs. 7-14.

⸸. Uit de natuur der zake, en de toe-

toestemming van alle menschen, vs 7.

⸸⸸. Uit de verklaring der Goddelyke wet, vs. 8-10.

⸸⸸⸸. Uit de grote voordelen, welken hy den Christenen toëbracht, vs. 11.

⸸⸸⸸⸸. Uit het voorbeeld van andere Apostelen, en Euangelie predikers, vs. 12.

⸸⸸⸸⸸⸸. Uit het onderhoud, het welk den Priesteren en Levieten was toegelegd, vs. 13.

⸸⸸⸸⸸⸸⸸. Uit de verördening van CHRISTUS zelven, vs. 14.

†††. Wijders herïnnert de Apostel, dat hy, van dit zijn recht, by de Corinthische Gemeente, geen gebruik gemaekt hadde, en prijst haer dit zijn voorbeeld, ter naervolging, aen, vs. 15-27.

⸸. Hy had, van zijn recht, om lichaems onderhoud, voor zijne prediking te vorderen, by de Corinthische Christenen, geen gebruik gemaekt, vs. 15-23.

‡. De zaek zelve stelt hy voor, vs. 15[a].

‡‡. Maer neemt tevens het vermoeden wech, als of hy de Corinthi-

ſche Christenen bewegen wilde, om hem nu nog, van onderhoud, te verzorgen, vs. 15b-23.

§. Hy bedoelde gene tijdelyke vergelding, vs. 15b, 16.

§§. Hy zag, op de vergelding, in het volgend leven, vs. 17, 18.

§§§. Hy wilde aen allen, op allerlei wijzen, dienstbaer zijn, met verzaking van zijn eigen gemak, genoegen, en voordeel, om hunne eeuwige belangen te bevorderen, vs. 19-23.

*. Dit ſtelt hy in het gemeen voor, vs. 19, en

**. Heldert het, met eenige voorbeelden, nader op, vs. 20-23.

‡‡. De Apostel prijst het voorbeeld van zijne toegevenheid, aen de Christenen te Corinthen, ter naervolging aen, om daer door eenen rijken genadeloon deelächtig te worden, vs. 24-27.

‡. Hy ſtelt de zaek zelve, onder eene zinbeeldige teekening voor, vs. 24, 25, en

‡‡. Maekt 'er de toepasſing van, vs. 26, 27.

β. De ſchijnredenen, met welke zommigen

het

het eten van het offervleesch, zelvs in de afgodstempelen, trachtten te verdedigen, uitvoerig wederlegt hebbende; gaet de Apostel over, om de Christenen te Corinthus, tegen dit misbruik van hunne vryheid, ernſtig te vermanen, Kap. X: 1-30.

a. Eerst veröordeelt hy het eten van het offervleesch, in de tempelen der Heidenſche afgoden, vs. 1-22.

a. De eerſte drangreden is ontleend, uit het voorbeeld der oude Israëlleren; deze hadden ook misbruik gemaekt, van hunne grote voorrechten, en zich, door hun wangedrag, byzonder door hunne gemeenzaemheid met de Heidenſche afgoden, het Goddelyk ongenoegen op den hals gehaelt, vs. 1-14.

1. Eerst worden de grote voorrechten opgegeven, waer mede de oude Israëlers begunstigd waren, vs. 1-4.

2. Deze voorrechten hadden de meesten der Israëlleren, tegen Gods geduchte oordeelen, niet kunnen beveiligen, om dat zy daer van een ſchandelyk misbruik gemaekt hadden. Even zo zou het ook gaen, met de Christenen, wanneer zy hunne voorrechten, byzonder hunne vryheid, in het bywonen der

Heidensche offermaeltijden, misbruikten, vs. 5-14.

—. De onheilen, welke den meesten der Israëlleren, om hun wangedrag, zijn overgekomen, worden voorgesteld, vs. 5.

——. De Corinthische Christenen worden daerom gewaerschouwd, om zich, aen het voorbeeld der oude Israëlleren, te spiegelen; ten einde zich, voor hunne wandaden en straffen, te wachten, vs. 6-14.

/. De waerschouwing wordt voorgesteld, vs. 6-10.

†. In het gemeen, vs. 6ª.

††. Meer byzonder, vs. 6ᵇ-10.

‡. Tegen de zondige begeerlykheid, vs. 6ᵇ.

‡‡. Tegen den beeldendienst, vs. 7.

‡‡‡. Tegen de hoerery, vs. 8.

‡‡‡‡. Tegen het verzoeken van CHRISTUS, vs. 9.

‡‡‡‡‡. Tegen de murmureering, vs. 10.

//. De waerschouwing wordt aengedrongen, vs. 11, 12.

///. Tegen eene bedenking verdedigd, vs. 13, en

////. Besloten, met eene algemene verma-

maning, om zich, van het afgoden-öffer, in de Tempelen der Heidenen, te onthouden, vs. 14.

II. De tweede drangreden is deze, dat iemand, die de offermaeltijden, in de afgodstempelen, bywoont; even daer door gemeenschap heeft, aen den dienst der afgoden zelve, vs. 15-22.

1. By wijs van inleiding tot dit stuk, beroept zich de Apostel, op het geweten der Corinthische Christenen, vs. 15.

2. Daer na komt hy, tot de zaek zelve, vs. 16-22.

—. Eerst redeneert hy, uit de gemeenschap, welke zy, die, met afgodendienaers, in hunne Tempelen eten, met de afgodery zelve hebben, vs. 16-20.

/. Dit bewijs wordt voorgesteld en aengedrongen, vs. 16-18.

†. Uit de gemeenschap, welke de Christenen, in het Avondmael, met den Verlosser oeffenen, vs. 16, 17.

††. Uit de gemeenschap, welke de Israëllers hadden, aen de wettische offeranden, vs. 18.

//. Dit bewijs wordt, tegen eene bedenking, gehandhaevd, vs. 19, 20.

——. Vervolgens voegt 'er de Apostel by, dat men, met den Heer en de afgoden te gelijk, gene gemeenſchap hebben kan, vs. 21, 22.

b. Wijders handelt de Apostel, over het eten van afgodenöffer, in byzondere huizen, vs. 23-30.

a. Hy laet eene algemene vermaning vooräfgaen, dat men, ook in onverſchillige zaken, het nut en de ſtichting van anderen moet op het oog hebben, vs. 23, 24.

b. Meer byzonder geevt de Apostel eenen heilzamen raed, omtrent het eten van offervleesch, in byzondere huizen, vs. 25-30.

1. Wanneer iemand niet wist, of zeker vleesch, aen de afgoden, geöfferd was, vs. 25-27.

2. Wanneer hy het vooräf wist, vs. 28-30.

γ. De Apostel beſluit dit ganſche ſtuk, met eene vermaning, om, in alles, Gods eer, en de ſtichting van anderen, te bevorderen, Kap. X: 31— XI: 1.

a. Om, in alles, Gods eer te bedoelen, Kap. X: 31, en

b. De ſtichting van anderen te bevorderen, Kap. X: 32— XI: 1.

a. De

a. De laetste vermaning doet de Apostel, Kap. X: 32, en

b. Stelt daerin zijn eigen voorbeeld, ter naervolging voor, Kap. X: 33, XI: 1.

C. Het derde stuk, waer over de Corinthische Christenen den Apostel hadden raedgepleegt, was de houding der vrouwen, in de Godsdienstige vergaderingen. Daer over handelt hy Kap. XI: 2-34.

A. Over dat betwiste stuk zelve, spreekt hy vs. 2-16.

α. Hy laet eene lovspraek vooraf gaen, vs. 2.

β. Daerop komt hy, tot de zaek zelve, vs. 3-16.

a. Eerst spreekt hy, over de houding der vrouwen, in de Godsdienstige vergaderingen, lerende, dat deze haer hoofd bedekken moesten, vs. 3-6.

a. Hy legt de onderwerping der vrouwe aen den man, tot eenen grondslag, van zijne redenering, vs. 3.

b. Daer uit maekt hy het besluit op, vs. 4, 5a. en

c. Staevt het zelve nader, vs. 5b, 6.

b. Vervolgens handelt de Apostel, over de houding der mannen, in de Godsdienstige zamenkomsten, vs. 7-12.

a. Hy leert, dat de man den Godsdienst,

met ongedekten hoofde, moet bywonen, vs. 7[a].

𝔟. Hy staevt zijn gezegde, met verscheidene drangredenen, vs. 7[b]-10, en

𝔠. Voegt 'er by, dat de verhevenheid van den man, boven de vrouw, niet te ver moet getrokken worden, vs. 11, 12.

c. Eindelyk wijst hy de verplichting der vrouwen, om haer hoofd te bedekken, nader aen, vs. 13-16.

B. De Apostel neemt deze gelegenheid waer, om een schandelyk misbruik, het welk, in de Godsdienstige zamenkomsten, by het vieren van het Avondmael, plaets had, ernstig te bestraffen, vs. 17-34.

α. Het misbruik zelve vinden wy vs. 17-21.

a. In het gemeen, vs. 17.

b. Meer byzonder, vs. 18-21. Het bestondt,

𝔞. In scheuringen, vs. 18, 19.

𝔟. In schandelyke bedrijven, vs. 20, 21.

β. Dit misbruik veröordeelt de Apostel, vs. 22-34.

a. Hy bewijst de ongepastheid daer van, vs. 22-32.

𝔞. Uit de natuur der zake zelve, vs. 22.

𝔟. Uit de instelling van het Avondmael, vs. 23-21.

1. De instelling van deze Euangelische plechtigheid vinden wy vs. 23-26. 2.

2. Daer uit leidt de Apostel af, hoe zwaer iemand zich bezondige, die het Avondmael, op eene onbetamelyke wijs, gebruikt, vs. 27.

c. Uit de kennelyke blijken van het Goddelyk ongenoegen, over dat misbruik, vs. 28-32.

b. Hy geevt een voorschrivt, omtrent de lievde maeltijden, vs. 33, 34.

D. De vierde vraeg der Corinthische Christenen, betreffende de geestelyke gaven, beantwoordt de Apostel zeer uitvoerig, Kap. XII—XIV.

A. Eerst leert hy, waer aen men de werkingen van den Heiligen Geest, van het gene bedriegers voorwendden, met zekerheid, onderkennen konde, Kap. XII: 1-3. Dit kan men, als eene inleiding tot het volgend stuk, beschouwen.

α. In het gemeen, verklaert de Apostel zijne bereidwilligheid, om ook, omtrent dit stuk, onderichting te geven, vs. 1.

β. By wijs van tusschenreden, herïnnert hy den Corintheren, hoe zy voorheen blinde Heidenen waren, vs. 2.

γ. Daerop gaet hy over, tot het gemelde kenmerk, vs. 3.

B. Vijders toont hy, dat de buitengewone

gaven van den Heiligen Geest geenszins geschonken werden, om partyschap aen te kweken, maer dat 'er, by alle verscheidenheid van gaven, eendracht en lievde, in de harten, wonen moest, Kap. XII: 4-31.

α. Vooräf merkt hy aen, dat de Gemeente Gods verscheidenheid van gaven nodig hadde, vs. 4-11.

a. In het gemeen leert hy, dat 'er verscheidene gaven, ten nutte der Gemeente, geschonken wierden, vs. 4-7.

a. Deze gaven worden op zich zelve voorgesteld, vs. 4-6.

b. Het nut daer van wordt aengewezen, vs. 7.

b. Meer byzonder werden de gaven van dien tijd opgesteld, vs. 8-11.

a. Zy waren, in zoorten, zeer onderscheiden, vs. 8-10, maer

b. De uitdeler en werkmeester was één en dezelvde Geest; derhalven moesten zy geen tweedracht of partyschap te weeg brengen, vs. 11.

β. De Apostel toont vervolgens nader aen, dat alle die onderscheidene gaven hare nuttigheid hadden, om het algemeen belang der Gemeente te bevorderen, het welk, door eene eigenäërtige gelykenis, van en mensche-

ſchelyk lichaem, en deszelvs verſchillende leden, duidelyk wordt acngewezen, vs. 12-31.

a. De gemelde gelykenis wordt voorgeſteld, vs. 12-30.

𝔞. De letter der gelykenis is ontleend, van het menſchelyk lichaem, waerin veelerlei en onderſcheidene leden zijn, alle aen elkanderen, en aen het geheel, dienstbaer; en zy wordt, op het geestelyk lichaem van CHRISTUS, dat is, zijne Gemeente, in het gemeen toegepast, vs. 12, 13.

1. De gelykenis vinden wy vs. 12ª, en

2. De toepasſing daer van, vs. 12ᵇ, 13.

𝔟. Deze gelykenis wordt, in de byzonderheden, nader uitgebreid, vs. 14-30.

1. Alle de onderſcheidene leden van het menſchelyk lichaem maken één geheel uit, vs. 14-26.

—. De zaek zelve wordt voorgeſteld, vs. 14-16, en

——. Nader aengewezen, vs. 17-26.

/. Uit Gods wijze ſchikking, vs. 17-20.

//. Uit de ondervinding, vs. 21-26.

†. Het éénе lid is nuttig, voor het andere, vs. 21-25.

††. Het éénе lid deelt, in de ſmert

en het vermaek van het andere, vs. 26.

2. Het gene nu, in het menschelyk lichaem, plaets heeft; wordt, op de Gemeente van CHRISTUS, overgebracht, vs. 27-30.

—. Dit geestelyk lichaem heeft ook vele leden, vs. 27.

——. Elk lid heeft zijne onderscheidene werkzaemheid, ten nutte van het geheel, vs. 28-30.

b. De Apostel besluit dit stuk, met eene opwekking, dat elk daer naer staen moest, om, op de beste wijs, aen het nut der Gemeente, meest dienstbaer te wezen, vs. 31.

C. De Apostel prijst de lievde aen, als het beste middel, om andere buitengewone gaven, ten meesten nutte der Gemeente, wel aen te leggen, Kap. XIII.

a. Eerst bewijst hy, dat de lievde alle gaven en voorrechten, met welke de eerste Christenen verwaerdigd werden, onvergelyk overtreffe, vs. 1-12.

a. Hy stelt de voortreffelykheid der lievde voor, vs. 1-3.

a. Boven de uitnemendste gaven, vs. 1, 2.

b. Boven de moeilykste plichten van den Godsdienst, vs. 3.

b. Hy

b. Hy betoogt de voortreffelykheid der lievde, vs. 4-12.

a. Uit hare behoorlyke eigenschappen en voordelige uitwerkselen, vs. 4-7, zo dat hy

1. Eerst deze beminnelyke eigenschappen der lievde, in een kort begrip, opgeve, vs. 4. en

2. Daer na, in ettelyke byzonderheden, nader uitbreide, vs. 5-7.

b. Uit hare bestendige geduurzaemheid, vs. 8-12.

1. Eerst vertoont de Apostel de bestendige geduurzaemheid der lievde, vs. 8ª.

2. Daer na leert hy, dat alle gaven en bekwaemheden, met dit leven, een einde nemen, vs. 8ᵇ-12.

—. De zaek zelve wordt voorgesteld vs. 8ᵇ, en

——. Bewezen, om dat alle andere gaven en bekwaemheden, in de huishouding der eeuwigheid, niet te passe komen, vs. 9-12.

/. Dit bewijs wordt opgegeven, vs. 9, 10, en

//. Met twee eigenäertige gelykenissen, nader aengetogen, vs. 11, 12.

†. De eerste is genomen uit de denk- en handelwijs der kinderen, vs. 11.

††. De andere van iemand, die, door een duister glas, henen ziet, vs. 12.

ɛ. De Apostel besluit deze verhandeling, over de lievde, met een vertoog over hare uitnemenheid, vs. 13.

D. Meer byzonder toont de Apostel aen, dat het vermogen van vreemde talen te spreken, waer op velen der Corinthische Christenen zo zeer gezet waren, geenszins de uitnemendste der geestelyke gaven ware, maer dat de gave van propheteren, verre boven die der talen, verkiesbaer ware, Kap. XIV: 1-25.

α. Hy begint dit stuk met eenen gepasten overgang, vs. 1.

β. Vervolgens maekt hy opzettelyk zijn werk, om de uitnemenheid van de gave der prophetie, boven die der talen, aen te wijzen, vs. 2-25.

a. In het gemeen, door eene vergelyking te maken, tusschen de gave der prophetie en die der talen, om het voortreffelyke van de eerste, boven de andere, te betogen, vs. 2-4.

𝔞. Deze vergelyking stelt hy voor vs. 2, 3, en

𝔟. Lost eene bedenking op, vs. 4.

b. Meer byzonder betoogt hy de uitnemenheid van de gave der prophetie, boven die der vreemde talen, vs. 5-25.

𝔞. Vooräf

a. Vooräf zegt hy iets tot een voorbehoedsel, vs. 5.

b. Daerna geevt hy drie onderscheidene bewijzen op, ten betoge, dat het vermogen, om in vreemde talen te spreken, ongelyk minder zy, dan de gave der prophetie, vs. 6-25.

1. Het eerste bewijs is ontleend, uit den aert der zake zelve, om dat de gave van vreemde talen, op zich zelve, van geen nut was, voor de Gemeente, vs. 6-19.

—. Het bewijs zelve wordt voorgesteld 6-18.

/. In het gemeen, vs. 6.

//. De Apostel heldert zijn gezegde meer byzonder op, met eenige gelykenissen, vs. 7-11.

†. Hy toont, door eenige voorbeelden, hoe onredelyk het zy, in den dienst van God, onverstaenbare talen te gebruiken, daer men zulk eene handelwijs, in de gemene gevallen des menschelyken levens, zou afkeuren, vs. 7-9.

‡. Het eerste voorbeeld is ontleend van geluidgevende werktuigen, vs. 7.

‡‡. Het ander van het krijgsmuzyk, welks onderscheidene klanken dienen

moeten, om de verschillende bewegingen van het heirleger te regelen, vs. 8, 9.

††. Het gene de Apostel, met deze byzondere voorbeelden, beweert had, breidt hy uit, tot de gemene zamenleving, waer uit een derde voorbeeld, ter nadere ophelderîng, ontleend wordt, vs. 10, 11.

——. Dit bewijs dringt de Apostel nader aen, vs. 12-19.

/. Hy leidt, uit het beredeneerde, dit besluit af, dat men, naer meer nuttige gaven, staen moet, vs. 12, 13.

//. Hy verdedigt dit besluit, tegen eenige uitvluchten, vs. 14-19.

†. De beantwoording der uitvluchten vinden wy vs. 14-17.

‡. Om dat het bidden en zingen, in eene vreemde tael, voor anderen onverstaenbaer en nutteloos is, vs. 14, 15.

‡‡. Om dat de Gemeente daer op geen Amen zeggen kan, vs. 16, 17.

††. De Apostel verklaert, met zijn eigen voorbeeld, wat hy best keure, vs. 18, 19.

2. Het tweede bewijs, dat het vermogen, om

om vreemde talen te ſpreken, ongelyk minder zy, dan de gave der prophetie; is genomen, uit het oogmerk, waertoe de gave der talen gegeven was, vs. 20-22.

—. De Apostel legt eene vriendelyke opwekking, tot eenen grond van dit bewijs, vs. 20.

——. Wijders geevt hy het oogmerk op, waertoe God zomtijds een volk, in eene onverſtaenbare tael, liet aenſpreken, vs. 21, 22.

3. Het derde bewijs is ontleend, van het nadeel, het welk, uit het gebruik der vreemde talen, zou kunnen voortſpruiten: het zou kunnen dienen, om den Godsdienst der Christenen verächtelyk te maken, by de ongelovigen, die zomtijds hunne vergadering bywoonden, vs. 23-25.

—. Het nadeel, het welk het gebruik van vreemde talen zou kunnen aenbrengen, wordt voorgeſteld vs. 23.

——. Daerentegen wordt het nut aengewezen, het welk de gave der prophetie zou kunnen hebben, vs. 24, 25.

E. De Apostel gaet over, tot eene andere hoovdbyzonderheid, om namelyk te ſpreken, over het wel gebruiken en aen-

leggen der buitengewone gaven, Kap. XIV: 26-40.

a. De zaek zelve wordt voorgesteld vs. 26-35.

a. In het algemeen beveelt de Apostel, om alle gaven, tot nuttige stichting der Gemeente, aen te leggen, vs. 26.

b. Deze algemene regel breidt hy, in ettelyke byzonderheden, nader uit. Hier toe zijn de volgende bestuuringen betrekkelyk, vs. 27-35.

1. Eerst geeft hy bestuuringen, welke de mannen raken, vs. 27-33.

—. Omtrent de gave van vreemde talen, vs. 27, 28. Deze bestuuring regelt twee gevallen.

/. Hoe men, met de gave der vreemde talen, handelen moet, wanneer 'er, in de Godsdienstige vergadering, zulken tegenwoordig waren, die het vermogen hadden, om de vreemde talen uit te leggen, vs. 27.

//. Hoe men handelen moest, wanneer 'er geen uitlegger was, in de vergadering, vs 28.

— —. De andere bestuuringen raken de gave der prophetie, vs. 29 33.

/. De bestuuringen, omtrent deze gave, vinden wy vs. 29-32.

4. Ra-

†. Rakende het getal der ſprekeren, vs. 29a.

††. Betreffende de overigen, die hen moesten beöordelen, vs. 29b.

†††. Met opzicht tot de goede orde, moest de een den anderen niet, in de reden, vallen, vs. 30-32.

‡. Deze vermaning wordt voorgeſteld vs. 30, en

‡‡. Aengedrongen, vs. 31, 32.

//. Deze beſtuuringen worden bevestigd, vs. 33.

2. Er wordt eene beſtuuring, voor de vrouwen, bygevoegd, vs. 34, 35.

—. Eerst wordt die beſtuuring voorgeſteld, vs. 34, en

——. Dan eene bedenking daer tegen opgelost, vs. 35.

β. De Apostel brengt dit ganſche ſtuk, met eene nadrukkelyke toepasſing, ten einde, vs. 36-40. Zy behelst twee vermaningen, voor tweeërlei ſoort van menſchen.

a. Voor ſtijfhoovdigen, die zich misſchien, tegen de gemelde beſtuuringen, verzetten zouden, of uit hoogmoed, of uit vooroordelen en onkunde, vs. 36-38.

b. Voor gezeggelyken, vs. 39, 40.

E. De vijvde vraeg, welke de Corinthiſche

Christenen den Apostel hadden voorgesteld, verkeerde, omtrent de opstanding der doden. Deze vraeg beäntwoordt hy Kap. XV.

A. Vooräf legt hy deze aenmerking, tot eenen grondslag van zijne redenering, dat de Corinthische Christenen het Euangelie gelovig hadden aengenomen; en dat zy derhalven, wanneer, zy by het Euangelie blyven wilden, aen de waerheid van de opstanding der doden, niet konden twijffelen, vs. 1, 2.

B. Hier op volgt de verhandeling zelve, vs. 3-57.

a. Eerst bewijst hy de leer van de opstanding, vs. 3-34.

a. Het eerste bewijs is ontleend, uit de opstanding van onzen gezegenden Verlosser, vs. 3-28.

a. Dat de Verlosser uit de doden zy opgestaen, wordt, uit zijne veelvuldige en onlochenbare verschijningen, op eene overtuigende wijs, betoogd, vs. 3-11.

1. De gewichtige hoofdwaerheid van het Euangelie, dat onze Verlosser waerlyk zy opgestaen, wordt voorgesteld, vs. 3, 4, en

2. Bewezen, uit het onbedrieglyk getuigenis van vele aenschouweren, die den

Hei-

Heiland, na zijne opſtanding, met hunne eigene oogen, gezien hebben, vs. 5-11.

—. Eerst beroept zich de Apostel, op het getuigenis van vele anderen, vs. 5-7.

——. Daer na op zijne eigene ondervinding, vs. 8-11.

/. Hy had ook den opgewekten CHRISTUS, met zijne eigene oogen, gezien, vs. 8.

//. Dit beſchouwde hy, als een uitnemend voorrecht, vs. 9-11.

†. Trouwens hy was die eer, by uitnemenheid, onwaerdig, vs. 9.

††. Evenwel was hy, door Gods genade, een geheel ander man geworden, en, nergens in minder, dan de andere Apostelen, vs. 10, 11.

B. Uit deze opwekking nu van den Verlosſer, leidt de Apostel, by wettigen gevolge, af; dat ook alle gelovigen, uit de doden, zullen opſtaen, vs. 12-28.

1. De Apostel redeneert, by ontkenning, vs. 12-19.

—. In het gemeen, om dat CHRISTUS niet kan opgewekt zijn, wanneer de opſtanding der doden onmogelyk is, vs. 12, 13.

——. Meer byzonder, om dat het ontkennen van CHRISTUS opſtanding, veelerlei en blijkbare ongerijmdheden naer zich ſleept, vs. 14-19.

/. Dan zijn, en de prediking, en het geloov, valsch, vs. 14.

//. Dan zijn zy, die verklaren, dat JESUS zy opgewekt, valſche getuigen geweest, vs. 15, 16.

///. Dan zijn de gelovigen nog, in hunne zonden, vs. 17.

////. Dan zijn de afgeſtorvene gelovigen verloren, vs. 18.

/////. Dan zijn de Christenen de ellendigſten van alle menſchen, vs. 19.

2. Wijders beweert de Apostel ſtellig, dat CHRISTUS is opgewekt, en dat alle gelovigen, op dien grond, hunne zalige opſtanding, met zekerheid, verwachten kunnen, vs. 20-28.

—. De zaek zelve wordt voorgeſteld, vs. 20.

——. By die gelegenheid, doet de Apostel eenen uitſtap, vs. 21-28.

/. Eerst ſtelt hy voor, hoe het Godlyk ontwerp medebracht; dat, gelijk, door ADAM, de dood, alzo ook, door CHRISTUS, de opſtanding te weeg gebracht worde, vs. 21-23. †.

†. In het gemeen, vs. 21.

††. In het byzonder, vs. 22, 23.

//. De Apostel voegt 'er, als eene nadere aendrang by, dat het Koningrijk van CHRISTUS niet volkomen wezen kunne, ten zy de dood, als de laetste vyand, ten eenemael overwonnen zy, vs. 24-28.

†. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 24 26.

‡ In het gemeen, vs. 24[a].

‡‡. Meer byzonder, vs. 24[b]-26.

‡. CHRISTUS zal het Koningrijk, aen zijnen Vader overgeven, vs. 24[b]. en

‡‡. Aile zijne vyanden geheel en al te onder brengen, vs. 24[c]-26.

§. Deze stelling vinden wy vs. 24c.

§§. Het bewijs daer van vs. 25, en

§§§. Eene daerby gevoegde aenmerking, vs. 26.

††. Deze zaek wordt nader beredeneerd, met inlasfching van ettelyke byzonderheden, vs. 27, 28.

‡. Alle dingen, God de Vader alleen uitgezonderd, zijn aen den Zoon onderworpen, vs. 27.

‡‡. De Zoon zelve zal, in den laetsten

dag der waereld, aen den Vader onderworpen worden, vs. 28.

b. Het tweede bewijs, voor de leer van de opſtanding der doden vs. 29-32ᵃ, is genomen uit het lyden der gelovigen, het welk zy te vergeevsch, en zonder eenig uitzicht, ondergaen, wanneer 'er gene opſtanding der doden te wachten is. —— De zaek wordt voorgeſteld.

𝔞. In het gemeen, vs. 29.

𝔟. Meer byzonder, uit aenmerking van het gedurig lyden, waer aen de gelovigen, in dien tijd, waren blootgeſteld, vs. 30-32ᵃ.

c. Het derde bewijs wordt ontleend, uit den allerverdervlykſten invloed, welken het ontkennen van een toekomend leven hebben moet, op de zeden, vs. 32ᵇ-34.

𝔞. De Apostel ſtelt de zaek voor vs. 32ᵇ, en

𝔟. Neemt daer uit aenleiding, om de Corinthiſche Christenen, tegen zulke zeden verwoestende beginſelen, te waerſchouwen, vs. 33, 34.

β. De Apostel gaet over, om de leer van de opſtanding der doden, tegen de meest ſchijnbare bedenkingen, te verdedigen, vs. 35-57.

a. De eerſte bedenking was deze, of de opſtan-

ſtanding der doden mogelyk zy, en hoedanig de opgewekte lichamen wezen zouden? vs. 35-50.

a. De bedenking zelve vinden wy vs. 35.

b. Zy wordt uitvoerig opgelost vs. 36-50.

1. Eerst toont de Apostel, door verſcheidene voorbeelden, uit de natuur ontleend, de mogelykheid aen, dat wy namaels lichamen zullen hebben, verſchillende van die, welken wy thans omdragen, vs. 36-41.

—. Het eerſte voorbeeld is ontleend, van het graen, het welk veel ſchooner opwast, dan het gezaeid wordt, vs. 36-38.

——. Het ander, uit de verſchillende ſoorten van vleesch, vs. 39.

———. Het derde, uit het onderſcheid tusſchen hemelſche en aerdſche lichamen, vs. 40.

————. Het vierde, uit de verſchillenheid der hemelſche lichamen, vs. 41.

2. Het gene de Apostel tot dus verre, als enkel mogelyk, had voorgeſtelt, verklaert hy vervolgens, dat werkelyk, by de opſtanding, zal plaets hebben, vs. 42-49.

—. De zaek zelve, dat de lichamen der

gelovigen, in eene andere en veel heerlyker gedaente, by de opſtanding, zullen te voorſchijn komen, ſtelt de Apostel voor vs. 42-46.

——. Hy bewijst het, uit de gelykvormigheid, welke 'er is, tusſchen CHRISTUS en de gelovigen, vs. 47-49.

3. Eindelyk trekt hy al het beredeneerde kortelyk te ſamen, vs. 50.

b. De tweede bedenking was deze: hoe zal het gaen, met zulke menſchen, die, ten dage der opſtanding, nog hier op aerde leven zullen? vs. 51-57.

a. Eerst leert de Apostel, dat de lichamen der gelovigen, die als dan nog leven, ogenblikkelyk zullen veränderd, en bekwaem gemaekt worden, voor de woning der onſtervelykheid, vs. 51-53.

1. Hy ſtelt de zaek voor, vs. 51, 52, en

2. Bewijst dezelve, vs. 53.

b. Daerna beſchrijvt hy den luisterrijken toeſtand der verheerlykte lichamen, vs. 54-57.

C. Eindelyk beſluit hy deze ganſche verhandeling, over de leer der opſtanding, met eene nadrukkelyke vermaning, tot ſtandvastigheid, vs. 58.

F. De

F. De zesde en laetste vraeg betrof de inzameling van lievdegivten, voor de nooddruftige Christenen in Judea, Kap. XVI: 1-9.

A Eerst spreekt de Apostel, over de wijs van inzameling vs. 1, 2, en

B. Dan over de manier van overmaking, vs. 3, 4.

C. Uit het gezegde, neemt hy aenleiding, om nog iets naders, over zijne voorgenomene reis naer Corinthen, te schrijven, vs. 5-9.

α. Hy was voornemens te Corinthen te komen, vs. 5-9.

β. Maer zoude niet, voor het Pinxterfeest, van Ephesen vertrekken, vs. 8, 9.

III. Het besluit van dezen Briev is vervat Kap. XVI: 10-21.

א. Het behelst eerst eene vriendelyke aenbeveling van TIMOTHEUS, en een bericht, omtrent het te rug blyven van APOLLOS, vs. 10-12.

A. Met opzicht tot TIMOTHEUS, vs. 10, 11.

B. Met betrekking tot APOLLOS, vs. 12.

ב. Hierop volgen eenige vermaningen, groetenissen, en zegenwenschen, vs. 13-21.

A. De vermaningen vinden wy vs. 13-18.

A. De eerste is meer algemeen, om standvastig te zijn, in het geloov, en overvloedig in de lievde, vs. 13, 14.

B. Er komen eenige aenbevelingen by van by-

zondere perſonen, aen de lievde der Corinthiſche Christenen, vs. 15-18.

B. Op deze vermaningen volgen de groetenisſen, vs. 19-21.

A. Eerst groet de Apostel den Christenen te Corinthen, uit naem van anderen, vs. 19, 20.

B. Daer na voegt hy 'er zijne groetenis by, met zijne eigene hand, vs. 21.

3. Ten laetſten wordt deze Briev, met eene nadrukkelyke betuiging, en hartelyken zegenwensch, beſloten, vs 22-24.

A. De Apostel doet eene vloekſpraek, over eenen onwaerdigen, vs. 22, en

B. Eenen lievderijken wensch, over de Gemeente, vs. 23, 24.

X. *Uitlegkundige Schrivten.*

Over dezen Briev, kan men, in onze tael, raedplegen, met

J. CALVINUS, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEREN, in Folio.

S. VAN TIL, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEREN, in 4°.

H. S. VAN ALPHEN, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEREN, in 4°.

H. BRUYNING, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEREN, in 4°.

L. MOSHEIM, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEREN, in 4°.

J. BIERMAN, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEN, II Delen in 4°.

M. KONING, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEREN, II Delen in 4°.

D. GOLTZIUS, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEREN, in 4°.

T. AKERSLOOT, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEREN, in 4°.

J. CREYGTON, *over den* EERSTEN *Briev aen de* CORINTHEREN, in 4°.

Amſterdam den 2den
July 1791.

J. VAN NUYS KLINKENBERG.

DRUKFOUTEN.

Pag. 330. Reg. 1. *der vermenging van menschelyke wijsheid, met het Euangelie* — men lese, *der scheuringen.*

— 412. — 14. *verdelging* — men lese, *vergelding.*

— 479. — 33. *dank en handelwijs* — men lese, *denk en handelwijs.*

— 510. — 18. staet vs. 3-11. — men lese, vs. 3, 4.

DE
ZENDBRIEV
VAN DEN APOSTEL
PAULUS,
AEN DE
CHRISTENEN
TE
ROME.

DE

ZENDBRIEV

VAN DEN APOSTEL

PAULUS,

AEN DE

CHRISTENEN

TE

ROME.

HET I. KAPITTEL.

I. *Vooraf gaet, eene zeer gepaste* INLEIDING, *tot dezen uitmuntenden Briev*, *vs.* 1-15. *Zy behelst*

ℵ. *Eene allerminzaemste groetenis*, *vs.* 1-7. *Daerin*

A. *Geevt de Apostel*, *eene uitvoerige beschryving van zijn' Persoon*, *en de voortreffelykheid zijner bediening*, *vs.* 1-6, *en*

B. *Wenscht den Christenen te Rome*, *allen zegen*, *vs.* 7.

1. PAULUS, een dienstknecht Jesu Christi, om zijn geestelyk Koningrijk in de waereld uit te breiden, een geroepen Apostel, door CHRISTUS zelven onmiddelyk tot het Apostelambt geroepen, toen hy bezig was, om de belyders van zijnen naem te vervolgen, (*a*) afgesondert en uitverkoren tot de prediking van het Euangelium Godts.

(*a*) Hand. 9: 15. ende 13: 2. Galat. 1: 15.

2. (Het welck hy, die de getrouwe vervuller is van
alle zijne toezeggingen, reeds eeuwen te vooren (*b*) be-
looft hadde door ſijne Propheten, in de heylige
Schriften van het Oude Testament.) Het Euangelie,
ſprekende

3 Van ſijnen eeuwigen en zelvswezigen Sone, (die
geworden is (*c*) uyt den zade Davids, nae den
vleeſche: dat is, naer zijne menſchelyke natuur, maer

4. Die tevens krachtelick en beweſen is te zijn (*d*)
de Sone Godts, nae den Geeſt der heyligmakinge,
dat is, naer zijne Goddelyke natuur, uyt de opſtandinge
der dooden,) [*namelick*] Jeſu Chriſto onſen Heere:

5. (Door welcken Goddelyken JESUS, die thans in
den hemel, met onnadenkelyke heerlykheid bekroond is,
wy, ik en mijne medeambtgenoten in de Apostelſche be-
diening, hebben ontfangen genade, ende het Apos-
telſchap, dat is, het voorrecht van het Apostelambt; tot
het te weeg brengen van gehoorſaemheyt aen de leere
des geloofs onder alle de Heydenen, voor en ter be-
vordering der eer van ſijnen name.

6. Onder welcke Heidenen, die de leer des geloovs
gehoorzaem geworden zijn, gy oock zijt, door de genade
van den Heiligen Geest krachtdadig geroepene tot den
dienst Jeſu Chriſti). — Paulus, de dienstknecht van
JESUS, welken Hy tot het Apostelſchap geroepen heeft, om
het Euangelium van God, betreffende dien Goddelyken Ver-
loſſer, vooral onder de Heidenen, tot welke gy ook be-
hoort, te verkondigen; die Paulus ſchryvt dezen uitvoe-
rigen briev aen u.

7 Allen die te Romen zijt, geliefde Godts,
[*ende*] (*e*) geroepene heylige: genade zy u ende
vrede van Godt onſen Vader, ende den Heere Jeſu
Chriſto.

(*b*) Gen. 3: 15. ende 22: 18. ende 26: 4. ende 49: 10. Deut. 18: 15. 2 Sam. 7: 12. Pſ. 132: 11. Jeſ. 4: 2. ende 7: 14. ende 9: 5. ende 40: 10. Jerem. 23: 5. ende 33: 14, 15. Ezech. 34: 23. ende 37: 24. Dan. 9: 24. Mich. 7: 20. (*c*) Matth. 1: 1. Luc. 1: 32. Hand. 2: 30. ende 13: 23. 2 Tim. 2: 8. (*d*) Jeſ. 9: 5. ende 43: 6. ende 54: 5. Joh. 2: 19. Rom. 9: 5. 1 Joh. 5: 20. (*e*) 1 Cor. 1: 2. Epheſ. 1: 1.

Tot nader verstand van deze INLEIDING, *hebben wy het een en ander, aen te merken.*

Er komen veelvuldige tusschenredenen in voor, die dezelve eenigszins donker maken. Deze tusschenredenen maken het grootste gedeelte van het voorstel uit, vs. 2-6, en deze algemene tusschenreden behelst wederom, byzondere inlasschingen. Het wel onderscheiden van deze tusschenredenen of inlasschingen, is tot het rechte verstand van de ware mening, hoogst noodzakelyk. Onze oordeelkundige Vertalers hebben daerom deze tusschenredenen, door het plaetzen van haekskens (-) aengewezen. — Wanneer men die tusschenredenen afzonderlyk beschouwt, bestaet de Inleiding zelve in deze woorden, vs. 1, 7. PAULUS *een dienstknecht van* JESUS CHRISTUS, *een geroepen Apostel*, *afgezonderd tot* de prediking van *het Euangelie Gods*, schrijvt dezen briev, *aen allen de gelievden Gods en geroepene Heiligen*, *die te Rome zijn. Genade zy u en vrede van God onzen Vader*, *en den Heer* JESUS CHRISTUS.

Maer wat bewoog den Apostel, tot het inlasschen van zo vele tusschenredenen? zou Hy in den beginne, alleenlyk de gemelde hoofdzaek der Inleiding, vs. 1, 7. geschreven hebben; en 'er die tusschenredenen naderhand ingelascht hebben, toen hy den briev voor het afzenden, nog eens nalas? deze opvatting schijnt ons, met de Goddelyke ingeving, door den Geest der onfeilbaerheid, niet al te wel overéén te komen. — De geest van PAULUS was vervuld, met eenen vloed van denkbeelden, van welke het een als het ware het ander voortstuurde; en dit is de reden, dat hy zich in dezen briev, byzonder in de Voorreden, van zo vele tusschenredenen bediene; gelijk wy in onze INLEIDING tot dezen briev, nader hebben aengetoont. — Deze inlasschingen evenwel veroorzaekten, in den oorsprongelyken briev, gene de minste duisterheid, naerdien zy door de teekenen der insluiting, welken PAULUS, of immers zijn Amanuensis 'er had bygevoegd, kenbaer waren.

Behalven dit algemene, hebben wy nog verscheidene

meer byzondere aenmerkingen te maken, welke wy by elk vers, zullen mededeelen.

Vs. 1.

PAULUS, *een dienstknecht van* JESUS CHRISTUS, *een geroepen Apostel, afgezonderd tot het Euangelium van God.*

Hier beschrijvt hy zich, in zijne Apostolische waerdigheid, om den Christenen te Rome onder het oog te brengen, dat hy den geest der onfeilbaerheid ontvangen had; zodat zy alles, wat hy over leerstukken en zedeleer schryven zou, hadden aen te merken, als Goddelyke uitspraken van dien Geest, die door hem sprak en schreev.

Hy noemt zich *een dienstknecht van* JESUS CHRISTUS. — Alle ware Christenen zijn dienstknechten van God, gelijk zy zo genaemd werden, 1 Petr. II: 16. Maer wanneer PAULUS zich zelven *eenen dienstknecht* van JESUS CHRISTUS noemt; geevt hy daerdoor te kennen, dat hy in eene meer byzondere betrekking, en in nadruk, de dienstknecht was van JESUS CHRISTUS; voor zo ver hy namelyk tot het Apostelschap geroepen was, gelijk hy 'er aenstonds op volgen laet. Zo werden ook de ambtenaers van eenen waereldschen Koning, by uitnemendheid zijne knechten genaemd. Zelvs by de Heidenen, werden de Priesters van eenen afgod, zijne dienaers geheten. — PAULUS was in zijne bediening als Apostel, by uitnemendheid een dienstknecht van JESUS CHRISTUS, den Koning der Koningen, en den Heer des Heeren. Onder het Oude Testament, werden daerom ook de Propheten *knechten des* HEEREN genaemd, Jos. I: 1, 13. XXIV: 29. Ps. CXXXII: 10.

PAULUS verklaert nader, in welk eene betrekking hy *de dienstknecht was, van* JESUS CHRISTUS; wanneer hy 'er byvoegd: *een geroepen Apostel, afgezonderd tot het Euangelie van God.*

Over de *Apostelen*, hunne gaven, voorrechten, en bediening, hebben wy met opzet gehandeld, XXI *Deel*, *Inleid.* p. 1-XIX. PAULUS was ook een Apostel, die naderhand, by het twaelvtal werd toegevoegd; en wel een *geroepen Apostel*: dat is, geroepen tot het ambt, en de waerdigheid van het Apostelschap, onmiddelyk door JESUS CHRISTUS zelven,

verg.

verg. Hand. IX, XXII, XXVI. Gal. I: 1. Hy had zich zelven niet opgeworpen tot eenen Apostel, gelijk de ongelovige Joden hem nagaven; maer hy was 'er toe geroepen en gevolmachtigd.

Hy was *afgezonderd tot het Euangelium*, dat is, tot de prediking van het Euangelium *Gods*. Het woord *afgezonderd* zegt even zo veel, als uitverkoren; zo nemen het ook de LXX, Lev. XX: 26. — PAULUS dan was van eeuwigheid, tot eenen Apostel uitverkoren; en als zodanig, ter meest geschikten tijd, onmiddelyk door JESUS CHRISTUS geroepen, om het Euangelie te prediken.

Vs. 2.

Van dat Euangelie zegt PAULUS, in eene tusschenrede, *het welk God te voren beloovd had, door zijne Propheten, in de Heilige Schrivten.*

Het *Euangelie*, of de leer der Zaligheid van arme zondaren, is door alle tijden henen, in het wezen der zake het zelve. Maer het *Euangelie*, beteekent hier de leer der Zaligheid, zo als zy door den Middelaer, werkelyk is daergesteld. In zo ver was het Euangelie, onder de oude huishouding nog toekomende; maer God had te *voren beloovd*, dat dit Euangelie der vervulling zou gepredikt worden, onder de dagen van het Nieuwe Testament, ook onder de Heidenen. Deze belovte had God gedaen, *door zijne Propheten*, *in de Heilige Schrivten* van het Oude Testament, verg. Hand. X: 43.

De Apostel voegde 'er dit, als een tusschenreden in, ter wederlegging van de ongelovige Joden, die hem lasterden, dat hy weinig of gene achting had voor de Propheten; en dat zijne leer, met de hunne strijdig was. Dusdoende wilde hy de Christenen te Rome al aenstonds doen opmerken, dat hy met MOSE en de Propheten, volkomen overeenstemde, vergel. Kap. III: 21. XVI: 26. Hand. XXVI: 22, 23.

Vs. 3.

Hier geevt de Apostel den hoofdzakelyken inhoud op van dit Euangelie, zeggende, dat het handeld *van Gods Zoon*. — Zou

de benaming van GODS ZOON niets meer zeggen, dan die van MESSIAS, onder het Oude Testament? Dit begrip hebben wy elders, met opzet wederlegd, *Onderwijs in den Godsdienst* VIII *Deel.* p. 53 enz. Alleenlyk zullen wy 'er nu maer byvoegen, dat PAULUS dezen briev fchreev aen Christenen, die Heidenen waren van oorfprong, aen welke de benaming van Gods Zoon, in die beteekenis, veronderfteld, dat zy by de Joden had plaets gehad, geheel onbekend was. — JESUS CHRISTUS is Gods Zoon, in den allereigenlykften zin, gelijk ons by vs. 4. nader blijken zal; Hy is Gods eenswezige Zoon, en daerom, God boven al te prijzen, in de eeuwigheid, Rom. IX: 5.

Het Euangelie handeld van *Gods Zoon.* Hy is 'er de meest wezenlyke inhoud van. Het leert, dat Hy de menfchelyke natuur, uit het zaed van DAVID aengenomen hebbende, vergel. vs. 4; alles gedaen en geleden heeft, wat 'er nodig was, om voor allen die Hem gehoorzaem zijn, de oorzaek te zijn, van eene eeuwige Zaligheid, Hebr. V: 9.

In eene andere tusfchenrede, befchrijvt de Apostel onzen gezegenden Verlosfer, van zijne beide natuuren. — Ten aenzien van zijne menfchelyke natuur, zegt hy: *die geworden is, uit het zaed van* DAVID, *naer het vleesch.* De uitdrukking *geworden*, zegt hier geboren, vergel. Gal. IV: 4. Het *zaed van* DAVID, is het geflacht van dien Koning. Het *vleesch* is hier zekerlyk, de menfchelyke natuur; zo zegt de Apostel, Kap. III: 20. *geen vleesch*, dat is geen éénig mensch. *Naer het vleesch* is derhalven, naer de menfchelyke natuur, of als mensch befchouwd zijnde. — „ Gods Zoon, (wil PAULUS zeggen) „ die den meest wezenlyken inhoud van het Euan-„ gelie uitmaekt, is naer zijne menfchelyke natuur, en als „ mensch aengemerkt, uit het geflacht van Koning DAVID „ geboren."

Vs. 4.

Ten aenzien der Goddelyke natuur van den Verlosfer, wordt 'er bygevoegd, *die krachtig bewezen is, te zijn de Zoon van God, naer den Geest der heiligmaking, uit de opftanding der doden.*

De

De uitdrukking *Hy is bewezen*, heeft de beteekenis van iets, op de allernauwkeurigste wijs te onderscheiden, en allerduidelykst bekend te maken. Onze Verlosser *is bewezen*, allerduidelykst verklaerd, en bekend gemaekt, *de Zoon van God* te zijn, en dat wel *krachtelyk*. Eigenlyk staet 'er *in kracht*: brengt men het tot het woord *bewijzen*, dan is de zin: „ CHRISTUS is, op de allerkrachtigste en nadrukkelykste wijs, „ verklaerd en bewezen, te zijn de Zoon van God." Maer in de zamenstelling der oorspronkelyke woorden, behoort *in kracht*, tot Gods Zoon, op deze wijs: *die bewezen is te zijn, de Zoon van God in kracht*, dat is: de Zoon van God in nadruk, in den allersterksten zin.

CHRISTUS is Gods Zoon, *naer den Geest der heiligmaking*, of liever *der heiligheid*. Deze *Geest der heiligheid*, kan hier niets anders beteekenen, dan de Goddelyke natuur van CHRISTUS; want dezelve wordt tegen het *vleesch*, de menschelyke natuur van den Verlosser, kennelyk overgesteld. „ *Naer* „ *het vleesch*, naer de menschelyke natuur, is Hy uit het „ geslacht van DAVID, geboren, maer *naer den Geest der heiligheid*, naer zijne Goddelyke natuur, is Hy allerduidelykst „ verklaerd, en bewezen te zijn de Zoon van God, in nadruk, „ en in den allersterksten zin." — De *Geest der heiligheid* zegt, volgens den Hebreeuwschen spreektrant, de allerheiligste Geest. De Goddelyke natuur van CHRISTUS wordt zeer gemeenzaem de *Geest* genaemd, 1 Tim. III: 16. 1 Petr. III: 18, de *Heiige Geest*, Matth. XII: 28, 31, 32, de *eeuwige Geest*, Hebr. IX: 14.

Maer waeruit is het zo overtuigend gebleken, dat JESUS CHRISTUS Gods Zoon zy? *uit de opstanding der doden*. Te weten, CHRISTUS is uit de doden opgestaen, en daer door is het allerduidelykst gebleken, dat Hy Gods eeuwige Zoon was, voor welken Hy zich openlyk had uitgegeven. Ten zy men de *opstanding der doden*, liever neme voor die doden, welken CHRISTUS, in zijne verkeering op aerde heeft opgewekt. Ook daerdoor heeft Hy kennelyk bewezen, dat Hy dezelvde Goddelyke kracht, met zijnen eeuwigen Vader bezit.

Namelyk JESUS CHRISTUS *onze Heer*. Dit behoort tot *Gods Zoon*, vs. 3. Wanneer men de tusschenrede, in welke de

Verlosser naer zijne beide natuuren beschreven wordt, ter zijde zet; loopt het voorstel dus af. „ Het Euangelium „ Gods handeld voornamelyk, *van zijnen Zoon* JESUS CHRISTUS, „ *onzen Heer*."

Vs. 5.

Door welken, namelyk Gods Zoon, JESUS CHRISTUS *onzen Heer*, *wy hebben ontvangen genade*, *en het Apostelschap*; dat is, de genade, of het voorrecht van het Apostelschap. Trouwens het voorrecht, dat hy een dienaer van JESUS CHRISTUS was, onder de Heidenen, noemt hy de *genade*, welke hem van God gegeven was, Rom. 15, 16. — *Tot gehoorzaemheid des geloovs onder alle de Heidenen.* Het *geloov* beteekent zeer gemeenzaem de leer des geloovs, Hand. VI: 7. Gal. I: 23. III: 23, 25, enz.; de *gehoorzaemheid des geloovs* is derhalven de gehoorzaemheid aen de leer des geloovs, of de gehoorzaemheid aen het Euangelie, het welk het geloov als eene wet voorschrijvt, Rom. III: 27. 1 Joh. III: 23. Het woordeken tot, wijst het oogmerk aen. — PAULUS en zijne medeambtgenoten hadden de genade en het voorrecht van het Apostelschap, door JESUS CHRISTUS, Gods Zoon ontvangen, met dat oogmerk, en tot dat einde; dat zy alle volken tot het geloov, en tot gehoorzaemheid aen de leer van het Euangelium bewegen zouden, en dit was ook de reden, dat de Apostel dezen briev schreev, aen de Christenen te Rome, die oorspronglyk heidenen waren.

Er wordt bygevoegd, *voor zijnen naem.* Wy vertalen het liever, *om* zijnen naem, vergel. Joh. XI: 4. Rom. XV: 9. 1 Cor. X: 30. De *naem* van CHRISTUS schijnt hier zijne eer en roem te beteekenen, vergel. Kap. IX: 17. De zin is derhalven deze: „ Wy hebben het voorrecht des Apostelschaps, van Gods Zoon ontvangen, om alle volken tot gehoorzaemheid aen de leere des geloovs te bewegen; ter „ bevordering van zijne eer en van zijnen roem, door de „ geheele waereld."

Vs. 6.

Onder welke Heidenen, *gy ook zijt*, *geroepene van* JESUS

CHRIS-

CHRISTUS. Alle de Christenen te Rome waren *geroepenen van* JESUS CHRISTUS, voor zo ver zy door het Euangelie, tot het geloov in zijnen naem, en het deelgenootschap aen die zaligheid, welke Hy verworven had, geroepen en genoodigd werden. Zy behoorden onder de Heidenen, welke de Apostelen, tot de gehoorzaemheid des geloovs bewegen moesten; en dit was de reden, dat PAULUS aen hun, vermits hy het niet in persoon doen konde, door dezen briev, zijn Apostelschap vervullen wilde.

Vs. 7.

Vs. 7. hangt onmiddelyk te zamen met vs. 1, op deze wijs: PAULUS *een dienstknecht Jesu Christi, een geroepen Apostel, afgezonderd tot het Euangelium Gods*, schrijvt aen *allen die te Rome zijn*, *gelievden Gods*, of liever, *aen alle de gelievden Gods*, *die te Rome zijn* of wonen. PAULUS immers schreev niet aen alle de inwoneren van Rome, maer aen allen de gelievden Gods, die zich te Rome bevonden. — Wie worden, onder den naem van *gelievden Gods* bedoeld? de Apostel verklaert het nader, wanneer hy 'er byvoegd, *geroepene heiligen*. PAULUS was een *geroepen Apostel*, voor zo ver hy tot het Apostelschap geroepen was, vs. 1. Even zo zijn *geroepene heiligen*, zulken, die door het Euangelie, tot heiligheid geroepen werden. Zo was het gelegen met alle de Romeinen, die de prediking van het Euangelie hoorden, en onder deze waren 'er ook vele, die door krachtdadige genade, tot heiligheid geroepen en bewrocht waren. — Alle deze Christenen te Rome, waren *gelievden Gods*: het was een kennelyk blijk en uitwerksel van Gods lievde, dat zy door het Euangelie, tot heiligheid geroepen waren; en dat deze roeping op de harten van velen, eenen krachtdadigen invloed gemaekt hadde.

Hierop volgt, eene korte maer veel beteekenende, en hartelyke zegenwensch: *genade zy u en vrede van God onzen Vader*, *en den Heer* JESUS CHRISTUS. De *genade* beteekent Gods onverdiende gunst, en de *vrede*, volgens den spreekstijl der Hebreeuwen, allen wenschbaren voorspoed; als een gevolg en een uitwerksel van de Godlyke gunst. Deze

genade en dezen vrede, bid de Apostel den Christenen te Rome toe; niet alleen van *God den Vader*, maer ook van den *Heer* JESUS CHRISTUS. — De gezegende Verlosser wordt derhalven, zo wel als God de Vader voorgesteld, als de bron en uitdeeler van alle zegeningen.

2. *Na deze groetenis, geevt de Apostel de aenleiding op, welke hem, tot het schrijven van dezen briev, bewogen had, vs. 8-15.*

A. *Hy had met blijdschap vernomen, dat de prediking van het Euangelie, te Rome kennelyk gezegend was, vs. 8.*

8. Eerstelick en voor alle dingen moet ik u bericht geven van het belang, het welk ik stel in, en van de blijdschap welke ik gevoel, over het gezegend uitwerksel der prediking van het Euangelie, in uwe Stad. Hartelyk dancke ick mijnen Godt, wiens ik ben, en wien ik dien, door Jesum Christum, aen wiens verdiensten gy dit alleen te danken hebt, vergel. Kap. V: 17, over u allen, dat uw geloove aen Gods Zoon en zijn zalig Euangelie verkondigt, geroemd en bewonderd wort, over al in de geheele werelt, alwaer Christenen zijn.

B. PAULUS *had daerom een sterk verlangen, om te Rome te komen, om mede te werken, aen de bevordering van hunne eeuwige belangen, vs. 9-12.*

C. *Dan hy was tot nog toe verhinderd, om aen dat verlangen te voldoen, vs. 13-15.*

9. Want de alwetende (*f*) Godt, die tot op den bodem van mijn hart doorziet, is mijn getuyge, (*g*) welcken ick diene, niet slechts in uitwendige vertoningen, maer in de binnenste gevoelens van mijnen geest, in de prediking van het Euangelium sijns Soons, hoe ick

(*f*) Rom. 9: 1. 2 Cor. 1: 23. ende 11: 31. Galat. 1: 20. Phil. 1: 8. 1 Thess. 2: 5. (*g*) 2 Tim. 1: 8.

ick sonder nalaten en by aenhoudenheid uwer gedencke, zo menigmalen ik mijne knyen buig, voor den Vader der ontferming.

10. (*h*) Alle tijt in mijne gebeden ernstig biddende, of mogelick my nogh t'eeniger tijt goede gelegenheyt gegeven wierde door den wille en het gunstig bestuur Godts om tot ulieden, in Persoon te komen.

11. (*i*) Want ick verlange vuurig, om u te sien, (*k*) op dat ick u eenige geestelicke gave mochte mededeylen, ten eynde gy versterckt soudet worden, in het geloov.

Door *eenige geestelyke gave*, verstaen zommigen de buitengewone gaven van den Heiligen Geest, welke de Apostelen, door oplegging der handen mededeelden, en welke de Christenen te Rome, nog niet ontvangen hadden; vermits 'er nog niemand der Apostelen in hunne Stad geweest was. Maer onzes erachtens, bedoeld de Apostel de prediking van het Euangelie, aengemerkt als een geestelyk voedsel, waer door de ziel gevoed en versterkt wordt. Trouwens zijn oogmerk was, in het mededelen van deze geestelyke gave, de Christenen te Rome, in hun geloov te *versterken*. Hy verlangde hun het Euangelie, in eigen persoon te prediken, en mede te werken, aen de versterking van hun geloov. Hy verklaerd zich nader vs. 12.

12. Dat is, om mede vertroost te worden onder of *met* u, door, en ons gezamenlyk te verblijden, over de vermeerdering van het onderlinge geloove, soo het uwe als het mijne.

13. Doch denkt niet by u zelven, dat ik reeds overlang tot u zou zijn overgekomen, indien ik zulk een vuurig verlangen had, om onder ulieden het Euangelie te prediken: want het heeft my aen de gelegenheid, en geenszins aen den wil ontbroken. Dit moet gy noodzakelyk weten, en ick en wil niet dat u onbekent zy, mijne veel gelievde broeders, (*l*) dat ick menigmael voorgenomen hebbe

(*h*) Rom. 15: 23, 32. (*i*) 1 Thess. 3: 10. (*k*) Rom. 15: 29.
(*l*) 1 Thess. 2: 18.

tot u te komen, (ende ben tot nogh toe, in den weg der Goddelyke Voorzienigheid, verhindert geweest.) Meer dan eens had ik het voornemen opgevat, om naer Rome te reisen, op dat ick, door de prediking van het Euangelie, oock onder u eenige vrucht soude hebben, en winst doen voor mijnen groten zender, gelijck als oock onder de andere Heydenen, welken ik bezocht heb.

14. (*m*) Beyde Griecken ende Barbaren, beschaevde en onbeschaevde volken, beyde wijsen ende onwijsen, of geleerden en ongeleerden, ben ick een schuldenaer. Mijn ambt en plicht vorderd, dat ik het Euangelie verkondige, aen volken van allerlei aert, en van alle onderscheiden karakters.

15. Alsoo 't gene in my is, dat is volveerdigh om u oock die te Romen zijt, het Euangelium te verkondigen.

Dit voorstel zal duidelyker zijn, wanneer men het dus vertaelt: *daerom wat my aengaet; ik ben volvaerdig, niet alleen gereed, maer ook zeer verlangende, om ook u die te Rome zijt, het Euangelie te verkondigen.* „ Rome wil PAULUS zeggen, is de zetel der beschaevdheid, daer bloeien deze „ wetenschappen : onder hare inwoners is een aental van „ beroemde Wysgeeren, en welsprekende redenaers. Maer „ denkt niet dat ik daer tegen opzie, en liever predike onder volken, die minder beschaevd zijn. Neen waerlyk „ wat my aengaet, ik ben niet alleen bereid, maer ik verlang 'er zelvs na, om ook u, die in die beroemde waereldstad woont, het Euangelie te verkondigen. Het hapert niet aen my, dat ik nog niet tot u gekomen ben; „ maer het heeft Gode tot nog toe niet behaegt, my daertoe „ gelegenheid te geven."

(*m*) 1 Cor. 9: 16.

II. *Op deze Inleiding, volgt de inhoud van den Briev zelven, Kap. I: 15— XV: 13. Dezelve bestaet, uit twee Hoofddeelen. Het eerste is leerstellig; het ander beoeffenend.*

ℵ, *Het leerstellig deel vinden wy, Kap. I: 15— XI: 36.*

A. *Eerst draegt de Apostel zijne hoofdstelling voor, welke hy vervolgens, met alle kracht van overtuiging, breedvoerig betoogd, Kap. I: 16, 17. Zy komt hier op,* dat het Euangelie krachtig zy tot zaligheid, voor elk die geloovt, *of met andere woorden;* dat het geloov het eenige middel zy, voor eenen zondigen mensch, wie hy ook wezen moge, om voor God gerechtvaerdigd en eeuwig zalig te worden.

16 (*n*) Want ick en schame my des Euangeliums Christi niet, zodat ik zwarigheid maken zou, om het zelve te prediken, onder een volk, het welk van deszelvs beschaevdheid zeer beroemd is; neen waerlyk, ik stel 'er mijne grootste eer in, en reken het my tot de hoogste eer, dat ik CHRISTUS, als den eenigen en algenoegzamen Verlosser, zo wel aen geleerden als ongeleerden, mag voorstellen: (*o*) Want het is een kracht Godts tot saligheyt een yegelick die gelooft, eerst den Jode, ende [*oock*] den Grieck.

Het Euangelium van CHRISTUS, die heuchelyke leer, welke omtrent CHRISTUS, als den Verlosser van zondaren verkeert; *is eene kracht Gods tot zaligheid*, dat is, een krachtdadig middel, van het welk God zich bediend, om zondaers tot de eeuwige zaligheid te brengen. Maer, gelijk een geneesmiddel geen nut kan doen, wanneer men 'er geen gebruik van maekt, zo kan ook de prediking van het Euangelie geen nut doen by zondaers, die dezelve niet gelovig aennemen; daerom wordt 'er bygevoegd: *eenen iegelyk die geloovt.* „ Het Euangelie is een middel, waervan God zich

(*n*) Ps. 40: 10. 2 Tim. 1: 8. (*o*) 1 Cor. 1: 18. ende 15: 2.

„ bediend; om elken zondaer, die het zelve gelovig aen-
„ neemt, krachtdadig tot de zaligheid te brengen." Onderſcheid van volk of karakters, komt derhalven hier in gene aenmerking. Dit verklaerd de Apostel nog nader, wanneer hy zegt: *eerst den Jood, en ook den Griek.* Hy bedoeld alle volken, welke in zijnen tijd bekend waren, onder den naem van Jood en Griek. Met opzicht derhalven, tot de krachtdadige werking van het Euangelie, om alle die geloven tot de Zaligheid te brengen, ſtonden Joden en Heidenen nu gelijk; de eerſten, hadden geen voorrecht boven de laetſten, en de laetſten, waren zo min uitgeſloten als de eerſten.

Maer wat zegt het woordeken *eerst? eerst den Jood en ook den Griek.* Het is waer, het Euangelie moest eerst den Joden, en daer na den Heidenen verkondigd worden, vergel. Jeſ. II: 3; PAULUS was daerom ook gewoon, wanneer hy in eenige plaets kwam, zich eerst tot de Joden, en daerna tot de Heidenen te wenden; gelijk uit de *Handelingen der Apostelen*, bekend is. — Maer onzes erachtens, wordt 'er iets anders bedoeld. In het Griesch ſtaet letterlyk, *en den Jood eerst, en den Griek.* Nu beteekent *eerst*, zeer dikwijls *voornamelyk*, vergel. Matth. VI: 33. Luc. XII: 1. Nemen wy het in dezen zin, *zo wel den Jood voornamelyk, als ook den Griek*, dan wil de Apostel dit zeggen; dat 'er zelvs voor den Jood, die zich zo ver, boven den Heiden bevoorrecht rekent, geen ander middel ter Zaligheid zy, dan de gelovige aenneming van het Euangelie.

Met dit vs. 16. maekt de Apostel als ongevoelig, eenen gepasten overgang tot de hoofdzaek, welke hy behandelen wilde. Hy was bezig, om het gene hy vs. 16. gezegd had nader aentetonen, dat hy namelyk niet alleen gereed, maer zelvs verlangende was, om ook te Rome het Euangelie te verkondigen, en te gelijk draegt hy de gewichtige ſtelling voor, welke hy voorgenomen had uitvoerig te betogen.

Die hoofdſtelling is derhalven deze: „ de prediking van
„ het Euangelie is een krachtig middel, van het welk God
„ zich bediend, om zondaren eindeloos zalig te maken:
„ voor eenen iegelyk die geloovd, zonder onderſcheid of
„ uitzondering; zo wel voor Joden als voor Heidenen, is

er

„ 'er geen ander middel tot Zaligheid." Deze Hoofdstelling wordt vs. 17. nader uitgebreid en opgehelderd.

17. (*p*) Want de rechtveerdigheyt Godts wort in 't selve Euangelie geopenbaert uyt geloove tot geloove, en aen dat geloov, is het eeuwig leven verbonden; gelijck Hab. II: 4. geschreven is, (*q*) Maer de rechtveerdige sal uyt den geloove leven.

De vraeg is aenstonds, wat hebben wy, door de *rechtvaerdigheid Gods* te verstaen? Naer ons inzien, moeten de spreekwijzen *de rechtvaerdigheid Gods*, *en uit het geloov tot geloov*, worden zaemgevoegd, op deze wijs: *de rechtvaerdigheid Gods, uit het geloov tot geloov, wordt in het zelve* Euangelie *geopenbaerd.*

De rechtvaerdigheid Gods uit het geloov, zegt in den stijl van PAULUS zo veel, als de leer van Gods rechtvaerdigheid uit het geloov; zo verstaet hy door het geloov meermalen de leer des geloovs, by voorbeeld Kap. I: 5. III: 31. zo is ook de *rechtvaerdigheid des geloovs*, Kap. IV: 11, de leer van de rechtvaerdigheid, vergel. Kap. III: 21, 22. — *De rechtvaerdigheid Gods uit het geloov*, is derhalven de leer, dat een mensch alleen door het geloov voor God gerechtvaerdigd worde; de leer, dat een zondaer die geloovt, hoe verdoemelyk hy ook in zich zelven wezen moge, voor God den eeuwigen Richter, gerechtvaerdigd en onschuldig verklaerd worde; of de leer, dat God een rechtvaerdig vonnis uitspreke, wanneer hy eenen verdoemelyken zondaer, die geloovt, onschuldig verklaerd.

De uitdrukking, welke 'er wordt bygevoegd, *tot geloov*, geevt te kennen, dat de eerste daed van het geloov niet genoeg zy, maer dat men daerin moet toenemen, en als voortvaren van geloov tot geloov, vergel. Kap. VI: 19.

De Apostel wil derhalven dit zeggen: „ de leer van des „ zondaers rechtvaerdiging voor God, alleen door het geloov, „ of de wijs, op welk een zondaer door middel van het ge-

(*p*) Rom. 3: 21. Phil. 3: 9. (*q*) Hab. 2: 4. Joh. 3: 36. Galat. 3: 11. Hebr. 10: 38.

„ loov, in het welk hy geduurig moet voortgaen, voor God
„ gerechtvaerdigd en onschuldig verklaerd wordt: deze aen-
„ gelegene leer, welke voor de reden geheel verborgen is,
„ wordt in het Euangelie geopenbaerd, en allerduidelykst
„ voorgesteld."

Het geloov is derhalven de eenige weg ten leven, en tot de zaligheid. Dit bewijst de Apostel uit Hab. II: 4: *gelijk geschreven is, maer de rechtvaerdige zal uit den gelove leven.* Hier wordt het leven en de gelukzaligheid, onmiddelyk aen het geloov verbonden. — Wordt nu de leer, van des zondaers rechtvaerdiging voor God, in het Euangelie geopenbaerd, en is het leven aen het gelovig aennemen van die Euangelieleer, onmiddelyk verbonden; dan volgt het van zelvs, dat het Euangelie een krachtig middel in Gods hand, tot zaligheid zy, voor eenen iegelijk die geloovt, zonder onderscheiding of uitzondering.

B. *Deze Hoofdstelling, gaet de Apostel vervolgens nader uitbreiden, en betogen, Kap. I: 18— XI: 36.*

A. Hy doet terstond opmerken, dat het gansche menschdom voor God verdoemelyk zy, en derhalven gene de minste aenspraek hebbe op de Goddelyke gunst; ten betoge, dat de mensch niet anders voor God kunne gerechtvaerdigd worden, dan alleen door het geloov, Kap. I: 18— III: 20.

α. Eerst bepaelt hy zich tot den ellendestaet en het grouwzaem gedrag der Heidenen; ook der zulken, die gezegd werden by uitnemendheid beschaevd te zijn, Kap. I: 18-32.

a. Hy begint met deze algemene aenmerking, dat God de zonden niet kunne ongestraft laten, vs. 18.

18. Want de toorne Godts wort geopenbaert van den hemel over alle godtloosheyt ende ongerechtigheyt der menschen, [*als*] die de waerheyt in ongerechtigheyt t' onderhouden.

Gods *toorn* is zijne natuurlyke afkeer, welke Hy heeft

van

van het zedelyk kwaed, en door ſtraffen openbaer maekt. *De toorn Gods wort geopenbaerd, van den hemel over alle godloosheid, en ongerechtigheid der menſchen.* — De uitdrukking *van den hemel*, zouden wy lievst tot God brengen, volgens de zamenſtelling der oorſprongelyke woorden, *de toorn Gods van den hemel*; dat is, de toorn van den eenigen en waren God, die in den hemel woont; in tegenſtelling van de gewaende Godheden der Heidenen. By de Hebreeuwen immers, was het eene gewone manier van ſpreken, den Allerhoogſten God te noemen, den God van den hemel, vergel. Pſ. XIV: 2. CXXXVI: 1-36. — Tusſchen de *godloosheid* en *ongerechtigheid*, is dit onderſcheid, dat het eerſte meer byzonder, *ongodsdienstigheid* beteekene: overtredingen onmiddelyk tegen God zelven begaen, ſtrijdig met die lievde, hulde en gehoorzaemheid, welke wy aen den weldadigen Maker van ons wezen verſchuldigd zijn; terwijl het laetſte ons bepaeld, tot misdrijven omtrent ons zelven, en onzen naesten. — Het woord *openbaren*, is juist het zelvde, het welke even te voren vs. 17 gebruikt wordt, van de openbaring der rechtvaerdigheid Gods, uit het geloov. Het komt ons daerom zo voor, dat de Apostel ook hier eene openbaring, eene zeer duidelyke bekendmaking, door de prediking van het Euangelie bedoele.

Op de gelegde gronden, is de zin deze: „ God die in „ den Hemel woont, heeft eenen natuurlyken afkeer van alle „ zedelyk kwaed, en daerom kan Hy niet nalaten, zijn ongenoegen, over alle wangedragingen der menſchen, zo „ omtrent Hem, als omtrent zich zelven, en hunnen „ naesten, door geduchte ſtraffen kennelyk te doen blijken. „ Deze toorn van God, wordt ook in het Euangelie geopenbaerd, en duidelyk bekend gemaekt." — Indedaed, zo is het ook, het Euangelie heeft den toorn van God, in den allerſterkſten nadruk geopenbaerd, en veel duidelyker bekend gemaekt, dan immer door de uitſpraken der reden had kunnen geſchieden. JESUS, en die gekruicigd, is de hoofdſom van het Euangelium, 1 Cor. II: 2; maer God kon zijnen toorn over de zonden niet duidelyker vertonen, dan in den

kruisdood van JESUS, daer Hy de zonden, in zijnen eigenen veel gelievden Zoon, als plaetsvervangenden Borg, gestraft heeft; opdat hy dezelve aen doemschuldige menschen zou kunnen vergeven.

Als die de waerheid in ongerechtigheid te onderhouden. — De *waerheid*, beteekent hier bepaeldelyk die waerheden, welke de reden en het zedelyk gevoel leeren, omtrent het bestaen van God, en onze verplichting om Hem te dienen. Dit is uit vs. 19 en 20. allerblijkbaerst. — Het woord *onderhouden*, zegt zo veel als iets verhinderen, iemand in zijne onderneming, tegen te houden, Luc. IV: 42. — *In ongerechtigheid*, beteekent op eene zeer onbillyke en boosaertige wijs.

De Apostel teekent derhalven de Heidenen, zelvs de meest beschaevden, als menschen, die de kracht der waerheid, in het gene de reden en het zedelyk gevoel, hen leerden, omtrent God, en hunne verplichting, boosaertig tegenstonden; en het natuurlyk licht, het welk in hunne harten scheen, moedwillig uitbluschten.

Het voorstel dan van den Apostel vs. 18, komt hier op neder, dat God de zonden, ook volgens de leer van het Euangelie, niet kunne ongestraft laten; en dat de Heidenen zondaers waren by uitnemenheid, die zich tegen het licht der reden moetwillig aenkantten, en dingen deden, welke het gezond verstand, indien zy acht gaven op deszelvs uitspraken, niet kon nalaten te verfoeien. Hier uit vloeide nu van zelvs voort, dat de Heidenen voor den eeuwigen Richter, verdoemelyk waren, en gene de minste aenspraek hadden, op de Goddelyke gunst.

b. Deze algemene aenmerking, betoogd de Apostel meer byzonder, vs. 19-32.

a. Eerst dat de Heidenen, zich tegen het natuurlyk licht, het welk in hunne harten scheen, boosaertig aenkantten; en dingen deden, welken hun geweten, wanneer zy het niet verdoovden, veroordeelen moest, vs. 19-31. Dit bleek zo ten aenzien van de godloosheid, *als van de* ongerechtigheid.

1. *Ten aenzien der* ongerechtigheid *of* ongodsdienstigheid, *gelijk het vs. 18. genaemd wordt. Zelvs de meest beschaevde volken onder de Heidenen, kenden en dienden den eenigen waren God niet; en verhinderden het natuurlyk licht der waerheid, om deszelvs kracht uit te oeffenen, vs. 19-25.*

—. *Gods bestaen en Volmaektheden, zijn uit het licht der reden, voor elken opletteden, allerblijkbaerst, vs. 19-20.*

——. *Maer de Heidenen waren, met alle hunne ingebeelde wijsheid verdwaesd geworden: zy hadden het licht der reden moetwillig uitgebluscht, en zich overgegeven aen de plompste afgodery; welke met de beestachtigste ontuchtigheden gepaerd ging, vs. 21-25.*

19. (*r*) Overmits het gene van Godt kennelick is, in of onder haer, onder de Heidenen namelyk, openbaer en allerduidelykst blijkbaer is: want Godt heeft het haer geopenbaert.

Het gene van God kennelyk is, of gelijk 'er eigenlyk staet; *het kennelyke Gods*, beteekent de kennis van God, zo als zy uit de beginselen der reden, kan en behoord afgeleid te worden. Zo heet ook de goedertierenheid Gods, in het oorsprongelyke, het *goedertierene Gods*, Kap. II: 4. — Deze kennis van God, als den Schepper en Bestuurer der waereld, *is in hen*, in de harten der Heidenen, of onder hen

(*r*) Hand. 14: 17.

openbaer en allerblykbaerst, vergel. Gal. V: 19. De zin is met één woord deze: „ de Heidenen zouden den eenigen „ en waren God, zeer gemakkelyk kunnen kennen, wanneer „ zy behoorlyk acht gaven, op het natuurlyk licht, het welk „ in hunne harten schijnt: *want God heeft hun* deze kennis, „ door het licht der reden *geopenbaerd*, en allerduidelykst „ voor oogen gesteld; zodat het hun eigen schuld is, wanneer „ zy in dit allergewichtigst stuk mistasten."

20. (*s*) Want sijne onsienlicke dingen worden van de scheppinge der werelt aen, uyt de schepselen, in het voortbrengen en bestuuren van het gansch Geheeläl, allerduidelykst verstaen ende doorsien, beyde sijne eeuwige kracht ende Goddelickheyt, op dat, liever, *zodat* sy niet te verontschuldigen en souden zijn.

Gods *onzienlyke dingen*, zijn zijne natuur, en volmaektheden, welken, voor het lichamelyk oog onzichtbaer zijn. De Apostel verklaert het nader, *beide zijne eeuwige kracht en Goddelykheid*, dat is, zijne eeuwige Goddelyke kracht: zy worden *verstaen en doorzien uit de schepselen*, dat is, zy zijn uit de beschouwing der schepselen, en der kunstige werken, welken God *gemaekt* heeft, zeer verstaenbaer, en zelvs als voor het verstand, duidelyk zichtbaer. Wy behouden de vertaling der Onzen, *van de schepping der waereld aen*, dat is, van dien tijd af, dat de waereld geschapen is.

„ God, (wil PAULUS zeggen) is in zijne natuur onzicht„ baer, maer Hy maekt zich, door zijne schepselen zo „ duidelyk kenbaer, dat men Hem met het verstand, even „ zo blijkbaer zien kunne, als men lichamelyke zaken, met „ de oogen aenschouwd. Van dat Hy de waereld geschapen „ heeft; is zijne eeuwige Goddelyke macht uit de werken, „ welken Hy met zo veel beleid en wijsheid heeft voortge„ bracht, zeer duidelyk zichtbaer. De Heidenen derhal„ ven, hadden den eenigen en waren God, den eeuwigen „ en Almachtigen Maker aller dingen, gemakkelyk kunnen „ en behoren te kennen."

Opdat zy niet te verontschuldigen zouden zijn. — Volgens deze

(*s*) Psalm 19: 2.

deze overzetting is de mening, „ dat God den Heidenen „ genoegzame gelegenheid gegeven hebbe, om Hem, als „ den Schepper van het Geheeläl, te kennen; ten einde zy „ zich niet zouden kunnen verontſchuldigen, of beklagen, „ dat hun de middelen ontbroken hebben.” — Dan het voorſtel van den Apostel, wordt nadrukkelyker, en meer aen het oogmerk beantwoordende, wanneer men het vertaelt als een gevolg; „ ZO DAT *zy niet te verontſchuldigen zijn*: zodat „ de Heidenen zich daerover geenszins beklagen kunnen, „ dat hun de gelegenheid, en de middelen ontbroken hebben, om God, den eeuwigen en Almachtigen Schepper „ van het gansch Geheeläl te kennen.” De Heidenen zijn derhalven ten eenemael onverſchoonbaer.

21. Om dat ſy Godt kennende, of immers *kunnende kennen* [*hem*] als Godt, door de erkentenis van zijne aenbiddelyke Majeſteit, niet en hebben verheerlickt ofte, voor zijne veelvuldige weldaden gedanckt: (*t*) maer zijn verydelt geworden en tot den ſchandelykſten afgodsdienst vervallen, in hare overleggingen, ende haer onverſtandigh herte is verduyſtert geworden.

God kennende zegt hier, genoegzame gelegenheid hebbende, om den waren God te kunnen kennen. Zo zegt ook de Heiland: *alle zonde* en lastering zal den menſchen vergeven worden, dat is, *kunnen* vergeven worden, Matth. XII: 31. — Het woord *verydeld worden* ziet bepaeldelyk, op den ydelen en dwazen afgodsdienst. De afgoden worden ydelheden genaemd, verg. Hand. XIV: 15, en het zelvde woord het welk hier voorkomt, wordt door de LXX gebruikt, van het dienen der afgoden, 2 Kon. XVII: 15. Jer. II: 5. *Zy zijn verydeld geworden in hunne overleggingen*, dat is: „ zy „ zijn met hunne gedachten, op eenen ydelen en dwazen „ afgodsdienst gevallen.” — *Hun onverſtandig hart*, het natuurlyk licht der reden veronachtzamende, en verdovende, *is* geheel *verduisterd*; zodat zy van de eene dwaze afgodery, tot de andere vervallen zijn.

22. Haer uytgevende voor wijſe, en zich beroe-

(*t*) Deuter. 28: 28.

mende op hunne geleerdheid, zijn ſy, in het ſtuk van den Godsdienst, by uitnemenheid dwaes geworden:

De Romeinen waren ter dezer tijd, het meest beſchaevde volk. Zy beroemden zich, op hunne geleerdheid en wetenſchappen. Maer met alle die gewaende beſchaevdheid, was dit verſtandig volk, in het ſtuk van den Godsdienst, ten eenemael dwaes.

23. (*v*) Ende, of zelvs hebben zy de heerlickheyt des onverderflicken Godts verandert in de gelijckeniſſe eenes beelts, of in een wel gelykend beeld van een verderflick menſche, ende van gevogelte, ende van viervoetige, ende kruypende [*gedierten*].

De *heerlykheid van den onverdervelyken God*, is de oneindige Majeſteit van God, die nimmer ſterven kan, of eenige verandering ondergaen. Daer tegen over, ſtelt de Apostel *de gelykenis eenes beelds*, dat is, eene zichtbare en wel gelykende beeldtenis van eenen *verdervelyken*, dat is, zwakken en ſtervelyken *mensch*; om de dwaesheid van den heidenſchen afgodsdienst, des te duidelyker te doen opmerken. Zelvs ging die dwaesheid zo ver, dat zy de eer, welke den oneindigen Maker aller dingen toekomt, aen de afbeeldingen van redenloſe dieren bewezen, *van gevogelte, en van viervoetige en kruipende gedierten.*

Meer byzonder ſchijnt de Apostel te zinſpelen op Pſ. CVI: 20: *zy veranderden hunne eer, in de gedaente van eenen os, die gras eet.* Hunne *eer*, dat is de oneindig zalige God, wiens kennis en dienst, zy als hunne grootſte eer, en hun uitnemendst voorrecht hadden moeten beſchouwen.

24. Daerom, omdat zy het natuurlyk licht der reden, moetwillig verdoovd hebben, en tot den dwaesten afgodsdienst vervallen zijn, heeftſe Godt oock, tot eene rechtvaerdige ſtraf, overgegeven in de begeerlickheden harer herten tot de onreynigheyt van beestachtige ontucht; om hare lichamen onder malkanderen te onteeren.

Het oorſprongelyk woord, door *onreinigheid* vertaeld, be-

(*v*) 2 Kon. 17: 29.

beteekent bepaeldelyk ontucht, vergel. 2 Cor. XII: 21. Gal. V: 19. Nu was de onkuisheid te Rome algemeen, en heerschende. Meer byzonder heeft de Apostel het oog, op onnatuurlyke ontucht; hy voegt 'er by, *om hunne lichamen onder malkanderen te onteeren*, en over deze beestachtige grouwelen, verklaert hy zich nader, vs. 26, 27. — De uitdrukking *onder malkanderen*, kan men ook vertalen, *in zich zelven*; en dan zal 'er een ander zoort van onnatuurlyke wellust, bedoeld worden.

Dit oordeel, is als eene rechtvaerdige straf, gekomen over de Heidenen, die hoe langs zo meer, tot de afschuwelykste zoorten van ondeugd vervallen zijn.

25. [*Als*] die de waerheyt Godts verandert hebben in de leugen, ende het schepsel ge-eert ende gedient hebben boven den Schepper, die te prijsen is in der eeuwigheyt, Amen.

De waerheid Gods is de ware God zelvs. De *leugen* beteekent hier, eenen afgod, eenen valsch genaemden God. In dezen zin, gebruiken ook de LXX. het woord leugen, Jes. XXVIII: 15. Jer. XIII: 25. XVI: 19. — De Heidenen hadden den eenigen en waren God, in eenen nietigen afgod veranderd, door *het schepsel te eeren en te dienen, boven den Schepper*, dat is; met voorbygang van den oneindigen Schepper, vergel. 1 Cor. III: 11. Gal. I: 1.

Deze oneindige Schepper is, als de eenige en ware God te *prijzen* en te danken *in eeuwigheid*, *Amen*. — Dit voegt 'er de Apostel by, uit eenen blakenden eerbied voor den hogen God, om zijne afkeer van de dwaze afgodery der Heidenen te betuigen. Tevens verklaert hy, door het woordeken *Amen*, zijnen hartelyken wensch, en zijne verwachting, dat eens alle volken, den eenigen en waren God, op de rechte wijs dienen zullen.

2. *Ten opzichte van* ongerechtigheid, (*het misdrijv omtrent zich zelven en hunnen naesten, gelijk het vs.* 18 *genaemd wordt*) *was het gedrag der Heidenen allergrouwzaemst*, *vs.* 26-31.
—. *Omtrent zich zelven*, *vs.* 26, 27.
——. *Omtrent hunnen naesten*, *vs.* 28-31.

26. Daerom heeft se Godt ook verlaten, en tot eene rechtvaerdige straf, overgegeven (*x*) tot oneerlicke bewegingen, tot schandelyke lusten van onnatuurlyke ontucht. Want oock zelvs hare vrouwen hebben het natuerlick gebruyck verandert in het grouwzaemste [*gebruyck*] tegen nature.
27. Ende insgelijcks oock de mannen nalatende het natuerlick gebruyck der vrouwe, zijn verhittet geworden in den brand van haren onnatuurlyken lust tegen malkanderen, mannen met mannen schandelickheyt, welke niet behoorde genaemd te worden, bedrijvende, ende de vergeldinge van hare dwalinge, waerdoor zy van den weg, door de natuur zelve aengewezen, zijn afgeweken, die [*daer toe*] behoorde, in haerselven ontfangende.

De laetste woorden kan men verstaen, van de schandelyke daed der onnatuurlyke ontucht zelve. Anderszins wil PAULUS zeggen, dat dit overgeven der Heidenen, aen de allergrouwzaemste ontuchtigheid, de rechtvaerdige vergelding was, waermede zy, over het veronachtzamen en verdoven van het licht der reden, allerbillykst gestraft werden.

28. Ende gelijck het haer niet goet gedacht en heeft Godt in erkentenisse te houden, en 'er geen belang in gestelt hebben, om den eenigen en waren God te kennen, so heeftse Godt ook rechtvaerdig overgegeven in eenen verkeerden sin, en tot de allerschandelykste lusten, om te doen dingen die niet en betamen, maer allergrouwzaemst zijn, zodat zy in de allerzwaerste ondeugden vervallen zijn.

(*x*) Levit. 18: 22, 23.

29. Vervult zijnde met alle ongerechtigheyt, en onbillyke handelingen met hunnen naesten, zodat 'er geen zo schreeuwende ondeugd zy, welke zy niet by aenhoudenheid bedrijven, als daer zijn hoererye en overspel, boosheyt of valschheid, zoekende de een den anderen, door huichelary te bedriegen, vergel. Matth. XXII: 18. gierigheyt, quaetheyt, of boosaertige listigheid; zy zijn vol van nijdigheyt, moort, twist, bedrogh, quaetaerdigheyt, en ongemeen afgericht, om de handelingen van anderen, in een ongunstig daglicht te doen voorkomen.

30. Oorblasers, die de gebreken van hunnen naesten, het zy zy waer, het zy zy verdicht zijn, aen anderen heimelyk in het oor luisteren, om hen gehaet te maken; achterklappers, die anderen in hun afwezen lasteren, haters en verachters des waren Godts, smaders, die andere menschen, op eene smadelyke wijs bespotten; hoovaerdige van harte, laetdunckige in grootsprekende woorden, vinders van quade dingen, die zeer vernuftig zijn, in het uitdenken van verdervelyke aenslagen en schelmstukken; den ouderen ongehoorsaem,

31. Onverstandige, in het behandelen van billyke zaken, verbontbrekers, die hun woord en hunne belovte niet gestand doen, sonder natuerlicke liefde zelvs jegens hunne eigene kinderen, onversoenlicke, die gene trouw noch gevoel van menschelykheid, bezitten, onbarmhertige, die geen het minste medelyden hebben, met ellendigen.

II. *Het tweede, dat God deze zonden niet kunne ongestraft laten, bewijst de Apostel, uit het geweten der Heidenen zelvs, vs. 32.*

32. Dewelcke Heidenen, daer hoewel sy het recht of het rechtvaerdig vonnis Godts, door het licht der reden, weten of immers konden weten, verg. vs. 21, indien zy, op de uitspraken van het zedelyk gevoel, en van het geweten behoorlyk acht gaven, ([*namelick*] dat de gene die sulcke onbetamelyke dingen doen, des doots en der verdoemenis weerdigh zijn) niet alleen deselve grou-

welen en doen, (y) maer oock mede een welgevallen hebben in de gene diese doen, zodat zy de één den anderen, tot allerlei boosheid aenmoedigen en opsporen.

Uit het gene de Apostel vs. 18-32. beredeneerd had, was het allerblijkbaerst, dat de Heidenen, en ook de Romeinen, die zo zeer op hunne beschaevdheid roemden, voor God verdoemelyk waren, en gene de minste aenspraek hadden op de Goddelyke gunst; zonder dat zy iets, tot hunne verontschuldiging konden inbrengen; gelijk hun eigen geweten, wanneer zy op deszelvs uitspraken acht gaven, getuigen zoude.

HET II. KAPITTEL.

β. Met de Joden was het even eens gesteld, als met de Heidenen. Hoe zeer zy zich beroemden op meerdere voorrechten, waren zy niet minder verdoemelyk voor God, Kap. II: 1— III: 20.

α. De zaek zelve bewijst de Apostel uitvoerig, Kap. II.

HEt vertoog het welk de Apostel, van den verdoemelyken staet der Heidenen, Kap. I: 18-32. gegeven had, kon niet anders dan den Joden ongevallig wezen; die zich grotelyks beroemden op de voorrechten, met welken zy, boven alle andere volken begunstigd waren. Maer de Apostel gaet met Kap. II, verder voort, en breid zijn voorstel ongevoelig uit tot de Joden, betogende, dat zy in den grond, niet beter waren dan de Heidenen; ja dat zy zich, daer zy tegen meerder gunstbewijzen gezondigd hadden, ook nog meerder hadden schuldig gemaekt. — Hier uit vloeide regelrecht voort, dat 'er voor zondaren, het zy Jood of Heiden, geen ander middel ware, om voor God gerechtvaerdigd en gezaligd te worden, dan alleen het geloov in JESUS CHRISTUS.

PAU-

(y) Hos. 7: 3.

PAULUS voorzag zeer wel, dat dit voorstel den Joden, die waenden, veel beter te zijn dan de Heidenen, grotelyks mishagen zoude. Hy behandeld daerom dit stuk, met zeer veel wijsheid en omzichtigheid. — Het gene hy Kap. I: 18-32, van den verdoemelyken staet der Heidenen, gezegd had, brengt hy hier ongevoelig tot de Joden over; zonder vooreerst te doen blijken, dat hy hen bedoelde. Hy begint daerom, met een algemeen betoog, dat zulken die de Heidenen veroordeelden, en zich onder dat alles, aen het zelvde wangedrag schuldig maekten, hun eigen doemvonnis uitspraken. Nadat hy dezen grond gelegd had, wend hy zich eerst regelrecht tot de *Joden* vs. 17, uitvoerig bewijzende: dat dit juist hun geval was, daer zy zich, aen dezelvde verkeerdheid schuldig maekten, welke zy in de Heidenen veroordeelden.

𝔄. *Eerst betoogt de Apostel in het gemeen, dat zy, die het wangedrag der Heidenen veroordeelden, niet minder strafschuldig waren; wanneer zy aen dezelvde verkeerdheid deel hadden, vs. 1-16.*

𝔅. *Meer in het byzonder bewijst hy, dat de Joden aen die zelvde euveldaden, welken zy in de Heidenen veroordeelden, werkelyk schuldig stonden, vs. 17-29.*

𝔄. *In het eerste stuk, vs. 1-16.*

1. *Begint hy met een algemeen voorstel, dat iemand, die het wangedrag van eenen anderen veroordeeld, en ondertusschen aen dat zelvde misdrijv schuldig staet, zijn eigen doemvonnis uitspreke, vs. 1, 2.*

1. Daerom, dewijl zulken, die Kap. I: 18-32, in hun grouwzaem wangedrag beschreven zijn, des doods en der verdoemenis waerdig zijn, en zijt gy niet te verontschuldigen, o mensche, wie gy zijt, en welke uitnemende voorrechten gy ook bezitten mogt boven anderen, die [*andere*] wegens hun blijkbaer wangedrag, strafschuldig oordeelt. (*a*) Want daer in (liever *terwijl*, vergel. Kap.

(*a*) 2 Sam. 12: 5. Matth. 7: 1. 1 Cor. 4: 5.

XIV: 4, 10.) gy eenen anderen ſtraf ſchuldig oordeelt, veroordeelt gy uſelven, en ſpreekt gy uw eigen doemvonnis uit: want gy die [*andere*] ſtraffchuldig oordeelt en verdoemelyk verklaert, doet de ſelve grouwzame dingen, aen welken zy ſchuldig ſtaen.

Het woord *oordeelen*, heeft hier blijkbaer de beteekenis van veroordeelen, ſtraffchuldig verklaren.

De laetſte uitſpraek, *want gy die anderen oordeelt, doet dezelvde dingen*, heeft nog eenige nadere opheldering nodig. Eigenlyk ſtaet 'er: *want gy doet dezelve dingen, oordeelende* of veroordeelende, dat is: „ op dien zelvden tijd, dat gy an„ deren, wegens hun wangedrag, ſtraffchuldig verklaert; be„ gaet gy juist die zelvde misdaden." — De Joden deden dezelvde grouwzame dingen, om welken zy de Heidenen veroordeelden. Dit geevt juist niet te kennen, dat de Joden die zelvde byzondere grouwelen deden, als de Heidenen; maer dat zy tegen het licht, met het welk God hen verwaerdigd had, op dezelvde wijs als, ja in nog veel zwaarer mate, dan de Heidenen moetwillig zondigden, naerdien zy, met meerdere voorrechten begunſtigd waren.

2. Ende of liever *maer*, wy weten dat het richterlyk oordeel en vonnis Godts nae waerheyt is, overeenkomſtig den aert der zake volſtrekt onpartijdig, en zonder eenige aenneming des perſoons, over en tegen de gene die ſulcke grouwzame dingen doen.

Naer waerheid, is overeenkomſtig den aert der zake, en de geſtrengſte billykheid. Zo komt dezelvde uitdrukking voor by de LXX. Spreuk. XXIX: 14. — *Wy weten*, dat is alle menſchen, zo wel Joden als Heidenen; wy weten, dat Gods oordeelen altoos naer waerheid zijn, en zijne vonnisſen, met de regelen der geſtrengſte billykheid, overéénſtemmen. Dit wisten de Joden, uit de Goddelyke Openbaring; dit wisten de Heidenen; of immers zy hadden het kunnen en behoren te weten, vergel. Kap. I: 21, uit het licht der reden.

„ Is nu Gods oordeel naer waerheid; dit is de kracht „ van des Apostels redeneering; velt God altoos een recht„ vaerdig vonnis, zonder den perſoon eenigszins in aenmer-

„ king

„ king te nemen vs. 11, dan moet hy alle schuldigen straf-
„ fen; derhalven hebben zy, die anderen wegens hun wan-
„ gedrag veroordeelen, en zich ondertusschen aen het zelvde
„ misdrijv schuldig maken, het zelvde rechtvaerdig doem-
„ vonnis te wachten."

2. *Dit algemene voorstel breid de Apostel vervolgens nader uit, door aen te tonen, dat meerdere voorrechten niemand verontschuldigen kunnen, vs. 3-16.*

—. *Hy leert dat zy, die tegen meerder licht gezondigd hebben, ook zwarer straffen ondergaen zullen, vs. 3-10.*

/. *De zaek zelve stelt hy voor, vs. 3-5.*

3. Ende of liever *maer*, verbeeld u niet, dat God, die altoos rechtvaerdig is in alle zijne handelingen, een strenger vonnis over den eenen, dan over den anderen vellen zou, of dat Hy iemand uit gunst, zachter behandelen zoude, dan hy verdiend heeft; Neen waerlyk. Of denckt gy dit, o mensche, wie gy ook zijt, en met welke voorrechten gy mogt verwaerdigd zijn, die straffchuldig oordeelt de gene die sulcke grouwzame dingen doen, van welken ik zo even gesproken heb, ende ondertusschen deselve grouwelen doet, dat gy het rechtvaerdig oordeel en doemvonnis Godts sult ontvlieden? Denkt gy, omdat gy met meerdere voorrechten verwaerdigd zijt, dat God u, met minder gestrengheid behandelen zal, dan anderen, aen welken gy in verkeerdheid, volkomen gelijk staet? Dan bedriegt gy u zelven jammerlyk, daer Gods vonnis altoos, en in alle gevallen naer waerheid is, overeenkomstig de regelen der gestrengste billykheid.

Het is waer, de straf komt niet aenstonds over de bose daed. God draegt de zondaers, in zijne langmoedigheid; sommigen werden zelvs, met uitnemende zegeningen, en onderscheidene voorrechten verwaerdigd. Maer het Goddelyk oogmerk is geen ander, dan om u, die met meerdere voorrechten begivtigd zijt, op eene lievderijke wijs, tot bekee-

ring uit te lokken; en verhardt gy u tegen dat alles, in het kwaed, dan zal uwe ſtraf des te zwarer wezen.

4. Of veracht en misbruikt gy den rijckdom ſijner goedertierenheyt, ende verdraegſaemheyt, ende (*b*) lanckmoedigheyt, (*c*) niet wetende, en in behoorlyke overweging nemende, dat de goedertierenheyt Godts u tot bekeeringe leydt, en tot verbetering van wandel behoorde aen te ſporen?

De Apostel had nog de Joden niet uitdrukkelyk genoemd, maer evenwel hy bedoelt, de uitnemende voorrechten, met welke zy, boven de Heidenen begunstigd waren. Dezen noemt hy, om derzelver grootheid aen te wijzen, met eene opéénſtapeling van woorden, *den rijkdom van Gods goedertierenheid*, *en verdraegzaemheid*, *en langmoedigheid*. — Onder het woord *goedheid*, hebben wy, alle die zegeningen te verſtaen, met welken de Joden, boven de Heidenen begunstigd waren, voornamelyk de Goddelyke Openbaring. Tusſchen de *verdraegzaemheid* en *langmoedigheid*, kan men dit onderſcheid maken, dat de eerſte het *geduld* beteekene, waerdoor God eenen zondaer, niettegenſtaende zijn wanbedrijv, draegt, en niet aenſtonds ſtraft naer zijne verdiensten, terwijl de andere die *zachtheid* aenduid, waerdoor God genegen is, om eenen zondaer, wanneer hy zich bekeert, wederom in genade aen te nemen. — PAULUS is in zijnen ſtijl gewoon, wanneer hy de grootheid van eenige zaek wil uitdrukken, daer aen eenen *rijkdom* toe te ſchrijven, vergel. Kap. IX: 33. Eph. I: 7. II: 4, 7.

Van alle deze voorrechten, maekten de Joden een ſchandelyk misbruik. Zy *verachtten den rijkdom* enz., daer zy, in de ſnoodſte boosheid bleven volharden; en zich verbeeldden, dat God om hunne meerdere voorrechten, over hen een zachter vonnis, dan over anderen zou uitſpreken. Trouwens zy *wisten niet*, zy dachten 'er niet eens aen, dat Gods goedertierenheid hen tot bekeering leide, en tot verbetering van wandel behoorde aen te ſporen; en daerom zou ook hunne ſtraf des te zwarer wezen.

5. Maer

(*b*) 2 Petr. 3: 15. (*c*) Jeſ. 30: 18.

5. Maer nae uwe hardigheyt, ende onbekeerlick herte (*d*) vergadert gy uselven toorne als eenen schat, in den dagh des toorns ende der openbaringe van het rechtveerdigh oordeel Godts:

In tegenstelling van den *rijkdom* der Goddelyke goedheid, zegt de Apostel, *gy vergadert u toorn*, *als eenen* SCHAT, dat is, „ naer dezelvde evenredigheid, in welke gy van groter „ voorrechten misbruik maekt, haelt gy u zelven ook zwarer „ straffen op den hals." *Toorn* is hier de straf, welke God, als een vertoornd Richter uitoeffent, vergel. Kap. III: 5. XII: 19. XIII: 5.

Evenwel de Goddelyke verdraegzaemheid en langmoedigheid bleven nog voortduuren. God bleev hen nog tot bekeering, leiden en aensporen. De straf zou eerst uitgeoeffend worden, *in den dag des toorns*; dat is, op den tijd, tot de strafoeffening bepaelt, *en der openbaring*, der duidelyke en openbare ten toonstelling, *van het rechtvaerdig oordeel.* — Zommigen denken, aen den dag der algemene vergelding; anderen aen den tijd van Jerusalems verwoesting. Wy zouden het lievst, op de laetste wijs begrijpen, omdat God toen zijn rechtvaerdig oordeel, over de hardnekkige Joden, wegens het misbruiken van hunne meerdere voorrechten, kennelyk, en voor het oog der volken geopenbaert heeft.

De bron van het wangedrag der Joden was gelegen, in *hunne hardigheid en onbekeerlyk hart.* De spreekwijs schijnt ontleend te zijn, uit Ps. XCV: 8. Hun hart was *verhard*: Zy waren ongevoelig geworden voor de drangredenen, welke de beschouwing van Gods goedheid, hun had behoren op te leveren.

II. Deze leer, dat zy, die tegen meerder licht gezondigd hebben, ook zwarer straffen ondergaen zullen, bewijst de Apostel uit Gods rechtvaerdigheid, vs. 6-10.

†. *In het gemeen, vs. 6.*

††. *Meer byzonder, vs. 7-10.*

6. Dit vordert de rechtvaerdigheid van den eeuwigen

(*d*) Rom. 9: 22.

Richter, (*e*) Welcke een yegelick, zonder onderscheid van persoonen, vergelden sal nae sijne wercken, volgens derzelver ware beginselen en bedoelingen.

7. Den genen wel, die met volherdinge in goetdoen, heerlickheyt, ende eere, ende onverderflickheyt soecken, dat is eene onvergangelyke eer; welke den mensch waerlyk gelukkig maekt, en een bestendig genoegen verschaft, bekroond de hoogste Richter, met het eeuwige leven:

8. (*f*) Maer geheel anders is het gesteld, met de ongehoorzamen, die Gods geboden versmaden; den genen die twistgierigh zijn, tegen den hogen Opperbestuurer aller dingen, ende die der waerheyt ongehoorsaem, doch der ongerechtigheyt gehoorsaem zijn, [*sal*] verbolgenheyt ende toorne [*vergolden worden*].

Die twistgierig zijn, zijn zulke menschen, die met God twisten; zijn bevel en bestuuring tegenstaen. De LXX gebruiken het Grieksche woord, voor wederspannig zijn en rebelleeren. Men denke derhalven aen zulke menschen, die zich, tegen God en zijne wetten verzetten; en zich, door het plegen van grove ondeugden, als rebellen en wederspannigen gedragen. — Zy worden nader beschreven, als zulken, die de *waerheid ongehoorzaem zijn*. De *waerheid* is hier de leer van het Euangelie, welke, van wegen haren Goddelyken oorsprong, de waerheid is by uitnemenheid, vergel. 1 Petr. I: 22. Zy, die de *waerheid ongehoorzaem zijn*, zijn derhalven menschen, die zich, aen de leer van het Euangelie, niet willen onderwerpen. — Zy zijn de *ongerechtigheid gehoorzaem*; zy geven zich over, aen eene moetwillige afwijking van Gods geboden. Met één woord, zy verachten Gods heilige wetten, en zijn slaven der ondeugd.

Zulke menschen kunnen zekerlyk, in de Goddelyke gunst niet deelen. Maer hun zal integendeel vergolden worden *verbolgenheid en toorn*; twee woorden, van de menschelyke harts-

(*e*) Ps. 62: 13. Jer. 17: 10. ende 32: 19. Matth. 16: 27. Rom. 14: 12. 1 Cor. 3: 8. 2 Cor. 5: 10. Galat. 6: 5. Openb. 2. 23. ende 22: 12.
(*f*) 2 Thess. 1: 8.

hartstochten ontleend, welke ons de schromelykste gevolgen van Gods heilige afkeer van de zonden, voornamelyk in de huishouding der eeuwigheid, eigenaertig afteekenen.

9. Verdruckinge derhalven, ellende, met de daeruit voortspruitende angst ende benaeuwtheyt, zal komen over alle ziele des menschen die het quaet werckt, eerst des Joden, die zo kennelyk, boven de Heidenen bevoorrecht is, ende [*oock*] des Griecken:

10. Maer daertegen zal heerlickheyt, ende eere, ende vrede, en alle wenschbare voorspoed, in de huishouding der vergelding geschonken worden; een yegelick die het goede werckt; en het Euangelie gehoorzaem is, eerst den Jode, ende [*oock*] den Grieck.

11. (g) Want daer en is geen aenneminge des persoons by Godt. Hy oordeelt niet, naer de uitwendige omstandigheden der menschen, maer naer hunne daden, en de beginselen uit, en de bedoelingen, met welken zy werken.

——. *Het gene de Apostel tot hier toe gestelt had, breid hy vervolgens nader uit vs.* 12-16; *ten betoge, dat 'er in dit stuk, ganschelyk geen onderscheid zy, tusschen Joden en Heidenen.*

12. Want soo vele als 'er sonder beschrevene wet, dat is, zonder Openbaring gesondigt hebben, sullen oock sonder wet verloren gaen Zy zullen niet, naer de beschrevene wet, welke hun onbekend was, geoordeeld worden, maer daerom verloren gaen, omdat zy het licht der natuur veronachtzaemt hebben; ende zo is het gelegen, met de Heidenen. Maer soo vele als 'er onder de beschrevene wet, of Goddelyke Openbaring, tegen meerder licht gesondigt hebben, sullen door de wet geoordeelt worden, en een zwaarer vonnis ondergaen. Dit is het geval der Joden. Derhalven handelt God onpartijdig,

(g) Deut. 10: 17. 2 Chr. 19: 7. Job 34: 19. Hand. 10: 34. Galat. 2: 6. Ephes. 6: 9. Coloss. 3: 25. 1 Petr. 1: 17.

zonder aenneming des perfoons, gelijk, in den groten dag van het algemene oordeel, ten duidelykften blijken zal.

13. ((*h*) Want de hoorders der wet en zijn niet rechtveerdigh voor Godt, maer de doenders der wet fullen gerechtveerdigt worden:

14. Want wanneer de Heydenen die de wet niet en hebben, van nature de dingen doen die der wet zijn, defe de wet niet hebbende, zijn haerfelven een wet:

15. [*Als*] die betoonen het werck der wet gefchreven in hare herten, hare confcientie medegetuygende, ende de gedachten onder malkanderen [*haer*] befchuldigende, ofte oock ontfchuldigende:)

De woorden vs. 13-15. behelzen eene tusfchenreden, zijnde een kort vertoog, dat het kennen van Gods geboden, met gehoorzaemheid aen dezelve, moet gepaerd gaen. De Joden verbeeldden zich, dat zy, uit hoofde hunner kennis van de Openbaring, meerder gunst te wachten hadden, dan de Heidenen.

De horers der wet, dat is: de Joden, die Gods gefchrevene wet geduurig hoorden voorlezen, *zijn niet rechtvaerdig voor God, maer de doenders der befchrevene wet zullen gerechtvaerdigd worden*, dat is: „ De Joden bedriegen zich, wanneer „ zy wanen, dat zy, omdat zy kennis hebben van Gods „ geopenbaerden wil, in de Goddelyke gunst delen zullen: „ want de kennis kan niets baten; wanneer 'er de betrachting niet bykomt. Integendeel hun oordeel zal, in geval „ van ongehoorzaemheid, zwarer zijn dan dat der Heidenen; „ omdat zy, tegen meerder licht gezondigd hebben."

Ondertusfchen is des Apostels mening geenszins deze, dat men de rechtvaerdiging, en de eeuwige Zaligheid, door het doen der wet, verdienen kunne. Integendeel hy leert uitdrukkelyk, dat de werken der wet, in het ftuk van 's zondaers rechtvaerdiging, geheel in gene aenmerking komen, Kap. III: 28. Maer het doen der wet komt hier voor, als eene vrucht, en een bewijs van dat geloov, door het welk wy

(*h*) Matth. 7: 21. Jac. 1: 22. 1 Joh. 3: 7.

wy gerechtvaerdigd worden. De doenders der wet, worden door het geloov, om CHRISTUS wil gerechtvaerdigd, en zonder het doen der wet, kan het rechtvaerdigend geloov niet bestaen.

Vs. 14, 15. leert de Apostel, dat de Heidenen, offchoon zy de beschrevene wet niet hebben, geenszins te verontschuldigen zijn, wanneer zy zondigen tegen het natuurlyk licht, het welk in alle menschen ontstoken is: „ *want*, (zegt hy) „ *daer de Heidenen*, *die de* beschrevene *wet niet hebben*, en „ de Openbaring, waermede de Joden verwaerdigd zijn, „ niet kennen *van natuure:* dat is, door het natuurlyk licht „ van de reden, het zedelyk gevoel, en het geweten, in „ vele opzichten, *de dingen doen die der* beschrevene *wet* „ *zijn*; betrachtende vele dingen, welke de Openbaring „ voorschrijvt, en andere nalatende, welke de beschrevene „ wet afkeurt; zo zijn *deze* Heidenen, *de* beschrevene *wet* „ *niet hebbende*, *zich zelven eene wet:* voor zo ver het „ natuurlyk licht hen aenwijst wat zy doen, en wat zy laten „ moeten: *als die betonen het werk der wet*; dat is, zoortgelyk een onderwijs, als de beschrevene wet geevt, (hoe„ wel in minder trap van klaerheid en uitgebreidheid) *ge*„ *schreven* te hebben, *in hunne harten*; *hunne gewetens me*„ *de getuigende*, van de zedelyke hoedanigheid hunner han„ delingen, *en de gedachten onder malkanderen*; dat is de re„ deneeringen, welken zy houden by zich zelven, over het „ betamelyke of onbetamelyke hunner daden, *hen beschuldi*„ *gende*, wanneer zy kwalyk, *of ook ontschuldigende*, wan„ neer zy wel gedaen hebben."

De Joden dan, (dit is de hoofdsom van des Apostels voorstel) hadden een meerder licht dan de Heidenen, en daerom zouden zy eene zwarer straf ondergaen, wanneer zy dit meerder licht veronachtzaemden, en de Goddelyke Openbaring ongehoorzaem waren. Maer evenwel waren de Heidenen niet te veröntschuldigen: hoewel zy niet verwaerdigd waren, met de Goddelyke Openbaring, hadden zy het natuurlyk licht, waerby zy het goede van het kwade genoegzaem onderkennen konden.

Na deze tusſchenreden, keert de Apostel weder tot zijne hoofdzaek, zodat vs. 16, met vs. 12, onmiddelyk zamenhange, op deze wijs: „ De Heidenen, die gene Openbaring „ ontvangen hebben, zullen niet naer de openbaring geoor- „ deeld, maer geſtraft werden: omdat zy het licht der na- „ tuur verönachtzaemt hebben; en de Joden, die met de „ Goddelyke Openbaring verwaerdigd zijnde, tegen meerder „ licht gezondigd hebben, zullen een veel zwarer vonnis „ ondergaen."

16. (*i*) In den groten dagh van het algemeen gericht, wanneer Godt de verborgene dingen der menſchen, zelvs hunne heimelykſte overleggingen en bedoelingen, ſal oordeelen door Jeſum Chriſtum, die verhoogd is, tot eenen Richter van levenden en doden, na en volgens de leer van mijn Euangelium.

Mijn Euangelie is de Euangelie leer, welke ik predik, op Goddelyken last. — *Naer mijn Euangelie* zegt geenszins, volgens het recht van mijn Euangelie: (want zy, die met het licht van het Euangelie niet beſtraeld zijn, zullen naer de wet der natuur geoordeeld worden, vergel. vs. 12.) Maer *naer mijn Euangelie*, geevt te kennen: volgens de leer van het Euangelie, en daer uit weten wy alleen, dat JESUS CHRISTUS verhoogd zy, tot eenen Richter van levenden en doden.

Uit al het beredeneerde nu, was het blijkbaer, dat 'er by God, gene aenneming des perſoons zy, en dat ook de Joden, uit aenmerking van hunne byzondere voorrechten, niets minder, dan een zachter oordeel te verwachten hadden.

(*i*) Matth. 25: 31.

II. De Apostel gaet over, om meer byzonder en onbewimpeld aen te tonen, dat de Joden in den grond, niet beter waren dan de Heidenen, naerdien zy schuldig waren, aen dezelvde of zoortgelyke zonden, welken zy, in de Heidenen veröordeelden, vs. 17-29. Dusdoende ontneemt hy den Joden allen ydelen waen, op de uiterlyke voorrechten, met welken zy, boven de Heidenen verwaerdigd waren; om hen de noodzakelykheid van eene genadige rechtvaerdiging, alleen door het geloov, zonder de werken der wet, te doen opmerken.

1. *Eerst bepaelt hy hen, by de ydelheid van hunnen roem, op de Goddelyke wet, vs. 17-24, en*
2. *Dan, by de nietigheid der besnijdenis, op zich zelve aengemerkt, vs. 25-29.*

1. *In het eerste stuk*

—. *Stelt hy den roem der Joden op de Goddelyke wet, voor, vs. 17-20.*

——. *Hy betoogt de ydelheid van dien waen, vs. 21-24.*

17. Siet, gy wort een Jode genaemt, (*k*) ende beroemd u op de Goddelyke Openbaring, waermede gy, boven de Heidenen verwaerdigd zijt, en ondertusschen verdiend gy niet alleen zoortgelyke straffen, als, maer zelvs een nog veel zwarer oordeel, dan de Heidenen. Gy rust op de wet, welke Mose u, van Gods wegen heeft bekend gemaekt; gy verlaet u daerop, dat God u zijne Openbaring, boven alle andere volken gegeven heeft; op dit voorrecht vertrouwt gy, als of het u eene meerdere aenspraek gave, op de Goddelyke gunst; ende roemt op Godt, dat gy den eenigen en waren God, den Schepper en Bestuurer van het gansch Geheeläl, hebt leeren kennen; daer alle andere volken de gewaende Godheden eerbiedigen: dat die God uw Koning en Wetgever is, en dat Hy uwe Natie, als het

(*k*) Rom. 9: 4.

volk van zijn byzonder eigendom, by uitnemenheid begunstigt.

Verscheidene afschrivten lezen, in plaets van *ziet*, twee woorden, *maer indien*, en dan zou dit slaen, op eene tweede stelling vs. 18. op deze wijs: *maer indien gy een Jood genaemd wordt* enz., *dan kunt gy den wil van God* enz. Dan wy vinden gene genoegzame reden, om van de lezing, welke onze Overzetters gevolgt hebben, af te wijken; te minder omdat het, wat den zakelyken zin der woorden, en de bedoeling van den Apostel betreft, in den grond, geen verschil van eenig belang maken zal.

18. Ende gy weet [*sijnen*] geopenbaerden wille, welken Hy u, in de schrivten van Mose en de Propheten, bekend maekt; ende beproeft de dingen die [*daer van*] verschillen, zijnde onderwesen uyt de wet.

De woorden *gy beproevt de dingen, welke daervan verschillen*, worden onderscheidenlyk opgevat. — Wat zijn *de dingen, welke daervan verschillen?* De uitdrukking kan voortreffelyke en ook verschillende dingen, beteekenen. Zommigen nemen het in de eerste beteekenis, zodat de mening deze zy: „ *gy beproevt de voortreffelyke dingen*; gy keurt dezelve „ goed; gy weet het goede en betamelyke te onderschei- „ den, van het kwade en ongeoorloovde." Anderen nemen het, in de tweede en meer eigenlyke beteekenis, op deze wijs: „ *gy beproevt*, en toetst met alle nauwkeurigheid, *de* „ *verschillen* over de wet, namelyk, over deze en gene by- „ zonderheden, in de schrivten van MOSE en de Propheten, „ voorkomende." — Het een ligt in het ander opgesloten: want de Joden, die de verschilstukken in hunnen Godsdienst, en in de uitleggingen van MOSES wet, beproevden en nauwkeurig toetsten, toonden daer door, dat zy het beste en voortreffelykste kiezen wilden.

Trouwens, gelijk 'er wordt bygevoegd, *zy waren onderwezen uit de wet*.

19. Ende op deze voorrechten, verheft gy u zelven, als of gy eene meerdere aenspraek had, op de Goddelyke gunst dan andere volken; gy betrouwt uselven, gy overreed u, en dringt u als het ware op, te zijn een leydsman

man der blinde Heidenen, om hen, op den rechten weg te kunnen brengen; een licht der gene die in de duysternisse van afgodery en bygeloov zijn, om hun den weg des heils onderscheidenlyk aen te wijzen. Gy waent u te zijn.

20. Een onderrichter der onwijse, [*ende*] een leermeester der onwetende of *kleine kinderen*, hebbende de gedaente der kennisse ende der waerheyt in de wet.

De *onwijzen* en *kleine kinders*, schijnen hier de aenkomelingen uit de Heidenen te zijn, die tot den Joodschen Godsdienst overgingen, hoedanigen de Joden, als ongeoeffende kinderen beschouwden. Zy maekten zeer veel werk, van de zodanigen aen te brengen, en in hunnen Godsdienst verder te onderwijzen; zy omreisden landen en steden, om eenen Jodengenoot te maken. — Anders zou men, tusschen deze uitdrukkingen, dit onderscheid maken kunnen: dat door de *onwijzen*, zulken bedoeld worden, die uit hoofde van eene losbandige levenswijs, uiterlyke beschaving van zeden nodig hebben; en door de *onwetenden* of *kinderen*, de zodanigen, die door eenen Leermeester, in de wet moeten onderwezen worden.

De Apostel voegt 'er by, *hebbende eene gedaente der kennis, en der waerheid in de wet.* — Het woord, door *gedaente* overgezet, zegt eene schets, vertooning of afbeelding. Nu hadden de Joden *in de wet*, zulk eene schets, of zodanig een voorschrivt, *van kennis en waerheid;* dat is, van ware wijsheid, of van het gene behoort gekend te worden: en de waerheid is, zulk een voorschrivt of richtsnoer, waernaer men zijn leven moet inrichten, en waeraen alles, wat de Wetgevers en Wijsgeeren der Heidenen voortbrachten, behoorde getoetst te worden. — Dit levert eenen goeden zin op, en deze byzonderheid behoorde indedaed tot de voorrechten der Joden. Anders kan men het woord, door *gedaente* vertaeld, van eene blote uiterlyke gedaente verstaen, gelijk het zo voorkomt, 2 Tim. III: 5. Dan wil de Apostel dit zeggen, dat de Joden niet meer hadden, dan eene *uiter-*

lyke gedaente van eene grondige *kennis*, *en van de waerheid*, ten aenzien der betrachting *in de wet.*

De Joden dan genoten wel uitnemende voorrechten, en zy velden een rechtmatig oordeel, over het wangedrag der Heidenen; maer dit was ook genoegzaem al de vrucht, welke zy, die uit de wet, door de werken, wilden gerechtvaerdigd worden; hier uit trokken. — Dan met dit alles, verlieten zy zich, op loutere ydelheden. Zy waren in den grond niet beter, dan de zondaers uit de Heidenen, welken zy veroordeelden. Zy hadden wel meerdere kennis van Gods wil, uit de Openbaring, welke hun verleend was: maer, wat de gehoorzaemheid aen die wet betrof, waren zy niet beter, dan de Heidenen: want, daer zy, als geftrenge Zedenmeesters, hevig uitvoeren, tegen de grouwelen der Heidenen, vergaten zy zich zelve, en gaven zich zoetvoerig toe, in dezelvde of zoortgelyke wandaden.

I. Dit brengt de Apostel hun, op eene overtuigende wijs, onder het oog, vs. 21, 22.

II. Ook vertoont hy hun het nadeel, het welk zy den Godsdienst, onder de Heidenen, door zulk een wangedrag, toebrachtten, vs. 23, 24.

21. Die dan eenen anderen leert, en de aenkomelingen uit de Heidenen, in den waren Godsdienst, onderwijzen wilt, en leert gy ufelven niet den rechten weg te bewandelen? Wat is het fchandelyk, dat een Leeraer, door zijn eigen gedrag, befchaemd worde. Die, tegen de Heidenen, by welke het fteelen juist zulk eene grote zonde niet is, (in zo ver dat de Lacedemoniers den dievftal voor geoorloovd hielden, wanneer het beftendig gefchiedde) openlyk predickt en betuigt; dat men niet ftelen en fal, en allen dievftal, volgens uwe wet, billijk veroordeeld, fteelt gy zelvs?

22. Die tot de Heidenen, by welken de onkuischheid nauwlyks onder de ondeugden gerekend wordt, fegt dat men geen overfpel doen en fal, en deze ondeugd, als

eene

eene snode misdaed, volgens uwe wet veroordeelt; doet gy zelvs overspel? Die van de afgoden, welke de Heidenen dienen, een grouwel hebt, en de dwaze afgodery veroordeelt; berooft gy het heylige, door aen God en zijnen Tempel te onttrekken, wat gy daeraen schuldig zijt? Dusdoende bedrijvt gy, in den grond afgodery, door u zelven, boven God te verheffen; en vergangelyke dingen te eeren, boven den Schepper, die te prijzen is in de eeuwigheid.

Zodanig was indedaed, de zedelyke gesteldheid der Joden, die zich zo zeer, op hunne voorrechten beroemden. Niet dat alle de gemelde zonden, door ieder een, bedreven wierden; maer deze en dergelyke wanbedrijven waren, in dien tijd heerschende, onder de Joodsche Natie; en zy werden zelvs gepleegd, door hunne Oversten en Wetgeleerden. vergel. Matth. XXIII: 14. V: 32. Mal. III: 8, 9.

23. Die op de beschrevene wet, als een uitnemend voorrecht roemt, en op de Heidenen, met verachting, nederziet; ont-eert gy Godt door de overtredinge der wet, door Hem, als uwen heer en wetgever, niet in erkentenis te houden, en Hem, door uw wangedrag, smaedheid aen te doen.

24 De onbetamelykheid van dit uw wangedrag, wordt door de Heidenen zelve, waergenomen: Want de name Godts wort om uwent wille gelastert onder de Heydenen, even als of uw God, de Schepper en Bestuurer der waereld, niet alwetend, heilig, en rechtvaerdig ware, (*l*) gelijck voorlang reeds, door de Propheten, geschreven, en tot uwe schande, aengeteekend is, in die zelvde Openbaring, op welke gy uwen roem draegt. Vergel. Jes. LII: 5. Ezech. XXXVI: 20-23.

Daer nu niet de horers, maer de daders der wet, by God rechtvaerdig zijn vs. 13, zo was het besluit, en al het beredeneerde, onlochenbaer; dat 'er zo min voor de Joden, als voor de Heidenen, eene rechtvaerdigheid uit de wet ware.

(*l*) Jes. 52: 5. Ezech. 36: 23.

2. *De nietigheid der besnijdenis, op zich zelve aengemerkt; wordt betoogd, vs.* 25-29.

—. *Deze stelling zelve vinden wy vs.* 25.

25. Gy zijt besneden, en, door deze Godsdienstige plechtigheid, het volk van Gods byzonder eigendom ingelijvd. Daerom verbeeld gy u, dat gy iets aenmerkelyks vooruit hebt, by God, boven de Heidenenen. Maer gy bedriegt u: Want de Besnijdenisse is wel nut, doch alleen dan, indien gy de wet doet. Door de besnijdenis, hebt gy deel gekregen, aen de uiterlyke voorrechten van Israël, en daer door zijt gy verplicht, om de wet van Mose te gehoorzamen. Indien gy nu door de wet, tot kennis van zonde en schuld komt, en de gerechtigheid van den MESSIAS, door een oprecht geloov omhelst, dan is de besnijdenis u wezenlyk nuttig; dan hebt gy deel, aen die reinigmaking der zonden, welke door de besnijdenis, beteekent en verzegeld wordt; maer indien gy een overtreder der wet zijt, en, door het geloov, geen deel hebt, aen de verzoening door CHRISTUS, die het einde der wet is, te weeg gebracht; so is uwe Besnijdenisse voorhuyt geworden: in dit geval, zijt gy niet beter, en hebt gy gene meerdere gronden, om op de Goddelyke gunst te hopen, dan de blinde Heidenen.

——. *Hierop volgt het betoog van de gemelde stelling, vs.* 26-29.

I. Eerst door tegenstelling van eenen heiden, die de wet volbrengt, tegen eenen Jood, die dezelve overtreedt, vs. 26, 27, *en*

II. Dan, door eene nadere verklaring, wie alleen voor eenen waren Jood, aengenaem in Gods oogen, kan gehouden worden, vs. 28, 29.

26. Indien dan de Voorhuyt, dat is, een onbesnedene Heiden, de rechten der wet bewaert, en zulke dingen doet, welke, volgens de voorschrivten der wet,

recht

recht en billijk zijn, zodat hy geheel vry ware van zonden, het zy door eene perſoneele gerechtigheid, het zy door toerekening der borgtochtelyke gerechtigheid van den Middelaer, welke hy, door het geloov, heeft aengenomen; en ſal niet ſijne voorhuyt tot een Beſnijdeniſſe gerekent worden, zal het, in zulk een geval, niet even zo veel zijn, als of die heiden indedaed beſneden was? Of kan men, redelyker wijs denken, dat God zijne gunst zodanig, aen eene uitwendige plechtigheid, verbonden hebbe; dat zy, die de zaek zelve, waervan de beſnijdenis ſlechts een teeken, en een zegel is, in waerheid deelachtig zijn; daerom, omdat zy dat uiterlyk merkteeken niet in hun vleesch dragen, van de Goddelyke gunst zouden zijn uitgeſloten?

27. Derhalven hebben de Joden, offchoon zy beſneden zijn, wanneer zy niet beantwoorden, aen de verplichting, welke, uit de beſnijdenis voortvloeit, maer overtreders der wet blijven, wegens de uiterlyke beſnijdenis, niets voor uit by God. Integendeel zy zullen, door het gedrag der Heidenen zelve, die hen, in dat geval, beſchamen; veel eer veroordeeld werden. Ende [*en*] ſal de Voorhuyt die uyt de nature is, dat is: een onbeſnedene Heiden, die de voorhuid des vleeſches heeft, als ſy de wet volbrengt, wanneer zulk een onbeſnedene Heiden de wet volmaektelyk gehoorzaemt, of immers, door het geloov, der volmaekte gerechtigheid van den ſchuldbetalenden Borg, is deelachtig geworden, u [*niet*] beſchamen en veroordeelen, die door, of *onder* de letter der beſchrevene wet, ende onder de Beſnijdeniſſe een overtreder der wet zijt? Zal zulk een Heiden, niet tegen u getuigen, en tot een bewijs dienen; hoe ſtrafwaerdig een Jood zy, die met eene openbaring van Gods wil, verwaerdigd, en door de beſnijdenis, tot gehoorzaemheid verplicht zijnde, des niet tegenſtaende een overtreeder van de wet is, en blijvt?

28. Waerlyk, om in nadruk, den naem van eenen Jood te dragen, wordt vry wat meer vereiſcht, dan de uiterlyke beſnijdenis. (*m*) Want die en is niet een Jode, in de

(*m*) Joh. 8: 39. Rom. 9: 7.

daed en in de waerheid, die 't alleen in 't openbaer, en voor het uiterlyk aenzien is: noch die en is niet de ware en Gode behaeglyke Besnijdenisse, die 't in 't openbaer in het vleesch is. Deze is slechts eene uitwendige plechtigheid, welke van geen belang is, wanneer men geen deel heeft, aen het gene daer door beteekent en verzegeld wordt. Neen, waerlyk; God is een geest, die in geest en in waerheid, moet gediend worden, en derhalven kan Hem zulk eene uitwendige plechtigheid, op zich zelve aengemerkt, geenszins behagen.

29. Maer die is, in de daed en in waerheid, een Jode, die 't vooral in 't verborgen is, door de inwendige verbetering van zijn hart; wandelende in de voetstappen des geloovs van Abraham, is hy een ervgenaem der belovten; ende (*n*) de Besnijdenisse des herten, bestaende in de aflegging van de vuiligheid der ziele, in de innerlykste neigingen van den redelyken geest, deze is eigenlyk de ware en Gode behaeglyke besnijdenis; niet [*in*] of volgens de letter der wet, maer volgens de geestelyke bedoeling daervan [*is de* ware *Besnijdenisse*]: wiens lof niet en is uyt de menschen, maer uyt Godt. Het komt hier niet aen, op den lof der menschen, die alleen naer het uiterlyk aenzien oordeelen, maer op de goedkeuring van God, die de verborgene dingen des harten, in den groten dag, zal oordeelen, vergel. vs. 16.

De uitwendige besnijdenis kan derhalven in het geheel niets baten. Niet tegenstaende deze besnijdenis, waren zo wel de Joden, als de Heidenen, overtreeders der wet, en derhalven, zo wel als de Heidenen, verdoemelyk voor God.

(*n*) Deuter. 10: 16. Jer. 4: 4. Phil. 3: 2, 3. Col. 2: 11.

HET

HET III. KAPITTEL.

I. De Apostel verdedigd zijne leer, dat zo wel de Joden, als de Heidenen, voor God verdoemelyk zijn, tegen eene gewichtige bedenking, vs. 1-20.

a. Hy stelt deze bedenking, uit naem der Joden voor, vs. 1.

1. WElck is dan het voordeel des Joden, zal men misschien inbrengen, tegen de leer, welke ik tot dus ver betoogt heb; dat namelyk de Joden, die zo zonderling begunstigd zijn, zo wel als de Heidenen, voor God verdoemelyk zijn. Heeft dan een Jood, zal men zeggen, die tot het volk van Gods byzonder eigendom behoort, gene voorrechten, boven de blinde Heidenen? Of welcke is de nuttigheyt der Besnijdenisse, wat voordeel hebben dan de Joden daeruit, dat zy besneden, en, door deze plechtigheid, van alle andere volken onderscheiden zijn?

b. De Apostel lost deze bedenking op, vs. 2-20.

1. De oplossching der tegenwerping zelve, vinden wy vs. 2-8.

—. In het gemeen: de Apostel leert, dat het voorrecht der Joden, boven de Heidenen, daerin gelegen ware, dat de eersten, met de Goddelyke Openbaring, verwaerdigd zijn, vs. 2.

2. Vele voorrechten hebben de Joden, boven de Heidenen, in alle maniere, of in alle opzichten; (*a*) Want God heeft hen, met uitsluiting van alle andere inwoneren des aerdbodems, tot het volk van zijn byzonder eigendom aengenomen; Hy heeft hen ervbezitters gemaekt van het gezegend Kanaan; Hy heeft hen menigmalen, ook door tusschenkomst van verbasende wonderen, gered, en uit de

(*a*) Ps. 147: 19. Rom. 9: 4.

handen van hunne vyanden verlost. Maer [*dit is*] wel het eerste en voornaemste van hunne voorrechten, dat haer de woorden Godts zijn toebetrouwt, zy zijn, met eene Goddelyke Openbaring, verwaerdigd; en de van God ingegevene Schrivten, waerin de Verlosser van zondaren beloovd, en de weg der zaligheid bekend gemaekt is, zijn hun, als een kostbaer kleinood, geschonken, en ter zorgvuldige bewaring, aenbevolen. Dit was een uitsluitend voorrecht der Joden; daer God alle andere volken liet wandelen in hunne wegen, en overgav, aen de dwaesheid hunner harten.

——. *Meer byzonder beantwoord de Apostel, eene uitzondering, welke men tegen zijne oplossing, zou kunnen maken, vs. 3-8.*

I. *De uitzondering is deze: dat velen der Joden, van wegens hun ongeloov, geen wezenlyk nut trekken, uit de Openbaring; en dat derhalven het toevertrouwen der woorden Gods, geen algemeen voorrecht was, voor de gansche Natie, maer alleen bepaeldelyk voor de gelovigen, vs. 3ª.*

II. *De Apostel beantwoord deze uitzondering, vs. 3ᵇ-8.*

†. *De beantwoording zelve vinden wy vs. 3ᵇ, 4.*

3. Velen der Joden, denkt gy by u zelven, hebben Gods Openbaring en woorden niet geloovt, en blijven derhalven voor God verdoemelyk; wat nut en voordeel heeft dan de Natie over het algemeen van die Openbaring? Maer deze uitzondering is geheel ongegrond. Want wat is 't, al zijn sommige ongeloovigh geweest? zoud gy daeruit besluiten, dat God de Joden niet begunstigt hebbe? Neen waerlyk. Het is de schuld van deze ongelovigen zelve, dat zy geen deel hebben, aen de eeuwige zegeningen, welken hun, in die Openbaring, beloovd werden. Of sal (*b*) hare moetwillige en hardnekkige ongeloovigheyt het geloove, liever *de trouwe* Godts, in het vervullen van zijne be

(*b*) Numer. 23: 19. Rom. 9: 6. 2 Tim. 2: 13.

belovten, te niete doen? Zal men beweren kunnen, dat God zijn woord geen geſtand doe, omdat velen der Joden de belovten, welke Hy hun in de Openbaring gedaen heeft, door een hardnekkig ongeloov, verſmaed en verworpen hebben? Immers is het de ſchuld der ongelovigen zelve, dat zy geen deel gekregen hebben, aen de beloovde zegeningen? Zou de God der waerheid ontrouw zijn, en zijne belovten niet vervullen?

4. Dat zy verre: (*c*) Doch Godt zy altoos erkend, als waerachtigh en onfeilbaer in het vervullen van zijne belovten. Dit moet, voor alle dingen, vast gehouden worden; (*d*) maer alle menſche, wie zy ook wezen mogen, zijn leugenachtigh, bedrieglyk, en onſtandvastig, vergel. Pſ. CXVI: 11. gelijck als Pſ. LI: 6. geſchreven is, (*e*) Op dat gy gerechtveerdigt wort in uwe woorden, ende overwint wanneer gy oordeelt, of liever *geoordeeld wordt*.

Deze woorden zijn zakelyk aengehaeld uit Pſ. LI: 6. DAVID wilde 'er mede zeggen, dat God rechtvaerdig met hem handelde, door hem, van wegens zijne ſchromelyke misdaden, op eene geduchte wijs, te ſtraffen. De Apostel haelt dit gezegde van den boetvaerdigen Koning aen, als woorden, welke ook, by deze gelegenheid, wel te pas kwamen. — God wordt altoos *gerechtvaerdigd in zijne woorden*; Hy ſpreekt altoos billykheid en waerheid; nimmer kan Hy met onrecht of valschheid beſchuldigd worden; en derhalven is het ook onmogelyk, dat Hy zijne belovten niet vervullen zoude. — God *overwint*, *wanneer Hy geoordeeld wordt*; zo menigmalen als men Gods wegen nauwkeurig gadeſlaet, en zijne handelingen geſtrengelyk beoordeelt, overwint Hy altoos zijne tegenparty, en zegenpraelt Hy, over alle betichtingen van godloſe menſchen.

Het was derhalven hoogst onteerende voor den Onfeilbaren, om Hem ontrouw, in het vervullen van zijne belovten, toe te ſchrijven.

(*c*) Joh. 3: 33. (*d*) Pſ. 116: 11. (*e*) Pſ. 51: 6.

††. *Deze beantwoording kon aenleiding geven, tot eene nieuwe uitzondering, vs.* 5-8.

‡. *De uitzondering vinden wy vs.* 5.

5. Indien nu onſe ongerechtigheyt Godts gerechtigheyt beveſtigt, wat ſullen wy ſeggen? Is Godt onrechtveerdigh als hy toorne over [*ons*] brengt? (ick ſpreke nae den menſche.)

De *ongerechtigheid* is hier, onzes erachtens, het ongeloov, en de ontrouw der menſchen, vergel. vs. 3, 4, en Gods *gerechtigheid*, beteekent hier Gods onfeilbare waerheid en trouw. Het één en ander ſchijnt ons allerduidelykst te blijken, uit vs. 7, alwaer de Apostel ſpreekt, van Gods waerheid, en de leugen der menſchen. — Het woord *beveſtigen* zegt openbaer maken, bewijzen, vergel. Kap. V: 8.

De uitzondering, welk een Jood, tegen de onmiddelyk voorgaende redeneering van den Apostel, zou kunnen maken, was deze: „ Indien God waerachtig is, en alle menſchen leugenaers zijn, dan wordt Gods onfeilbare waerheid, uit aenmerking van het ongeloov en de trouwloosheid der menſchen, des te duidelyker openbaer; dan ziet men des te duidelyker, welk een oneindige afſtand 'er zy, tusſchen den onfeilbaren God, en den trouwloſen mensch. Maer mogen wy dan ook niet zeggen, dat God onrechtvaerdig handelt, wanneer Hy de uitwerkſelen van zijnen toorn, en geduchte ſtraffen over ons brengt, wegens ons ongeloov? Hoe kan God ons ſtraffen, over het ongeloov, waerdoor zijne waerheid des te blijkbarer doorſchijnt?"

Ik ſpreek naer den mensch, zegt PAULUS, dat is: „ ik opper deze uitzondering, niet om dat ik dezelve voor billijk en gegrond houde, maer omdat iemand, uit menſchelyke zwakheid, zo zou kunnen redeneeren; omdat menſchen, die alle ſchuld van zich afweren, en op anderen werpen willen, zo denken en ſpreken."

§§. *Hierop volgt de beantwoording van deze ſpitsvindige uitzondering*, *vs.* 6-8.

6. Dat zy verre, dat ik deze redeneering zou toeſtaen, en erkennen, dat God onrechtvaerdig zy, wanneer Hy menſchen ſtraft, om hun ongeloov: anderſins hoe ſal Godt, wanneer Hy onrechtvaerdig was, de werelt, dat is, het ganſche menſchelyk geſlacht, in den groten dag der algemene vergelding, kunnen oordeelen?

7. Want, gy zoud, met het zelvde recht kunnen zeggen, indien de waerheyt Godts door mijne leugen, door mijne ontrouw en ongelovigheid, overvloediger en meer blijkbaer is geworden, tot eene duidelyker openbaermaking van ſijne heerlickheyt, wat worde ick oock nogh als een ſondaer, als een ongelovige en trouwloſe, geoordeelt en geſtraft. Indien het zo met de zaek gelegen was, dat Gods trouw, door het ongeloov der menſchen, des te meer openbaer gemaekt en verheerlykt was; dan zou een ongelovige geſtraft worden, om zijn ongeloov, het welk by toeval, Gods eer bevordert. Zeker, indien dit het geval was, zou een mensch zonden tot zonden mogen voegen, om de eer van God des te meer te bevorderen.

8 Ende waerom gaet gy niet verder, om de gemelde ongerijmdheid te beweren? [*en ſeggen wy*] niet [*liever*], of zouden wy, indien die ongerijmde redeneering doorging, niet, met goed recht, mogen zeggen (gelijck wy, ik en mijne medeapostelen, door menſchen, die onze leer noch verſtaen, noch verſtaen willen, ongegrond gelaſtert worden, ende gelijck ſommige valſchelyk ſeggen dat wy ſeggen,) Laet ons het quaet doen, op dat het goede [*daer uyt*] kome? welcker verdoemeniſſe rechtveerdigh is. Het is immers ten uiterſten ongerijmd te ſtellen, dat men de grootſte misdaden zou mogen begaen, wanneer 'er maer by toeval, iets goeds en nuttigs uit zoude kunnen voortvloeien. Zo doende zou men het eeuwig onderſcheid, tusſchen zedelyk goed en kwaed, wegnemen, en eene wijde deure openen, voor allerlei boosheid. De verdoe-

menis derhalven van menschen, die zo denken en spreken, is blijkbaer rechtvaerdig.

2. *Uit deze oplossching der gemelde bedenking, leid de Apostel een tweeledig besluit af, vs. 9-20.*

—. *Dat alle menschen, zo wel Joden, als Heidenen, verdoemelyke zondaers zijn, vs. 9-19.*

/. *De zaek zelve stelt hy voor vs. 9, en*

//. *Dringt dezelve aen, met verscheidene plaetzen uit het Oude Testament, vs. 10-19.*

——. *Dat niemand, door eigene werken, voor God kunne gerechtvaerdigd worden, vs. 20.*

9. Wat zullen wy dan, uit dit alles besluiten? Zijn wy Joden uytnemender en voortreffelyker, in ons zedelyk bestaen en gedrag, dan de Heidenen? Onze Natie is zekerlyk, boven alle andere volken, door God begunstigd, met uitnemende voorrechten, vergel. vs. 1, maer beantwoordt zy, aen die meerdere voorrechten? munt zy ook, in haer zedelyk bestaen uit, boven de Heidenen? gantschelick niet, en het tegendeel is allerblijkbaerst: want wy hebben te vooren, Kap. I en II, beschuldigt, liever *overtuigende bewezen*, ten aenzien van beyde Joden ende Griecken, (*f*) datse alle, zo wel de nakomelingen van Israël, als de Heidenen, onder de sonde en zware overtreders zijn.

Dit zijn besluit dringt de Apostel nader aen, uit verscheidene getuigenissen der Goddelyke Openbaring, met welke de Joden, als een uitnemend voorrecht, verwaerdigd waren, vergel. vs. 2. Evenwel haelt hy die getuigenissen niet woordelyk aen, maer volgens den zakelyken zin, en bediend zich van de Griekſche Vertaling der LXX, welke toen in een algemeen gebruik was; niet alleen by de Christenen, maer ook zelvs by vele Joden, die geen Hebreeuwsch verstonden.

De aengehaelde plaetzen staen meerendeels in de Psalmen, de overige in de Spreuken van SALOMO, en in de Godspraek van

(*f*) Gal. 3: 22.

van JESAIAS. — De woorden, welke vs. 10-12. voorkomen, zijn deels uit Pf. XIV: 1-3, deels uit Pf. LIII: 2-4, ontleend.

10. Gelijck uitdrukkelyk gefchreven is, op vele plaetzen van het Oude Testament, by voorbeeld: (*g*) Daer en is niemant rechtveerdigh, onder de menfchen kinderen, die goed doet en godvruchtig is, oock niet één. Zo diep bedorven is het menfchelyk hart van natuure.

11. Daer is niemant die verftandigh is, die, uit redelyke en betamelyke beginfelen werkt; daer is niemant die Godt foeckt, en in zijn hart, ware achting heeft, voor den Godsdienst.

12. Alle zijn fy afgeweken, zelvs hebben zy alle indrukken van plicht en Godsdienst uitgefchudt, alle te famen zijn fy, door hunne grouwzame denk- en handelwijs, voor den Heiligen God, affchuwelyk; en tot het oogmerk van hun beftaen onnut geworden: daer en is niemant die goet doet, daer en is [*oock*] niet tot één toe, zy alle zijn, tot één toe, zware overtreders.

Zulk een algemeen bederv der zeden had 'er plaets, by de Joden, in de dagen van DAVID, welke eene der beste Eeuwen uitmaekten. Het is derhalven ligtelyk op te maken, dat het, by de Heidenen, nog veel erger gefteld ware.

De woorden van vs. 13. zijn ontleend, uit Pf. V: 10. en CXL: 4.

13. (*h*) Hare kele is een geopent graf van onverzadelyke begeerlykheden, uit welke een vuile ftank van allerlei onreinigheid voorkomt; met hare tongen plegen fy bedrogh, onder vleiende woorden, (*i*) flangen venijn van leugen en laster is onder hare lippen:

De woorden van vs. 14. zijn, uit Pf. X: 7, overgenomen.

14. (*k*) Welcker mont is vol van vervloeckinge ende bitterheyt, zy fpreken niet anders uit, dan lasteringen en vloeken, tegen alle, die niet in de boosheid met hen medewerken.

(*g*) Pf. 14: 3. ende 53: 4. (*h*) Pf. 5: 10. (*i*) Pf. 140: 4. (*k*) Pf. 10: 7.

Het gene de Apostel vs. 15-17 heeft, is ontleend uit Spreuk. I: 16, 18. en Jes. LIX: 7, 8.

15. (*l*) Hare voeten zijn snel om bloet te vergieten, zy beyveren zich onbesuisd, zelvs om hunne medemenschen te vermoorden.

16. Vernielinge ende elendigheyt is in hare wegen, zy denken nergens anders aen, dan om hunnen naesten te beschadigen; al hun doen komt op geweld en onderdrukking uit.

17. Ende den wegh des vredes en hebben sy niet gekent, zy wisten van geen vrede, eendracht, en onderlinge lievde.

Vs. 18. beroept zich de Apostel op Ps. XXXVI: 2.

18. (*m*) Daer en is geen vreese Godts voor hare oogen, zy hebben geen ontzach voor den hogen God, en dit is de bron van alle andere ondeugden.

19. Alle deze aengehaelde plaetzen bewijzen het diep bederv der zeden, het welk by de Joden plaets heeft: want zy zijn genomen, uit die Openbaring, in welke God oorsprongelyk tot de Joden gesproken heeft. Wy weten nu dat al wat de wet of de Openbaring van het Oude Testament segt, sy dat spreeckt tot de gene die onder de gemelde wet zijn, namelyk de Joden: op dat alle mont gestopt worde, ende de geheele werelt [*voor*] Godt verdoemelick zy.

In plaets van *op dat*, vertalen wy, by wijs van gevolgtrekking, *zo dat*. Des Apostels mening is deze: „ zo dat, blijkens het gezegde, *alle mond gestopt worde*, en niemand eenigen schijnbaren grond hebbe, een Jood zo min als een Heiden, om zich op zijne deugdzaemheid te beroemen, *ende de gehele waereld*, het gansche menschelyk geslacht *voor God*, den eeuwigen Richter, strafschuldig en *verdoemelyk zy*." — Trouwens, van de Heidenen, had het de Apostel uitvoerig betoogt, Kap. I. De Joden verbeeldden zich, dat zy uitnemender en beter waren. Maer zy werden, door de duidelyke uitspraken der Goddelyke Openbaring, ge-

(*l*) Spr. 1: 16. Jes. 59: 7. (*m*) Ps. 36: 2.

gelogenstraft. Dethalven was het gansche menschdom, de Joden zo wel als de Heidenen, voor God verdoemelyk.

20. (*n*) Daerom en sal uyt de wercken der wet, op grond van gehoorzaemheid aen de Goddelyke wetten, het zy die der natuur, het zy die der Openbaring, geen vleesch, geen mensch, wie hy ook wezen moge, zo min Jood als Heiden, gerechtveerdigt en vry gesproken worden voor hem, die rechtvaerdig oordeelt. (*o*) Want door de wet, en hare eisschen, met ons gedrag, te vergelyken, zien wy slechts, dat wy verdoemelyke zondaers zijn; daeruit is niet anders te verkrijgen, dan de kennisse der sonde.

B. De Apostel stelt de aengelegene leer van het Euangelie, betreffende de rechtvaerdiging van eenen zondaer, voor God, alleen door het geloov in JESUS CHRISTUS, *uitvoerig voor, Kap. III:* 21— *XI:* 36.

α. Eerst behandelt hy deze Euangelische leer der rechtvaerdiging, op zich zelve, Kap. III: 21— *VIII:* 31.

β. Daerop betoogt hy, dat deze rechtvaerdiging, door het geloov, zich uitstrekke tot allen, en over allen, zo wel Heidenen, als Joden, zonder onderscheid, Kap. IX: 1— *XI:* 36.

α. In het eerste stuk, Kap. III: 21— *VIII:* 31. *houd hy deze orde.*

a. Eerst betoogt hy, dat de gerechtigheid van CHRISTUS, *welke in het Euangelie geopenbaerd is, en door het geloov moet worden aengenomen, de eenige grondslag zy van 's zondaers rechtvaerdiging, Kap. III:* 21— *IV:* 25.

𝔄. *In het gemeen, Kap. III:* 21-30.

𝔅. *Meer byzonder, Kap. III:* 31— *IV:* 25.

b. Daerna betoogt hy, dat de gerechtigheid van CHRISTUS, *welke in het Euangelie geopenbaerd werd, algenoegzaem zy, in hare gezegende gevolgen, Kap. V—VIII.*

a. In het betoog, dat de gerechtigheid van CHRISTUS,

(*n*) Gal. 2: 16. (*o*) Rom. 7: 7. Hebr. 7: 18.

welke in het Euangelie geopenbaerd is, de eenige grondslag zy van 's zondaers rechtvaerdiging, Kap. III: 21 — IV: 25;

a. *Stelt hy eerst de leer van het Euangelie, omtrent de rechtvaerdiging van eenen zondaer, duidelyk voor, Kap. III: 21-26.*

1. *Dat de grondslag van 's zondaers rechtvaerdiging alleen gelegen zy, in de borgtochtelyke gehoorzaemheid van* CHRISTUS, *door het geloov aengenomen; zodat de rechtvaerdiging eene zegening zy van loutere genade; en het zalig vruchtgevolg van* CHRISTUS *voldoening, vs. 21-24.*

2. *Dat de gerechtigheid van* CHRISTUS, *daertoe alleszins genoegzaem zy; en dat Gods onkreukbare rechtvaerdigheid, in deze weldaed van enkele ontferming, op het luisterrijkst verheerlykt worde, vs. 25, 26.*

21. Het gansche menschdom is voor God verdoemelyk. Maer daerom is alle hoop niet afgesneden. De alleen wijze en genadige God heeft nu, door het Euangelie, eenen weg der behoudenis allerduidelykst bekend gemaekt. In dezen wel aengenamen tijd, is (*p*) de rechtveerdigheyt Godts, de wijs, op welke een verdoemelyk zondaer, door God, den eeuwigen Richter, wordt vrygesproken, geopenbaert en allerduidelykst bekend gemaekt geworden. Deze rechtvaerdiging geschied, sonder de wet: want een zondaer wordt voor God gerechtvaerdigd, niet door het gehoorzamen van de wet, maer door het geloov in den gezegenden JESUS. Deze leer der rechtvaerdiging, welke wy prediken, is onbetwistbaer zeker, hebbende getuygenisse van de wet ende de Propheten:

De Wet beteekent, in de laetste uitspraek, de boeken van MOSE, in onderscheiding van de *Propheten*, dat is, hunne schrivten. — De Apostel wil, met één woord, dit zeggen; dat

(*p*) Rom. 1: 17. Phil. 3: 9.

dat zijne leer, omtrent de genadige rechtvaerdiging van eenen zondaer, alleen door het geloov in den Verlosser, door MOSE en de Propheten, bevestigd worde, vergel. Hand. X: 43.

22. Namelick de rechtveerdigheyt Godts, de weg der rechtvaerdiging voor God, door het geloove Jesu Christi, het welk den heilvollen CHRISTUS, als den eenigen en algenoegzamen Verlosser, aenneemt; komt, door de prediking van het Euangelie, tot allen menschen, ende in de gezegende gevolgen van vergeving der zonden, en aenneming tot kinderen, over allen die gelooven: Want daer en is, gelijk wy boven gezien hebben, geen onderscheyt, tusschen Joden en Heidenen; alle menschen zijn strafwaerdige en verdoemelyke zondaers, en derhalven kan niemand, op grond van eigene verdiensten, maer alleen uit genade, gerechtvaerdigd, en, van den eeuwigen Richter, vrygesproken worden.

Het geloov van JESUS CHRISTUS, zegt het geloov, het welk JESUS CHRISTUS ten voorwerpe heeft. — Het Alexandrijnsche Handschrivt leest; *door het geloov in* JESUS CHRISTUS.

23. Want sy hebben alle, zo Joden als Heidenen, alle menschen zonder onderscheid, zwaer gesondigt, ende derven de heerlickheyt Godts:

Gemeenlyk verstaet men, door de *heerlykheid Gods*, het beeld van God, het welk alle menschen *derven*, vermits zy het, by het inkomen der zonde, verloren hebben. Maer nergens wordt Gods beeld, de *heerlykheid van God* genaemd. — Wy vinden het zelvde woord, door *heerlykheid* vertaeld, Joh. XII: 43. alwaer het de goedkeuring van God en menschen beteekent. Zo moet het ook, onzes erachtens, hier genomen worden: „ *alle* menschen, zo Joden als Heidenen, „ *hebben* zwaer *gezondigt*, en daerom *derven* zy de *goedkeu-* „ *ring van God*, zy zijn walgelyk in zijne heilige oogen."

24. (*q*) Ende zy, die uit deze verdoemelyke zondaers, voor God worden vrygesproken, worden om niet, geheel en al, zonder eenige van hunne verdiensten, gerechtveerdigt, uyt sijne vrymachtige genade, door en op

(*q*) Jes. 53: 5.

grond van de borgtochtelyke verlossinge, en de schuldbetalende verzoening, die in Christo Jesu, en, door zijne volmaekte gehoorzaemheid, verworven is:

25. (r) Welcken eeuwig gezegenden Verlosser, Godt, in het Euangelie, voorgestelt heeft (s) [tot] een middel van versoeninge, om, door het geloove te worden aengenomen. Deze verzoening is gegrond in sijnen bloede, in de bloedige en volmaekte gehoorzaemheid van den Middelaer. Deze voorstelling van den Verlosser, tot een middel van verzoening, dient tot een betooninge en duidelyke openbaermaking van sijne rechtveerdigheyt, door de vergevinge der sonden die te vooren geschiet zijn, onder de verdraegsaemheyt Godts.

De betoning van Gods rechtvaerdigheid, is de duidelyke openbaermaking van den weg der rechtvaerdiging voor God: want de spreekwijs *Gods rechtvaerdigheid*, moet hier in denzelvden zin genomen worden, als vs. 21, 22. — *De zonden, welke te voren geschied zijn, onder Gods verdraegzaemheid*, zijn de hemeltergende grouwelen, welke de Heidenen, en ook de Christenen te Rome, zo velen zy Heidenen van oorsprong waren, te voren, eer hun het Euangelie gepredikt was, bedreven hebben: en welke grouwelen God, uit kracht van zijne taeije langmoedigheid, niet, met welverdiende oordeelen gestraft had. God had zulke boosdoeners, naer het gestrenge van zijne rechtvaerdigheid, kunnen verdelgen van den aerdbodem zijnes aengezichts; maer Hy had hun gedragen, in zijne langmoedigheid. Thans waren hun, zo velen zy geloovden, die grouwelen *vergeven*, om de voldoening van CHRISTUS.

Nu was deze *vergeving der zonden* — *eene betoning*, eene duidelyke openbaermaking van *Gods rechtvaerdigheid*, dat is; van den weg der rechtvaerdiging voor God, die door het Euangelie, werd bekend gemaekt. Uit deze vergeving der zonden, was het allerblijkbaerst; dat zondaers, ook de grootste en uitnemendste van dezen, alleen uit genade, door mid-

(r) 2 Cor. 5: 19. Coloss. 1: 20. Hebr. 4: 16. 1 Joh. 4: 10. (s) Exod. 25: 17.

middel van het geloov, gerechtvaerdigd of onschuldig verklaerd worden, op grond der borgtochtelyke voldoening van den gezegenden Middelaer. — God zeg ik, stelt zijnen Zoon, in het Euangelie, voor als een middel van verzoening.

26. Tot een betooninge en duidelyke openbaermaking van sijne rechtveerdigheyt in desen tegenwoordigen tijt, voor zo ver de Euangelieleer, omtrent de rechtvaerdiging van eenen zondaer voor God, alleen door het geloov, met uitsluiting van alle eigene verdiensten; nu onder den dag der vervulling, veel duidelyker is bekend gemaekt, dan ooit te voren: op dat hy rechtveerdigh zy, ende rechtveerdigende den genen, die uyt den geloove Jesu is.

Uit het geloov van JESUS te zijn, is eene Hebreeuwsche manier van spreken, zeggende het zelvde, als in JESUS te geloven, vergel. Kap. IV: 16. Gal. III: 7, 8. — *Opdat God rechtvaerdig zy, en rechtvaerdigende den genen, die uit het geloov van* JESUS is, zegt, in den stijl van PAULUS: „ opdat „ het blijke, dat God rechtvaerdig zy, wanneer Hy eenen „ zondaer, die in JESUS geloovt, hoe verdoemelyk hy ook „ wezen moge, rechtvaerdigt en onschuldig verklaert." En indedaed, God is alleszins rechtvaerdig, in deze genadige handeling: omdat CHRISTUS, als Borg, voor en in de plaets van dien zondaer, volkomenlyk heeft voldaen, en eene eeuwige gerechtigheid aengebracht. Die borgtochtelyke gerechtigheid van den Middelaer, wordt den zondaer, als zijne eigene personeele gerechtigheid toegerekend; en de zondaer neemt die gerechtigheid, voor zich zelven aen, door het geloov. Derhalven is God rechtvaerdig, wanneer Hy eenen gelovigen zondaer, op grond der gerechtigheid van CHRISTUS, rechtvaerdigt en onschuldig verklaert.

Maer deze rechtvaerdigheid van God, in het rechtvaerdigen van eenen gelovigen zondaer, was allerblijkbaerst, uit de prediking van het Euangelie; waerdoor CHRISTUS werd voorgesteld, tot een middel van verzoening, om van zondaren, door het geloov, te worden aengenomen, verg. vs. 5.

B. Dan de Apostel voorzag wonder wel, dat 'er, by het hoogmoedig vleesch, zeer schynbare bedenkingen, tegen deze vernederende Euangelieleere, zouden opkomen. Hy oordeelt het daerom nodig, deze tegenwerpingen, met opzet te wederleggen, Kap. III: 27— IV: 25.

1. De eerste tegenwerping is deze, dat 'er, volgens de voorgestelde leer der rechtvaerdiging, geen stof tot roem, voor eenig mensch zou overblijven, Kap. III: 27, 28.

—. De oplossching dezer tegenwerping vinden wy vs. 27, en

——. Het duchtig besluit, het welk de Apostel daeruit afleid, vs. 28.

27. **Waer is dan de roem?** zult gy denken: volgens de voorgestelde leer, dat een zondaer, alleen door het geloov in CHRISTUS, met uitsluiting van eigene verdiensten, gerechtvaerdigd word, dan zou 'er voor niemand, hoe ook bevoorrecht, en hoe nauwgezet ook in zijnen wandel, gene de minste stof, tot roem en zelvsverheffing overblijven; dan moet men de vergeving van zonden, en de gansche zaligheid, enkel aen Gods genade, en de bloedstorting van den Middelaer, geheel dank weten. Zo is het ook. Er blijvt gene stof tot roem, voor eenig mensch overig. **Hy is uytgesloten,** de weg tot zelvsverheffing, en een ydel vertrouwen op zich zelven, is voor eens en altoos toegemuurd. Alle schijnbare aenleiding tot roem, is zo wel voor Joden, als voor Heidenen, ten eenemael wechgenomen. **Door wat wet,** is de roem uitgesloten? door de wet **der wercken?** heeft God ons bevolen, de wet der zeden te gehoorzamen, en ons beloovt, dat wy daer door zijne gunst gewinnen kunnen? **Neen** waerlyk; dan zou de roem niet uitgesloten wezen: want die met zijne werken, de Goddelyke gunst verdient, heeft grond, om zich te beroemen, vergel. Kap. IV: 2; **maer** het is eene geheel andere wet. De roem wordt ten eenemael uitgesloten, **door de wet des geloofs.** Het geloov in CHRISTUS, wordt door het Euangelie, als eene wet, als een gebod, voorgeschreven, vergel. Marc. I: 15.

1 Joh.

1 Joh. III: 23. Door deze wet van het geloov, is de roem uitgesloten: want het geloov geevt, aen Gods genade, en de gerechtigheid van den Middelaer, alleen alle de eer van onze gansche behoudenis; en hy, die zijne rechtvaerdiging toeschrijvt, aen de gerechtigheid van CHRISTUS, vind zekerlyk genen grond, om te roemen op zich zelven; het geloov doet ons, ons zelve verlochenen, en afzien van alle eigene krachten; waerop zouden wy dan roemen kunnen?

Maer, zou men kunnen denken, onder de oude huishouding, was 'er eene wet der werken, en zy is 'er nu ook nog, onder het Euangelie. — Er was, onder de oude huishouding, eene wet der werken, voor zo ver de Israëliten verplicht waren, om de Mosaïsche wetten te gehoorzamen; maer niet in dien zin, in welken het de Apostel neemt. Deze wet was den Israëliten niet voorgeschreven, om, door het gehoorzamen van hare eisschen, de rechtvaerdiging voor God te verdienen: maer om hen de onmogelykheid te doen begrijpen, van hun wezenlyk heil, door eigene krachten, te bevorderen; en met verlangen, te doen uitzien, naer de plaetsvervangende voldoening van den beloovden Borg. — Onder het Euangelie, is de wet der zeden ook van eene onlosmaekbare verplichting; maer zy is gene wet der werken, in dien zin, in welken het de Apostel neemt. Zy is ons voorgeschreven, om hare geboden, door den Goddelyken bystand, te gehoorzamen, en daer door de vruchten van ons geloov, en de blijken van onze dankbaerheid, openbaer te maken: maer geenszins om daer door de rechtvaerdiging voor God te verdienen. Dat zou de wet des geloovs verwoesten.

28. (*t*) Wy besluyten dan, by eene wettige gevolgtrekking, daer God ons, in het Euangelie de wet des geloovs, door welke alle roem geheel wordt uitgesloten, heeft voorgeschreven, dat de zondige mensche, wie hy ook wezen moge, Jood of Heiden, hoe groot en afschuwelyk zijne zonden ook wezen moge, door middel van het ge-

(*t*) Hand. 13: 38. Rom. 8: 3. Galat. 2: 16. Hebr. 7: 25.

loove in CHRISTUS, als den eenigen en algenoegzamen Verlosser, gerechtveerdigt en onschuldig verklaerd wort, even als of hy, in eigene persoon, die gehoorzaemheid volbracht had, welke CHRISTUS, als Borg, voor hem volbracht heeft; sonder de wercken der wet; zonder dat onze gehoorzaemheid aen de Goddelyke wetten, onze deugdzaemheid, of goede werken, eenigszins in aenmerking komen. Alle eigene werken en verdiensten, hoe ook genaemd, en van welken aert zy ook wezen mogen; zijn in het stuk van 's zondaers rechtvaerdiging, geheel en volkomen uitgesloten.

2. *De tweede tegenwerping is deze, dat een Jood, boven eenen Heiden, geen het minste voorrecht hebben zoude, vs.* 29, 30.

29. Is dan Godt, zult gy verder tegenwerpen, wanneer Hy elken zondaer, die in CHRISTUS geloovt, uit welk een volk hy ook moge oorsprongelyk zijn, rechtvaerdigt en onschuldig verklaert, [*een Godt*] der Joden alleen? God begunstigt immers de Joden, die het volk van zijn byzonder eigendom uitmaken, boven de blinde Heidenen; maer, volgens de voorgestelde leer van de rechtvaerdigheid des geloovs, zouden Joden en Heidenen beide, wanneer zy geloven, gerechtvaerdigd worden; zouden dan de eersten niets vooruit hebben, boven de laetsten? Waer blijvt dan Gods byzondere gunst, jegens de Joden? Maer gy bedriegt u. Kont gy van Gods goedheid verwachten, dat Hy de Heidenen voor altoos verstoten zal? Nu is die heuchlyke tijd gekomen, in welke de duidelyke Voorzeggingen der Propheten, nopens de roeping der Heidenen, hare vervulling bekomen. Verbeeld gy u nog langer, dat God, ook nu onder den dag van het Euangelie, de God en begunstiger zy der Joden alleen, by uitsluiting? Ende en is hy 't, nu onder den dag der vervulling, niet oock der Heydenen? Ja, gewisselyk, buiten allen twijffel, oock der Heydenen. Dit is die gezegende verandering, welke het Euangelie in de

wae-

waereld heeft te weeg gebracht; dat ook de Heidenen, zo velen 'er in CHRISTUS geloven, voor God gerechtvaerdigd worden. Het geloov is het eenige middel, om de gerechtigheid van CHRISTUS aen te nemen, en hare gezegende vruchten deelachtig te worden. Nationale voorrechten, en personeele verdiensten, komen in het geheel niet in overweging, om, in de vierschaer van den eeuwigen Richter, gerechtvaerdigd en vrygesproken te worden.

30. God is de algemene God van alle menschen, die namelyk, de wet des geloovs gehoorzamen, en dien weg bewandelen, welken Hy, door het Euangelie aen zondaren, tot hunne eeuwige behoudenis, heeft voorgeschreven. Derhalven is Hy, zo wel voor gelovige Heidenen, als voor gelovige Joden, een genadig God, en een Vader van veel ontferming. Naedemael hy, in den gezegden zin, een eenigh Godt is, de algemene en weldadige God van allen, die geloven; die de Besnijdenisse, dat is, de besnedene Joden, nu en altoos, zo lang de waereld staet, rechtveerdigen sal uyt het geloove, ende de Voorhuyt, dat is: de Heidenen, die de voorhuit dragen, door het geloove.

De uitdrukkingen, *uit het geloov* en *door het geloov*, hoewel in klank onderscheiden, hebben onzes erachtens, in den zakelyken zin, dezelvde beteekenis.

3. *De derde tegenwerping is deze, dat de leer van den Apostel, met die van* MOSE *en de Propheten strijdig ware, Kap. III: 31 — IV: 25.*

—. *In het gemeen wordt deze tegenwerping voorgesteld en beantwoordt, vs. 31.*

31. Doen wy dan de wet te niete door het geloove? Dat zy verre: maer wy bevestigen de wet.

De *wet* is, onzes erachtens, de leer van het Oude Testament, welke vs. 21. de Wet en de Propheten genaemd wordt. — Het *geloov* is de leer van het geloov, de leer, dat een zondaer, alleen door het geloov, gerechtvaerdigd worde. — De mening van den Apostel is derhalven deze. „ beweren wy iets, het welk strijdig is, met de leer van

„ het Oude Testament; wanneer wy leeren, dat een zon-
„ daer, wie hy ook wezen moge, alleen door het geloov
„ in CHRISTUS gerechtvaerdigd worde? Neen waerlyk; wel
„ verre daervan daen; wy bevestigen en ſtaven daer door de
„ leer van MOSE en de Propheten."

HET IV. KAPITTEL.

——. *Meer byzonder betoogt de Apostel zeer uitvoerig, dat de Euangeliſche leer der rechtvaerdiging, met die van* MOSE *en de Propheten, volkomen overeenſtemme, Kap. IV.*

/. Eerst beroept hy zich, op het voorbeeld van den uitmuntenden ABRAHAM, *den beroemden Stamvader van gansch Israël, die alleen door het geloov, zonder eenig opzicht tot zijn lovwaerdig gedrag, voor God gerechtvaerdigd is, vs.* 1-5.

†. De uitmuntende man heeft zich geenszins, op zijne werken, als op den grond van zijne rechtvaerdiging, kunnen beroemen, vs. 1, 2.

1. WAt ſullen wy dan ſeggen, (*a*) dat Abraham onſe vader verkregen heeft nae den vleeſche?

De ſtijl van PAULUS is doorgaens, vooral in dezen briev, zeer kort en in één gedrongen. Wanneer wy zijne woorden, overeenkomſtig zijn oogmerk, en het verband van zaken, eenigszins aenvullen en uitbreiden, zal alles veel duidelyker wezen, op deze wijs: *Wat dan? zullen wy, by voorbeeld, zeggen; dat* ABRAHAM, *onze Vader, verkregen heeft, naer het vleesch?*

Het woord, hier *verkrijgen* vertaeld, zegt eigenlyk vinden, en wel bepaeldelyk, in den Hebreeuwſchen ſpreektrant, genade vinden, gunst erlangen, vergel. Gen. VI: 8. XVIII.

(*a*) Jeſ. 51: 2.

XVIII: 3. — De uitdrukking, *naer het vleesch*, brengen zommigen tot het woord *Vader*, in dezer voege, ABRAHAM, *onze Vader, naer het vleesch*; maer dit is kennelyk ſtrijdig, met de zamenſtelling der oorſprongelyke woorden. Voor het naest zouden wy denken, dat de Apostel het oog hebbe, op uitwendige verrichtingen, welke in het vleesch, dat is, in het lichaem, worden uitgeoeffend; te meer omdat hy vs. 2. van de *werken* ſpreekt; byzonder op de beſnijdenis, welke Kap. II: 28. gezegd wordt, in het openbaer, in het vleesch of lichaem te zijn.

Op deze gelegde gronden, wil de Apostel dit zeggen: „ Wanneer wy leeren, dat een zondaer, alleen door het „ geloov in CHRISTUS, voor God gerechtvaerdigd worde, „ zonder dat zijne deugden, als gronden van verdienstelyk„ heid, eenigszins in aenmerking komen, ſpreken wy MOSE „ en de Propheten niet tegen, maer wy bevestigen hunne „ leer. Laet ik de zaek, met eenig merkwaerdig voorbeeld', „ ophelderen. Bepalen wy ons aenſtonds, by den groten „ ABRAHAM, die zulke buitengewone proeven van zijne ge„ hoorzaemheid aen God gegeven heeft. Zullen wy nu zeg„ gen, dat deze onze Stamvader, door zijne uitwendige ver„ richtingen, genade gevonden, en de Goddelyke gunst „ verdient hebbe? Neen waerlyk. — Het is zo; hy heeft „ ſchitterende proeven van onbepaelde gehoorzaemheid, in „ zijn gedrag, gegeven; maer deze gehoorzaemheid was hy, „ aen zijnen Oneindigen maker en weldoener, verſchuldigd; „ gevolgelyk kon hy daer door noch de Goddelyke gunst „ verdienen, noch de ſchuld van vorige overtredingen uit„ wisſchen."

2. Want, liever, *immers* of *waerlyk*, vergel. Joh. IX: 30; *Immers* indien Abraham uyt de wercken, op grond der innerlyke waerde van zijne deugdzame handelingen, gerechtveerdigt is, en, door zijne lovwaerdige daden, de Goddelyke gunst verworven heeft; ſo heeft hy roem, lov, en achting, by de menſchen verkregen; maer niet by Godt. Dan nog zou Abraham genen grond gehad hebben, om zich, voor God, te beroemen; dan nog zou hy, met nederige dankzegging, eerbiedig hebben moeten erken-

nen, dat hy alles, alleen aen Gods vrymachtige genade, had dank te weten.

In de daed, zo is het ook. Verönderstellen wy eens, dat God, met ABRAHAM, even eens gehandelt had, als met den rechten ADAM; dat Hy, op ABRAHAMS gehoorzaemheid, zijne byzondere gunst en het eeuwig leven, beloovt; en dat ABRAHAM dat beloovde goed, door zijne gehoorzaemheid, verworven had; dan nog zou de Aertsvader genen roem by God gehad hebben. Trouwens hy volbracht die gehoorzaemheid, niet door eigene krachten, maer door Gods genade. Daerenboven zou hy, eigenlyk gesproken, nog niets verdient hebben, noch, op zijne verdiensten, hebben kunnen roemen; naerdien hy eene volkomene gehoorzaemheid, in alles, aen God verschuldigd, en God geenszins verplicht was, om die gehoorzaemheid te belonen. Die niets meer doet, dan hy verplicht is, heeft genen grond, om zich te beroemen, noch eenig recht van aenspraek, om beloning te vorderen.

††. ABRAHAM *is alleen door het geloov, het welk alle verdiensten uitsluit, voor den eeuwigen Richter, gerechtvaerdigd, vs.* 3-5.

‡. *Ten betoge daervan beroept zich de Apostel, op eene bekende plaets, in de schriften van het Oude Testament, vs.* 3, *en*

‡‡. *Maekt vervolgens, over die aengehaelde plaets, eenige aenmerkingen, tot staving van zijne leer, vs.* 4, 5.

3. Want wat segt de Schrift, Gen. XV: 6? (*b*) Ende Abraham geloofde Godt, ende het is hem gerekent tot rechtveerdigheyt.

De Apostel haelt deze plaets aen, volgens de Grieksche vertaling der LXX. — ABRAHAM *geloovde God*, of, gelijk MOSE heeft; hy geloovde *in den* HEER, dat is: „ hy verliet zich „ op Gods belovten, met een volkomen vertrouwen, op de „ onwankelbare trouw van den Onfeilbaren, die dezelven ge-

„ daen

(*b*) Gen. 15: 6. Galat. 3: 6. Jac. 2: 23.

„ daen had." — Dit geloov van ABRAHAM was zeer merkwaerdig. God had hem grote en dierbare belovten gedaen; dat de HEER zijn schild zou zijn, om hem, in het midden van een vreemd land, en van afgodische Heidenen, tegen alle vyandelyke aenvallen, te beveiligen; dat de HEER zelvs zijn grote loon zou zijn, en zijne getrouwheid, uit de schatten der Goddelyke Algenoegzaemheid, genadig vergelden; dat 'er uit hem een talrijk nageslacht zou geboren worden, groter in menigte, dan de starren des hemels. In deze laetste belovte, lag ingewikkeld opgesloten, dat de MESSIAS, dat zegenend zaed, uit hem stondt voort te komen, gelijk hem reeds lang te voren was toegezegd, vergel. Gen. XV: 1-5. — Nu geloovde ABRAHAM God; hy berustte, met zijn gansche hart, in deze belovten, en hield zich, uit kracht der Goddelyke waerheid, verzekerd, dat dezelve onfeilbaer zouden vervuld worden. — Dit was eerst God te geloven, met nadruk, daer de beloovde zaken, naer alle menschelyke uitzichten, hoogst onwaerschijnlyk waren, gelijk in het vervolg, nader blijken zal, vs. 18-21.

En het is hem gerekend tot rechtvaerdigheid. — Dit geevt zekerlyk niet te kennen, dat het geloov, uit hoofde van deszelvs innerlyke waerdigheid, Gode zo aengenaem zy, dat de daed des geloovs den zondaer, als een verdienstelyk werk, tot eenen grond van rechtvaerdiging, voor God, worde toegerekend. Dan zou de Apostel zich zelven kennelyk tegenspreken, daer hy bezig is, om juist het tegendeel te betogen: dat namelyk ABRAHAM genen roem by God gehad hebbe; noch eenigen grond van aenspraek, om loon te vorderen. — Maer wat dan?

Vooraf hebben wy aen te merken, dat ABRAHAM toen niet eerst voor God gerechtvaerdigd wierd, wanneer hy de hier bedoelde belovte geloovde; maer hy had, reeds jaren te voren geloovt; derhalven was hy ook, reeds lang geleden, voor God gerechtvaerdigd, vergel. Gen. XII: 1-4.

Laten wy wijders, met den nadruk der oorsprongelyke woorden, raedplegen. — Het Hebreeuwsche woord, van het welk MOSE zich bedient heeft, door *rekenen* vertaeld, zegt eigenlyk snoeien, eenen boom, van vreemde loten te

zuiveren; hiervan daen wordt het overgebracht, tot het beoordeelen van eene zaek, waerdoor men als het ware het valsche, van het echte, afsnijd; daerom wordt het genomen, in den zin van beoordeelen, schatten, en waerdeeren, Neh. XIII: 13. Ps. LXXXVIII: 5. Het Grieksche woord, het welk PAULUS gebruikt, is van de wiskunstenaers ontleend, en zegt eene som te berekenen, een besluit op te maken, vergel. Kap. III: 28. — Het gansche voorstel gevolgelyk, ABRAHAM *geloovde God, en het is hem gerekend tot rechtvaerdigheid*, komt, in den zakelyken zin, hier op uit: „ ABRAHAM berustte, in de Goddelyke belovten, hoe onwaerschijnlyk de vervulling, naer alle menschelyke uitzichten, ook wezen mogt; met een hartelyk vertrouwen, en de kracht van zijn geloov, het welk hy, in dit geval, zo duidelyk openbaer maekte, was een kennelyk bewijs, dat hy, reeds lang te voren, voor God gerechtvaerdigd ware."

4. Nu den genen die werckt en wort de loon niet toegerekent nae genade, maer nae schult.

Het *werken* wordt vs. 5, tegen het *geloven*, kennelyk overgestelt. Nu geloovt men, wanneer men zich, met afzien van alle eigene verdiensten, eenvouwig verlaet, op Gods gunstige toezegging. *Die werkt*, is derhalven iemand, die zich toelegt, op het betrachten van goede werken, met oogmerk, om daer door de Goddelyke gunst te verdienen. — De kundigheid van *loon* ontleent de Apostel, uit Gen. XV: 1. Onder alle belovten, welken God aen ABRAHAM gedaen had, was ook deze: dat Hy zelvs, in alle zijne algenoegzaemheid, de loon van den Aertsvader wezen zoude. — Wijders spreekt PAULUS, van een *toerekenen naer genade, en naer schuld*. Een loon wordt iemand *toegerekend, naer genade*, wanneer hem eene beloning wordt toegelegd, uit enkele goedheid; zonder dat hy 'er het minste recht van aenspraek op hebbe. Een loon wordt iemand *toegerekend naer schuld*, wanneer hy, uit kracht van het werk, het welk hy verricht heeft, de beloning op zijn eigen recht vorderen kan.

Na deze korte aenmerkingen, is des Apostels mening zeer duidelyk: „ ABRAHAM, wil hy zeggen, heeft Gode geloovt;

„ hy

„ hy verwachtte alles, op grond der Goddelyke belovten;
„ hy werkte niet, hy vertrouwde niet, op eigene verdien-
„ ften; en daerom is hy de beloning, welke God hem had
„ toegezegt, waerdig geoordeeld, niet naer fchuld, maer
„ alleen naer genade."

5. Doch den genen die niet en werckt, die geen het minfte vertrouwen ftelt, op de innerlyke waerdy en verdienstelykheid zijner werken, maer gelooft in hem, die den godtloofen rechtveerdigt, zich, met een volkomen vertrouwen, op Gods belovten verlatende; wort fijn geloove gerekent tot rechtveerdigheyt. By den zodanigen, is zijn geloov een kennelyk bewijs, dat God hem, uit loutere genade, gerechtvaerdigt hebbe. Dit nu was het geval van Abraham.

De befchrijving, welke de Apostel hier van God geevt, verdient nog opmerking: *in Hem, zegt hy, die den godlofen rechtvaerdigt.* — PAULUS wil ons daer door een denkbeeld geven van den rijkdom der genade, welke God ten toon fpreid, in de grote weldaed der rechtvaerdiging. Trouwens welk eene onnadenkelyke nederbuiging van Gods ontferming, dat Hy eenen *godlofen*, die, met de ganfche waereld, voor Hem, verdoemelyk is, rechtvaerdigt en onfchuldig verklaert; en dat zo volkomen, als of hy nimmer eenige zonde begaen had. — Of hebben wy, door eenen *godlofen*, eenen gelovigen en heiligen mensch te verftaen, die te voren godloos geweest is? waerlyk dusdoende wordt al de nadruk, uit PAULUS woorden, wechgenomen.

Maer hoe kan God eenen godlofen rechtvaerdigen? moet de zondaer niet eerst geloven, en daertoe, door de genade van den Heiligen Geest, wedergeboren worden? Men heeft hevig getwist, of de rechtvaerdiging, dan of het geloov, voorgae. De ganfche zaek hangt af, van het verfchillend oogpunt, uit het welk dezelve befchouwd wordt. De rechtvaerdiging van den godlofen, waervan de Apostel ter dezer plaets fpreekt, gaet voor het geloov, en beftaet daerin, dat God de Vader de borggerechtigheid van CHRISTUS aen eenen godlofen, als zijne eigene gerechtigheid, toerekent; en hem volkomen vryfpreekt, van de fchuld en ftraf zijner zonden:

omdat CHRISTUS als Borg, in zijne plaets betaelt heeft. Het geloov zelvs, het welk aen den godlosen geschonken wordt, is eene vrucht dezer rechtvaerdiging, of der toerekening van CHRISTUS gerechtigheid. Dit is de rechtvaerdiging des godlosen. — Wanneer nu een zondaer geloovt, en de gerechtigheid van CHRISTUS voor zich zelven aenneemt, krijgt hy werkelyk deel, aen de gezegende vruchten der toegerekende gerechtigheid van den Middelaer; zijnde de vergeving der zonden, en de aenneming tot kinderen. Dit is de rechtvaerdiging des geloovs.

Vergelyk ons *Onderwijs in den Godsdienst* VIII Deel. p. 640—

Het wijst zich van zelvs, waerom de Apostel zich juist, op het voorbeeld van ABRAHAM, beroepen hebbe. Niet alleen omdat hy de Stamvader was van alle de Joden, op welken zy groten roem droegen; maer ook voornamelyk omdat hy luisterrijk had uitgemunt, in gehoorzaemheid en deugd. Indien 'er iemand, onder de kinderen der stervelingen, in aenmerking komen konde, om uit de werken gerechtvaerdigd te worden, dan was het ABRAHAM; die zulke schitterende proeven van eene onbepaelde gehoorzaemheid, ook in de allermoeilykste gevallen, gegeven had. Maer de uitmuntende man had niet gewerkt, of eenig het minste vertrouwen, op de innerlyke waerdy zijner werken gestelt. Hy had zich, met een hartelyk geloov, eenvouwig op Gods belovten verlaten; en dit zijn geloov was een onlochenbaer bewijs, dat hy reeds lang te voren, door eene onmiddelyke toerekening der aenstaende gerechtigheid van den MESSIAS, voor God gerechtvaerdigd ware.

II. Wijders beroept zich de Apostel, op het getuigenis van den Koninglyken Propheet DAVID, *die Ps. XXXII:* 1, 2, *de leer der genadige rechtvaerdiging, zo allerduidelykst had voorgestelt*, *vs.* 6-8.

6. De Koninglyke Propheet David heeft, over de rechtvaerdiging van eenen zondaer, uit enkele genade, zonder eenig opzicht tot de verdienstelykheid der werken, even eens ge-

gedacht, als Abraham; en daeruit volgt van zelvs, dat mijne leer, omtrent dit gewichtig ſtuk, met die van het Oude Testament, volledig overeenſtemme. Gelijck oock David den zondigen menſche, hoe verdoemelyk hy ook in zich zelven wezen mag, ſaligh ſpreeckt, welcken Godt de borgtochtelyke rechtveerdigheyt van den MESSIAS, als zijne eigene perſonele gerechtigheid, toerekent ſonder wercken. De Propheet ſpreekt geen enkel woord van de werken, ten betoge, dat de verdienstelykheid der werken geheel in gene aenmerking kome.

7. [*Seggende*,] (*c*) Saligh zijnſe welcker ongerechtigheden vergeven zijn, ende welcker ſonden bedeckt zijn:

8. Saligh is de man, welcken de Heere de ſonde niet toe en rekent.

De Apostel haelt de tael van den Koninglyken Dichter woordelyk aen, volgens de Griekſche vertaling der LXX, omdat deze, ter dier tijd, in een algemeen gebruik was. — De weldaed, welke de Vader der ontferming aen eenen godloſen bewijst, zijnde een vrucht der toegerekende borggerechtigheid van den Middelaer, is de vergeving der zonden. Deze weldaed wordt, volgens den poëtiſchen ſtijl, met drie gelykluidende ſpreekwijzen voorgeſteld, om de volkomenheid van die vergeving uit te drukken; zodat 'er gene gedachtenis van ſchuld meer overig blijve.

De leer van PAULUS derhalven ſtemde, met die van MOSE en de Propheten, volkomen overeen. — Van MOSE hebben wy het reeds gezien, vs. 1-5. De Apostel beroept zich hier, op het getuigenis van DAVID, ên niet van eenen anderen Propheet; omdat DAVID een zeer groot gezach had, by de Joden, die hem hielden, voor den uitnemendſten der Propheten. Daerenboven, in ABRAHAMS tijd, had de wet der ſchaduwen nog gene plaets. Deze is, ruim drie eeuwen later, ingekomen. Men zou daerom, op de gedachten, hebben kunnen komen, of de invoering van deze wet ook ee-

(*c*) Pſ. 32: 1.

nige verandering, in de rechtvaerdiging, gemaekt hadde. Om deze reden beroept zich de Apostel, op het getuigenis van den Koninglyken Propheet DAVID, in wiens tijd de wet der plechtigheden in volle kracht was.

III. Vervolgens gaet de Apostel over, om aen te tonen, dat de besnijdenis, en andere wettische plechtigheden, genen den minsten invloed hebben, op de rechtvaerdiging; naerdien Abraham reeds gerechtvaerdigd was, eer hy besneden werd; en daeruit leid hy wederom dit gevolg af, dat niet alleen besnedene Joden, maer ook onbesnedene Heidenen, op dezelvde wijs als ABRAHAM, *kunnen gerechtvaerdigd worden; wanneer zy de voetstappen des geloovs van dezen Aertsvader naervolgen, vs.* 9-17.

§. *Ten aenzien der besnijdenis, vs.* 9-12.

†. *Eerst leert hy, dat de besnijdenis, in het stuk der rechtvaerdiging, niets geve of neme, vs.* 9, 10. *en*

††. *Dan, dat zo wel de Heidenen, zonder besnijdenis, als de Joden, kunnen gerechtvaerdigd worden, wanneer zy, even als* ABRAHAM *geloven, vs.* 11, 12.

9. Dese saligsprekinge dan, (liever deze *zaligheid*, dat uitnemend voorrecht, waervan DAVID Ps. XXXII: 1, 2. gesproken heeft, bestaende in de vergeving der zonden, zo volkomen, dat 'er zelvs gene nagedachtenis van schuld meer overig blijve;) *deze zaligheid dan*, is die [*alleen*], en by uitsluiting, over de Joden, die het teeken der Besnijdenisse in hun vleesch dragen? ofte is die zaligheid oock over de Voorhuyt? of kunnen de Heidenen, die de voorhuit hebben, onder den wel aengenamen tijd van het Euangelie, ook deel krijgen, aen deze genade weldaed? Immers is de rechtvaerdiging en de vergeving der zonden, geen uitsluitend voorrecht voor de Joden, maer dit grote goed is even verkrijgbaer, voor de Heidenen: Want dit ligt duidelyk, in de aengehaelde woorden van David; hy spreekt in het algemeen, van eenen mensch, zonder eenige be-

bepaling, of uitzondering. De zaek wordt bevestigd, door het voorbeeld van Abraham zelven. Immers wy feggen (of liever *wy hebben* zo even vs. 3. *gezegt*, en het, uit eene merkwaerdige plaets in de fchrivten van Mofe, bewezen) dat Abraham het geloove, waerdoor hy zich onwankelbaer verliet, op de belovten van den Onfeilbaren, met het hoogfte recht, gerekent is tot rechtveerdigheyt, en gefchat, als een kennelyk bewijs, dat hy, op grond der toegerekende gerechtigheid van den MESSIAS, reeds lang te voren, voor God gerechtvaardigd was.

10. Hoe, of *in welken toeftand*, is 't [*hem*] dan toegerekent? In welken toeftand, verkeerde Abraham, toen hy de gemelde belovte geloovde, en zich eenvouwig verliet, op Gods onfeilbare waerheid; zonder eenig het minfte vertrouwen te ftellen, op zijne deugden en lovwaerdige daden? wanneer is hem zijn geloov toegerekend, tot rechtvaerdigheid? op welken tijd heeft hy, door de kracht van zijn geloov, die kennelyke proev gegeven, dat hy voor God gerechtvaerdigd was? Is dit gefchied, als hy in de Befnijdeniffe was, of in de voorhuyt; als hy reeds befneden, of als hy nog onbefneden was? Niet in de Befnijdeniffe, maer in de voorhuyt. Toen Abraham, in het gemelde geval, door de kracht van zijn geloov, openbaer maekte, dat God hem gerechtvaerdigt had, was hy nog niet befneden. Trouwens eerst lang daerna, toen Ismael reeds 13 jaren bereikt had, is Abraham befneden, vergel. Gen. XVII: 25—. De befnijdenis derhalven had genen den minften invloed, op de rechtvaerdiging. Het kwam, in dit ftuk, alleen op het geloov aen. Derhalven is dat zalig voorrecht, van het welk David Pf. XXXII: 1, 2. gefproken heeft, niet by uitfluiting voor de Joden, maer ook voor de Heidenen, wanneer zy geloven.

†. *De Apostel laet eene gewichtige aenmerking vooraf gaen, omtrent het Sacrament der besnijdenis, vs.* 11[a].

††. *Uit deze aenmerking, leid hy dit wettig gevolg af, dat de rechtvaerdiging, zo wel voor de Heidenen, als voor de Joden, verkrijgbaer zy, wanneer zy, even als* ABRAHAM, *geloven, vs.* 11[b], 12.

‡. *Ten aenzien van de Heidenen, vs.* 11[b].

‡‡. *Met opzicht tot de Joden, vs.* 12.

11. (*d*) Ende hy heeft het teecken der Besnijdenisse ontfangen [*tot*] eenen segel der rechtveerdigheyt des geloofs, die [*hem*] in de voorhuyt [*was toegerekent*]: op dat hy soude zijn een vader van alle die gelooven in de voorhuyt zijnde, ten eynde oock haer de rechtveerdigheyt toegerekent werde:

De voorafgaende aenmerking, omtrent het Sacrament der besnijdenis, is deze vs. 11[a]. ABRAHAM *heeft het teeken der besnijdenis ontvangen, (tot) een zegel der rechtvaerdigheid des geloovs, welke (hem) in de voorhuit, (was toegerekend).* Immers zo hebben het de Onzen vertaelt en aengevuld. — Het *teeken der besnijdenis* zegt zo veel, als de besnijdenis, welke een uitwendig en zichtbaer teeken was; of de besnijdenis, welke een teeken was van Gods verbond en belovte. — De benaming van een *zegel* is ontleend, van een oud gebruik, volgens het welk men een zegel drukte, op schrivten van zeer groot belang; gelijk Koninglyke bevelen, gunstbrieven, en dergelyken, om den inhoud daer van des te sterker te bevestigen. Zo werd het onmenschelyk moordbevel, het welk Koning AHASVEROS, op aenhitsing van den trotschen HAMAN, aen zijne Landvoogden, rondzondt; om alle de Joden, op eenen dag, te doden; als mede de gunstbriev, welken die zelvde Koning, op de bede van ESTHER verleende, met zijnen ring verzegeld, Esth. III: 12, 13. VIII: 8, 10.

Wanneer men nu de woorden van den Apostel, volgens de inlasching onzer Overzetteren, beschouwt, zou men er uit

(*d*) Genes. 17: 11.

uit besluiten, dat ABRAHAM het uitwendig teeken der besnijdenis ontvangen had, om hem te verzegelen, dat hy voor God gerechtvaerdigd was, op grond der gerechtigheid van den MESSIAS, welke hem was toegerekend; toen hy, nog onbesneden zijnde, de daed des geloovs, voor de eerstemael, uitoeffende. — Maer deze opvatting steunt alleenlyk, op de willekeurige invullingen van onze Overzetteren. Er staet eenvouwig, in den oorspronkelyken Text: hy *heeft het teeken der besnijdenis ontvangen, zijnde een zegel der rechtvaerdigheid des geloovs in de voorhuid*, dat is: des geloovs, het welk hy reeds in de voorhuid, oeffende.

Wat is nu hier de *rechtvaerdigheid des geloovs?* — Men moet PAULUS, uit zijnen eigenen stijl, verklaren; die, vooral in dezen Briev, zeer ongemeen is. Onzes erachtens, bedoelt hy de leer der rechtvaerdiging, die grote waerheid van het Euangelie, dat elk een zondaer, die in CHRISTUS geloovt, voor God rechtvaerdig zy; en, door middel van dat geloov, de vruchten van CHRISTUS gerechtigheid geniete, even als Kap. I: 17. III: 22.

De mening derhalven van den Apostel is deze: „ ABRAHAM *heeft het* uitwendig *teeken der besnijdenis ontvangen*, „ als *een zegel*, om *de rechtvaerdigheid des geloovs*, om die „ gewichtige waerheid, welke in het Euangelie allerduidelykst geopenbaerd wordt, te bevestigen, dat een zondaer, „ die geloovt, voor God rechtvaerdig zy; en dit geloov „ heeft ABRAHAM uitgeoeffent, *in de voorhuid*, lang voor dat „ hy besneden wierd." Trouwens de besnijdenis schilderde het zedelyk bederv eigenaertig af, het welk, door de natuurlyke voortteeling, wordt voortgeplant; als mede de bloedige verzoening, zonder welke niemand met God gemeenschap hebben kan.

Had nu ABRAHAM, reeds voor zijne besnijdenis, het geloov uitgeoeffent, en was hy daer door voor God gerechtvaerdigd; dan had ook de besnijdenis, op de rechtvaerdiging, genen den minsten invloed, gelijk de Apostel betogen wilde.

De rechtvaerdiging was derhalven ook voor de Heidenen, verkrijgbaer, wanneer zy geloovden. Daerom voegt 'er de Apostel by: *op dat hy zoude zijn een Vader van alle*

die geloven, in de voorhuid zijnde, ten einde ook hun de gerechtigheid toegerekend worde. — Het geheele voorstel zal veel duidelyker zijn, wanneer wy het, in plaets van *op dat*, besluitender wijs vertalen, *zo dat*, of het blijkt dan, *dat hy een Vader zy* enz.

De benaming van *Vader* moet hier zekerlyk, in eenen overdrachtigen zin, genomen worden, voor een hoofd of voorganger, wiens voorbeeld men naervolgt. Zo is de duivel de Vader, dat is, het hoofd of de voorganger der leugenaren, Joh. VIII: 41. — ABRAHAM nu heeft het geloov reeds uitgeoeffent, eer hy besneden werd; „ *zo dat* hy, (wil PAULUS zeggen) *de Vader* of voorganger zy *van allen*,
„ *die geloven, in de voorhuid zijnde:* of van alle de Heide-
„ nen, die onbesneden zijn, en, naer zijn voorbeeld gelo-
„ ven, door zich eenvouwig te verlaten, op de belovten,
„ welken de God der waerheid doet, in het Euangelie; zon-
„ der eenig het minste vertrouwen te stellen, op hunne
„ deugden, en lovwaerdige daden."

Maer wat is nu de vrucht van dat geloov? *ten einde ook hun de rechtvaerdigheid worde toegerekend.* De *rechtvaerdigheid* kan hier niets anders beteekenen, dan de borgtochtelyke gerechtigheid van den Middelaer. — De zaek is deze. De borgtochtelyke gerechtigheid van CHRISTUS, wordt den godlozen, den uitverkorenen zondaer, wel onmiddelyk toegerekend vs. 5, maer de alleen wijze God heeft deze orde des heils vastgestelt; dat de zondaer eerst moet geloven, zal hy werkelyk deel hebben, aen de vruchten van CHRISTUS plaetsvervangende gerechtigheid, vergel. Kap. III: 28.

12. Ende Abraham is ook een vader, een voorganger der Joden, die het teeken der Besnijdenisse in hun vleesch dragen; maer de besnijdenis alleen maekt eenen Jood niet, tot eenen zoon en naervolger van Abraham. Zal hy, naer het voorbeeld van Abraham, gerechtvaerdigd worden; dan moet hy ook, even als die Aertsvader, geloven, en alle vertrouwen, op eigene werken, ten eenemael afleggen. Abraham is derhalven een Vader, en een voorganger, den genen [*namelick*] die niet alleen uyt de Besnijdenisse zijn, die niet slechts besneden zijn, en zich verbeelden, dat zy uit

uit dien hoofde eenige aenspraek hebben, op de Goddelyke gunst; maer die oock wandelen in de voetstappen des geloofs onses vaders Abrahams, 't welck geloov reeds, by den Aertsvader, plaets had, toen hy in de voorhuyt was, lang voor dat hy besneden werd.

§§. Ook kon de onderhouding der schaduwächtige plechtigheden van MOSES *wet, geen het minste recht van aenspraek, op de Goddelyke gunst, te weeg brengen, vs.* 13-17.

†. Deze stelling draegt de Apostel voor, vs. 13.

13. Want, liever *ja zelvs* of *waerlyk*, vergel. Joh. IX: 30. de belofte [*en is*] niet door de wet aen Abraham, of sijnen zade [*geschiet*], namelick dat hy een erfgenaem der werelt soude zijn, maer door de rechtveerdigheyt des geloofs.

De Apostel spreekt, van *eene belovte, aen* ABRAHAM of *zijn zaed geschied, namelyk*, of hier in bestaende, *dat hy een ervgenaem der waereld zou zijn.* — God heeft, aen ABRAHAM, en zijn zaed, zeer vele en grote belovten gedaen; als dat zijn nageslacht zeer talrijk wezen zoude, als de starren des hemels, en het zand der zee; als mede dat de MESSIAS uit zijn geslacht zoude voortkomen, en dat alle volken in Hem zouden gezegend worden, Gen. XII, XIII, XV, XVII; maer nergens vinden wy eene belovte, onder deze bewoordingen, voorgesteld, dat hy een *ervgenaem der waereld* wezen zou. De Apostel moet derhalven iets bedoelen, het welk, in de gemelde toezeggingen, zakelyk ligt opgesloten. — Wy, voor ons, hellen zeer over, om te vermoeden, dat de uitdrukking, *een ervgenaem der waereld te zijn*, eene Hebreeuwsche spreekwijs geweest zy, in dien tijd genoeg bekend; welke eenvouwig te kennen gav, eenen uitnemenden gelukstaet te bezitten, niet alleen in dit, maer ook voornamelyk in het volgend leven. Althans wy vinden zoortgelyke uitdrukkingen, welke die beteekenis hebben, in de Heilige Schrivten, vergel. Ps. XXV: 12, 13. XXXVII: 9. PAULUS zelvs drukt zich uit, op zoortgelyk eene wijs, 1 Cor. III: 21. — Dat nu aen ABRAHAM de belovte geschied zy, hy

zou, in den gezegden zin, een ervgenaem der waereld zijn, en eenen uitnemender gelukſtaet bezitten, niet alleen in dit, maer ook in het volgend leven; heeft geen betoog nodig.

Deze belovte is geſchied, *niet door de wet, maer door de rechtvaerdigheid des geloovs.* — In den oorſprongelyken Text ſtaet niet, *door* DE *wet*, met eene vingerwijs, maer *door* EENE *wet*, dat is, eene voorwaerde, of ſtellig gebod, hoedanig het ook wezen mag. — *De rechtvaerdigheid des geloovs*, of gelijk 'er wederom ſtaet, EENE *rechtvaerdigheid des geloovs*, zegt zo veel als een geloov, het welk de rechtvaerdiging ten gevolge heeft: of eene rechtvaerdigheid voor God, welke door middel van het geloov, plaets heeft.

Het is derhalven, als of de Apostel dus redeneerde: „ De beſnijdenis, heb ik gezegt, heeft genen den minſten „ invloed, op de rechtvaerdiging; even zo is het ook gele- „ gen, met de onderhouding der willekeurige en Kerkplech- „ tige wetten, welken God aen Israël, op Sinaï, door den „ dienst van MOSE, heeft voorgeſchreven. Dit blijkt we- „ derom, uit het voorbeeld van ABRAHAM. De belovte van „ alle wenſchelyk en bedenkelyk geluk, zo in dit, als in „ het volgend leven, is aen ABRAHAM en zijn zaed niet ge- „ daen, onder eene voorwaerde, dat hy ſchaduwächtige „ plechtigheden onderhouden moest. Eerst eenige Eeuwen, „ na den tijd van dezen Aertsvader, is de Wet van MOSE, „ tot een geheel ander einde, voorgeſchreven. Maer ABRA- „ HAM en zijn zaed, zouden de vervulling van deze belovte „ deelachtig worden, door middel van dat geloov, waer- „ door een zondaer voor God gerechtvaerdigd wordt."

††. *Deze ſtelling betoogt de Apostel uitvoerig, vs.* 14-17.

‡. *Eerst dat de belovte niet uit de wet zy, vs.* 14, 15.

14 (*e*) Want indien de gene die uyt de wet, of *uit eene wet* zijn, die aen zekere voorwaerde verbonden zijn, de Joden namelyk, die verplicht waren, om Moſes ſcha-

(*e*) Gal. 3: 18.

ſchaduwwetten te onderhouden; indien deze *alleen* erfgenamen der waereld, en bezitters van het hoogſte goed zijn, ſo is het geloove ydel geworden, van gene kracht of nuttigheid meer; dan heeft Abraham, aen welken de ſchaduwächtige wet onbekend was, te vergeevsch geloovt; ende dan is de beloftenisſe, welke God aen Abraham gedaen had, te niete gedaen, en niet vervuld.

15. Want de ſchaduwächtige wet werckt toorn, en heeft de bedreigde ſtraf ten gevolge; voor zo ver elke overtreder van deze willekeurige geboden zich de Goddelyke gramſchap te weeg brengt, en zich ſtrafſchuldig maekt. (*f*) Want, (liever *maer*) waer geen ſtellige wet en is, [*daer*] en is oock geen overtredinge; daer gene ſtellige wet is, kan zy niet overtreden worden.

Het woord, door *werken* vertaeld, zegt, in den gewonen ſtijl van PAULUS, niets anders dan te weeg brengen, vergel. Kap. V: 3.

De Apostel is vs. 14, 15. bezig, om te betogen, dat de ſchaduwwet van MOSE, aen Israël geenszins gegeven zy, om, door het onderhouden van hare willekeurige geboden, wezenlyk en eeuwig gelukkig te worden. Trouwens het was 'er zo verre van daen, dat zelvs die wet Gods toorn werkte; voor zo ver elke overtreding, den Israëliet ſtrafſchuldig maekte. Maer geheel anders was het, met de zaek gelegen, in ABRAHAMS tijd. Toen was die willekeurige wet nog niet gegeven, gevolgelyk was het onmogelyk, dat de Aeitsvader zich tegen dezelve bezondigde; en zich daer door de bedreigde ſtraf op den hals haelde.

‖. *Het andere deel van zijne ſtelling, dat de belovte alleen uit het geloov zy, betoogt de Apostel, vs.* 16, 17.

16. Daerom (liever, by wijs van gevolgtrekking uit het vorige, welke tevens een overgang is tot het volgende, *derhalven*). *Derhalven* isſe, te weten de belovte, van een ervgenaem der waereld, of een bezitter van het hoogſte goed

(*f*) Ioh. 15: 22. Rom. 5: 20. ende 7: 8. Galat. 3: 19.

te zijn, vergel. vs. 13, uyt den geloove. Om het beloovde goed deelachtig te worden, heeft men eenvouwig te geloven, en zich te verlaten, op de trouw van den God der waerheld, die het beloovt heeft. Zo geloovde Abraham, en, door middel van dat geloov, is hy het beloovde goed deelachtig geworden; op datſe, of liever, *zo dat* de belovte zy nae genade. Trouwens had Abraham eenige voorwaerde volbrengen moeten, om het beloovde goed te erlangen, dan zou hy het zelve verdient hebben. Maer de genade ſluit alle verdienstelykheid volſtrekt uit, vergel. vs. 4. en Kap. III: 6. Nu is Abraham het beloovde goed, alleen door het geloov, deelachtig geworden. Derhalven heeft hy het zelve, niet uit verdienſten, maer uit enkele genade, verkregen. Uit dit beredeneerde volgt wederom voort, dat het beloovde goed, ook voor de Heidenen, zonder de onderhouding van Moſes wet, verkrijgbaer zy; wanneer zy, in de voetſtappen des geloovs van den Aertsvader, wandelen; ten eynde of *zo dat* de belofte vaſt zy alle den zade, niet alleen dat uyt de wet is, maer oock dat uyt den geloove Abrahams is, (g) welcke is een vader van ons allen.

Eene *belovte is vast*, wanneer men 'er zich gerust, zonder eenige twijffeling, op verlaten kan. Zodanig zijn alle Gods belovten, en ook byzonder de hier bedoelde belovte, aen ABRAHAM gedaen. — Door *al het zaed*, hebben wy het geestelyk zaed van ABRAHAM te verſtaen, dat is: alle gelovigen, die het voorbeeld van zijn vertrouwen op de Goddelyke toezeggingen, naervolgen. In dien zelvden zin, heet ABRAHAM de Vader van allen, die geloven vs. 11. — *Het zaed*, *het welk uit de wet is*, zijn de gelovige Israëliten, onder de oude huishouding, die verplicht waren, om MOSES ſchaduwwetten te onderhouden; en *het zaed*, *het welk uit het geloov van* ABRAHAM *is*, beteekent de godvruchtigen uit de Heidenen, onder het Nieuwe Testament; die zich, even als ABRAHAM, eenvouwig op Gods belovte verlaten, en die, met de willekeurige geboden van MOSES wet, niets te doen hebben.

Zo

(g) Jeſ. 51: 2.

Zo dat de belovte vast zy, allen den zade, niet alleen het welk uit de wet is, maer ook het welk uit het geloov van ABRAHAM *is.* „ Het hoogfte goed, wil de Apostel zeggen, de „ ervenis der waereld, wordt uit loutere genade gefchonken, zonder dat de verdienstelykheid der werken, of het „ volbrengen van eenige voorwaerde, in aenmerking komen. „ Hier uit vloeit van zelvs voort, dat het geestelyk zaed van „ ABRAHAM zich, op Gods belovten, gerust verlaten kunne, „ en dat het beloovde goed verkrijgbaer zy, voor allen, „ die geloven, niet alleen uit de Joden, aen welken de „ fchaduwwet van MOSE is voorgefchreven, maer ook uit „ de Heidenen, die daer mede niets te doen hebben."

De Apostel voegt 'er by, *welke* ABRAHAM *is een Vader van ons allen.* — Hy fchreev, aen de Christenen te Rome, die Heidenen waren, van oorfprong. Van deze was ABRAHAM de natuurlyke Vader niet; maer hy is de geestelyke Vader, het hoofd, de voorganger van allen, die geloven. — Dusdoende wil de Apostel nog eens, als in het voorbygaen, herinneren, dat de Joden, onder den dag van het Euangelie, geen byzonder voorrecht hebben, boven de Heidenen; en dat elk, die geloovt, uit welk volk hy ook wezen moge, op ABRAHAM, als op zijnen Vader en voorganger, roemen kunne.

17. (Gelijck gefchreven ftaet, (*h*) Ick hebbe u tot een vader van vele volcken geftelt.) voor hem aen welcken hy gelooft heeft, [*namelick*] Godt die de doode levendigh maeckt, ende roept de dingen die niet en zijn als offe waren.

By wijs van tusfchenreden, fchrijvt de Apostel vs. 17ª, *gelijk gefchreven ftaet; ik heb u, tot eenen Vader van vele volken, geftelt.* — Hy heeft het oog, op Gen. XVII: 5. Wanneer de HEER den naem van den Aertsvader, uit ABRAM in ABRAHAM, veränderde; voegde Hy 'er deze reden by: *want ik heb u geftelt*, dat is gefchikt, *tot eenen Vader van eene menigte der volken.* Trouwens, behalven de Natie der Israëliten, zijn 'er, door ISMAËL, de zonen van KETURA,

(*h*) Gen. 17: 4.

en ESAU, vele en machtige volken, uit ABRAHAM, voortgekomen. Maer dit is het nog niet al: volgens de onfeilbare verklaring van onzen Apostel, lag 'er ook in deze woorden opgesloten, dat ABRAHAM de geestelyke Vader wezen zou, van eene verbazende menigte der Heidenen, die, onder den dag van het Euangelie, de voetstappen van zijn geloov, stonden naer te wandelen.

Na deze tusschenreden, vervolgt de heilige Schrijver, *voor hem, aen welken hy geloovt heeft, (namelyk) God, die de doden levendig maekt; en roept de dingen, welke niet zijn, als of zy waren.* — Volgens deze vertaling, zijn de woorden volstrekt onverstaenbaer, en de Uitleggers hebben zich zeer vermoeit, om 'er eenen draeglyken zin aen te geven. Onzes erachtens, is de Apostel hier bezig, om reden te geven, waerom ABRAHAM een Vader heet van ons allen, in het slot van vs. 16; en dan vertalen wy dit voorstel, op deze wijs: „ *daerom* heet ABRAHAM een Vader van ons allen, die gelo„ ven, *daerom dat hy God geloovt heeft*, omdat hy zulk eene „ zonderlinge proev van de kracht des geloovs gegeven „ heeft; en in zo ver de voorganger is van allen, die ge„ loven. ABRAHAM had ook duchtige gronden voor zijn „ geloov. Deze waren gelegen, in Gods oneindig Alver„ mogen; hy geloovde God, *die*, door zijn onbeperkte Al„ macht, *de doden levendig maekt*, gelijk Hy, in den laetsten „ dag der waereld, by uitnemenheid betonen zal, *ende*, „ roept *de dingen, welke niet zijn, als of zy waren*; gelijk „ Hy betoont heeft, by de schepping der waereld, wanneer „ Hy de dingen, welke geen bestaen hadden, door dezelven „ te roepen, enkel door zijn almachtig bevel, tot het aen„ wezen gebracht heeft."

Voorts geven wy nog in bedenking, of de Apostel niet meer byzonder, volgens het verband van zaken, het oog hebbe, op de openbaring van Gods almacht, in de geboorte van ISAAC. — SARA was dood, voor zo ver het vermogen, om kinderen te baren, in haer verstorven was. Even zo was het ook gelegen, met den honderdjarigen ABRAHAM, vergel. vs. 19. Maer deze doden heeft God levendig gemaekt; en hun, door eene onmiddelyke tusschenkomst van

zijne

zijne Almacht, het vermogen geschonken, om eenen zoon te gewinnen. — Ook heeft God ISAAC, die niet was, en, volgens den loop der natuur, niet konde geboren worden, door zijn almachtig bevel geroepen, en doen voortkomen.

Hoe het wezen moge; ABRAHAM wist, dat God almachtig zy, en uit dien hoofde geloovde hy, dat God zijne belovten, hoe ftrijdig ook, met alle menfchelyke uitzichten, ontwijffelbaer vervullen zoude.

////. Na dezen uitftap keert de Apostel weder, tot het geloov van ABRAHAM, *vs.* 18-25.

†. Hy befchrijvt het geloov van dezen uitmuntenden man, in deszelvs grote kracht; en onverwinbare fterkte, welke alle Eeuwen bewonderen zullen, vs. 18-22.

⊥. De zonderlinge fterkte van ABRAHAMS *geloov wordt afgeteekend, vs.* 18-21.

‡. In het gemeen, vs. 18.

‡‡. Meer byzonder, vs. 19-21.

††. De uitnemende vrucht van dat geloov, wordt 'er bygevoegd, vs. 22.

18. Welcke Abraham, tegen hope op of *in* hope geloofc heeft. Hy geloovde, *tegen hoop*, zonder dat 'er iets was, buiten de Goddelyke belovte, het welk hem eenigen grond van hoop kon opleveren: wanneer hy het gewone beloop van zaken in aenmerking nam, liep alles tegen zijne hoop aen; dan was 'er geen fchijn of fchaduw van iets, het welk hem grond kon geven, om op de zegeningen, welken hy verlangde, te hopen. Evenwel geloovde hy *in hoop*; hy verliet zich, op de Goddelyke belovten, en verwachtte, dat dezelve, hoe ftrijdig het ook, met alle menfchelyke uitzichten, wezen mogt; ter zijner tijd ontwijffelbaer zouden vervuld worden. Zo geloovde Abraham, dat hy foude worden een vader van vele volcken; niet flechts dat hy een zeer talrijk nageflacht hebben zoude, maer hy zag veel verder: reeds negen jaren te voren toen hy op Gods bevel, zijn Vaderland verliet, had de HEER hem, met deze belovte, bemoedigd; dat de MESSIAS, in welken alle

volken des aerdbodems zouden gezegend worden, uit zijn zaed ſtondt voort te komen, vergel. Gen. XII: 1-3. Hy geloovde daerom, dat die Verlosſer, van welken hy zijne zaligheid verwachtte, uit zijn zaed zoude geboren worden, en *dat hy zou worden een Vader van vele volken*, dat is; dat vele Heidenen, onder het Euangelie, de voetſtappen van zijn geloov zouden naervolgen, en door den MESSIAS gezaligd worden. Dit was een *geloven, tegen hoop, in hoop*; de Aertsvader had reeds te voren geloovt; maer nu was de kracht van zijn geloov blijkbarer, daer hy in zijn vertrouwen bleev aenhouden; ſchoon zijn leevtijd, zedert de eerſte belovte, merkelyk gevorderd was, en de vervulling, van tijd tot tijd, hoe langs zo meer, onwaerſchijnlyk werd. Abraham geloovde, volgens 't gene geſegt was, (*i*) Alſoo, zo menigvuldig als de ſtarren aen den hemel zijn, zo ſal uw zaet weſen.

19. Ende niet verſwackt zijnde in 't geloove, ofſchoon de gronden van hoop, naermate zijne jaren toenamen, naer alle menſchelyke uitzichten, hoe langs zo meer verdwenen, en heeft hy ſijn eygen lichaem niet aengemerckt, dat alreede verſtorven was, zijnde de kracht en lust, om zijn geſlacht voort te planten, trapsgewijs uitgeſleeten, en ten laetſten geheel verdwenen, ſo hy omtrent hondert jaren oudt was, [*noch*] oock dat de moeder in Sara verſtorven was, zodat zy, behalven hare onvruchtbaerheid, reeds lang over den ouderdom was, waerin de vrouwen gewoon zijn kinderen voort te brengen, vergel. Gen. XVIII: 11. Het ſcheen derhalven, voor het natuurlyk verſtand, enkele dwaesheid te wezen, om op dien tijd, op kinderen te hopen. Maer alle deze zwarigheden heeft hy *niet aengemerkt*. Hy heeft 'er niet gezettelyk aen gedacht, hy heeft dit alles niet, als eenen grond van wantrouwen, in het oog gehouden. De bedenking, van de natuurlyke onmogelykheid der zake, kwam wel eens in zijn hart op, verg. Gen. XVII: 17; maer zy vernachtte niet in zijnen boeſem; door de kracht van zijn geloov, verdreev hy deze bedenking

uit

(*i*) Gen. 15: 5. Hebr. 11: 12.

uit zijn hart; door de herinnering, dat God machtig was, om doden levendig te maken, en de dingen, welke niet zijn, te roepen, als of zy waren.

Maer, hoe kan de Apostel zeggen, dat het lichaem van ABRAHAM reeds verſtorven ware, daer hy, na den dood van SARA, nog verſcheidene kinderen, by eene tweede vrouw, KETURA, gewonnen heeft, Gen. XXV: 1—?

Deze bedenking is zeer ſchijnbaer, en heeft aenleiding gegeven tot verſchillende gedachten. — Volgens zommigen, wil PAULUS alleenlyk dit zeggen, dat het lichaem van ABRAHAM verſtorven was, met betrekking tot SARA; voor zo ver hy, deels wegens hare onvruchtbaerheid, deels uit hoofde van haren hogen ouderdom, opgehouden had, huwelyksgemeenſchap met haer te oeffenen. Maer, was dit des Apostels mening geweest, dan zou hy niet gezegd hebben, dat het lichaem van ABRAHAM verſtorven was, en dan zou het wonderwerk, by de geboorte van ISAAC gewrocht, alleen tot SARA zijn bepaelt geweest. Voeg 'er by, dat het ABRAHAM zelven, volgens den gewonen loop der natuur, onmogelyk moest voorkomen, dat eenen man, die 100 jaren oud was, een kind zoude geboren worden, Gen. XVII: 17.

Anderen veronderſtellen, dat ABRAHAM de gemelde kinderen, by KETURA, gewonnen hebbe, lang voor de geboorte van ISAAC, en dat MOSE Gen. XXV. van deze kinderen, maer in het voorbygaen, ſpreke; by gelegenheid dat hy de ſchikkingen verhaelt, welken de Aertsvader, toen zijn einde naderde, over zijne nalatenſchap gemaekt heeft. — Maer deze veronderſtelling doet ABRAHAM zeer veel oneër aen; het is, uit het ganſche beloop van zijne geſchiedenis, kenbaer, dat hy ganſchelyk niet geneigd ware, tot veelwyvery; en het was, enkel op den aendrang van SARA zelve, welke zich verbeeldde, dat Gods belovte niet anders konde vervuld worden, dat hy zich by HAGAR vervoegde.

Onzes erachtens is het, zo uit het verhael van MOSE, als uit de aenteekeningen van JOSEPHUS, allerzekerst, dat ABRAHAM, na den dood van zijne Echtgenote SARA, aen een nieuw huwelyk gedacht hebbe. Hy had eene vrouw nodig, zo ter bezorging van zijne huiſelyke zaken, als om hem,

in den ouderdom, tot eene hulp te wezen. HAGAR was verstoten, en misschien reeds gestorven; hy moest derhalven, naer eene andere, omzien. Zijne keus viel, op KETURA; denkelyk een van zijne huisgenoten, welke den waren Godsdienst was toegedaen. — Maer hoe kon ABRAHAM, toen zijn lichaem reeds op zijn honderste jaer verstorven was, lang na den dood van SARA, nog kinderen gewinnen? De zaek is deze; toen de Aertsvader omtrent 100 jaren oud was, werd zijne kracht, door een wonderwerk, verjongd, om ISAAC te gewinnen; en deze kracht bleev hem vervolgens by, tot dat dezelve, met het klimmen zijner jaren, wederom trapsgewijs afnam. — Men zegge niet, dan heeft 'er een geduurig wonderwerk plaets gehad: want één wonder was genoeg, om de verstorvene kracht van ABRAHAM wederom te verjeugdigen.

20. (*k*) Ende hy en heeft aen de belofteniſſe Godts niet getwijffelt door ongeloove. Hoe zeer de zaek, naer alle menschelyke uitzichten, onmogelyk ware, verliet hy zich evenwel, op de trouw van den God der waerheid, die het beloovd had. Hy verzon gene tegenwerpingen; hy zag, over alle zwarigheden henen; hy onderzocht niet, naer de wijs en middelen, op en door welken eene zaek, zo blijkbaer strijdig, met den gewonen loop der natuur, gebeuren zoude; maer hy is gesterckt geweest, of *hy heeft zich zelven gesterkt*, in 't geloove; hy heeft zich alle die gronden van vertrouwen herinnert; en levendig in zijnen geest geprent, welke geschikt waren, om zijn geloov te sterken, en alle twijffelingen uit zijn gemoed te verbannen, gevende Godt de eere, van zijne onfeilbare waerheid, daer hy aen Gods belovte, niet twijffelde, hoe zeer de vervulling, naer den gewonen loop der natuur, niet alleen onwaerschijnlyk, maer zelvs onmogelyk was. De grond van Abrahams geloov lag, in de beschouwing van Gods oneindig Alvermogen, waer door hy doen kan, boven bidden en denken.

21. (*l*) Ende ten vollen versekert zijnde, dat het gene

(*k*) Joh. 8: 56. Hebr. 11: 11, 18. (*l*) Ps. 115: 3.

gene belooft was, hy, die hoger is, dan alle de hogen, oock machtigh was te doen, zo dat 'er by hem, gene de minste twijffeling overbleev, of God kon doden levendig maken, en dingen, welke niet zijn, roepen, als of zy waren, vergel. vs. 17.

22. Daerom is het geloov, waermede hy in Gods belovte berustte, hem oock tot rechtveerdigheyt gerekent, en, als een kennelyk bewijs geschat; dat hy, reeds lang te voren, voor God gerechtvaerdigd was. Vergel. vs. 3.

††. *De Apostel geevt de reden op, waerom het geloov van Abraham, hier en elders, zo hemelhoog geroemd worde. Dit geschied, ter onzer leering en aenmoediging, opdat wy de voetstappen van 's mans geloov zouden naervolgen; in die zekere verwachting, dat wy ook, langs dien zelvden weg, de Goddelyke gunst erlangen zullen, vs.* 23-25.

†. *Dit wordt voorgesteld, vs.* 23, 24ª. *en*

††. *Nader uitgebreid, vs.* 24ᵇ, 25.

‡. *De uitbreiding zelve vinden wy vs.* 24b.

‡‡. *By gelegenheid, dat* PAULUS *spreekt, van* CHRISTUS *opstanding, voegt hy 'er eene gewichtige aenmerking by, vs.* 25.

23. (*m*) Nu en is 't niet alleen om sijnent wille geschreven, dat het hem toegerekent is. Mose heeft een allermuntendst getuigenis gegeven, omtrent de zonderlinge kracht van Abrahams geloov, waerdoor hy zulk een onlochenbaer bewijs gegeven heeft; dat hy, voor God gerechtvaerdigd was. Dit getuigenis diende tot lov en eer van den Aertsvader; de Geschiedschrijver teekende hem, als eenen man, die zich, met zulk een onwankelbaer vertrouwen, op de belovten van den God der waerheid verliet: dat hy, in dit opzicht, onder alle de Godvruchtigen, nimmermeer zijn weêrga gehad hebbe, op dat alle de volgende

(*m*) Rom. 15: 4.

geslachten, met eerbied, aen hem gedenken, en van hem spreken mogten. Dan Mose maekte deze aenteekening, niet alleen en eenvouwig tot lov van Abraham:

24. Maer oock om onsent wille, ten nutte van ons allen, die geloven, zo uit de Heidenen, als onder de Joden, zonder eenige onderscheiding. Het getuigenis, het welk Mose, omtrent het vertrouwen van Abraham, heeft aengeteekent, is ongemeen leerzaem en bemoedigende, voor alle gelovigen. Zy leeren 'er uit, hoe ver men het, door Gods genade, brengen kunne; dat de grond van ons geloov buiten ons ligge, in de Goddelyke belovten; dat de herinnering van Gods onfeilbare waerheid, en onbeperkt Alvermogen, genoegzaem zy, om, over alle aenvallen van het ongeloov, te zegepralen; en dat hy, die zich op God verlaet, hoe donker het 'er ook moge uitzien, in zijne verwachting nimmer zal beschaemd worden. Het voorbeeld van Abraham, dient niet alleen tot leering, maer ook tot bemoediging van alle gelovigen, welcken het sal toegerekent worden, [*namelick*], in den groten oordeelsdag, zal de verhoogde Middelaer het geloov der menschen aenmerken, als een onfeilbaer bewijs, dat zy, op grond van zijne verdiensten, voor God gerechtvaerdigd zijn, en daerom zal Hy hun de eeuwige heerlykheid toewijzen. Wy zullen derhalven, even als Abraham, de gezegende vruchten van ons geloov plukken, den genen die gelooven, liever *indien wy geloven* in hem die Jesum onsen Heere uyt de dooden opgeweckt heeft.

Waerom spreekt de Apostel hier, van 's Heilands opstanding? waerom zegt hy niet eenvouwig, *die in God geloven*, gelijk wy lezen van ABRAHAM vs. 3? waerom wordt 'er bygevoegd, *in Hem, die* JESUS *onzen Heer uit de doden heeft opgewekt?* — Dit geschied voornamelyk om twee redenen. (1). Om dat niemand, op de rechte wijs, in God geloven kan, ten zy hy het oog hebbe, op den Heer JESUS; zonder opzicht, tot den Verlosser; zou God aen zondaren, gene enkele gunst bewijzen kunnen. Zo geloovde ook ABRAHAM; hy hoopte niet alleen, uit kracht der Goddelyke belovten,

op

op uitnemende zegeningen voor zijn nageslacht; maer hy verwachtte ook zijne zaligheid van den MESSIAS; dat zegenend zaed, het welk uit hem zoude geboren worden. — (2). Omdat het geloov van ABRAHAM, van dat der Christenen, onder den dag der vervulling, aenmerkelyk verschille; niet in het wezen der zake zelve, maer in de omstandigheden. ABRAHAM geloovde in God, van welken hy zich verzekerd hield, dat Hy machtig was, om doden levendig te maken; maer wy geloven in God, die JESUS *onzen Heer uit de doden heeft opgewekt.* Wy hebben derhalven veel sterker gronden voor ons geloov, dan ABRAHAM. De Aertsvader wist, dat God almachtig was, en daeruit besloot hy, by gevolgtrekking, dat God doden kon opwekken: maer wy weten, by ondervinding, dat God doden kan levendig maken, daer Hy JESUS onzen Heer, werkelyk uit de doden heeft opgewekt.

25. Welcke overgelevert is om onse sonden, ende opgeweckt om onse rechtveerdigmakinge.

Het Grieksche woord, door *overleveren* vertaeld, heeft verschillende beteekenissen, in de Heilige Schrivten. Onder anderen, wordt het ook, by ongewijde Schrijveren genomen, voor iemand ter straffe over te leveren. Onze Apostel gebruikt het nog éénmael, van een overgeven, tot eene offerände en een slachtoffer, Eph. V: 12. Deze beteekenis komt ook hier te pas. Byzonder schijnt de gansche spreekwijs te zijn overgenomen, uit Jes. LIII: 12, alwaer men, in de vertaling der LXX, juist dezelvde woorden ontmoet, van welken PAULUS zich hier bediend heeft. — Hoe het wezen moge, JESUS is *overgeleverd*, om, in de plaets van anderen, gestraft te worden, even als oudtijds de offerdieren, in de plaets der overtrederen, geslacht werden, vergel. Kap. VIII: 32. — Hy is overgeleverd, *om onze zonden.* Het Grieksche woordeken *om*, wanneer het gebruikt wordt, van eenen persoon, die lijden en smerten ondergaet, beteekent de bewegende oorzaek, om welke hy, aen dat lijden, wordt blootgesteld, vergel. Eph. V: 6. Coll. III: 6. Even zo ook hier; onze zonden maken de aenleiding, en de bewegende oorzaek, uit, dat JESUS, door zijnen Vader, is

overgeleverd, om, in de plaets van anderen, geftraft te worden.

Hy is opgewekt, om onze rechtvaerdigmaking. — Wat zegt onze rechtvaerdigmaking? De Apostel bedient zich hier, voor de eerftemael, van een oorfprongelyk woord, het welk onze byzondere opmerking verdiend. Het komt nog maer eenmael voor, Kap. V: 18. De LXX nemen het, voor de uitfpraek van een rechterlyk vonnis, Lev. XXIV: 22. Volgens het ganfche beloop van zaken, beteekent het hier een richterlyk vonnis van vryfpreking. — JESUS *is opgewekt, om onze recktvaerdiging*, dat is: „ onze vryfpreking van de „ fchuld en ftraffen der zonden, is eene der redenen, welke „ God bewogen heeft; om JESUS onzen Heer uit de doden „ op te wekken." — Trouwens, door JESUS uit de doden op te wekken, heeft God de Vader Hem, als onzen plaetsvervangenden Borg, vrygefproken, en plechtig verklaert; dat Hy de zonden, welken Hy, als Borg, op zich genomen had, volkomen verzoent hadde; nu is deze vryfpreking van den Borg, ook de vryfpreking geweest van alle gelovigen. Maer dit is het nog niet al, onze vryfpreking zal, in nadruk gefchieden, ten aenhoren van alle redelyke wezens, in den groten dag; dan zal de verhoogde Middelaer alle gelovigen onfchuldig en rechtvaerdig verklaren, op grond van zijne borgtochtelyke gehoorzaemheid; maer was Hy niet uit de doden opgewekt, dan zou Hy ons, als Richter, niet kunnen vryfpreken.

HET V. KAPITTEL.

II. *Wijders betoogt de Apostel, dat de gerechtigheid van* CHRISTUS, *welke in het Euangelie geopenbaerd wordt; algenoegzaem zy, in hare gezegende gevolgen, Kap. V—VIII. Ten dien einde stelt hy, de gezegende vruchten der genadige rechtvaerdiging, van eenen zondaer, alleen uit het geloov, onderscheidenlyk voor.*

1. *Het eerste voorrecht van eenen gerechtvaerdigen, is de vrede en vriendschap met God, vs.* 1.

1. (*a*) WY dan, zo Heidenen, als Joden, op de gezegde wijs gerechtveerdigt zijnde uyt den geloove, waerdoor men de borgtochtelyke gehoorzaemheid van den Middelaer, als den eenigen en algenoegzamen grond van zaligheid, voor zich zelven aenneemt; hebben vrede by en vriendschap met Godt. De Allerhoogste, die rechtmatig op ons vertoornd was, van wegens onze schromelyke overtredingen, is nu onze vriend en weldoener geworden; zo dat wy van Hem niets anders, dan alles goeds, te wachten hebben. Dit grote voorrecht hebben wy, aen den gezegenden Verlosser, en zijne verzoening, te danken. Wy hebben dezen vrede by God, door onsen Heere Jesum Christum, die eene volmaekte gerechtigheid, als Borg in onze plaets, heeft daergesteld.

2. *Het tweede voorrecht, is de vrymoedige toegang, tot Gods genade, vs.* 2ª.

3. *Het derde, de zekere hoop, op de heerlykheid van het volgend leven, vs.* 2b.

2. (*b*) Door welcken gezegenden JESUS, wy oock de

(*a*) Jes. 32: 17. Joh. 16: 33. Ephes. 2: 13. (*b*) Joh. 10: 9. ende 14: 6. Ephes. 2: 18. ende 3: 12. Hebr. 10: 19.

toeleydinge hebben door 't geloove tot dese genade, in welcke wy (*c*) staen, ende (*d*) roemen in de hope der heerlickheyt Godts.

De Christenen *hebben de toeleiding, door het gelove, tot deze genade.* — Het woord *toeleiding* is ontleend, van de Oostersche Koningen, die zich niet dan zeer zelden, vertoonden, en tot welken men genen toegang had, ten zy men, door eenen der eerste Hovelingen, werd ingeleid: of liever van den Hogepriester, onder de oude huishouding, die alleen het recht had, om, op eenen bepaelden dag van het jaer, tot den throon der genade, in het binnenste Heiligdom, toe te treden. Maer nu heeft elk Christen, ten allen tijde, eenen vryen toegang, *door het geloov, tot deze genade.* Welke *genade?* die genade, van welke vs. 1. gesproken is; de *vrede* namelyk *by*, en de vriendschap met *God.* — In de daed een zondaer, die gerechtvaerdigd is, heeft *door* JESUS CHRISTUS, en op grond van zijne verdiensten, ten allen tijde, eenen vryen toegang, *door het geloov, tot deze genade* der Goddelyke vriendschap. Hy oeffent dezen toegang, door het geloov, en hy stelt alle zijne belangen, met een gelovig vertrouwen voor, aen God, die nu, om CHRISTUS wil, zijn vriend en weldoener, geworden is; onder alle bezwaren, bemoedigt hy zijn hart, met de gelovige overdenking, dat hy vrede heeft by, en vriendschap met God.

In welke, (genade namelyk) *wy staen, en roemen in de hoop der heerlykheid Gods.*

Wy, zegt de Apostel, wy die geloven, zo wel Heidenen als Joden, *staen, in* de gemelde genade, van vrede by God te hebben. — *Staen* zegt hier zo veel, als blijven en volharden. — De mening is kortelyk deze: „ wy staen en blij„ ven, in die genade, dat wy vrede by God hebben. Het „ is hier geheel anders gelegen, dan met de vriendschap der „ menschen, die zeer onbestendig en dikwijls van eenen „ korten duur is. De vrede, welken wy by, en de vriend„ schap, welke wy met God hebben, is blijvende en be„ sten-

(*c*) 1 Cor. 15: 1. (*d*) Hebr. 3: 6.

„ ſtendig. Wy ſtaen vast en volharden, in deze genade. „ God, die met ons verzoend is, door JESUS CHRISTUS, „ blijvt onveränderlyk onze vriend en weldoener."

Wy roemen in de hoop der heerlykheid Gods. — De *heerlykheid Gods* is die heerlykheid, welke God zijnen gunstgenoten, in het volgend leven, geven zal. — *De hoop van deze heerlykheid*, zegt in den ſtijl van PAULUS, de heerlykheid, welke wy hopen en te gemoet zien, vergel. Coll. I: 5. Tit. II: 13. — Het ganſche voorſtel derhalven komt, in den zakelyken zin hier op neder: „ wy dragen onzen roem op, „ en verblijden ons hartelyk, over de heerlykheid, welke „ God ons, in het volgend leven, ſchenken zal, en welke „ wy gelovig te gemoet zien. De vleeſchelyke Joden mogen „ zich beroemen, op uitwendige voorrechten, vergel. Kap. „ II: 17, 23. III: 27, maer het is een veel uitnemender voor„ recht, waerop wy roem dragen, en waer over wy ons ver„ blijden; de eeuwige heerlykheid namelyk, welke wy, na „ dit leven, verwachten."

4. *Het vierde voorrecht, is de roem zelvs in de tegenſpoeden, vs.* 3-10.

—. *De zaek zelve wordt voorgeſteld, vs.* 3a.

——. *En nader aengedrongen, vs.* 3b.

/. *De tegenſpoeden hebben by eenen Christen, zeer gezegende uitwerkſelen, vs.* 3b-5.

//. *De overweging van dit ſtuk, gav den Apostel aenleiding, om eenen uitſtap te doen, ten betoge der gadeloſe uitmuntenheid van Gods lievde; geopenbaerd in den weg der verzoening, vs.* 6-10.

3. Ende niet alleenlick [*dit*], (*e*) maer, hoe vreemd het den natuurlyken mensch moge voorkomen, wy roemen oock zelvs in de verdruckingen. Wy Christenen zijn, in deze waereld, aen vele onheilen en verdrietelykheden, blootgeſteld; en wy werden, om de belijdenis van

(*e*) Jac. I: 3.

JESUS naem, door de vyanden der waerheid, veelszins gelasterd, gesmaed, mishandeld, en vervolgd. Maer, onder deze verdrukkingen, hoe onäengenaem zy ook, voor vleesch en bloed, wezen mogen, worden wy niet mismoedig. Wel verre daervan daen, wy dragen integendeel onzen roem, op alle die tegenspoeden; en wy verblijden 'er ons over, dat wy waerdig geacht worden, om, voor den naem van den gezegenden JESUS, smaedheid te ondergaen. Trouwens de tegenspoeden hebben, by ons, zeer gezegende uitwerkselen; by ondervinding wetende dat de verdruckinge lijdsaemheyt werckt: want wy worden, door de verdrukkingen, zodanig geoeffend, dat wy daer door eene meerdere maet van lijdzaemheid verkrijgen; zo dat wy ons hoe langs, zo meer, geduldig onderwerpen, aen alle de wegen der Voorzienigheid, hoe smertelyk zy ook, voor vleesch en bloed, wezen mogen; uit aenmerking, dat wy vrede by God hebben, vs. 1. en dat God ons de tegenspoeden, als een vriend en een weldadig Vader, toeschikt, ten onzen beste. De verdrukkingen derhalven, verhinderen onzen roem en blijdschap geenszins, op en over de heerlykheid, welke wy, in het volgend leven, te gemoet zien, vs. 2.

4. Ende de lijdsaemheyt brengt bevindinge te weeg, ende de bevindinge werkt en bevestigt de hope.

Het woord *bevinding* zegt eigenlyk beproeving, waerdoor eene zaek, byzonder het goud, beproevd en echt bevonden wordt, vergel. Jac. I: 3. 1 Petr. I: 7. — De *lijdzaemheid* werkt *bevinding*, of liever beproeving, voor zo ver het geloov, door het uitoeffenen van lijdzaemheid onder de verdrukkingen, beproevt en echt bevonden werd. — Met één woord, de lijdzaemheid onder tegenspoeden, is eene blijkbare proev, waer door een Christen, van de echtheid zijnes geloovs, meer verzekerd wordt. Wanneer het geloov, onder de verdrukkingen bezwijkt, is het geen echt geloov.

Deze *beproeving* werkt, en bevestigt de *hoop*: want hoe meer een Christen, uit zijne lijdzaemheid onder de verdrukkingen, van de echtheid zijnes geloovs, verzekerd wordt; hoe meer ook zijne hoop, welke onafscheidbaer met het geloov gepaerd gaet, versterkt en bevestigd wordt.

5. Ende

5. Ende de hope, welke wy hebben, op de heerlykheid van het volgend leven, en beschaemt ons niet, zy zal ons niet bedrogen doen uitkomen; Ps. XXII: 6. wy zullen ons, in den dag der eeuwigheid, niet behoeven te schamen, over de verwachting, met welke wy ons bemoedigen; dan zullen alle redelyke wezens erkennen moeten, dat wy ons niet ligtvaerdig en te vergeevsch, met eene onuitspreekbare heerlykheid, gevleit hebben. Onze hoop is wel gegrond, om dat de liefde Godts in onse herten uytgestort is door den Heyligen Geest, die ons is gegeven.

De *lievde Gods* is hier zekerlyk de lievde, welke God bewijst aen menschen. Dit leert het gansche beloop van zaken allerduidelykst, vs. 6-10. — Deze lievde van God, zegt de Apostel, *is in onze harten uitgestort*, dat is; „ onze gansche ziel is, als het ware vervuld, met de lievde van „ God. De lievde van God is het voorwerp van onze gedurige bespiegeling en verwondering; ons hart is 'er geheel vol van." — Er wordt bygevoegd: *door den Heiligen Geest, die ons gegeven is.* Het geevt te kennen, dat de Heilige Geest, (die den gelovigen, tot eenen Goddelyken inwoner, in hunne harten, gegeven is) hun geduurig de grootheid der Goddelyke lievde herinnerde, zodat zy 'er volkomen van verzekerd waren, en 'er het gansche hart van vol hadden.

Deze lievde van God was de grond, dat de hoop hen niet beschaemt. De lievde van God, welke onbegrijpelyk groot en onveranderlyk is, dient hun tot eenen onwankelbaren grond van zekerheid, dat zy, in hunne hoop, niet beschaemd zullen uitkomen.

De beschouwing der Goddelyke lievde, gav den Apostel aenleiding, om daerover eenen merkwaerdigen uitstap te doen, by wijs van tusschenreden, gelijk hy, vooral in dezen briev, meermalen gewoon is te doen, vs. 6-10.

†. *Deze Goddelyke lievde beſchrijvt de Apostel, in hare gadeloſe uitmuntenheid, vs. 6-8.*

‡. *In het gemeen, vs. 6.*

‡‡. *Meer byzonder, vs. 7, 8.*

6. (*f*) Want de lievde van God gaet alle kennis te boven, en, door de verzekering, welke wy daervan hebben, wordt onze hoop geſterkt. Chriſtus, Gods eigen en veel gelievde Zoon, als wy, die thans geloven, en ons vleien, met het vooruitgezicht van eene eeuwige heerlykheid, nogh krachteloos en ten eenemael onvermogend waren, en, gelijk wy altoos zouden gebleven zijn, om, voor de ſchuld van onze zonden, aen den eeuwigen Richter te betalen; CHRISTUS is te ſijner tijt, ter meest geſchikten tijd, welken de Propheten allerduidelykst hadden aengewezen, als Borg, voor en in de plaets van de godtlooſe, (eigenlyk *voor godloſen*) voor ſnode booswichten, aen het kruis geſtorven, om hunne zonden te verzoenen, en derzelver ſtraffen te dragen.

7. Want, (liever *Immers*) naeuwlick ſal yemant voor, en in de plaets van, eenen rechtveerdigen, of deugdzamen mensch, ſterven; het is hoogst onwaerſchijnlyk, en nauwlyks te verwachten, dat iemand het ondernemen zal, om zijn leven, ten behoeve van eenen deugdzamen man, op te offeren; want of immers, voor den goeden, in de plaets van eenen goedaertigen man, van eenen weldadigen menſchenvriend, die zich gene gelegenheid laet ontſnappen, om anderen, zo menigmalen het in zijn vermogen is, hulp en voordeel toe te brengen, ſal mogelick yemant oock zelvs beſtaen en ondernemen te ſterven. Dit is uiterlyk mogelyk, dat iemand moeds en dankbaerheid genoeg bezitte, om, voor zijnen vriend en weldoener, alles op te zetten, en zelvs voor hem te ſterven, zo het de nood mogt vorderen, om daer door zijn leven te redden. Maer evenwel, het zou eene zeer merkwaerdige proev van zonderlinge

(*f*) Epheſ. 2: 1. Coloſſ. 2: 13. Hebr. 9: 15. 1 Petr. 3: 18.

linge lievde, wezen. Hoe groot is dan de lievde van CHRISTUS, die, niet voor deugdzame menschen, of voor zijne vrienden, gestorven is; maer voor godlosen, voor verdoemelyke menschen, die vyanden waren van Hem, en zijnen eeuwigen Vader.

8. Maer, of *daerom*; *derhalven*, vergel. 1 Cor. II: 1, Godt bevestigt sijne liefde tegen ons, en stelt dezelve, in een allerhelderst daglicht; dat Christus, zijn eigen en veel gelievde Zoon, (g) voor ons, zo velen wy geloven, zo wel uit de Heidenen, als uit de Joden, als Borg gestorven is, en de straffe van onze overtredingen gedragen heeft, als wy nogh grote sondaers waren, booswichten van den allerëersten rang, vergel. Kap. I, II.

†† *Uit deze Goddelyke lievde, leid de Apostel, de zekerheid der hope van de gelovigen, op de eeuwige heerlykheid, eigenäertig af, vs.* 9, 10.

9. Op deze lievde van God, welke Hy, by den borgtochtelyken dood van CHRISTUS, in zulk een allerhelderst licht, gestelt heeft, is onze hoop gegrond. Veel meer dan, zijnde nu gerechtveerdigt en volkomen, van de schulden onzer zonden, vrygesproken; door sijn Dierbaer bloet, het welk Hy aen het kruis, als Borg, in onze plaets stervende, heeft uitgestort; sullen wy door hem, die voor ons gestorven is, behouden worden van den toekomenden toorn, en de geduchte straffen, welken de ongelovigen, in het volgend leven te wachten hebben.

10. Want indien wy vyanden zijnde van den Allerhoogsten, door ons weerbarstig wangedrag, met Godt versoent en in zijne vriendschap herstelt zijn, door den borgtochtelyken doot sijns eigenen en veel gelievden Soons, veel meer sullen wy versoent, en reeds in Gods vriendschap hersteld zijnde behouden en eindeloos gezaligd worden door sijn leven, of overmits Hy leevt.

(g) Hebr. 9: 15. 1 Petr. 3: 18.

Door zijn leven. Eigenlyk ſtaet 'er, *in zijn leven*, dat is, overmits Hy leevt. — CHRISTUS is geſtorven, om zondaren met God te verzoenen, door zijnen dood, maer Hy is ook uit de doden opgewekt, en Hy leevt. „ Nu, (wil de Apostel zeggen) CHRISTUS heeft ons, door zijn borchtochtelyk „ ſterven, met God verzoent, toen wy nog vyanden van „ den Allerhoogſten waren; hoe veel te meer dan zal die „ zelvde CHRISTUS, die eeuwig leevt, om voor ons te bid- „ den, ons, na dat wy met God verzoend zijn, eindeloos „ gelukkig maken."

5. Het vijfde voorrecht, is de roem op God, Kap. V: 11— *VII:* 26.

—. *De zaek zelve wordt vs.* 11. *voorgeſteld.*

11. **Ende niet alleenlick** [*dit*], dat wy ons verblijden, over de verdrukkingen, welke ons bejegenen, naerdien zy voor ons zeer gezegende uitwerkſelen hebben, vergel. vs. 3-5, **maer wy roemen oock** zelvs **in Godt.** Wy dragen 'er onzen roem op, wy verblijden 'er ons hartelyk over, en wy beſchouwen het, als een uitnemend voorrecht, dat God onze God, en onze genadige Vader is. De Joden beroemden zich oudtijds dat God, met uitſluiting van alle andere volken, alleen de God van hun volk was; dat Hy alleen de nakomelingen van Jacob begunstigde, vergel. Kap. III: 29, maer nu is God de God, en de weldadige begunstiger van allen, die geloven, zo wel uit Heidenen, als uit de Joden. Dit ontſchatbaer voorrecht zijn wy deelächtig geworden, al weder **door** den eenigen en algenoegzamen Verlosſer, **onſen Heere Jeſum Chriſtum, door welcken wy nu de verſoeninge gekregen hebben,** voor zo ver wy zijne borgtochtelyke gerechtigheid, (door welke Hy alle Gods Volmaektheden, welke door de zonden, verlochent en geſchonden waren, volkomen heeft opgeluistert) met een gelovig hart, aennemen.

—. Ey

——. *By deze gelegenheid, doet de Apostel eenen zeer breedsprakigen uitstap, Kap. V: 12— VII: 26.*

Al het gene de Apostel Kap. V: 12— VII: 26. geschreven heeft, moet naer ons inzien, aengemerkt worden, als eene tusschenreden. — Te weten hy had vs. 11ᵇ. gezegt, dat *wy de verzoening door onzen Heer* JESUS CHRISTUS, *gekregen hebben*, en deze verzoening, was de grond van den roem der gelovigen, in God. Die aengelegene stelling nu, dat wy de verzoening, door den Heer JESUS CHRISTUS, verkregen hebben, gaet de Apostel, by wijs van tusschenreden, uitvoerig betogen, en, tegen de schijnbaerste bedenkingen, verdeedigen, van hier, tot het slot van Kap. VII; en dan vat hy Kap. VIII. den afgebroken draed zijner redeneering weder op, om de gezegende vruchten der genadige rechtvaerdiging, verder voor te dragen.

Ik erken, deze tusschenreden is zeer lang en uitvoerig. Maer dit is de gewone schrijvstijl van den Apostel, byzonder in dezen briev, waervan wy reeds verscheidene proeven ontmoet hebben; en de tusschenreden, welke wy hier, onzes erächtens vinden, is, naer evenredigheid, nog zo lang niet, als die, welke ons in het opschrivt, is voorgekomen, Kap. I: 1-7.

/. *Betoogt de Apostel, die aengelegene stelling, welke hy vs. 11ᵇ. had voorgedragen;* dat wy *namelyk*, door onzen Heer JESUS CHRISTUS, de verzoening verkregen hebben, *Kap. V: 12-19.*

//. *Daer na verdeedigt hy dezelve, tegen de meest schijnbare bedenkingen, Kap. V: 20— VII: 26.*

/. *In het eerste stuk, Kap. V: 12-19. vinden wy*

†. *Het hoofdbewijs, ontleend uit de overëenkomst tusschen* ADAM, *en* CHRISTUS *zelve, vs.* 12-14.

‡. *Het hoofdbewijs wordt vs.* 12. *voorgesteld, en*

‡‡. *Vervolgens nader aengedrongen, vs.* 13, 14.

12. Daerom of *namelyk*, vergel. Matth. XXIII: 34, wy hebben, door den eenigen Verlosser, JESUS CHRISTUS, de

verzoening gekregen, op dezelvde wijs, gelijck als (*h*) door éénen mensche, Adam, de sonde en het zedelyk-kwaed, in de werelt, onder het gansche menschelyk geslacht, ingekomen is, ende door de sonde (*i*) de lichamelyke dood, ende alsoo dusdoende de doot tot alle menschen doorgegaen is, die, als een onwederstaenbaer overwinnaer, tot alle de nakomelingen van Adam, is *doorgedrongen*, in welcken, of *nademael*, alle gesondigt hebben.

Het is bekend, hoe veel moeite zich de Uitleggers gegeven hebben, om het verband van vs. 12, met het vorige, aen te wijzen; men nam de woordekens δια τουτο, met onze Overzetteren, in eenen redengevenden zin, en vertaelde dezelve door *daerom*. — Onzes erächtens wordt alles duidelyk, wanneer men het, in eenen verklarenden zin opvat, en vertaelt *namelyk* of *trouwens*; zo dat de Apostel hier nader verklaert en betoogt, hoe wy, door den eenigen Verlosser JESUS, de verzoening gekregen hebben, gelijk hy vs. 11[b]. geleert had. Deze beteekenis is gansch niet ongewoon, vergel. Matth. XIII: 52. XVIII: 23. XXIII: 34.

Het volgende woordeken *gelijk*, heeft men doorgaensch beschouwt, als eene vooräfstelling, *Protasis*, maer dan was het zeer moeilyk, om de slotstelling *Apodosis* aen te wijzen. Velen hebben de slotstelling eerst vs. 18. gevonden, zo dat vs. 13-17. eene tusschenreden behelzen zoude, op deze wijs: „ *gelijk door eenen mensch, de zonde in de waereld in-* „ *gekomen is, en, door de zonde, de dood; ende alzo de dood* „ *tot alle menschen doorgegaen is, in welken alle gezondigd* „ *hebben: alzo ook, door eene rechtvaerdigheid, komt de genade* „ *over alle menschen, tot rechtvaerdigmaking des levens.*" Maer dus doende, wordt het gansche verband van des Apostels redeneering, naer ons inzien, geheel verward en zeer duister gemaekt. Indien men het woordeken *gelijk*, als eene vooräfstelling beschouwen wil, zou men de achterstelling zoeken kunnen, in het woordeken *ende*, en het zelve, door alzo vertalen, op deze wijs: „ *gelijk door eenen mensch, de*

„ zon-

(*h*) Gen. 3: 6. 1 Cor. 15: 21. (*i*) Genes. 2: 17. Rom. 6: 23.

„ *zonde in de waereld is ingekomen*, alzo is, *door de zonde de*
„ *dood*, namelyk, in de waereld gekomen."

Onzes erächtens, dient het woordeken *gelijk*, tot opheldering en bevestiging van het vorige, zo als wy, in de uitbreiding, hebben aengewezen. Dan is het redenbeleid van den Apostel, zeer natuurlyk en geleidelyk.

De Heilige Apostel draegt hier vier aengelegene ſtellingen, voor.

1. Door *eenen mensch*, ADAM namelyk, *is de zonde in de waereld*, of onder het menschdom, *ingekomen.* Voor de eerſte overtreding van ADAM, die goed en recht geſchapen werd, was het zedelyk kwaed onbekend: die eerſte overtreding is de bron van het zedelyk bederv, en van alle de daer uit voortſpruitende werkelyke zonden. — Onze algemene Moeder EVA, heeft wel het eerst gezondigt; maer dit was eene perſonele overtreding, en zy had die byzondere betrekking niet tot alle kinderen, welke ADAM tot alle zijne nakomelingen had, gelijk dadelyk nader blijken zal. Had EVA maer alleen overtreden, dan zou de zonde en het zedelyk bederv, niet in de waereld, en onder het menschdom, gekomen zijn.
2. Door *de zonde* is *de dood*, in de waereld, ingekomen. — Alle zonde heeft, uit haren eigenen aert, tijdelyke en eeuwige ſtraffen ten gevolge. Maer God had, op de overtreding van het ſtellig en willekeurig proevgebod, nog daerenboven eene ſtellige en willekeurige ſtraf bedreigt, beſtaende in den lichamelyken dood; de mensch zou zekerlyk ſterven, en tot ſtof wederkeren, Gen. II: 17. III: 19. — *Door deze zonde* derhalven, is de lichamelyke dood, in de waereld ingekomen, die anders voor altoos zou onbekend gebleven zijn.
3. Deze *dood* is, als een onwederſtaenbaer geweldenaer, *doorgegaen*, en als doorgetrokken, *tot alle menſchen*, zonder iemand te verſchonen. — HENOCH, en ELIAS maken hier gene uitzondering, omdat zy, voor hunne intrede in de gewesten der onſterfelykheid, eene verändering on-

dergaen hebben, welke van den dood, in het wezen der zake, niet verschilt.

4. *In welken allen gezondigt hebben.* — Behoud men deze overzetting, dan zegt *in welken*, zo veel, als *in welken* ADAM, aengemerkt als het vertegenwoordigend hoofd van alle zijne nakomelingen, die gerekend worden, in hem, dezelvde overtreding begaen te hebben. — Dan het is, by Taelkenners, uitgemaekt, dat de Grieksche uitdrukking ἐφ᾽ ᾧ, (gelijk ook onze Overzetters, in de kantteekening hebben opgemerkt) beteekene, *om dat* of *nademael*, zo dat de zin deze zy, en, met den gemelden, in het wezen der zake, overëenstemme; „ de dood is doorgegaen tot „ alle menschen, *om dat*, of *nademael alle* menschen, even „ als ADAM, *gezondigt hebben*; voor zo ver zy, in hem, „ als het plaetsvervangend hoofd van alle zijne nakome„ lingen, dezelvde overtreding begaen hebben."

13. Alle menschen hebben door, en in Adam, gezondigt. **Want**, en deze aenmerking zal de gemelde stelling, duidelyk bevestigen; *want* **tot de wet**, welke door Mose gegeven is, vergel. vs. 14, **was de sonde in de werelt: maer de sonde en wort niet toegerekent, als 'er geen wet en is.**

Het woordeken *tot*, (*tot de wet*) wordt zeer dikwijls gebruikt, op zulk eene wijs, dat het den volgenden tijd niet uitsluite, maer alleen bepale, wat 'er geschied zy, tot het aengewezen tijdstip toe, vergel. Hand. VII: 45. 1 Cor. XV. *De zonde* dan *was in de waereld* TOT *de wet*, dat is: „ het „ zedelyk kwaed heerschte onder de menschen, van dat „ ADAM overtreden had, zo wel voor de Wetgeving van „ MOSE, als na dezelve." Het laetste was, door de ondervinding, zo bekend, dat het geen betoog nodig hadde; en het eerste was, uit het geschiedverhael van MOSE, allerblijkbaerst. — Hier uit volgde ontegenzeggelyk, dat alle menschen, door en in ADAM, gezondigt hadden, zijnde dit de stelling van den Apostel, in het slot van vs. 12, welke hy hier bewijzen wilde. Trouwens had ADAM, alleen voor zijn

ei-

eigen perſoon, gezondigt; toen hy het proevgebod overtreden heeft, dan zou de zonde ook gene verdere heerſchappy verkregen hebben, dan alleen over zijnen perſoon. Maer de zonde heeft eene algemene heerſchappy verkregen, over alle menſchen; zy is in de waereld geweest, zo wel voor, als na dat MOSE de wet, op Sinaï, ontvangen heeft. Derhalven moet ADAM, als het vertegenwoordigend hoofd van het ganſche menschdom, voor alle zijne nakomelingen, het proevgebod overtreden hebben; zo dat zy allen, door en in hem, gezondigt hebben.

Maer, vervolgt de Apostel, *de zonde wordt niet toegerekend, als 'er geen wet is.* — Om maer kortelyk te zeggen, hoe het ons is voorgekomen, is hier eene *wet*, eene ſtellige wet; en wel zodanig eene wet, welke den lichamelyken dood bedreigt, aen den overtreder. Daer nu zulk eene ſtellige wet niet is, *daer wordt de zonde niet toegerekend*; als eene misdaed namelyk, door welke men den dood verdiend heeft. — Zodanig nu was de geſteldheid der zaken, voor dat MOSE zijne Wet gegeven heeft. Toen was 'er, behalven het proevgebod aen ADAM voorgeſchreven, en, door zijne overtreding, vernietigd, gene ſtellige wet, welken den lichamelyken dood, aen den overtreder, bedreigde. Na de wetgeving op Sinaï, waren 'er verſcheidene zodanige ſtellige wetten: want, die de wet van MOSE overtreden had, ſtierv zonder barmhartigheid, Hebr. X: 28.

Volgens deze opvatting, maekt de Apostel het beſluit op, vs. 14.

14. Maer de doot heeft, als een zegepralend en onverbiddelyk overwinnaer, geheerſcht van Adam tot Moſem toe, oock over de gene die niet geſondigt en hadden in de gelijckheyt der overtredinge Adams, welcke een voorbeelt is des genen die komen ſoude.

Wy voor ons, kunnen nog niet anders zien, of zy, *die niet gezondigt hebben, in de gelykheid van* ADAMS *overtreding*, zijn de jonge kinders, die, voor het ontluiken van hunne vermogens, ſterven; en niet werkelyk gezondigt hebben, gelijk ADAM, by het overtreden van het proevgebod, gedaen heeft

Op deze gelegde gronden, welken wy aen meer kundigen, ter beproeving overgeven, komt des Apostels redeneering, vs. 13, 14[a], als een bewijs van het gene hy, in het slot van vs. 12, gestelt had, hier op neder: „ Alle menschen „ hebben door en in ADAM, als het plaetsvervangend hoofd „ van zijn gansche nageslacht, gezondigt: want het zedelyk „ kwaed heeft in de waereld geheerscht; zo wel voor, als „ na, dat MOSE zijne stellige wetten gegeven had. Dit ze„ delyk kwaed, het welk algemeen is onder de menschen, „ moet een gevolg zijn van ADAMS eerste overtreding. — „ Dit blijkt daerom, omdat alle menschen, aen de stellige „ straf, welke, op ADAMS overtreding, bedreigd was, on„ derworpen zijn: want daer gene stellige wet is, welke „ den dood op hare overtreding bedreigt, daer wordt ook „ de zonde niet toegerekend, als eene misdaed, die met den „ dood, moet gestraft worden. — Maer alle menschen zijn „ aen dezelvde straf onderworpen, welke op ADAMS eerste „ overtreding, bedreigd was. Dit heeft de ondervinding „ allerduidelykst geleert, dat de dood, als een zegepralend „ overwinnaer, geheerscht heeft; voor dat MOSE zijne wetten „ gegeven had, (op welker overtreding de dood bedreigd was) „ over alle menschen, ook over de jonge kinderen, die, „ in groten getale, gestorven zijn, eer zy werkelyke zon„ den begaen hadden. Derhalven moet het zedelyk kwaed, „ het welk algemeen is onder de menschen, een gevolg zijn „ van ADAMS eerste overtreding."

Welke, voegt 'er de Apostel by, *een voorbeeld is des genen die komen zou.* — Hy, *die komen zoude*, is de Heer JESUS CHRISTUS, de beloovde MESSIAS, die, door de Propheten was voorgesteld, als de Verlosser, die komen zoude, en die nu werkelyk verscheenen was. — Nu is ADAM een *voorbeeld*, of eene afbeelding van CHRISTUS, voor zo ver 'er tusschen hun beide, ten aenzien der gevolgen van de misdaed des eersten, en de gehoorzaemheid des anderen, eene blijkbare gelijkvormigheid plaets heeft.

††. *De overëenkomst tusschen* ADAM *en* CHRISTUS, *wordt meer omstandig aengewezen*, *vs.* 15-19.

‡. *Alle gelykheid heeft eene zekere ongelykheid*, *zo is het ook dit geval gelegen. De voordeelen*, *welken* CHRISTUS *heeft aengebracht*, *zijn veel groter*, *dan de nadeelen welken* ADAM *veröorzaekt heeft. Deze ongelykheid vertoont de Apostel*, *vs.* 15-17.

‡. *In het gemeen*, *vs.* 15ᵃ.

‡‡. *Meer byzonder*, *vs.* 15ᵇ-17.

15. Doch niet, gelijck de misdaet, alsoo is oock de genadengifte van CHRISTUS Borggerechtigheid. Er is, tusschen de gevolgen van Adams eerste misdaed, en die van CHRISTUS borgtochtelyke gehoorzaemheid, een zeer aenmerkelyk onderscheid: Want indien door de misdaet van den éénen Adam *die* vele gestorven zijn, die in hem, als het vertegenwoordigend hoofd van het gansche geslacht, gerekend worden, dezelvde misdaed begaen te hebben, so is veel meer de genade Godts ende de gave door de genade, die daer is éénes menschen Jesu Christi, overvloedigh geweest over *die* vele, die aen CHRISTUS, door zijnen Vader, gegeven zijn, en gerekend worden dezelve gerechtigheid te hebben daergestelt, welke Hy, als plaetsvervangende Borg, voor hun heeft te weeg gebracht.

De *misdaed* is zekerlyk de eerste zonde van ADAM. Dit is allerblijkbaerst, uit het gansche beloop van zaken, byzonder vs. 16, 17. — De *genadegivte* is hier, uit kracht van tegenstelling, de borggerechtigheid van CHRISTUS. Deze herstelt het gene, door de misdaed van ADAM, verdorven was; en dat zy, met het hoogste recht, en in den sterksten nadruk, eene genadegivte moge genaemd worden, heeft geen betoog nodig. — *Niet gelijk de misdaed*, *alzo is ook de genadegivte.* „ Men moet, (wil de Apostel zeggen) de gelykvormig-
„ heid tusschen ADAM en CHRISTUS, niet zo volstrekt begrijpen,
„ als of er in het geheel gene ongelykheid tusschen deze
„ beide ware. Zy verschillen aenmerkelyk, ten aenzien van
„ de gevolgen. Het voordeel, het welk CHRISTUS, door zijne

„ borgtochtelyke gerechtigheid, heeft te weeg gebracht, is „ veel groter en uitnemender, dan het nadeel, het welk „ ADAM, door het overtreden van het proevgebod, veröor- „ zaekt heeft."

De ongelykheid tusfchen ADAM en CHRISTUS, in dit opzicht, wordt uitvoerig betoogd, vs. 15^b-17.

Want, vervolgt de Apostel vs. 15^b, *indien*, liever *daer* of *naerdien*, *door de misdaed* enz.

Door de misdaed van eenen ADAM, zijn *velen geſtorven.* Eigenlyk ſtaet 'er, met eene nadrukkelyke bepaling, DIE *velen*, die namelyk in ADAM, als hun plaetsvervangend hoofd, gerekend worden. „ Door de eerſte zonde van ADAM, (wil PAULUS zeggen) zijn zijne nakomelingen, die in hem ge- „ rekend worden, dezelvde zonde begaen te hebben, en „ eene zeer grote menigte uitmaken, aen dezelvde ſtraf on- „ derworpen, welke hy verdient had; zy zijn geſtorven.

De genade Gods, en de gave door de genade, die daer is éénes menſchen JESUS CHRISTUS, *is overvloedig geweest, over velen.* De zaek zal veel duidelyker zijn, wanneer wy de woorden, (en dit is zeer beſtaenbaer, met den oorſpronge- lyken text) op de volgende wijs ſchikken: *De genade Gods, en de gave is overvloedig geweest, over velen, door de genade, welke daer is eenes menſchen, namelyk* JESUS CHRISTUS. — *De genade Gods en de gave*, zegt onzes erächtens, volgens eene bekende ſpreekwijs, waerdoor ééne en dezelvde zaek, met twee onderſcheidene woorden, wordt uitgedrukt; *de genadige gave van God*, of het geſchenk, het welk God, uit enkele genade, aen menſchen geevt; zonder eenige van hunne verdiensten. Deze *genadige gave van God*, is wederom de borggerechtigheid van CHRISTUS, welke zo even de *genadegivte* genaemd is. — Zy *is overvloedig geweest over velen*, eigenlyk wederom *over* DIE *velen.* De mening is deze: „ de gerechtigheid van „ CHRISTUS heeft zich, aen hare gezegende en overvloedige „ gevolgen, over die velen, die in Hem, als hunnen plaets- „ vervangenden Borg, gerekend worden; allerduidelykst open- „ baer gemaekt." — Dit is geſchied, *door de genade, die daer is éénes menſchen*, namelyk JESUS CHRISTUS. De zaek is deze: „ de gezegende en overvloedige vruchtgevolgen van

„ CHRIS-

„ CHRISTUS borggerechtigheid, welken die velen, die in
„ Hem gerekend worden, deelachtig worden, hebben zy te
„ danken, aen de genade, aen de onbegrijpelyke menschen-
„ lievde van den éénen mensch, JESUS CHRISTUS." Hier uit bleek reeds, de uitnemende voortreffelykheid van CHRISTUS, boven ADAM. Indien ADAM het Goddelyk proevgebod gehoorzaemt, en daer door alle zijne nakomelingen gelukkig gemaekt had, zou hy nog niets meer gedaen hebben, dan hy verplicht was. Maer de gezegende vruchtgevolgen van CHRISTUS gerechtigheid, welken *die* velen, die in Hem gerekend worden, deelächtig worden, heeft Hy, uit enkele genade, uit zuivere menschenlievde, zonder eenige de minste verplichting, verworven.

De tegenstelling tusschen ADAM en CHRISTUS draegt de Apostel dus voor: *daer door de misdaed van eenen*, DIE *velen gestorven zijn*, *zo is* VEEL MEER *de genade Gods* enz. De mening is, met één woord, deze: „ het voordeel, het
„ welk CHRISTUS, door zijne borgtochtelyke gerechtigheid,
„ welke Hy, uit enkele genade, en zonder eenige verplich-
„ ting, daer stelde; voor die velen, die in Hem gerekend
„ worden, heeft te weeg gebracht; is veel groter en over-
„ vloediger, dan het nadeel, het welk ADAM, die verplicht
„ was het geluk van zijne nakomelingen te bevorderen, door
„ zijne eerste overtreding, voor die velen, die in hem ge-
„ rekend worden, veröorzaekt heeft. Het gevolg van ADAMS
„ zonde is de dood, voor alle zijne nakomelingen. Dit is
„ een schromelyk onheil. Maer het heil, het welk CHRIS-
„ TUS, door zijne borgtochtelyke gerechtigheid, voor alle
„ de zijnen, verworven heeft, is, in zoort en trap, veel
„ groter."

Deze laetste stelling betoogt de Apostel vs. 16.

16. Ende of *namelyk*, niet gelijck [*de schult was*] door den éénen Adam, die tegen het proevgebod gesondigt heeft, [*alsoo is*] de gifte. Want de schult is wel uyt ééne [*misdaet*] tot verdoemenisse: maer de genadengifte is uyt vele misdaden tot rechtveerdigmakinge.

Niet gelijk (*de schuld was*) *door den eenen*, *die gezondigt*

heeft, (*alzo is*) *de givte.* Op deze wijs, hebben het onze Overzetters, ter nadere opheldering, ingevult. In den Grondtext ſtaet woordelyk, *de givte is niet*, *gelijk door eenen die gezondigt heeft.* Hier is eene kenbare uitlating; onzes erächtens, moet het voorſtel dus worden ingevuld. *De givte is*, ten aenzien der gevolgen, *niet gelijk* de misdaed *van den éénen*, *die gezondigt heeft.* Wy lasſchen het woord *misdaed* in, omdat de Apostel vs. 15. van de misdaed geſproken heeft. — De Apostel herhaelt derhalven, ter nadere bevestiging, het gene hy vs. 15[a]. geſtelt had, dat 'er namelyk een aenmerkelyk onderſcheid zy, tusſchen ADAM en CHRISTUS: voor zo ver de gevolgen van ADAMS misdaed, zeer onderſcheiden zijn van de gevolgen, welke de givte, dat is, de borggerechtigheid van CHRISTUS, heeft te weeg gebracht.

Want, (dit is het bewijs) *de ſchuld is wel uit eene* (*misdaed*) *tot verdoemenis*, *maer de genadegivte is*, *uit vele misdaden*, *tot rechtvaerdigmaking.*

De ſchuld is wel uit eene (*misdaed*) *tot verdoemenis.* Het Griekſche woord, door *ſchuld* vertaeld, beteekent eigenlyk het oordeel van eenen Richter, en 'er is gene reden altoos, om van die eigenlyke beduidenis af te wijken. Het woord *verdoemenis* zegt een veröordeelend vonnis van eenen Richter. Het woord *misdaed*, het welk de Onzen hebben ingelascht, ſchijnt ons niet te pas te komen; de *ééne* is, onzes erächtens, dezelvde als vs. 15, 16[a], namelyk ADAM. — Op de gelegde gronden is de zin deze: „ *het* richterlyk *oordeel*, het „ welk God over ADAM, na dat hy het proevgebod overtre- „ den had, heeft uitgeſproken, raekte ADAM niet alleen, „ maer ook alle zijne nakomelingen, en, *uit den eenen* ADAM, „ is dat richterlyk oordeel, *tot een veröordeelend vonnis* ge- „ worden, voor die velen, die in hem gerekend worden."

Maer de *genadegivte*, dat is, de borggerechtigheid van CHRISTUS, *is uit vele misdaden*, *tot rechtvaerdigmaking.* — Naer ons inzien moet het woord *vele*, niet tot misdaden gebracht, maer in dien zelvden zin genomen worden als vs. 15, voor *vele menſchen.* Het woord, het welk de Onzen door *rechtvaerdigmaking* vertaelt hebben, beteekent het recht, het welk iemand heeft, om iets te vorderen: hier zegt het zo

veel

veel als een grond van rechtvaerdiging of vryfpreking. —
„ De *genadegivte* van CHRISTUS borggerechtigheid, is *uit de*
„ *misdaden van velen, tot eenen grond van vryfpraek geworden;*
„ het vruchtgevolg van die gerechtigheid, beftaet daerin, dat
„ velen van hunne misdaden vrygefproken worden, en ver-
„ geving erlangen; die gerechtigheid is voor velen, die
„ gezondigt hebben, tot eenen grond van rechtvaerdiging
„ geworden.

ADAM en CHRISTUS dan, dit is de hoofdfom der zake, komen hierin overëen, dat de gevolgen van des eerften misdaed, en die van des anderen gerechtigheid, zich wijd uitftrekken tot velen. Maer daerin verfchillen zy, dat de gemelde gevolgen, in zoort, zeer onderfcheiden zijn. Uit het richterlyk oordeel, het welk God over ADAMS eerfte zonde heeft uitgefproken, is een veröordeelend ftrafvonnis gekomen, over die velen, die in hem gerekend werden: maer de borggerechtigheid van CHRISTUS, is voor die velen, die in Hem gerekend worden, een grond van vryfpreking en vergeving der zonden geworden. — Derhalven is de genadegivte veel krachtiger en heerlyker, in hare gevolgen, dan de misdaed; zijnde dit juist de ftelling, welke de Apostel vs. 15ª. heeft voorgedragen. Zo ver zijn de gevolgen van ADAMS misdaed, en van CHRISTUS gerechtigheid, reeds in dit leven onderfcheiden; maer dit verfchil is nog blijkbarer, met opzicht tot de eeuwigheid. Dit laetfte ftuk behandelt de Apostel vs. 17.

17. Want indien door de mifdaet van éénen Adam de doot, als Koning, geheerfcht heeft door dien éénen, veel meer fullen de gene, die den overvloet der genade ende der gave der rechtveerdigheyt ontfangen, in het leven heerfchen door dien éénen [*namelick*] Jefum Chriftum.

Door de misdaed van éénen, eigenlyk ftaet 'er *van* DIEN *eenen*, ADAM namelyk, die zijn nageflacht zo veel kwaed berokkent heeft, *heeft de dood geheerscht; door dien eenen.* — De *dood* komt hier voor, onder de zinneprent van eenen Koning, die *heerscht*, met eene onwederftaenbare macht; en dit denkbeeld zal de Apostel, in het vervolg, tot zijn oogmerk dienst-

baer maken. „ Een mensch, (wil PAULUS zeggen) heeft te „ weeg gebracht; en dat wel door eene misdaed, (de over„ treding van het paradysche proevgebod) dat de dood, als „ een Koning geheerscht heeft, over velen." Hy herhaelt hier het gene hy vs. 15, met andere woorden, gezegd had.

Zo veel nadeel heeft de éénе misdaed van slechts éénen mensch, aen velen, toegebracht. Maer veel uitnemender is het vruchtgevolg, der éénе gerechtigheid van den eenigen CHRISTUS: *hoe veel meer zullen de genen, die den overvloed der genade, en der gave der rechtvaerdigheid ontvangen, in het leven heerschen, door dien éénen, namelyk* JESUS CHRISTUS. — *De overvloed der genade*, zegt zo veel, als eene overvloedige genade, een uitnemende weldaed. *De gave der rechtvaerdigheid*, is de genadige rechtvaerdiging, de vryspraek voor den eeuwigen Richter, welke, op enkele genade gegrond is, vergel. Kap. III: 24; aen deze gave der rechtvaerdigheid, schrijvt de Apostel mede eenen *overvloed* toe; om te kennen te geven, dat de genade, welke in de rechtvaerdiging van eenen zondaer, geopenbaerd wordt, zeer overvloedig en uitnemend zy. — Zy nu, *die den overvloed der genade en der gave der rechtvaerdigheid, ontvangen*, zijn alle gelovigen; die, op grond der toegerekende gerechtigheid van CHRISTUS, als hunnen Borg, voor God gerechtvaerdigd zijn, en de vergeving van zonden verkregen hebben. — *Deze zullen, in het leven heerschen.* Hier is eene eigenäertige tegenstelling, tegen het heerschen van den dood, vs. 17[a]. In deze korte uitspraek liggen twee hoofdwaerheden, deels dat de gelovigen, na den dood van het lichaem, eeuwig leven zullen; deels dat zy, in het toekomend leven, eene uitnemende heerlykheid genieten, en, als Koningen heerschen zullen. — Dit zal geschieden, *door dien éénen, namelyk* JESUS CHRISTUS; gelijk de éénе ADAM alle zijne nakomelingen, aen de heerschappy van den dood, onderworpen heeft; zo heeft ook de éénе JESUS CHRISTUS het eeuwig leven, en eene onnadenkelyke heerlykheid, voor alle de gelovigen, verworven.

Het onderscheid derhalven, tusschen de gevolgen der éénе misdaed van den éénen Adam, en die der éénе gerechtigheid van den éénen JESUS CHRISTUS, is, in de huishouding van

het

het toekomend leven, nog veel blijkbarer. De zakelyke zin dan van vs. 17, is deze: „ de gevolgen van ADAMS ééne overtreding zijn allertreurigst, zy heeft te weeg gebracht; dat de dood geheerscht hebbe, over alle zijne nakomelingen. Maer het voordeel het welk de Verlosser, door zijne éénc gerechtigheid, heeft aengebracht; is veel groter en uitnemender, dan de schade, welke ADAM, door zijne éénc misdaed, berokkent heeft. De Verlosser heeft meer hersteld, dan ADAM verdorven heeft: want alle die in Hem geloven, en, op grond van zijne borggerechtigheid, gerechtvaerdigd worden, zullen, in de toekomende huishouding, niet alleen eeuwig leven; maer ook eene onnadenkelyke heerlykheid genieten: zy zullen, in het eeuwig leven, als Koningen heerschen."

§. *De volkomene gelykheid, tusschen* ADAM *en* CHRISTUS, *wordt vs.* 18, 19. *aengewezen.*

18. So dan is 'er, niet tegenstaende de gemelde ongelykheid, gelijk elk aendachtig lezer reeds heeft kunnen opmerken, eene zeer blijkbare overëenkomst, tusschen Adam en CHRISTUS: want, gelijck door ééne misdaet [*de schult gekomen is*] over alle menschen tot verdoemenisse: alsoo oock door ééne rechtveerdigheyt [*komt de genade*] over alle menschen tot rechtveerdigmakinge des levens.

Gelijk, door éénc misdaed (de schuld gekomen is) over alle menschen, tot verdoemenis; zo hebben het onze Overzetters, ter nadere opheldering, ingevuld. Er is zekerlyk, in de woorden van den Apostel, volgens zijnen gewonen schrijfstijl, eene uitlating; volgens den kennelyken overslag op vs. 16, *de schuld is wel uit eene misdaed tot verdoemenis.* „ *Door de éénc misdaed* namelyk van den éénen ADAM, *heeft de schuld, het rechterlyk oordeel*, welk God over ADAM heeft uitgesproken, zich uitgestrekt, *tot alle menschen, tot de verdoemenis*, zo dat zy alle veröordeeld en verdoemd zijn; met één woord, de éénc ADAM heeft gezondigt, en daer door te weeg gebracht, dat alle menschen aen zijne

„ ſtraf onderworpen wierden, vermits zy geoordeeld wer„ den, in hem, als hun vertegenwoordigend hoofd, die „ zelvde zonde begaen te hebben."

Door ééne rechtvaerdigheid (komt de genade) over alle menſchen, tot rechtvaerdigmaking des levens. — Het woord, *rechtvaerdigheid* overgezet, is het zelvde, het welk in het ſlot van vs. 16. door *rechtvaerdigmaking* vertaeld is, en beteekent wederom zo veel, als eenen grond van rechtvaerdiging of vryſpraek. „ *Door* die *ééne rechtvaerdigheid*, op „ dien eenigen grond van rechtvaerdiging, welken de Verlos„ ſer, door zijne volmaekte gehoorzaemheid, gelegt heeft; „ *ſtrekt de genadegivte*, dat is; de gerechtigheid van CHRIS„ TUS, in hare gezegende vruchtgevolgen, *zich uit tot alle* „ *menſchen*, die in Hem, als plaetsvervangenden Borg, ge„ rekend worden, *tot rechtvaerdiging des levens*; dat is, tot „ eene rechtvaerdiging, welke het leven ten gevolge heeft; „ zo dat zy gerechtvaerdigd worden, en, in het eeuwig „ leven, eene onnadenkelyke heerlykheid genieten."

De overëenkomst tusſchen ADAM en CHRISTUS, vertoont de Apostel, door de woordekens *gelijk* en *alzo*. — *Gelijk*, *door ééne misdaed*; — *alzo ook door ééne rechtvaerdigheid*. „ ADAM „ en CHRISTUS (wil hy zeggen) zijn daerin volkomen gelijk, „ dat zy voor en in de plaets van anderen, gewerkt hebben. „ Door ééne misdaed, is ADAM de bewerker geworden van „ het veröordeelend ſtrafvonnis, over alle menſchen, die in „ hem gerekend worden dezelvde misdaed begaen te hebben. „ Door ééne gerechtigheid, welke de grond is der recht„ vaerdiging, heeft CHRISTUS, voor alle de gelovigen, die „ in Hem, als Borg, gerekend worden, de vryſpreking van „ zonde, welke een eeuwig zalig leven ten gevolge heeft, „ te weeg gebracht."

19. Want gelijck door de ongehoorſaemheyt, door *die* meermalen gemelde ongehoorzaemheid van dien éénen menſche Adam, *die* vele, die in hem, als het vertegenwoordigend hoofd, begrepen waren, [*tot*] ſondaers geſtelt, en als zodanigen behandeld zijn geworden, alſoo ſullen oock door de gehoorſaemheyt, door *die* meermalen genoemde gehoorzaemheid van dien éénen,

na

namelyk JESUS CHRISTUS, *tot die* vele, voor welken Hy, als Borg, betaelt heeft; [*tot*] rechtveerdige gestelt, vrygesproken, en als zulken, voor welker zonden geboet is, behandeld worden. Dit is het voorrecht van allen, die geloven, en, geduurende den afloop der Eeuwen, geloven zullen.

Er is derhalven eene blijkbare overëenkomst, tusschen ADAM en CHRISTUS, voor zo ver de gevolgen van des eersten overtreding, en de vruchten van des anderen borgtochtelyke gehoorzaemheid, zich wijd uitstrekken tot velen; met dit onderscheid evenwel, dat het goede, het welk CHRISTUS verworven heeft, het kwade, het welk ADAM berokkent heeft, verre weg overtreffe. Gevolgelyk hebben wy, en alle gelovigen, door den eenigen Verlosser JESUS CHRISTUS, de verzoening verkregen, op zoortgelyk eene wijs, als de verdoemenis, door eenen ADAM, gekomen is, over alle zijne nakomelingen. — Dit is de hoofdsom der redenering van den Apostel vs. 12-19, in verband met vs. 11ᵇ.

II. Deze aengelegene leer, verdedigt de Apostel uitvoerig, tegen de meest schijnbare bedenkingen, Kap. V: 20—VI: 26.

†. De eerste tegenwerping, is deze, dat de wet van MOSE, *volgens deze leer, van gene nuttigheid wezen zoude, vs. 20, 21.*

De tegenwerpingen, welken de Apostel hier en vervolgens beantwoord, waren ingericht, tegen de leer van het Euangelie, welke hy tot dus ver beredeneerd had, dat namelyk elk zondaer, die geloovt, op grond der toegerekende gerechtigheid van den Borg, gerechtvaerdigd worde; zonder dat de verdienstelykheid der werken, eenigszins in aenmerking kome: of het gene, in het wezen der zake, het zelvde is, gelijk hy vs. 11ᵇ. gezegd had, *dat wy de verzoening, door onzen Heer* JESUS CHRISTUS, *verkregen hebben.*

De eerste tegenwerping, welke vs. 20, 21. beantwoord wordt, was deze: „ hebben de gelovigen de verzoening „ met God, niet door onzen Heer JESUS CHRISTUS, en is

„ zijne borgtochtelyke gerechtigheid alleen de grond der
„ rechtvaerdiging, van eenen zondaer voor God; zonder dat
„ de verdienstelykheid der werken eenigszins in aenmerking
„ kome; waer toe dient dan de wet van MOSE? verkrijgt
„ men dan niet, door het gehoorzamen van die wet, eenig
„ recht, op de Goddelyke gunst?"

De laetste woorden van vs. 19. gaven den Apostel, die gewoon is, zich van zachte en als ongevoelige overgangen te bedienen, eene gepaste aenleiding, tot het beantwoorden van de gemelde tegenwerping. Hy had namelyk vs. 19[b]. gezegd; dat, *door de gehoorzaemheid van dien eenen* CHRISTUS, *die velen*, voor welken Hy als Borg betaelt heeft; *tot rechtvaerdigen gestelt worden*, zonder eenig gewag te maken van den invloed hunner werken.

Ondertusschen stelt PAULUS de tegenwerping zelvs niet voor. Maer hy vergenoegt zich, gelijk hy meermalen, vooral in dezen briev, gewoon is, met de bedenking, welke hy voorzag, dat by denkende lezeren geredelyk kon opkomen, volkomen op te losfen.

20. (*k*) Maer niemand denke by zich zelven, dat de Wet van Mose, volgens mijne leer, van gene nuttigheid wezen zoude: want de wet, de geopenbaerde Godsdienst, welken Mose heeft ingevoerd, is boven dien, nadat de zonde en de dood in de waereld gekomen waren, na verloop van 24 Eeuwen, ingekomen, op dat de misdaet te meerder worde, op dat de zonde, in hare grootheid, des te meer zou openbaer worden: want door de wet is de kennis der zonde, vergel. Kap. III: 20, (*l*) ende waer de sonde meerder openbaer geworden is, naermate de zonde meer, in hare grootheid, gekend worde, [*daer*], en in die zelvde evenredigheid, is ook de genade veel meer overvloedigh geweest, en meer kenbaer geworden:

„ De wet van MOSE, wil PAULUS zeggen, heeft hare grote
„ nuttigheid. Zy is niet gegeven, om zondaren tot het
„ leven te brengen, maer integendeel, om de zonde, in
„ hare

(*k*) Joh. 15: 22. Rom. 4: 15. ende 7: 8. Galat. 3: 19. (*l*) Luc. 7: 47.

„ hare grootheid, meer openbaer te maken. De Joden
„ hadden, uit het vergelyken van hun gedrag, met de voor-
„ schrivten van MOSE, kunnen en behoren op te merken,
„ dat zy grote en verdoemelyke zondaers zijn, en dit had
„ hen behoren aen te sporen, om de gerechtigheid van den
„ Borg, welken de eenige grondslag is van des zondaers recht-
„ vaerdiging, gelovig aen te nemen. Ook wijst ons de-
„ zelvde wet de grootheid aen, van Gods genade, en de ver-
„ zoenende kracht van CHRISTUS gehoorzaemheid: want hoe
„ meer de zonde, in hare grootheid, gekend wordt, hoe
„ meer men ook gedrongen wordt, om, met eerbied en dank-
„ zegging, te erkennen, dat de genade, welke aen den ge-
„ lovigen bewezen wordt, uitnemend groot zy; en dat de
„ gehoorzaemheid van CHRISTUS, eene algenoegzame kracht
„ van verzoening bezitte."

21. Op dat, (liever, by wijs van besluit, *zo dat dan*) gelijck de sonde geheerscht heeft tot de doot, alsoo oock de genade soude heerschen door rechtveerdigheyt tot het eeuwige leven, door Jesum Christum onsen Heere.

De zonde, het zedelyk kwaed, het welk door ADAM in de waereld gekomen is, vs. 12, *heeft geheerscht*, als een Koning, wiens macht niet kan wederstaen worden, vergel. vs. 14, 17, *tot den dood*, eigenlyk IN of *door den dood*; de zonde heeft hare heerschappy, uitgeoeffent en openbaer gemaekt, door alle menschen te doen sterven.

De genade heerscht, door rechtvaerdigheid, tot het eeuwig leven. — De *genade* beteekent hier, even als vs. 19, Gods genegenheid om zondaren, die het geheel onwaerdig zijn, wel te doen. Deze *heerscht* ook, als een Koning; maer door een gansch ander middel, en met een geheel ander gevolg: de zonde oeffent hare heerschappy uit, door de menschen te doen sterven, maer Gods genade in CHRISTUS, door *rechtvaerdigheid*; dat is, door de borggerechtigheid van den Middelaer, met dat vruchtgevolg, dat zy het *eeuwig leven* deelächtig worden. — Dit alles, hebben de gelovigen alleen aen den Verlosser te danken. Daerom wordt 'er bygevoegd: *door* JESUS CHRISTUS *onzen Heer.*

Dit voegt 'er de Apostel, by wijs van gevolgtrekking, uit zijne vorige redeneering by, en tevens ter oplosfching van de gemelde tegenwerping. „ Door de wet is de zonde, in „ hare grootheid, openbaer geworden. Even daer door is „ ook Gods genade, in de rechtvaerdiging van zondaren, „ des te blijkbarer geworden. Derhalven heeft de zonde „ zeer nadeelige gevolgen te weeg gebracht; maer Gods „ genade verfchaft den gelovigen, op grond van CHRISTUS „ gerechtigheid, een veel uitnemender goed, dan zy door „ de zonde verloren hebben, namelyk het eeuwig zalig „ leven."

HET VI. KAPITTEL.

††. *De tweede tegenwerping, welke de Apostel vs. 1-14. beantwoord, was deze; dat zijne leer den weg baende, tot een ongebonden en godloos leven.*

‡. *De tegenwerping zelve, ftelt hy uit den mond der vyanden van de waerheid, voor, vs. 1.*

1. WAt fullen wy dan feggen? fullen wy in de fonde blijven, op dat de genade te meerder worde?

De Apostel leid deze tegenwerping af, uit het antwoord, het welk hy Kap. V: 20, op de vorige bedenking, gegeven had; zo dat de overgang wederom ongemeen zacht zy. Hy had vs. 20. gezegt, dat de genade meer blijkbaer wordt, naermate de zonde, door de kennis van Gods wet, meer in hare grootheid befchouwd wordt. Hier uit zou iemand dit onbedachtzaem gevolg hebben kunnen afleiden, dat een Christen, maer in de zonden, moet voort leven; op dat de grootheid van Gods genade, in de vergeving zijner misdaden, des te meer blijkbaer worden mogt.

Tot nader verftand van zaken, heeft men wel in het oog te houden, dat het woord *zonde* hier, en in dit gansche Ka-

Kapittel, niet eene enkele zondige daed beteekene, maer het zedelyk bederv, het welk alle menschen van natuure aenkleevt, en waer uit alle werkelyke overtredingen, als uit eene vuile bron, voortvloeien. — De *genade* zegt hier Gods onverdiende gunst, of zijne genegenheid, om verdoemelyke zondaren, alleen op grond van CHRISTUS borggerechtigheid, gelukkig te maken.

„ *Wat zullen wy dan zeggen?* welk een gevolg zullen „ wy, uit het beredeneerde, afleiden? *zullen wy*, zeggen „ en besluiten, dat *wy* maer *in de zonde blijven*, in onzen „ diep bedorvene zedelyken toestand volharden, — en aen „ onze bose neigingen, den vryen teugel vieren moeten; „ *op dat de genade*, welke God, om CHRISTUS wil, aen doem- „ waerdige zondaren bewijst, te *meerder worde*, en zich, „ in hare uitnemende grootheid, vertone."

‡‡. *Deze tegenwerping beantwoord de Apostel*, *vs.* 2 - 14.

‡. *Door het gevolg te ontkennen*, *vs.* 2ᵃ.

‡‡. *Door aen te merken, dat een Christen, die der zonde gestorven is, niet langer in dezelve leven kunne*, *vs.* 2ᵇ.

,. *Deze aenmerking wordt voorgesteld*, *vs.* 2ᵇ.

2. Dat zy verre; de gevolgtrekking is niet alleen valsch, maer ook ten hoogsten ongerijmd. Wy die de sonde gestorven zijn, hoe sullen wy nogh in deselve leven?

Wy, die de zonde gestorven zijn. — Wat zegt het *de zonde*, of, gelijk 'er eigenlyk staet, AEN *de zonde te sterven?* De *zonde*, dat is het zedelyk bederv, komt hier voor, als een heer en gebieder. De spreekwijs is ontleend van de slaverny, welke onder de Romeinen, plaets had. Deze slaverny was volstrekt; een heer was volkomen meester van zijne slaven, en kon, met hen handelen, naer zijn welgevallen; zelvs werden de slaven, niet onder de personen, maer onder de goederen, gerekend. Ook was de slaverny altoosduurende. Niemand werd 'er van ontslagen, dan door vrygeving of vrykoping; anders eindigde zy met een

dood. — Nu, wanneer een ſlaev geſtorven was, werd hy vry; dan was hy zijnen heer geſtorven, en van de dienstbaerheid ontſlagen. Even zo is het ook gelegen, met alle ware Christenen. De zonde, het zedelyk bederv, is een heer, aen welken alle menſchen, als zo vele ſlaven, van natuure dienstbaer zijn, met alle hunne vermogens. Maer aen deze zonde zijn de gelovigen geſtorven; zy zijn van deze dienstbaerheid ontſlagen, even als een ſlaev, door den dood, van zijne ſlaverny wordt vrygemaekt: want, in den ſtaet des doods, is de knecht vry van zijnen heer, Job III: 19.

Het is waer, de gelovigen werden in dit leven, nimmer volkomen vrygemaekt van de zonde; het zedelyk bederv wordt in deze waereld, nimmer geheel uit hunne harten wechgenomen; maer zo drae een zondaer geloovt, is hy niet meer, aen de zonde als zijnen heer, onderwotpen. Hy verzet zich, door de genade van den Heiligen Geest; tegen de overblijvſelen der verdorvenheid, en maekt, in zijnen wandel openbaer, dat hy niet meer als een ſlaev, aen de zonde dienstbaer zy. Het zedelyk bederv blijvt hem wel een vyand, maer heerscht niet meer over hem, met eene onbepaelde macht.

In deze toeſpeling, zegt de Apostel: *wy zijn aen de zonde geſtorven*, dat is: „ ik, en allen, die in CHRISTUS geloven, „ wy zijn der zonde, onzen vorigen heer, geſtorven; wy „ hebben wel veel te ſtrijden, met de overblijvſelen der „ verdorvenheid, welke, als een inwendige vyand, in onze „ harten blijven wonen; maer wy zijn ontſlagen van de onbepaelde overheerſching der zonde, aen welke wy van „ natuure, met alle onze vermogens, dienstbaer waren; op „ zoortgelyk eene wijs, als een ſlaev, wanneer hy ſtervt, „ van de dienstbaerheid ontſlagen is."

Hoe zullen wy nog in dezelvde zonde *leven?* „ dat is, in „ de dienstbaerheid aen de zonde, met vermaek, volharden „ en voortgaen. Dit is, (wil PAULUS zeggen) even zo on„ mogelyk, als dat een ſlaev, die geſtorven is, aen zijnen „ heer zou dienstbaer blijven. Wel verre van langer aen „ de zonde dienstbaer te zijn, ſtrijden wy tegen dezelve. „ Derhalven is het eene geheel ongegronde lastering, dat

„ een

„ een Christen, volgens mijne leer, in de zonde zou blij-
„ ven, op dat de genade des te meerder worde."

„. *Deze aenmerking, gaet de Apostel nader bevestigen, vs. 3-14. Ten dien einde*

§. Toont hy eerst aen, dat de gelovigen gemeenschap hebben, aen JESUS *dood; en dat daer uit eene gelykformigheid aen zijn leven, na dat Hy uit de doden is opgestaen, moet voortvloeien, vs. 3-5.*

**. Hy legt eene waerheid, welke aen alle Christenen te Rome bekend was, tot eenen grondslag van zijne redeneering, vs. 3.*

3. Ofte en wetet gy niet (*a*) dat soo vele als wy in Christum Jesum gedoopt zijn, wy in sijnen doot gedoopt zijn?

In Christus Jesus gedoopt zijn, zegt niet maer eenvouwig, op last en gezag van den Verlosser gedoopt te zijn; want 'er staet eigenlyk TOT JESUS CHRISTUS, dat is: „ wy zijn gedoopt tot
„ de gemeenschap met JESUS CHRISTUS: toen wy gedoopt
„ zijn, is ons de gemeenschap aen den Verlosser, betekent
„ en verzegeld. Derhalven zijn wy ook *in*, of TOT *zijnen*
„ *dood gedoopt*. By onzen doop, is ons de gemeenschap aen
„ CHRISTUS verzoenenden dood, verzegeld; zo dat wy, zo
„ vele wy geloven, met Hem gestorven zijn, en zijn dood
„ onze dood zy; omdat wy allen in Hem, als onzen plaets-
„ vervangenden Borg, gerekend worden, gestorven te zijn.

Deze zaek kon den Christenen te Rome, niet onbekend zijn. Zy weten het, uit den aert van het Sacrament des Doops zelven. — Het lijden en sterven van den Heiland wordt meermalen voorgesteld, onder de zinneprent van eenen doop, omdat Hy, onder de meest duldelose smerten, als geheel bedolven is, Matth. XX: 22. Luc. XI: 50. Nu is de Doop een teeken en een zegel, dat elk, die in CHRISTUS geloovt; zo waerachtig met Hem vereenigd zy, en met Hem gerekend worde gestorven te zijn, als men, by den

(*a*) Gal. 3: 27.

Doop onder het water gedompeld wordt. — Elk Christen is, met den Verlosser, als het vertegenwoordigend hoofd van allen, die Hem door den Vader gegeven zijn, gestorven.

**. *Op dezen gelegden grondslag, betoogt de Apostel, dat de gelovigen niet meer in de zonde leven kunnen, vs.* 4, 5.

אא. *Trouwens, zy hebben gemeenschap aen het leven van* CHRISTUS, *vs.* 4.

בב. *Blijkens hunne nauwe vereeniging met Hem, welke, met een ander zinbeeld, nader wordt opgehelderd, en aengedrongen, vs.* 5.

4. (*b*) Wy zijn dan met hem begraven door den Doop in den doot: op dat gelijckerwijs Christus uyt de dooden (*c*) opgeweckt is tot de heerlickheyt des Vaders, alsoo oock wy (*d*) in nieuwigheyt des levens wandelen souden.

De gelovigen *zijn met* CHRISTUS *begraven, door den doop, in* of TOT *den dood.* — Alles, wat CHRISTUS gedaen en geleden heeft, heeft Hy, als Borg, in de plaets van alle de zijnen gedaen en geleden; en daerom worden zy ook gerekend, dat alles gedaen en geleden te hebben. Toen CHRISTUS *gestorven* en *begraven* is, zijn alle de zijnen, *met Hem, gestorven* en *begraven.* Deze aengelegene waerheid, wordt door den Doop, beteekent en verzegeld. — Derhalven zijn de gelovigen *met* CHRISTUS *begraven*, het gene door den Doop beteekent en verzegeld wordt; *tot zijnen dood*, dat is, om gemeenschap te hebben aen zijnen dood, en de gezegende vruchten daer van.

Zy nu, die met CHRISTUS begraven zijn, en gemeenschap hebben aen zijnen dood, moeten ook gemeenschap hebben aen zijn leven, naerdien zy ook, met Hem, uit de doden zijn opgewekt. Daerom voegt 'er de Apostel by: *op dat, gelykerwijs* CHRISTUS *uit de doden opgewekt is, tot heerlykheid des Vaders, alzo ook wy, in nieuwigheid des levens, wandelen zouden.* CHRIS-

(*b*) Col. 2: 12. (*c*) Rom. 8: 11. Philipp. 3: 10, 11. (*d*) Eph. 4: 23. Coloss. 3: 10. Hebr. 12: 1. 1 Petr. 2: 2.

CHRISTUS *is uit de doden opgewekt tot*, of, (gelijk 'er eigenlyk ſtaet) DOOR *de heerlykheid des Vaders*, dat is, door zulk eene almachtige werking van den Vader, waer door Hy zijne oneïndige volmaektheden, byzonder zijn Alvermogen, allerkennelykst heeft opgeluistert, vergel. Eph. I: 19, 20. — De gelovigen hebben gemeenſchap aen CHRISTUS dood, derhalven ook aen zijne opſtanding; en daerom zijn zy verplicht, als zulken, die met Hem zijn opgewekt, *in nieuwigheid des levens te wandelen. Nieuwigheid des levens*, zegt een vernieuwd leven, een godzalig leven, geheel onderſcheiden van het vorig zondig gedrag. *In nieuwigheid des levens te wandelen*, is dan, in een vernieuwd leven te wandelen, eene nieuwe en verbeterde levenswijs te leiden. — Dit vloeit van zelvs voort, uit de gemeenſchap der gelovigen, aen CHRISTUS dood, begravenis, en opſtanding. Het een en ander wordt, in den Doop, zo by het indompelen in, — als by het opkomen uit het water, eigenäertig afgebeeld. Om deze reden hecht de Apostel dit ſtuk, by wijs van gevolgtrekking, aen het vorige: *wy zijn* DAN *met Hem* enz.

5. (*e*) Want indien of *naerdien* wy met hem ééne plante geworden zijn in de gelijckmakinge ſijns doots, ſo ſullen wy het oock zijn [*in de gelijckmakinge ſijner*] opſtandinge:

Wy zijn met Hem, met CHRISTUS namelyk, *ééne plant geworden*, *in de gelykmaking van zijnen dood.* — De ſpreekwijs teekent de allernauwſte vereeniging. Zy is ontleend van eene plant of ente, welke in eenen anderen ſtam, is ingelijvd, en, in vereeniging met den zelven, door deszelvs ſappen leevt; wast, en vruchten draegt. Op zoortgelyk eene wijs zijn ook de gelovigen met CHRISTUS, als hunnen Borg, ten nauwſten vereenigd; *zy zijn met Hem ééne plante geworden*, *in*, eigenlyk ſtaet 'er, *door de gelykmaking*, of de gelykheid *van zijnen dood*; dat is, voor zo ver zy gerekend worden eenen gelyken dood met Hem, ondergaen te hebben.

Zo zullen, dat is, behoren *wy ook*, met Hem ééne plant te zijn, *in*, of *door de gelykmaking zijner opſtanding.* „ Naer-

(*e*) Rom. 8: 11. Coloſſ. 3: 1.

„ dien wy, (wil PAULUS zeggen) ten nauwsten met CHRISTUS
„ vereënigd zijn, op zoortgelyk eene wijs, als eene ente
„ met den stam, in welken zy is ingelijvd; en daerom ge-
„ rekend worden eenen gelyken dood, met Hem, onder-
„ gaen te hebben; zo hebben wy ook gemeenschap aen
„ zijne opstanding, voor zo ver wy gerekend worden, op
„ gelijke wijs, als Hy te zijn opgewekt; en derhalven, be-
„ horen wy onze gemeenschap aen de opstanding van CHRIS-
„ TUS, openbaer te maken, door in nieuwigheid des levens
„ te wandelen; door een nieuw en beter levensgedrag te
„ lijden. Gevolgelyk is het ten hoogsten ongerijmd, dat
„ een Christen, die met zijnen Verlosser ten nauwsten
„ vereënigd is, in de zonde blijven zoude, op dat de ge-
„ nade des te meerder worde.

§§. *Wijders wijst de Apostel aen, dat de gelovigen, in en met* CHRISTUS, *der zonde gestorven zijn, en gevolgelyk, als overwinnaers van de zonde, even als* CHRISTUS, *Gode alleen leven moeten, vs.* 6-14.

*. *Eerst stelt hy, dat de gelovigen, in en met* CHRISTUS, *der zonde gestorven zijn, vs.* 6^b^.

**. *Daeruit, leid hy dan twee gevolgen af, vs.* 6^b^-14.

ℵℵ. *Deze stelt hy voor, vs.* 6^b^.

6. Dit wetende dat onse oude mensche (*f*) met [*hem*] gekruycigt is, op dat het lichaem der sonde te niete gedaen worde, op dat wy niet meer de sonde en dienen.

De *oude mensch*, is hier de aengeborene verdorvenheid, die zondige gesteldheid, met welke alle de kinders van Adam, in deze waereld komen. Zy wordt de *mensch* genaemd, omdat zy zich uitstrekt, over den gehelen mensch, beide ziel en lichaem, met alle derzelver vermogens en leden. De *oude mensch*, omdat zodanig de oorsprongelyke gesteldheid des menschen is, van zijnen eersten oorsprong af. — Ondertusschen moet deze verdorvene zedelyke gesteld-

(*f*) Gal. 2: 20. ende 5: 24. Phil. 3: 10. 1 Petr. 4: 1, 2.

heeldheid, niet in het afgetrokkene, beschouwd worden; maer, door *onzen ouden mensch*, bedoeld de Apostel zich zelven, en alle gelovigen, zo als zy van natuure diep bedorven zijn.

Onze oude mensch is met Hem, met CHRISTUS namelyk, *gekruicigd*, of gelijk 'er eenvouwig staet, *medegekruicigd*, dat is: „ toen CHRISTUS, als onze plaetsvervangende Borg, gekrui„cigd is, hebben wy, ten aenzien van onzen ouden mensch, „ de aengeborene verdorvenheid, mede den kruisdood on„dergaen." CHRISTUS is der zonde gekruicigd, voor zo ver Hy gekruicigd is, niet alleen om de straf der zonde wech te nemen, maer ook om hare heerschappy te verbreken. Gevolgelyk is elk gelovige met Hem gekruicigd, om niet alleen van de straffe, maer ook van de heerschappy der zonde, bevrijd te worden.

Dit wisten de Christenen te Rome, naerdien deze leer, uit hunne voorheen betoogde gemeenschap aen CHRISTUS dood, onmiddelyk voortvloeide. — Dan men kan het ook vertalen, *dit bedenkende*, dit wel onder het oog houdende, gelijk het grondwoord meermalen genomen wordt, vergel. Eph. VI: 6. 2 Petr. I: 20. Op deze wijs vinden wy hier eene opwekking, welker in achtneming, zeer geschikt was, om de gevolgen, welken de Apostel uit deze leer afleid, te bereiken.

Die gevolgen zijn twee.

A. *Op dat het lichaem der zonde te niet gedaen worde.* — Door *het lichaem der zonde*, verstaet de Apostel de zonde, de aengeborene verdorvenheid zelve. Zo wordt CHRISTUS zelvs Kap. VII: 4. het lichaem van CHRISTUS genaemd. Die zonde, welke in het lichaem hare voornaemste bronwel heeft, en daerom zo gemeenzaem het *vleesch* genaemd wordt; moet, in de gelovigen, *te niet gedaen*, dat is, volgens de kracht van het Griekfche woord, allengskens verzwakt; en krachteloos gemaekt worden, zo dat dezelve ten laetsten sterve. — Deze verzwakking van het lichaem der zonde is een gevolg van de kruiciging des ouden mensches: *onze oude mensch is, met* CHRISTUS *ge-*

kruicigd, *op dat* enz. Trouwens dit is allerblijkbaerst, uit het oogmerk van 's Heilands kruisdood, en de gemeenschap der gelovigen aen denzelven.

B. *Op dat wy niet meer der zonde dienen.* — De *zonde* is hier het zelvde, als het lichaem der zonde, de aengeborene verdorvenheid. Deze heeft, van natuure, eene overheerschende kracht, over den mensch, en komt daerom hier, gelijk meermalen, door eene persoonsverbeelding, voor, als een heer en gebieder. De *zonde te dienen*, zegt derhalven, aen de natuurlyke verdorvenheid, als eenen gebiedenden heer, dienstbaer te zijn, naer zijne zondige neigingen te leven. — Nu dit kon gene plaets hebben, by de gelovigen, die gemeenschap hebben aen den dood van CHRISTUS, en in welken de zonde moet verzwakt worden.

Het zou derhalven, de grootste ongerijmdheid zijn, te zeggen, wy zullen in de zonde blijven, op dat de genade des te meerder worde.

BB. *Beide die gevolgen gaet de Apostel nader ontwikkelen en betogen*, *vs.* 7-14.

AA. *Het eerste*, *vs.* 7-11.

AA. Hy stelt den grondslag zijner redeneering voor, *vs.* 7.

BB. Hy leid 'er eene troostvolle waerheid uit af, *vs.* 8.

CC. Hy wijst de gronden van zekerheid aen, *vs.* 9, 10, *en*

DD. Hy maekt het besluit op, *overëenkomstig zijn oogmerk*, *vs.* 11.

7. Het lichaem der zonde, moet in de gelovigen, te niet gedaen, de aengeborene verdorvenheid moet verzwakt worden. (g) Want die in CHRISTUS, als zijnen plaetsvervangenden Borg, gestorven is, en gerekend wordt, met den Verlosser, denzelvden dood ondergaen te hebben, vergel. vs. 3, 5, die is gerechtveerdigt en vrygesproken van de sonde. Hy wordt gerekend nimmer eenige zonde begaen te hebben, omdat CHRISTUS, als Borg, voor hem betaelt heeft, vergel. Hand. XIII: 39. 8.

(g) 1 Petr. 4: 1.

8. (*h*) Indien of *nademael* wy nu, en allen, die geloven, in den gezegden zin, met Christo gestorven zijn, so gelooven wy, en hebben alle genoegzame gronden, om ons verzekerd te houden, dat wy oock met hem sullen leven, zo hier in de genade, als voornamelyk namaels in heerlykheid; trouwens, wy zijn niet alleen met CHRISTUS gestorven, maer wy zijn ook met Hem uit de doden opgewekt, vergel. vs. 5. Dit leven kunnen wy nimmermeer verliezen.

9. (*i*) Wetende en verzekerd zijnde, dat Christus opgeweckt zijnde uyt de dooden een onvergangelyk leven hebbe aengenomen, zo dat hy niet meer en sterft, of sterven kan; de doot en heerscht niet meer over hem. Door de zonde namelyk, is de dood in de waereld gekomen, als een overheerschend dwingeland, en alle menschen zijn, aen zijne heerschappy onderworpen, verg. Kap. V: 12, 14. CHRISTUS zelvs, aengemerkt als Borg van zondaren, was aen die overheersching onderworpen; maer, door zijnen verzoenenden dood, heeft Hy den dood overwonnen, en daer van, door zijne opstanding, een kenbaer bewijs gegeven. Derhalven heerscht de dood niet meer over Hem; Hy kan niet meer sterven.

10. (*k*) Want dat hy gestorven is, dat is hy der sonde eenmael gestorven: ende dat hy leeft, dat leeft hy Gode.

Dat CHRISTUS *gestorven is, dat is Hy der zonde* of *aen de zonde*, vergel. vs. 2. *eenmael*, of *eens voor al gestorven*. Wy zouden zeggen, *wat het sterven van* CHRISTUS *aengaet; Hy is aen de zonde gestorven*. De *zonde* komt hier wederom voor, als een heer en gebieder; aen dezen heer was ook CHRISTUS, als onze plaetsvervangende Borg, onderworpen; even als wy zelve, wel niet ten aenzien van de besmettende, maer van de veroördeelende kracht. Maer CHRISTUS is *aen de zonde gestorven*, dat is, Hy heeft zich, door zijn sterven aen het kruis, vrygemaekt van de heerschappy der zonde, aen welke Hy, als onze Borg, in den staet zijner vernedering, onderworpen was, en heeft zich dus doende ontslagen van

(*h*) 2 Tim. 2: 11. (*i*) Openb. 1: 18. (*k*) 1 Petr. 2: 24.

de verördeelende kracht der zonde: — Zo is Hy der zonde *eenmael* gestorven, of *eens vooral*, vermits Hy alles volbracht heeft, wat 'er nodig was, om het geweld van den dood te niet te doen. Het is derhalven onmogelyk, dat Hy andermael, aen den dood, zou onderworpen worden. Hy kan niet meer sterven; de dood, wiens geweld Hy eens en volkomen, voor altoos verbroken heeft, heerscht niet meer over Hem, vs. 9.

Dat Hy leevt dat leevt Hy Gode. Wy zouden zeggen, *wat het leven van* CHRISTUS *aengaet*; het welk Hy, als Middelaer, by zijne opwekking uit de doden, ontvangen heeft; *Hy leevt Gode* als zijnen Heer, en beyvert zich onvermoeid, om de eer van zijnen Vader te beyorderen.

11. Alsoo oock gylieden, op dat ik het besluit opmake, houdt het daer voor, dat gy wel der sonde dood en ontslagen zijt van de heerschappy der verdorvenheid, maer Gode, als uwen Heer, levende en dienstbaer zijt in Christo Jesu onsen Heere, als uw plaetsvervangend hoofd.

De woordekens *wel* en *maer*, welken eene tegenstelling insluiten, verörzaken vry wat duisterheid, in onze Overzetting. De zaek zal veel duidelyker worden, wanneer men het voorstel, in eenen zamenvoegenden zin opvat; en dus vertaelt: *houd het daer voor, dat gy* EN *der zonde dood*, EN *Gode levende zijt.* — De woorden *in* CHRISTUS JESUS *onzen Heer*, zijn betrekkelyk, tot beide de uitspraken op deze wijs: *gy zijt in* CHRISTUS JESUS *onzen Heer, en der zonde dood, en tevens Gode levende*; dat is; „ gy lieden zijt, met alle ge„ lovigen, uit hoofde van uwe verëeniging met den Ver„ losser, als uw vertegenwoordigend hoofd, van de heer„ schappy der zonde bevrijd, en tevens aen God, als uwen „ Heer, dienstbaer geworden."

Deze leer vloeide, als een wettig gevolg, uit het voorheen beredeneerde voort; daerom zegt de Apostel, ALZO *ook gylieden* enz. Trouwens waren zy in CHRISTUS, als hunnen plaetsvervangenden Borg, gestorven, en daer door gerechtvaerdigd van de zonde vs. 7; waren zy met CHRISTUS der zonde gestorven, en aen hare heerschappy onttrokken,

en

en hadden zy ook gemeenfchap aen zijn leven, het welk Hy tot eer van God befteed, vs. 8, 9; dan waren zy ook, in Hem, als hun vertegenwoordigend hoofd, der zonde dood, van hare heerfchappy ontflagen, en tevens aen God, als hunnen Heer, dienstbaer geworden.

Deze vereëniging nu der gelovigen met CHRISTUS, zo in zijnen dood, als in zijn leven, vordert ontegenzeggelyk, dat het lichaem der zonde te niet gedaen, en de verdorvenheid trapsgewijs verzwakt worde. Deze is de eerfte ftelling van den Apostel vs. 6b, welken hy vs. 7-11. nader betogen wilde. Het zou derhalven de grootfte ongerijmdheid zijn, dat een Christen de leer der genade misbruikte, zeggende: ik zal in de zonde blijven, op dat de genade des te meerder worde vs. 1.

Alleenlyk verdiend het nog onze opmerking, dat de Apostel, die tot dus ver, met influiting van zich zelven, in den eerften perfoon gefproken had, vs. 11. de Christenen te Rome regelrecht aenfpreke, zeggende niet, *alzo ook* WY., maer *alzo ook* GYLIEDEN enz. Dit gefchied, op dat niemand denken zou, dat de voorgedragene waerheden, alleenlyk op PAULUS, en andere vergevorderden in de genade, betrekkelyk waren; de gemeenfchap met CHRISTUS, en de daeruit voortfpruitende vruchten, zijn aen alle gelovigen gemeen, zo wel aen min, als meer gevorderden in de genade.

BB. *Vs.* 12-14. *betoogt de Apostel, het tweede gevolg van de gemeenfchap der gelovigen, aen den dood van* CHRISTUS; *hunne verplichting namelyk, om niet meer de zonde te dienen, vergel. vs.* 11.

AA. De zaek zelve, leid hy by gevolgtrekking, uit het vorige af; en ftelt dezelve vermanender wijs voor, vs. 12, 13.

BB. En dringt die vermaning nader aen, vs. 14.

12. Dat dan de fonde, het zedelyk bederv, het welk alle menfchen van natuure aenkleevt, niet langer als een dwingeland en heerfche in uw fterflick lichaem, zo dat gy tot allerlei kwaed zoud vervoerd worden, ter voldoening

van uwe zondige neigingen, welke veel al door het lichaem worden opgewekt, en gaende gemaekt; om haer der zonde namelyk, als ſlaven, te gehoorſamen in het volbrengen van de ongeregelde begeerlickheden deſſelven [*lichaems*], welke, door den invloed van het lichaem, in de ziel veröorzaekt worden. Beſchouwt de zonde, niet meer als uwen heer, maer als uwen vyand; waekt en ſtrijd tegen dezelve.

13. Noch en ſtelt uwe leden niet langer der ſonde, of *aen de zonde* tot wapenen of *werktuigen* der ongerechtigheyt, maekt uwe leden niet langer dienstbaer aen de verdorvenheid, door dezelve te misbruiken, tot het bedrijven van allerlei grouwelen; (*l*) maer wel verre daer van, ſtelt in tegendeel *en wijd* uſelven Gode en zijnen dienst; als uyt de dooden levendigh [*geworden*] zijnde, gelijk het zulke menſchen betaemt, die gemeenſchap hebben aen CHRISTUS, niet alleen in zijnen dood, maer ook in zijne opſtanding. Laet het uit uw gedrag blijken, dat gy met CHRISTUS opgewekt; en in Hem, Gode levende zijt, vs. 11; ende [*ſtelt*] of *wijd* uwe leden Gode, als uwen heer, tot wapenen of *werktuigen* der gerechtigheyt; maekt uwe leden Gode dienstbaer, door het beoeffenen van godzaligheid.

Deze vermaning leid de Apostel, als een gevolg, uit zijne vorige redeneering af, zeggende, *dat* DAN *de zonde* enz. Trouwens waren zy in CHRISTUS, der zonde geſtorven vs. 11, en van de heerſchappy der zonde ontſlagen; dan was 'er niets meer ongepast, dan dat de zonde, welke zy, in CHRISTUS hun hoofd, overwonnen hadden, nog langer, als een heer, in hunne ſtervelyke lichamen, heerſchen zoude. — Leevden zy ook Gode, als hunnen heer, in CHRISTUS, hun hoofd vs. 11[b], dan was 'er niets meer ongepast, dan dat zy hunne leden, aen de zonde, wijden zouden, tot werktuigen der ongerechtigheid.

De Apostel dringt deze vermaning nog nader aen, vs. 14.

14. Want de ſonde en ſal, dat is *moet*, over u niet heer-

(*l*) Luc. 1: 74. Rom. 12: 1. Galat. 2: 20. Hebr. 9: 14. 1 Petr. 4: 2.

heerschen, gy behoort niet langer aen de zonde, als een gebiedend heer, gehoorzaem te zijn: want gy en zijt niet onder de wet, maer onder de genade.

Gy zijt niet onder de wet. De *wet* is, onzes erächtens, even als Kap. V: 20. en doorgaensch, de wet van MOSE. Het woordeken *onder*, beteekent de onderwerping van iemand, aen de macht van eenen anderen, vergel. Matth. VIII: 9. VII: 14. 1 Tim. VI: 1. *Onder de wet* te zijn, zegt derhalven, aen de wet van MOSE onderworpen, — en verplicht te zijn, om dezelve te gehoorzamen. Dit had by de Christenen te Rome, die Heidenen waren van oorsprong, gene plaets. — De *genade* is, in tegenstelling van de wet, de bedeeling van het Euangelie, daer in alles, de genade heerscht, vergel. Joh. I: 17.

Gy zijt niet onder de wet, maer onder de genade, dat is: „ of schoon gy niet onder de wet zijt, noch aen haer ge„ biedend gezach, onderworpen; zijt gy evenwel onder „ de genade, onder de genadige bedeeling van het Eu„ angelie, en verplicht; om, overëenkomstig die grote „ genade, Gode dankbaerheid te bewijzen, en tot zijne „ eer te leven."

Uit deze aenmerking volgde nu, dat de *zonde over hen niet heerschen moest*, vs 14ª. — Trouwens de wet werkt toorn, zy vermeerdert daerom den afkeer van God, en versterkt de heerschappy der zonde; maer de genade, welke onder het Euangelie heerscht; levert de meest vermogende drangredenen op, om tegen de zonde te strijden, en Gode dankbaer te dienen. — Het was derhalven, de grootste ongerijmdheid, dat een Christen immermeer zeggen zoude, ik zal in de zonde blijven, op dat de genade des te meerder worde.

Deze beantwoording der tweede tegenwerping, vs. 1-14. geevt den Apostel aenleiding, tot

†††. *De oplosfing der derde bedenking, Kap. VI: 15— VII: 26.*

‡. *Hy ftelt de tegenwerping voor, vs.* 15ª. *en*

‡‡. *Beantwoord dezelve, vs.* 15ᵇ-23.

‡. *Door het gevolg te ontkennen, vs.* 15ᵇ. *en*

‡‡. *Die ontkenning te ftaven, vs.* 16-23.

15. Wat zullen wy dan voor een gevolg, uit het gezegde, dat wy niet onder de wet zijn, afleiden? Sullen wy fondigen, en, by aenhoudenheid, met vermaek, in allerlei boosheid voortgaen, om dat wy niet en zijn onder de verplichting, om Mofes wet te volbrengen, maer onder de genade, gelijk ik zo even heb opgemerkt vs. 14ᵇ. Dat zy verre. Wy verfoeien deze gevolgtrekking; zouden wy van de genade, welke ons tot dankbaerheid dringen moet, zulk een allerfchandelykst misbruik maken?

De ontkenning van het gevolg, ftaevt de Apostel vervolgens, door te betogen, dat een gelovig Christen, die onder de genade is, volvaerdig wezen moet, tot het uitöeffenen van allerlei godzaligheid.

,. *Hy legt eene algemene waerheid, tot eenen grondflag van zijne redeneering, dat namelyk iemand een dienstknecht is van den genen, welken hy gehoorzaemt, vs.* 16.

16. Weet gy niet? Immers ja, gy weet voorzeker, en het kan u niet onbekend zijn, (*m*) dat wien gy ufelven ftelt tot dienftknechten ter gehoorfaemheyt, door u aen zijnen dienst vrywillig over te geven, gy dienftknechten, en, volgens het Romeinfche gebruik, lijveigene flaven zijt des genen dien gy gehoorfaemt; uwe onderwerping en gehoorzaemheid aen iemand, is een bewijs, dat gy zijne lijvëigene flaven zijt. Naermate gy nu de zonde of de Godzaligheid gehoorzaemt; zijt gy lijvëigene flaven, ofte der fonde tot de doot, ofte der gehoorfaemheyt tot gerechtigheyt? De

(*m*) Joh. 8: 34. 2 Petr. 2: 19.

De algemene waerheid, welke aen alle Christenen te Rome genoegzaem bekend is, was deze: „ dat iemand, „ die zich vrywillig, aen eenen anderen, onderwierp, en „ zich aen hem opdroeg, om hem te gehoorzamen; even „ daer door een kennelyk bewijs gav, dat hy een dienst- „ knecht, een lijvëigene ſlaev, geworden was van den „ genen, welken hy gehoorzaemde." Van die algemene waerheid nu, maekt de Apostel deze toepasſing, dat de Christenen te Rome, naermate zy hun gedrag inrichtten, dienstknechten waren, één van beide, *of van de zonde tot den dood*, *of van de gehoorzaemheid tot gerechtigheid.*

De *zonde*, dat is, het zedelyk bederv, het welk alle menſchen van natuure aenkleevt, komt hier wederom, by perſoons verbeelding voor, als een heer, aen welken onbekeerden, met alle hunne vermogens, dienstbaer zijn. Derhalven hebben wy, door de *gehoorzaemheid*, welke tegen de zonde, ook by perſoonsverbeelding voorkomt; de gehoorzaemheid, aen de voorſchrivten van het Euangelie, te verſtaen, en wel de inwendige geneigdheid des harten, welke, door de genade van den Heiligen Geest, gewrocht wordt. — De dienstbaerheid aen de *zonde*, of de aengeborene verdorvenheid is *tot den dood*, zy heeft den dood en de verdoemenis ten gevolge; maer de dienstbaerheid aen de *gehoorzaemheid*, aen de verbeterde neiging van het hart, om de voorſchrivten van het Euangelie, te gehoorzamen, *is tot gerechtigheid*, zy heeft de rechtvaerdiging, en de openbare vryſpraek, in den groten dag, ten gevolge.

„ Iemand, (wil PAULUS zeggen) is een dienstknecht van „ den genen, aen welken hy gehoorzaem is, en zich vrywillig onderwerpt. Derhalven is één van beide waer; of „ gy zijt dienstknechten van de aengeborene verdorvenheid, „ welke dienstbaerheid den dood ten gevolge heeft; of „ gy zijt dienstknechten van de verbeterde neiging des harten, om het Euangelie te gehoorzamen; welke dienstbaerheid de openbare vryſpraek, in den groten dag, ten „ gevolge heeft."

„. *De Apostel erkende, met dankzegging tot God, dat de Christenen te Rome, nu dienstknechten der gehoorzaemheid waren*, vs. 17, 18.

17. Maer Gode, die alleen de eer moet hebben van deze gezegende verändering, zy danck, dat gy [*wel*] voorheen, in uwen onbekeerden ſtaet, dienſtknechten der ſonde en der verdorvenheid waert, levende naer uwe ongeregelde begeerlykheden, maer [*dat*] gy [*nu*], na uwe bekeering, niet ſlechts in den uiterlyken ſchijn, maer ook van herten, met de meest verborgene neigingen van uwe gemoederen, gehoorſaem geworden zijt den voorbeelde aen het voorſchrivt der leere van het Euangelie, tot het welck gy overgegeven zijt, dat is, welk voorſchrivt der leere u overgegeven, en verkondigd is.

18. (*n*) Ende vrygemaeckt zijnde van de dienstbaerheid de ſonde, door Gods heerſchappyvoerende genade, zijt gemaeckt dienſtknechten der eigenlyk, *aen de* gerechtigheyt of godzaligheid.

„„. *Na eene korte tusſchenreden, leid de Apostel, uit de gezegende verändering van de Christenen te Rome, hunne verplichting af; dat zy nu ook hunne leden, niet meer der zonde, maer der gerechtigheid, moesten dienstbaer maken*, vs. 19.

19. Ick ſpreke op menſchelicker wijſe, met een zinneprent, uit het gemene leven der menſchen ontleend, om der ſwackheyt uwes vleeſchs wille; om my des te duidelyker uit te drukken, heb ik mijne ſpreekwijs ontleend van zaken, welken in het menſchelyk leven zeer bekend zijn, ten einde uwe zwakheid en gehechtheid aen de zinnelyke dingen, te hulp te komen. Te weten, ik ontleen mijne zinneprenten van den ſtaet der dienstbaerheid, welken onder menſchen plaets heeft. In deze toeſpeling, ſtel ik de gelovigen

(*n*) Joh. 8: 32. Galat. 5: 1. 1 Petr. 2: 16.

gen voor als zulken, die, door hunne vrymaking van de overheerfching der zonde, dienstknechten der gerechtigheid geworden zijn vs. 18. Nu is de beoeffening der godzaligheid, eigenlyk gefproken, geenszins een ftaet van dienstbaerheid of flaverny; want die de godzaligheid beoeffent, doet het vry en zeer gewillig. Doch, om mijne mening des te duidelyker voor te dragen, heb ik de zinneprent van dienstknechten, uit het gemene leven der menfchen, ontleend. Want of *namelyk*, mijne mening is deze: gelijck gy voorheen, in uwen onbekeerden natuurftaet, uwe leden geftelt en toegewijd hebt, [*om*] dienftbaer [*te zijn*] der onreynigheyt, ende der ongerechtigheyt tot ongerechtigheyt, alfoo ftelt nu uwe leden [*om*] dienftbaer [*te zijn*] der gerechtigheyt tot heyligmakinge.

Voorheen hadden de Christenen te Rome, *hunne leden geftelt, om dienstbaer te zijn der onreinigheid en der ongerechtigheid; tot ongerechtigheid.* De heer, aen welken zy zich, als zo vele dienstknechten, hadden toegewijd, vs. 16-18. de zonde genaemd, dat is, de aengeborene verdorvenheid, komt hier voor, onder twee woorden, de *onreinigheid* en de *ongerechtigheid.* Het eerfte wijst ons, naer vuile ontucht, en het ander beteekenende eigenlyk *onwettigheid*, naer de lievdeloosheid, welke by de onbekeerde Romeinen, de overhand gekregen had, vergel. Kap. I: 24-31. Aen deze verfoeilyke heeren waren zy, met alle hunne leden, dienstbaer geweest; tot *ongerechtigheid*, eigenlyk tot *onwettigheid*, dat is, tot het bedrijven van allerlei grouwelen.

Nu moesten zy *hunne leden ftellen* en toewijden, *om dienstbaer te zijn der gerechtigheid*, dat is aen de godzaligheid, vs. 18^{b}, en dat wel *tot heiligmaking.* Hoe meer zy zich beoeffenden in godzaligheid, hoe meer zy ook zouden toenemen in heiligmaking; de overblijvfelen der verdorvenheid, worden trapsgewijs te onder gebracht, en de goede hebbelykheden meer gevestigd.

De verändering van hunnen ftaet, vorderde zulk eene verändering van zeden. Dit wijst de Apostel aen, door de woordekens *gelijk* en *alzo*, zeggende: *gelijk* gy *uwe leden*

gestelt hebt, om dienstbaer te zijn der onreinigheid, ende der ongerechtigheid tot ongerechtigheid, alzo stelt nu uwe leden enz.

„„. *Deze verplichting, om der gerechtigheid dienstbaer te zijn, dringt de Apostel nader aen,* vs. 20-23.

§. *Om dat men gene twee heeren, die tegenstrijdige belangen hebben, te gelijk dienen kan,* vs. 20.

20. (*o*) Want doe gy dienstknechten waert der sonde, beyverende u zelve, met alle uwe vermogens, om de bose neigingen van uwe verdorvene harten te volbrengen, so waert gy vry van de gerechtigheyt, toen hebt gy geleevt, als of gy gansch gene verplichting had, om de godzaligheid te beoeffenen. Trouwens het was onmogelyk, dat gy te gelijk aen de zonde, en aen de gerechtigheid, zoudt dienstbaer wezen. Daer gy derhalven nu vry zijt van de zonde aen welke gy gestorven zijt, en haer den dienst hebt opgezegt; maer in tegendeel dienstknechten der gerechtigheid geworden zijt, heeft het geen betoog nodig, dat gy verplicht zijt, der gerechtigheid te dienen, en de godzaligheid te beoeffenen.

§§. *Om dat de gevolgen van die tweederlei dienstbaerheid geheel strijdig zijn,* vs. 21-23.

*. *Deze strijdige gevolgen worden in het gemeen voorgesteld,* vs. 21, 22.

**. *En nader aengedrongen,* vs. 23.

21. Wat vrucht dan hadt gy doe van die dingen daer over gy u nu schaemt? welk voordeel hebt gy, uit uw vorig grouwzaem levensgedrag getrokken? Immers geen het minste; zelvs kunt gy 'er, zonder schaemte, niet aen gedenken. Gy hebt wel voorheen, in het opvolgen van uwe zondige begeerlykheden, uw vermaek gezogd; maer ik laet het, aen het getuigenis van uwe harten over; hebt gy 'er eenig wezenlyk genoegen of voordeel uitgetrokken?

im-

(*o*) Joh. 8: 34.

immers was de vrucht gene andere, dan een ongerust en beschuldigend geweten. Nu moet gy, met schaemte bekennen, dat gy uwe eer, in uwe schande, en uw vermaek, in uw verderv, gezocht hebt. Want het eynde het gevolg derselve is de doot, en eene eindelose rampzaligheid.

Er is, op zich zelven, niets akeliger en verschrikkelyker, dan de lichamelyke *dood*, de sloping van het lichaem, waer door het weder keert tot stof, waeruit het genomen is. Trouwens daer door houd een mensch op, een mensch te zijn; daer door wordt hy, uit alle zijne goederen en bezittingen, gezet; daer door nemen alle de aengenaemheden van het gezellig leven, en alle de genoegens, welken deze aerde oplevert; voor eens en altoos, een einde. — Om deze reden wordt alles, wat rampzalig en verschrikkelyk is, onder de benaming van *dood*, voorgesteld. Daer nu een zondaer, in den allersterksten nadruk, rampzalig is in dit leven, daer hy, als een slaev der zonde, in zijne vervreemding van God voortwandelt, en voorál na dit leven, wanneer hy het eeuwig verderv, tot straf ondergaet; is men gewoon de eerste zoort van rampzaligheid den *geestelyken*, en de andere den *eeuwigen* dood te noemen.

Vermits nu ook de gelovigen den lichamelyken dood ondergaen, en de geestelyke dood, het tegenövergestelde van de heiligmaking, hier als eene vrucht der zonde beschouwd wordt vs. 22, zo kunnen wy hier alleen aen den eeuwigen dood, het eindeloos verderv, denken. Trouwens, dit vordert ook de tegenstelling van het eeuwig leven, vs. 22.

De eeuwige *dood is het einde*, de uitkomst, en het gevolg *derzelve*, der dienstbaerheid namelyk, aen de zonde. Want dat het eeuwig verderv, de rampzalige verwachting zy van eenen mensch, die zijnen ganschen leevtijd, aen den dienst der zondige begeerlykheden, heeft opgeoffert; is, zo uit de reden zelve, als uit de Openbaring, allerblijkbaerst. — Is nu het gevolg van den dienst der zonde zo rampzalig, dan moesten ook de Christenen te Rome erkennen, dat zy gene wezenlyke voordeelen, uit hun vorig wangedrag, getrokken, — en dat zy alle redenen hadden, om zich daer over te schamen.

22. Maer hoe zalig zijn nu de vruchten van uwe tegenwoordige dienstbaerheid? want van de vorige dienstbaerheid, welke gy, in uwen onbekeerden ſtaet, aen de ſonde, en uwe verdorvene begeerlykheden, bewezen hebt, vrygemaeckt zijnde, ende Gode, als uwen beminnelyken heer, dienſtbaer gemaeckt zijnde, hebt gy uwe vrucht tot heyligmakinge; van deze gezegende dienstbaerheid, trekt gy een wezenlyk voordeel, beſtaende daer in dat gy hoe langs zo meer, in heiligheid toeneemt; daer door wordt gy meer en meer aen God gelykformig, en voorbereid tot het eeuwig leven; ende het eynde het gevolg, de laetſte uitkomst van deze dienstbaerheid, is het eeuwige zalig leven.

23. (*p*) Want de beſoldinge der ſonde is de doot, (*q*) maer de genadengifte Godts is het eeuwige leven, door Jeſum Chriſtum onſen Heere.

De bezolding der zonde is de dood. — De *zonde*, het zedelyk bederv, komt hier wederom voor, onder het zinnebeeld van eenen heer, die, aen zijne getrouwe dienaren, eene beloning of *bezolding* geevt. De ſpreekwijs is ontleend van eenen Veld-Overſten, die den ſoldaten eenen loon geevt, voor hunne krijgsdiensten. — De *bezolding der zonde*, de beloning, welke de zonde, als een heer of Veld-Overſte, aen hare getrouwe dienaren geevt, is de *dood*, het eeuwig verderv, vergel. vs. 21. In de daed, al ware het, dat God de zonde ongeſtraft liet; dan nog zou de zonde zelve zulk eene rampzalige beloning, aen den mensch, die haer getrouwelyk dient, tot het einde van zijn leven, opleveren. Trouwens men vertegenwoordige zich de ziel van zulken mensch, in de gewesten der eeuwigheid, afgeſcheiden van haer lichaem, en daer door beroovd van alles, waer mede zy zich in dit leven vermaekte; men vertegenwoordige zich de ziel van zulken mensch, in hare werkzaemheden, neigingen, begeerten, en vooruitzichten, met de gevoeligſte aendoeningen van naberouw, verwijtingen aen zich zelve, en

(*p*) Gen. 2: 17. Rom. 5: 12. 1 Cor. 15: 21. Jac. 1: 15.
(*q*) 1 Petr. 1: 3.

en wanhoop, welken uit haren toestand, natuurlyk moeten voortvloeien. — Eene rampzalige bezolding voorwaer! De vrucht der zonde is derhalven allertreurigst, en elk Christen kan niet nalaten zich, over zijne vorige dwaesheid, te schamen.

Maer geheel anders is het gelegen, met de dienstbaerheid der gerechtigheid. Het *eeuwig leven*, de nimmer eindigende zaligheid, *is de genadegivte van God*, het uitnemend geschenk, het welk God, aen zijne getrouwe dienaren toedeelt. — Het woord, door *genadegivte* vertaeld, is, even als dat van *bezolding*, van den krijgsdienst ontleend, en beteekent een geschenk, het welk de Veld-Oversten, aen sommige krijgsknechten gaven, boven hunne gewone soldy; tot een blijk van een byzonder genoegen, in hunne verrichtingen. Trouwens God was niet verplicht, om deze genadegivte, aen zijne dienaren, te schenken; want nimmer kunnen zy meer doen, dan zy verschuldigd zijn. — Maer deze genadegivte erlangen zy *door*, en hebben zy te danken, *aen* JESUS CHRISTUS *onzen Heer*, die 'er de verdienende oorzaek van is.

De overweging derhalven van de zeer verschillende gevolgen der dienstbaerheid, aen de zonde, en aen de gerechtigheid, leverde eene veelvermogende drangreden op, voor den gelovigen te Rome, om hunne leden dienstbaer te stellen, niet aen de onreinigheid en ongerechtigheid, maer aen de gerechtigheid, vergel. vs. 19.

HET VII. KAPITTEL.

„„„. *Uit aenmerking, dat de Christenen te Rome, niet onder de wet, maer onder de genade waren, wekt de Apostel hen op, om, in eenen Gode betamelyken wandel, vruchten der gerechtigheid te dragen, Kap. VII.*

**. Eerst bepaelt hy hen, by het ontslag van de verbintenis aen de wet, onder een eigenäertig zinneprent, vs.* 1-16.

DE Apostel beroept zich, als eene zeer bekende zaek, op de natuur der verbindtenis van eene wet; byzonder de huwelykswet; welker verbindende kracht, met den dood verbroken wordt; en daer van maekt hy de toepasfing op de gelovige Romeinen, en hun geestelyk huwelyk met den Heer CHRISTUS; waerin zy, na de verbreking van hunne vorige betrekking op de wet, als eenen vorigen man, nu ftonden.

§. *De natuur der verbindtenis van de huwelykswet, ftelt de Apostel voor, vs.* 1-3.

+. *In het algemeen, vs.* 1.

++. *Meer byzonder, vs.* 2, 3.

1. En weet gy niet, broeders, (want ick fpreke tot de gene die de wet verftaen,) dat de wet heerfcht over den menfche, foo langen tijt als hy leeft?

Met den innemenden naem van *Broeders*, fpreekt hy de gelovigen te Rome aen, en wel inzonderheid de Christenen uit de Joden; die, behalven de geestelyke betrekking, welke hy op hen had, door de genade, ook zijne maegfchap waren, naer het vleesch. — „ *Weet gy niet, broeders*, (wil de Apostel vs. 1. zeggen) *dat de wet*, het richtfnoer „ van iemands daden, *over den mensch heerscht*, en over „ hem gezach oeffent, *zo langen tijd als hy leevt*, maer

„ ook

„ ook *alleen* geduurende zijnen leevtijd, alzo de dood alle
„ banden van verplichting des aengaende, van zelvs ver-
„ breekt; en eene wet, over iemand, die gestorven is,
„ geen gezach kan uitoeffenen. Dit heeft geen betoog no-
„ dig, ook niet ten aenzien der wet van MOSE; immers niet
„ voor u, mijne broeders, die de wet verstaet; en daerin,
„ door de Joodsche Leeraren, grondig onderwezen zijt.
„ Zonder eenig verder bewijs, derhalven, zullen zy, die
„ verstand van de wet hebben, dit gezegde zeer gaerne toe-
„ stemmen."

Anders zou men de woorden, *zo lang hy leevt*, betrekkelyk kunnen maken, tot de *wet*, welke gezegd werd te leven; zo lang dezelve hare kracht en gezach ongeschonden behoud. Eene opvatting, welke zeer wel strookt, en met den oorspongelyken text; en met de redeneering van PAULUS, in de twee volgende versen.

Hoe het zy, de wet van MOSE, wel eer van Sinaï, op eene vreesselyke wijs, aen Israël gegeven, wordt hier ingevoerd, als een heerscher, die den mensch regeert, bevelen voorschrijvt, en, tot onderhouding van dezelven verplicht; de overtreders straf, en den gehoorzamen beloning toezegt.

2. (*a*) Want een wijf die onder den man staet, als onder haren heer, is aen den levenden man (*b*) verbonden door de huwelyks wet: maer indien de man gestorven is, so is sy vrygemaeckt van de wet des mans, van de verplichting tot gehoorzaemheid aen haren man.

3. (*c*) Daerom dan indien sy eenes anderen mans wert, terwijle de eerste man nog leeft, so sal sy, naer waerheid, en volgens de Goddelyke uitspraek, een overspeelster genaemt worden: maer indien de eerste man gestorven is, so is sy vry van de wet, en ontslagen van hare verbindtenis, aen dien man, also dat sy geen overspeelster en is, als sy eenes anderen mans wort. Dit is van zich zelvs, zo uit de wet der natuur, als byzonder die van Mose, allerblijkbaerst.

(*a*) 1 Cor. 7: 39. (*b*) 1 Cor. 7: 2, 10. (*c*) Matth. 5: 32.

§§. De toepasſing van deze zaek, op de Christenen te Rome, vinden wy vs. 4-6.

PAULUS bediend zich van deze gelykenis, om den gelovigen Romeinen nader licht te geven, zo in hun vorig huwelyk met de wet van Mose, waer aen zy, even als eene vrouw aen haren man, getrouwd en onderworpen waren; als in hunne nieuwe verbindtenis aen den Heer JESUS CHRISTUS, door welke zy, van de verbindtenis aen hunnen vorigen man, op eene gansch wettige wijs, geheel ontſlagen waren.

✝. *De overbrenging van deze wet, en wel byzonder van de Huwelykswet, vinden wy vs. 4.*

✝✝. *En den naderen aendrang daervan, ontleend, van de gansch ſtrijdige uitwerkſelen hunner vorige en tegenwoordige verbindtenis, vs. 5, 6.*

4. So dan, mijne broeders, (*d*) gy zijt oock der wet gedoodet door het lichaem Chriſti, op dat gy ſoudet worden eens anderen, [*namelick*] des genen die van den dooden opgeweckt is, op dat wy Gode vruchten dragen ſouden.

Zy waren der wet gedood, door het lichaem van CHRISTUS. — De *wet* is hier de wet van MOSE, en wel aengemerkt als eene wet der werken, voor zo verre, op de gehoorzaemheid aen dezelve, het leven beloovd was. — De Christenen te Rome, waren *der wet gedood.* Voorheen waren zy, zo velen zy uit de Joden oorſprongelyk waren, onder de wet; deze voerde heerſchappy over hen, maer nu was die heerſchappy aen de wet ontnomen. Niet dat zy thans zonder wet waren, maer de wet ſtrekte hun nu, tot een gansch ander einde. Met betrekking tot de wet van MOSE, waren zy nu geſtorven, en van haer overheerſchend gezach vry gemaekt. — Dit was geſchied, *door het lichaem van* CHRISTUS, dat is, door den perſoon van CHRISTUS, vergel. Kap. VI: 6. Het li-

(*d*) Gal. 2: 19. 1 Petr. 4: 1.

lichaem wordt meermalen, voor den ganſchen perſoon, genomen, vergel. Kap. XII: 1. Eph. V: 28. Trouwens CHRISTUS, is de verdienende oorzaek van dit ſterven, aen de wet, daer door, heeft Hy de zijnen van de overheerſching en bedreiging der wet, verlost. Zy waren niet meer verplicht, om de wet, aengemerkt als eene wet der werken, te gehoorzamen.

Het vruchtgevolg van hun ſterven aen de wet, was eene nieuwe, maer veel meer heilrijke verbindtenis, *op dat gy zoud worden*, liever, ZO DAT gy geworden zijt *eenes anderen mans*, *namelyk des genen, die van de doden opgewekt is.* — Zy waren nu, aen eenen anderen man onderworpen, namelyk aen CHRISTUS; die hen, op eene wettige wijs, van de vorige verbindtenis aen de wet, had vry gemaekt. — Maer waerom, beſchrijvt de Apostel den Heer CHRISTUS, als *den genen, die van de doden opgewekt is?* Om den gelovigen Romeinen onder het oog te brengen, dat zy eenen levendigen man hadden, aen welken zy wettig verbonden waren: om hen de duure verplichting te doen opmerken, aen hunnen nieuwen man, die, om hen van de wet te bevrijden, den dood had ondergaen; als mede om aen te tonen, dat hunne verbindtenis altoosduurende is, aen CHRISTUS, die niet meer ſterven kan, verg. Kap. VI: 9, 10.

Het grote einde van deze aenmerkelyke ſtaetsverändering was, *dat zy Gode vruchten dragen zouden.* — De toeſpeling is, volgens de zinneprent, op kinderen, welken vruchten zijn van het huwelyk, vergel. Pſ. CXXVII: 3. — Om des te meer in het zinbeeld te blijven, verſtaen wy, door *God*, byzonder den Heer CHRISTUS, die God is, boven al te prijzen, in de eeuwigheid, vergel. Kap. IX: 5. — Men *draegt* dan *Gode vruchten*, wanneer men, met CHRISTUS, als door een geestelyk huwelyk, verëenigd zijnde, vruchten van gerechtigheid en dankbaerheid voortbrengt, in de betrachting van goede werken.

De zakelyke zin is deze: „ gy zijt, door CHRISTUS, vry-
„ gemaekt, van de verbindtenis aen de wet, aengemerkt als
„ eene wet der werken; daer door zijt gy het wettig eigen-
„ dom van CHRISTUS geworden, even als eene vrouw, van

„ hare verbindtenis aen den eersten man, ontslagen zijnde,
„ eenen anderen trouwt; derhalven zijt gy ook verplicht,
„ om vruchtbaer te zijn, in de betrachting van goede wer-
„ ken, even als eene vrouw, haren man, huwelyks vruch-
„ ten voortbrengt."

Voorts verdient het nog onze opmerking, dat de Apostel van tael verändere, vs. 4^{b}. Te voren had hy gezegd, *gy*, maer nu is het, *op dat* WY *Gode vruchten dragen zouden.* Dit is meermalen de gewoonte van PAULUS; hier byzonder wil hy daer door aentonen, hoe hy, in het gene hy anderen voorschrijvt, zich zelven mede insluit.

5. Want doe wy in den vleesche waren, in onzen zondigen natuurstaet, onder de overheerschende kracht der verdorvenheid, welke, uit het vleesch, of lichaem, haren voornaemsten oorsprong heeft; de bewegingen der sonden, die door de wet zijn, wrochten in onse leden, om den doot vruchten te dragen.

De bewegingen of aendoeningen der zonden van onderscheidenen aert, *welke door de wet zijn;* voor zo ver zy door de wet aengezet worden, in werking geraken, en kracht ontvangen: deze *wrochten*, zegt de Apostel, of *werden gewrocht*, *in onze leden*, zo dat zy ons geheel en al beheerschten, en steeds zondige neigingen deden voortkomen, *om den dood vruchten te dragen.* — De laetste uitdrukking zegt zo veel, als den dood, die de besolding der zonde is, vergel. Kap. VI: 23, in de hand te werken, den geestelyken en vooral den eeuwigen dood voordeel toe te brengen; met één woord zulke dingen te doen, waer in de dood, als het ware behagen neemt.

6. Maer zijn wy, uit dien akeligen toestand verlost; nu zijn wy vrygemaeckt van de dienstbaerheid aen de wet van Mose, overmits wy dien gestorven zijn, onder of *door* welcken wy gehouden waren, onder wiens overheerschende macht wy stonden, even als eene vrouw, aen haren man, onderworpen is; also dat wy dienen (*e*) in nieuwigheyt des geests, ende niet [*in*] de oudtheyt der letter.

W:

(*e*) Rom. 2: 29. 2 Cor. 3: 6.

Wy zijn vrygemaekt van de wet, overmits wy dien gestorven zijn, onder welken wy gehouden waren. Volgens deze lezing en vertaling, zijn de gelovigen *aen de wet gestorven*, voor zo ver zy, met betrekking tot de wet, als doden worden aengemerkt; die van hare verbindtenis ontslagen zijn, even als de dood de verbindtenis van het huwelyk doet eindigen. Maer zommige affchrivten hebben eene andere lezing, volgens welke de wet zelve voorkomt, als gestorven: *wy zijn vrygemaekt van de wet, welke gestorven is, onder* of *door welke wy gehouden waren.* Wanneer nu de man gestorven is, wordt de vrouw vrygemaekt van hare verbindtenis, en onderwerping aen hem. — In den zakelyken zin, maekt het geen wezenlyk onderscheid.

Alzo dat wy dienen, dat is, derhalven moeten wy gehoorzaem zijn, *in nieuwigheid des geestes*, dat is, in eenen nieuwen geest, vergel. Kap. XII: 2, door het vernieuwde levensbeginsel, het welk, door den Heiligen Geest, in onze harten gewrocht is, in eenen heiligen wandel openbaer te maken, *en niet in de oudheid der letter*, niet volgens de veröuderde en afgeschafte letter der wet.

De zaek is deze. Nu letten zy als geestelyke menschen, die een vernieuwd beginsel ontvangen hadden, meer op het oogmerk van God, in zijne geboden, dan wel op loutere uitwendigheden, waeraen zy zich voorheen verslaevden, om daeruit eene eigene gerechtigheid te zoeken; terwijl zy den geest en de voorname bedoeling over het hoofd zagen. — Voorheen waren zy verkleevd geweest, aen de oudheid der letter, aen de uitwendige letter der wet. De vleeschelyke Joden vergenoegden zich, met zich van uitwendige bedrijven te onthouden, welken de wet verbood; en zich toe te leggen, op de uitwendige betrachting der geboden. Dit was een dienen, in de oudheid der letter, naerdien niet alleen de schaduwächtige voorschrivten waren afgeschaft, maer zelvs had de zedelyke wet, in die betrekking, in welke zy op Sinaï gegeven was, volkomen uitgedient. Trouwens zy waren nu ontslagen, van de wet, aengemerkt als eene wet der werken.

Zodanig was het uitwerksel, van der gelovigen ontslag van

de wet, als eenen vorigen man, en van hunne nieuwe verbindtenis aen CHRISTUS. Het was 'er derhalven zeer verre van daen, dat zy zondigen zouden, om dat zy niet onder de wet, maer onder de genade waren, vergel. Kap. VI: 15. Van de zonde vrygemaekt, dienden zy God eerst op de rechte wijs.

**. *De Apostel lost twee bedenkingen op, welken, uit het betoogde, schenen voort te vloeien, vs. 7-26.*

Hy had vs. 5. gezegt; dat de bewegingen der zonden door de wet zijn. Hier uit scheen voort te vloeien, of dat de wet de oorzaek der zonden, en derhalven zelve kwaed en zondig was; of dat iets, het welk in zijnen aert goed was, tegen de natuur der zake aen, het kwaed konde veröorzaken, en den dood te weeg brengen. — Deze twee bedenkingen, welken by misverstand, uit zijn betoog konden worden afgeleid, wederlegt PAULUS, zelvs uit zijne eigene ondervinding.

§. *De oplossing der eerste bedenking vinden wy vs. 7-12.*

+. *De zwarigheid wordt voorgesteld, vs. 7ª. en*

++. *Beantwoord, vs. 7ᵇ-12.*

אא. *Door het gevolg te ontkennen, vs. 7ᵇ. en*

בב. *Deze ontkenning te staven, vs. 7ᶜ-12.*

AA. Door juist het tegengestelde te beweeren, vs. 7ᶜ.

7. **Wat sullen wy dan seggen**, en welk een gevolg zullen wy, uit het beredeneerde, afleiden? **Is de wet** zelve **sonde**, en zondig, in haren aert? Beweren wy dan, dat de wet zondig, en, uit haren aert, de werkende oorzaek der zonde zy? **Dat zy verre**, zulk een gevolg ontkennen wy niet alleen, maer wy verfoeien het ook. Zou de Heilige God eene wet gegeven hebben, welke de zonde veröorzaekt? welk eene ongerijmdheid! Juist heeft het tegenövergestelde plaets. **Ja (f) ick en kende** zelvs de **sonde**

(f) Rom. 3: 20. Hebr. 7: 18.

ſonde niet dan door de wet. Door de zonde te verbieden, leert de wet wat zonde zy, en zonder de wet, zou ik zelvs niet geweten hebben, wat zondig zy: Want oock en hadde ick, by voorbeeld, de begeerlickheyt, en de onvergenoegdzaemheid met zijnen toeſtand, niet geweten [*ſonde te zijn*], indien de wet alle begeerlykheid, ook zelvs de allereërſte bewegingen daer van, niet uitdrukkelyk verboden had, en ſeyde, (*g*) Gy en ſult niet begeeren. Dat uitwendige bedrijven, tegen de letter der wet ſtrijdig, zondig zijn, had ik, reeds voor mijne bekeering, zeer wel geweten; maer, in de begeerlykheid op zich zelve, waer door men nog niemand regelrecht benadeelt, zag ik geen kwaed. Ik kan ook wel begrijpen, dat ſterke overhellingen tot het kwade, welken men, met genoegen, aen de hand houd, met overleg, om dezelve ter uitvoer te brengen, eenigszins te veröordeelen zijn, maer zo dacht ik niet, over de eerst-opwellende beginſelen der begeerlykheden. Dan nu denk ik 'er geheel anders over.

Wordt nu de zonde, door de wet ontdekt; veröordeeld zy de allereërſte beginſelen der heimelyke begeerlykheden van het hart; dan is het onmogelyk, dat zy zelve zondig wezen, en de zonden, uit haren eigenen aert, veroorzaken zoude.

BB. Door eene nadere en zeer duidelyke verklaring, hoe hy zijne gezegden wilde begrepen hebben, vs. 8-11.

8. (*h*) Maer de ſonde, de aengeborene verdorvenheid, welke in my was, oorſake en aenleiding genomen hebbende door het gebodt, byzonder het welk de begeerlykheid veröordeelt; heeft in my alle begeerlickheyt gewrocht, allerlei zondige neigingen in my te weeg gebracht, en onderſcheidene kwade drivten, welken in mijn hart waren, gaende gemaekt. Zo boos was mijn hart: en zo ingeworteld was het kwaed, dat het zich, tegen Gods

(*g*) Exod. 20: 17. Deut. 5: 21. ende 5: 20. Galat. 3: 19.

(*h*) Joh. 1: 22. Rom. 4: 15.

gebod, aenkantte, en dat juist op aenleiding van Gods gebod; zo dat zonden, welke schenen te slapen, werden opgewekt; en ik de geweldigste woelingen van zondige drivten in my gewaer wierd. Want sonder de wet, zonder de kennis en de overdenking van de wet, is de sonde doot. Zy schijnt, als het ware, te slapen, gene kracht te hebben, en, als een doode, hare werkzaemheid niet uit te oeffenen.

9. Ende sonder eene rechte kennis van de wet, zonder eene bedaerde overweging van den waren en uitgebreiden zin der wet, so leefde ick eertijts, in mijnen onbekeerden staet, zònder dat sterke gevoel van mijne heerschende neigingen tot zonde, zonder die dringende kracht der kwade begeerlykheden; maer juist als het gebodt, het welk alle begeerlykheden veröordeelt, tot mijne kennis gekomen is, so is de sonde, welke eenigermaten dood scheen, weder levendigh geworden, ik bevond, dat de verdorvenheid geweldig, in mijn hart woelde, en de hevigste neigingen, tegen dat gebod, te weeg bracht; doch ick ben gestorven, ik *stierv* den geestelyken dood, ik bevond my volstrekt machteloos, en werd dus doende ook onderworpen, aen het oordeel des doods, door de wet gedreigd.

10. Ende het gebodt dat ten leven was, het welk my had moeten aensporen, om God te dienen, en aen welks onderhouding het eeuwig leven was toegezegd, 't selve gebod is my, door het gemelde misbruik, ten doot bevonden, en heeft my, onder het oordeel des doods, gebracht.

11. De schuld daer van moet ondertusschen niet aen de wet, als wet, worden toegeschreven, maer aen het verdorvene grondbestaen des harten, en de daer door veröorzaekte afwijking van dezelve. Want de sonde oorsake of aenleiding genomen hebbende door het gebodt, vergel. vs. 8, heeft my verleydt, van den rechten weg afgevoert, welken de wet voorschrijvt, ende dus doende heeft my de zonde door het selve gedoodt, voor zo ver ik daer door de straf des doods, welke de wet bedreigd had, over my gehaelt heb.

„ Niet de wet, (wil de Apostel zeggen) maer de overtreding

„ ding van dezelve, niet het gebod, maer de overtreding
„ tegen het zelve, is de oorzaek van dat onheil. De
„ grondöorzaek van den dood, ligt in de overtreding van
„ de wet, welke ten leven leidde, en het leven, op de
„ onderhouding van hare geboden, beloovd had.

CC. Door uit al het gezegde, te besluiten, tot de innerlyke goedheid van de wet, vs. 12.

12. (*i*) Also is dan de wet, byzonder het gebod, het welk de begeerlykheid veröordeelt, heyligh en onberispelyk, ende het gebodt is heyligh, ende rechtveerdigh, steunende, op de onveränderlyke gronden van billykheid, ende goet. Gode betamelyk, en strekkende ter bevordering van 's menschen waer geluk. Het is alleen de afwijking van deze wet, welke den mensch ongelukkig maekt; en hem het eeuwig leven doet derven. Derhalven is de wet zelve gene zonde, vergel. vs. 7.

§§. De tweede bedenking was deze, of, uit het beredeneerde, niet voortvloeide, dat iets, het welk goed was, het kwade werkte, en dat eene wet, welke ten leven gegeven was, den dood veröorzaekte. PAULUS *beantwoord dezelve, vs.* 13-26.

+. *De bedenking wordt voorgesteld, vs.* 13ᵃ. *en*

++. *Beantwoord, vs.* 13ᵇ-26.

אא. *Door het gevolg te ontkennen, vs.* 13ᵇ. *en*

בב. *Deze ontkenning te staven, vs.* 13ᶜ-26. *Ten dien einde toont* PAULUS *aen,*

AA. Dat 's menschen zondige natuur, Gods heilig gebod misbruikende, den dood veröorzake; en dat derhalven de wet, niet uit haren aert, maer by toeval van onze verdorvenheid, welke daeruit voedsel trekt, dat onheil te weeg brengt, vs. 13ᶜ.

13. Is dan het goede my de doot geworden

(*i*) 1 Tim. 1: 8.

Immers indien de wet op zich zelve goed is, en evenwel de zonden en den dood veröorzaekt, dan moet volgen, dat iets, het welk goed is, het kwade werke; en dat eene wet, welke ten leven gegeven is, den dood veröorzake. Dat zy verre; dit gevolg ontken ik niet alleen, maer verfoei het ook, met mijn gansche hart. Iets dergelyks te beweren van eene wet, oorsprongelyk van den heiligen God, die de opperste goedheid zelve is, zou de hoogste ongerijmdheid wezen. Maer de sonde, die zondige natuur, welke in my is, geheel tegengekant, tegen God en zijnen heiligen wil, [*is my de* oorzaek van den *doot gewerden*]; uit hoofde van die natuurlyke verdorvenheid, leg ik niet alleen onder het oordeel des doods, maer daer door ben ik ook geestelyk dood, en geheel machteloos. Daer toe diende de wet, welke in zich zelve heilig en goed was, op dat sy, te weten de zonde, de verdorvenheid, welke in den mensch is, soude openbaer worden sonde [*te zijn*] en zich vertonen zou, in hare snode gesteldheid, en in hare verfoeilyke gedaente, zo als zy, tegen God en zijne wet, is aengekant. Niet de wet, maer de zonde brengt den dood te weeg, en derhalven blijkt het daer uit, hoe groot ons zedelyk bederv zy, het welk, door gene wet, hoe heilig en goed ook, kan beteugeld worden. Dus doende vertoont zich het snode der verdorvenheid, werckende my door het goede, op aenleiding van de wet, welke wezenlyk goed is, den doot, op dat de sonde boven maten wierde sondigende door het gebodt.

Het was derhalven niet de wet, maer de verdorvenheid, welke den dood veröorzaekte, door misbruik van de wet te maken. — Daer door diende de wet, en byzonder het gebod, het welk de zondige begeerlykheid, met kracht, te keer gaet, op dat de *zonde*, het zedelyk bederv, *boven mate*, of by uitnemenheid, *wierd zondigende door het gebod*, het welk de zedelyke volmaektheid nadrukkelyk inscherpt. — De Apostel, sprekende by eigene ondervinding, wil dit zeggen: „ de wet maekt allerduidelykst openbaer, hoe groot „ de kracht der verdorvenheid zy, welke, van natuure, „ in den mensch huisvest; zy ontdekt die vuile bronwel, „ wel-

„ welke, vooral by gelegenheid van Gods allerheiligst ge-
„ bod, allerlei onreinigheid voortbrengt. Niets is in ſtaet,
„ om 's menſchen natuurlyke boosheid te beteugelen, wel-
„ ke, zelvs uit Gods heilig gebod, aenleiding neemt, om
„ des te ſterker aen het woelen te geraken. Gods wet is
„ derhalven, in zich zelve, goed en heilzaem, maer het
„ is de zonde, welke deze heilzame artſeny, in een do-
„ delyk givt, verändert."

Wanneer de Apostel, op deze wijs, van zich zelven, en, in zijnen naem, ook van anderen ſpreekt; wil hy niet bepaeldelyk zeggen, dat de zonde altoos, in die dadelyke woede, ook by onbegenadigden openlyk uitbarst; maer alleen dat de zaden van allerlei boosheid in hen zijn, welken zich tegen Gods gebod aenkantten, en alle, zo God het niet, door onderſcheidene middelen, wederhield; ten ſterkſten naer buiten zouden uitbreken: ondertusſchen zijn deze begeerlykheden, in derzelver aert en gevolgen, voor den mensch dodelyk.

B B. *De Apostel voegt 'er by, dat de overblijvſelen der verdorvenheid ook nog in hem, gelijk in alle Gods kinderen, na zijne vrymaking van de wet, te beſpeuren waren; het welk ook in hem zelven, eenen geduurigen en hevigen ſtrijd, tusſchen vleesch en geest, verӧorzaekte, vs.* 14-26.

Vooraf hebben wy aen te merken, dat de Apostel hier ſpreke, in zijnen eigen perſoon, als van eenen begenadigden, die, van de heerſchappyvoerende kracht der zonde en der wet, aenvangelyk verlost was. — Het ontbreekt niet, aen Godgeleerden, die beweren, dat PAULUS hier ſpreke, van zijnen vorigen natuurſtaet; dat hy, in zijnen perſoon, eenen natuurlyken mensch verbeeldde, die, ſchoon hy het goede, het welk de wet voorſchrijvt, van het kwade, het welk zy verӧordeelt, wel weet te onderkennen, het goede nochtans, wegens de overheerſchende kracht der verdorvenheid, niet kan ter uitvoer brengen.

1. De redenen, welken men, voor het laetstgemelde begrip bybrengt, zijn voornamelyk de volgende: — dat de Apos-

tel de geopperde tegenwerping niet genoegzaem beantwoord; indien hy hier eenen aenvang maekt, met van zich zelven te fpreken, als van eenen begenadigden. — Men oordeelt, dat de uitdrukkingen, vooral die van *vleefchelyk*, en *onder de zonde verkocht te* zijn, veel te fterk zijn, voor eenen begenadigden, die, door de genade van den Heiligen Geest, vernieuwd is. — Men voegt 'er by, dat PAULUS, in het gansche beloop zijner redeneering, in zijnen eigen perfoon, eenen mensch teekene, by welken het kwade verre weg de overhand heeft, boven het goede.

Deze redenen, hebben zekerlyk, in den eerften opflag, vry wat fchijn, dan zy laten zich genoegzaem wederleggen.

α. Op de eerfte bedenking, antwoorden wy, dat de redeneering van den Apostel, wanneer hy, in zijn eigen perfoon, als een begenadigde fpreekt; zeer gefchikt zy, om de zwarigheid vs. 13ª. voorgefteld, op te losfchen. Te weten hy verklaert, dat hy, fchoon verlost van de heerfchappyvoerende kracht der zonde, evenwel nog veel te doen hadde, met de overblijvfelen der verdorvenheid, welken zich nog geftadig verzetten, tegen Gods wet.

β. De uitdrukkingen, *vleefchelyk te zijn*, en *onder de zonde verkocht* te wezen, zijn zekerlyk fterk. Zy fchijnen ontleend te zijn, van eenen flaev, die verkocht is, aen eenen heer, die over hem gebied, en heerfchappy voert. Eene fpreekwijs, welke, door de LXX Griekfche Overzetteren van het Oude Testament, gebruikt wordt van fnode en grove zondaren, 1 Kon. XXI: 20, 25. 2 Kon. XVII: 17. — Dan 'er ftaet, in den oorfprongelyken Text, een woord, het welk men vertalen kan, *verkocht zijnde*, of *verkocht geweest zijnde*. Neemt men het nu, in den voorledenen tijd, *verkocht geweest zijnde*, dan kan de Apostel het oog hebben, op zijnen vorigen ftaet, zo als hy, naer het vleesch levende, als een vrywillige flaev, der zonde gediend had, van welke gefteldheid hem ook nu nog, na dat hy bege-

ra-

nadigd was, de overblijvselen veelszins aenkleevden. — Edoch men behoevt daer toe niet eens te komen. Er is een kennelyk onderscheid, tusschen de uitdrukkingen, welken 1 Kon. XXI: 20, 25. van ACHAB gebruikt worden, en die, van welken zich de Apostel, ter dezer plaets, bediend heeft. ACHAB had zich zelven verkocht, om kwaed te doen, maer PAULUS treurde, over zijnen ellendigen toestand, dat hy nu nog, als ware hy een slaev, die aen de zonde verkocht was, door dezelve, met geweld, en dat tegen zijnen wil, overheerscht werd.

Er is namelyk een tweederlei dienst en slaverny der zonde; de eene vrywillig, zo dat men, als een gewillige slaev, zonder wederzin en tegenstand, met een byzonder genoegen, de zonde diend, en de begeerlykheid van het vleesch volbrengt; de andere is gedwongen, en als de overheersching van eenen dwingeland; zo dat het vernieuwde levensbeginsel daer onder kwijne, klage, en gedrukt worde. — De laetstgemelde slaverny vind nog geduurig plaets, by godzalige menschen, die nog verre zijn van volmaekt te wezen. Dit is dat onzalig beginsel, die kracht der inwonende zonde, waer over de voornaemsten der heiligen, met onzen Apostel, dikwerv klagen moeten, welke hen zomtijds overmeestert, en zelvs wel eens tot zware zonden vervoert.

γ. Ten aenzien der laetste bedenking, antwoorden wy: dat de Apostel hier geenszins eenen mensch teekene, by welken het kwade verre weg, de overhand hebben zoude, boven het goede, en die altoos bezwijkt, onder de kracht der begeerlykheden. Dit zegt PAULUS ganschelyk niet, maer hy verklaert wel, dat de strijd zwaer, en steeds van voren twijffelächtig zy; zo dat dan eens de geest, en dan eens weder het vleesch, de overhand behale. — Laten wy 'er nog byvoegen, dat deze verklaring geenszins de traegheid begunstige, zy moet in tegendeel elken Christen aensporen, om ge-

duurig op zijne hoede te zijn, en tegenstand te bieden, aen de nabyliggende zonde.

2. De redenen, welken ons doen overhellen, om het daer voor te houden, dat PAULUS hier spreke, als een begenadigde Christen, die van de heerschappyvoerende kracht der zonde, en der wet, aenvangelyk was vrygemaekt, zijn de volgende:

α. Vooreerst, omdat hier, tot aen het einde van dit Kap., dezelvde persoon, in denzelvden toestand, sprekende worde ingevoerd, zo dat 'er gene verändering van sprekers, na vs. 16. voorkome. Immers gebruikt de Apostel vs. 18, 19. dezelvde, immers zoortgelyke spreekwijzen van de begenadigden, als hy, volgens de andere verönderstelling, vs. 15. van onbegenadigden gebezigt had. Ook spreekt hy, zo wel vs. 15, als in het vervolg, van zich zelven, in den tegenwoordigen tijd, daer hy vs. 7-11, met het oog op zijnen vorigen onbekeerden toestand, den voorledenen tijd gebruikt had.

β. Spreekt nu de Apostel, van vs. 14. tot het einde van dit Kap., in denzelvden persoon, dan volgt ook, dat hy van zich zelven spreke, in zijnen tegenwoordigen bekeerden toestand, en dat hy, in deze gansche redeneering, den persoon van eenen waren begenadigden Christen invoere. Trouwens

a. De Apostel spreekt hier geheel anders, dan in het vorige gedeelte van dit Kap., bestendig in den tegenwoordigen tijd; ook drukt hy tevens het voornaem woord IK, in den grondtext uit, en zulks wel vs. 17, 20, in onderscheiding van de zonde, welke in hem woonde. Zo kan een onbegenadigd mensch, die der zonde met genoegen dient, niet spreken.

b. Van eenen natuurlyken mensch, kan men niet zeggen, dat *hy het goede wil* vs. 18, 19, te minder om dat deze uitdrukking in de Heilige Schrivten, altoos van eene heerschende neiging tot het goede ge-

gebruikt wordt, Jeſ. I: 19. Openb. XXII: 17. Het niet willen beteekent daeréntegen eene ongelovige verſmading, en moetwillige verwerping van het goede, Matth. XXIII: 37. Luc. XIII: 34. Joh. V: 40. — Alle die andere uitdrukkingen van *toe te ſtemmen, dat de wet goed zy, de zonde niet meer te doen*, een *vermaek te hebben, in Gods wet; naer den inwendigen* mensch, vs. 16, 17, 22, kunnen niet, dan op begenadigde menſchen, worden toegepast.

c. Het gene PAULUS van eenen geſtadigen ſtrijd zegt, Gal. V: 14, en de ondervinding van alle de heiligen, bevestigen onze mening, dat de Apostel hier, in zijn eigen perſoon ſpreke, als een Christen, die, door Gods genade, aenvangelyk is vrygemaekt van de zonde.

A A. In het gemeen verklaert hy, dat de overblijvſelen der verdorvenheid, ook nog in hem, gelijk in alle Gods kinderen, te beſpeuren waren, vs. 14.

14. Want wy weten dat de wet geeſtelick is; maer ick ben vleeſchelick, (*k*) verkocht onder de ſonde.

De wet, dat is, het geheele voorſchrivt van Gods wil, hoofdzakelyk begrepen in de X geboden, met alle zulke bevelen, aen Israël gegeven, welken daerop betrekking hadden, en geestelyke dingen bedoelden; deze *wet is geestelyk*, en vordert niet ſlechts eene uitwendige gehoorzaemheid, met het lichaem, maer vooral met de inwendige gevoelen van het hart. — *Dit weten* wy, zegt PAULUS, dat de wet zich uitſtrekt, tot de innerlykſte bewegingen van 's menſchen geest, en alle kwade begeerlykheden veröordeelt. Dit wisten alle de gelovigen, met hem, zo uit de beſchouwing van Gods heilige en geestelyke natuur, als uit de uitdrukkelyke verklaring van CHRISTUS zelven, Matth. V: 20—, XXII: 37. enz. — Hier uit vloeide nu van zelvs voort, dat men niet ſlechts zijne uitwendige daden, maer ook de innerlykſte nei-

(*k*) Jeſ. 52: 3.

gingen van het hart, met Gods wet, vergelyken moest. Deze wetenschap doet den gelovigen de zonde, de tegenkanting tegen God, welke in hun binnenste is, hoe langs zo duidelyker kennen; en, zonder deze wetenschap, wordt de zonde zo niet openbaer, in hare grouwzaemheid.

Op dezen gelegden grond, klaegt de Apostel, over de treurige overblijvselen der zonde, welken hy, uit vergelyking van Gods geestelyke wet, ontwaer werd; zeggende, by tegenstelling, *maer* IK *ben vleeschelyk*, *verkocht onder de zonde*. IK *ben vleeschelyk*. — De Apostel spreekt, in den tegenwoordigen tijd, en, in het vervolg, spreekt hy meermalen, by het vermelden van de slechtheid, welke nog in hem was overgebleven, van zich zelven, in den eersten persoon, met uitdrukkelyke vermelding van het voornaem woord IK. Trouwens het bederv was, uit hem zelven; dit moest, dit wilde hy ook, in zijne verootmoediging, zeer gaerne erkennen; maer al het goede, het welk in hem was, had hy geheel en alleen aen Gods genade te danken. — Het woord *vleeschelyk* beduid op zich zelve iets, het welk lichamelyk is. Maer, in de brieven van PAULUS, heeft het doorgaens eenen zedenkundigen zin, beteekenende de aengeborene verdorvenheid van den mensch, welke ook Gods kinderen nog maer al te veel aenkleevt; om dat het zedelyk bederv, door de vleeschelyke geboorte, wordt voortgeplant; en zijnen voornaemsten grond heeft, in het vleesch. — Ondertusschen zegt de Apostel niet, dat hy nog in het vleesch was, gelijk voor zijne bekeering vs. 5, of dat hy geheel vleesch was, gelijk alle natuurlyke menschen, Joh. III: 6, of dat hy nog naer het vleesch wandelde, en zich, door de verdorvenheid, geheel liet overheerschen, vergel. Kap. VIII: 1: maer ik ben *vleeschelyk*, ziende, op de overblijvselen van het vleesch, dat onzalig beginsel, het welk hem, schoon door Gods Geest vernieuwd, in dezen staet van onvolmaektheid, nog bleev aenkleven.

Ter nadere opheldering, geevt hy de reden op van de nog overgeblevene kracht der verdorvenheid, het welk hy tevens legt, tot eenen grondslag van zijne volgende verklaringen, zeggende: ik ben *verkocht onder de zonde*. — De

ſpreekwijs is ontleend, van de gewoonte, volgens welke men zommige menſchen, by voorbeeld gevangenen in den oorlog, aen welken men het leven ſpaerde, aen anderen tot ſlaven verkocht; zo dat zy, onder de overmacht der koperen, bukken moesten. — De *zonde*, de inwonende verdorvenheid, komt hier voor, als een perſoon, en wel als een dwingeland; die den Apostel, als eenen ſlaev, tegen zijnen wil, beheerschte; die hem, om zo te ſpreken, de wet voorſchreev, en hem zomtijds voortſleepte tot alles, wat hy begeerde.

Men kan de ſpreekwijs, *verkocht onder de zonde*, tweezins opvatten; of zo, dat zy zie, op het voorledene, *verkocht geweest zijnde onder de zonde*, zo dat de Apostel de reden aenwijst, waerom hy nog zo vleeſchelyk was, en waerom hem nog zo vele overblijvſelen der verdorvenheid aenkleevden; of zo, dat het zie op het tegenwoordige, *verkocht zijnde onder de zonde*. Dan is het van eenen byzonderen nadruk, dat dit woord hier, in eenen lijdelyken zin, voorkome. PAULUS had niet, gelijk ACHAB 1 Kon. XXI: 20, 25, zich zelven verkocht; maer hy beſchouwt zich, als iemand, die tegen zijnen wil en dank, onder de zonde verkocht was, op zoortgelyke wijs, als JOSEPH, Pſ. CV: 17.

BB. Meer byzonder kwamen 'er de bittere gevolgen, de treurige bewijzen van de kracht der inwonende zonde, nog by, welken eenen geduurigen ſtrijd, en een halsreikend verlangen, naer eene volkomene verlosſing, te weeg brengen, vs. 15-26.

aa. Die ſtrijd wordt nader beſchreven, vs. 15-25. In dien ſtrijd,

a a. Ontdekte zich, eene ſterke tegenkanting van het vleeſchelyk, tegen het geestelyk beginſel, tot overdwarsſing, en zomtijds byna tot gehele overmeestering; ten betoge, dat hy zich, met recht, mogt aenmerken, als een verkochte ſlaev der zonde, vs. 15-23.

𝔞 𝔞. Hy verklaert openhartig, wat hy deswegens ondervond, vs. 15, 16.

15. Want 't gene ick doe, dat en kenne ick niet,

dat erken ik niet voor goed; het kwade, waer toe ik, door de kracht der verdorvenheid, vervoerd werd, keur ik geenszins voor goed. (*l*) Want 't gene ick wil, naer het welk mijne heerschende genegenheid zou uitgaen, en het welk ik, met eene byzondere goedkeuring bemin, dat en doe ick dikwijls niet, en breng het menigwerv niet ter uitvoer, maer 't gene ick hate, en waer van mijne ziel eenen afkeer heeft; dat doe ick, zo menigmalen ik, door de kracht der byleggende verdorvenheid, overdwarst worde.

16. Ende indien ick 't gene doe, dat ick niet en wil, het welk ik zelvs moet afkeuren, en ook waerlyk verfoei, so stemme ick de wet toe dat sy goet is. Ik ben het derhalven, in den grond, eens geworden, met den volmaekten eisch der wet, voor zo ver ik mijnen hartelyken afkeer betuig, van alles, schoon het ook in my zelven plaets heeft; het welk met Gods heilig gebod, strijdig is.

hh. *Meer byzonder handelt hy, over zijne neigingen, welken, met Gods heilig gebod, strijdig waren, vs.* 17-23.

ℵℵℵ. *De reden daer van was gelegen, in de nog overgeblevene verdorvenheid, en de gedwongene slaverny van de kracht der inwonende zonde, waer onder hy gebukt ging, vs.* 17-20.

17. Ick dan en doe dat selve nu niet meer, met een volkomen genoegen, gelijk te voren, toen ik geheel in het vleesch was, en de werken des vleesches volbracht; zonder wederstand, maer de sonde, de byliggende verdorvenheid, die in my woont, en, niet tegenstaende de aenvangelyke verbetering van het hart, nog niet geheel is te ondergebracht. Ik doe wel menigmalen het gene, tegen Gods wet, strijdig is, maer niet met overleg, goedkeuring, en genoegen.

18. Trouwens het grondbestaen van mijn hart is diep bedorven. (*m*) Want ick weet' dat in my, dat is, in mijnen vleesche, zo als mijn hart van natuure, door de ver-

(*l*) Gal. 5: 17. (*m*) Gen. 6: 5. ende 8: 21.

verdorvenheid, gesteld is, geen goet of eenig deugdzaem beginsel en woont: want het willen, de begeerte tot het goede, is nu, na mijne bekeering, [*wel*] by my, maer het goet te doen, het dadelyk betrachten van het gene goed is, dat en vinde ick niet. Ik breng de goede voornemens zo niet ter uitvoer, als ik wel wenschte; zelvs mijne beste daden zijn nog zeer gebrekkig.

19. Want het goet dat ick wil, en waer naer mijne begeerten, met goedkeuring uitgaen, en doe ick gewoonlyk niet, of immers niet altoos, maer het quaet dat ick niet en wil, van het welk ik eenen innigen afkeer heb, uit hoofde van het vernieuwde grondbeginsel, het welk de Heilige Geest in my gewrocht heeft, dat doe ick menigmalen; daer toe wordt ik dikwerv, by verrasfching, of overijling, vervoerd.

20. Indien ick dan 't gene doe, dat ick niet en wil, en, met mijn gansche hart, verfoei; so en doe ick nu 't selve niet meer, met genoegen en goedkeuring, gelijk ik deed, in mijnen natuurstaet; maer de sonde, de verdorvenheid, die nog in my woont, en niet geheel is te ondergebracht; brengt dit kwaed, het welk ik zelvs verfoei, tegen mijnen wil, voort.

ב ב ב. *Uit al het beredeneerde, besluit de Apostel, dat 'er in hem twee onderscheidene grondbeginsels waren, welken elkander geduurig tegenstand boden, vs.* 21-23.

21. So vinde ick dan dese wet [*in my*], als ick het goet wil doen, dat het quaet my byligt.

Ik vind dan deze wet (in my); zo hebben het onze Overzetters, klaerheidshalven, ingevult. — De oorspronkelyke woorden zijn eenigszins duister. Men zou dezelve, uit het vorige, op deze wijs, kunnen invullen: *ik bevind dan, schoon ik het goede wil doen, en daer toe waerlyk lust heb, dat de wet my nochtans ter dood verstrekt, alzo my het kwade aenkleevt.* — Verkiest men onze vertaling, dan beduid de *wet* hier zekere grondgezindheid van het hart; welke den Apostel als het ware tot eene wet geworden was, dat 'er namelyk

twee onderscheidene beginsels in hem waren, waer van het éene geduurig, aen het andere, tegenstand bood; zo dat, wanneer hy het goede doen wilde, het kwade zich verhefte; en zich in kracht vertoonde. Althans hy wist, by ondervinding, dat 'er gestadig twee zulke gansch tegenstrijdige beginsels in hem huisvestten.

22. (*n*) Want, vervolgt hy, ick hebbe een vermaken in de wet Godts, in alles wat zy gebied, ik erken dit alles, met eene hartelyke goedkeuring, voor heilig, rechtvaerdig, en goed, nae den inwendigen mensche, naer het vernieuwde grondbeginsel, het welk de Heilige Geest, in het binnenste van mijn hart, gewrocht heeft.

23. (*o*) Maer ick sie, en werd ten duidelykstan ontwaer, een andere wet, eene geheel onderscheidene grondgezindheid, in mijne lichaems leden, waeröp het verdorvene beginsel deszelvs kracht byzonder uitöeffent, welcke strijdt, en geduurig in oorlog is, tegen de wet mijnes gemoets, tegen die verbeterde grondgezindheid, welke de Heilige Geest, in het binnenste van mijn hart, gewrocht heeft; ende welke verdorvene grondgezindheid my menigwerv gevangen neemt, als eenen overheerschten slaev, onder de wet der sonde, die in mijne leden is, dat is, onder zich zelve, zo dat ik dikwijls, tegen mijnen wil en dank, tot het kwade vervoerd worde, even als een gevangene slaev, die zijn eigen meester niet is, vergel. vs. 14.

De Apostel erkent, tot zijn leedwezen, dat hy menigmalen, door de verdorvenheid, tot het kwade vervoerd wierd, maer dit geschiedde niet vrywillig; het was niets anders dan eene geweldadige overheersching van die kracht der verdorvenheid, welke nog, tegen zijnen wil, in hem was overgebleven. — De zonde heerschte derhalven zo niet meer over hem, als te voren, toen hy nog geheel in het vleesch was, zo dat hy de werken des vleesches deed; met goedkeuring en vermaek, en aen de wet der zonde, by aenhoudenheid, en zonder den minsten tegenstand, gehoorzaemde. — Ondertusschen was deze strijd zeer gevaerlyk, en de overwinning twijffelächtig.

(*n*) Eph. 3: 16. (*o*) Gal. 5: 17.

b b. Hy verlangde daerom, naer de volkomene verlossing, vs. 24, 25.

24. Ik kan de kracht der byliggende verdorvenheid niet overdenken, zonder daer over gevoelig te zijn aengedaen. Ick by uitnemenheid elendigh mensche, die, daer ik zulk eene hartelyke begeerte heb, tot het goede, zo menigmalen tot het kwade vervoerd werd'! wie sal my verlossen uyt het lichaem deses doots, uit dezen dodelyken toestand, waerin ik gebracht wordt, door de zonde, welke nog in mijn lichaem woont? vergel. vs. 23.

Het vraegswijze voorstel, *wie zal my verlossen* enz? geevt, volgens den Hebreeuwschen spreektrant, de hevigheid van des Apostels verlangen te kennen, verg. 2 Sam. XXIII: 15.

25. Evenwel werd ik niet moedeloos. Ik heb overvloedige stof tot dankzegging en blijdschap, Ick dancke Godt, die my kan, en, ter zijner tijd, ook wil verlossen, door Jesum Christum onsen Heere, die de verdienende oorzaek is van mijne aenvangelyke verlossing, en van de volkomene uitredding, op welke ik, met genoegzamen grond, hopen mag.

Welk de byzondere zonde was, waer onder de Heilige PAULUS zo zeer zuchtte, kunnen wy niet bepalen. — Hy was ongemeen ver gevorderd, op den weg der heiligmaking, en evenwel moest hy zulk eene vernederende bekentenis doen. Wy laeten 'er uit, aen den eenen kant, dat zy, die het meest in de genade gevorderd zijn, van de volmaektheid nog verre af zijn, en dat een Christen, hoe meer hy, in Euangelische heiligmaking, gevorderd is, ook des te meer zijnen zondigen aert ontdekt; zo dat de tegenstand der byliggende verdorvenheid, hem hoe langs zo meer, lastig en onverdraeglyk worde.

ββ. De Apostel komt tot het besluit; dat hy het kwade deed, tegen wil en dank, vs. 26.

26. So dan, dit besluit mag ik, uit al het beredeneerde

wettig afleiden, ick ſelve, voor zo ver ik, door Gods Geest, vernieuwd ben, diene wel met den gemoede, met de inwendige neigingen van mijn verbeterd hart; de wet Godts, maer met den vleeſche, met de begeerlykheden, welken de verdorvenheid nog geduurig doet opwellen, dien ik de wet der ſonde, voor zo ver ik 'er, tegen wil en dank, als een overheerschte ſlaev, toe gedwongen worde, vergel. vs. 14, 23.

De wet derhalven, als wet, is niet zondig, en brengt, uit haren eigenen aert, het kwade niet voort; maer het is, alleen by toeval van onze verdorvenheid, dat de wet dit onheil te weeg brengt, voor zo ver 's menſchen zondige natuur de wet misbruikt, vergel. vs. 13.

HET VIII. KAPITTEL.

Hier vat de Apostel den draed zijner redeneering weder op, welke Kap. V: 11. was afgebroken, om de gezegende vruchtgevolgen der rechtvaerdiging nader aen te wijzen.

VAn Kap. V: 12— VII: 26. heeft de Apostel eenen langen uitſtap gedaen, om te betogen, dat wy, *door onzen Heere* JESUS CHRISTUS, *de verzoening verkregen hebben* vs. 11b, en dit betoog gav hem aenleiding, om, in het voorbygaen, ettelyke bedenkingen op te losſen. Thans keert hy weder, tot zijn gewichtig onderwerp, om de gezegende vruchten der rechtvaerdiging aen te wijzen. Hy ſpreekt hier van de zekerheid der hemelſche gelukzaligheid, welke zy allen, die, door het geloov in CHRISTUS, gerechtvaerdigd zijn, ontwijffelbaer erlangen zullen.

Men kan deze zekerheid der eeuwige gelukzaligheid beſchouwen, als een nieuw voorrecht der gerechtvaerdigden, onderſcheiden van die voorrechten, welken de Apostel Kap. V: 1-11. reeds had opgenoemd. — Kap. V: 3. had hy reeds geſproken van den *roem in de hoop der heerlykheid Gods*, en 'er

'er vs. 5. bygevoegt, *dat die hoop niet beschaemt.* Men zou daerom Kap. VII. kunnen aenmerken, als eene nadere uitbreiding en betoging van het gene de Apostel Kap. V: 3. kortelyk had voorgestelt. Dan dit maekt, in het wezen der zake, geen onderscheid.

Het beloop van des Apostels redeneering, in dit VIII Kap., wordt verschillende begrepen. Hier van daen zo vele onderscheidene verdeelingen. De volgende schijnt ons zeer eenvouwig en meest geleidelyk te wezen, dat de Apostel de stelling, welke hy vs. 1. voordraegt, met vijf hoofdbewijzen stave, en wel zo, dat hy tevens zijne leer, omtrent den *roem in de verdrukkingen* zelve, Kap. V: 3, in het voorbygaen, nader aendringe, vs. 17b-28.

—. *De hoofdstelling van den Apostel, dat de gelovigen zeker zijn van hunne eeuwige zaligheid, vermits 'er voor hun gene verdoemenis is, vinden wy vs.* 1.

1. So en is 'er dan nu, daer de gerechtvaerdigden vrede met God, en de verzoening door zijnen Zoon verkregen hebben, vergel. Kap. V: 1, 11. geen verdoemenisse, geen veröordeelend vonnis, noch eenige straf, te vrezen, voor de gene die in Christo Jesu zijn, in Hem geloven, en in Hem, als hunnen Borg, gerekend worden gestorven te zijn, vergel. Kap. VI: 7, 8, die niet nae den vleesche, naer de zondige begeerlykheden der verdorvenheid, vergel. Kap. VII: 14, 18, 26, en wandelen, maer nae de leidingen van den Geest, die een vernieuwd beginsel in hunne harten gewrocht heeft, vergel. vs. 14, hun gedrag inrichten.

——. *Deze ſtelling betoogt de Apostel uitvoerig, met vier hoofdbewijzen, vs. 2-39.*

/. *Het eerſte bewijs is daer uit ontleend, dat de gelovigen door Gods Geest, geleid worden, vs. 2-13.*

Het bewijs komt, op deze ſluitreden uit: „ Al wie niet, „ door de begeerlykheden van het vleesch, maer door de „ werking van den Heiligen Geest, geleid worden, heb- „ ben gene verdoemenis of ſtraf te vrezen, maer kun- „ nen de eeuwige zaligheid zeker verwachten. Nu „ worden de gelovigen, die in CHRISTUS *zijn, door „ den Heiligen Geest geleid. Derhalven hebben „ zy gene verdoemenis te vrezen, en kunnen „ de eeuwige zaligheid zeker verwachten."*

†. *De meerdere ſtelling, dat 'er gene verdoemenis zy, voor menſchen, die, door den Heiligen Geest, geleid worden, betoogt de Apostel, om dat de leiding van den Heiligen Geest de gelovigen bevrijd van de dienstbaerheid der zonde, welke den dood en de verdoemenis ten gevolge heeft. Zy derhalven die bevrijd zijn, van de dienstbaerheid der zonde, zijn ook tevens verlost, van den dood en de verdoemenis, vs. 2-8.*

Dat nu de leiding van den Heiligen Geest de gelovigen bevrijde, van de dienstbaerheid der zonde, wordt met twee redenen aengewezen.

‡. *De eerſte is ontleend, uit de krachtdadige werking van den Heiligen Geest, welken haren grond heeft, in de borgtochtelyke gehoorzaemheid van* CHRISTUS, *vs. 2-4.*

‡‡. *De andere van de gezegende verändering, welken de Heilige Geest, in de harten der menſchen, te weeg brengt, vs. 5-8.*

2. (*a*) Want de wet des Geeſts des levens in Chriſto Jeſu heeft my vrygemaeckt van de wet der ſonde ende des doots.

Da

(*a*) Joh. 8: 36. Rom. 6: 18, 22. Galat. 5: 1.

De wet des Geestes is de leiding en bestuuring van den Heiligen Geest, die de harten der gelovigen regeert, zo dat zy Hem, als hunnen Wetgever, gehoorzamen, vergel. Kap. VII: 21. — Deze *wet des Geestes* heet verder *de wet des levens:* want *de wet des Geestes des levens* zegt zo veel, als de wet des Geestes, welke eene wet des levens is; om dat de leiding van den Heiligen Geest de gelovigen, werkelyk brengt, tot het eeuwig zalig leven. — Er wordt bygevoegd *in* of *door* CHRISTUS JESUS. Deze uitspraek is betrekkelyk tot het leven, en wijst ons aen, dat de gelovigen het eeuwig leven, aen CHRISTUS JESUS, te danken hebben, verg. Kap. VI: 23.

Deze wet — *heeft my vrygemaekt van de wet der zonde en des doods.* — De *wet der zonde* staet hier regelrecht over, tegen de wet des Geestes, en beteekent de leiding en bestuuring der aengeborene verdorvenheid, welke zeer gemeenzaem, in den stijl van den Apostel, de zonde genaemd wordt, verg. Kap. VI, VII. Er wordt bygevoegd, *en des doods*, om dat deze leiding der verdorvenheid den dood en de rampzaligheid ten gevolge heeft.

De Apostel wil derhalven dit zeggen: „ de wet des Geestes, de leiding van den Heiligen Geest; of de Heilige Geest zelvs, die eene geheel andere grondgezindheid in my heeft te weeg gebracht; welke den weg baent, tot het eeuwig leven, het welk wy aen den Verlosser te danken hebben, heeft my bevrijd, van de leiding en overheersching der aengeborene verdorvenheid, welke den dood en het verderv ten gevolge heeft."

PAULUS spreekt hier van zich zelven, in het enkelvouwig getal, denkelyk om dat niemand, uit de klachten, welken hy Kap. VII. over de kracht van het byliggend vleesch gedaen had, besluiten zoude, dat hy nog geheel aen de zonde dienstbaer was. Ondertusschen is het gene hy van zich zelven zegt, op alle gelovigen toepasselyk.

3. (*b*) Want of *namelyk* 't gene de wet onmogelick

(*b*) Hand. 13: 39. Rom. 3: 28. Galat. 2: 16. Hebr. 7: 18.

was, dewijle sy door het vleesch, door 's menschen verdorvenheid, krachteloos geworden was, dat heeft Godt zelvs gedaen: want sijnen eigenen Sone sendende in gelijckheyt des sondigen vleesches, ende [*dat*], als een slachtöffer voor de sonde, heeft Hy (*c*) de sonde veroordeelt en gestraft, in het gemelde vleesch of lichaem van CHRISTUS.

Het was *der wet onmogelyk geworden*, om den mensch, van de zonde en derzelver straf, te bevrijden, *dewijl zy, door het vleesch*, door de aengeborene verdorvenheid, *krachteloos geworden was*, en haer vermogen verloren had, om de menschen te verbeteren en gelukkig te maken. Te weten de wet had wel oorsprongelyk ten oogmerke, om den mensch den weg aen te wijzen, langs welken hy zich by God veräengenamen, en zijn eigen geluk bevorderen konde. Maer de wet heeft, uit hoofde van het zedelyk bederv, het welk alle menschen van natuure aenkleevt, haren invloed, haer vermogen verloren. Nimmer zal eenig verdorven menschenhart, door de wet, verbeterd worden; nimmer zal een zondaer de wet kunnen gehoorzamen, en daer door de Goddelyke gunst erlangen.

Maer het gene der wet onmogelyk was, heeft God, naer zijne oneindige wijsheid, ter uitvoer gebracht; *Hy heeft zijnen Zoon* enz. *God heeft zijnen Zoon*, of, gelijk 'er met nadruk staet; *zijnen eigenen Zoon gezonden, in de gelykheid des zondigen vleesches.* — Hier is het *vleesch* de menschelyke natuur, even als Kap. I: 3. Gods Zoon is gekomen, *in de gelykheid des zondigen vleesches*, dat is, in eene menschelyke natuur, welke aen die der zondige menschen gelijk was; evenwel was zijn vleesch, zijne menschelyke natuur, niet zondig, maer zy maekte dezelvde vertoning, als die der zondige menschen; op het uiterlyk aenzien, kon men Hem, van de zondige menschen, niet onderscheiden; met een woord, Hy is ons, in alles, gelijk geworden, uitgenomen de zonde. — God heeft zijnen eigenen Zoon gezonden,

voor

(*c*) 2 Cor. 5: 21. Galat. 3: 13.

voor de zonde, dat is, tot eene offerände voor de zonde, vergel. Hebr. X: 18; in dien zelvden zin bedienen zich ook de LXX, van deze verkorte uitdrukking, Lev. X: 19. — Dus doende, door zijnen eigenen Zoon, die de menschelyke natuur heeft aengenomen, te stellen, tot eene offerände voor de zonde, heeft Hy *de zonde veröordeelt*, of *gestraft*, *in het vleesch*, of, gelijk 'er in het Grieksch staet, met eene vingerwijs, *in* DAT vleesch, in die menschelyke natuur van zijnen Zoon.

4 Op dat het recht der wet vervult soude worden in ons, die niet nae den vleesche en wandelen, maer nae den Geest.

Het recht der wet beteekent hier, even als Kap. II: 26, de geboden der wet. Het recht der wet *wordt in ons*, of *door* ons, *vervuld*; wanneer wy de geboden der wet gehoorzamen, vergel. Kap. XIII: 8. — Deze vervulling van het recht der wet was het oogmerk en het vruchtgevolg van CHRISTUS zoenöffer. Te weten het oogmerk van CHRISTUS offerände was tweeledig, niet alleen om de zijnen, van de straf der zonde, te bevrijden, maer ook om hen te heiligen, en voor te bereiden, tot de heerlykheid, welke Hy voor hun verworven heeft, vergel. Tit. II: 4.

Wanneer men dit tweeledig vruchtgevolg van 's Heilands offerände in het oog houd; is het beloop van des Apostels redeneering vs. 2-4, naer ons inzien, zeer geleidelyk. „ De leiding van den Heiligen Geest, die de harten der ge„ lovigen bestuurt, heeft hen bevrijd, van de overheersching „ der aengeborene verdorvenheid. Door dit zedelyk be„ derv, had de wet alle haren invloed verloren. Maer „ God heeft gedaen, het welk voor de wet, onmogelyk „ was. Hy heeft zijnen eigenen Zoon gegeven, tot eene „ offerände voor de zonde. Door deze offerände, heeft „ CHRISTUS ons niet alleen bevrijd, van de straf der zonde, „ maer ook de leiding van den Heiligen Geest voor ons ver„ worven, op dat wy de geboden der wet zouden gehoor„ zamen, en daer door betonen, dat wy niet meer naer het „ vleesch, naer de begeerlykheden der verdorvenheid, maer, „ naer de leiding van den Geest, wandelen.

5. (*d*) Want of *immers*, de Heilige Geest brengt eene gezegende verändering te weeg, in de harten en gedragingen der menſchen. Zulken, die nae den vleeſche zijn, die zich, aen de begeerlykheden der verdorvenheid, geheel overgeven, bedencken dat des vleeſches is, zy zijn nergens meer over bezorgd, dan hunne zondige neigingen op te volgen, maer die nae den Geeſt zijn, en, door den Heiligen Geest, beſtuurd worden, [*bedencken*] dat des Geeſtes is, zy beyveren zich, om de leiding van den Geest te volgen, in het betrachten van het goede.

6. Want het bedencken des vleeſchs is de doot, de overleggingen en neigingen van 's menſchen verdorven hart hebben den dood ten gevolge, maer het bedencken des Geeſts is het leven ende vrede, voor zo ver iemand, die nergens meer over bekommerd is, dan om de leiding van den Heiligen Geest op te volgen, zich kan verzekerd houden van het eeuwig leven, en allen wezenlyken voorſpoed.

7. Daerom dat het bedencken des vleeſchs, de overlegging en de innige neiging van den diep bedorven mensch, vyantſchap is tegen Godt, en afkeerigheid van zijnen heiligen wil: want het *vleesch*, de verdorvene mensch, en onderwerpt ſich de wet Godts niet; want het en kan oock niet, om dat den verdorvenen mensch de krachten ontbreken; zo groot is de kracht der zondige neigingen, dat hy niet anders, dan door de almachtige werking van den Heiligen Geest, van derzelver geweld kan verlost worden.

8. Ende, liever by gevolgtrekking, *derhalven*, zy, die in den vleeſche zijn, en aen hunne boſe lusten den vryen teugel vieren, en konnen Gode, die eenen eeuwigen afkeer heeft van het zedelyk kwaed, niet behagen.

(*d*) 1 Cor. 2: 14.

††. *De mindere stelling, dat de gelovigen, die in* CHRISTUS *zijn, door den Heiligen Geest, geleid worden, betoogt de Apostel, vs.* 9-13.

‡. *De zaek zelve stelt hy voor, vs.* 9.

‡‡. *Hy lost eene tegenwerping op, vs.* 10, 11, *en*

‡‡‡. *Leid daer uit eene vermaning af, vs.* 12, 13.

9. Doch gylieden en zijt niet meer in den vleesche, noch, met genoegen, aen de begeerlykheden der verdorvenheid, dienstbaer, maer in en onder de leiding van den Geest, die uwe harten aenvangelyk geheiligt heeft; so anders, liever stellender wijs, naerdien de Geest Godts (*e*) in u woont. Maer so yemant den Geest Christi niet en heeft, tot eenen Goddelyken inwoner in zijn hart; die en komt hem niet toe, zulk een is geen waer Christen; hy behoort niet, tot het eigendom van den Verlosser, en heeft geen deel aen zijne zegeningen.

De Apostel spreekt hier de Christenen te Rome aen, deels om hen te bemoedigen, deels om hen te waerschouwen. — Er waren velen onder hen, die voorheen, in nadruk, naer het vleesch geleevt, en zich, aen allerlei ondeugden, verslaevt hadden. Maer daerom moesten zy niet beducht zijn, dat zy Gode niet behagen konden, vs. 8. De grond van hunne welbehaeglykheid by God was daerin gelegen, dat de Heilige Geest, in hunne harten, woonde en werkte. — Dan evenwel niemand moest tot zorgloosheid vervallen; een ieder moest acht geven, op de uitgangen van zijn hart, om te beproeven, of hy den Geest van CHRISTUS had, tot eenen Goddelyken inwoner, om alle zelvsbedrog voor te komen: want, die den Geest van CHRISTUS niet heeft, die heeft ook geen deel aen den Verlosser.

De tegenwerping is daer uit ontleend, dat ook het lichaem der gelovigen, om der zonde wil, aen den dood onderworpen zy. Deze bedenking lost de Apostel op, door twee

(*e*) 1 Cor. 3: 16.

aenmerkingen: dat de ziel, by den dood van het lichaem, aenstonds het eeuwig leven deelächtig wordt, en dat ook het lichaem, tot onstervelykheid, zal opgewekt worden.

10. Ende indien, liever *offchoon* Christus in ulieden is, en, met zijnen Geest, in uwe harten woont, vergel. vs. 9, so is wel het lichaem doot, en aen den dood onderworpen, om der sonde wille, welke den dood in de waereld gebracht heeft, vergel. Rom. V: 12, maer de geest, uwe redelyke ziel zal, aenstonds na den dood van het lichaem, een zalig leven genieten, om der gerechtigheyt van CHRISTUS wille, welke u, als uwe personeele gerechtigheid, is toegerekend.

11. Ende indien de Geest des genen die Jesum uyt den dooden opgeweckt heeft, in u woont en werkt; (*f*) so sal ook hy, die zelvde God de Vader, die Christum uyt den dooden opgeweckt heeft, oock uwe sterflicke lichamen, in den groten dag, wederom levendigh maken, door de almachtige werking van sijnen Geest die in u woont.

12. So dan, broeders, wy zijn schuldenaers niet den vleesche, wy zijn geenszins verplicht, om de neigingen der verdorvenheid op te volgen, om nae den vleesche, en de zondige begeerlykheden van onze bose harten, te leven.

13. Want indien gy nae den vleesche leeft, en aen de zondige neigingen van het bose hart den lossen teugel viert, so sult gy sterven, en u zelven het verderv berokkenen, maer indien gy door de medewerkende invloeden van den Geest de werckingen des lichaems doodet, en de zondige lusten te onderbrengt, so sult gy leven, en eindeloos gelukkig zijn.

Met deze vermaning komt de Apostel, als met eenen zachten overgang, tot het kindschap der gelovigen, vs. 14.

(*f*) Rom. 6: 4, 5. 1 Cor. 6: 14. 2 Cor. 4: 14. Ephes. 2: 5. Coloss. 2: 13.

II. Het

II. Het tweede bewijs van den Apostel, ten betoge, dat de gelovigen zeker zijn van hunne zaligheid, is ontleend uit hun Goddelyk kindschap, het welk, uit de leiding van den Heiligen Geest, onmiddelyk voortvloeit, vs. 14-28.

†. *Eerst wijst hy de gronden van het Goddelyk kindschap der gelovigen aen*, vs. 14 16.

††. *Daerop draegt hy de gezegende vruchten daer van voor*, vs. 17ᵇ.

†††. *Eindelyk beantwoord hy eene tegenwerping, ontleend uit de verdrukkingen der gelovigen*, vs. 17ᵇ-28.

‡. *Om dat de gelovigen, aen* CHRISTUS, *gelijk zijn, zo wel in zijn lijden, als in zijne heerlykheid*, vs. 17ᵇ.

14. (*g*) Want soo vele als 'er door den Geest Godts geleydet en bestuurd worden, en, ten blijke daer van, niet meer naer het vleesch leven, die genieten het onschatbaer voorrecht, dat zy zijn kinderen Godts. . Dit is kenbaer, uit den aert der leiding van den Geest zelven.

15. (*h*) Want gy en hebt niet ontfangen den Geest der dienstbaerheyt wederom tot vreese, gelijk het zo gesteld was, met de Joden, onder de oude huishouding, wanneer zy in eene geduurige vrees leevden voor de straffen, welken de wet, op elk eene overtreding bedreigd had, (*i*) maer gy hebt ontfangen den Geest der aenneminge tot kinderen, de Geest, die in u woont en werkt; maekt u tot Gods begunstigde kinderen, door welcken wy, onbevreesd, met vertrouwen en vrymoedigheid, in onze gebeden, tot God roepen, Abba, lieve Vader. Ook weet gy, uit het inwendig getuigenis van den Heiligen Geest, die in uwe harten woont en werkt; dat gy Gods gelievde kinders zijt.

16. (*k*) De selve Geest getuygt met onsen redely-

(*g*) Gal. 5: 18. (*h*) 1 Cor. 2: 12. 2 Tim. 1: 7. (*i*) Jes. 56: 5. Galat. 3: 26. ende 4: 5, 6. (*k*) 2 Cor. 1: 22. ende 5: 5. Eph. 1: 13. ende 4: 30.

ken geest, die dit besluit, uit de verbetering van onzen harten, opmaekt; dat wy kinderen Godts zijn

17. Ende uit dit ons Goddelyk kindschap, vloeien uitnemende voorrechten voort: indien wy kinderen zijn, so zijn wy oock erfgenamen, die deel hebben aen het goed van onzen hemelschen Vader, erfgenamen Godts, ende mede-erfgenamen Christi, naerdien wy deel hebben, aen die heerlykheid, welke CHRISTUS verworven heeft. Nu vloeit, uit dit ons Goddelyk kindschap, de zekerheid van onze zaligheid regelrecht voort: want zijn wy kinders en gunstgenoten van God, zijn wy Gods ervgenamen, en hebben wy deel aen de heerlykheid, welke CHRISTUS verworven heeft, dan hebben wy ook niet meer, voor verdoemenis of straf, te vrezen, vergel. vs. 1. Ondertusschen strijd het geenszins, met ons Goddelyk kindschap, en met ons deelgenootschap aen de Goddelyke gunst, dat wy nog, aen veelerlei verdrukkingen, onderworpen zijn; (*l*) so wy anders met [*hem*] lijden, op dat wy oock met [*hem*] verheerlickt worden.

Men vertale de laetste woorden, op de volgende wijs, en de zaek zal veel duidelyker wezen: *naerdien wy met* CHRISTUS *lijden, zo zullen wy ook met Hem verheerlykt worden.* De Apostel wil, met eenen kennelyken weêrslag, op het onmiddelyk voorgaende, dit zeggen; „ wy krijgen, op de-
„ zelve wijs, als CHRISTUS, deel aen de gemelde ervenis;
„ Hy is, langs den weg van het lijden, in heerlykheid in-
„ gegaen; wy moeten ons derhalven niet vreemd houden,
„ dat wy ook lijden en veelerlei verdrukkingen ondergaen
„ moeten; wy zullen ook, langs dien zelvden weg, erv-
„ genamen en deelgenoten worden van die heerlykheid,
„ welke Hy voor ons verworven heeft."

(*l*) 2 Tim. 2: 11, 12.

‡‡. *De Apostel voegt 'er by, dat 'er gene evenredigheid altoos was, tusschen het lijden en de heerlykheid*, vs. 18-28.

‡. *Deze zaek wordt in het gemeen voorgesteld*, vs. 18, *en*

‡‡. *Meer byzonder aengedrongen, naerdien deze heerlykheid, van het gansche schepsel, en vooräl van de gelovigen, vuurig begeerd en verlangd wordt*, vs. 19—

✝. *Het gansche schepsel verlangt, naer de openbaring van deze heerlykheid*, vs. 19-22.

✝✝. *De gelovigen vooräl hebben naer dezelve, eene zeer vuurige begeerte*, vs. 23-25.

‡‡‡. *De gelovigen worden, onder het lijden, door den Heiligen Geest, onderſteund en geſterkt*, vs. 26, 27.

‡‡‡‡. *De tegenspoeden der gelovigen dienen, ter bevordering van hun wezenlyk heil*, vs. 28.

18. (*m*) Want ick houde 't daer voor en maek zo de rekening op, dat het lijden deſes tegenwoordigen tijts, en het leed, het welk ons, in dit leven overkomt; niet en is te weerdeeren tegen, noch waerdig, om in vergelyking gebracht te worden met de onnadenkelyke heerlickheyt van het volgend leven, die namaels aen ons ſal geopenbaert worden.

19. Die heerlykheid is even zo groot als zeker, zo dat het gansche schepsel, naer de openbaring van dezelve verlange. Want of *Immers* het gansche ſchepſel, byzonder op dezen aerdbol, [*als*] met opgeſteken hoofde, of *het halsreikend verlangen van het ſchepſel* verwacht de openbaringe der kinderen Godts, dat is dien tijd, wanneer het blijken zal, welk een uitnemend geluk Gods kinders genieten zullen.

20. Want of *trouwens* het ſchepſel, vooräl op deze aerde, is der ydelheyt, aen de wisſelvalligheid en veelerlei ellende, onderworpen, en dat niet gewilligh, maer om diens wille, *door* de wijze en rechtvaerdige beſtelling van den Opperheer der waereld, die het ſchepſel, op deze

(*m*) Matth. 5: 12. 2 Cor. 4: 10, 17. Phil. 3: 20. 1 Petr. 4: 13. 1 Joh. 3: 1, 2.

aerde, na het inkomen der zonde, [*der ydelheyt*], en aen veelerlei ellenden, welken de zonde naer zich sleept; onderworpen heeft:

21. Op hope evenwel, en in die verwachting, dat oock het gansche schepsel selve op deze aerde, het welk allerwegen zucht, onder den vloek der zonde, eens ter zijner tijd, sal vrygemaeckt worden van de dienstbaerheyt der verderffenisse, van het verderv waer aen het dienstbaer, en van de ellenden, aen welken het onderworpen is, *om* ook, op zijne wijs, te komen tot, en deel te hebben, aen de vryheyt der heerlickheyt der kinderen Godts, of de heerlyke vryheid, welke Gods kinders éénmael genieten zullen.

22. Want of *Immers* wy weten, by ondervinding, en het is, voor elken opmerkenden, blijkbaer, dat het gantsche schepsel op deze aerde, onder den vloek der zonde t'samen sucht, ende t'samen [*als*] in barensnoot is, zo dat het, onder de ellenden, als het ware zoortgelyke smerten gevoelt, als eene barende vrouw; zodanig is de toestand der zaken geweest; zedert het inkomen der zonde, welke den vloek over den aerdbodem gebracht heeft; tot nu toe. Wat wonder dan, dat alles op de aerde verlange, naer de verlossing van den vloek der zonde, en naer dien tijd, wanneer alles in den oorspronkelyken toestand zal hersteld worden?

23. Ende niet alleen [*dit*], maer ook de gelovigen zelve hebben eene zeer vuurige begeerte, naer de openbaring der gemelde heerlykheid. Trouwens oock wy selve die de eerstelingen en zeer uitmuntende gaven des Geests ontvangen hebben, wy oock selve [*segge ick*] suchten in ons selven, over de ellenden van dit leven, verwachtende de aenneminge tot kinderen de volkomene openbaring van ons Goddelyk kindschap, [*namelick*] die uitnemende heerlykheid, welke ons, als een gevolg van ons Goddelyk kindschap, zal geschonken worden, in den groten dag der algemene vergelding, by (*n*) de verlossinge onses lichaems, uit het stof des doods.

Om

(*n*) Luc. 21: 28.

Om niet te uitvoerig te worden, hebben wy eenvouwig onze gedachten, omtrent het zuchtend ſchepſel, voorgedragen, welke, naer ons inzien, en met de woorden, en met het oogmerk van den Apostel, overéénſtemmen. Wy verſtaen het namelyk van den vloek, aen welken de aerde, zedert het inkomen der zonde, onderworpen is, en waer van zy eens zal verlost worden, in den groten dag, wanneer de aerde, in den oorſprongelyken luister, zal herſteld, en geſchikt worden, tot eene aengename verblijvplaets der gezaligden. Vergel. 2 Petr. III: 7-13.

24. Trouwens zouden wy Christenen genen ſtaet maken, op de heerlykheid, welke wy namaels genieten zullen. Want wy zijn reeds in hope ſaligh geworden, voor zo ver wy ons ſtreelen, met het vleiend vooruitgezicht der toekomende heerlykheid. Trouwens de natuur der hope brengt mede, dat wy deze heerlykheid, met verlangen, te gemoet zien. De hope nu die geſien wort en is geen hope meer: wanneer men het verlangde goed reeds, voor zijne oogen ziet, en werkelyk geniet, kan men 'er niet langer op hopen: want 't gene yemant reeds voor zijne oogen ſiet, en in zijn bezit heeft; waerom ſal hy 't oock langer hopen?

25. Maer indien wy hopen 't gene wy nog niet en ſien, maer als toekomend te gemoet zien, ſo verwachten wy 't met lijdſaemheyt.

Hebben wy nu zulk eene uitnemende heerlykheid, naer welke zelvs het ganſche ſchepſel verlangt; het welk, aen den vloek der zonde, onderworpen is, met zekerheid te wachten, en is 'er gansch gene evenredigheid, tusſchen ons tegenwoordig lijden, en die aenſtaende heerlykheid, welke wy te gemoet zien; dan ſtrijd het geenszins, met ons Goddelyk kindſchap, dat wy nog, aen veelerlei verdrukkingen, onderworpen zijn.

26 Ende wy moeten des te minder mismoedig zijn, onder de tegenſpoeden, daer wy, door den Heiligen Geest, onderſteund en geſterkt worden: want desgelijcks of *daer te boven* komt oock de Geeſt onſe ſwackheden mede te hulpe; Hy vertroost en bemoedigd ons, onder het

lijden. Zelvs leert Hy ons, op eene Gode betamelyke wijs, in onze noden bidden: (*o*) want wy en weten, in zommige gevallen, niet wat wy bidden fullen gelijck het behoort, en Gode behaeglyk is, of wy het lijden moeten afbidden, dan of wy ons daer aen, met eene geduldige ftandvastigheid, onderwerpen moeten; maer de Geeft felve, die in ons woont, bidt als dan voor ons met onuytfprekelicke of ftille fuchtingen, welke, met gene woorden, kunnen uitgedrukt worden.

27. Ende deze fuchtingen werden altoos gunstig verhoord: want de alwetende God, die de herten doorfoeckt, en de binnenfte overleggingen van onze gemoederen volkomen kent; weet welcke de meyninge des Geefts zy: dewijle hy nae den wil van Godt, en op eene Hem behaeglyke wijs, voor de heylige bidt.

28. Ende hier komt nog by, dat de tegenfpoeden dienstbaer zijn, aen de bevordering van ons wezenlyk heil: want wy weten by ondervinding, en houden 'er ons, in alle gevallen, volkomen van verzekerd, dat den genen die Godt lief hebben, alle dingen, alle rampen en verdrietlykheden van dit leven, medewercken ten goede, en middelen in Gods hand zijn, om hun wezenlyk welzijn te bevorderen, [*namelick*] den genen die nae [*fijn*] eeuwig voornemen der genade, niet alleen door de prediking van het Euangelie, maer ook door de heerfchappyvoerende genade van zijnen geest, geroepen zijn, tot de zaligheid, welke in de hemelen bewaerd werd.

II. Het derde bewijs, het welk de Apostel aenvoert, ten betoge, dat de gelovigen de eeuwige zaligheid, met zekerheid, verwachten kunnen, is ontleend uit Gods onveränderlyke voorbefchikking, vs. 29-31.

†. *De zaek zelve ftelt hy voor, vs.* 29, 30. *en*

††. *Trekt daer uit een zeer aengelegen gevolg, vs.* 31.

De Apostel vs. 28, van het voornemen der genade, naer het

(*o*) Matth. 20: 22. Jac. 4: 3.

het welk de gelovigen krachtdadig geroepen zijn, gesproken hebbende, neemt daer uit, by wijs van eenen zachten overgang, aenleiding, om over dat voornemen, nader te spreken, en de personen, die geroepen zijn, te bepalen; als mede om aen te tonen, dat dit Goddelyk voornemen onveränderlyk zy, en onfeilbaer ter uitvoer gebracht worde.

29. Want die hy, uit het gevallene en verdoemelyk menschdom, te vooren, hoe onwaerdig ook in zich zelven, in lievde gekent heeft, die zelvde bepaelde personen, heeft hy oock te vooren, voor de grondlegging der waereld, verordineert, en, uit den overigen hoop, verkozen, om den beelde sijns Soons gelijckformigh te zijn, om zoortgelyk eene heerlykheid te genieten, als CHRISTUS, langs den weg van lijden, verkregen heeft; verg. vs. 17. en Phil. III: 21; hoewel de heerlykheid van den Middelaer veel groter zy, dan die van Gods kinderen, op dat hy (*p*) de eerstgeboren de voortreffelykste zy onder vele broederen, die alles aen Hem te danken hebben.

30. Ende die zelvde bepaelde personen, welke hy, op de gemelde wijs, te vooren verordineert heeft, dese heeft hy oock geroepen, door het Euangelie, en, door de krachtdadige werking van zijnen Geest, tot zijne gemeenschap dadelyk overgebracht; ende die zelvde bepaelde personen, welke hy dus geroepen heeft, dese heeft hy oock gerechtveerdigt, en, op grond der toegerekende gerechtigheid van den Middelaer, vrygesproken van de schuld hunner zonden, ende die zelvde uitverkorenen, die hy gerechtveerdigt heeft, dese heeft hy oock aenvangelyk verheerlickt, en zal hen namaels volkomen zalig maken. — Wy derhalven, en allen, die, naer Gods voornemen, het welk Hy onfeilbaer ter uitvoer brengt, geroepen zijn, kunnen zeker staet maken, op de eeuwige zaligheid.

31. Wat sullen wy dan tot dese dingen seggen, en, uit al het beredeneerde besluiten? Zullen wy moedeloos zijn, onder de verdrukkingen? Neen waerlyk, wy hebben

(*p*) Coloss. 1: 18.

alle gronden, om getroost te zijn, en de aennaderende zaligheid te gemoet te zien. (q) So Godt immers voor ons is, en ons begunstigt, wie ſal tegen ons zijn en ons eenig wezenlyk nadeel kunnen toebrengen.

////. *Het laetſte bewijs, ten betoge, dat de gelovigen de zaligheid, met zekerheid, verwachten kunnen, neemt de Apostel uit de onveränderlykheid der Goddelyke lievde, vs.* 32-39.

†. *Eerst ſtelt hy de Goddelyke lievde voor, vs.* 32-34.

‡. *Zo van God den Vader, vs.* 32.

‡‡. *Als van God den Zoon, vs.* 33, 34.

††. *Daerna vertoont hy de onveränderlykheid der Goddelyke lievde, vs.* 35-39.

‡. *Zo der lievde van Gods Zoon, vs.* 35, 37.

‡‡. *Als der lievde van den Vader, vs.* 38, 39.

32. Zouden wy niet zeker ſtaet maken, op de eeuwige zaligheid. Wy zijn voorwerpen van Gods uitnemende lievde, en deze lievde is onveränderlyk. De lievde van God den Vader is onnadenkelyk groot. Die oock zelvs (r) ſijnen eygenen en natuurlyken Sone niet geſpaert en die Hem boven alles dierbaer was, aen ons niet onthouden heeft, maer heeft hem voor ons allen, die in Hem geloven, tot een ſlachtöffer, in den dood overgegeven, hoe en ſal hy ons oock met hem niet alle dingen, welke wy, tot ons wezenlyk heil, nodig hebben, gunstrijk ſchencken?

33. Niet minder onnadenkelyk groot is de lievde van Gods Zoon. Wie ſal beſchuldinge inbrengen tegen de uytverkorene Godts, en die genen, welke God van eeuwigheid verördineert heeft; voor het gericht dagen kunnen? (s) Godt de Vader is 't die de uitverkorenen rechtveerdigh maeckt, en, op grond der toegerekende borggerechtigheid van zijnen Zoon, van de ſchuld der zonden vryſpreekt.

34. Wie

(q) Num. 14: 8. (r) Gen. 22: 12. Jeſ. 53: 5, 6. Joh. 3: 16.
(s) Jeſ. 50: 8.

34. Wie is 't die hen verdoemt, en tot de ſtraf verwijzen zal, voor welke de Middelaer betaelt heeft. Chriſtus is 't die, als Borg, in de plaets der uitverkorenen, geſtorven is, ja dat meer is, die oock, uit de doden, opgeweckt is, om ons de vruchten van zijnen verzoenenden dood deelächtig te maken, die oock ter rechter[*hant*] Godts is, om, als Koning, alles ten onzen beste te beſtuuren; (*t*) die, in het midden van zijne onuitſpreekbare heerlykheid, altoos aen ons denkt, medelijden heeft met alle onze zwakheden, en oock zelvs, by den throon van zijnen Vader, voor ons bidt, pleitende op zijne volmaekte verzoening.

35. Daer nu deze gadeloſe lievde van God, en zijnen eeuwigen Zoon, onveränderlyk is, kunnen wy 'er niet aen twijffelen, of wy zullen namaels deelgenoten zijn van die zaligheid, tot welke God ons verördineert, en welke zijn eigen Zoon voor ons verworven heeft. Wie ſal ons ſcheyden van de liefde Chriſti? of wat zou zijne lievde tot ons doen verflauwen? Verdruckinge, tegenſpoed, of benaeuwtheyt, kommer, die ons benauwt, of vervolginge, of honger, of naecktheyt, of gevaer, of ſweert, van de vyanden der waerheid? Het zy verre van ons, dat wy deze ontmoetingen, welke voor vleesch en bloed zeer onäengenaem zijn, zouden aenmerken, als blijken, dat de lievde van den Verloſſer jegens ons verkoeld zy.

36. (Gelijck geſchreven is, Pſ. XLIV: 23. gaet het ook ons, daer de predikers en de belijders van het Euangelie geweldig vervolgd worden. Wy mogen, met de ſprekers, in dat zangſtuk, wel zeggen: (*v*) Want om uwent wille, om de prediking en belydenis van CHRISTUS, worden wy den gantſchen dagh gedoodt, of immers wy werden dagelyksch mishandeld, en zijn geduurig in doods gevaer: wy zijn geacht als ſchapen der ſlachtinge;) de vyanden der waerheid maken even zo weinig zwarigheid, om ons te vervolgen en te doden, als men maekt, om ſchapen te ſlachten.

(*t*) Hebr. 7: 25. (*v*) Pſ. 44: 23. 1 Cor. 4: 9. 2 Cor. 4: 11.

37. Maer evenwel wy beschouwen alle deze rampen geenszins, als bewijzen, dat de lievde van CHRISTUS jegens ons verflauwen zoude: want in desen allen zijn wy meer als overwinners, wy hebben meerdere krachten, dan 'er nodig zijn, om alle deze onheilen geduldig te ondergaen, en wy weten, dat onze Verlosser, in dit alles, wijze en weldadige einden bedoeld. Niet, dat wy van ons zelven iets vermogen, maer dit hebben wy alleenlyk te danken, aen den bystand van CHRISTUS; dit vermogen wy door hem die ons lief gehadt heeft, noch liev heeft, en eeuwig zal liev hebben.

38. Ook is de lievde van God den Vader even zo onveränderlyk. Want ick ben versekert, en daerop kunnen ook alle gelovigen staet maken, dat niets in de geheele waereld, welke verbasende omwentelingen 'er ook mogen plaets hebben, noch bedreigingen van den doot, noch belovten van leven, noch bose engelen, die de harten der Vorsten, tegen het Christendom, voor innemen, noch Overheden, noch Machten, noch meerdere noch mindere Vorsten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen, noch de vervolgingen, welke nu reeds plaets hebben, noch die, welke, in het vervolg, staen aengericht te worden.

39. Noch de hoop op hoogte, eer en aenzien, noch de vrees voor diepte en verächting, noch eenigh ander schepsel, noch iets, het welk zou kunnen gedacht of genaemd worden, ons sal konnen scheyden van de liefde Godts, welcke is in Christo Jesu onsen Heere, en op zijne verdiensten gegrond is.

Daer dan nu de onbesefbare lievde van God en zijnen Zoon, onzen gezegenden Verlosser, zo onveränderlyk is, hebben wy, en alle gelovigen, gene verdoemenis of straf te vrezen, vergel. vs. 1, maer onze zaligheid is onfeilbaer zeker.

HET IX. KAPITTEL.

B. Kap. IX—XI. betoogt de Apostel, dat de rechtvaerdiging door het geloov, zich uitstrekke tot alle, en over alle, zo wel Heidenen, als Joden, zonder onderscheid.

a. Eerst stelt hy de aenstaende verwerping van het Joodsche volk, waer mede de aenneming der Heidenen zoude vergezeld gaen, op eene zeer aendoenlyke wijs voor, ten betoge, dat de rechtvaerdiging zy over alle gelovigen, zo wel uit de Heidenen, als over de Joden, Kap. IX: 1-5.

DE Apostel stelt de aenstaende verwerping van het Joodsche volk, op eene zeer aendoenlyke wijs voor, vs. 1-5. — De zaek zelve, over welke zijn hart zo zeer ontroerd was, wordt niet uitdrukkelyk genoemd; maer het is, uit zijn redenbeleid, ligtelyk op te maken, dat hy de aenstaende verwerping van het Joodsche volk bedoele. De reden, waerom hy van deze zaek, niet uitdrukkelyk spreke, was gelegen, deels in zijne bekommering, om de Joden niet te verbitteren, deels in de aendoening van zijn gemoed, welke zo groot was, dat hy daer van, niet dan ingewikkeld, gewag make.

a. De Apostel betuigt zijne hevige ontroering, over het treurig lot, het welk zijner Natie boven het hoofd hing, vs. 1-3ª, en

b. Hy geevt de redenen van deze ontroering op, vs. 3ᵇ-5.

aa. De eerste reden was gelegen, in zijne nauwe bloedsbetrekking tot de Joden, vs. 3ᵇ.

1\. (*a*) Ick segge de waerheyt in Christo. Het

(*a*) Rom. 1: 9. 2 Cor. 1: 23. ende 11: 31. Galat. 1: 20. Philipp. 1: 8. 1 Thess. 2: 5. ende 5: 27.

gene ik zo aenstonds, wegens mijne hevige ontroering, over de aenstaende rampen van het Joodsche volk, zeggen zal, is overëenkomstig met de waerheid. Dit verklaer ik *in* of *by* CHRISTUS, vergel. Matth. V: 34, 36; ik roep, den alwetenden CHRISTUS, tot getuige. Ick en liege niet, ik heb genen toeleg, om, in deze mijne betuiging, iemand te misleiden (mijne conscientie my mede getuygenisse gevende, dat ik overëenkomstig, en mijn gevoelen, en de waerheid der zake spreke. Dit betuig ik plechtig door of *by* den Heyligen Geest.) welken ik mede, tot getuige, aenroep. Niemand verdenke my, dat mijn yver, om het Euangelie onder de Heidenen te prediken, uit eenen haet, tegen het Joodsche volk, voortkome. Ik heb zeer veel zucht voor mijne Natie, en betuig, op de allerplechtigste wijs.

2. Dat het my een groote droefheyt, ende mijn herte een geduerige smerte is. Zo menigmalen ik denk, aen het treurig lot, het welk den Joden boven het hoofd hangt.

3. (*b*) Want, (of liever *Ja*) ick soude selve [*wel*] wenschen verbannen te zijn van Christo, voor mijne broederen, die mijn maegschap zijn nae den vleesche:

Over de spreekwijs, *verbannen te zijn van* CHRISTUS, zijn zeer verschillende gedachten. Wy houden ons, aen de allerëenvouwigste opvatting, dat de Apostel het oog hebbe, op het oordeel der verbanning van CHRISTUS en zijne gemeente, het welk eerlang over de Joodsche Natie komen, en, geduurende vele Eeuwen, op dezelve, rusten zoude. Nu was zijne lievde, voor dit volk, zo groot, dat hy wel wenschen zoude, wanneer het in zijne macht stondt, en hy daer door de Joden, van hunne verbanning, ontheffen konde, in de plaets van zijn volk, voor eenen tijd, die ellenden en rampen te ondergaen, welke, over het Joodsche volk, uit hoofde van derzelver aenstaende afscheiding van CHRISTUS en zijne Gemeente, eerlang komen zouden. — Zijne betuiging is niet stellig, maer voorwaerdelyk, indien het oor-

(*b*) Exod. 32: 32. Rom. 10: 1.

oorbaer was. Ook bedoelde hy niet de gemeenſchap aen de zonden der Joden, maer aen de gevolgen hunner afſcheiding van CHRISTUS. Ook wenschte hy niet afgeſcheiden te zijn van CHRISTUS gemeenſchap, maer deel te hebben aen de gevolgen van de verbanning der Joden, en dat niet voor altoos, maer ſlechts voor eenen tijd, gelijk ook het oordeel der verbanning niet voor altoos, op het Joodſche volk, zou blijven rusten.

De eerſte reden van zijne ontroering was gelegen, in de zeer nauwe bloedsbetrekking, welke hy had tot de Joden. Zy waren zijne *broeders*, *zijne maegſchap naer het vleesch.*

II. *De tweede reden van zijne ontroering, over de aenſtaende verbanning der Joden, is ontleend, van de uitnemende voorrechten, met welken dit volk begunstigd was, vs.* 4.

4. (*c*) Welcke Iſraëliten zijn, welcker is de aenneminge tot de kinderen, ende de heerlickheyt, (*d*) ende de verbonden, ende de wetgevinge, ende de dienſt [*Godts*], ende de beloftenisſen:

Het hoofdvoorrecht der Joden beſtond hierin, dat zy *Israëliten* waren, dat is, afſtammelingen van den beroemden Aersvader JACOB, die zich, door zijn Vorstelyk gedrag met den Engel des Heeren, den eernaem van Israël verworven had. Zy worden hier niet naer ABRAHAM en ISAAC, maer alleen naer JACOB, benoemd, om dat de eerstgemelden nog vele andere nazaten hadden, die van de voorrechten, aen den Joden geſchonken, waren uitgeſloten. Als Israëliten behoorden dan de Joden, tot die begunstigde Natie, welke God tot het volk van zijn byzonder eigendom uitverkoren, en, met eene nadere Openbaring, verwaerdigd had, verg. Pſ. CXLVII: 19, 20.

Uit dit hoofdvoorrecht, vloeiden vele andere zegeningen voort.

1. De *aenneming tot kinderen.* Zy beſtond hierin, dat God het nageſlacht van JACOB, met voorbygang van alle andere

(*c*) Deut. 7: 6. Rom. 2: 17. ende 3: 2. (*d*) Eph. 2: 12.

Natien, tot het volk van zijn byzonder eigendom, en onder zijne onmiddelyke bescherming, had aengenomen. Door dit uitnemend voorrecht, hadden zy niet alleen eene byzondere betrekking, tot God, als hunnen verzorger en beschermer, maer ook gelegenheid gekregen, om den eenigen en den waren God, als mede den weg der verzoening, te leeren kennen, vergel. Deut. XXXII: 6.

2. De *Heerlykheid* is de eer der Goddelyke inwoning, en Gods byzondere tegenwoordigheid, in het binnenste Heiligdom; men kan 'er byvoegen die menigte van verbasende wonderen, in welken God zijne heerlykheid zo menigmalen geopenbaert heeft, om Israël te begunstigen en te verlossen.

3. De *verbonden* of gelijk 'er eigenlyk staet de *beschikkingen* zijn de belovten, welken God, herhaelde keeren, aen Israël gedaen heeft, zo in hunne Voorvaderen, als in hunne eigene personen. Byzonder mag men denken aen het Sinaïtiesch Verbond, waerin God den Israëliten allerlei aerdsche zegeningen en voorrechten in Kanaän beloovde, aen de genen, die zijne geboden nauwkeurig onderhielden, vergel. Deut. XXVIII. — *Verbonden*, in het meervouwig getal, zegt, volgens den Hebreeuwschen schrijvstijl, uitnemende en gunstige beschikkingen.

4. De *Wetgeving* was een zeer groot voorrecht van Israël. Er was geen groot volk, het welk zulke rechtvaerdige rechten en inzettingen had, als deze gansche wet, Deut. IV: 8.

5. De *dienst Gods* is de plechtige eerdienst, naer het voorschrivt der schaduwächtige wetten. Deze eerdienst mogt wel, in zeker opzicht, een juk genaemd worden, het welk ondraeglyk was, Hand. XV: 10, maer, in het oogmerk, was het een heerlyke Godsdienst, die een voorbeeld was van hemelsche zaken.

6. De *belovtenissen* doen ons denken, aen die grote belovte, omtrent den MESSIAS, die, uit JACOBS nageslacht, stondt voort te komen, en eene eeuwige gerechtigheid zou aenbrengen. Deze toezegging wordt, om hare uitnemende voortreffelykheid, naer den gewonen spreektrant der He-

eeu-

breeuwen, onder de meervouwige benaming van *beloftenisfen*, voorgefteld.

7. De Apostel voegt 'er nog een onfchatbaer voorrecht der Israëlleren by, beftaende in hunne luisterrijke vermaegfchapping, zo in de opklimmende, als nederdalende linie, vs. 5.

5. Welcker zijn de vaders, ende uyt welcke Chriftus is foo veel het vleefch aengaet, (*e*) dewelcke is Godt boven alle te prijfen in der eeuwigheyt, Amen.

Ten aenzien der opklimmende linie, hadden de Joden eene zeer edele afkomst. *Welker zijn de Vaders.* — Men denke aen alle hunne gelovige en godvruchtige Voorvaderen, onder de belofte, en onder de wettifche huishouding, zo voor, als na de Babylonifche gevangenis; byzonder aen die beroemde Aertsvaders, ABRAHAM, ISAAC, en JACOB, aen MOSE, DAVID, en andere grote mannen.

Met betrekking tot de nederdalende linie, was de vermaegfchapping der Joden nog onvergelykelyk edeler, *en uit welke* CHRISTUS *is, zo veel het vleesch aengaet.* — De Joden genoten de grote eer, dat CHRISTUS, de beloofde MESSIAS, uit hun volk oorfprongelyk ware, *zo veel het vleesch*, dat is zijne menfchelyke natuur, *aengaet.* Eene eer, welken des te groter was, naermate der oneindige heerlykheid van dien verhevenen perfoon; vermits Hy *boven alle is*, of *boven alles*, oneindig verheven, niet alleen *boven* de gemelde Vaders, maer ook boven de Engelen, en de allervoortreffelykften van alle gefchapene wezens; trouwens Hy is waerachtig *God, te prijzen* of geloovd *in de eeuwigheid.* — De gehele ziel van den Apostel was zodanig vervuld, met de alleröerbiedigfte befeffen van 's Heilands oneindige waerdigheid, dat hy nauwlyks van dien verhevenen perfoon, fpreken kan, zonder zijnen eerbied te betuigen voor dien aenbiddelyken perfoon. Hy voegt 'er het woordeken *Amen* by, ten betoge

(*e*) Jer. 23: 6. Joh. 1: 1. Hand. 20: 28. Rom. 1: 4. Hebr. 1: 8, 9, 10.

van zijn hartelyk verlangen, dat de Goddelyke JESUS, van hem en van anderen, die hulde mogt ontvangen, welke Hem toekomt.

Befchouwt men nu deze grote voorrechten der Joden, dan zal men ligtelyk begrijpen kunnen, dat de Apostel hartelyk bedroevd ware, over het aenftaende rampzalig lot van eene Natie, welke, boven alle andere volken, zo zeer begunstigd was, en tot welke hy zelvs zulk eene nauwe betrekking had.

b. De Apostel houd zich vervolgens bezig, om Gods wegen, in de verwerping der Joden, tegen verfcheidene bedenkingen, uitvoerig te verdedigen, Kap. IX: 6— XI: 36.

In dit aengelegen ftuk, gaet de heilige PAULUS zo te werk, dat hy tevens handele, over de aenneming der Heidenen, ten betoge, van zijne ftelling, dat de rechtvaerdigheid Gods, door het geloov in JESUS CHRISTUS, zy tot allen, en over allen, die geloven, Kap. III: 22.

a. De eerfte bedenking, welke de Apostel beantwoord, beftaet hierin, dat de verbanning van het Joodfche volk niet beftaenbaer ware, met Gods waerheid, in het vervullen van zijne belovten, vs. 6-13.

1. De bedenking wordt voorgefteld, vs. 6ª. en

2. Beantwoord, vs. 6ᵇ-13, door aen te merken,

—. Dat Gods belovte niet betrekkelyk was, tot het ganfche zaed van ABRAHAM, vs. 6ᵇ, 7ª,

— —. Maer alleenlyk tot zijn geestelyk zaed, vs. 7ᵇ-13. Ten betoge daer van beroept hy zich, op de Goddelyke handelwijs, in de huisgezinnen van ABRAHAM en ISAAC.

/. In het huisgezin van ABRAHAM, vs. 7ᵇ-9.

6. Doch [*ick en fegge dit*] niet (*f*) als of het woort van Godts belovte ware uytgevallen (*g*) Want die en zijn niet alle Ifrael, die uyt Ifraël zijn.

Doch

(*f*) Numer. 23: 19. Rom. 3: 3. 2 Tim. 2: 13. (*g*) Joh. 8: 39. Rom. 2: 28.

Doch (ik zeg dit) niet, als of het woord Gods ware uitgevallen. Zo hebben het de Onzen aengevult. Dan wy hebben deze inlasfching gansch niet nodig. Men kan de oorspronkelyke woorden dus vertalen: *het is niet mogelyk, dat Gods woord zy uitgevallen.* Het *woord Gods is*, buiten kijv, Gods belovte, en wel bepaeldelyk die belovte, welke de HEER aen ABRAHAM gedaen had, dat Hy hem tot eenen God zou zijn, en ook zijn zaed na hem, tot in eeuwigheid, Gen. XVII: 7. — Eene belovte wordt gezegd *uit te vallen*, wanneer zy verydeld, en, door de uitkomst, niet vervuld wordt, vergel. 2 Kon. X: 10. — De tegenwerping derhalven, welke de Apostel zich, ter beantwoording, voorstelt, is deze: „ God is een God der waerheid, die zijne belovte „ altoos vervult; en het is onmogelyk, dat Gods toezeg„ gingen niet, door de uitkomst, vervuld worden. Maer „ God heeft aen ABRAHAM beloövt, dat Hy het nagestacht „ van dien Aertsvader begunstigen zoude, tot in eeuwig„ heid. Derhalven is het ook onmogelyk, dat God het „ nageslacht van ABRAHAM immermeer verwerpen, en zijne „ belovte, aen dien Aertsvader gedaen, niet vervullen „ zoude."

Dan de Apostel ontkent de mindere stelling, dat God beloovt hebbe, Hy zou het nageslacht van ABRAHAM begunstigen tot in eeuwigheid. Hy verklaert deze belovte nader, door aen te merken, dat die belovte niet algemeen moest verstaen worden, van alle ABRAHAMS natuurlyke nakomelingen, maer alleen van zijn geestelyk zaed. Dit wijst hy in het gemeen aen, vs. 6ᵇ, 7ᵃ, en bevestigt het, uit de ondervinding, daer God, in de Aertsvaderlyke huisgezinnen, door een blijkbaer onderscheid te maken, tusschen hun vleeschelyk en geestelyk zaed, duidelyk betoont had, dat alleen het geestelyk zaed ervgenaem was van Gods belovte, aen ABRAHAM gedaen, en dat het vleeschelyk zaed, van dat voorrecht; geheel was uitgesloten. Zo was het geweest, in het huisgezin van ABRAHAM, vs. 7ᵇ-9.

Want, zegt de Apostel, *die zijn niet alle Israël, die uit Israël zijn.* — Het woord *Israël* wordt, in het eerste lid van deze zinrijke uitspraek, oneigenlyk genomen, voor het

geestelyk zaed van JACOB, die in de voetſtappen van 's mans geloov wandelen, vergel. Kap. IV: 16, maer, in het tweede lid, beteekent *Israël* den Aertsvader JACOB zelven. „ De „ Joden, (wil PAULUS zeggen) vestigen hunne hoop, op de „ natuurlyke afkomst uit JACOB, als of die genoegzaem ware, „ om deelgenoten te zijn van de zegeningen aen ABRAHAM „ en zijn zaed beloovd; dit zouden zy, met grond doen, „ wanneer die belovte gedaen was, aen het ganſche zaed „ van Israël; maer zy raekt alleen het geestelyk zaed van „ JACOB, de zulken uit zijne nakomelingen, die, in de „ voetſtappen van zijn geloov, wandelen. Nu zijn 'er velen, „ onder de natuurlyke nakomelingen van JACOB, die tot zijn „ geestelyk zaed niet behoren, noch de voetſtappen van „ zijn geloov naerwandelen."

7. (*h*) Noch ook de natuurlyke afkomst, uit Abraham, is genoeg, om een erfgenaem der belovte te zijn. Abraham heeft zeer vele nakomelingen, welken de gemelde belovte geheel niet raekt: want, om dat ſy Abrahams natuurlyk zaet zijn, en zijn ſy geenszins alle zijne geestelyke kinderen, of kinderen, dat is, voorwerpen der belovtenis, aen Abraham gedaen, vergel vs. 8. Indien dit doorging, zouden alle de nakomelingen van Iſaac, en der zonen van Ketura, kinderen der belovtenis wezen. Maer hoe velen zijn 'er niet, onder de tallofe menigte van Abrahams natuurlyke afſtammelingen geweest, en zijn 'er nog, die gene de minſte gelykheid hebben, aen Abraham, in zijn geloov, en in zijnen wandel. Trouwens al aenſtonds heeft God, in het huisgezin van Abraham, een kennelyk onderſcheid geſtelt, tusſchen zijne natuurlyke afſtammelingen, en tusſchen de kinderen der belovtenis: want wanneer Iſaac, op den dag zijner ſpening, door zijnen halven Broeder Ismael, beſpot en mishandeld werd, verklaerde God, dat hy Ismaël moest uitdrijven, met byvoeging van deze uitſpraek; de belovte, welken Ik u gedaen heb, is niet betrekkelyk tot alle uwe vleeſchelyke nazaten, (*i*) maer, In Iſaac ſal u het zaet der belovte genoemt worden en zijn, vergel. Luc. I: 35. 1 Joh.

(*h*) Gal. 4: 23. (*i*) Gen. 21: 12. Galat. 3: 29. Hebr. 11: 18.

Joh. III: 1. Abrahams vleeschelyke nazaten derhalven, die uit Ismaël stonden voort te komen, waren al aenstonds van de belovte uitgesloten, vergel. Gen. XXI: 12.

8. Dat is, en daeruit blijkt deze waerheid, niet de kinderen des vleeschs, alle de natuurlyke afstammelingen van Abraham, die zijn kinderen Godts, en voorwerpen van zijne onderscheidende gunsten, (*k*) maer de kinderen der beloftenisse, die bepaelde nazaten van Abraham, tot welken de gemelde belovte betrekkelyk was, worden voor het zaet van Abraham by uitnemenheid gerekent; voor zo ver de belovte alleenlyk dezen betrof.

9. Want dit is het woort der beloftenisse, zo luidde de Goddelyke toezegging, welke nog vroeger aen Abraham gedaen was, (*l*) Ontrent desen tijt des jaers sal ick weder komen, ende Sara sal reeds eenen natuurlyken sone hebben. Derhalven möest Isaac, voor het rechte zaed van Abraham, op welken de belovte betrekkelyk was, gehouden worden, en Ismaël was 'er toen reeds van uitgesloten.

Zodanig was Gods handelwijs, in het huisgezin van ABRAHAM, dat Hy, tusschen ISAAC en ISMAËL, schoon beide natuurlyke zonen van dien Aertsvader, die aenmerkelyk onderscheid stelde, dat de eerste, voor een ervgenaem der gemelde belovte, verklaerd, en de ander daer van stellig uitgesloten wierd.

II. Even eens was het geweest in het huisgezin van ISAAC, *vs.* 10-13.

†. *De zaek zelve wordt voorgesteld*, *vs.* 10-12.

††. *Uit het Prophetisch woord bewezen*, *vs.* 13.

10. Ende niemand denke by zich zelven, het laet zich ligtelyk begrijpen, dat Ismaël, van de belovte, wierd uitgesloten, daer hy slechts de zoon was van eene dienstmaegd, en derhalven van veel mindere waerdigheid was dan Isaac; te minder daer Ismaël, met Isaac, gespot, en hem mishan-

(*k*) Galat. 4: 28. (*l*) Genes. 18. 10.

delt had, zo dat hy zijne wel verdiende ſtraf ontvong: want dit onderſcheid heeft niet alleenlick plaets gehad, in het huisgezin van Abraham, ten aenzien (van [*deſe*] Iſaac en Ismaël) (*m*) maer oock in het huisgezin van Iſaac zelven, die de zoon der belovte was. Rebecca [*is daer van een bewijs*]. Iſaac had twee zonen, ter eener dracht, uit een wettig huwelyk geboren, Eſau en Jacob. Eer deze twee zonen nog geboren waren, geſchiedde 'er reeds aen Rebecca, als ſy uyt éénen, uit dien eenigen zoon der belovte, bevrucht was, [*namelick*] Iſaac onſen vader, eene Goddelyke verklaring, omtrent het verſchillend lot van hare nog toekomende kinderen, de eene werd, tot eenen ervgenaem der belovte verklaerd, en de ander daer van uitgeſloten. De reden van deze onderſcheiding was nergens anders te zoeken, dan alleenlyk in Gods vrymachtige bepaling.

11. Want als [*de* beide *kinderen*] van Iſaac, den eenigen zoon der belovte, nogh niet geboren en waren, nochte yet goets ofte quaets gedaen hadden, op dat het voornemen Godts, dat nae de verkieſinge is, [*vaſt*] bleve, niet uyt de wercken, maer uyt den roependen,

12. So wiert tot haer geſegt, (*n*) De meerder ſal den minderen dienen.

De Apostel heeft het oog, op de Goddelyke verklaring, welke aen REBECCA geſchied is, Gen. XXV: 23. Wanneer zy zwanger was van tweelingen, welken zich, in hare ingewanden, te zamen ſtieten, vraegde zy den HEER, naer de reden van dit zonderling verſchijnſel, en kreeg dit antwoord: „ twee volken zijn in uwen buik, en twee Natien zullen „ zich, uit uw ingewand, van één ſcheiden, en het ééne „ volk zal ſterker zijn, dan het andere volk, en *de meerdere* „ *zal den minderen dienen.*" — De *meerdere* was ESAU, en de mindere was JACOB. De reden van deze onderſcheidene benaming was niet gelegen, in het zedelyk beſtaen en gedrag van deze tweelingen: want deze Goddelyke verklaring geſchied-

(*m*) Geneſ. 25: 21. (*n*) Gen. 25: 23.

schiedde aen REBECCA, *als deze kinders nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaeds gedaen hadden*, vs. 11ᵃ. Maer, wegens de orde der geboorte, werd ESAU, als de oudste, die, uit hoofde zijner eerstgeboorte, met byzondere voorrechten begivtigd was, de *meerdere*, en JACOB, als de jongste, de mindere genoemd. — De *meerdere* ESAU *zou den minderen* JACOB *dienen*. Schoon deze Godspraek ook betrekkelyk was, tot beider nakomelingschap, heeft PAULUS evenwel het oog, op de personeele lotgevallen van deze beide broederen. De tweelingen namelyk zouden hoofden worden van twee zeer onderscheidene volken; zy zouden, zo wel als de volken, welke uit hen stonden voort te komen, zich van één scheiden, en verwijderd van elkanderen leven; 'er zou een aenmerkelyk onderscheid zijn, tusschen beider macht en sterkte; en het onderscheiden lot dezer broederen zou eenen aenmerkelyken invloed hebben, op de lotgevallen der volken, welken uit hen stonden voort te komen.

Deze Godspraek, dat de *meerdere* ESAU, den minderen JACOB, *dienen zoude*, is kennelyk vervuld, wanneer ESAU zijn eerstgeboorte recht, aen JACOB, verkocht had; daer door werd JACOB verre, boven ESAU, verheven, en zelvs, door ISAAC, tot eenen heer van zijnen ouderen broeder verklaerd, Gen. XXVII: 37; daer door werd de meerdere vernederd, van alle wezenlyke voorrechten uitgesloten, en de mindere daer mede begivtigd.

De grond, waerop deze Goddelyke uitspraek rustte; wordt door den Apostel aengewezen vs. 11ᵇ, *op dat het voornemen van God, het welk naer de verkiezing is, vast bleve.* — *Het voornemen van God, het welk naer de verkiezing is*, zegt zo veel, als het Goddelyk voornemen der verkiezing, namelyk die daed van Gods wil, waer door Hy zommigen, uit het verdoemelyk menschdom, tot vaten der barmhartigheid, verg. vs. 23. stelde. Dit Goddelyk voornemen is onveränderlyk, en moet ontwijffelbaer uitgevoerd worden; en, in gevolge van dat voornemen, geschiedde de gemelde Godspraek aen REBECCA.

Dat nu dit Goddelyk voornemen hoogst vrymachtig zy, zonder dat personeele bedrijven eenigszins in aenmerking

komen, vertoont de Apostel, wanneer hy 'er byvoegd; *niet uit de werken, maer uit den roependen.* Dit Goddelyk ontwerp was *niet uit de werken*, byzondere gedragingen van deze beide broederen waren by God in gene aenmerking gekomen, zo dat dezelve Hem zouden bewogen hebben, om den eenen, boven den anderen, te verkiezen; *maer* het was, *uit den roependen.* Door *den roependen* verstaet de Apostel den roependen God, en leert ons, dat de eenige reden, welke God gehad heeft, om de onderscheidene lotgevallen dezer tweelingen vast te stellen, gelegen zy, in de vrymachtige bepaling van den Goddelyken wil, om dien der beide broederen, die Hem goeddacht, te roepen en af te zonderen, tot een voorwerp van zijne byzondere gunst, zo dat Hy zich ontferme, diens Hy wil, vergel. vs. 16.

De Apostel voegt 'er de laetste byzonderheid by, om de uitzondering af te snijden, welke men tegen het eerste voorbeeld, uit ABRAHAMS huisgezin ontleend, zou kunnen maken, als of ISAAC daerom aen ISMAËL ware voorgetrokken, om dat de laetste den eersten mishandeld, en zich daer door de wel verdiende straf op den hals gehaelt hadde. Was dit de reden geweest van ISAACS voortrekking, dan zou het Goddelyk voornemen uit den werkenden, en niet zo zeer of alleenlyk uit den roependen geweest zijn. Doch de uitzondering verloor alle hare kracht, door het tweede voorbeeld, uit het huisgezin van ISAAC ontleend, daer geen werken, gene personeele hoedanigheden of verrichtingen in aenmerking komen konden.

13. Gelijck ook geschreven is, in het Prophetisch woord, Mal. I: 2, 3. (*o*) Jacob hebbe ick lief gehadt, ende Esau hebbe ick gehaet.

JACOB, zegt de HEER, *heb ik liev gehad*, *en* ESAU *heb ik gehaet.* — Hoewel wy de nakomelingen van deze beide geenszins uitsluiten, voor zo ver het lot der Edomiten en der Israëllers, dat van hunne Stamvaderen gelijk was, en het lot dezer beide volken, uit het lot van hunne voorvaderen, moest worden afgeleid, zo schijnen ons evenwel ESAU en

(*o*) Mal. I: 2, 3

en JACOB, in hunne eigene perfonen, eerst en voornamelyk bedoeld te zijn. Dit blijkt niet alleen, uit het verband der aengehaelde Godfpraek, daer deze woorden onmiddelyk volgen, op de vraeg: *was niet* ESAU JACOBS *broeder*? maer voornamelyk daer uit, dat anders de aengehaelde woorden niet dienen, tot het oogmerk van den Apostel, vs. 11, 12, om namelyk aen te tonen, dat God in het huisgezin van ISAAC, het zelvde onderfcheid gemaekt had, als in dat van ABRAHAM.

Het *liev hebben van* JACOB en het *haten van* ESAU, moet niet flechts, tot aerdfche en tijdelyke zegeningen, betrekkelyk gemaekt worden, zo dat het *liev hebben van* JACOB daerin beftond, dat God hem, met tijdelyke zegeningen, begunstigde, en het *haten van* ESAU daerin, dat God hem die aerdfche zegeningen onttrok; maer de uitdrukkingen moeten betrekkelyk gemaekt worden, tot geestelyke en eeuwige zegeningen, waer mede JACOB begunstigd is, en welke, aen ESAU, onttrokken werden. Trouwens 'er is geen eene eenige plaets, in den Bijbel, waerin God, alleenlyk ten aenzien van tijdelyke zegeningen, gezegd wordt, menfchen liev te hebben, of te haten. Daerënboven is anderszins de Godfpraek niet vervuld, daer ESAU, in het tijdelyke, geduurende zijn ganfche leven, boven JACOB gezegend is. Voeg 'er by, dat het oogmerk van den Apostel ware, om het onderfcheid aen te tonen, het welk God, in de huisgezinnen der Aertsvaderen, maekte tusfchen hunne kinderen, door den eenen te ftellen, tot eenen ervgenaem der eeuwige zegeningen, welken ABRAHAM, in den MESSIAS, beloovd waren, en den anderen daer van te ontzetten. Dit was gebleken, gelijk in ISAAC en ISMAËL, alzo ook in JACOB en ESAU.

Dit *liev hebben van* ESAU en het *haten van* JACOB had reeds by God plaets, in de eeuwigheid, en dat 'er by MALEACHI, op het liev hebben en haten van eeuwigheid gezien worde, blijkt daer uit dat deze plaets van den Propheet aengehaeld worde, ter bevestiging der Goddelyke verklaring aen REBECCA, *de meerdere zal den minderen dienen*, welke verklaring

gefchiedde, wanneer JACOB en ESAU nog niet geboren waren, en wel ten blijke dat Gods vrymachtige verkiezing onveränderlyk zy vs. 11, 12. Daer uit volgt nu, dat reeds, in dat Goddelyk voornemen der verkiezing, moet bepaeld zijn, om JACOB liev te hebben, en ESAU te haten, en derhalven dat het *liev hebben van* JACOB en het *haten van* ESAU reeds by God plaets had, wanneer Hy dat ontwerp maekte, dat is, van alle eeuwigheid.

Op deze gelegde gronden, verftaen wy, door het *liev hebben van* JACOB, die vrye weldoensgezindheid, welke God, reeds van eeuwigheid, deed befluiten, om JACOB, zonder eenig opzicht tot zijn karakter en verrichtingen, tot een voorwerp van zijne byzondere gunst te ftellen, in tijd en eeuwigheid. — Deze eeuwige lievde van God, tot JACOB, had ten gevolge, dat hem de genade des geloovs gefchonken wierd, dat hy de kennelykfte blijken van Gods byzondere gunst, naer lichaem en geest, ondervonden hebbe, dat hy juichende geftorven en der zaligheid deelächtig geworden zy; en, ten aenzien van zijn nageflacht, dat het zelve, uit alle andere Natien, tot het volk van Gods byzonder eigendom zy aengenomen.

God heeft ESAU *gehaet*, niet flechts voor zo ver Hy hem minder liev had, dan JACOB. Wanneer het *haten* aen God werd toegefchreven, fluit het eenen ftelligen afkeer en weerzin van en tegen iemand in, vergel. Pf. V: 6. Dit haten van ESAU moet, in eenen ftelligen, doch Gode betamelyken, zin genomen worden, voor zo ver God omtrent dezen ESAU van eeuwigheid, niet in betrekking als zijn fchepfel, maer aengemerkt als eenen verdoemelyken zondaer, met eenen heiligen weerzin verkeerde, en befloot hem zijn rechtvaerdig ongenoegen, in tijd en eeuwigheid, te doen ondervinden. Eene handelwijs van God, in welke wel diepten zijn, ondoorgrondelyk voor ons eindig verftand, maer welke evenwel gene de minfte onrechtvaerdigheid influit, gelijk, in het vervolg, nader blijken zal.

God had ESAU, van eeuwigheid gehaet; en daer van was het gevolg, dat Hy hem de genade des geloovs, welke Hy

aen

aen niemand verschuldigd is, onttrokken, en hem zelvs zo ver aen zich zelven overgav, dat hy het recht der eerstgeboorte, aen het welk de belovte van den MESSIAS en zijne geestelyke zegeningen verbonden was, moetwillig verkocht, een onheilig leven leide, en hoe langs zo meer verhard wierd; en, ten aenzien van zijne nazaten, dat zy, van Gods nadere Openbaring, verstoken bleven, en ten laetsten, door het Joodsche volk, zijn te onder gebracht.

De aengehaelde Godspraek van MALEACHI diende krachtig ter bevestiging van de Goddelyke verklaring aen REBECCA, vooräl ten aenzien van deze byzonderheid, dat de *meerdere den minderen dienen zoude*, vermits de grond daer van hierin gelegen was, dat God JACOB van eeuwigheid liev gehad, en ESAU gehaet hadde.

Had nu God, gelijk de Apostel vs. 7b-13. uitvoerig beredeneerd heeft; in de Aertsvaderlyke huisgezinnen, zo van ABRAHAM, als van ISAAC, zulk een blijkbaer onderscheid gemaekt, dat de ééne zoon, voor ervgenaem der Goddelyke belovte, verklaerd; en de ander daer van uitgesloten wierd, zo wees het zich van zelvs, dat, uit den vleeschelyken oorsprong der Joden, geenszins voortvloeide, dat zy alle begrepen waren, in die belovte, welke God aen ABRAHAM gedaen had, volgens welke Hy de God van hun zaed wezen zoude, tot in eeuwigheid. — Hier uit nu moest al verder volgen, dat de verwerping der Joden, met Gods waerheid, in het vervullen van zijne belovte, zeer wel bestaenbaer ware.

II. *De tweede bedenking, welke de Apostel oplost, bestond hier in, of de verwerping der Joden niet strijdig ware, met Gods rechtvaerdigheid, Kap. IX: 14— X: 21.*

1. *De bedenking wordt voorgesteld, vs.* 14ᵃ. *en*
2. *Opgelost, vs.* 14ᵇ— *X:* 21.

—. *Door het gevolg te ontkennen, vs.* 14ᵇ. *en*

— —. *Te betogen, vs.* 15— *X:* 21.

/. *Uit aenmerking, dat God, van wegens zijne volstrekte vrymacht, een onbetwistbaer recht hebbe, om, met het menschdom, overëenkomstig de eeuwige bepalingen van zijnen wil, te handelen, vs.* 15-29.

†. *Dit bewijs, uit Gods volstrekte vrymacht, wordt aengedrongen, vs.* 15-18..

†. *De Apostel beroept zich, op twee bekende plaetzen van Gods woord, vs.* 15-17, *en*

‡. *Leid daer uit zijn besluit af, vs.* 18.

14. Wat sullen wy dan seggen, en, met grond, tegen de verwerping der Joden, kunnen inbrengen? (*p*) Is 'er onrechtveerdigheyt by Godt, wanneer Hy de Joden verbant, en de Heidenen in hunne plaets aenneemt? Zou deze handelwiis van God, met zijne rechtvaerdigheid, strijdig wezen? Dat zy verre, zulk een gevolg ontken ik, met verfoeing.

15. Want of *immers* hy, die met de werken zijner handen doet, naer zijn welgevallen, segt Exod. XXXIII: 19. tot Mosem, (*q*) Ick sal my ontfermen diens ick my ontferme, ende sal barmhertigh zijn dien ick barmhertigh ben.

De Apostel haelt deze woorden aen, naer zijne gewoonte; volgens de Griekſche Vertaling der LXX, het welk, in het zakelyke, geen verschil maekt. Het doet niets, tot het wezen der zake, of men dezelve vertale: *wanneer ik genadig ben, dan ben ik genadig, en als ik my ontferm, dan ontferm ik*

(*p*) Deuter. 32: 4. 2 Chron. 19: 7. Job 34: 10. (*q*) Exod. 33: 19.

ik my, dat is, al wat ik, ten goede van Israël doe, en verder doen zal, is enkele genade en loutere ontferming; dan of men dezelve, met de Onzen overzette; *ik zal genadig zijn, dien ik zal genadig zijn, en ontfermen, dien ik my ontfermen zal.* Zo veel is immers zeker, dat, in de aengehaelde plaets van MOSE, van Gods genade en ontferming, als van eene vrymachtige genade en ontferming, tot welke God alleszins ongehouden is, gesproken worde. Dit legt niet alleen, in de woorden van *genade* en *ontferming* zelve, maer dit blijkt ook, uit de gelegenheid, by welke God deze woorden tot MOSE gesproken heeft; namelyk wanneer de Israëllers, door de afgodery met het gouden kalv, zich die gunst, dat de Engel des Verbonds voor hun aengezicht zoude henen gaen, ten eenemael hadden onwaerdig gemaekt.

Evenwel zouden wy lievst de vertaling van de Onzen volgen, om dat zy best voldoet, aen het oogmerk van den Apostel, die betogen wilde, dat Gods genade altoos vry is, niet alleen ten aenzien der voorwerpen, maer ook voorâl daerin, dat God, volgens zijn vrymachtig welbehagen, zijne gunst aen den eenen schenken, en aen den anderen onttrekken kan.

Uit deze aengehaelde plaets van MOSE nu, leid de Apostel dit gevolg af.

16. So [*en is 't*] dan niet des genen die wil, noch des genen die loopt, maer des ontfermenden Godts.

Vermits 'er vs. 10-13, van JACOB en ESAU, gesproken is, denken zommigen, dat hier geöogd worde, het zy op het *willen en lopen* van ESAU, voor zo ver hy eene sterke begeerte had, naer den Aertsvaderlyken zegen, en het veld op en neder liep, om een wildbraed, voor zijnen Vader, op te jagen; doch, door welk willen en lopen, God zich niet bewegen liet, om hem dien zegen te vergunnen, het zy op het *willen* en begeeren, het welk, by JACOB plaets had, om dien zegen te erlangen, en op zijn *lopen*, om een geitenboksken uit de kudde te halen, ten einde het aen zijnen Vader voor te zetten, al het welk mede God niet bewogen heeft; om hem zijnen wensch te doen genieten. — Dan hoe ver-

nuftig deze gedachte ook wezen moge, heeft zy te minder grond, om dat de Apostel hier geen gevolg afleid, uit het gezegde omtrent JACOB en ESAU, vs. 10-13, maer uit de aengehaelde plaets van MOSE, Exod. XXXIII: 19. Zo veel is zeker, dat de Apostel, door de spreekwijzen *willen en lopen*, zulke werkzaemheden bedoele, welke, van wegens derzelver ernst en welmenenheid, een willen en lopen kunnen genaemd worden, en dat hy die werkzaemheden, hoe welmenende en yverig zy anderszins ook wezen mogen, voor ongenoegzaem verklaert, om God daer door te bewegen, tot het verlenen van zijne onderscheidende gunsten, zo dat het schenken van genade en zaligheid, by God, alleen voortvloeie, uit zijn vrymachtig ontfermen.

Dit gevolg vloeide regelrecht voort, uit de Goddelyke verklaring, Exod. XXXIII: 19. Dit leren de woorden van *genade* en *ontfermen* reeds duidelyk genoeg, en Gods verklaring, dat Hy alleen *genadig zou zijn, dien Hy genadig wezen zou*, sluit alle werkzaemheden van den mensch, al zijn willen en lopen, ten eenemael uit. Zelvs het *willen en lopen* van MOSE, al zijn bidden en worstelen, voor het volk, kon God niet bewegen, om hunne zonde te vergeven; dit hadden zy, alleen aen Gods vrymachtige ontferming, te danken.

De Apostel beroept zich wijders, op eene tweede plaets, alwaer dezelvde Goddelyke vrymacht, ten aenzien der verharding, geleerd wordt, vs. 17.

17. Want de Schrift segt tot Pharao, Exod. IX: 16, (r) Tot dit selve hebbe ick u verweckt, op dat ick in u mijne kracht bewijsen soude, ende op dat mijn naem verkondigt worde op de gantsche aerde.

Dus luid de bedoelde plaets: *maer waerlyk, daerom heb ik u verwekt, op dat ik mijne kracht aen u betoonde, en op dat men mijnen naem vertelle, op de gansche aerde.* Zo dat deze woorden, met de aenhaling van PAULUS, wederom zakelyk overéén stemmen.

Wat wordt 'er, door het *verwekken van* PHARAO, bedoeld?

Vol-

(r) Exod. 9: 16.

Volgens het woord, zo het Hebreeuwsche by MOSE, als het Griekfche by PAULUS en de LXX, als mede volgens het verband met Exod. XIX: 15, werd kennelyk aengewezen, dat God PHARAO had doen geboren worden, op den throon van Egypte verheven, en dus lang gespaert, zo dat hy, in de vorige gerichten, nog niet vernield, maer in het leven overgelaten ware. — Dan anderen gaen verder, en denken, dat, schoon het *verwekken* ons, uit deszelvs aert, alleenlyk tot de gemelde beteekenis bepale, echter het gansche redenbeleid van den Apostel, en vooral het besluit, het welk hy vs. 18, zo wel uit het voorbeeld van PHARAO vs. 17, als uit dat van Israël vs. 15, afleid, ons noodzake, om de beteekenis van het woord *verwekken* nog wijder uit te strekken, en daer onder het oordeel van God, om PHARAO te verstokken, mede te betrekken, zo dat de zin deze zy: „ Ik heb „ u, O PHARAO, doen geboren worden, op den throon van „ Egypten geplaetst, en u tot hier toe gespaert, ja zelvs „ heb ik u, door mijn rechtvaerdig oordeel, aen de ver„ stokking uwes harten overgegeven, op dat ik aen u mijne „ kracht betoonde enz."

Met deze laetstgemelde opvatting, zouden wy ons, om de gemelde redenen, lievst vereënigen.

Het is waer deze zin ligt, in het woord *verwekken*, op zich zelve aengemerkt, niet opgesloten. Maer het redenbeleid en het verband vorderen; dat dit woord, in eenen meer uitgestrekten zin, genomen worde. De woorden van vs. 18. zijn een besluit, zo wel uit vs. 17, als vs. 15. Ook wordt 'er vs. 18, zo wel van een verharden, als van een ontfermen, gesproken; nu kan 'er, in het besluit, niet van een verharden gemeld worden, wanneer 'er, in de voorafgaende gezegden (*præmisfen*) niet van verharding, gesproken was. Zelvs volgt het, uit de natuur der zake, dat de *verharding* van PHARAO, in het woord *verwekken*, moet opgesloten liggen. Dit woord geevt, onder andere, zekerlyk ook dit te kennen, volgens het verband met Exod. IX: 15, dat PHARAO tot hier toe gespaerd was; maer waer toe werd hy gespaerd? de HEER zegt, *op dat ik aen u mijne kracht betone*, in de nog aenstaende gerechten, namelyk, om

u volkomen te verdelgen. Dit verönderstelt kennelyk, dat PHARAO, in zijne verharding, zou blijven voortgaen, en dat de HEER die verharding heilig zou toelaten, om zijn oogmerk te bereiken, en dien Koning geheel te verderven. Derhalven ligt de verharding, in het woord *verwekken*, mede opgesloten.

Maer strookt het, met Gods Goedheid en Heiligheid, dat Hy het hart van PHARAO verstokte, met oogmerk, om hem vervolgens, ten betoge van zijne kracht, volkomen te verderven? — Wy erkennen, dat wy hier diepten ontmoeten. Maer evenwel 'er geschiedde niets, strijdig met Gods Volmaektheden. — Deze verstokking werd PHARAO toegezonden, na dat ook de zesde plaeg der bose zweeren geheel genen invloed gemaekt had; hy zelvs had zijn hart te voren moetwillig verstokt, vergel. Exod. VII: 13, 22. VIII: 15, 19, 32, en het was, eerst na die zelvde plaeg, dat God het hart van dezen Koning verstokte; derhalven was dit oordeel der verstokking eene rechtvaerdige straf van zijne zesmalige en moetwillige verharding. — Daerënboven moet men zich, van dit oordeel der verstokking, een recht denkbeeld maken. Te weten, men moet de zaek zo niet begrijpen, als of God, door zijnen onmiddelyk werkenden invloed, deze verstokking had te weeg gebracht. Zulk een begrip zou den Heiligen God, tot de oorzaek van het kwaed, maken. Maer, na dat PHARAO, tegen alle vorige vermaningen en oordeelen, ook tegen de herhaelde ontwakingen van zijn geweten, zich moetwillig had aengekant; heeft de HEER ten laetsten dezen hardnekkigen zondaer, aen zijn eigen verstokt hart, geheel overgelaten, zonder zijn geweten te doen ontwaken, waer door hy nog hoe langs zo meer verhard werd. God onttrok hem zijne inteugelende invloeden, welken Hy aen niemand verschuldigd is, en vooral niet aen iemand, die dezelve moetwillig, en by herhaling, verzondigd had.

Het oogmerk nu, waer toe God, in den gezegden zin, PHARAO verwekt en verhard heeft, was, om *in hem, zijne kracht te bewijzen*, en hem, op de meest geduchte wijs, geheel te verdelgen, op dat daer door Gods *naem*, als een

God,

God, die zich niet laet bespotten, *zou verkondigd worden*, *op de gansche aerde*, door elk, die dit vreesselyk oordeel, in dien tijd, en geduurende den afloop der Eeuwen, vernemen zoude.

Derhalven bleek, uit dit voorbeeld van PHARAO, even eens Gods onbepaelde vrymacht, in het verharden, als, uit het voorgaende voorbeeld van Israël, in het ontfermen. — De Apostel leid daerom, uit deze beide voorbeelden, dit besluit af, vs. 18.

18 So ontfermt hy hem dan diens hy wil, ende verhardt dien hy wil.

Het *ontfermen* is hier die daed van God, waer door Hy iemand zijne gunst en genade doet ondervinden, en het *verharden* die daed van God, waer door Hy iemand zijne gunst onttrekt, en hem aen zich zelven overlaet. — God *ontfermt zich*, *diens Hy wil*, *en verhard zich*, *dien Hy wil*, dat is, „ de hoge God, die aen niemand rekenschap van zijn doen „ verschuldigd is, gaet, en in het ontfermen, en in het „ verharden te werk, naer het vrymachtige van zijn welbe- „ hagen, zo dat Hy het voorwerp, waer over Hy zich ont- „ fermt, ook zou kunnen en mogen verharden; en ook den „ den genen, welken Hy verhard, stellen tot het voorwerp „ van zijne gunst en genade."

Deze waerheid leid de Apostel af, als een wettig gevolg, uit de voorbeelden van ISRAËL en PHARAO, in de beide aengehaelde plaetzen, vs. 15-17. — Trouwens de vrymacht der Goddelyke ontferming, ten aenzien van ISRAËL, blijkt, niet alleen uit de letter der woorden, maer ook uit de gesteldheid der personen, die de Goddelyke gunst, door de grouwzame zonde met het gouden kalv, ten eenemael verbeurt hadden. — Met betrekking tot PHARAO, had God zo wel eenen anderen, als hem, kunnen verwekken, om zijne kracht te betonen, ook had God dezen Vorst even zo wel kunnen vermurwen, als verharden.

Dit betoog van Gods onäfhangelyke vrymacht, in het ontfermen en verharden, vs. 15-18, deed de bedenking, vs. 14a. voorgesteld, als of God, in het verwerpen der Joden, onrechtvaerdig handelde, geheel en al verdwijnen. God had,

van wegens zijne vrymacht, het eene zaed van ABRAHAM aengenomen, en het andere van de belovte uitgesloten; naer die zelvde vrymacht, kon Hy ook het Joodsche volk verwerpen, en de Heidenen aennemen; Hy immers, die, uit hoofde van eene onbetwistbare vrymacht; recht heeft, om, naer zijn welbehagen, te handelen, kan of mag, van gene onrechtvaerdigheid, beschuldigd worden.

††. *Dit bewijs, uit de Goddelyke vrymacht ontleend, wordt, tegen eene tegenwerping verdedigd, vs.* 19-29.

‡. *De tegenwerping vinden wy vs.* 19.

19. Gy sult dan, by wijs van tegenwerping, tegen het gene ik, omtrent Gods vrymacht, beredeneerd heb, by u zelven tot my seggen, Wat reden heeft God dan, om de Joden, over hunne verkeerdheid, te bestraffen? waerom klaegt hy [*dan*] nogh, met een scherp verwijt, over de verharding van Israël, gelijk by voorbeeld, Ps. L: 16-21. LXXXI: 12-14. Jes. V: 1-7: want wie heeft de onveränderlyke bepalingen van sijnen wille welke Hy van eeuwigheid vrymachtig gemaekt heeft, immer wederstaen, of wie zou dezelve kunnen wederstaen? Kan nu niemand Gods wil wederstaen, dan kan Hy zich ook, over de verharding der menschen, welke Hy zelvs onherroepelyk heeft vastgestelt, geenszins beklagen.

‡‡. *De tegenwerping wordt uitvoerig beantwoord, vs.* 20-29.

‡. *Door het gevolg te verfoeien, vs.* 20[a].

‡‡. *Door de zwarigheid zelve weck te nemen, vs.* 20[b]-29.

,. *Door in het gemeen aen te merken, dat God, in zijne handelingen met de menschen, te werk ga, overëenkomstig zijne hoogste vrymacht, vs.* 20[b]-21.

20. Maer, die zulk eene tegenwerping maekt, openbaert niet alleen de hoogste vermetelheid, maer ook eene doemwaerdige hardnekkigheid; doch, o nietig mensche, die niet alleen een zeer bekrompen vernuft bezit, maer ook daerënboven vloekschuldig zijt; wie zijt gy die tegen den

ho-

hogen Godt, die eene onëindige Majesteit bezit, en welken wy niet begrijpen kunnen, stoutelyk antwoordt, en zijne altoos onberispelyke handelingen veröordeelt? Gods vrymacht is volstrekt en onbepaeld. (*s*) Sal oock het maecksel, het een of ander werkstuk van 's menschen handen, het welk, door den werkbaes, tot het een of ander gebruik vervaerdigd is, indien het met verstand, begivtigd was, tot dien werkbaes, of den genen die 't gemaeckt heeft seggen, Waerom hebt gy my alsoo en niet anders tot zulk en niet tot een ander gebruik, gemaeckt? Staet het niet aen den Werkmeester, om het maeksel van zijne handen, tot zulke gebruiken, te schikken, als het hem behaegt? Is de zaek niet even eens gelegen, by voorbeeld, met eenen pottenbakker?

21. Of en heeft de pottebacker geen macht, recht, en volkomen vryheid, over het leem, om uyt den selven klomp leem te maken, (*t*) het eene een vat ter eeren en tot een aenzienlyk gebruik, ende het ander ter oneeren, tot verächtelyke diensten. Zouden de vaten, welke ter onëere, en tot verächtelyke diensten, gemaekt zijn, den pottenbakker berispen kunnen, om dat zy niet, tot aenzienlyke gebruiken, vervaerdigd zijn? Kan hy niet, met het leem, naer zijn welgevallen, handelen?

Deze gelykenisfen van eenen werkbaes en eenen pottenbakker waren zeer geschikt, tot het oogmerk van den Apostel, om namelyk aen te tonen, dat God, die, uit het gevallen en verdoemelyk menschdom, zommigen tot voorwerpen van zijne lievde, en anderen tot voorwerpen van zijne gramschap, in zijn eeuwig voornemen, bepaelt heeft; en, ter uitvoering van dat eeuwig voornemen, in den tijd, de eerste met zijne ontfermende genade, door het schenken van het geloov, verwaerdigd; en aen de anderen die genade des geloovs onthoud; dat God, in dit alles handele, overëenkomstig zijne volstrekte vrymacht, volgens welke Hy een onbetwistbaer recht heeft, om, met zijn maeksel, te handelen, naer zijn welbehagen.

(*s*) Jes. 45: 9. Jer. 18: 6. (*t*) 2 Tim. 2: 20.

„ *Deze algemene waerheid wordt, op byzondere perſonen, nader toegepast, vs. 22-29.*

§. Ten aenzien der verworpelingen, vs. 22.

22. Ende of liever, *immers wanneer* Godt willende aen de vaten des toorns, reeds van eeuwigheid, tot het verderv, toebereid zijnde, in den tijd, [*ſijnen*] toorn bewijſen, ende ſijne macht bekent maken, met vele lanckmoedigheid verdragen heeft en nog verdraegt de vaten des toorns tot het verderf toebereydt: maer hen ten laetſten in het verderv inſtort, kan zulk eene handelwijs van onrecht beſchuldigd worden?

Het voorſtel van den Apostel is, van wegens het vuur, waer mede hy thans vervuld was, vry afgebroken; zijn geest liep, als het ware, zijne pen voor uit. Wy hebben daerom, in de uitbreiding, overëenkomſtig het redenbeleid, de eene en andere invulling gemaekt.

PAULUS ſpreekt hier van, *vaten des toorns, ten verderve toebebereid*, en verſtaet 'er in het gemeen, de verworpelingen door, maer in het byzonder de hardnekkige Joden, ſchoon hy deze, om hen niet te verbitteren, en te gelijk wegens de aendoening van zijn gemoed, uitdrukkelyk noeme. — Hy beſchrijvt hen, als vaten, met toeſpeeling op het leem, vs. 21. en om dat zy hier voorkomen, als reeds in den tijd, door de ſchepping, uit het leem van het rampzalig menschdom gevormd; *als vaten des toorns*, dewijl zy Gods toorn werkelyk droegen, en nog verder dragen zouden; *toebereid tot het* eeuwig *verderv*, namenlyk door de eeuwige voorbeſchikking. — Deze uitdrukking is niet harder, dan wanneer zy gezegd worden, *daer toe gezet*, *tot het oordeel te voren opgeſchreven*, en *tot toorn geſteld* te zijn, 1 Petr. II: 8. Jud. 4. 1 Theſſ. V: 9.

Aen deze vaten des toorns, tot het verderv toebereid, *heeft God*, uit kracht van die eeuwige toebereiding tot het verderv, in den tijd en vervolgens in de eeuwigheid, *toorn*, dat is, zijn heilig ongenoegen over de zonden, dadelyk *willen bewijzen, en zijne macht*, in de uitwerkſelen van dat heilig

lig ongenoegen, *bekend maken*, of, door ondervinding, doen bekend worden. — Dit wilde evenwel God niet doen, dan na dat Hy hen, *met veele langmoedigheid*, door een langduurig uitstel van de straf, door toevoeging van veelerlei zegeningen, en door herhaelde opwekkingen tot bekeering, *verdragen had*, ten einde zy zouden worden uitgelokt, om tot Hem weder te keeren, of anderszins voor Hem des te meer onverantwoordelyk gesteld worden. Maer, wanneer zy dezen rijkdom van Gods langmoedigheid misbruikt hebben, worden zy eindelyk in dat verderv gestort, waer toe zy van eeuwigheid bereid waren.

Deze handelwijs van God, met de vaten des toorns, konde geenszins van onrecht beschuldigd worden: want, schoon de vaten des toorns, tot het verderv, zijn toebereid, brengt God evenwel dit verderv niet over hen, om dat zy daer toe bereid zijn, maer om dat zy, tot het walgelyk leem van het verdoemelyk menschdom behoren. Voeg 'er by, dat Gods voorneemen hun onbekend, en niet, tot eenen regel van hun gedrag, gegeven is, als mede dat zy den rijkdom der Goddelyke langmoedigheid, welke hen tot bekeering behoort te leiden, moetwillig misbruikten.

§§. *Met opzicht tot de uitverkorenen*, *vs.* 23 - 29.

+. *De zaek zelve wordt voorgesteld*, *vs.* 23, 24ᵃ. *en*

++. *Toegepast op de Joden en de Heidenen*, *vs.* 24ᵇ - 29.

ℵℵ. *In het gemeen*, *vs.* 24ᵇ.

23. Ende even zo onberispelyk is ook Gods handelwijs, met opzicht tot de uitverkorenen, op dat hy soude bekent maken den rijckdom sijner heerlickheyt over de vaten der barmhertigheyt, die hy te vooren bereydt heeft tot heerlickheyt?

24 Welcke hy oock geroepen heeft [*namelick*] ons, niet alleen uyt de Joden, maer oock uyt de Heydenen.

De vaten der barmhartigheid, *welken God te voren bereidt heeft tot heerlykheid*, zijn de uitverkorenen in het gemeen, en byzonder die, welke, in de plaets der hardnekkige Joden,

uit de Heidenen ſtonden aengenomen te worden, om dat zy, uit het leem van het verdoemelyk menschdom, van eeuwigheid, tot de heerlyke zaligheid geſchikt waren. — Deze worden *ter bekendmaking van den rijkdom zijner heerlykheid*, in den tijd, door God *geroepen*, en vervolgens overgebracht, tot die heerlykheid. — Door die roeping, wordt niet ſlechts de uitwendige roeping bedoeld, welke alleen door het Euangelie geſchied, maer de krachtdadige roeping, welke het geloov te weeg brengt. — Door die krachtdadige roeping, wordt *de rijkdom van Gods heerlykheid bekend gemaekt*, voor zo ver Hy daer in zijne volſtrekte vrymacht kennelyk openbaer maekt, dat deze, in onderſcheiding van veele anderen, die niet erger zijn in zich zelve, uit den overigen hoop afgezonderd, en, langs den weg van het geloov, tot de hun beſtemde heerlykheid werkelyk worden overgebracht.

Wat is 'er nu berispelyks, in deze handelwijs van God met de uitverkorenen, dat Hy hen, door middel der krachtige roeping in den tijd, overbrengt tot die heerlykheid, welke hun, reeds in de eeuwigheid, is toebereid?

Wanneer wy nu dit vertoog, vs 23, 24[a], in het verband brengen, tot het gene de Apostel, vs. 20, 21. beredeneert heeft, dan zal het aenſtonds blyken, dat Gods handelwijs, met de verdoemelyke kinderen van ADAM, zo met de verworpelingen, als met de uitverkorenen, uit hoofde van zijne volſtrekte volmacht, alleszins onberispelyk en Hem betamelyk zy, als mede, dat 'er by God gene onrechtvaerdigheid was, wanneer Hy de hardnekkige Joden verwierp, en de Heidenen, in hunne plaets, aennam, naerdien zy beide, tot het leem van het gevallen en verdoemelyk menschdom, behoorden, uit het welk Hy, even als een pottenbakker, eene vrye keus mogt doen, door deze tot vaten der eere, en gene tot vaten der oneëre, te ſchikken.

Dit vertoog wordt meer byzonder toegepast, op Joden en Heidenen, vs. 24[b], *namelyk ons, niet alleen uit de Joden, maer ook uit de Heidenen.* Hier moeten de uitdrukkingen, *God heeft ook geroepen* herhaeld worden, op deze wijs: *God heeft* ONS, die namelyk uitverkoren zijn, *geroepen tot heerlykheid, niet alleen uit de Joden, maer ook uit de Heidenen.* —

nen. — De Apostel wil, met één woord, zeggen, dat God zijne heerlykheid bekend maekt, door de uitverkorenen krachtdadig te roepen, niet alleen uit de Joden, maer ook uit de Heidenen, zonder onderscheid.

BB. *De zaek wordt, uit de Heilige Schrivten, met opzet beweezen, vs. 25-29.*

AA. Ten aenzien van de Heidenen, vs. 25, 26.

BB. Met betrekking tot de Joden, vs. 27-29.

25 Gelijck hy oock in Osea segt, (v) Ick sal 't gene mijn volck niet en was, mijn volck noemen: ende die niet bemint en was [*mijne*] beminde.

26. Ende het sal zijn, in de plaetse daer tot haer gesegt was, (x) Gylieden en zijt mijn volck niet, aldaer sullen sy kinderen des levenden Godts genaemt worden.

De Apostel beroept zich, op twee plaetsen in de Godspraek van Hosea, Kap. II: 22. en Kap. I: 10. — In beide deze plaetsen wordt eene heuchelyke belovte gedaen, aen zeker volk, het welk voorheen, met toespeeling op de twee kinderen van den Propheet, onder de benamingen van LOAMMI en LORUCHAMA, voorkwam, maer nu AMMI en RUCHAMA zouden geheten worden.

Onder de namen van AMMI en RUCHAMA, wordt, volgens het verband van Hosea I: 12. met vs. 10, het volk van Israël bedoeld, wiens getal niet kon gemeten worden. Deze waren te voren, volgens Hos. II: 22, een LOAMMI, *mijn volk niet*, voor zo ver de HEER hen, voor eenigen tijd, behandelt had, als of zy het volk van zijn byzonder eigendom niet waren, onder de Babylische gevangenis namelyk. Maer de HEER zou dit LOAMMI noemen AMMI, *mijn volk*, en Israël op nieuws begunstigen, gelijk ook werkelyk geschied is, geduurende dat tijdperk, het welk 'er verlopen is, van de wederkering der Joden uit de Babylonische ballingschap, tot de oprechting der betere huishouding van het Nieuwe Testa-

(v) Hos. 2: 22. (x) Hos. 1: 10. 1 Petr. 2: 10.

ment. — De Israëllers waren in de Asſyriſche en Babyloniſche gevangenis, LORUCHAMA, *die niet bemind was*, maer de HEER zou hen noemen RUCHAMA, *mijne beminde*, door hen, met de blyken van zijne byzondere gunst, te verwaerdigen.

In de andere plaets, Hoſ. I: 12, zijn AMMI en RUCHAMA de bekeerde Heidenen, onder den dag van het Euangelie. Oudtijds liet God de Heidenen wandelen in hunne wegen; zy waren derhalven LOAMMI en LORUCHAMA, *Gods volk en beminde niet*, maer de Apostelen zouden, onder de Euangeliedag, *tot hunne broederen en zusteren*, dat is, tot de bekeerde Heidenen, *zeggen*; AMMI en RUCHAMA, gy zijt nu *Gods volk en beminde*, of, gelijk PAULUS zegt, zy zouden *kinders van den levendigen God genaemd* worden.

Uit beide deze Godſpraken was het derhalven blykbaer dat God zijne uitverkorenen had, niet alleen onder de Joden, maer ook onder de Heidenen, en dat Hy de Joden rechtvaerdig verwerpen konde, waer van Hy reeds, in de Babyloniſche gevangenis, eene proev gegeven had.

27. Ende Eſaias roept over Iſraël, (*y*) Al ware het getal der kinderen Iſraëls, gelijck het zant der zee, ſo ſal het overblijfſel behouden worden

28. Want hy voleyndt een ſake ende ſnijdtſe af in rechtveerdigheyt: want de Heere ſal een afgeſnedene ſake doen op de aerde.

29. Ende gelijck Eſaias te vooren geſegt heeft, (*z*) Indien de Heere Sebaoth ons geen zaet en hadde overgelaten, ſo waren wy (*a*) als Sodoma geworden, ende Gomorre gelijck gemaeckt geweeſt.

De Apostel beroept zich voor eerst, op de Godſpraek van JESAIA, Kap. X: 22, 23, alwaer de verwerping van het ongelovig Israël voorſpelt is. Hy volgt de vertaling der LXX, vermits de zin der woorden, met den Hebreeuwſchen text, in het zakelyke, overëenſtemt. De mening is kortelyk, dat de

(*y*) Jeſ. 10: 22. (*z*) Jeſ. 1: 9.
(*a*) Geneſ. 19: 24. Jeſ. 13: 19. Jer. 50: 40. Ezech. 16: 46.

de Joden, na dat de Asſyriers waren afgetrokken, tot de verlatene ſteden, en den dienst van den waren God, zouden wederkeeren, en dat de ſtraf, welke zy, by den inval der Asſyriers, ondergongen, rechtvaerdig en door hen dubbel verdiend ware. — Zommigen derhalven zouden behouden en begunſtigd, maer anderen, door de Asſyriers verdelgd worden. Op zoortgelyk eene wijs zou God, ook onder den dag van het Euangelie, met de Joden handelen, wanneer 'er maer een overblijvſel van dat volk zou gezaligd worden.

De andere Godſpraek, vs. 29. aengehaeld, is mede van JESAIA, Kap. I: 9, alwaer verklaerd wordt, dat 'er ten tijde van ACHAZ en HISKIA, maer eenige weinige rechtvaerdigen, onder de Joden, waren, om welker wille het volk nog geſpaerd werdt. Even zo was 'er, in PAULUS tijd, ook maer een klein overblijfſel, naer de verkiezing, onder de Joden.

II. Vervolgens verdedigd de Apostel Gods rechtvaerdigheid, in de verwerping der Joden, uit aenmerking, dat zy dezelve, door hun hardnekkig ongeloov, verdient hadden, Kap. IX: 30.— X: 21.

† De zaek wordt in het algemeen voorgeſteld, Kap. IX: 30-33.

I. Ten aenzien van de aenneming der Heidenen, vs. 30.

30. Wat ſullen wy dan ſeggen? en, uit al het beredeneerde beſluiten? Buiten twijffel dit. Dat de Heydenen die de rechtveerdigheyt, welke uit het geloov is, en op grond van welke een zondaer voor God wordt vrygeſproken, niet en ſochten, noch eenige moeite deden, om dezelve te kennen, geduurende den ſtaet van hunne vervreemding, om dat zy noch God in zijne heiligheid, noch zich zelve in hunne doemwaerdigheid, kenden; dat de Heidenen, die 'er niet aen dachten, dat zy eene vreemde gerechtigheid nodig hadden, de rechtveerdigheyt verkregen of *aengegrepen* hebben, door het geloov, na dat zy hun, door het Euangelie verkondigd was, doch of *namelyk* de rechtveerdigheyt die uyt den geloove is. De Heidenen hebben deel gekregen aen de borggerechtigheid van

den Middelaer, door het geloov, welk geloov eenen zondaer, zonder onderfcheid, het zy hy een Jood, het zy hy een Heiden zy, in het bezit ftelt der vruchten van die gerechtigheid. De reden dan van de aenneeming der Heidenen is daer in gelegen, dat zy de gerechtigheid van den Middelaer, door het geloov, hebben aengenomen.

II. *Met opzicht tot de verwerping der Joden, vs.* 31 - 33.

31. Maer Ifraël, (*b*) die voor het grootfte deel, de wet der rechtveerdigheyt focht, en zich beyverden, om, door het onderhouden der wet, eene gerechtigheid voor God te erlangen, en is tot de rechte wet der rechtveerdigheyt; welke het geloov in CHRISTUS voorfchrijvt, niet gekomen, zy hebben die rechtvaerdigheid, welke alleen voor den eeuwigen Richter beftaen kan, niet verkregen.

32. Waerom hebben zy die gerechtigheid niet verkregen? Om datfe [*die fochten*] niet uyt den geloove, maer als uyt de wercken der wet. Want fy hebben haer geftooten aen den fteen des aenftoots, zy wilden eene gerechtigheid zoeken, in de verdienftelykheid van hunne eigene werken, en dusdoende hebben zy de ware gerechtigheid van den Middelaer, door een hardnekkig ongeloov, fmadelyk verworpen. Tot eene rechtvaerdige ftraf nu van dit hun ongeloov, zijn de vleeschlyke Joden, van God, verworpen, en hebben derhalven dit onheil aen zich zelven te wijten. Trouwens dit was duidelijk, door de Propheten, voorfpeld.

33. Gelijck Jef. VIII: 14. gefchreven is, (*c*) Siet, ick legge in Sion eenen fteen des aenftoots, ende een rotze der ergerniffe: tot eene aenleiding van zonde en verderv, zo dat velen der Joden zich, aen den MESSIAS, ergeren, en daer door hun eigen verderv berokkenen zouden, (*d*) ende, op eene andere plaets, by denzelvden Pro-

(*b*) Rom. 10: 2. ende 11: 7. (*c*) Pf. 118: 20. Jef. 8: 14. ende 28: 16. Matt. 21: 42. 1 Petr. 2: 8. (*d*) Pf. 2: 12. Spr. 16: 20. Jef. 28: 16. Jerem. 17: 7.

Propheet Jesaia, Kap. XXVIII: 16, een yegelick wie hy ook wezen moge, die in hem gelooft, en by den MESSIAS den grond van zijne rechtvaerdiging zoekt, en sal niet beschaemt, noch in zijne verwachting te leur gesteld worden.

HET X. KAPITTEL.

†† Gods rechtvaerdigheid in het verwerpen der Joden, wordt meer byzonder aengewezen, Kap. X.

†. Vooraf betuigt de Apostel, dat hy een tederhartige lievde had voor Israël, en eene groote achting voor hunnen godsdienstigen yver, maer dat hy, met dit alles, niet ontkennen konde, hoe zy, door het oprichten van eene eigene gerechtigheid, de rechtvaerdigheid des geloovs verwierpen, vs. 1-3.

1. BRoeders, niemand verdenke my, als of ik kwalyk gezind ware, omtrent de Joden, die mijne maegschap zijn naer het vleesch; neen waerlyk, ik heb Israël hartelyk liev, maer ik bemin tevens de waerheid, de toegenegenheyt en de innige begeerte mijns herten is, dat Israël verschoond wierde van dat geducht oordeel, het welk die Natie boven het hoofd hangt, ende het vuurig gebedt dat [*ick*] tot Godt voor en ten goede van Israël [*doe*], is tot [*hare*] saligheyt. Ik wensch niets hartelyker, en ik bid niets vuuriger, dan dat de pogingen, welke, door de prediking van het Euangelie, werden aengewend, om de Joden, tot het geloov in CHRISTUS, te bewegen, ter bevordering van hun waerlyk en eeuwig heil, dienen mogen. Trouwens zy leggen 'er zich onvermoeid op toe, om de Wet te onderhouden, en in zo ver verdienen zy allen lov.

2. Want ick geve haer zeer gaerne dit getuygenisse, dat sy (*a*) eenen yver tot Godt hebben, eenen yver

(*a*) Hand. 22: 3. Rom. 9: 31. Galat. 4: 17.

omtrent God en Goddelyke zaeken, vergel. Hand. XXII: 3, **maer, die yver, hoe welmenende ook, is niet met verstant.** Tot eenen verstandigen yver behoort, dat men wete, welke zaeken moeten beyverd worden, om vrucht te hebben van zijne pogingen, als mede op welk eene wijs die yver moet bestuurd worden. Maer dit ontbreekt, aen den yver der Joden; zy hebben gene rechte kennis van het gene, waer voor zy yveren, en hun yver is niet wel bestuurd, voor zo ver zy voor uitwendige plechtigheden yveren, en wel op zulk eene wijs, dat zy de gerechtigheid van CHRISTUS, de eenige oorzaek van zaligheid, smadelyk verlochenen.

3. **Want** of *immers* **also sy de rechtveerdigheyt Godts niet en kennen,** en een zeer verkeerd begrip hebben, van den grond, op welken een doemwaerdig zondaer, voor God, kan gerechtvaerdigd en vrygesproken worden, **ende hare eygene gerechtigheyt,** op grond der ingebeelde verdienstelykheid van hunne werken **soecken op te richten, so en zijn sy der rechtveerdigheyt Godts niet onderworpen** of gehoorzaem; zy maeken geen gelovig gebruik van die gerechtigheid, welke alleen voor den eeuwigen Richter, bestaen kan, en zy onderwerpen zich niet, aen de verklaring, welke God daer omtrent doet in het Euangelie. Derhalven is hun yver niet met verstand; dezelve verkeert niet omtrent het rechte voorwerp, maer omtrent iets, het welk hun niet kan baten; ook is dezelve verkeerdelyk bestuurd.

‡‡. *Wijders betoogt de Apostel, met opzet, dat de yver der vleeschelyke Joden zonder verstand ware, en dat zy de ware gerechtigheid ongelovig verwierpen, vs.* 4-21.

‡ *De zaek werdt op zich zelve voorgesteld, vs.* 4.

4. **(*b*) Want** of *immers* **het eynde der wet is Christus, tot rechtveerdigheyt een yegelick die gelooft.**

De

(*b*) Matth. 5: 17. Hand. 13: 38. 2 Cor. 3: 13. Galat. 3: 24.

De Wet betekent hier alles, wat, door den dienst van MOSE, van Gods wege, aen Israël is bekend gemaekt. Dit blykt allerduidelykst uit vs. 5-8. — Het oorspronkelyk woord, door *het einde* vertaeld, zegt zomtijds het laetste deel, of de voltoijng van eene zaek, vergel. Matth. XXVI: 58; zomtijds het einde en doelwit, waer toe eene zaek dienstbaer is; zomtijds de vrucht en het gevolg van eene zaek, vergel. Kap. VI: 21, 22; zomtijds de vervulling van iets, Luc. XXII: 37. Onzes erächtens wordt het hier, in den tweeden zin, genomen, voor het oogmerk, het welk de Wet bedoelde.

' Het einde en het doelwit van de Wet *is* CHRISTUS, *tot rechtvaerdigheid, eenen iegelyk die geloovt*, dat is, om CHRISTUS aen te wijzen, als den eenigen Verlosser, zo dat elk, die in Hem geloovt, op grond van zijne borggerechtigheid, voor God gerechtvaerdigd worde. Trouwens, alle de offeränden en schaduwächtige plechtigheden, wezen, naer CHRISTUS, als de eenige oorzaek van verzoening en zaligheid. De eisch der zedenwet leerde het onvermogen van den zondaer, om zich zelven te behouden, en behoort hem aen te sporen, om de gerechtigheid, in den Borg, te zoeken.

‡‡. *De zaek wordt breedsprakig betoogd vs.* 5-21. *Ten dien einde*

,. *Stelt de Apostel eerst den inhoud der Wet voor, vs.* 5-8ª. *door een tweelèdig voorstel.*

§. *Het eerste vs.* 5. *en*

§§. *Het tweede vs.* 6-8ª.

,,. *Daer na toont hy de overëenkomst van den inhoud der Wet, met het Euangelie, vs.* 8ᵇ-21.

§. *In het algemeen, vs.* 8ᵇ.

5. Want of *te weten* Moses beschrijft de rechtveerdigheyt die uyt de wet is; hy spreekt van de rechtvaerdiging, zo als zy, uit het onderhouden der Wet, te wachten is, zeer duidelyk, [*seggende*] Lev. XVIII: 5. (*c*) De

(*c*) Levit. 18: 5. Ezech. 20: 11. Galat. 3: 12.

mensche die dese dingen doet, sal door deselve leven.

De mensch, die deze dingen doet, is zulk één, die alle de voorschrivten van MOSES Wet, welke Lev. XVIII: 4, 5. des Heeren rechten en inzettingen genaemd worden, nauwkeurig onderhoudt. Het *leven* betekent, in de eerste plaets, een gelukzalig en vergenoegd leven hier op aerde, gepaerd met alle die tijdelyke zegeningen, welke aen Israël, in geval van eene uitwendige gehoorzaemheid, in Kanaän beloovd waren, Deut. XXVIII. Maer, in het verder uitzicht der Wet, beduidt het leven ook het eeuwig zalig leven, het welk, in het verbond der werken, op eene volmaekte gehoorzaemheid, beloovd was. — De zakelyke mening van den Apostel is derhalven kortelyk deeze: „ de Wet vordert „ van allen, die, door hunne eigene werken, de Goddely- „ ke gunst en het eeuwig leven erlangen willen, eene vol- „ komene onderhouding van alle hare voorschrivten."

Dit nu noemt de Apostel *eene beschrijving van de rechtvaerdigheid, welke uit de Wet is*, voor zo ver MOSE, in de aengehaelde woorden leert, wat 'er van eenen mensch, die uit zijne werken zoekt gerechtvaerdigd te worden, gevorderd worde.

6. Maer de rechtveerdigheyt die uyt den geloove is, spreeckt aldus, de rechtvaerdiging van eenen zondaer voor God, door het geloov in CHRISTUS, wordt, op deze wijs voorgesteld, (*d*) en segt niet in uw herte, Wie sal in den hemel opklimmen? 't selve is Christum [*van boven*] afbrengen.

7. Of, Wie sal in den afgrond nederdalen, 't selve is Christum uyt den dooden opbrengen.

8. Maer wat segtse? Naeby u is het woort in uwen monde ende in uw herte. Dit is het woort des geloofs 't welck wy prediken.

De woorden van MOSE, welken de Apostel verhaeld, vs. 6-8[a], vinden wy Deut. XXX: 12-14.

De Propheet deedt eene zeer nadrukkelyke redevoering, om

(*d*) Deut. 30: 11, 12, 13, 14.

om Israël, door belovten en bedreigingen, tot gehoorzaemheid aen de Goddelyke wetten, op te wekken. Onder andere verklaerde hy vs. 11, dat de hoofdsom der Goddelyke geboden bestond, in den HEER hartelyk liev te hebben, en dat dit gebod hun, niet in duistere bewoordingen, maer allerduidelykst voorgesteld ware, zo dat zy niet naer een verre gelegen land, behoevden te reizen, om aldaer te vernemen, wat Gods wet vordere. Hier op nu volgen de aengehaelde woorden: *het is niet in den hemel, om te zeggen, wie zal voor ons ten hemel varen, dat hy het voor ons hale, en ons het zelve horen late, dat wy het doen? Het is ook niet op gene zijde der zee, om te zeggen, wie zal voor ons overvaren, aen gene zijde der zee, dat hy het voor ons hale, en ons het zelve horen late, dat wy het doen? Want dit woord is zeer naby u; in uwen monde, en in uw hart, om dat te te doen.* De zakelyke zin is kortelyk deze: „ Gods wil is duidelyk geopenbaerd, „ zo dat gy gene schijnbare reden hebt, om te begeren, dat iemand nog eens, tot Gods onmiddelyke tegenwoordigheid, „ zal opklimmen, gelijk ik op Sinaï gedaen heb, om van „ daer het voorschrivt der Goddelyke wetten af te halen. „ Ook behoevt gy niemand af te vaerdigen, naer de volken, „ welke aen gene zijde der zee wonen, om te vernemen, „ hoe gy uw gedrag, naer 's HEEREN wet, behoort in te „ richten. Gods wet is u allerduidelykst voorgeschreven; „ gy kunt en behoort dezelve, tot het onderwerp van uwe „ gesprekken te maken; gy kunt en behoort dezelve te verstaen, zo dat gy alleszins verplicht zijt, en gene uitvluchten maken kunt, om dezelve te gehoorzamen."

Dit zelvde woord nu, het welk MOSE den Joden zo allerduidelykst had bekend gemaekt, kon hen overtuigen van de waerheid des Euangeliums, naerdien de leer van CHRISTUS en de Apostelen, met die van MOSE en de Propheten, volledig over één stemde; en dit is ook de reden, dat PAULUS deze gezegden van MOSE bybrengt, ter bevestiging van de leer des Euangeliums, omtrent de rechtvaerdiging van eenen zondaer.

Te weten de Apostel verönderstelde hier imand, die, het zy uit onkunde, het zy uit ongeloov, zwarigheid heeft, over den weg des levens, voor eenen zondaer, die, door de wet

en zijn eigen geweten, veröordeeld wordt. Zulk een kan *in zijn hart zeggen*, en by zich zelven denken, *wie zal in den hemel opklimmen*, om, onmiddelyk van God zelven, den weg ter zaligheid te vernemen? Dit zegt, volgens de verklaring van PAULUS, zo veel als, *wie zal* CHRISTUS *van boven afbrengen?* dat is, „ zal een verdoemelyk zondaer zalig „ worden, dan moet 'er een Borg zijn, die voor hem betale; „ maer wie zal naer den hemel gaen, om dien Borg, welken God alleen verlenen kan, van daer af te halen?" Ook was de zwarigheid, *wie zal in den afgrond nederdalen?* dat is, volgens des Apostels verklaring, *wie zal* CHRISTUS, die tot in het grav is nedergedaeld, *uit de doden ophalen* en weder te voorschijn brengen?

Maer wat zegt zy, de leer namelyk van de rechtvaerdigheid uit het geloov, vergel. vs. 6? zy zegt: *naby u is het woord, in uwen mond en in uw hart*, dat is, de leer der rechtvaerdiging, uit het geloof, is u allerduidelykst bekend gemaekt, gy kunt en behoort dezelve volkomen te verstaen.

Wanneer wy nu deze gezegden van den Apostel, met de aengehaelde woorden van MOSE, vergelyken, is 'er een aenmerkelyk verschil tusschen beide. Het is gene woordelyke, maer eene zakelyke aenhaling. — Maer is de redenering van PAULUS wel gegrond, wanneer hy die woorden, welke hy van MOSE overneemt, van de rechtvaerdigheid des geloovs, verklaert? De zaek is deze. MOSE beloovt aen Israël eenen uitnemenden zegen, welke vs. 15. het *leven* genaemd wordt. Byzonder heeft hy het oog, op de aenstaende bekering der Joden, wanneer zy in den MESSIAS zullen geloven, en uit dat geloov, gerechtvaerdigd worden. Nu handelt PAULUS hier juist, over de rechtvaerdiging.

Maer, mag men denken, de Apostel verklaert de aengehaelde woorden, van CHRISTUS, van welken de Propheet in het geheel niet gesproken heeft. — MOSE spreekt van een *woord* of gebod, het welk moet gehoorzaemd worden, dan hy bedoelt niet eene bepaelde wet, maer een voorstel van Gods wege, rakende den weg, langs welken een zondaer, by God, ontferming kan vinden en gezegend worden. Dit nu kan niet anders, dan alleen door CHRISTUS, geschieden.—

Het is waer, MOSE spreekt, van een woord of gebod, het welk verborgen was, of in den hemel, of aen de overzijde der zee, het welk men moest halen, laten horen, en doen; en PAULUS spreekt van CHRISTUS, van Hem van boven af te brengen, of uit de doden op te brengen. MOSE spreekt van het woord of gebod, om dat hy leevde, voor de komst van den MESSIAS, en den Israëlleren wilde onder het oog brengen, dat de leer van den beloovden MESSIAS eene waerheid ware, welke hun allerduidelykst geopenbaerd was, en welke zy reeds in hunne harten en monden hadden, als mede dat hunne bekeering, in het laetst der dagen, geschieden zou; volgens die leer der belovte, welke nu reeds onder hen beleden en geloovd werdt. Op dezen grond stelt PAULUS de beloovde zaek zelve voor, in de plaets van het woord der belovte, vermits CHRISTUS reeds werkelyk gekomen was, de zonden verzoent had, en uit de doden was opgewekt.

'Er was derhalven, om alles, tot des Apostels oogmerk te brengen, eene allerduidelykste tegenstelling, tusschen de rechtvaerdigheid uit de wet, en de rechtvaerdigheid uit het geloov, vs. 5-8[a], en hier uit bleek wederom, dat het oogmerk der wet ware, om CHRISTUS aen te wijzen, als den eenigen Verlosser, welken men, door het geloov, tot rechtvaerdiging moet aennemen, vergel. vs. 4. Trouwens, volgens de wet, was 'er geen leven voor den mensch, dan door alle hare geboden volkomen te gehoorzamen, Lev. XVIII: 5; zondaers kunnen derhalven uit de werken der wet, niet gerechtvaerdigd worden. Evenwel had MOSE, aen zondaren, wanneer zy zich bekeerden, leven en zegen toegezegd, Deut. XXX: 15; gevolgelyk zouden zy het leven en den zegen niet erlangen, om hunne werken; maer daertoe was de gerechtigtigheid van den MESSIAS nodig, welke zy, door het geloov, moesten aennemen.

Was nu CHRISTUS, in den gezegden zin, het einde der wet, vergel. vs. 4. dan wees het zich van zelvs, dat de yver der Joden, in het onderhouden van de wet, om daer in eenen grond van rechtvaerdiging te vinden, onverstandig ware, vergel. vs. 2. Om dit stuk nader aen te tonen, stelt hy de overëenkomst voor, welke 'er is, tusschen den inhoud der

Wet en het Euangelie, vs. 8b-21. In het gemeen zegt hy vs. 8b. *dit is het woord des geloovs, het welk wy prediken.* Het *woord des geloovs* is het Euangelie, het welk het geloov voorstelt, als het eenige middel, om deel te hebben, aen de gerechtigheid van CHRISTUS, en daer door gerechtvaerdigd te worden. — Dit woord des geloovs, dit Euangelie, *het welk* PAULUS en zijne mede Apostelen *prediktcn*, stemde over-één, met de leer van MOSE, met dat woord, het welk, volgens de verklaring van den Propheet, naby Israël was, in hunnen mond en in hun hart. De Apostelen stelden de vervulling voor van die belovte, welke MOSE gedaen had; hy had zegen en leven beloovt aen de Joden, die, in het laetst der dagen, geloven en zich bekeren zullen.

§§. *Meer byzonder, vs.* 9-21.

✝. *Spreekt de Apostel eerst van het woord des geloovs zelve, vs.* 9-13. *en*

✝✝. *Daerna van deszelvs prediking, vs.* 14-21.

✝. *Ten aenzien van het woord des geloovs, vs.* 9-13.

אא. *Stelt de Apostel daer uit den weg der zaligheid voor, vs.* 9.

9. [*Namelick*], (hier op komt het woord des geloovs uit, het welk wy prediken,) Indien gy met uwen mont sult belijden den Heere Jesum, ende met uw herte gelooven, dat hem Godt uyt den dooden opgeweckt heeft, so sult gy saligh worden.

De weg der zaligheid ligt derhalven niet, in eene eigene gerechtigheid; zal men zalig worden, men moet geloven in den Heer JESUS, aengemerkt, als van God opgewekt uit de doden, en dat geloov des harten, met den mond, belyden.— Schoon het *belyden met den mond* bepaeld worde, tot die waerheid, dat JESUS *de Heer* zy, en het *geloven met het hart*, tot die waerheid, *dat God Hem uit de doden heeft opgewekt*, zo moeten evenwel beide die daden, tot beide die waerheden, betrekkelyk gemaekt worden. De Apostel bedient zich hier van eenen schrijftrant, die by de Hebreeuwen, zeer gewoon is, kennelyk zinspelende, op het gene MOSE Deut. XXX: 14. van den *mond* en het *hart* gezegt had.

Het

Het geloov des harten, en de belydenis des monds, verkeeren, omtrent twee zeer gewichtige waerheden; eerst dat JESUS *de Heer* zy, dat is, de beloovde MESSIAS, Gods eeuwige Zoon, en de verheerlykte Middelaer, die verhoogd is, tot een hoofd boven alle dingen; vervolgens *dat God Hem uit de doden opgewekt*, en daer door verklaert hebbe, dat Hy de verzoening had te weeg gebracht. — Elk een zondaer nu, die deze grondwaerheden van het Euangelie, met zijn hart geloovt; en, met zijnen mond belijd, zal zalig worden.

BB. *Deze ſtelling wordt nader betoogd*, *vs.* 10-13.
AA. *Uit den aert der zake zelve*, *vs.* 10.

10. Want met der herten gelooft men ter rechtveerdigheyt; elk een zondaer, die de verzoening, welke CHRISTUS heeft te weeg gebracht, met een gelovig hart aenneemt; zal gerechtvaerdigd en vrygeſproken worden, gevolgelyk zal niemand, die de gerechtigheid by zich zelven zoekt, gerechtvaerdigd worden; ende met den monde belijdt men ter ſaligheyt; elk een zondaer, die oprechtelyk belijd, dat JESUS, blijkens zijne opwekking uit de doden, de verzoening hebbe te weeg gebracht, zal zalig worden; want het is onmogelyk, dat een gelovige de oorzaek van zijne zaligheid aen zich zelven, zoude willen toeſchrijven, hy zal den roem van zijne zaligheid zeer gaerne geheel en alleen aen JESUS toekennen. Daer het hart waerlyk gelooft; kan de mond niet nalaten te belijden.

BB. *Uit het Prophetisch woord*, *waer uit het tevens bleek*, *dat al het geſtelde van den Apostel gelykelyk plaets had*, *by Joden en Heidenen*, *vs.* 11-13.
AA. Ten aenzien van het geloov des harten, *vs.* 11, 12.
BB. Rakende de belijdenis des geloovs, *vs.* 13.

11. Want de Schrift ſegt, Een yegelick die (*e*)

(*e*) Jeſ. 28: 16. Rom. 9: 33.

in hem gelooft, die en sal niet beschaemt worden.

De Apostel heeft het oog, op de Godspraek van JESAIAS, Kap. XXVIII: 16, zo evenwel, dat de aenhaling niet woordelyk zy, maer met eene invulling, ontleend uit den aert der zake zelve.

Een iegelyk, die in Hem geloovt, op JESUS vertrouwt, en zijne gerechtigheid aenneemt, *zal niet beschaemd*, noch in zijne verwachting te leur gesteld worden, vergel. Kap. IX: 33. 1 Petr. II: 7. Derhalven geloovt men, met het hart, ter rechtvaerdiging, vergel. vs. 10.

12. (*f*) Want of *gevolgelyk* daer en is geen onderscheyt noch van Jode noch van Grieck, vermits het, niet op den oorsprong, of uitwendige gesteldheid, maer alleen op het hart, aenkomt. Dit blijkt, uit den aert der zake zelve: Want een selve JESUS is Heere van allen, die geloven, het zy zy Joden, het zy zy Heidenen zijn; ook bezit die Verlosser eenen overvloed van algenoegzaemheid, rijck zijnde, in algenoegzaemheid, over alle die hem aenroepen, als hunnen Verlosser, en het geloov in zijnen naem belijden.

13. (*g*) Want of *trouwens* een yegelick, wie hy ook wezen moge, het zy Jood of Heiden, die den name des Heeren sal aenroepen, die JESUS, als zijnen Verlosser, belijd, sal saligh worden. Allerlei zondaers, die JESUS als hunnen Verlosser belijden, en in Hem geloven, het zy zy Joden, het zy zy Heidenen zijn, zullen zalig worden. Dit is de korte en hoofdzakelyke inhoud van dat Euangelie, het woord des geloovs, het welk, door my en mijne mede Apostelen, gepredikt wordt, vergel. vs. 8[b].

+ +. *Van die prediking, spreekt de Apostel nader, vs.* 14-21.

Hier heeft eene zonderlinge aeneenschakeling van zaken plaets. Vs. 14, 15. ontmoetten wy eene opklimming, zoortgelyk als Kap. VIII: 29, 30, en doorgaens ontmoet men eene mengeling, van redeneeringen en bewijzen, uit de Heilige Schriv-

(*f*) Hand. 15: 9. Rom. 3: 22. (*g*) Joël 2: 32. Hand. 2: 21.

Schrivten, ontleend. Alles diend ten betoge, dat 'er eene prediking van het woord des geloovs veréischt worde, niet alleen aen de Joden, maer ook aen de Heidenen, terwijl de Apostel ongevoelig aenleiding neemt, om te doen opmerken, dat de Joden, die het Euangelie ongelovig verworpen hadden, van God rechtvaerdig verstoten wierden.

ℵ ℵ. *Vs.* 14, 15. *vinden wy eene redeneering, by opklimming.*

14. Zullen wy derhalven zalig worden, wy moeten JESUS, als onzen Verlosser, aenroepen, en Hem, als den zodanigen, belijden. Hoe sullen sy dan [*hem*] aenroepen, in welcken sy niet geloost en hebben? Indien wy niet, met onze harten, geloven, dat JESUS de eenige en algenoegzame grond van onze rechtvaerdiging zy, hoe zullen wy Hem, als zodanig, met onzen mond belijden? Ende hoe sullen sy [*in hem*] gelooven, welken zy niet kennen? en hoe zullen zy hem kennen, van welcken sy niet gehoort en hebben? Ende hoe sullen sy, die JESUS niet kennen, van Hem hooren sonder die [*haer*] predike?

15. Ende hoe sullen sy prediken, indien sy niet gesonden en worden, en lust ontvangen, om, uit Gods naem, te spreken? Gelijck Jes. LII: 7, alwaer van de prediking des Euangeliums, eerst onder de Joden, en daerna onder de Heidenen, gesproken wordt, geschreven is, (*h*) Hoe liefliick zijn de voeten der gene die vrede verkondigen, der gene die het goede verkondigen! In deze Godspraek, wordt duidelyk voorspeld, dat de Heer CHRISTUS, door lieden, daer toe van God gezonden, in het openbaer zou gepredikt worden, als de oorzaek van vrede en zaligheid.

(*h*) Jes. 52: 7. Nah. 1: 15.

BB. *Vs.* 16-21. *herinnert de Apostel, dat de meesten der Joden de prediking van het Euangelie ongelovig verworpen hadden, en daerom van God rechtvaerdig verstoten wierden.*

AA. *De zaek zelve stelt hy voor, vs.* 16, 17.

16. Doch sy en zijn niet alle den Euangelio gehoorsaem geweest, maer de meesten hebben het aenbod van genade, door een hardnekkig ongeloov, smadelyk verworpen. Want of *trouwens* Esaias de Propheet segt, van de Joden, in de eerste dagen van het Euangelie, terwijl de Apostelen sprekende worden ingevoerd, (*i*) Heere, wie heeft onse predikinge geloofc? De meesten zijn het Euangelie ongehoorzaem.

17. So is dan het geloove uyt het gehoor, zal men de waerheid geloven, dan moet men dezelve kennen, en zal men dezelve kennen, dan moet men daer van horen, ende het gehoor is door de prediking van het woort Godts, zullen derhalven zondaers geloven en zalig worden, dan is het nodig, dat het Euangelie gepredikt worde, door zulke menschen, die daer toe van God gezonden zijn.

BB. *De Apostel beantwoord twee bedenkingen, welken de Joden, ter hunner veröntschuldiging, zouden kunnen voorwenden, vs.* 18-21.

AA. De eerste, vs. 18.

BB. De andere, vs. 19-21.

18. Maer ick segge, En hebben sy 't niet gehoort? of *zou men ook*, ter verschoning van de ongelovige Joden, *kunnen zeggen, misschien hebben zy het* woord Gods *niet gehoort*, en 'er niets van vernomen? Ja doch hebben zy het woord Gods gehoort. Immers (*k*) haer geluyt, de stem der predikers van het Euangelie, is over de geheele aerde uytgegaen, ende hare woorden zijn tot de eynden der werelt gehoord. Daer nu het Euangelie al-

(*i*) Jes. 53: 1. Joh. 12: 38. (*k*) Psalm 19: 5.

allereêrst aen de Joden verkondigd, en vervolgens doorgedrongen is, tot de verstäfgelegene Heidenen; kan zekerlyk niemand der ongelovige Joden zich daer mede veröntschuldigen, dat zy het woord des geloovs niet gehoord, of gene gelegenheid gehad hebben, om het te verstaen en te geloven.

19. Maer ick segge, En heeft Israël het niet verstaen? *zou men ook*, ter verschoning van de ongelovige Joden, kunnen zeggen; *misschien heeft Israël* het woord van het Euangelie *niet verstaen*, om dat het hun duister is voorgesteld? Dan deze bedenking is even zo ongegrond, als de vorige. Moses segt, om my eerst, op dien groten Propheet te beroepen, Deut. XXXII: 21, wanneer hy den HEER sprekende invoert; (*l*) Ick sal ulieden tot jaloersheyt verwecken door [*de gene die*] geen volck [*en zijn*], door een onverstandigh volck sal ick u tot toorne verwecken. Daer heten de Heidenen een onverstandig volk, gevolgelyk worden de Israëllers, uit kracht van tegenstelling, beschouwd; als een volk van verstand, het welk kennis had van Gods wil, vergel. Deut. IV: 6. Derhalven is de onkunde der ongelovige Joden van dezen tijd geheel onverschoonbaer, om dat dit verstandig volk onverstandig gehandelt heeft, in het verwerpen van het woord des geloovs, en, door de blinde Heidenen, beschaemd wordt.

20. Ende, om een tweede bewijs by te brengen, Esaias verstout hem, ende segt, hy maekt gene zwarigheid, om den MESSIAS invoerende, te zeggen, Kap. LXV: 1. (*m*) Ick ben gevonden van de gene die my niet en sochten: ick ben openbaer geworden den genen die nae my niet en vraegden. Hier worden wy duidelyk gewezen, naer de prediking van het Euangelie, onder de Heidenen.

21. Maer tegen Israël segt hy, uit naem van den MESSIAS, Kap. LXV: 2, (*n*) Den geheelen dagh hebbe ick mijne handen uytgestreckt tot een ongehoorsaem ende tegensprekende volck, alle mijne onvermoeide po-

(*l*) Deut. 32: 21. (*m*) Jes. 65: 1. (*n*) Jes. 65: 2.

gingen, om de hardnekkige Joden, tot het geloov aen het Euangelie, te bewegen, zijn ten eenemael vruchteloos geweest.

Uit al het beredeneerde vloeit nu voort, dat de prediking van het Euangelie noodzakelyk zy, zullen zondaers geloven en zalig werden, en dat de Joden, door de prediking smadelyk te verwerpen, rechtvaerdig verdiend hadden, dat zy van God verstoten wierden.

HET XI. KAPITTEL.

3. *De Apostel beantwoord de derde en laetste bedenking, tegen de verwerping der Joden, of dezelve namelyk wel bestaenbaer ware, met de byzondere betrekking, welke God zo gunstig tot Israël had aengenomen.*

—. *De bedenking wordt voorgesteld, vs. 1ª.*

——. *Beantwoord, vs. 1ᵇ-33.*

/. *De beantwoording zelve vinden wy vs. 1ᵇ-32. hierin bestaende, dat de verwerping der Joden,*

†. *Noch algemeen ware, vs. 1ᵇ-10.*

††. *Nock voor altijd, vs. 11-32.*

†. *De verwerping der Joden was niet algemeen, vs. 1ᵇ-10. Dit bewijst de Apostel,*

⸸. *Uit zijn eigen voorbeeld, vs. 1ᵇ.*

1. Ick segge dan, dat is, ik mag nu, uit al het voorheen beredeneerde, by wijs van gevolgtrekking, zeggen; (a) Heeft Godt sijn volck verstooten, even als men eenen onreinen, met smaed en verächting, van zich afdrijvt? Hoe is dit overéén te brengen, met Gods byzondere genegenheid tot Jacobs zaed, en met die gunst, dat Hy de nazaten van dien Aertsvader, tot het volk van zijn eigendom, heeft aengenomen, met uitsluiting van alle andere Natien,

(a) Jerem. 31: 37.

tien, welken Hy wandelen liet in hare wegen? zeer wel. Deze verwerping der Joden is geenszins algemeen. Dat zy verre, gelijk blijkbaer is, uit mijn eigen voorbeeld: (*b*) want ick zelvs ben oock een Israëlijt, ik behoor mede, tot het nageslacht van Aertsvader Jacob; ik ben niet slechts een Jodengenoot, maer een Israëller van oorsprong, zijnde geboren uyt den zade Abrahams; zelvs kan ik den byzonderen stam aenwijzen, uit welken ik afkomstig ben, zijnde van de stamme Benjamin. Ik ben een geboren Jood, en evenwel een voorwerp van Gods onderscheidende gunst, naerdien my, offschoon ik te voren een uitnemend zondaer was, barmhartigheid geschied is.

‡‡. *Uit een geval van vroegere dagen, ten tijde van den Propheet* ELIA, *vs.* 2-10.

‡. *De Apostel stelt dit geval voor, vs.* 2-4.

‡‡. *Vergelijkt daer mede de omstandigheden van zijnen tijd, vs.* 5, 6.

2. Godt en heeft sijn volck Israël niet geheel, met smaed en verächting, verstooten, 't welck hy te vooren in lievde gekent, en, uit alle andere Natien, tot zijn byzonder eigendom, uitverkoren heeft, vergel. Lev. XXVI: 44, 45. Deut. VII: 6. Amos III: 2. Of en weet gy niet wat de Schrift segt, in het verhael der geschiedenissen van den Propheet Elia, 1 Kon. XIX? Hoe hy Godt aenspreeckt tegen Israël, seggende,

3. (*c*) Heere, sy hebben uwe Propheten gedoodt, ende uwe altaren omgeworpen: ende ick ben alleen overgebleven, ende sy soecken mijne ziele.

4. Maer wat segt tot hem de Goddelicke antwoorde? (*d*) Ick hebbe my selven [*nogh*] seven duysent mannen overgelaten, die de knie voor het [*beelt*] Baal niet gebogen en hebben. Er was toen ter tijd wel reden, om de klagen over een diep en algemeen

(*b*) 2 Cor. 11: 22. Phil. 3: 5. (*c*) 1 Kon. 19: 10. (*d*) 1 Kon. 19: 18.

verval, maer niet, om, over de goede zaek van den Gods-dienst, wanhopig te worden. Het getal der gener, die den HEER waren getrouw gebleven, was wel zeer gering, in vergelyking van de zeer grote menigte, die Hem verlaten hadde; maer het was groot genoeg, om een bewijs op te leveren, voor Gods bestendige lievde en onwankelbare trouw, omtrent zijn volk, ook in die dagen. Even nu op deze zelvde wijs, is het ook gesteld, in den tegenwoordigen tijd.

5. (*e*) Alsoo is 'er dan oock in desen tegenwoordigen tijt een overblijffel geworden nae de verkiesinge der genade.

Het grootste deel der Joden was en bleev ongelovig. Maer 'er was nog een *overblijvsel*, een zeker getal van Joden, het welk, hoe gering ook in vergelyking van het grootste gros, die den MESSIAS en zijn Euangelie verwierpen, echter even zo groot was als, ja nog groter dan het getal der gener, die, ten tijde van ELIA, zich voor den Baal niet gebogen hadden. Men herïnnere zich de gezegende vrucht van PETRUS prediking onder de Joden, op den Pinxterdag, en hoe het getal der gelovige Joden te Jerusalem, van dag tot dag, vermeerderd wierd, Hand. II, IV, V, en hoe vele duizenden 'er, in volgende tijden, het geloov gehoorzaem zijn geworden.

Dit was een overblijvsel *naer de verkiezing der genade.* Het geloov en de behoudenis van deze Joden was geenszins het gevolg van hunne verdiensten, maer eene vrucht van Gods ongehoudene genade, en een gevolg van zijne onveränderlyke verkiezing, volgens welke Hy zich, uit de diep bedorvene Joden, nog eenigen tot de zaligheid, door het geloov in JESUS CHRISTUS, bestemt had. — Deze verkiesing had haren eenigen grond, in enkele genade: want, by de genade, kan gene verdienstelykheid der werken in aenmerking genomen worden, of men vernietigt de gehele natuur der genade. Daerom voegt 'er de Apostel by, vs. 6.

6. (*f*) Ende of *nu*, indien het door genade is, so en is 't niet meer uyt de wercken: andersins en is de

(*e*) Rom. 9: 27. (*f*) Deuter. 9: 4.

de genade geen genade meer. Ende indien het is uyt de wercken, so en is 't geen genade meer: anderfins en is het werck geen werck meer. Genade en verdiensrelykheid der werken, zijn volstrekt tegenstrijdige zaken; daer genade plaets heeft, kan gene verdienstelykheid der werken in aenmerking komen, en, die met zijn werken, verdiend, ontvangt den loon niet uit genade, maer naer fchuld, zo dat hy recht hebbe, om denzelven te vorderen. Is derhalven de verkiefing van het overblijvfel, het welk nog onder de Joden is, naer genade, dan kan 'er gene de minfte verdienstelykheid der werken in aenmerking komen.

‡‡‡. *Vs. 7-10. maekt de Apostel het besluit op, dat Israël niet geheel was uitgesloten van de Goddelyke gunst, maer alleen zy, over welke het oordeel der verharding, volgens de bedreiging der Propheten, gekomen was.*

7. Maer is Gods toegenegenheid, tot zijn oude volk, niet veränderd, en is het gansche volk der Joden niet ten eenemael, uit zijne gunst, verstoten; wat moet men dan, van deze gehele zaek, denken. Wat moeten wy dan, uit het voorheen beredeneerde, besluiten? Dit. (g) Het gene Israël, met zeer veel moeite, en inspanning van alle krachten, soeckt, dat en heeft het niet verkregen. De Joden zochten eene rechtvaerdigheid voor God, in eenen verkeerden weg van eigene gerechtigheid, door het uitwendig onderhouden der geboden van Moses wet; en zelvs van willekeurige plechtigheden. Daer door meenden zy eenig recht van aenspraek, op de Goddelyke gunst, te erlangen, edoch zy hebben zich jammerlyk bedrogen; maer de *verkiesing*, dat is, de uytverkorene hebben 't gene zy, in den weg van het geloov, met afzien van alle eigene gerechtigheid, zochten; werkelyk verkregen, namelyk de vergeving van hunne zonden, en het deelgenootschap aen Gods onschatbare gunst; ende de andere, die verre weg het meerder deel uitmaken, zijn in het ongeloov, verhardt

(g) Rom. 9 31.

geworden, en, tot op den huidigen dag, gebleven. Vermits zy zich moetwillig, tegen de prediking van het Euangelie, verhardden, heeft God hen, aen een rechtvaerdig oordeel der verstokking, overgegeven. Trouwens deze onbuigzame en weêrbarstige geestgesteldheid is, het Joodsche volk, reeds van de vroegste tijden, eigen geweest, en hunne tegenwoordige zeer deerniswaerdige toestand is, door de Propheten, allerduidelykst voorspeld.

8 (Gelijck geschreven is, Jes. XXIX: 10. (*h*) Godt heeft haer gegeven eenen geest des diepen slaeps: (*i*) oogen om niet te sien, ende ooren om niet te hooren,) tot op den huydigen dagh.

9. Ende David segt, Ps. LXIX: 23, (*k*) Hare tafel worde tot eenen strick, ende tot een valle, ende tot eenen aenstoot, ende tot een vergeldinge voor haer.

10 Dat hare oogen verduystert worden, om niet te sien: ende verkromt haren rugge alle tijt.

De aenhaling vs. 8. is ontleend, uit verscheidene plaetzen van het Oude Testament. Dit is meermalen de gewoonte der Schrijveren van het Nieuwe Testament; zo dat zy, even als hier, verscheidene plaetzen, tot eenen volzin, zamen voegen; byzonder wordt 'er geöogd, op Jes. XXIX: 10. — De aengehaelde uitdrukkingen stellen het Joodsche volk voor, in eenen staet van diepe zorgloosheid, en eene schromelyke verharding.

De andere aenhaling vs. 9, 10. geschied, volgens de vertaling der LXX, uit Ps. LXIX: 23, 24, alwaer, in een Prophetisch vooruitgezicht, een aendoenlyk tafereel geschilderd wordt, hoe, door Gods rechtvaerdig oordeel, de tijdelyke welvaert der Joden, in eenen vloek, zou veränderd worden.

(*h*) Jes. 29: 10. (*i*) Jes. 6: 9. Ezech. 12: 2. Matth. 13: 14. Marc. 4: 12. Luc. 8: 10. Joh. 12: 40. Hand. 28: 26. (*k*) Ps. 69: 23.

††. *De verwerping der Joden was niet voor altijd, hunne toestand was niet onherstelbaer en hopeloos, vs.* 11-32.

†. *Eerst toont hy, dat de verwerping der Joden, by uitnemenheid, heilzaem ware voor de Heidenen, vs.* 11.

††. *Daeruit besluit hy vervolgens, dat de wederäenneming der Joden, in het laetst der dagen, nog eens veel heilrijker, voor de Heidenen wezen zal, vs.* 12.

†††. *By die gelegenheid handelt hy uitvoerig, over deze wederäenneming der Joden, welke hy, met invlechting van verscheidene aenmerkingen en vermaningen, nader voordraegt, vs.* 13-32.

11. So segge ick dan, of *mag ik dan zeggen*, en, uit het beredeneerde, by wijs van eene gevolgtrekking, vragen, Hebben sy gestruyckelt op dat sy vallen souden, zonder dat God, in het bestemmen van den val der ongelovige Joden, verdere en wijze oogmerken bedoelde? Neen waerlyk. Dat sy verre: maer in tegendeel de verwerping der Joden is, by uitnemenheid, heilzaem geweest, voor de Heidenen: want door haren val [*is*] de saligheyt den Heydenen [*geworden*], om haer de Joden namelyk tot jaloersheyt te verwecken.

Het *struikelen* beteekent hier zondigen, vergel. Jac. II: 10. III: 2. 2 Petr. I: 10. Byzonder heeft de Apostel hier het oog, op die struikeling of zonde by uitnemenheid, aen welke de Joden zich meerendeels hadden schuldig gemaekt, het ongeloovig verwerpen van CHRISTUS en zijn Euangelie. Het *vallen*, het welk hier, als een gevolg van het *struikelen*, voorkomt; kan hier niets anders beduiden, dan het vallen, in het eeuwig verderv. Het gansche voorstel derhalven, *hebben zy gestruikelt*, alleen daerom, *op dat zy vallen zouden*, komt, in den zakelyken zin, hier op neder: „ zou „ God, van eeuwigheid, besloten hebben, het ongeloov „ van het meerder deel der Joden toe te laten, en hen, tot „ eene rechtvaerdige straf van hunne hardnekkige weêrbarstigheid, aen een oordeel der verstokking, over te geven, „ alleen met dat oogmerk, dat zy in het eeuwig verderv

„ zouden nederstorten, zonder daerby andere zeer wijze en
„ weldadige einden te bedoelen?"

De Apostel leert, dat God, in dat geval, zeer wijze en weldadige oogmerken bedoeld hebbe, zo ten aenzien van de Heidenen, als met opzicht tot de Joden. — Ten aenzien van de Heidenen, zegt hy, *door hunnen val*, eigenlyk door *hunnen afval*, door hunne *ongehoorzaemheid*, vergel. Kap. V: 15, dat is, door het hardnekkig ongeloov der Joden, *is de zaligheid den Heidenen geworden*, dat is, „ het ongeloov der „ Joden heeft den weg gebaend, dat de Heidenen deel ge- „ kregen hebben, aen de zaligheid." Trouwens het hardnekkig ongeloov der Joden, waer door zy het woord van het Euangelie verstoten hebben, heeft aenleiding gegeven, dat de Apostelen zich, met het aenbod der genade, tot de Heidenen, gewend hebben, vergel. Hand. XIII: 46. — Met opzicht tot de Joden, was Gods oogmerk, *om hen tot jaloersheid te verwekken*, op dat de toegenegenheid en blijdschap, met welke de Heidenen het Euangelie aennamen, de Joden wederom tot naerijver verwekken, — en hen aensporen zoude, om hunne voetstappen naer te volgen, en CHRISTUS, met een gelovig hart, te omhelzen.

12. Ende indien haer val, de afval of het hardnekkig ongeloov der Joden de rijckdom is der werelt, ende den weg gebaend heeft, dat de Heidenen, met de zaligheid, verrijkt en bevoorrecht zijn, zo dat hare verminderinge, het verlies der Joden, die de Goddelyke gunst verloren en verbeurd hebben, de rijckdom der Heydenen geworden is, en aenleiding gegeven heeft, dat de Heidenen, met de zaligheid, bevoorrecht zijn, hoe veel te meer zal hare volheyt, het heil der Heidenen bevorderen, wanneer alle de Joden zich, in het laetst der dagen, bekeeren zullen? Immers mogen wy hier, van het mindere, tot het meerdere redeneeren; indien het ongeloov van het meerderdeel der Joden aenleiding gegeven heeft, dat vele Heidenen, welke God te voren in hunne wegen liet wandelen, der zaligheid zijn deelächtig geworden, hoe veel te meerder heil hebben dan de Heidenen te verwachten, van de algemene bekeering der Joden, welke, in het laetst der dagen, zal plaets hebben.

By

By gelegenheid, dat de Apostel spreekt van de *volheid*, of aenstaende algemene bekeering der Joden, doet hy eenen uitstap, om, over de wederäenneming der Joden, uitvoerig te handelen, maer zo, dat hy 'er verscheidene aenmerkingen en vermaningen invlechte, vs. 13-32. Hy stelt de wederäenneming der Joden voor:

‡. *In hare waerschijnlykheid, vs.* 13-22.
‡‡. *In hare zekerheid, vs.* 23-27.
‡‡‡. *In hare betamelykheid, vs.* 28-32.
‡. *In het eerste stuk, vs.* 13-22.
,. *Stelt* PAULUS *de wederäenneming van Gods oude volk voor, als eene zeer wenschelyke zaek, niet alleen voor de Joden zelve, maer ook voor de Heidenen, vs.* 13-15.
,,. *By die gelegenheid vermaent hy de gelovigen uit de Heidenen, om zich niet te verheffen, op de genade, welke hun geschonken was, maer daer van een ootmoedig gebruik te maken, vs.* 16-22.
§. *Deze vermaning stelt hy, onder eene eigenäertige gelykenis voor, vs.* 16-18.

13. Want ick spreke nu byzonder tot u, die van natuure Heydenen, maer, tot het geloov in CHRISTUS, bekeerd zijt, (*l*) voor soo veel ick der Heydenen Apostel, en byzonder geroepen ben, om het Euangelie aen de Heidenen te prediken, ick make mijne bedieninge heerlick, ik beyver my, om eer in te leggen, met mijne Apostolische bediening, en vooräl om daer door de eer van mijnen hogen Zender te bevorderen.

14. Of ick eenigsins mijn vleesch, mijn volk en maegschap, tot jaloersheyt verwecken, ende eenige uyt haer behouden mochte. Hoewel mijne zending, voornamelyk tot de Heidenen, betrekkelyk zy, zie ik evenwel het heil der Joden geenszins over het hoofd. Ik beyver my, met alle mijne vermogens, onder afbidding van den

(*l*) Hand. 9: 15. ende 13: 2. ende 22: 21. Galat. 1: 16. ende 2: 8. Ephes. 3: 8. 1 Tim. 2: 7. 2 Tim. 1. 11.

Goddelyken zegen, om mijne bediening luisterrijk te maken, met oogmerk om de Joden, mijne broederen naer het vleesch, door de vrucht, welke mijne prediking heeft onder de Heidenen, tot nadenken en naeryver te verwekken, en om dus doende althans eenigen van hen te behouden.

15. Want indien, of *immers naerdien* hare verwerpinge, de verstoting der hardnekkige Joden van de Goddelyke gunst, de versoeninge is der werelt, en den weg gebaent heeft, dat vele Heidenen, door de prediking van het Euangelie, tot het geloov bewrocht, en met God verzoend zijn, wat sal dan de algemene aenneminge der Joden, in het laetst der dagen, wesen en ten gevolge hebben, anders dan eene allerheerlykste verändering, in den toestand van het menschdom, welke wel het leven uyt den dooden; zal mogen genaemd worden? Mogen wy niet wederom, van het mindere, tot het meerdere besluiten, dat de algemene wederäenneming der Joden de meest gezegende gevolgen voor het menschdom zal te weeg brengen, daer hunne verwerping zo veel voordeel aen de Heidenen heeft toegebracht?

16. Ende, met dit alles, moeten de bekeerde Heidenen zich niet verheffen, over de genade, welke hen geschonken is: want het is zeer mogelyk, dat de Joden, die nu verworpen zijn, weder aengenomen, en dat de Heidenen, wanneer zy geen betamelyk gebruik maken, van de voorrechten, welke zy genieten, wederom verworpen werden. Trouwens, indien de eerstelingen van eenen deegklomp, heyligh en aen God toegewijd zijn, so is oock het gehele deegh [*heyligh*] Even zo is het ook gelegen, met de Joden; eenigen van hen zijn, als zo vele eerstelingen, tot het geloov bewrocht, en der zaligheid deelächtig geworden, derhalven is het op zich zelve mogelyk, dat zy alle behouden worden. Laet ik de zaek, met nog eene andere gelykenis, ophelderen ende bevestigen, indien de wortel heyligh is, so zijn oock de tacken [*heyligh*], zijn derhalven eenigen van de Joden, der Goddelyke gunst, deelächtig geworden, dan kunnen zy ook alle weder aengenomen worden.

17. Ende

17. Ende aen den anderen kant, is het ook mogelyk, dat de Heidenen wederom verworpen worden. Let daerom, gy bekeerde Heidenen, op de vermaning, welke ik, onder eene eigenäertige gelykenis, zal voorstellen; so eenige der tacken van het Joodsche volk afgebroken zijn, ende gy heidenen, een wilde olijfboom zijnde in derselver [*plaetse*] zijt inge-entet, ende des wortels, ende der vettigheyt (*m*) des olijfbooms mede-deelachtigh zijt geworden;

18. So en roemt niet tegen de tacken, met veräch-ting. Ende indien gy daer tegen roemt, bedenkt dan dit, tot uwe verötmoediging, gy en draegt den wortel niet, maer de wortel u.

De zinneprent is ontleend, van den landbouw. Het Joodsche volk komt hier voor, als een olijvboom. — Er waren *eenige der takken* van dien olijvboom, welken God in eenen vruchtbaren grond geplant had, *afgebroken*. Het geevt te kennen, dat het meerder deel van dit volk, om hunne onvruchtbaerheid in het geloov en het goede, verworpen waren. — De Heidenen worden voorgesteld, onder de zinneprent van eenen *wilden olijvboom*, voor zo ver God hen had laten wandelen in hunne eigene wegen. Deze wilde olijvboom der Heidenen was, in den stam van den afgeknotten olijvboom des Joodschen volks, *ingeënt*; zo dat zy *des wortels, en der vettigheid des olijvbooms, mede deelächtig geworden waren.* Het geevt, met één woord, te kennen, dat de bekeerde Heidenen, met de weinige gelovigen uit de Joden, tot één lichaem gemaekt, en derzelver geestelyke voorrechten deelächtig geworden waren.

Tot nader verstand van deze gelykenis, moet men weten, dat men, in het Joodsche land, gewoon was, wilde olijvtakken in te enten, op den stam van eenen tammen olijvboom, die zijne takken verloren had, en dat als dan de ingeënte wilde olijvtakken goede vruchten voortbragten. Even zo was het ook gelegen, met de bekeerde Heidenen, die oorsprongelyk, als takken van eenen wilden en onvrucht-

(*m*) Jerem. 11: 16.

baren olijvboom geweest, — maer nu, met de weinige gelovigen uit de Joden, tot één lichaem verëenigd waren, en vruchten der gerechtigheid voortbrachten.

Derhalven hadden de bekeerde Heidenen gene redenen altoos, om de Joden te verächten, en zich te verheffen, op de genade, welke zy ontvangen hadden. Daerom voegt 'er de Apostel by vs. 18: *zo roemt niet tegen de takken* van den afgeknotten olijvboom des Joodschen volks; *en indien zy daer tegen roemden*, dat is, eenige neigingen gevoelden, van zich tegen de Joden te willen beroemen, dan moesten zy zich deze aenmerking van den Apostel herïnneren: „ *gy*, „ bekeerde Heidenen, *draegt en voed den wortel* van het Joodsche volk niet, de Joden hebben het aenbod van genade „ niet aen u te danken, *maer de wortel* van het Joodsche „ volk *draegt* en voed *u*, de Joden hebben den weg gebaend, dat gy der zaligheid zijt deelächtig geworden."

§§. De Apostel beantwoord eene bedenking van het hoogmoedig hart, vs. 19-22.

19. Gy bekeerde Heidenen sult u mogelyk verheffen, op de genade, welke gy ontvangen hebt; en dan seggen, De tacken zijn afgebroken, op dat ick soude ingeëntet worden. God heeft de Joden, om hun ongeloov, rechtvaerdig verworpen, verdienen zy dan niet onze verächting, en dit heeft gelegenheid gegeven, dat wy, in hunne plaets zijn aengenomen, mogen wy ons dan niet beroemen, dat wy een beter gebruik, van het Euangelie, gemaekt hebben?

20 't Is wel waer, dat de Joden de verwerping, door hun ongeloov, verdiend hebben, sy zijn door en om hun ongeloove afgebroken, even als onvruchtbare takken van eenen olijvboom afgebroken worden, ende gy staet door het geloove in de Goddelyke gunst, (vergel. 1 Cor. X: 12.) op den afgeknotten stam van den olijvboom des Joodschen volks ingeënt. Zijt niet hooghgevoelende van u zelven, maer nederig, en vreest, zijt op uwe hoede, om ook niet, op uwe beurt, van wegens ongeloov en zelvsvertrouwing, afgehouwen te worden.

21. Want is 't dat Godt de natuerlicke tacken van den olijvboom der Joodschen Natie, welke Hy tot het volk van zijn byzonder eigendom had áengenomen, niet gespaert en tot eene rechtvaerdige straf van hunne onvruchtbaerheid, in geloov en Godsvrucht, afgehouwen heeft, [*siet toe*] dat hy oock mogelick u niet en spare, en ook verwerpe, wanneer gy zijne zegeningen misbruiken zoudt,

22. Siet dan, aen de eene zijde, de goedertierenheyt ende tevens, aen den anderen kant, de strengigheyt Godts: de strengigheyt wel over de gene die, door hun ongeloov, gevallen zijn, en zich moetwillig, in het verderv, gestort hebben, vergel. vs 11, maer de goedertierenheyt, over u, bekeerde Heidenen, indien gy in de goedertierenheyt blijft, en van de Goddelyke zegeningen, in dankbaren ootmoed, een betamelyk gebruik maekt; anderſins zult oock gy afgehouwen, en, even als de ongelovige Joden, verworpen worden.

‡‡. *De wederäenneming der Joden wordt, in hare zekerheid voorgesteld*, *vs.* 23-27.

„. *Eerst redeneert hy, uit het Goddelyk Alvermoogen*, *vs.* 23, 24.

„„. *Daerna uit de voorzeggingen der Propheten*, *vs.* 25-27.

23. (*n*) Maer, zou imand kunnen denken, kan men verwachten, dat God zulk een afkeerig en weêrbarstig volk, als de Joden, eens wederom zal aennemen? Daer in is niets tegenstrijdigs; oock sy hardnekkige Joden, welke God rechtvaerdig verworpen heeft, indiense in het ongeloove, waerdoor zy zich het oordeel der verharding hebben op den hals gehaelt, niet en blijven, sullen andermael, in den olijvboom van Gods oude volk, inge-entet en wederom aengenomen worden: want Godt, die een onbeperkt Alvermogen bezit, is machtigh deselve weder in te enten.

24. God kan die zelvde almacht, welke Hy, aen u

(*n*) 2 Cor. 3: 16.

bekeerde Heidenen, verheerlykt heeft, ook, in de bekeering der Joden, openbaren. Want indien gy afgehouwen zijt uyt den olijfboom die van nature wilt was, ende tegen nature in den goeden olijfboom inge-entet: hoe veel te meer sullen dese Joden, die natuerlicke [*tacken*] zijn, in haren eygen olijfboom ge entet worden?

25. Want of *trouwens*, ick en wil niet, broeders, dat u dese verborgenheyt onbekent zy, (op dat gy niet wijs en zijt by, — en te groote verbeelding maekt van uselven,) dat de verhardinge voor een deel over Israël gekomen is, (*o*) tot dat de volheyt der Heydenen, het volle getal der Heidenen, in de gemeenschap der Christelyke Kerk, sal ingegaen zijn.

26. Ende alsoo sal insgelyks geheel Israël saligh worden: (*p*) gelijck geschreven is, De Verlosser sal uyt Sion komen, ende sal de godtloosheden afwenden van Jacob.

27. Ende dit is haer een verbont van my, als ick hare sonden sal wechnemen.

De aenstaende algemene bekeering der Heidenen, waer op de wederäenneming der Joden volgen zal, noemt de Apostel eene *verborgenheid*, dat is, eene waerheid, welke te voren onbekend was, en niet volkomen kan begrepen worden; zy blijvt ook nog eene verborgenheid, voor zo ver ons de tijd, wanneer, en de middelen, door welke, deze zaek gebeuren zal, geheel onbekend zijn.

PAULUS wilde, dat deze verborgenheid, wat de zaek zelve aengaet, den bekeerden Heidenen niet langer zou onbekend blyven, *op dat zy niet wijs waren* BY *zich zelve*, en de eer der uitnemende voorrechten, met welke zy verwaerdigd waren, niet aen hunne eigene schranderheid, of waerdigheid, in plaets van aen Gods genade, zouden toeschrijven.

De Apostel beroept zich, ten betoge van de zekerheid der gebeurtenis, welke hy had voorgesteld, op het Prophetisch

(*o*) Luc. 21: 24. (*p*) Ps. 14: 7. Jes. 27: 9. ende 59: 20. Jerem. 31: 31-34. 2 Cor. 3: 16. Hebr. 8: 8. ende 10: 16.

tisch woord, het welk zeer vast is, vs. 26^b, 27. — Hy heeft het oog, op Jes. LIX: 20, 21, alwaer de Propheet het heil voorspelt, het welk Israël, in latere tijden, zou aengebracht worden. Het is, uit het gansche beloop der aengehaelde Godspraek, klaer genoeg, dat hier de algemene bekeering der Joden, in het laetst der dagen, voorspeld worde; onmiddelyk te voren vs. 19, was blykbaer gesproken, van de algemene bekeering der Heidenen, waerop die der Joden volgen zal. *De Verlosser zal uit*, of, gelijk de oorsprongelyke text heeft, TOT *Zion komen*, dat is, „ de „ verheerlykte JESUS zal, met de kennelykste blyken van zij„ ne gunst, tot het Joodsche volk komen, *en Hy zal de god„ loosheden afwenden van Jacob*, Hy zal de Jooden, van hun „ hardnekkig ongeloov, die godloosheid by uitnemenheid, „ tot bekeering brengen. Hy zal [gelijk het oorsprongelyke „ heeft] komen *voor* of TOT *die die zich bekeeren van de „ overtreding in Jacob.* Deze bekeering der hardnekkige „ Joden zal gewerkt worden door Hem, welken God ver„ hoogt heeft, tot eenen Vorst en Zaligmaker, om Israël „ te geven bekeering en vergeving van zonden, Hand. V: „ 31. *Ende*, voegt 'er de HEER by, *dit is hun een verbond „ van my*, dit is mijne onherroepelyke belovte, welke ik „ ontwijffelbaer vervullen zal, en waer op zy zich gerust „ verlaten kunnen, *als ik hunne zonden zal wechnemen*, en „ hun hardnekkig ongeloov, door de heerschappy voerende „ genade van mijnen Geest, verbreken zal."

De laetste woorden schijnen ontleend te zijn, uit eene andere Godspraek van Jesaia, Kap. XXVII: 9, zo als zy aldaer, in de Griekshe Overzetting, gelezen worden. Zoortgelyke belovten vinden wy ook Jer. XXXI: 33.—

‡‡‡. *De wederäenneming der Joden wordt, in hare betamelykheid voorgesteld, vs.* 28 - 32.

„. *De zaek zelve wordt voorgedragen, vs.* 28, 29, *en*

„„. *Uit de handelwijs, welke God voorheen met de Heidenen gehouden heeft, nader opgehelderd, vs.* 30 - 32.

28. So sijn sy de verworpene Joden, wel vyanden van God, en uit zijne gunst uitgesloten, aengaende of van

wegens de ongelovige verwerping van het Euangelium, om uwent wille en ten uwen voordeele, bekeerde Heidenen, voor zo ver hun ongeloov den weg gebaent heeft, dat gy der zaligheid zijt deelächtig geworden, vergel. vs. 12, 13, maer aengaende de verkiesinge, tot het volk van Gods byzonder eigendom, zijn en blyven sy Gods beminde om der godvruchtige vaderen wille.

29. Want de genadegiften ende de roepinge Godts zijn onberouwelick, en gevolgelyk zal de God der waerheid alle zijne belovten, aen onze Voorvaderen gedaen, eens in alle hare uitgestrektheid, en in vollen nadruk, vervullen.

30. Want of *te weten*, gelijckerwijs ook gylieden bekeerde Heidenen, eertijts, toen gy nog wandelde in uwe eigene wegen, Gode ongehoorsaem geweest zijt, maer nu barmhertigheyt verkregen hebt door en by gelegenheid van deser hardnekkige Joden ongehoorsaemheyt:

31. Alsoo zijn oock dese verworpene Joden nu ongehoorsaem geweest, op dat oock sy door uwe barmhertigheyt souden barmhertigheyt verkrijgen.

Eigenlyk staet 'er, *alzo zijn ook deze*, de verworpene Joden namelyk, *ongehoorzaem geweest door*, dat is, zy hebben aenleiding gegeven, *tot uwe barmhertigheid*, tot de ontferming, welke aen u Heidenen bewezen is, *zo dat zy* ook eens *barmhertigheid verkrygen zullen.*

32. (*q*) Want Godt heeftse alle, alle menschen, eerst de Heidenen, en nu de Joden, onder de ongehoorsaemheyt en het ongeloov, als besloten, op dat hyse alle, zo Joden als Heidenen, eindelyk eens soude barmhertigh zijn, en derhalven zal dit ongeloov ten laetsten een allerheilrijkst vruchtgevolg hebben.

(*q*) Gal. 3: 22.

II. De

§/. De Apostel eindigt dit gansche stuk, met een God verheerlykend slot, behelzende eene heilige verwondering, over Gods weg, in dezen, die, op de verheerlyking van God, als het laetste en hoogste doeleinde, moet uitlopen, vs. 33-36.

33. O onnadenkelyke diepte des rijckdoms beyde der wijsheyt ende der kennisse Godts! dat Hy eerst de ongehoorzaemheid der Heidenen, en daer na het hardnekkig ongeloov der Joden, zo lang gedragen heeft, dat Hy het ongeloov der Joden heeft doen dienen, om de Heidenen der zaligheid deelächtig te maken, en dat de algemene bekeering der Heidenen eens de wederaenneming der Joden, ten gevolge, hebben zal! (*r*) Hoe ondoorsoeckelick zijn sijne oordeelen en besluiten, ende hoe onnaspeurlick sijne wegen en werken! Niemand kan de redenen en oogmerken van Gods besluiten naersporen, en de middelen, door welke Hy zijne wijze oogmerken bereikt, gaen onze bevattingen verre te boven.

34. (*s*) Want wie heeft den sin en de gedachten des Heeren gekent, en wie zou zijne voornemens kunnen naerspeuren? Hy heeft den raed van anderen niet nodig, gelijk aerdsche Koningen; of wie is sijn raetsman geweest, en wie zou den oneindigen en wijzen God raed kunnen geven, om zijne ontwerpen uit te voeren, en zijne oogmerken te bereiken? Wy weten van Gods voornemens en bedoelingen niets meer, dan een klein stuksken der zake, het welk hy ons heeft gelieven te openbaren.

35. God is volkomen vrymachtig, en aen geen zijner schepselen iets verplicht, en daerom kunnen wy de redenen niet doorzien, waerom Hy aen den eenen de voorkeur geevt, boven den anderen. (*t*) Of wie heeft hem eerst gegeven, ende het sal hem wedervergolden worden? Hy is de onafhangelyke Maker en Bestuurer van alle geschapene wezens.

(*r*) Ps. 36: 7. (*s*) Jes. 40: 13. 1 Cor. 2: 16. (*t*) Job 41: 2.

36. (v) Want uyt hem, als den almachtigen Maker, ende alles is door hem, als den wijzen Onderhouder en Bestuurer van het gansch Geheelâl, ende tot hem, ter bereiking van zijne wijze oogmerken, en ter bevordering van zijne eer, zijn alle dingen, welke bestaen, en gebeuren. Derhalven kunnen wy alle Gods wegen en handelingen niet beöordeelen, maer wy moeten ons daer aen eerbiedig onderwerpen. Hem, die alles wijsselyk gemaekt heeft en nog bestuurt, [zy] van alle redenmachtige wezens, de heerlickheyt en de eer van alle zijne ondoorgrondelyke werken toegebracht, in der eeuwigheyt. Amen.

HET XII. KAPITTEL.

ב. Het beöeffenend deel van dezen Briev is vervat Kap. XII: 1.— XV: 13. De Apostel dringt hier ernstig en uitvoerig aen, op de beöeffening van Christelyke deugd, in allerleië omstandigheden dezes levens.

A. In het gemeen stelt hy den Christenen hunnen plicht voor, omtrent God, bestaende in een God geheiligd leven, in eene dankbare Godzaligheid, Kap. XII: 1, 2.

A. Zy moeten zich onverdeeld, aen God en zijnen dienst toewijden, vs. 1, en

B. Zich onbesmet van de wareld bewaren, vs. 2.

1. Ick bidde u dan, mijne veel gelievde broeders, door de ontfermingen Godts, (a) dat gy uwe lichamen (b) stelt tot een levende, heylige, [*ende*] Gode welbehagelicke offerhande, [*welcke is*] uwe redelicke Godtsdienst.

De hoofdplicht, tot welken de Apostel de Christenen te Ro-

(v) Spr. 16: 4. 1 Kor. 8: 6. (a) 1 Petr. 2: 5. (b) Rom. 6: 13, 16.

Rome zeer beweeglyk opwekt, was deze, dat zy *hunne lichamen ſtellen* zouden, *tot eene levendige*, *heilige*, *en Gode welbehaeglyke offerände*, welke was *hunne redelyke Godsdienst.* Hy draegt den geestelyken Godsdienst van 't Euangelie voor, onder zinnebeeldige uitdrukkingen, welke, van den ouden ſchaduwdienst, ontleend zijn. Hy merkt de Christenen aen, als geestelyke Priesteren, van God geheiligd, om geestelyke offeränden op te offeren, welke Gode aengenaem zijn.

Zy moesten *hunne lichamen ſtellen tot eene offerände.* — Onder de benaming van *lichamen*, zou men aen het ſtoffelyk deel kunnen denken, en dan de ziel aenmerken, als den Priester, die het lichaem, aen den dienst van God, toewijdt. Al zo eenvouwig evenwel en natuurlyk ſchijnt het ons, wanneer *uwe lichamen* zo veel zegt, als u zelven, of uwe perſonen, gelijk de ſpreekwijzen *uwe leden*, en *u zelven*, met elkanderen verwisſeld worden, Kap. VI: 3; ook wordt het lichaem meermalen, voor den ganſchen perſoon der menſchen, genomen, vergel. Jac. III: 6. — De Christenen moesten *hunne lichamen*, dat is, zich zelven of hunne perſonen, *ſtellen tot eene offerände*; zy moesten hunne zielen, met alle derzelver vermogens, en hunne lichamen, met alle derzelver leden, geheel en al aen God en zijnen dienst toewijden, zo dat zy niet meer zich zelven leevden, maer alleenlyk tot verheerlyking van God. — Met toeſpeeling op de offeränden van den ouden ſchaduwdienst, zegt de Apostel, dat de Christenen moeten zijn, als eene *offerände*, eigenlyk een *ſlachtöffer*, voor zo ver de toewijding van hunne perſonen, aen den dienst van God, gepaerd gaet met, en grotendeels beſtaet, in het kruiſigen van den ouden mensch, en het doden van de leden, welke op aerde zijn.

Om nader aen te te tonen, hoedanig deze opöffering van hunnen perſonen, aen God en zijnen dienst, wezen moest, voegt PAULUS 'er by, dat zy zich ſtellen moesten, tot eene *levende*, *heilige en Gode welbehaeglyke* offerände, met toeſpeeling op de hoedanigheden, welke, in de offeränden, onder de oude huishouding, verëischt werden. — De offerände moest *levendig* zijn; geen dood aes mogt den HEER worden toegebracht. Zo moet ook de toewijding van onze

perfonen, aen God en zijnen lievdedienst, voortkomen, uit het beginfel van een nieuw genadeleven; deze opöffering moet gefchieden, door den Geest des levens, en met levendige aendoeningen der ziele. — De offeränden, onder MOSES fchaduwwet, moesten *heilig* zijn, afgezonderd van al wat gemeen, en, volgens de wet des heiligdoms, onrein was, vergel. Lev. XXII: 22. Nu dragen zich de gelovigen aen den HEER op, als eene *heilige* offerände, wanneer zy bezield zijn, met eene oprechte gezindheid, om heilig te zijn, in hunnen ganfchen wandel. — De offeränden, onder den ouden dag, waren *Gode welbehaeglyk*, wanneer zy, naer zijn voorfchrivt, in het geloov, met een zuiver oogmerk, om den Allerhoogften te veréeren, werden aengebracht; zo is ook de toewijding van onze perfonen, aen 's HEEREN dienst, *Gode welbehaaglyk*, wanneer men, in alles, Gods eer en goedkeuring beöogt, en, naer zijn eigen voorfchrivt in het Euangelie, handelt.

Dit is de *redelyke Godsdienst* der gelovigen, gelijk 'er de Apostel byvoegt. Het zegt in het gemeen, dat de Christenen, op deze wijs, *God* waerlyk *dienen*. Trouwens, daer mede kan men den hogen God behagen, dat men zich geheel en al onverdeeld, aen zijnen dienst, toewijde. — Maer byzonder is zulk een gedrag een *redelyke* Godsdienst, voor zo ver de gezonde en verlichte reden het zelve goedkeurt. Daerënboven verheft de Apostel dezen geestelyken offerdienst, niet alleen boven den uitwendigen lippendienst, welke in zich zelven niets redelyks heeft, maer ook voorál boven den ouden fchaduwdienst, die, buiten Gods oogmerk befchouwd, en zo als dezelve van het gros der vleefchelyke Joden verricht werd, niets redelyks had, en alleen beftondt, in blote oeffeningen van het lichaem. Voeg 'er by, dat alle fchaduwdienst thans geheel vruchtloos ware, zedert het volmaekt offer van CHRISTUS, als het lichaem van alle de fchaduwen, was daergefteld, vergel. Jef. LXVI: 3.

Deze vermaning ftelt de Apostel voor, op eene zeer beweeglyke wijs: *ik bid u, door de ontfermingen van God.* — Hy had, op eenen gezachvoerenden toon, kunnen fpreken, maer hy verkiest deze innemende wijs van voordracht, om zij-

zijne vriendelykheid aen te tonen, als mede het belang, het welke hy nam, in het heil der Christenen te Rome, gelijk ook zijne wijsheid, daer hy zeer wel wist, dat het menschelyk gemoed beter door zachtheid geleid, dan door geweld getrokken worde. — Door *Gods ontfermingen* worden alle genadeweldaden bedoeld, welke God aen de gelovigen schenkt, om CHRISTUS wil; dit alles is een gevolg van Gods eeuwige ontferming, omtrent zondaers, die, met de gansche waereld, voor Hem verdoemelyk zijn. — PAULUS *bad* hen, *by die ontfermingen van God*, om hun den rijkdom van Gods genade, aen hun bewezen, te herïnneren, en hen, uit aenmerking daer van, tot eenen dankbaren wandel, op de allerbeweeglykste wijs, op te wekken.

Wijders leidt hy deze aendoenlyke vermaning, by wijs van gevolgtrekking, uit het vorige af, *ik bid* u DAN, *broeders*, enz. Trouwens is de rechtvaerdiging en de zaligheid van eenen zondaer, een vruchtgevolg enkel en alleen van Gods ontferming, gelijk in het vorige van dezen Briev uitvoerig betoogd is, dan zijn ook zy, aen welke zulk eene grote genade bewezen is, op het sterkst verplicht, om den eeuwigen Ontfermer, door eenen dankbaren wandel, te verheerlyken.

2. (*c*) Ende en wort deser werelt, den lieden van deze *Eeuw*, niet gelijckformigh, schikt u niet, naer de zondige gewoonten en grouwzame levenswijs, welke thans, onder uwe stadgenoten, in trein is, vergel. Kap. I: 21-32; maer onderscheidt u van de godloze menschen, die in allerleië losbandigheid, henen leven, in handel, houding, woorden, verkering en vermaken; wort, ten dien einde, verandert door de vernieuwinge uwes gemoets, of *wordt veränderd naer de vernieuwing van uw gemoed;* neemt eene andere gedaente aen, welke overëenstemt, met die vernieuwing van uw gemoed; houdt zulk eene levenswijs, als het den zodanigen betaemt, die vernieuwd zijn, in hun gemoed, die, door de genade van den Heiligen Geest, verlicht zijn in het verstand, geheiligd in den wil en de hartstochten. Wacht u, van in uw gedrag, eenige gelijkformigheid te heb-

(*c*) 1 Joh. 2: 15.

ben, met de zondige levenswijs en gewoonten van uwe diep bedorvene ſtadgenoten, maer, wel verre daer van, neemt, in uwen gehelen wandel, eene gansch andere gedaente aen, welke beäntwoordt, aen de inwendige verbetering van uw hart; laet het, uit uw ganſche gedrag, blyken, dat gy geheel andere menſchen geworden zijt, dat gy, van denkwijs en neigingen, geheel verändert zijt, en dat uw gemoed, door de herſcheppende genade van den Heiligen Geest, van den ouden ſuurdeesſem aenvangelyk gereinigd zy, (*d*) op dat gy meugt beproeven welcke de goede ende welbehagende, ende volmaeckte wille Godts zy.

Gods wil is hier zekerlyk Gods bevelende wil, voor zo ver Hy ons, in het Euangelie, alle die plichten duidelyk heeft voorgeſchreven, welke wy, als menſchen, als burgers en als christenen, in onderſcheidene betrekkingen, omtrent God, ons zelve, en onzen naesten, betrachten moeten. — De Apostel ſpreekt, van Gods *goeden, welbehagenden en volmaekten wil.* Men zou het ook by wijs van onderſcheiding, vertalen kunnen, *beproeven, welke Gods wil zy, wat goed, en wat welbehagende, en wat volmaekt zy.* Dan wy vinden gene redenen, om van onze vertaling af te wijken. God bemint zich zelven en zijne zedelyke volmaektheden oneindig, en gevolgelyk kan Hy niets *willen*, noch ons voorſchrijven, dan het gene *goed, welbehaeglyk en volmaekt is.* — Gods wil is *goed*, niet alleen betamelyk in zich zelven, maer ook nuttig en heilzaem voor ons, vergel. Mich. VI: 8; *welbehaeglyk*, die denzelven gehoorzaemt, is aengenaem, zo by den Allerhoogſten, als by alle weldenkende menſchen, *volmaekt*, naerdien het Euangelie ons alle die byzonderheden volkomen en duidelyk voorſtelt, welke nodig zijn, ter bevordering van Gods eer, van het Koningrijk des Verlosſers, en van de goede orde in den Burgerſtaet.

Het woord, *beproeven* vertaeld, is van de goudſmeden, die de kostbare bergſtoffen niet alleen aen den toetſteen ſtrijken, maer ook door het vuur beproeven, om te vernemen, of zy echt en zuiver zijn, vergel. Jac. I: 12; hier van daen wordt

(*d*) Eph. 5: 17. 1 Theſſ. 4: 3.

wordt het in het algemeen genomen, voor een zeer naeuwkeurig onderzoek, naer de ware gesteldheid van personen en zaken, vergel. 1 Thesf. V: 21. — *Te beproeven, welke Gods goede, welbehagende, en volmaekte wil zy,* zegt derhalven niet alleen, het Euangelie gedurig raed te plegen, om al duidelyker en meer opgehelderde begrippen te hebben, van het gene God van ons vordert, maer voornamelyk niets te doen of te ondernemen, zonder te onderzoeken, of het, met Gods heiligen wil, overéénkome.

Deze beproeving van Gods wil moet het einde en het vruchtgevolg zijn, van de verändering, naer de vernieuwing van het gemoed: *wordt veränderd*, is het, *naer de vernieuwing van uw gemoed, op dat gy moogt beproeven, welke Gods goede, welbehaeglyke en volmaekte wil zy.* Te weten, hoe meer een Christen zijn gedrag inricht, overëenkomstig zijn vernieuwd gemoed, byzonder dat licht, het welk in zijn verstand is opgegaen, hoe meer hy ook in staet is, om te onderzoeken, hoe hy zich, in onderscheidene omstandigheden, naer Gods wil gedragen moet.

B. *Na deze algemene opwekking, gaet de Apostel over, tot meer byzondere plichten, zich voornamelyk bepalende tot zulke zaken, waer omtrent eenig gebrek heerschte by de Romeinen, of waer omtrent zy nadere besturing nodig hadden, Kap. XII: 3.— XV: 13.*

A. Hy begint met zulke besturingen, welke betrekkelyk zijn, tot het wel aenleggen van geestelyke gaven, Kap. XII: 3 - 8.

Deze lessen raken byzonder zulke Christenen, die, in waerdigheid, boven anderen, in de Gemeente, uitmuntten. De Apostel merkt hen aen, als eene maetschappy; zy, die, in gaven en stand, boven anderen verheven waren, moesten God, door een betamelyk gebruik te maken van die voorrechten, dienen en verheerlyken. Vermits men nu, in dit opzicht, tweezins kon misdoen, aen de éëne zijde door eerzucht en hoogmoed, en aen den anderen kant door verzuim, waerschouwt de Apostel, tegen beide deze uitersten,

terwijl hy het een en ander, met eene eigenäertige gelykenis, welke hy tusfchen beide invlecht, ernftig aendringt.

α. Eerst waerfchouwt hy, tegen eerzucht en hoogmoed, vs. 3-5.
a. De vermaning zelve vinden wy vs. 3.

3. Want, of *namelyk*, door de genade (*e*) die my gegeven is, fegge ick eenen yegelicken die onder u is, (*f*) dat hy niet wijs en zy boven het gene men behoort wijs te zijn: maer dat hy wijs zy tot matigheyt gelijck als (*g*) Godt eenen yegelicken de mate des geloofs gedeelt heeft.

De Apostel verändert hier aenmerkelyk van voordracht; hy fpreekt, op eenen veel hogeren toon, en fchrijvt niet, gelijk vs. 1. *Ik bid u*, maer, *door de genade*, *welke my gegeven is*, *zeg ik eenen iegelyk*, *die onder u is*; dat is, „ ik beveel en gebiede eenen iegelyken onder u lieden, wie hy „ ook wezen moge, uit de Joden of uit de Heidenen, van „ wat rang, aenzien en gaven ook, naer en op grond van „ het Apostolisch gezach, met welke ik, door Gods gena„ de, verwaerdigd ben."

De gewichtige les, welke de Apostel elken Christen te Rome voorfchrijvt, is deze, *dat hy niet wijs zy*, enz.

Een Christen moest *niet wijs zijn*, *boven het gene men behoort wijs te zijn.* — PAULUS bedoeld niet zo zeer, de weefderige nieuwsgierigheid van het vleefchelyk verftand, waer door men dingen wil naerfporen, welke, of nutteloos, of niet geöpenbaerd, of boven het menfchelyk verftand verheven zijn; maer het oorfprongelyk woord zegt iets meer, dan men, in onze tael, met één woord, kan uitdrukken. Het beduidt niet alleen die waenwijsheid, waer door men zich, van zijn verftand, wijsheid, deugd en bekwaemheden, meer verbeeld dan zy waerlyk zijn, en waer door men zich op zijn ampt, rang en waerdigheid, verheffende, als uit de hoogte, met veràchting, op anderen nederziet; maer het zeg-

(*e*) Rom. 1: 5. (*f*) Deut. 29: 29. Spr. 25: 27. Pred. 7: 16.
(*g*) 1 Cor. 12: 11. Eph. 4: 7.

zegt ook ergens naer te ſtaen en te trachten, vergel. vs. 16. Trouwens iemand, die zich van zich zelven, zijne bekwaemheid, en zijnen rang, te veel verbeeldt, ſtaet ook naer hogere dingen, dan tot welken hy gerechtigd is.

De Christenen te Rome dan moesten nimmer uit een beginſel van hooggevoelenheid, naer hoger eer, ambten of bedieningen, ſtaen, welke boven hun bereik, wijsheid en bekwaemheid waren, om daer door, in eer, aenzien en gezach, boven anderen, uit te munten.

Integendeel, een iegelyk moet *wijs zijn, tot matigheid.* — Door de hooggevoelenheid en eerzucht af te keuren, wilde de Apostel den aenwas in ware wijsheid geenszins te keer gaen. Men mogt en behoorde zelvs naer wijsheid, te ſtaen; de gaven, welken men ontvangen had, niet verkleinen of verdonkeren, maer dezelve, met ootmoedige dankbaerheid aen den HEER, erkennen en gebruiken; zelvs mogten zy, die meerdere bekwaemheden bezaten, naer ampten en bedieningen ſtaen, om der Gemeënte van nut te zijn. Dan het moest alles zijn, *tot matigheid,* tot voorzichtigheid en nederigheid, door een billyk oordeel, over zijne gaven en bekwaemheden, te vellen, die, als vrye givten van Gods goede hand te erkennen, zonder zich daer op te verhovaerdigen, en anderen, die meer begaevd zijn, den voorrang te geven.

Om nader aen te tonen, hoe men wijs moet zijn, tot matigheid, voegt 'er de Apostel, tot nadere verklaring by, *gelijk als God eenen iegelyken de mate des geloovs gedeelt heeft.* — Door het *geloov*, wordt hier, in eenen ruimeren zin, de ganſche kennis bedoeld, welke iemand heeft van de leer des Euangeliums, vergel. Kap. XIV: 2, 22, 23, zelvs alle gaven en bekwaemheden, zo gewone, als buitengewone; zo dat *de mate des geloovs* hier het zelvde zegge, als de mate der gaven van CHRISTUS, Eph. IV: 7. — Van deze gaven *deelt God een' iegelyk zijne mate toe*, naer zijne vrymacht, zo als het zijne wijsheid, tot ſtichting der Gemeente, best oordeelt. — Naer deze onderſcheidene bedeling der gaven, moesten ook de Christenen te werk gaen; zy moesten letten, welke gaven, en in welk eene mate, aen hun en hunne mede Christenenen, geſchonken waren; naer die mate, moes-

ten zy van zich zelven en van anderen, oordeelen, en, overëenkomstig dezelve werken. Dan zouden zy wijs zijn, tot matigheid.

b. Deze vermaning wordt, door eene zinrijke gelykenis, nader opgehelderd en aengedrongen, vs. 4, 5.

4. Want (*k*) gelijck wy in één lichaem vele leden hebben, ende de leden alle niet de selve werckinge en hebben.

5. (*i*) Alsoo zijn wy vele één lichaem in Christo, maer elck-een zijn wy malkanders leden.

De gelijkenis wordt, van het menschelyk lichaem, ontleend, waer mede het zo gelegen is, dat alle de leden slechts één énig lichaem uitmaken, en dat er vele en verscheidene leden zijn, in het één en het zelvde lichaem, welke elk hunne onderscheidene werking hebben, zo dat het éene lid tot dit, en het ander tot dat gebruik, diene; maer hoe verschillende de leden, en hoe onderscheiden derzelver gebruiken zijn, dienen zy evenwel alle, in die zelvde verscheidenheid, om elkanderen ten dienste te staen, en den welstand van het gansche lichaem, elk in zijn zoort, te bevorderen.

Deze gelijkenis past de Apostel vs. 5. toe, op de maetschappy der Christenen, welke het geestelyk lichaem van CHRISTUS is; *alzo*, zegt hy, *zijn wy velen één lichaem in* CHRISTUS, *maer elk één zijn wy elkanders leden*; dat is, „ wy allen, hoe vele en onderscheiden wy ook wezen mogen, zijn „ elkanderen daer in gelijk, dat wy leden zijn van het zelvde „ geestelyk lichaem, waer van CHRISTUS het hoofd is; evenwel zijn wy, als de leden van het natuurlyk lichaem, „ daerin van elkanderen onderscheiden, dat wy verscheidene „ hoedanigheden hebben, en met verschillende gaven begiftigd zijn; derhalven moeten wy ook onderscheiden zijn, „ in de werkingen, welke wy, ten nutte van het gehele „ lichaem, verrichten, en elk moet het zijne toebrengen, „ in

(*k*) 1 Cor. 12: 12. (*i*) 1 Cor. 12: 27. Eph. 1: 23. ende 4: 16. ende 5: 23. Coloss. 1: 24.

„ in zijnen ſtand en kring, om den welſtand der ganſche „ maetſchappy gezamenlyk te bevorderen."

Eene eigenäertige gelykenis, recht geſchikt, om de Christenen, van waenwijsheid en zelvsverheffing, terug te houden. Niemand moest trotsch zijn, op zijne gaven, maer elk moest zich herïnneren, dat hy alles, aen Gods vrymachtige bedeeling, had dank te weten. Niemand moest anderen verächten, die minder bedeeld waren; zy waren ook leden van CHRISTUS lichaem, elk in zijnen kring, aen het algemeen belang, dienstbaer. Elk moest wijs en werkzaem zijn, tot matigheid, en de gaven, welke hem geſchonken waren, met ootmoedige dankzegging, tot nut van het algemeen aenleggen. Die zich, met verächting van andere leden, verheffen wilde, zou, tegen het hoofd des lichaems, opſtaen.

β. Daerna waerſchouwt de Apostel, tegen verzuim, vs. 6-8.
a. Den grondſlag van deze waerſchouwing vinden wy vs. 6.

6. Hebbende nu (*k*) verſcheydene gaven, verſchillende zoorten van bekwaemheden, het zy gewone, het zy buitengewone, ontvangen, om, ten nutte van het geestelyk lichaem, ter uitbreiding van CHRISTUS Koningrijk, elk in zijnen kring, dienstbaer te zijn, nae de vrymachtige bedeling der Goddelyke genade die ons gegeven is,

b. De waerſchouwing zelve, vs. 7, 8.

7. [*So laet ons die gaven beſteden,*] het zy (*l*) prophetie, nae de mate des geloofs: (*m*) het zy bedieninge, in het bedienen: het zy die leert, in het leeren:

8. Het zy die vermaent, in het vermanen: die uytdeelt, (*n*) in eenvoudigheyt: die een voorſtander is, in neerſtigheyt: die barmhertigheyt doet, (*o*) in blymoedigheyt.

(*k*) 1 Cor. 12: 4. 2 Cor. 10: 13. 1 Petr. 4: 10. (*l*) 1 Cor. 12: 10. (*m*) 1 Petr. 4: 10, 11. (*n*) Matth. 6: 1, 2, 3. (*o*) Deuter. 15: 7. 2 Cor. 9: 7.

Het voorftel van den Apostel is afgebroken, zo dat 'er het een of ander moet worden ingelascht. Onze Overzetters maken deze invulling, *zo laten wy die gaven besteden*; en dit is zeer gepast. „ Laten wy, (wil PAULUS zeggen) elk „ onze byzondere gaven, ten meesten nutte van het gees- „ telyk lichaem, de Gemeente van CHRISTUS, aenleggen, „ en dezelve niet verwaerlofen. Trouwens elk lid van „ deze Maetfchappy moet, ten algemenen nutte, werkzaem „ zijn, naer gelang van den ftand en de betrekking, in „ welke hy geplaetst is, en zijne onderfcheidene gaven „ naerstig aenleggen, *het zy Prophetie* enz."

De Apostel fchijnt de gaven en bedieningen der onderfcheidene leden van de Gemeente, in die orde, op te tellen, dat *Prophetie en bediening* de hoofdzoorten zijn, van welken hy vervolgens, in de byzonderheden, nader fpreken zal, zo dat onder de gaev der *Prophetie*, als een hoofdzoort, het *leren* en *vermanen*, en, onder de *bediening*, als een ander hoofdzoort; het *uitdeelen*, *voorftaen*, en *barmhartigheid doen*, begrepen worden. — Dus doende heeft de *Prophetie* opzicht tot de leer, en de *bediening* tot de kerkelyke regeering.

De hoofdzoorten dan zijn *Prophetie* en *bediening*.

De *Prophetie* is, in den ftijl van het Nieuwe Testament, de bekwaemheid, om de Godfpraken der Propheten en de verhevene leerftukken van het Euangelie te verklaren; met één woord, op eenen verhevenen trant, van God en Goddelyke zaken te fpreken. — Iemand, die, met deze gaev der Prophetie, begunstigd was, moest dezelve, ten nutte der Gemeente, aenleggen, en wel *naer de mate des geloovs*, dat is: „ met alle befcheidenheid en zedigheid, overëenkomftig „ die mate van licht en bekwaemheid, welke hy ontvangen „ had, zonder zich, uit verwaendheid, boven zich zelven „ te willen verheffen, vergel. vs. 3."

Het woord *bediening* beteekent hier, volgens den ftijl van den Apostel, vergel. 1 Cor. XII: 5. 2 Cor. IX: 1, alle zulke diensten, welke, tot de beftuuring der Kerke, behoren. Die *bedienen*, zijn dan zulke Christenen, die gaven, bekwaemheden, roeping, en beftemming hebben, om de

Ge-

Gemeente, op onderfcheidene wijzen, te dienen, vergel. 1 Cor. IV: 10, 11.

De Apostel fpreekt meer byzonder, van het aenleggen der Prophetie, *het zy die leert, in het leeren, het zy die vermaent, in het vermanen.* — *Het zy die leert, in het leeren*, dat is; „ een Propheet, die de gaven en vermogens, welken „ hy boven anderen ontvangen heeft, befteed, om zijne „ mede Christenen, die minder geoeffend zijn, te onder„ wijzen, moet niet verwaend zijn, op zijne kennis, en „ zich geen gezach, over het oordeel en het geweten van „ anderen, aenmatigen, maer alles, wat hy bezit, aen den „ Heer dank weten; hy moet, met alle vriendelykheid, „ zachtmoedigheid, en toegevenheid onderwijzen, en, naer „ de mate der gaven, welke hy ontvangen heeft, aen het „ algemeen belang der Gemeente, op de beste wijs dienst„ baer wezen." — *Het zy die vermaent, in het vermanen*, dat is: „ die zijne gaven befteed, om menfchen, tot het be„ trachten van hunnen plicht, met allen ernst op te wek„ ken, moet ook daerin, naer behoren, tot welzijn der „ Gemeente, bezig zijn; hy moet niet hoogmoedig, heers„ zuchtig, of eigenzinnig zijn, maer zijnen ernftigen aen„ drang, met ootmoed en befcheidenheid, paren; hy moet „ niet zijne eigene eer bedoelen, maer de eer van God en „ het heil der menfchen."

Tot de *bediening* brengt de Apostel het *uitdelen*, *voorftaen*, en *barmhartigheid doen.* — Die *uitdeelt* fchijnt, voor het naest, zulk een te zijn, wiens werk het was, de lievdegaven in te zamelen en uit te deelen. Hy moet uitdeelen, *in eenvouwigheid*, zonder dat hy, in dit geval, uit verkeerde beginfelen, of met flinkfche bedoelingen, te werk gae; hy moet elk onpartijdig bedeelen, zonder aenneming des perfoons, overëenkomftig den nood der behoevtigen, en, op alle wijzen, in dit ambt, aen het algemeen belang der Gemeente, byzonder der armen, dienstbaer zijn. — *Die een voorftander is.* Onder deze benaming fchijnen zulke perfonen bedoeld te worden, die eenig opzicht hebben, over de Gemeente, vergel. 1 Theff. V: 12. zulk een moet het zijn, *in naerstigheid*; hy moet zijn hart, op zijne bediening zetten,

met yver, en nauwkeurigheid; hy moet alle mogelyke vlijt betonen, in het waernemen van zijnen post. — *Die barmhartigheid doet*, eigenlyk ſtaet 'er *een ontfermer*. Hier ſchijnt dat zoort van menſchen bedoeld te worden, die zich, volgens het gebruik der oude Christen Kerk, bezig hielden, met het bezoeken en verzorgen der kranken. Dit was zekerlyk een werk van barmhartigheid. In dit werk moest hy bezig zijn, *in blymoedigheid*; niet uit dwang, maer zeer gewillig; hy moest zich verblijden, zo menigmalen hy gelegenheid vond, om nuttig te zijn, en barmhartigheid uit te oeffenen.

Maer, mag men denken, waerom ſpreekt de Apostel alleenlyk van de hier gemelde gaven, zonder gewag te maken, van de gaev der talen, der wonderwerken, der gezondmaking enz.? vergel. 1 Cor. XII, XIV. Naer alle waerſchijnlykheid werden de laetstgenoemde gaven, in de Gemeente van Rome, zo zeer niet vernomen, als in die van Corinthus.

B. Wijders gaet de Apostel over, om de Christenen te beſchouwen, als leden van eene Maetſchappy, en hun die plichten voor te ſchrijven, welke zy, in onderſcheidene betrekkingen, te betrachten hadden, Kap. XII: 9— XV: 13.

α. Jegens elkanderen, en alle de leden, Kap. XII: 9-21.

β. Als burgers, jegens de Overheid, Kap. XIII. en

γ. Als ſterkgelovigen, jegens de zwakken, Kap. XIV: 1— XV: 13.

α. In het eerſte ſtuk Kap. XII: 9-21, komen alle des Apostels vermaningen uit, op de lievde, welke de hoofddeugd is, en het kort begrip van alle andere deugden.

a. Eerst ſtelt hy zulke plichten voor, welke, ten allen tijde, even noodzakelyk zijn, vs. 9-11.

a. In het gemeen de ongeveinsde lievde des naesten, vs. 9.

9. De liefde zy ongeveynſt. (*p*) Hebt eenen afkeer van het booſe, ende hangt het goede aen.

Of-

(*p*) Pſalm 97: 10. Amos 5: 15.

Offchoon de Apostel hier eenigszins onbepaeld van de *lievde* spreke, is het evenwel klaer genoeg, dat hy byzonder de lievde des naesten bedoele, waer door men zijnen natuurgenoot een genegen hart toedraegt; en alles poogt toe te brengen, wat, ter bevordering van zijn tijdelyk en eeuwig belang, dienen kan. Deze lievde moet *ongeveinsd* zijn. In tweederlei opzicht, kan de lievde geveinsd zijn; of wanneer zy slechts bestaet, in veel belovende woorden, en een vriendelyk gelaet, zonder wezenlyke diensten, wanneer het nood is, te bewijzen; of wanneer men zijnen medemensch wel eenige diensten doet, doch niet uit een toegenegen hart; maer slechts uit onreine beginselen, en met verkeerde oogmerken, om zijn eigene eer of voordeelen te bevorderen. — *De lievde zy ongeveinsd*, is derhalven, met één woord; „ een Christen moet zijnen naesten beminnen, niet alleen „ met woorden, of met de tong, maer met de daed en „ waerheid, vergel. 1 Joh. III: 18; hy moet hem alle mo„ gelyke lievdeplichten bewijzen, het zy door hem te be„ vrijden, van een drukkend of dreigend kwaed, het zy „ door hem te verzorgen van het nodig goed; vooräl moet „ hy zijnen naesten weldoen, uit eene oprechte toegene„ genheid des harten, gegrond, in de voortreffelykheid, „ welke men in hem, als Gods schepsel, erkent; of in de „ gemeenschap der natuur, welke wy met hem hebben."

PAULUS geevt tevens de middelen aen de hand, om ons, tegen de geveinsdheid, in het uitöeffenen der lievde, te wapenen en te behoeden, wanneer hy 'er byvoegt; *hebt eenen afkeer van het bose, en hangt het goede aen.*

Het *bose* wordt wel, in het algemeen genomen, voor de zonde; maer, volgens het reden verband, hebben wy hier te denken, aen alles, wat den naasten smerten, moeite, overlast, verdriet, en bitterheid, kan veröorzaken. *Van dit bose*, moet de Christen *eenen afkeer hebben.* Het Grieksche woord zegt eigenlyk zulk eenen afkeer van iets te hebben, dat men daer voor schrikke en beve. Nu moet een Christen 'er, als het ware, voor schrikken, dat hy zijnen naesten eenige de minste onäengenaemheid zoude aendoen, en

daerom, tegen alle opwellingen van bitterheid in zijn gemoed, waken en ſtrijden.

Het *goede* wijst ons, by wijs van tegenſtelling, naer alles, wat onzen naesten aengenaem en nuttig is, wat hem wezenlyk genoegen en voordeel kan toebrengen. *Dit goede* moet een Christen *aenhangen*, of, gelijk 'er eigenlyk ſtaet, zich aen het goede lijmen, en zich, met zijn gemoed, daer aen dermaten vastgehecht houden, als of men, aen het zelve, gelijmd was. Het zegt, met één woord, „ laet het voor-„ nemen, om uwen naesten wel te doen, voor uw gemoed „ altoos zo beminnelyk zijn, dat u niets, van de dade-„ lyke uitvoering, ook in de moeilykſte gevallen, kunne „ terug houden."

II. *Meer byzonder, moeten de gelovigen hunne mede Christenen, als broeders, liev hebben, vs.* 10, 11.

1. *De hoofdplicht wordt voorgeſteld, vs.* 10ª. *'er*
2. *Worden ettelyke byzonderheden aengewezen, vs.* 10ᵇ, 11.

10. (*q*) Hebt malkanderen hertelick lief met broederlicke liefde. (*r*) Met eere d' een den anderen voorgaende.

11. Zijt niet traegh in 't beneerſtigen. Zijt vyerigh van geeſte. Dient den Heere.

De hoofdplicht is, *hebt malkanderen hartelyk liev, met broederlyke lievde.* — De *broederlyke lievde*, is die lievde, welke de gelovigen, jegens hunne mede Christenen, hebben en beoeffenen, naerdien zy hunne mede gelovigen, als hunne broeders in CHRISTUS, beſchouwen; en hun eene zuivere toegenegenheid des harten toedragen, en, in alle gevallen, gereed zijn, om hunne belangen, naer lichaem en geest, te bevorderen. — Deze broederlyke lievde moet wederzijds en hartelyk zijn; *hebt malkander hartelyk liev, met broederlyke lievde.* Het geevt te kennen, dat de eene Christen den anderen wederzijdsch moet liev hebben, zonder aenneming des per-

(*q*) Eph. 4 : 2. Hebr. 13: 1. 1 Petr. 1: 22. ende 2: 17. (*r*) Phil. 2: 3. 1 Petr. 5: 5.

persoons, zonder onderscheid van rang en aenzien, en dat 'er, in de onderlinge lievde der gelovigen, eene hartelyke tederheid, eene oprechte toegenegenheid, moet gevonden worden, zoortgelyke als 'er, onder bloedverwanten, plaets heeft. Trouwens moeten de gelovigen elkanderen beminnen, als menschen, hoe veel te meer dan, als geestelyke bloedverwanten, die, door eene dubbele betrekking, aen elkanderen verbonden zijn.

Deze broederlyke lievde moet zich, in de byzonderheden, openbaer maken.

Het eerste bewijs daer van moet hier in bestaen, dat de Christenen elkanderen, met eergeving, voorgaen en voorkomen; *met eere, de een den anderen voorgaende.* De eer is hier eene inwendige hoogächting, welke, met woorden, gebaerden, en daden, betoond wordt; *de een gaet den anderen voor, met eer,* wanneer de eene Christen, in dit geval, een voorbeeld is, voor eenen anderen, wanneer elk alle trotschheid en eerzucht aflegt; het verëeringswaerdige, het welk in eenen anderen is, opmerkt; en zijnen broeder, met eerbewijzingen, zoekt voor te komen, en voorby te streven. — Door dit middel, wordt de broederlyke lievde aengekweekt; trouwens 'er is niets, het welk de gemoederen meer vervreemd; dan kleinächting, en wederzijdsche blijken van achting wekken de onderlinge lievde op.

Er moet eene vlijtige naerstigheid bykomen, om de broederen te verplichten. *Zijt niet traeg in het benaerstigen,* of, gelijk 'er eigenlyk staet, *in de naerstigheid.* De *naerstigheid* is hier, volgens het verband van zaken, eene yverige uitoeffening van allerlei lievdeplichten, omtrent de broederen, met eenen bestendigen toeleg, om hun, altijd, overäl, en in alle omstandigheden, nuttig te wezen. — In deze naerstigheid, moet men *niet traeg zijn*, alle lusteloosheid en traegheid, in het uitöeffenen der lievdeplichten, verbannen, alle zijne vermogens inspannen, en zich gene gelegenheid laten ontsnappen, om den broederen van dienst te zijn.

De yver, in het uitoeffenen der broederlyke lievde, moet, uit het rechte beginsel, voortkomen. *Zijt vurig van*

geest. De *geest* is hier het vernieuwde gemoed der gelovigen, met deszelvs vermogens en werkzaemheden. Het Griekfche woord, door *vuurig* vertaeld, wordt eigenlyk gebruikt van vochten, welke, door de hitte van het vuur, aen het koken geraken, en opbruifchen. De Christenen moeten, als van een inwendig yvervuur, blaken, om hunnen broederen van nut te wezen, en, door alle hinderpalen, henen te breken.

Om des te meer, tot dezen brandenden lievdéyver, te worden aengevuurd, moeten zy *den* HEER *dienen.* — Zommigen verkiezen eene andere lezing, *dient* DEN TIJD, dat is, fchikt u naer den tijd, en de omftandigheden. Maer wy blijven liever, by de gewone lezing, om dat zy, door de oudfte handfchrivten, en overzettingen, bevestigd wordt. Ook ftrookt eene vermaning, om zich naer den tijd te fchikken, zo wel niet, met de vuurigheid van geest; welke, in de lievdeplichten, moet plaets hebben. Voeg 'er by, dat de Apostel, wanneer hy had willen leren, dat men zich, naer den tijd, moest fchikken, en daer door den yver matigen, 'er wel een woordeken van tegenftelling tusfchen beide zoude geplaetst hebben. — In het beöeffenen der lievdeplichten, moeten de Christenen den HEER *dienen*; hunne yver moet Godsdienstig zijn; een hartelyke zucht, om daerin den HEER te dienen, zijnen wil te doen, en Hem te behagen, moet het beginfel en het oogmerk wezen. „ Wanneer „ gy de onderlinge broederlievde, op de rechte wijs, uitöeffent; (wil de Apostel zeggen,) dan zult gy daer door den „ HEER dienen, en Hem behagen."

b. Hierop

b. Hierop volgen zulke bestuuringen, welke betrekking hebben, op tijden van verdrukking, op dat de Christenen zich, in zulk een geval, recht mogten gedragen, en hunne Maetschappy groeien mogt, tot beschaming van de vyanden der waerheid, vs. 12-21.

a. Eerst leert de Apostel, wat zy te betrachten hadden, vs. 12-18.

1. *Om recht te verkeren, onder de verdrukkingen, vs.* 12-15.

-. *Voor zich zelven, vs.* 12.

--. *Omtrent verdrukte broederen, vs.* 13.

---. *Omtrent de vervolgers, vs.* 14.

----. *Omtrent alle menschen in het gemeen, vs.* 15.

2. *Om de verdrukkingen, zo veel het mogelyk was, te vermijden, vs.* 16-18. *Daer toe moesten zy eenige plichten betrachten.*

-. *Omtrent elkanderen, vs.* 16.

--. *Omtrent de vervolgers, vs.* 17[a].

---. *Omtrent alle menschen, vs.* 17[b], 18.

12. (*s*) Verblijdt u in de hope. Verwacht, met lijdzaemheid, alles wat God u, in zijn woord, beloovd heeft; zo met betrekking tot het tegenwoordig, als het volgend leven. Verblijd u, in het voorüitzicht der vervulling van alle Gods belovten; zo doende zullen uwe harten gesterkt worden, in tijden van zwarigheid; immers God heeft beloovt, dat alles u ten goede zal medewerken, en dat hy het lijden, om zijnen naem, in de eeuwige heerlykheid, rijkelyk vergoeden zal. (*t*) Zijt geduldigh en *standvastig*, in de verdruckinge; onderwerpt u, aen alle Gods wegen, hoe onäengenaem zy ook, voor vleesch en bloed, wezen mogen, met een kinderlyk vertrouwen; wordt 'er niet verdrietig, of moedeloos onder; bediend u niet, van ongeoorloovde middelen, om de verdrukkingen te ontwijken, maer zijt volstandig tot den einde toe, tot dat God, op de

(*s*) Rom. 15: 13. 1 Thess. 5: 16. (*t*) Hebr. 10: 36. ende 12: 1. Jac. 5: 7.

eene of andere wijs, uitkomst geve. Hier door zult gy, in de hoop, worden opgebouwd, vergel. Kap. V: 3-5. (*v*) Volherdet in den gebede, houd 'er onvermoeid in aen, offchoon de verhoring uitgefteld worde; fmeekt, zonder moede te worden, dat God, op zijnen tijd, en op zijne wijs, uitkomst geve, en dat Hy u, onder de verdrukking, beware voor moedeloosheid.

13. (*x*) Deelt naer uw vermogen, blymoedig mede tot de behoeften en het levensönderhoud der heylige, die, door de verdrukking, van alles beroovd, en tot armoede vervallen zijn; neemt deel, in hunne ongelegenheden, en merkt dezelve aen, als uwe eigene noden. (*y*) Tracht nae, en legt u yverig toe, op herbergfaemheyt, voorziet de vreemde broeders, die, om de belijdenis der waerheid, beroovd en verjaegd zijn, van huisvesting, en alles, wat zy, tot onderhoud, en verkwikking, nodig hebben.

14 (*z*) Segentfe die u vervolgen, die u allerlei verdriet en kwelling aendoen, en 'er zich, uit een beginfel van vyandfchap tegen het Euangelie, op toe leggen, om u van eer, goed, en leven, te beroven; vergeld geen kwaed, met kwaed, maer wenscht hun, uit een toegenegen hart, alle wezenlyk goed toe, voor tijd en eeuwigheid; fegent ende en vervloeckt niet, al wordt gy nog zo zeer mishandeld.

15. Verblijdt u met den blijden; ontmoet gy iemand, die zich verheugd, over zijnen voorfpoed, neemt een hartelyk deel, in zijne blijdfchap, als of dat goede u zelven was te beurte gevallen; ende weent met den weenenden, vind gy iemand, die, over het een of ander onheil, bedroevd is, neemt een gevoelig aendeel, in zijne treurigheid.

16. (*a*) Weeft eensgefint onder malkanderen, hebt eenerlei gevoelens, omtrent de wezenlyke grondwaerhe-

(*v*) Luc. 18: 1. Ephef. 6: 18. Coloff. 4: 2. 1 Theff. 5: 17. (*x*) 1 Cor. 16: 1. (*y*) Hebr. 13: 2. 1 Petr. 4: 9. (*z*) Matth. 5: 44. 1 Cor. 4: 12 (*a*) Rom. 15: 5. 1 Cor. 1: 10. Philipp. 2: 2. ende 3: 16. 1 Petr. 3: 8.

heden, omtrent het gene, volgens Gods wet, al of niet geöorloovd is, omtrent het gene Gods eer, en den opbouw der Gemeente, raekt; zonder dit zullen 'er partyschappen, verdeeldheden, en scheuringen ontstaen, en de vyanden der waerheid zullen daer uit wederom gelegenheid nemen, om u te verächten en te vervolgen. (*b*) En tracht niet nae de hooge dingen, naer ambten en bedieningen, welke uwe vermogens, bekwaemheden, staet, of rang, te boven gaen, maer voegt u tot de nedrige, en stelt u gelijk, aen zulken, die nederig zijn van gemoed, staet, en leven. En zijt niet wijs by uselven, voed gene hoogmoedige gedachten, van u zelven, en uwe bekwaemheden, als of gy, boven anderen, gerechtigd waert; om, naer hoge dingen, te trachten.

17. (*c*) Vergeldet niemant, uit wraekzucht, quaet voor quaet, maer verdraegt het ongelyk zachtmoedig, en zijt verzoenbaer jegens de zulken, die u beledigen. (*d*) Besorgt en behartigt altoos 't gene eerlick, betamelyk, en deugdzaem is, voor en jegens alle menschen, in alle omstandigheden, en betrekkingen, op dat boosäertige lieden nimmer eenige schijnbare aenleiding hebben mogen, om kwaed van u te spreken.

18. (*e*) Indien en zo veel het mogelick is, so veel in u is, houdt vrede met alle menschen, vermijd alles, wat den vrede verstoren kan, en, zo de vrede verstoord is, laet dan niets onbeproevd, om denzelven te herstellen; alleenlyk zulke gevallen uitgezonderd, in welke de waerheid, de heiligheid, het geweten, of de eer van God, het niet toelaten.

II. *Daerna leert de Apostel, wat de Christenen, onder de verdrukking, te vermijden hadden, vs. 19-21.*

1. *Hy veröordeelt de wraekzucht, vs. 19. en*
2. *Prijst een tegen overgesteld gedrag aen, vs. 20, 21.*

19. (*f*) En wreeckt uselven niet, beminde, welke

(*b*) Spr. 3: 7. Jes. 5: 21. (*c*) Spr. 20: 22. Matth. 5: 39. 1 Cor. 6: 7. 1 Thess. 5: 15. (*d*) 2 Cor. 8: 21. 1 Petr. 2: 12. (*e*) Marc. 9: 50. Hebr. 12: 14. (*f*) Matth. 5: 39. Luc. 6: 29.

ik, als mijne broederen in CHRISTUS, hartelyk liev heb, **maer geeft den toorne** van uwen vyand **plaetse**; bied hem genen tegenstand, maer onderwerpt u, aen de uitwerkselen van zijne gramschap: **Want daer is** Deut. XXXII: 35. **geschreven, (g) My [*komt*] de wrake [*toe*]: ick sal 't vergelden, segt de Heere.**

De woorden, welken PAULUS, met eene kleine verandering, ter opheldering dienende, aenhaelt; behelzen eene betuiging van den Allerhoogsten Richter, in wiens post en werk niemand treden mag: *Mijne*, zegt Hy, *is de wraek*: „ het is mijn post, om alle mishandelingen, welke de eene „ mensch den anderen aendoet, te straffen, en niemand „ denke, dat zulke mishandelingen ongestraft zullen blijven; „ *Ik zal het vergelden*, ik zal die beledigingen, naer ver„ diensten, en, volgens de wet der wedervergelding, straf„ fen, het zy door de burgerlyke Overheid, het zy in den „ weg van mijne voorzienigheid."

20. (h) Indien dan uwen vyant hongert, so spijsigt hem: indien hem dorst, so geeft hem te drincken. Want dat doende sult gy kolen vyers op sijn hooft hoopen.

Gy zult kolen vuurs op zijn hoofd hoopen. — Dit is een spreekwoordelyk gezegde, ontleend uit Spreuk. XXV: 21, 22. *Vuurige kolen* zijn hier kennelyke blijken van eene vuurige en blakende lievde, vergel. vs. 11. Het is derhalven, als of de Apostel zeide: „ wanneer gy uwen vyand, in „ zijnen nood en verlegenheid, te hulp komt; zult gy hem „ als overladen, met kennelyke blijken van eene vuurige en „ blakende lievde, daer door zal zijn hart verzacht, en zijn „ hoofd gelenigd worden, gelijk het vuur zelvs het yzer „ vermurwen kan."

21. En wort van het quaet niet overwonnen; wanneer u eenig onheil bejegent; het welk u tot wraekzucht, omtrent hem, die het u aendoet, zou kunnen verwekken, laet u dan, door die ongeregelde hartstocht, niet overheerschen; **maer overwint het quaet door het goet**; gedraegt

(g) Deut. 32: 35. Hebr. 10: 30. (h) Spr. 25: 21. Matth. 5: 44.

draegt u, onder alle mishandelingen, mannelyk en heldhaftig, om, in de kracht van uw geloov, en door lijdzaemheid, over uwe onstuimige drivten te zegepralen. Van deze heldhaftigheid zult gy dan vooräl blijken geven, wanneer gy de boosheid van uwen vyand, met lievderijke weldadigheid, beantwoord.

HET XIII. KAPITTEL.

A. Hier handelt de Apostel, over de plichten, welken de Christenen, als burgers, jegens de Overheid, en andere leden der maetschappy betrachten moeten.

a. De plichten der Christenen, als burgers, omtrent de Overheid, worden voorgedragen, vs. 1-7.

a. Deze plichten zelve vinden wy vs. 1-5.

1. Zy worden, op zich zelve beredeneerd, vs. 1-4.

—. De hoofdplicht zelvs wordt voorgesteld, vs. 1ᵃ. en

— —. Nader aengedrongen, vs. 1ᵇ-4.

/. Uit den oorsprong en aenstelling der burgerlyke Regering, vs. 1ᵇ, 2ᵃ.

//. Uit het gevaerlyke van de ongehoorzaemheid aen de Overheden, vs. 2ᵇ.

///. Uit het oogmerk, waertoe de burgerlyke Regering is aengesteld, vs. 3-4.

†. Ten opzichte van de gehoorzame burgeren, vs. 3, 4ᵃ.

††. Met betrekking tot de wederspannige, vs. 4ᵇ.

2. Uit dit alles wordt het besluit opgemaekt, vs. 5.

b. By wijs van gevolgtrekking, wordt, uit al het beredeneerde, eene vermaning afgeleid, vs. 6, 7.

1. (a) ALle ziele, elk een mensch, van wat geboorte, rang, jaren, en kunne hy ook wezen

(a) Tit. 3: 1. 1 Petr. 2: 13.

moge, zonder eenige uitzondering, zy den Machten en de Overheden van onderscheidene rangen, welke het bestuur van den Burgerstaet in handen hebben, en over [*haer*] gestelt zijn, in onderdanigheid en gehoorzaemheid, onderworpen, al belijden de Regerers eenen anderen Godsdienst, en al geven zy onaengename bevelen, alleenlyk met die bepaling, dat hunne voorschrivten, met Gods wet, niet strijdig zijn, vergel. Hand. IV: 19. Buiten dit geval, moet men gene uitzondering maken, vergel. 1 Petr. II: 13-15. (*b*) Want daer en is geen burgerlyke Macht dan van Godt; God wil zeer wijsselyk, dat 'er eene ondergeschiktheid, onder alle zijne schepselen, en derhalven ook in de menschelyke maetschappy, plaets hebbe; op dat alles, met orde geschiedde; ende de Machten die daer zijn, hoe zeer in rang, aenzien, gezach, en vermogen, onderscheiden, die zijn van Godt geordineert. De burgerlyke Regering is derhalven van eene Goddelyke instelling, en alle Overheden, welke 'er zijn, ook de tegenwoordige Keizer Nero, zijn van God, in den weg van zijne allesbestuurende Voorzienigheid, aengesteld.

2. Also dat die hem tegen de Macht stelt en zich, tegen het gezach der burgerlyke Overheid, aenkant; de ordinantie en wijze schikkingen Godts wederstaet: ende diese wederstaen, sullen over haerselven een oordeel halen, en het hunne eigene moetwilligheid te danken hebben, dat zy, door de Overheid, gestraft worden. De burgerlyke Regeering is derhalven van eene Goddelyke instelling, en het is zeer gevaerlyk haer ongehoorzaem te wezen.

3. Ook is de burgerlyke Overheid, tot zeer gewichtige einden, aengesteld. Want de Overste en zijn, volgens den aert en het oogmerk van hun ambt, niet [*tot*] een vreese den goeden wercken, en die zich, als burgers, wel gedragen, hebben hunne straffen geenszins te duchten, maer den quaden daden is de straf bedreigd. Wilt gy nu de Macht niet vreesen, en gerust, in den burgerstaet,

(*b*) Spreuck. 8: 15. Dan. 4: 32.

ſtaet, leven? doet het goede, ende gy ſult lof en goedkeuring van haer hebben.

4. Want, van welken verhevenen rang, en van hoe groot gezach de burgerlyke Overheid ook wezen moge, ſy is evenwel ſlechts Godts dienareſſe, om de rust en goede orde, in de menſchelyke Maetſchappy, te bevorderen, u ten goede, tot uw voordeel, om u een gerust leven te verſchaffen. Maer indien gy quaet doet, en zulke misdaden begaet, waer door de openbare rust en veiligheid geſtoord wordt: ſo vreeſt voor de ſtraffen, welke de Overheid, als Gods plaetsbekleedſter, uitöeffent: want ſy en draegt het ſweert niet te vergeefs, het is haer gegeven, om de kwaeddoeners te ſtraffen. Want ſy is Godts dienareſſe, welke zijne plaets, als Richter, op de aerde bekleed, en een wreeckſter tot ſtraffe den genen die quaet doet.

5. Daerom is 't noodigh en plichtmatig, aen de burgerlyke Overheid, onderworpen te zijn, niet alleenlick om der ſtraffe, maer oock om der conſcientie wille, om dat God, die de orde bemint, het zo bevolen heeft.

6. Want daerom, en op die gronden, welkén ik zo even heb aengewezen, betaelt gy oock ſchattingen, en zijt gy verplicht, de lasten op te brengen; want ſy, die de ſchattingen vorderen, gelijk ik gezegd heb, dienaers Godts zijn in dit ſelve gedueriglick beſigh zijnde, dat zy het algemene nut bevorderen.

7. (c) So geeft dan een yegelick dat gy ſchuldigh zijt, al had gy gelegenheid, om de ſchattingen te verkorten, ſchattinge, dien gy de ſchattinge: tol, dien gy den tol: vreeſe of *toegenegenheid*, dien gy de vreeſe of toegenegenheid, eere en blijken van achting, dien gy de eere en blijken van achting [*ſchuldigh zijt*]

Deze les was eene uitnemende verdediging van de leer des Christendoms, om de ganſche waereld te overtuigen, dat zy, voor den Burgerſtaet, hoogst voordeelig zy, en dat 'er gene

(c) Matth. 22: 21.

betere burgers wezen kunnen, dan ware Christenen. — De Apostel had ook gewichtige redenen, om, op deze plichten, nader aen te dringen. Onder de Christenen van dien tijd, waren vele bekeerde Joden, die, in dat vooröordeel, waren opgevoed, dat men, aen Heidensche Overheden, gene onderdanigheid verschuldigd was; en, onder de bekeerde Heidenen, waren 'er ook, die zich verbeeldden, dat zodanig eene onderdanigheid, met de Christelyke vryheid, niet bestaenbaer ware.

b. Hierop volgen de plichten der Christenen, als burgers, omtrent elkanderen, vs. 8-14. Zy worden, tot twee hoofdzoorten, gebracht.

a. De onderlinge lievde, vs. 8-10, welke plicht

1. Wordt voorgedragen, vs. 8ª. en

2. Aengedrongen, vs. 8ᵇ-10.

b. Eenen betamelyken wandel, vs. 11-14.

1. De grond van dezen plicht wordt vooräf aengewezen, vs. 11, 12ª.

2. Daer op wordt de vermaning gebouwd, vs. 12ᵇ-14.

—. Zy wordt zinbeeldig voorgedragen, vs. 12ᵇ.

— —. Meer eigenlyk verklaerd, vs. 13, 14.

/. Ten aenzien van het gene men moet nalaten, vs. 13.

//. Met opzicht tot het gene men te betrachten heeft, vs. 14.

8. En zijt niemant yet schuldigh, betaelt eenen iegelyken, wat gy hem schuldig zijt; kwijt u, omtrent uwe medemenschen, in onderscheidene betrekkingen, van uwen plicht; blijvt niemand iets schuldig, dan malkanderen lief te hebben; deze schuld blijvt altoos, en gy kunt denzelven nimmer volkomen afdoen. (*d*) Want die den anderen lief heeft, die heeft de wet vervult, ten aenzien van dat gedeelte, 't welke betrekkelyk is tot onzen naesten.

9. Want alle de byzondere geboden van de tweede ta-

(*d*) Gal. 5: 14. 1 Tim. 1: 5.

tafel der Goddelyke wet, welke ons gedrag, omtrent onzen naesten voorschrijvt, komen, in de hoofdzaek, op lievde neder. Trouwens dit, (*e*) Gy en sult geen overspel doen, Gy en sult niet dooden, Gy en sult niet stelen, Gy en sult geen valsche getuygenisse geven, Gy en sult niet begeeren, ende so daer eenigh ander gebodt is, het welk opzicht heeft, op de plichten, welke wy, omtrent onze medemenschen, betrachten moeten, wort in dit veel beteekenend woort als in een hooftsomme begrepen, [*namelick*] in dit, (*f*) Gy sult uwen naesten lief hebben gelijck uselven.

10. De liefde en doet den naesten geen quaet; een Christen, die de wet der lievde uitöeffent, zal zijnen medemensch, in geen geval, benadelen; maer hem zo veel voordeel toebrengen, als immers in zijn vermogen is. So is dan de liefde, tot onzen naesten, de vervullinge en volbrenging van de tweede tafel der Goddelyke wet, welke de plichten, omtrent onze medemenschen, voorschrijvt.

11. Ende dit [*segge ick te meer*], en dat wy des te sterker, tot het beoeffenen van onderlinge lievde, verbonden zijn, (*g*) dewijle wy de gelegenheyt des tijts weten, dat het de ure en de tijd is, dat wy nu uyt den slaep van zorgeloosheid, waerin wy, in onzen zondigen natuurstaet, verkeerden, opwaken; en blijken geven, dat wy wakker en naerstig zijn, om aen onze verplichting, te beantwoorden: want de saligheyt is ons nu naerder, dan doe wy [*eerst*] geloofт hebben, en bekeerd zijn, wy hebben, zedert den tijd van onze bekeering, meerdere vorderingen gemaekt, in de kennis der zaligmakende waerheden, en naermate onze kennis is toegenomen, is ook onze verplichting des te sterker, naerdien wy ons, met gene onwetenheid, verschonen kunnen, en naermate ons geloov, in kracht, is toegenomen, moeten wy het ook des te meer, in de lievde, openbaer maken.

(*e*) Exod. 20: 13. Deut. 5: 17. Matth. 19: 18. (*f*) Lev. 19: 18. Matth. 22: 39. Marc. 12: 31. Galat. 5: 14. Jac. 2: 8. (*g*) Eph. 5: 14. 1 Thess. 5: 6.

12. (*h*) De nacht van onkunde, vergel. 1 Thesſ. V. 5, in welken wy, geduurende onzen onbekeerden ſtaet, verkeerden, is voorbygegaen, ende de volkomene dagh der aenſtaende zaligheid is naebygekomen. (*i*) Laet ons dan afleggen de wercken der duyſterniſſe, die ondeugden, aen welken wy, in onzen natuurſtaet, verſlaevd waren, nalaten, op zoortgelyk eene wijs, als men een oud kleed aflegt, ende aendoen de wapenen des lichts, door ons te gedragen, gelijk het menſchen betaemt, die, door het Euangelie, en Gods Geest, verlicht zijn.

13. Laet ons als in den dagh, gelijk het verlichte Christenen betaemt, (*k*) eerlick wandelen, en behoorlyk gedragen, zo omtrent de Overheden, als omtrent onze medeburgeren, (*l*) niet, gelijk waereldsgezinde menſchen plegen te doen, in braſſeryen ende dronckenſchappen, (*m*) niet in ſlaepkameren ende ontuchtigheden, en allerlei zoort van onkuischheid, of eenige andere boosheden, welke, door de werkers der ongerechtigheid, in den donkeren nacht, gepleegd worden, (*n*) niet in twiſt ende nijdigheyt:

14. (*o*) Maer doet aen den Heere Jeſum Chriſtum, om, met die deugden, welken Hy, in zijn ganſche gedrag onder de menſchen, heeft uitgeöeffent, als met een kostbaer kleed, vercierd te zijn, (*p*) ende en verſorgt het vleeſch niet tot begeerlickheden, maer draegt zorg, dat uwe ongeregelde lusten niet ontſtoken of aengeprikkeld worden.

(*h*) 1 Theſſ. 5: 5. (*i*) Col. 3: 8. (*k*) Phil 4: 8. 1 Theſſ. 4: 12. (*l*) Luc. 21: 34. 1 Theſſ. 5: 6. (*m*) 1 Cor. 6: 10. Eph. 5: 5. (*n*) Jac. 3: 14. (*o*) Gal. 3: 27. (*p*) 1 Petr. 4: 11.

HET XIV. KAPITTEL.

γ. Eindelyk ſpreekt de Apostel, van zulke plichten, welken de ſterkgelovigen, jegens de zwakken, betrachten moesten, Kap. XIV: 1.— XV: 13.

ER waren ook in de Gemeente te Rome, geſchillen ontſtaen, zeer nadelig, zo voor de uitbreiding van het Euangelie, als voor de beöeffening der ware godzaligheid. Zommigen der Roomſche Christenen waren, voor hunne bekering tot het Christendom, Joden, en anderen Heidenen geweest. De meeste der eerstgemelden beweerden, dat zy nog het onderſcheid der ſpijzen, en de Feestdagen, in de wet voorgeſchreven, moesten waernemen. De bekeerde Heidenen daeräntegen, hielden de ſchaduwwet niet alleen voor afgeſchaft, maer veräcthten zelvs de anderen, als onkundige lieden. Dit was eene bron van twist en van verwijdering geworden, tusſchen de Christenen te Rome. Om dit kwaed, waer van de allernadeligſte gevolgen te duchten waren, tegen te gaen, en uit den weg te ruimen:

a. Toont de Apostel eerst aen, dat dit verſchil van begrippen de harten niet verwijderen, noch de broederlyke lievde verſtoren moest, Kap. XIV: 1-12.

b. Daerna dat men geen misbruik maken moest, van de Euangeliſche vryheid, Kap. XIV: 13.— XV: 13.

a. Het eerſte ſtuk behelst twee vermaningen, welke, met nadrukkelyke drangredenen, worden aengebonden, vs. 1-12.

a. Dat de ſterkgelovigen de zwakken, met toegenegenheid verdragen moesten, vs. 1-4.

1. De vermaning wordt voorgeſteld vs. 1, 2, en

2. Aengedrongen, uit aenmerking, dat niemand recht en macht hebbe, om zijne mede Christenen te oordeelen, vs. 3, 4.

1. Den genen nu die ſwack is in 't geloove, wiens

kennis, en daer uit voortvloeiende overreding des gemoeds, omtrent het gene de Christelyke leer van hem vordert, en wat hy doen en laten moet; den zodanigen neemt aen in uwe broederlyke verkering, verdraegt zijne zwakheden, met geduld; komt dezelve, met vermaningen, raedgevingen en besturingen, te hulp; [*maer*] evenwel niet tot twistige t' amensprekingen, om hem, over zijn minder doorzicht, te hekelen en te bespotten.

2. 'Er zijn onder u, die zich ten vollen verzekerd houden, dat thans alle onderscheid van spijzen zy wechgenomen, en dat het hun geöorloofd zy, van alles vryelyk te eeten. De eene gelooft wel dat men alles, zonder onderscheid, eten magh, maer die swack is, die dat doorzicht niet heeft, en nog vreest, voor wettische veröntreiniging, eet moeskruyden.

De moeskruiden, welke ook, en waer gegroeid, waren alle rein; integendeel van vleesch, het welk, of schoon van een rein dier, evenwel konde veröntreinigd worden, of door de manier van slachting, of wanneer het dier, aen de afgoden, geöfferd was: hier omtrent konden de Joden, onder de Heidenen verkerende, niet altoos zeker zijn. De Christenen, uit de Joden oorsprongelyk, die, in den gezegden zin, nog zwak waren, aten eenvouwig moeskruiden, wanneer zy, by hunne medebroeders uit de Heidenen, ter maeltijd waren, uit vrees, dat zy, vleesch eetende, zouden veröntreinigd worden.

3. (*a*) Die daer vryelyk eet, van alles, wat hem wordt voortgezet, allerlei vleesch, zo wel als moeskruiden, gelovende, dat het onderscheid van spijzen nu gene plaets meer hebbe, en verachte hem niet die niet van alles, en voorät geen vleesch eet, wegens de zwakheid van zijn geloov, ende die niet en eet van het gene waer uit eene wettische onreinigheid ontstaen kan, veráchte en oordeele hem niet die daer vryelyk van alles eet, zonder eenig onderscheid te maken: want Godt heeft hem, den laetsten, zo wel als den eersten, tot zijnen dienstknecht, en tot zijn eigendom, in gunst en lievde, aengenomen.

4. Wie

(*a*) Col. 2: 16.

4. (*b*) Wie zijt gy dan, die eenes anderen huysknecht oordeelt? wat recht hebt gy, om het doen en laten van eenen anderen dienstknecht te beöordelen? en zoudt gy dan vryheid hebben, om over eenen, welken de Heer, tot zijnen dienstknecht, heeft aengenomen, te oordelen in zaken, waerin hy de overreding van zijn gemoed opvolgt? Hy ſtaet, ofte hy valt ſijnen eygen heere, hy is voor rekening van zijnen heer, aen welken hy toebehoort, en de heer heeft alleen recht, om, over het doen van zijnen knecht, te oordeelen; doch hy ſal vaſtgeſtelt, in zijn geloov en in de belijdenis der grondwaerheden, bevestigd worden: want Godt is machtigh en gewillig hem daerin vaſt te ſtellen. Zou derhalven de eene Christen den anderen, om zijne verſchillende denkwijs, niet in lievde aennemen? hoe ongelykformig zou zulk een beſtaen en gedrag aen God wezen?

Hy ſtaet of valt zijnen eigenen Heere. — Zommigen nemen dit, voor het behouden of verliezen van de gunst zijnes Heeren; en dan is de zin, in verband met het vorige: „ wat matigt gy u aen, om uwen mede Christen, die in begrip- „ pen van u verſchilt, omtrent het gene men al of niet mag „ eeten, en van den Heer der Kerke is aengenomen, te „ beöordelen? ſtaet hy, wegens zijn doen en laten, in de „ gunst des Allerhoogſten, dit moogt gy hem niet benijden; „ of, geraekt hy deswegens, by zijnen Heer, in ongenade, „ dan moet gy hem aen zijnen Richter, overlaten, dan past „ het u niet, hem te beöordelen." — Anders kan men het *ſtaen* en *vallen*, in eenen richterlyken zin nemen, voor vryſpreken of ſchuldig verklaren, en dan zou des Apostels mening deze zijn: „ wie zijt gy, die, in dit geval, over „ uwen mede Christen oordeelt? Het ſtaet alleen aen zijnen „ Heer, om hem deswegens vry te ſpreken of ſchuldig te „ verklaren." — Eindelyk zou men nog het *ſtaen* of *vallen* kunnen opvatten, voor wel of kwalyk doen, zo dat de Apostel zou willen zeggen: „ het zy uw mede Christen, in het

(*b*) Jac. 4: 12.

„ bedoelde geval, wel doe, of kwalyk handele; dit raekt
„ zijnen Heer, aen dezen alleen is hy 'er rekenschap van
„ verschuldigd. — Alle deze opvattingen, hoe verschillende ook, komen, in de hoofdzaek, op het zelvde neder.

b. De tweede vermaning is deze, dat elk, ten aenzien der heilige dagen, zijne eigene overtuiging volgen moest, en eenen anderen niet veröordeelen, vs. 5-12.

1. De vermaning zelve vinden wy vs. 5.

5. (*c*) D'een acht wel den [*eenen*] dagh, oordelende, dat de ééne dag, volgens de wet van MOSE, heiliger zy dan de andere, en meer geschikt, tot den dienst van God; maer de andere acht alle de dagen [*gelijck*], en oordeelt, dat zy alle even heilig zijn, om dat alle onderscheid, zo van dagen, als spijzen, welke onder de wet van MOSE, plaets had, nu geheel is wechgenomen. Een yegelick zy in sijn eygen gemoet ten vollen versekert, en volge, hier in, het licht van zijne eigene overtuiging, en niemand veröordele eenen anderen.

Anderen zijn van gedachten, dat de Apostel hier het oog hebbe, op het onderscheid der dagen, niet met betrekking tot den openbaren Godsdienst, maer alleen ten aenzien van het vleesch eeten op dezelve, waer van men zich, naer het oordeel van zommigen, op zekere dagen, onthouden moest. — Maer 'er wordt vs. 6. uitdrukkelyk gesproken, van dagen al en niet waer te nemen; en de bekeerden uit de Joden waren van gevoelen, dat de Sabbathen en andere Feesttijden, heiliger waren, dan andere dagen, en nog steeds moesten waergenomen worden, vergel. Gal. IV: 10. Col. II: 16.

(*c*) Gal. 4: 10. Col. 2: 16.

2. De-

a. Deze vermaning wordt aengedrongen, vs. 6-12.

—. Om dat zy, die de zaek, op verschillende wijzen, begrepen, beide, uit een goed inzicht, werkten, vs. 6-8.

——. Om dat zy het oordeel moesten overlaten, aen den Richter van levenden en van doden, voor welken wy allen verschijnen zullen, om rekenschap van onze daden te geven, vs. 9-12.

6. Die den dagh waerneemt, en zich, op denzelven, van alle gewone bezigheden onthoudt, die neemt [*hem*] waer den Heere, hy doet het, uit een Godvruchtig beginsel, om den Heer te dienen, en daer toe des te beter in staet te zijn, ende die den dagh niet waer en neemt, die neemt [*hem*] niet waer den Heere, om dat hy zich verzekerd houdt, dat de Heer het hem niet bevolen hebbe. Die daer vryelyk van alles eet, zo wel op de feest- als op andere dagen, die eet [*sulcks*] den Heere, ter eere van en met dankzegging, aen den opperften Weldoener: (*d*) want hy danckt Godt, voor het genot van zijne goede gaven, ende die, op de feestdagen, zekere spijzen niet en eet, die en eet [*sulcks*] den Heere niet, hy onthoudt 'er zich van, om des Heeren wil, ende hy danckt Godt, dat hy zijne gaven, op andere dagen, van goeder harte, gebruiken mag. Beide werken derhalven, uit een Godvruchtig beginsel; hoe onbetamelyk zou het dan wezen, dat de een den anderen deswegens veröordeelde, en dat in eene zaek, welke, in zich zelve, onverschillig is?

7. Niemand denke, dat het grondbeginsel, uit het welk zulk een verschillend gedrag voortvloeit, eer hoogmoed, bygeloov of eigenzinnigheid zy, dan de zucht tot Gods eer. (*e*) Want niemant van ons, welken de Heer heeft aengenomen, verg. vs. 3, die zich, door het geloov, in CHRISTUS, aen God en

(*d*) 1 Cor. 10: 31. 1 Tim. 4: 3. (*e*) 1 Cor 5: 15. Gal. 2: 20. 1 Thess. 5: 10. 1 Petr. 4: 2.

zijnen dienst van harte heeft overgegeven, hoe verschillend hy ook, in het gemelde geval, uit overreding van zijn gemoed handelen moge; *niemand van ons* en leeft hemselven, volgens zijn eigene goeddunken, zijn eigen gemak, genoegen of eer bedoelende; dit alles hebben wy verzaekt, om des Heeren te zijn, en Hem te dienen; ende niemant en sterft hemselven. Gelijk wy niet, als onze eigene heren en meesters, leven, maer als dienstknechten van God, aen welken wy alleen en van alles rekenschap verschuldigd zijn, zo sterven wy ook niet, naer onze willekeur, maer dan, wanneer onze Heer ons opëischt, om, voor Hem, ter verántwoording gesteld te worden.

8. Want het zy dat wy leven, wy leven den Heere, onze gansche handel en wandel is, aen den Heer en zijnen dienst, toegewijd, om, in alles, zijne eer te bevorderen; het zy dat wy sterven, wy sterven den Heere, als zijne dienstknechten, om God, zo wel in en na onzen dood, als in ons leven, te verheerlyken. Het zy dan dat wy leven, het zy dan dat wy sterven, wy zijn des Heeren. Wy zijn, beide in leven en in sterven, zijne dienstknechten. Mag nu niemand eenen anderen dienstknecht beöordelen, en zijn wy alle dienstknechten van God, dan moeten wy ook elkanderen niet beöordelen, voorál niet in zaken, welke in zich zelve onverschillig zijn. Trouwens dan zouden wy ons dat recht aenmatigen, het het welk onzen gemeenschappelyken Opperheer alleen toekomt, aen welken wy alle rekenschap zullen moeten geven.

9. Want daer toe is Christus oock onder anderen, als Borg voor zondaren gestorven, ende opgestaen, ende weder levendigh geworden, hebbende een onvergangelyk leven aengenomen, op dat hy, in den groten dag der algemene verántwoording, beyde over doode ende levende heerschen soude, en zich openbaer maken, als Heer van beide.

10. Maer of *derhalven* gy, wat oordeelt gy uwen broeder, als of gy heer en richter waert, over uwe mede Christenen? Wie heeft u macht en recht gegeven, om uwen broeder, die met u, in denzelven rang, en in eene gelijke

be-

betrekking, ſtaet, en meent, dat alle onderſcheid van ſpijzen en dagen nu zij wechgenomen, lievdeloos te veröordelen, als of hy zich, aen verſmading van God en zijne wetten ſchuldig maekte? Of oock gy, die u, van de ſchaduwächtige wetten, ontſlagen houdt, wat veracht gy uwen broeder, die zwakker is, en zich, aen die willekeurige plechtigheden, nog verplicht rekent. Niemand treede, in het ambt van den opperſten Richter: (*f*) Want wy ſullen alle voor den Rechterſtoel Chriſti geſtelt worden, om, aen onzen gemeenſchappelyken Heer, van alles rekenſchap te geven.

11. Want daer is geſchreven, in de Godſpraek van Jeſaia, Kap. XLV: 23. (*g*) Ick leve, ſegt de Heere: voor my ſal alle knie buygen: ende alle tonge ſal Godt belijden.

De Apostel brengt de woorden van den Propheet, niet letterlyk, maer zakelyk by, zo nochtans, dat de hoofdbedoeling van den MESSIAS, die in de aengehaelde voorzegging ſprekende inkomt, ten vollen getroffen worde. — De MESSIAS doet hier eene zeer plechtige verklaring, dat alle inwoners der waereld Hem, gewillig of gedwongen, in het openbaer, als hunnen Opperrichter hulde doen, en hunne onderwerping betonen zullen. Maer dit geſchied niet, in de tegenwoordige regering der waereld; derhalven zal het, in de toekomende waereld, plaets hebben, wanneer 'er een algemeen en openbaer oordeel ſtaet gehouden te worden.

12. (*h*) So dan een yegelick van ons, wie hy ook wezen moge, het zy ſterk, het zy zwak, in het geloov, ſal in dien geduchten oordeelsdag, voor hemſelven Gode rekenſchap geven. De een zal niet voor den anderen, maer elk zal voor zich zelven, van zijn eigen doen en laten, rekenſchap geven, of wy, hoofd voor hoofd, als zijne dienstknechten, uit eene volle overreding van ons gemoed, Gods wil hebben zoeken te betrachten. Hoe zeer moet derhalven elk, op zijn eigen bedrijv, letten, wel verre van on-

(*f*) Matth. 25: 31, 32. 2 Cor. 5: 10. (*g*) Jeſ. 45: 23. Phil. 2: 10. (*h*) Pſ. 62: 13. Jer. 17: 10. ende 32: 19. Matth. 16: 27. Rom 2: 6. 2 Cor. 5: 10. Gal. 6: 10. Openb. 2: 23. ende 22: 12.

ze mede Christenen, vooräl met betrekking tot het grondbeginsel van hunne daden, ligtvaerdig te veröordelen?

2. *Wyders leert de Apostel, dat men geen misbruik maken moet, van de Euangeliesche vryheid, vs. 13.— XV: 13.*

3. *De vermaning zelve wordt, by wijs van eene gevolgtrekking uit het vorige, voorgesteld, vs. 13.*

13. Laet ons dan malkanderen niet meer oordeelen: maer oordeelt dit liever, namelick (*i*) dat gy den broeder geenen aenstoot ofte ergernisse en geeft.

In het eerste deel van dit Kapittel, had de Apostel aengewezen, dat alle Christenen, in die stukken, welke zy, uit overreding van hun gemoed, betrachten of nalieten, alleen aen God, als hunnen Heer, rekenschap verschuldigd waren, en dat 'er een algemene oordeelsdag te wachten zy, wanneer CHRISTUS, die verhoogd is, tot eenen Richter van levenden en doden, alle voor zijn vierschaer zal dagvaerden. Hier uit volgde van zelvs, dat de eene Christen den anderen niet lievdeloos moest veröordelen. — De Apostel vervolgt daerom, by wijs van besluit, *laten wy dan malkanderen niet meer oordelen*, dat is: „ wachten wy ons voordäen „ zorgvuldig, om de een den anderen te veröordelen, over „ zaken, in welken elk het licht van zijne eigene overtuiging „ moet opvolgen." Op dat zijne vermaning des te meerderen ingang hebben mogt, sluit hy 'er zich zelven mede in.— Wijders wendt hy zich meer regelrecht, tot de zulken, die dachten, dat het onderscheid van spijzen en dagen geheel gene plaets meer hadde. Tot dezen zegt hy: „ *maer*, wel „ verre van uwen broeder te veröordelen en verächten, *oor-* „ *deelt dit liever*, en betoont, door uwe daden, dat dit „ het oprechte gevoelen uwer harten zy, *dat gy den broeder* „ *geen' aenstoot of ergernis geevt*, dat gy, het zy by het hou- „ den van uwe lievdemaeltijden, het zy by eene andere ge- „ legenheid, door het gebruiken van eenige spijzen, uwen „ zwakken broeder gene ergernis geevt."

II. De-

(*i*) 1 Cor. 10: 32. 2 Cor. 6: 3.

II. *Deze vermaning wordt nader aengedrongen, vs. 14-23.*

1. *Door een voorstel, waerin de Apostel aenwijst, dat het, offchoon het onderscheid der spijzen ten eenemael zy wechgenomen, evenwel met de lievde strijdig zy, van die vryheid gebruik te maken, tot ergernis en nadeel van zijne mede Christenen, vs. 14-18.*

—. *Hy erkent, dat alle onderscheid van spijzen, onder den dag van het Euangelie, zy wechgenomen, vs. 14.*

——. *Hy vertoont, dat elk, die zijnen broeder bedroevt, om der spijzen wil, zich, tegen de wet der lievde, bezondige, en den genen, die buiten zijn, aenleiding geve tot lastering, vs. 15, 16.*

———. *Hy dringt de vermaning aen, vs. 17, 18.*

/. *Uit den waren aert en voorrechten van* CHRISTUS *Koningrijk, vs. 17.*

//. *Uit het gene, voor deszelvs onderdanen, betamelyk en voordelig is, vs. 18.*

14. (*k*) Ik sta, den sterkgeloovigen onder u, volkomen toe, dat 'er thans geen onderscheid van spijzen of dagen meer plaets hebbe, dat een Christen, van alle spijzen, vryelyk eeten moge, en dat de eene dag even zo heilig zy als de ander. Trouwens ik weet, als een Apostel, die den Geest van CHRISTUS heb, ende daer door ben ik zelvs volkomen versekert in den Heere Jesu, dat geen dingh onreyn en is in hemselven; alle schepsel van God is, in zich zelve, rein; alle onderscheid, tusschen reine en onreine spijzen, moet alleen, uit de schaduwächtige wetten, worden afgeleid; en, daer deze nu zijn afgeschaft, is het volkomen geöorloovd, van allerleië spijzen vryelyk gebruik te maken; dan dit moet evenwel, met eenige bepaling verstaen worden. Te weten, die acht yet onreyn te zijn, die zich nog, in gemoede, verplicht rekent, om zommige spijzen, op grond der schaduwächtige instellingen, als onrein te beschouwen, dien is, 't gene hy, als onrein be-

(*k*) Matth. 15: 11. Hand. 10: 15. 1 Cor. 8: 4. 1 Tim. 4: 4.

ſchouwt, in de daed onrein, en hy moet zich daer van onthouden, naerdien elk, volgens de overtuiging van zijn eigen gemoed, behoort te handelen. De bekeerden, uit de Heidenen, merken derhalven op, dat het gene ſtijfhoofdigheid of eigenzinnigheid zy, in de gelovigen uit de Joden, maer hunne verplichting, om zich, van zommige ſpijzen, te onthouden.

15. Maer of *derhalven*, indien uwe broeder, die een Jood is van oorſprong, om der ſpijſe wille bedroeft wort, met ſmert en verôntwaerdiging wordt aengedaen, wanneer hy eenen bekeerden Heiden zulke ſpijzen ziet gebruiken, welken hy, als onrein, beſchouwt, ſo en wandelt gy niet meer nae de wet der liefde, maer gy handelt lievdeloos, met uwen broeder, door hem, in zulk eene geringe zaek, en om eenen mond vol ſpijze, te bedroeven. (*l*) En verderft dien niet met uwe ſpijze, voor welcken Chriſtus geſtorven is.

De laetſte woorden hebben eenige opheldering nodig. — *Men verdervt zijnen broeder*, wanneer men hem of tot zonde verleid, of in gevaer brengt, om van het Christelyk geloov af te vallen. Dit zouden de bekeerde Heidenen, in beide gevallen, met hunne ſpijs doen, wanneer zy daer door aenſtoot en ergernis gaven, vergel. vs. 13. — *Voor welken* CHRISTUS *geſtorven* is. Het is een uitnemend bewijs van CHRISTUS lievde, dat Hy voor zondaren geſtorven is, vergel. Kap. V: 6-8. In deze lievde, heeft CHRISTUS ons ook een voorbeeld ter naervolging gegeven. Maer geheel ſtrijdig handelt iemand, met die lievde, die zijnen broeder, in den gezegden zin, verdervt. Hier wordt derhalven geen eindelyk en eeuwig verderv bedoelt.

16. Dat dan de Christelyke leer, welke uw voornaemſte goed is, ook zijnde de eenige bron van uw heil, niet gelaſtert en worde; en dit zou evenwel, by de zulken, die buiten zijn, het gevolg wezen, wanneer gy, in het gemelde geval, ſtrijdig met de wet der lievde, handelt, en uwen zwakkeren broeder aenſtoot geevt.

17. Want

(*l*) 1 Cor. 8: 11.

17. (m) Want, of *immers*, het Koninckrijke Godts en de bedeeling der Goddelyke genade, aen zijne Kerk, onder den tegenwoordigen dag der vervulling, is niet ſpijſe ende dranck. De voorrechten van deze betere bedeeling beſtaen niet ſlechts in de vryheid, om van allerlei ſpijzen en dranken, zonder onderſcheid, gebruik te maken; maer de meest wezenlyke plichten der onderdanen van dat Gods Rijk, zijn rechtveerdigheyt, ende vrede, ende blijdſchap door den Heyligen Geeſt.

Door de *rechtvaerdigheid* verſtaen zommigen, de rechtvaerdigheid des geloovs, waer door een zondaer voor God, den eeuwigen Richter wordt vrygeſproken, waer van de *vrede* met God het gevolg is, terwijl het getuigenis daer van aen de ziel, *door den Heiligen Geest* eene *blijdſchap* verôorzaekt, welke, voor de waereld, onbekend is. — Dan, offchoon dit alles, in de gelovigen, verönderſteld worde, zal het evenwel, onzes erächtens, volgens het verband van zaken, niet eigenlyk bedoeld zijn. De *rechtvaerdigheid* is hier de gezindheid van eenen Christen, om zich, overëenkomſtig zijne betrekking, jegens allen, voorâl jegens zijne mede Christenen, en overëenkomſtig zijne verplichting, te gedragen; de *vrede* wijst ons naer de poging, om alles te bevorderen, wat de Christelyke eensgezindheid kan voortplanten en bevestigen; en de *blijdſchap* is de bejaging van alles, wat het wezenlyk genoegen, en de ware vreugde van onze mede Christenen, kan bevorderen; alles in afwachting van en *door* de invloeden van *den Heiligen Geest*.

Deze opvatting vordert niet alleen het verband, met het voorgaende, alwaer de Apostel vertoont had, hoe onbetamelyk het zy, zijnen broeder te bedroeven, en aenleiding te geven, dat de leer van het Christendom gelasterd worde, terwijl de ware en echte geſteldheid der onderdanen van het Godsrijk, in de gemelde plichtsbetrachtingen, gelegen is; maer deze verklaring wordt ook begunſtigd, door het gene 'er de Apostel vs. 18. byvoegt.

18. Want die Chriſto in deſe dingen, in de zo

(m) 1 Cor. 8: 8.

evengemelde rechtvaerdigheid, vrede en blijdschap, dient, en die plichten betracht, niet slechts uit een natuurlyk eerlyk beginzel, of uit geveinsdheid, of uit eenig ander verkeerd beginzel, maer uit eene volvaerdige gehoorzaemheid, aen CHRISTUS, als den Koning zijner Kerke; zulk een is Gode welbehagelick, hy draegt de goedkeuring van den Allerhoogsten weg, ende hy is aengenaem alle den weldenkende menschen. Hy stelt zich beproevd, en maekt zich openbaer, als eenen echten Christen. Indien gy bekeerde Heidenen derhalven Gode welbehaeglyk, en aengenaem den menschen wezen wilt, dan moet gy van de vryheid, om allerlei spijzen te mogen eeten, in de tegenwoordigheid van uwe zwakkere broederen, geen gebruik maken.

2. *De Apostel toont wyders aen, hoe de Christenen alles moeten behartigen, het welk ter bevordering van den vrede en de stichting, dienen kan, en tevens dat het een snood misbruik der Christelyke vryheid, omtrent onverschillige zaken, wezen zoude, wanneer men zich daer van, tot aenstoot van zijne broederen, bediende,* vs. 19-23.

—. *De zaek zelve wordt voorgesteld*, vs. 19, 20ª.

— —. *'Er worden twee bedenkingen opgelost*, vs. 20ᵇ-23.

/. *Dat alle schaduwächtige plechtigheden zijn afgeschaft*, vs. 20ᵇ, 21.

//. *Dat elk van de Euangelische vryheid, moest gebruik maken*, vs. 22, 23.

19. So dan, terwijl het zo, met de zaek, gelegen is, laet ons yverig en onvermoeid, door Gods genade najagen 't gene tot den vrede, ende 't gene tot stichtinge onder malkanderen [*dient*]; laten wy ons, op alle mogelijke wijzen, bevlytigen, om dat gene te betrachten, het welk de onderlinge lievde en eensgezindheid kan opwekken, aenkweken en vermeerderen, om het wezenlyk heil van onze mede Christenen te bevorderen; laten wy daerëntegen alles nauwkeurig vermijden, wat eenigszins aenleiding geven kan, tot ergernis, verdeeldheid en verwijdering.

En

20. En verbreeckt het werck Godts niet om der ſpijſe wille; of zou een Christen, door misbruik van de Euangeliſche vryheid te maken, pogingen aenwenden, om het werk des geloovs, het welk God, in eenen zwakkeren broeder, gewrocht heeft, waer het mogelyk, wederom om ver te rukken. Denkt niet, by u zelven, alle ſchaduwächtige plechtigheden zijn afgeſchaft, en derhalven is ook het onderſcheid van reine en onreine ſpijzen geheel wechgenomen. (*n*) Alle dingen, het is waer, zijn wel reyn, en 'er is thans geen onderſcheid meer. Hier van ben ik ten vollen verzekerd, vergel. vs. 14; maer het is quaed, zondig, en ten eenemael ongeöorloovd, den menſche die met, of *door* aenſtoot, van alles vryelyk eet, die, door zijn eeten, zijnen zwakkeren broeder aenſtoot en ergernis geevt.

21. (*o*) Het is goet en Gode aengenaem geen vleesch te eten, noch wijn te drinken, noch [*yet*] waer aen uw broeder hem ſtoot, ofte ge-ergert wort, ofte [*waer in*] hy ſwack is, naerdien deze inſchikkelykheid dient, ter bevordering van den onderlingen vrede en van de ſtichting, vergel. vs. 19.

22. Misſchien zal een ander zeggen; ik ben volkomen verzekerd, dat het onderſcheid van ſpijzen zy wechgenomen, en derhalven is het my niet alleen geöorloovd, allerlei ſpijzen, zonder eenige uitzondering, te eeten, maer zelvs ben ik, op grond van mijne inwendige overreding, verplicht van die vryheid gebruik te maken, en openlyk te betonen, dat ik, in dit ſtuk, meerder doorzicht hebbe, dan anderen. Deze bedenking is van weinig gewicht. Hebt gy, bekeerde Heidenen, geloove, en zijt gy daer van, in uw gemoed, volkomen overreed, dat gy, overëenkomſtig de tegenwoordige bedeling der genade, vryheid hebt, om allerlei ſpijzen, zonder onderſcheid, te eeten; het is wel. Hebt [*dat*] geloov by uſelven voor Godt; maekt van die overreding, voor u zelven en ten uwen nutte, een godvruchtig gebruik; eet vryelyk allerlei ſpijzen, binnen uwe huizen,

(*n*) Tit. 1: 15. (*o*) 1 Cor. 8: 13.

wanneer 'er gene zwakgelovigen by tegenwoordig zijn, die 'er zich aen ergeren. Saligh is hy die hemselven niet en veroordeelt in het gene dat hy voor goet houdt, die zich, in geoorloofde zaken, welken hy als goed en betamelyk beschouwt, zo gedraegt, met betrekking en tot zich zelven en tot anderen, dat hy daer over gene verwijting of een veröordelend geweten by zich zelve hebbe.

23. Maer die twijffelt, of deze en gene spijzen hem wel geoorloovd zijn, indien hy evenwel die spijzen eet, is, by zich zelven en in zijn eigen geweten, veroordeelt, om dat hy niet uyt den geloove [*en eet*], noch volkomen, by zich zelven, overtuigd is, dat hy vryheid hebbe, om die spijzen te gebruiken; (*p*) ende al wat uyt den geloove niet en is, al wat een Christen doet, zonder eene volkomene overtuiging des gemoeds te hebben, dat het hem geoorloovd zy, dat is, hoe onverschillig de zaek ook in zich zelve wezen moge, voor hem zonde, en eene handelwijs, welke den hogen God mishaegt.

HET XV. KAPITTEL.

I. *De Apostel besluit dit gansche stuk, met eene algemene opwekking, om de zwakken te dragen, en het welzijn van anderen te behartigen, vs.* 1-13.

1. *Om de zwakken te dragen, vs.* 1-6.

—. *De opwekking wordt voorgesteld, vs.* 1, 2.

— —. *Aengedrongen door het voorbeeld van* CHRISTUS, *en de leer der heilige schriften, vs.* 3, 4. *en*

— — —. *Met eenen hartelyken zegenwensch, besloten, vs.* 5, 6.

1. (*a*) MAer, of liever *derhalven*, wy die sterck zijn, die meerder doorzicht hebben, in de Euangelische vryheid, en volkomen, in ons geweten, over-

(*p*) Tit. 1: 15. (*a*) 1 Cor. 9: 22. Gal. 6. 1.

overtuigd zijn, dat alle onderscheid van spijzen en dagen een einde hebbe, zijn schuldigh de swackheden der onstercke, die minder doorzicht hebben, en zich daerom ergeren, wanneer wy van die vryheid gebruik maken, te dragen, ons te schikken, naer hunne bekrompene bevattingen, zorg te dragen, dat wy hun gene ergernis geven, ende niet ons selven te behagen, door onze eigene zinnelykheid op te volgen, ons op ons meerder doorzicht te verheffen, en de zwakkeren te verächten.

2. Dat dan een yegelick van ons, wie hy ook zy, en hoe sterk zijne overtuiging, omtrent het geöorloofde van eenig ding, ook wezen moge, [*sijnen*] naesten behage, en zich daer op toelegge, om zich, by zijnen medechristen, te veräengenamen, ten goede, om zijn wezenlyk welzijn te bevorderen, en tot zijne stichtinge en versterking van zijn geloov.

De Apostel sluit zich zelven, in deze opwekking, in, om, aen dezelve, des te meerderen, nadruk by te zetten.

3. Want oock Christus zelvs, die ons een voorbeeld heeft nagelaten, om, in zijne voetstappen, te wandelen, en heeft hemselven, in zijne verkering onder de menschen, niet behaegt, Hy heeft zijn eigen gemak, vermaek en voordeel niet gezocht; maer Hy heeft zich, aen allerlei smerten en verdrietlykheden, gewillig onderworpen, om ons wezenlyk heil te bevorderen, gelijck Ps. LXIX: 10. geschreven is, alwaer de MESSIAS, sprekende ingevoerd, deze betuiging doet, aen God zijnen Vader: (*b*) De smadingen der gene die u smaden, zijn op my gevallen, ik wordt, mishandeld, en ter dood veröordeeld, als of ik U gesmaedt en gelasterd hadde.

4. (*c*) Want, liever *trouwens*, al wat te vooren, in de Boeken van het Oude Testament, geschreven is, dat is tot onser leeringe te vooren geschreven, tot onze onderwijzing en bestuuring, op dat wy door de merkwaerdige voorbeelden van lijdsaemheyt en standvastigheid, onder allerlei mishandelingen, welken wy daer in ontmoeten, ende door de vertroostinge der Schriften, door de

(*b*) Ps. 69: 10. Jes. 53: 4, 5. (*c*) Rom. 4: 23, 24.

troostrijke drangredenen, welke die Schriften opleveren, eene des te sterkere **hope hebben soude**, en in onze gelovige verwachting, versterkt worden. Gevolgelyk moeten wy, met de aengehaelde tael van den MESSIAS, en alle andere uitspraken der Schriften van het Oude Testament, nut doen voor ons zelven. Immers niemand moest daer uit, dat de schaduwächtige plechtigheden zijn afgeschaft, dit besluit trekken, dat de Schrivten van het Oude Testament ons niet meer raken.

5. **Doch** *daerom dan* **de Godt der lijdsaemheyt ende der vertroostinge**, die, door de genade van zijnen Geest, de standvastigheid en de ware vertroosting, in onze harten werkt, **geve u** die gunst en dien zegen, (*d*) **dat gy eensgezint** en lievderyk **zijt onder malkanderen**, zonder dat de een den anderen, om verschillendheid van denkwijs, omtrent het gebruik der spijzen, veráchte, zonder eenige verwijdering van gemoederen, **nae** de leer en voorschrivten van onzen Goddelyken **Christum Jesum.**

6. **Op dat gy** alle te zamen, zo sterkere als zwakkere, **eendrachtelick**, uit één gemoed zo wel, als **met éénen monde**, in uwe gemeenschappelyke gebeden en dankzeggingen, **meugt verheerlicken den Godt ende Vader onses Heeren Jesu Christi.**

2. *De opwekking, om het welzijn van anderen te behartigen, vs.* 7-13.

—. *Werd voorgesteld vs.* 7.

——. *Aengedrongen, uit aenmerking van het gene* CHRISTUS, *aen alle de Christenen te Rome, beide aen Joden en Heidenen, gedaen had, vs.* 8-12.

/. *Aen de Joden, vs.* 8.

//. *Aen de Heidenen, gelijk reeds, door de Propheten, allerduidelykst voorspeld was, vs.* 9-12.

———. *Met eenen hartelyken zegenwensch besloten, vs.* 13.

7. **Daerom neemt malkanderen aen**, in lievde, houdt eene

(*d*) Rom. 12: 16. 1 Cor. 1: 10. Philipp. 2: 2. ende 3: 16. 1 Petr. 3: 8.

eene broederlyke verkering onder elkanderen, verdraegt elkanders zwakheden, en elk beyvere zich, om het wezenlyk welzijn van zijnen broeder te bevorderen, gelijck oock Christus ons aengenomen, en alles gedaen heeft, wat nodig was, om ons wezenlyk gelukkig te maken, tot de heerlickkeyt Godts. De lievderijke Verlosser bedoelde geenszins zijne eigene eer of voordelen, maer alleen de eer van zijnen Vader, en het heil der menschen.

8. Ende ick segge, ik wil dit zeggen, dat de Verlosser een onuitspreekelyk heil, beide aen Joden en Heidenen, heeft toegebracht, dat Jesus Christus een dienaer geworden is der Besnydenisse van wegen de waerheyt Godts, dat die gezegende Persoon niets onbeproevd gelaten hebbe, om het wezenlyk welzijn der besnedene Joden te bevorderen, ten blyke van Gods onfeilbare trouw, op dat hy bevestigen soude de beloftenisse der vaderen, ten einde Gods toezeggingen, aen de Vaderen gedaen, zouden vervuld worden.

9 Ende aen de Heydenen heeft de aenbiddelyke Verlosser gene mindere weldaden bewezen, op dat zy Godt van wegen de barmhertigheyt, aen hun zo kennelyk betoond, souden verheerlicken: gelijck geschreven is, Ps. XVIII: 50, alwaer de MESSIAS, sprekende ingevoerd, tot zijnen Vader zegt: (e) Daerom sal ik u belijden onder de Heydenen, ende uwen name lossingen. Derhalven zouden ook de Heidenen de voorwerpen van Gods barmhartigheid worden.

10. Ende wederom, op eene andere plaets, voorspelt MOSE, dat de Heidenen ook zouden deel hebben, aen die zegeningen, welke eertijds, by uitsluiting, alleen aen de Joden eigen waren. Te weten Deut. XXXII: 43, segt hy, (f) Weest vrolick gy Heydenen met Israël, thans, in eene byzonderen nadruk, sijnen volcke.

11. Ende wederom, op eene andere plaets, zegt Da-

(e) 2 Sam. 22: 50. Psalm. 18: 50. (f) Deuter. 32: 43.

vid, Pſ. CXVII: 1. (*g*) Looft den Heere alle gy Heydenen, ende prijſt hem alle gy volcken. Derhalven zouden ook de Heidenen deelgenoten worden van Gods gunst, en voorwerpen van zijne barmhartigheid.

12. Ende wederom, op nog eene andere plaets, ſegt Eſaias, Kap. XI; 10. (*h*) Daer ſal zijn de wortel Jesſe, de MESSIAS zal, uit het geſlacht van Jesſe, den Vader van Koning David, voorkomen, ende die opſtaet om over de Heydenen te gebieden, Hy zal ſtaen, als een banier, om de Natiën, onder dezelve, te verzamelen, en over de volken te heerſchen; op Hem ſullen de Heydenen hopen, en van Hem, als de oorzaek der eeuwige zaligheid, al hun heil verwachten. Derhalven zou de MESSIAS de bron van zaligheid wezen, niet alleen voor de Joden, maer ook voor de Heidenen. Heeft nu CHRISTUS zo veel gedaen, beide aen Joden en Heidenen, dan zijn wy ook verplicht, om het welzijn van onze medechristenen, het zy zy Joden, het zy zy Heidenen zijn, te behartigen.

13. De Godt nu der hope, die de hoop, door zijne genade, in onze harten gewrocht heeft, vervulle u'lieden met alle blijtſchap, inwendige rust van het gemoed, onderlinge eensgezindheid, lievde, ende vrede in 't gelooven, of door het geloov, het welk de wortel is der blydſchap en der lievde, op dat gy overvloedigh meugt zijn in de hope, en, in uwe blyde verwachting, meer en meer bevestigd worden, door de kracht des Heyligen Geeſts, die in u woont en werkt.

(*g*) Pſ. 117: 1. (*h*) Jeſ. 11: 10. Openb. 5: 5. ende 22: 16.

III. *Hier*

III. *Hier op volgt het besluit van dezen Briev, met twee aenhangselen of naschrivten, Kap. XV: 14 — XVI: 27.*

ℵ. *Het besluit zelve vinden wy Kap. XV:* 14-33.

A. *Eerst geevt de Apostel de redenen op, waerom hy dezen Briev geschreven had, Kap. XV:* 14-21.

A. Ontkennender wijs, niet om dat hy ongunstige vermoedens voedde, van de Christenen te Rome, vs. 14.

B. Stelliger wijs, om dat hy ook, ten hunnen aenzien, aen het oogmerk van zijn Apostelschap, het welk byzonder tot de Heidenen betrekkelyk was, wilde beantwoorden, vs. 15-21.

α. Deze reden wordt in het gemeen voorgesteld, vs. 15, 16.

β. Meer byzonder toont hy zijnen yver en getrouwheid aen, in zijn Apostelschap, onder de Heidenen, vs. 17-21.

a. Uit het getuigenis, het welk hy daer van had by zich zelven, vs. 18, 19ª.

b. Uit de gezegende vruchten van zijne pogingen, vs. 19ᵇ-21.

14. Doch, mijne broeders, gy moet geen verkeerd denkbeeld maken, van het oogmerk, waer toe ik u dezen uitvoerigen Briev geschreven heb. Het is geenszins, om dat ik ongunstige gedachten heb, omtrent uw geloov en uwen wandel. In tegendeel, oock ick selve ben versekert van u, dat gy oock selve, over het algemeen, hoewel eenige zwakkeren onder u gevonden worden, vol zijt van goetheyt en goede geneigdheden, vervult met alle nodige kennisse, zo van de leer des Euangeliums in het algemeen, als van de Christelyke vryheid in het byzonder, zo dat gy machtigh en genoegzaem in staet zijt, om oock malkanderen te vermanen, op te wekken, en bestuuringen te geven.

15. Maer ick hebbe u eensdeels te stoutelicker, met meerdere vrymoedigheid, in dezen Briev, geschreven,

broeders, u als wederom [*dit*] indachtigh makende, om u het gene gy zelve weet, te herïnneren, om de genade die my van Godt gegeven is, uit hoofde van de Apostolifche waerdigheid, waer mede het Gode gunstig behaegt heeft my te bekleden.

16. Op dat ick een dienaer Jefu Chrifti zy, en my, als zodanig, openbaer make, in de prediking van het Euangelie, onder de Heydenen, het Euangelium Godts bedienende, als een Christelyk Priester, op dat de offerhande der Heydenen, die, door mijnen dienst, bekeerd zijn, den Allerhoogften aengenaem worde, geheyligt door de genade werking van den Heyligen Geeft.

De zinneprent is ontleend van den fchaduwächtigen offerdienst. De Apostel ftelt zich voor, als eenen Priester; maer de offerände, welke hy Gode toebracht, was van een veel edeler aert. Hy offerde Gode gene geflachte beesten, maer menfchen, die, uit de Heidenen, door middel van zijne prediking, bekeerd waren. De wettifche offeränden werden, met zout, geheiligd. Maer de offerände, der gelovige Heidenen, was geheiligd, door de genade werking van den Heiligen Geest.

17. So hebbe ick dan ftof tot eenen dankbaren roem in en door Chrifto Jefu, die my kracht geevt, en mijne pogingen voorfpoedig maekt; in die dingen die Godt aengaen, welke den dienst van God betreffen, en zijne eer bevorderen.

18. Want ick en foude niet durven yet feggen, 't welck Chriftus door my niet gewrocht en heeft. Ik zou my niet verftouten, om te zeggen, dat ik, door de genade van CHRISTUS, iets had uitgewerkt, in het bekeeren der Heidenen, indien het niet waerlyk zo was. Ondertusfchen heb ik dit alles niet zo zeer uitgewerkt: want CHRISTUS heeft, door zijne genade, in en door my gewerkt; tot gehoorfaemheyt der Heydenen, met dat gevolg, dat vele Heidenen de leer des Euangeliums zijn gehoorzaem geworden, en geloovt hebben, met woorden, in de prediking

van

van het Euangelie, ende met wercken, in verbasende wonderen.

19. Door kracht van teeckenen ende wonderheden, [*ende*] door de kracht des Geests Godts, die de harten der Heidenen geopent; en, in dezelve, het geloov gewrocht heeft; so dat ick van Jerusalem aen, ende de rontomme liggende landstreken, tot Illyricum toe het Euangelium Christi vervult hebbe.

Illyricum lag, in de uiterste deelen van Griekenland, langs de Adriatische zee. De afstand, tusschen Jerusalem en Illyricum, wordt gerekend op omtrent 350 Duitsche Mijlen. De landen, tusschen beide liggende, had PAULUS doorgereist, om aen de Heidenen het Euangelie te verkondigen.

20. Ende alsoo ziet gy, dat ik seer begeerigh geweest ben, en my daerop byzonder heb toegelegt, om het Euangelium te verkondigen, niet daer Christus reeds genoemt en gepredikt, maer daer Hy nog geheel onbekend was, op dat ick niet op een anders fondament en soude bouwen. Mijne onderneming was derhalven, over het algemeen, des te moeielyker, naermate ik doorgaens de bekeering der Heidenen beginnen moest.

21. Maer, vermits ik doorgaens, in de bekeering der Heidenen, een geheel nieuw werk begonnen heb, kan ik, by ondervinding zeggen, gelijck Jes. LII: 15. geschreven is, (*i*) Den welcken van hem niet en was geboodschapt, die sullen 't sien: ende dewelcke het niet gehoort en hebben, die sullen 't verstaen. Deze voorzegging, welke de bekeering van de Heidenen beschrijvt, die nimmer van het Euangelie gehoord hadden, heb ik ook, voor een gedeelte, helpen vervullen.

(*i*) Jes. 52: 15.

B. Vervolgens bericht de Apostel, dat zijne overkomst tot de Christenen te Rome, welke hem dus lang verhinderd was, door Gods zegen, eerlang voortgang hebben zoude, vs. 22-32.

A. Hy verklaerde dus lang verhinderd te zijn, in zijn voornemen, vs. 22.

B. Hy hoopte, na het volbrengen van zijne reis naer Jerusalem, tot hen te komen, vs. 23-28.

C. Verwachtte, dat zijn verkeer onder hen voordelig wezen zoude, vs. 29. en

D. Verzocht daerom, dat de Christenen, voor hem, ter bevordering van zijne overkomst, bidden zouden, vs. 30-32.

22. Waerom ick oock menigmael, vermits ik bezig was, met geheele nieuwe Gemeenten te ſtichten, (*k*) verhindert geweeſt ben tot u te komen, zo dat gylieden het uitſtel van mijne overkomst geenszins, aen gebrek van genegenheid, of eenig ander verkeerd beginſel, hebt toe te ſchrijven.

23. Maer nu geen plaetſe en gelegenheid meer hebbende, om, in deſe geweſten, geheele nieuwe Gemeenten te planten, onder zulke volken, welke nog nimmer, van JESUS en zijn Euangelie, gehoord hebben, ende reeds van over vele jaren (*l*) groot verlangen hebbende om tot u te komen,

24. So wanneer ick nae Spanjen reyſe, ſo ſal ick tot u komen: want ick hope in 't doorreyſen u te ſien, eenen korten tijd onder ulieden te vertoeven, vermits ik niet nodig heb, lang by u te blijven, om dat 'er reeds, in uwe Stad, eene aenzienlyke Gemeente gevestigd is, ende dan, door eenigen van u derwaerts geleydt te worden, indien het Gode behagen zal, dat ik dit voornemen volbrengen zal, als ick eerſt van ulieder [*tegen-*

woor-

(*k*) Rom. 1: 13. 1 Theſſ. 2: 18. (*l*) Rom. 1: 10. ende 15: 32. 1 Theſſ. 3: 10. 2 Tim. 1: 4.

woordigheyt] eenſdeels, of voor een gedeelte, zo veel het de tijdsömſtandigheden toelaten, verſadigt ſal zijn.

25. (*m*) Maer nu reyſe ick nae Jeruſalem, dienende den heyligen, om den arme Christenen, in die hoofdſtad van het Joodſche land, de ingezamelde lievdegivten over te brengen.

26 Want het heeft [*dien van*] Macedonien ende Achajen, op eene lov en naervolgenswaerdige wijs, goet gedacht een gemeyne hantreyckinge, van de lievdegaven te doen aen de arme onder de heylige die te Jeruſalem zijn.

27. Want het heeft haer zeg ik [*ſoo*] goet gedacht. Trouwens zy waren 'er toe verplicht, om, hunne behoevtige broederen uit de Joden, te Jeruſalem, te onderſteunen: want oock zijn ſy hare ſchuldenaers. (*n*) Want indien de Heydenen harer der Joden geeſtelicke [*goederen*] deelachtigh zijn geworden, ſo zijn ſy, de Christenen uit de Heidenen, oock ſchuldigh haer den bekeerde Joden, aen welken het Euangelie het eerst gepredikt is, van lichamelicke [*goederen*] te dienen, en, in hunne armoede, te onderſteunen.

28. Als ick dan dit mijn voornemen en werk volbracht, ende haer deſe vrucht van de lievdadigheid der bekeerde Grieken, verſegelt; en in vertrouwde handen geſtelt ſal hebben, ſo ſal ick, indien het zo Gods weg is, door ulieder [*ſtadt*] nae Spanjen afkomen.

29. (*o*) Ende ick weet' dat ick tot u komende, met vollen ſegen des Euangeliums Chriſti komen, en, onder ulieden, gezegende vruchten van mijnen arbeid zien ſal.

30. Ende ick bidde u, broeders, door onſen Heere Jeſum Chriſtum, ende om zijnen wil, als mede door of *om* de liefde des Geeſts, die onderling in onze harten woont en werkt; (*p*) dat gy met my ſtrijdet in

(*m*) Hand. 19: 21. ende 24: 17. (*n*) 1 Cor. 9: 11. Galat. 6: 6. (*o*) Rom. 1: 11. (*p*) 2 Cor. 1: 11.

de gebeden tot Godt voor my, dat gy, met yver en by aenhoudenheid, voor my wilt bidden.

31. (*q*) Op dat ick magh bevrijdt worden van de woede, en verlost worden uit het geweld, der ongehoorſame en ongelovigen in Judea, ende dat deſe mijne dienſt, dien [*ick*], in het overbrengen der gemelde lievdegaven, aen den armen Christenen te Jeruſalem [*doe*], aengenaem zy den heyligen:

32. (*r*) Op dat ick met blijtſchap, over den goeden uitſlag van mijne welmenende pogingen, door den wille Godts, indien het Hem zo behaegt, tot u magh komen, ende met u verquickt worden, door eene aengename en troostrijke verkeering.

Deze wensch van den Apostel is, in dit geval, niet vervuld. Zijne reis naer Jeruſalem gav aenleiding, dat hy aldaer in banden geraekte, en zijn beroep, op den Keizer, dat hy, als een gevangen man, naer Rome gevoerd werdt. Hy kwam derhalven wel te Rome, maer, langs eenen geheel anderen weg, dan hy gehoopt had, vergel. Hand. XXI—XXVIII.

C. *De Apostel beſluit zijnen Briev, met eenen hartelyken zegenwensch, vs.* 33.

33. Ende de Godt des vredes, die de bron is van den vrede en van allen voorſpoed, ſy altoos en overäl met u allen, om u te bewaren, te begunstigen, en, op allerlei wijzen, te zegenen. Amen.

(*q*) 2 Theſſ. 3: 2. (*r*) Rom. 1: 10. ende 15: 23.

HET XVI. KAPITTEL.

Dit Kapittel behelst twee aenhangselen of naschrivten.

A. *Het eerste vinden wy vs.* 1 - 20. *Het behelst,*

A. Eene aenbeveling van de Diakones PHEBE, *aen de lievde der Christenen te Rome, vs.* 1, 2.

1. ENde ick beveele u Pheben onse suster, die een dienaresse is der gemeynte die te Kenchreen is:

2. Op dat gy haer ontfangt in den Heere, gelijck het den heyligen betaemt, ende haer bystaet in wat sake sy u soude mogen van doen hebben. Want sy is een voorstanster geweest van velen, oock van my selve.

Nergens anders vinden wy eenige melding, van deze PHEBE. Zy schijnt, met eenige andere Christenen, aen welken de Apostel de overbrenging van dezen Briev had toevertrouwt, naer Rome gereist te zijn. Evenwel is 'er geen genoegzame grond, om haer, voor de eigenlyke overbrengster van dezen Briev, te houden; was zy dit geweest, dan zou het meer dan waerschijnlyk, met één woord, zijn aengeteekend. — PAULUS noemt haer *onze zuster*, dat is, onze medechristinne. — Zy was *eene dienares*, eigenlyk eene *Diakones der Gemeente*, *welke te Cenchreen was.* Deze benaming wijst ons, naer eene Kerkelyke bediening, welke onder de eerste Christenen plaets had. Men verkoos namelyk bejaerde en Godvruchtige Christenen, om, by den Doop der vrouwen, de nodige handreiking te doen, om vrouwen, welke, tot het Christendom, wilden overkomen, in de leer der waerheid te onderwijzen, om armen en kranken de nodige hulp toe te brengen, en andere dergelyke lievdediensten te verrichten. — *Cenchreen* was eene volkrijke plaets, aen de Egeïsche en Saronische zee, ten Oosten van Corinthus gele-

gen, voorzien van eene zeer vermaerde zeehaven, voor de schepen, welke op Aziën handelden. Hier was eene Gemeente van Christenen, en PHEBE was Diakones van dezelve.

De Apostel *beval* deze PHEBE, aen de Christenen te Rome, en vooräl aen de Opzieneren; hy prees haer aen, als eene Godvruchtige Christinne, en eene lovwaerdige Diakones, *op dat zy haer, in den* HEER, dat is, om des Verlossers wil, zouden *ontvangen*, met alle lievde, en vriendelykheid, behandelen; *gelijk het den Heiligen betaemt*, zo als het Christenen past, die de lessen van den lievderijken JESUS trachten te gehoórzamen, en zijn voorbeeld naer te volgen; op dat *zy haer* zouden *byſtaen, in wat zake zy hen zoude mogen van doen hebben*, haer, in alle gevallen, van raed, hulp, en beſtuuring, dienen.

PAULUS dringt deze aenbeveling nader aen: *want zy is eene voorſtandſter geweest van velen, ook van my zelven.* — Eene *voorſtandſter*, dat is, gelijk wy zouden zeggen, eene *Patrones*, die niet alleen herbergzaem was, en de Christenen, in haer huis, onthaelde, maer die ook allen, die het nodig hadden, met hare goederen, raed, hulp, en, in alles, wat zy vermogt, diende en onderſteunde. Zo had zy gedaen, omtrent velen, en ook byzonder omtrent den Apostel zelven. — Wilden zich nu de Christenen te Rome, als naervolgers van den lievderijken JESUS gedragen, dan moesten zy de lievde van deze PHEBE, welke zy, aen vele belijders van het Euangelie, en ook byzonder aen den Apostel, bewezen had, in alle gevallen, met wederlievde vergelden, door haer, zo menigmalen het de nood vorderde, gewillig by te ſtaen.

B. De Apostel doet zijne groetenis, aen zijne bekenden te Rome, die, by namen, worden opgenoemd, vs. 3-16.

3. (*a*) Groet de nagemelde bekenden, mijnes namens; verzekert hun allen, van mijne lievde en hoogächting, onder hartelyke toebidding van allen zegen. *Groet* Priſcillam

(*a*) Hand. 18: 2, 26.

lam ende Aquilam, mijne medewerckers in Christo Jesu:

4. Die voor mijn leven haren hals gestelt hebben: den welcken niet alleen ick dancke, maer oock alle de gemeynten der Heydenen:

PRISCILLA was de Echtgenote van AQUILAS, eenen Jood van Pontus, eenen tentenmaker van zijn ambacht. Deze lieden hadden, op het bevel van den Keizer CLAUDIUS, de Stad Rome moeten verlaten, en zich naer Corinthen begeven. Aldaer was PAULUS by hen gekomen, en had by hen zijnen intrek genomen. Wanneer de Apostel, van Corinthus, naer Ephesus reisde, gingen deze lieden met hem, Hand. XVIII. Dan, toen PAULUS, dezen briev schreev, woonden zy wederom, binnen Rome, het zy dat het bevel van Keizer CLAUDIUS, volgens het welk alle de Joden Rome verlaten moesten, na zijnen dood, wederom ingetrokken, het zy dat het zelve in onbruik geraekt ware. — Beide AQUILA en PRISCILLA waren, in de kennis der Euangelische waerheden, boven andere Christenen, zeer ver gevorderd, zodanig dat zy den welsprekenden APOLLOS onderwezen hebben, vergel. Hand. XVIII: 26. — PRISCILLA heet hier, volgens de lezing van verscheidene Handschrivten, PRISCA, gelijk zy zo ook genoemd wordt, 2 Tim. IV: 19.

De Apostel beschrijvt deze lieden, als *zijne medewerkers in* CHRISTUS JESUS, dat is, als de zulken, die hem, in de voortplanting van het Euangelie onder de Heidenen, byzonder te Corinthus en te Ephesus, van zeer veel nut en dienst geweest waren, door anderen, met hunne leerzame gesprekken, onderwijs en bestuur te geven. Byzonder hadden zy den Apostel, in zijnen eigen persoon, uitnemende diensten bewezen. Zy hadden, *voor zijn leven, hunnen hals gestelt*, dat is, zy hadden gene gevaren, hoe groot ook, ontzien; en zelvs, in oproeren en andere zorgelyke gevallen, hun leven volvaerdig in de waegschael gestelt; om dat van den Apostel te beveiligen. — PAULUS *dankte hun* daerom *niet alleen*, maer hy rekende zich zo veel aen hun verplicht, dat hy zijne dankbare erkentenis zeer gaerne openlyk belijden wilde;

ja ook alle de Gemeenten der Heidenen, dankten hun, uit hoofde van het belang, het welk zy, in PAULUS, ftelden.

5. [*Groet*] oock de gemeynte in haren huyfe. Groet Epenetum mijnen beminden, die de eerftelingh is van Achajen in Chrifto.

Op dezen tijd, hadden de Christenen nog gene openbare gebouwen, voor hunne Godsdienstige vergaderingen. Zy kwamen, in het huis van dezen of genen, te zamen, by kleine gezelfchappen. Zulk een gezelfchap, vergaderde 'er ook, in het huis van AQUILA en PRISCILLA. Dit gezelfchap wilde de Apostel ook, van zijne lievde, en heilwenfchende hoogächting, verzekerd hebben. Groet, fchrijvt hy daerom, *ook de Gemeente in hun huis.*

Wie EPENETUS geweest zy, kunnen wy niet bepalen. — Ook zijn de andere perfonen, die vervolgens genoemd worden, ons onbekend, en komen, in de fchrivten van het Nieuwe Testament, nergens anders voor. — De Apostel noemt EPENETUS *zijnen beminden*, welken hy eene zeer byzondere lievde toedroeg. Trouwens hy was *de eerfteling van Achajen in* CHRISTUS. Vele handfchrivten, en eenige van de oudfte vertalingen, lezen *klein Afiën*, in de plaats van *Achajen*, zo dat EPENETUS de eerfte der Heidenen van Afia geweest zy, die het Euangelie geloovt heeft. Dan, zo men deze lezing niet aenneemt; dan is de mening meer onbepaeld, dat EPENETUS één der eerfte Christenen, in Achajen, geweest zy; of dat hy behoort hebbe, tot het huisgezin van STEPHANUS, het welk de eerfteling van Achajen was, 1 Cor. XVI: 15. — Hoe het wezen moge, EPENETUS was, op de hier bedoelde plaets, zo niet de allereerfte, immers een der eerften, die de Christelyke leer gelovig hadden aengenomen.

6. Groet Mariam, die veel voor ons gearbeydt heeft.

Deze MARIA zal, in vroegeren tijd, elders gewoont hebben, alwaer zy gelegenheid had, den Apostel, en zijnen medehelperen, in de bediening van het Euangelie, met onvermoeiden yver, en eene edelmoedige milddadigheid, by te ftaen, en, zo veel in haer was, in de uitbrei-

breiding van CHRISTUS Koningrijk, bevorderlyk te wezen.

7. Groet Andronicum ende Junian, mijne magen, liever mijne *volksgenoten*, die Joden van oorsprong zijn, ende mijne medegevangenen, welcke vermaert zijn onder de Apostelen, die oock voor my in Christo geweest zijn.

Deze lieden waren des Apostels *medegevangenen*. — Eer PAULUS naer Rome werdt opgezonden, is hy menigmalen in banden geweest, vergel. 2 Cor. XI: 23; wy kunnen daerom niet bepalen, waer en wanneer de gemelde ANDRONICUS en JUNIAN, met den Apostel, zijn gevangen geweest. — Zy waren *vermaerd*, bekend en zeer geächt, *onder de Apostelen*, wegens hun geloov, lievde en yver, voor den naem, de zaek en de belangen van den Heer JESUS. — Ook waren zy, *voor* den Apostel, *in* CHRISTUS *geweest*, zy waren, veel vroeger, dan hy, tot het geloov in CHRISTUS bewrocht. Misschien behoorden zy, tot die drie duizend, die, op den Pinxterdag, door de eerste prediking van PETRUS, bekeerd werden.

8. Groet Amplian mijnen beminden in den Heere, welken ik, om des Heeren wil, byzonder liev heb.

9. Groet Urbanum onsen mede-arbeyder in Christo, die zich beyvert, om, door de prediking van het Euangelie, het Koningrijk van onzen Verlosser uit te breiden, ende Stachyn mijnen beminden, welken ik eene zeer byzondere lievde toedraeg.

10. Groet Apellem, die beproeft is in Christo, en, in weêrwil van veelvuldige vervolgingen, om de zaek en den naem van JESUS, evenwel den Verlosser is getrouw gebleven. Groetse die van Aristobuli [*huysgesin zijn*].

11. Groet Herodionem, die van mijn maegschap is. Groetse die van Narcissi [*huysgesin zijn*], de gene [*namelick*] die in den Heere zijn.

Vermits niet ARISTOBULUS en NARCISSUS zelve, maer alleen hunne *huisgezinnen*, gegroet worden, mag men denken, of dat de hoofden van deze huisgezinnen reeds overleden wa-

ren, of dat zy onbekeerde Joden of Heidenen gebleven zijn, zo dat de Apostel op hen gene betrekking hadde, en het groeten niet te pas kwame.

HERODION was van PAULUS *maegschap*, zo dat hy een Jood van oorsprong geweest zy.

12. Groet Tryphenam ende Tryphosam, [*vrouwen*] die in den Heere arbeyden, en zich beyveren, om het Koninrijk van CHRISTUS uit te breiden. Groet Persidem de beminde [*suster*], voor welke ik eene zeer byzondere hoogächting heb, die veel gearbeyt heeft in den Heere, en, niets onbeproevd gelaten, om zielen in te winnen, voor onzen groten Koning.

13. Groet Rufum, den Zoon van Simon van Cyrene, die het kruis achter den Heiland gedragen heeft, vergel. Marc. XVI: 21, den uytverkoren in den Heere, ende die een uitstekend man is, onder de Christenen. Groet ook sijne moeder, die godvruchtige ende beminnelyke vrouw, dewelke ik, van wegens de lievde, welke zy my toedraegt, wel mijne moeder noemen mag.

14 Groet Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, Hermen, ende de broeders die met haer zijn, de Christenen, die tot hunne huisgezinnen behoren, of gewoon zijn de godsdienstige vergaderingen, in hunne huizen te houden.

15 Groet Philologum ende Julian, Nereum, ende sijne suster, ende Olympam, ende alle de heylige, die met haerlieden zijn, de Christenen, die tot de huisgezinnen der gemelde personen behoren, of, in hunne huizen, godsdienstig zamenkomen.

16. (*c*) Groet malkanderen met eenen heyligen lievdekus. De gemeynte Christi groeten ulieden.

Het was, by de eerste Christenen, de gewoonte, dat zy, wanneer het gebed geëindigd was, eer men het heilig Avondmael gebruikte, de één den anderen kusten, tot een teken van oprechte lievde en eensgezindheid. — Dit wilde nu de Apostel, dat de Christenen te Rome, uit zijnen naem,

op

(*b*) 1 Cor. 16: 20. 2 Cor. 13: 12. 1 Thess. 5: 26. 1 Pet. 5: 14.

op eene godsdienstige wijs, verrichten zouden, tot een openbaer bewijs van hunne hartelyke broederlievde, en onderlinge eensgezindheid.

De Gemeenten van CHRISTUS *groeten ulieden*, dat is, verzekeren u, onder toebidding van allen zegen, van hare hartelyke lievde, en oprechte hoogächting. — Zommigen verstaen dit, van de byzondere Christelyke vergaderingen, welke te Corinthus en te Cenchreen gevonden werden; anderen, van alle de Gemeenten, welken de Apostel geplant of bezocht had, en alwaer hy het geloov der Romeinsche Christenen had horen roemen, verg. Kap. I: 8.

C. PAULUS *voegt 'er eene zeer nadrukkelyke waerschouwing by, tegen de zulken, die tweedracht en ergernis verwekten, vs.* 17-20ᵃ.

a. De waerschouwing zelve wordt voorgesteld, vs. 17.

17. (*c*) Ende, of *voor het overige*, ick bidde u, broeders, uit een hart vol lievde, en eene tedere zucht, tot de bevordering van uw wezenlyk heil, neemt toch nauwkeurig acht op de gene die, onder welk een voorwendsel het ook wezen mag, het zy onder de gedaente van naeuwgezette godzaligheid, het zy van lievde tot de Christelyke vryheid, tweedracht ende ergernisse aenrechten of gaende houden, tegen de leere, die gy [*van ons*], in dezen Briev, byzonder Kap. XIV. en XV, geleert hebt: (*d*) ende wijckt af van deselve. Ontvangt zulke twistverwekkers niet in uwe huizen, noch in uwe vergaderingen; houdt, met hun, gene de minste gemeenschap; beschouwt en behandelt hen, als vyanden van het Christendom.

(*c*) Col. 2: 8. Tit. 3: 10. 2 Joh. vs. 10. (*d*) Matth. 18: 17. 2 Thesf. 3: 6. 2 Tim. 3: 6.

β. De waerschouwing wordt aengedrongen, vs. 18-20.
a. Uit aenmerking, dat het snood bestaen der twistzoekers lynrecht strijdig was, met het gene zy wezen moesten, vs. 18, 19.
b. Uit overweging, dat zy, die zich betamelyk gedragen, de Goddelyke hulp verwachten kunnen, vs. 20ᵃ.
D. Dit naschrivt wordt wederom, met eene hartelyke zegenbede, besloten, vs. 20ᵇ.

18. Want de sulcke, die tweedracht en ergernissen aenrichten, en tegen welken ik u ernstig waerschouw, dienen onsen Heere Jesu Christo niet, (*e*) maer haren buyck; welke eenen yver en ernst zy, voor de zaek en de belangen van onzen gezegenden Verlosser, vertonen mogen; zy bedoelen niet zijne eer, en de uitbreiding van zijn Koningrijk, maer hun eigen voordeel, de opvolging van hunne vleeschelyke lusten en begeerlykheden; ende dit is het nog niet alleen, maer zy verleyden zelvs, door hunne verkeerde begrippen, met schoonspreecken ende prijsen, smakelyk te maken, de (*f*) herten der eenvoudige, die oprecht van inborst zijn, niemand bedriegen, anderen niet verdenken, en daerom, door eenen schoonen schijn, ligtelyk misleid worden. Gy moet u des te meer, voor deze twistzoekers, wachten, en u tegen hen wapenen:

19. Want uwe gelovige gehoorsaemheyt, en standvastige aenkleving, aen de leer van het Euangelie, is tot [*kennisse van*] alle de Gemeenten gekomen, verg. Kap. I: 8. Bedenkt daerom, hoe zeer gy verplicht zijt, om dien roem te bewaren, en alle tweedracht en ergernissen voor te komen. Ick verblijde my dan uwent halven, met dankzegging tot God, over de lovwaerdige en heilrijke gesteldheid van uwe bloeiende Gemeente, en vermaen u daerom des te ernstiger, om, in dit betamelyk gedrag, te volharden en voort te gaen; (*g*) ende ik wil, dit is mijn vuu-

(*e*) Phil. 3: 19. (*f*) Ezech. 13: 18. (*g*) Matth. 10: 16. 1 Cor. 14: 20.

vurige wensch, alles, wat ik, met mijne vermaningen en waerschouwingen, bedoel, is dit, dat gy wijs en voorzichtig zijt in het goede, om alle Christelyke deugden yverig te betrachten, doch onnoosel of onschuldig in het quade, zo dat gy u zorgvuldig moogt wachten, van alle arglistigheid en boosheid, om u zelven of anderen, tot het kwaed, te vervoeren.

20 Ende de Godt des vredes, die de algenoegzame bron is van alle heil, sal den satan haest onder uwe voeten verpletteren, hem de macht benemen, om u te benadelen, en u, over alle de werktuigen, raedslagen en ondernemingen van dien aertsvijand, om de rust en de eensgezindheid, in uwe Gemeente, te verstoren, verg. 2 Cor. XI: 15, doen zegevieren. De genade onses Heeren Jesu Christi zy met ulieden, al het heil, het welk de Goddelyke Verlosser verworven heeft, worde u rijklyk geschonken, of vermenigvuldigd! Amen. Dit is mijn oprechte wensch, en hartelyke begeerte.

B. *Het tweede naschrivt van dezen Briev vinden wy vs.* 21-27. *Het behelst.*

A. Ettelyke groetenissen, aen- en van zommige Christenen, byzonder van TERTIUS, *den afschryver, vs.* 21-23.

B. Eene hartelyke zegenbede, vs. 24. *en*

C. Het God verheerlykend besluit, vs. 25-27.

21. U groeten (*h*) Timotheus mijn mede-arbeyder, in de prediking van het Euangelie, ende (*i*) Lucius, (misschien Lucas, de Schryver van het Euangelie,) ende (*k*) Jason, die my, in de oproerige bewegingen te Thessalonica gehuisvest heeft, verg. Hand. XVII: 5-9, ende (*l*) Sosipater, misschien dezelvde, die, Hand. XX: 4, Sopater van Berea genoemd wordt, mijne bloedverwanten, of *volksgenoten*, die, met my, Joden van oorsprong zijn. Deze allen verzekeren u, onder toebidding van alle

(*h*) Hand. 16: 1. Phil. 2: 19. Col. 1: 1. 1 Thess. 3: 2. 1 Tim. 1: 2. (*i*) Hand. 13: 1. (*k*) Hand. 17: 5. (*l*) Hand. 20: 4.

wezenlyk heil, van hunne hartelyke lievde, en oprechte hoogächting.

22. Ick Tertius, die den Brief geschreven hebbe, groete u in den Heere.

De Apostel heeft de meeste Brieven, niet eigenhandig geschreven, maer anderen *gedicteert*, die de woorden, uit zijnen mond, op het pergament, volgens de gewoonte van dien tijd, geschreven hebben. TERTIUS, aen welken PAULUS dezen Briev *gedicteert*, of die het eigenhandig opstel van den Apostel in het nette afgeschreven had, voegde 'er zijne groetenis, aen de Romeinsche Christenen, by. — Het is niet onwaerschijnlyk, gelyk zommigen denken, dat deze TERTIUS dezelvde persoon geweest zy, met SILAS des Apostels metgezel op deze reis, om dat de Hebreeuwsche naem SILAS, met den Latijnschen TERTIUS, overéénstemt.

23. U groet Gajus mijn ende der geheeler gemeynte huysweert. U groet (*m*) Erastus de Rentmeester der stadt Corinthus, alwaer ik my thans bevind, ende de broeder Quartus.

GAJUS is waerschijnlyk dezelvde, die 1 Cor. I: 14. CAJUS genoemd wordt, en, volgens het bericht van ORIGENES, naderhand Bisschop van Thessalonica geweest is. Hy wordt hier geroemd, van wegens zijne lievde en herbergzaemheid. Hy was de *huiswaert* van den Apostel, en *der geheele Gemeente*, voor zo ver namenlyk de Gemeente, tot het waernemen van den Godsdienst, ten zijnen huize, vergaderde.

ERASTUS was *de Rentmeester der Stad*, de ontvanger van de Stads inkomsten te Corinthus, en derhalven een man van aenzien.

QUARTUS wordt, onder de LXX Discipelen, geteld.

24. De genade onses Heeren Jesu Christi zy met u allen; al het heil, het welk Hy verworven heeft, worde u allen rijkelyk geschonken of vermenigvuldigd! Amen. Deze zegenbede wordt, in zommige affchrivten, en oude vertalingen, niet gevonden. Zommigen denken daerom, dat dezelve 'er, door eene latere hand, zy bygevoegd.

Het

(*m*) Hand. 20: 22. 2 Tim. 4: 20.

Het Goddelyk verheerlykend ſlot, vs. 25-27. vindt men, in vele Handſchrivten, achter Kap. XIV. Dan het ſchijnt ons eene eigenhandige ondertekening van den Apostel te zijn, om daer door den Christenen te Rome, by zommigen van welke zijne hand bekend was, te verzekeren, dat deze Briev van hem kwame. Trouwens, de Apostel was meermalen gewoon, om zijne Brieven, welken hy, door anderen, liet afſchrijven, ten betoge van derzelver echtheid, eigenhandig te ondertekenen, gelijk de eerſte aen de Corintheren, die aen de Colosſers, en de tweede aen de Christenen te Thesſalonica.

25. (*n*) Hem nu die machtigh, algenoegzaem en genegen is, u door de invloeden van zijne genade, door het onderwijs en de leiding van den Heiligen Geest, in het geloov, te bevestigen, nae mijn Evangelium, volgens den inhoud van die heilleer, welke ik u, in dezen Briev, heb voorgeſtelt, ende naer de predikinge Jeſu Chriſti, volgens de leer, welke onze grote Meester, in zijne omwandeling op aerde, heeft voorgeſtelt, en waer mede mijne prediking volkomen overéén ſtemt, (*o*) nae en overéénkomſtig de openbaringe der verborgenheyt, die [*van*] de tijden der eeuwen verſwegen is geweeſt:

Door de *verborgenheid*, *welke*, *van de tijden der eeuwen*, dat is, van de vroegſte tijden, *verzwegen is geweest*, bedoelt de Apostel de roeping der Heidenen, tot de gemeenſchap van CHRISTUS, met vernietiging van alle onderſcheid der volken. — Deze roeping der Heidenen wordt meermalen eene *verborgenheid* genoemd, vergel. Eph. I: 9. III: 3-9. Coll. I: 25-27, om dat 'er de Joden, ſchoon met de Goddelyke openbaring verwaerdigd, niets van begrepen hadden. In zo ver was zy, van de vroegſte tijden, *verzwegen geweest*. — Overéénkomſtig de openbaring, en nadere ontdekking van deze verborgenheid, had PAULUS, als een Apostel der Heidenen, de voornaemſte hoofdwaerheden van het Euangelie, aen de Christenen te Rome, in dezen Briev, voorgeſteld.

(*n*) Eph. 3: 20. (*o*) Eph. 1: 9. ende 3: 9. Col. 1: 16. 2 Tim. 1: 10. Tit. 1: 2. 1 Petr. 1: 20.

26. Maer nu geopenbaert is, door de verklaring van onzen Goddelyken Meester, die uitdrukkelyk bevolen heeft, het Euangelie aen alle menfchen, zonder onderfcheid, te prediken, Marc. XVI, ende door de Prophetifche Schriften, in welken de roeping der Heidenen, op vele plaetzen, (hoewel zy, wegens de bekrompene denkbeelden, omtrent den aert van MESSIAS Koningrijk, te voren niet recht begrepen wierden,) overvloedig voorfpeld is, nae het bevel des eeuwigen Godts, die den Propheten bevolen had, deze voorzegging te befchrijven, tot gehoorfaemheyt des geloofs, onder alle de Heydenen, op dat de Heidenen zich, door eene gelovige gehoorzaemheid, aen de leer des Euangeliums, onderwerpen zouden, aen welken het Euangelie bekent is gemaeckt:

27. Den [*felven*] alleen wijfen Godt, wiens verftand geen getal, en die volmaekt is, in wetenfchappen, [*zy*] door Jefum Chriftum, in welken Hy zijne Volmaektheden allerluisterrykst ontdekt heeft, en door de invloeden van zijnen verworvene Geest, de heerlickheyt, en nu, en voornamenlyk in den dag der eeuwigheyt. Amen.

EINDE VAN DEN BRIEV VAN PAULUS AEN DE ROMEINEN.

DE EERSTE ZENDBRIEV VAN DEN APOSTEL PAULUS, AEN DE CHRISTENEN TE CORINTHEN.

DE

EERSTE ZENDBRIEV

VAN DEN APOSTEL

PAULUS,

AEN DE

CHRISTENEN

TE

CORINTHEN.

HET I. KAPITTEL.

I. *Vooräf gaet het Opschrivt, en de Inleiding, vs.* 1-9.
ℵ. *Het Opschrivt vinden wy, vs.* 1-3.

1. PAULUS, een geroepen Apostel Jesu Christi, door den wille Godts, ende Sosthenes de broeder.

De Opsteller van dezen merkwaerdigen Briev is PAULUS. Hy noemt zich eenen *geroepenen Apostel van* JESUS CHRISTUS, *door den wil van God.* — Hy was een *Apostel*, een buitengewoon afgezant van JESUS CHRISTUS, den verhoogden Verlosser, om zijn Koningrijk, door de prediking van het Euangelie, byzonder onder de Heidenen, uit te breiden. PAULUS had zich zelven deze hoge waerdigheid niet aengematigd; hy was een *geroepen* Apostel, JESUS CHRISTUS zelvs had hem, tot het Apostelschap, onmiddelyk geroepen, vergel. Kap. IX: 1. Dit was geschied, *door den wil van God* den Vader namenlyk; men denke, aen Gods genadigen wil, om hem, die den vervolger der Gemeente

was, met de eer van het Apostelschap te verwaerdigen, aen Gods eeuwigen raed, in welken dit voorrecht, voor PAULUS, beschikt was, vergel. 2 Cor. I: 1. Phil. I: 2 Tim. I: 1.

SOSTHENES werdt hier, met eene vingerwijs, *de broeder* genoemd, ten blyke, dat hy, als een uitmuntend Christen, by de Corinthische Gemeente, genoeg bekend en zelvs geächt ware. — Wie deze SOSTHENES geweest zy, kunnen wy niet bepalen. Zommigen denken, aen dien SOSTHENES, die een Overste der Synagoge te Corinthus was, van welken wy melding vinden Hand. XVIII: 17; dan, buiten de enkele overéénkomst van den naem, is 'er geen grond altoos, voor deze opvatting. Zo veel schijnt zeker, dat hy, offchoon een zeer geächt man onder de Christenen, evenwel geen Leeräer geweest zy; de Apostel noemt hem eenvouwig *den broeder*, maer niet den mededienaer of medeärbeider, gelijk hy van anderen spreekt, die zijne medehelpers waren, in de prediking van het Euangelie, Eph. VI: 21. Colos. IV: 7. 1 Thesf. III: 2. Voor het naest zouden wy denken, dat hy de afschrijver van dezen Briev geweest zy, even als TERTIUS van dien aen de Romeinen, verg. Rom. XVI: 22.

PAULUS de Apostel schrijvt dezen Briev.

2. Aen de gemeynte Godts die te Corinthen is, (*a*) den geheyligden in Christo Jesu, (*b*) den geroepenen heyligen, (*c*) met alle die den name onses Heeren Jesu Christi aenroepen in alle plaetse, beyde hares ende onses [*Heeren*].

De Gemeente Gods te Corinthus, die vergadering van menschen, die God, naer het voorschrivt van het Euangelie, diende, wordt nader beschreven, als menschen, die *geheiligd* waren in CHRISTUS JESUS, *als geroepene heiligen*: zy waren *geheiligd*, van de zondige waereld afgezonderd, *in* CHRISTUS JESUS, dat is, om in CHRISTUS JESUS te zijn, om in Hem, als den eenigen Verlosser, te geloven, door dat geloov, met Hem verëenigd te zijn, en deel te hebben, aan alle zijne schatten en gaven. — Zy waren *geroepene heili-*

(*a*) Joh. 17: 19. Hand. 15: 9. 1 Thesf. 4: 7. (*b*) Rom. 1: 7. Eph. 1: 1. (*c*) 2 Tim. 2: 22.

ligen, voor zo ver alle de Christenen te Corinthus, door het Euangelie, en vele, door de krachtdadige werking van den Heiligen Geest, geroepen waren, om heilig te zijn, verg. 1 Thesſ. IV: 7. — 'Er wordt bygevoegd, *met alle, die den naem van onzen Heer* JESUS CHRISTUS *aenroepen in alle plaetſe, beide hunnes en onzes Heeren.* Die *den naem van onzen Heer* JESUS CHRISTUS *aenroepen*, zijn alle Christenen, die den gezegenden JESUS, als hunnen Heer, belyden en eerbiedigen, Rom. X: 10, 13; de Apostel voegt 'er by, *beide hunnes en onzes Heeren*, om daer door te leren, dat één en dezelvde JESUS de Heer zy van alle Christenen. — De uitdrukking *in alle plaetſe*, of *in elk eene plaetſe*, wordt onderſcheidenlyk opgevat. Zommigen menen, dat deze Briev geſchreven zy, niet alleen aen de Gemeente te Corinthus, maer dat dezelve ook, in andere Kerken, moest gelezen worden, zo dat de opzieners der Corinthiſche Gemeente afſchrivten daer van, aen vele andere Gemeenten, moesten afzenden. Maer dit ligt ganſchelyk niet, in de uitdrukking; ook is 'er geheel geen grond, voor deze gedachte. Het begrip van anderen komt nader, dat die Gemeenten hier mede worden ingeſloten, welke in de nabuurſchap van Corinthen waren, en, met de Moederkerk van die ſtad, eenige gemeenſchap hadden. Dan het alleréénvouwigst is, dat wy, onder den naem van eene *plaets*, een byzonder huis, verſtaen, alwaer de Christenen te zamen kwamen, om den gemeenſchappelyken Godsdienst by te wonen. De verdeeldheid der Christenen te Corinthus veröorzaekte, dat de Christenen, die, in onderſcheidene huizen, tot den Godsdienst, vergaderden, gene gemeenſchap hielden met elkanderen. Nu was deze Briev van den Apostel gericht tot alle de Corinthiſche Christenen; hy ſchreev aen alle de Christenen aldaer, *in elk eene plaets*, dat is, in welk een huis zy ook hunne Godsdienſtige vergaderingen hielden, en van welk eene partij zy ook wezen zouden.

'Er is, die de driederlei benamingen, van *geheiligden in* CHRISTUS JESUS, van *geroepene heiligen*, en van *allen, die den naem van onzen Heer* JESUS CHRISTUS *aenroepen*, zo onder-

ſcheiden, dat, door de eerſte, de ware gelovigen bedoeld worden, die, door den dienst van PAULUS zelven, bekeerd waren, door de tweede, zulke gelovigen, die na het vertrek van PAULUS, door de prediking van APPOLLOS en anderen, bekeerd waren, en, door de laetſte, mondbelyders, die, door hunne partijſchappen, openbaer maekten, dat hunne harten, door het geloov, nog niet gereinigd waren. Dan deze onderſcheiding ſchijnt ons al te ſpitsvondig. Liever zouden wy, voor ons, denken, dat de Apostel, door deze onderſcheidene beſchrijvingen der Corinthiſche Christenen, al aenſtonds wilde doen opmerken, hoe onbetamelyk de partijſchappen en verdeeldheden waren, onder menſchen, die alle afgezonderd wierden, om door het geloov, deel te hebben, aen alle volheid van CHRISTUS, die alle, tot heiligheid geroepen wierden, en die alle den zelven CHRISTUS, als hunnen eenigen en gemeenſchappelyken Heer belyden moesten.

3. (*d*) Genade zy u ende vrede, met allerlei wezenlyk heil en voorſpoed, van Godt onſen lievderijken Vader, die de milde Gever is van alles goeds, ende van den Heere Jeſu Chriſto, die de verdienende oorzaek is van alle zegeningen.

2. *Na het opſchrivt, volgt de Inleiding, vs. 4-9. Zy beſtaet, in eene blymoedige erkentenis, met dankzegging tot God, van de uitnemende voorrechten, met welken de Christenen te Corinthus verwaerdigd waren.*

A. *Eerst ſpreekt de Apostel van het heil, het welk zy reeds genoten, vs. 4-7[a].*

A. In het gemeen, vs. 4.

B. Meer byzonder, vs. 5-7[a].

B. *Daarna van het gene zy nog te verwachten hadden, vs. 7[b]-9.*

4. Ick dancke mijnen Godt, wiens ik ben, en dien ik dien, alle tijt, zo menigmalen ik het heil der onderſchei-

(*d*) Rom. 1: 7. 2 Cor 1: 2. Eph. 1: 2. 1 Petr. 1: 2.

ſcheidene Gemeenten, aen zijne lievdezorg, biddende aenbeveel, over u, van wegen de genade Godts, de genade weldaden en zegeningen, die u gegeven is in Christo Jeſu, de verdienende oorzaek van alle heil en zegeningen.

5. (*e*) Dat gy in alles, in alle genade gaven, zijt rijke geworden in en door hem, die alle zegeningen verworven heeft, byzonder in alle reden ende alle kenniſſe.

De *reden* of het *woord* is, onzes erächtens, het woord en de prediking des Euangeliums, vergel. Kap. II: 4. De Corinthiſche Christenen waren *rijk in dat woord*, het ontbrak hun, aen gene predikers van het Euangelie; zy hadden eene menigte van Leeraren in hun midden. Zy waren ook rijk geworden *in alle kennis*, zy hadden opgehelderde kundigheden van de leer des Euangeliums. — Het laetſte moet evenwel niet algemeen, maer van het beste gedeelte, verſtaen worden.

6. Gelijck ook het getuygeniſſe Chriſti, het gene, van CHRISTUS, door het Euangelie, getuigd wordt, door wondergaven, blykbaer beveſtigt is onder u.

7. Alſo dat het u aen geen gewone of buitengewone gave en ontbreeckt, (*f*) verwachtende de volkomene openbaringe der heerlykheid onſes Heeren Jeſu Christi, wanneer Hy, tot het algemeen gericht, verſchijnen zal.

8. (*g*) Welcke [*Godt*], liever, welke Heere JESUS CHRISTUS, u oock in het geloov ſal beveſtigen en ſtaende houden, altoos tot den eynde toe, [*om*], op grond van zijne toegerekende gerechtigheid, onſtraffelick, geheel onſchuldig en rechtvaerdig, [*te zijn*] in den dagh van de heerlyke toekomſte onſes Heeren Jeſu Chriſti.

9. (*h*) Godt is getrouw, door welcken gy geroepen zijt tot (*i*) de gemeenſchap ſijns Soons Jeſu Chriſti onſes Heeren, tot het deelgenootſchap van die

(*e*) Col. 1: 9. (*f*) Phil. 3: 20. Tit. 2: 13. (*g*) 1 Theſſ. 3: 13. ende 5: 23. (*h*) 1 Cor. 10: 13 1 Theſſ. 5: 24. (*i*) Jer. 32: 40, &c. Joh. 15: 5. Gal. 2: 20. 1 Joh. 1: 3.

zegeningen, welken de Middelaer verworven heeft; en deze getrouwheid van God is u een waerborg, dat Hy u, die zaligheid van het volgend leven, welke Hy u beloovt heeft, onfeilbaer schenken zal.

De Apostel had 'er eene byzondere reden voor, om de genade gaven en weldaden, welke de Corinthische Christenen ontvangen hadden, aen God en den Heer JESUS CHRISTUS dank te weten, om hun namelyk onder het oog te brengen, hoe gansch verkeerd de handelwijs van velen was, die deze gaven en weldaden misbruikten, tot zelvsverheffing, en het aenkweken van partijschappen.

II. *Het lichaem van dezen Briev zelvs is vervat, Kap. I:* 10.— *XVI:* 9. *Het bestaet uit twee hoofddelen.*

א. *Het eerste is betreffende, Kap. I:* 10.— *VI:* 20.

ב. *Het ander onderrichtende, Kap. VII:* 1.— *XVI:* 9.

א. *In het bestraffend deel, Kap. I:* 10.— *VI:* 20.

A. *Veröordeelt de Apostel voor eerst de partijschappen, welke, in de Corinthische Gemeente, ontstaen waren, en vermaent haer alle, tot eensgezindheid, Kap. I:* 10.— *IV.* 21.

A. Hy veröordeeld de partijschappen, Kap I: 10 - 17[a].

a Hy begint, met eene vermaning, tot eensgezindheid, vs. 10.

10. Maer, offchoon gy, met grote genade weldaden en veelerlei gaven, verwaerdigd zijt, is het evenwel zeer te berispen, dat 'er, onder ulieden, verdeeldheden en partijschappen heerschen; ick vermaen u daerom allerërnstigst, en bidde u, op de beweeglijkste wijs, door den name onses Heeren Jesu Christi, op zijn bevel, en met dat gezach, waer mede ik, als een Apostel, door Hem bekleed ben, (*k*) dat gy alle, het zy Leeräers, het zy leden der Gemeente, met opzicht tot de leer van het Euangelium overéén stemt

(*k*) Rom. 12: 16. ende 15: 5. Philipp. 2: 2. ende 3: 16. 1 Petr. 3: 8.

ftemt, en het felve fpreeckt, het zy in de openbare prediking, het zy in de belydenis der waerheid, het zy in leerzame gefprekken, tot onderlinge ftichting, ende [*dat*] onder u geene verdeeldheden, partijfchappen, en fcheuringen en zijn, maer [*dat*] gy t'faemgevoegt zijt en onderling verbonden blyvt, in eenen felven fin, in dezelvde broederlyke gezindheden, ende in een felve gevoelen, omtrent de leerftukken van het Euangelie.

β. Deze vermaning wordt nader aengedrongen, vs. 11 - 17ᵃ.
a. Uit de treurige gefteldheid der Corinthifche Gemeente, vs. 11, 12.

11. Deze vermaning, tot eensgezindheid, is hoogst noodzakelyk. Want my is van u bekent gemaeckt, mijne broeders, door die van Chloës [*huysgefin fijn*], dat 'er twiften onder u zijn.

Wie CHLOË geweest zy, kunnen wy niet bepalen. Zommigen verftaen, door hare huisgenoten, of bloedverwanten, dien FORTUNATUS en ACHAICUS, van welke wy melding vinden Kap. XVI: 17; maer dit is onzeker. — Zo veel mogen wy vastftellen, dat deze CHLOË zelve, of immers hare huisgenoten en bloedverwanten, yverige voorftanders van den vrede en de onderlinge eensgezindheid, geweest zijn, en, vermits zy wel wilden bekend ftaen, als zulken, die zich openlyk, tegen de verdeeldheid, aankantten, hadden zy den Apostel, van de fcheuringen, welken onder de Corinthifche Christenen plaets hadden, fchrivtelyk, of wel mondeling, kennis gegeven. — 'Er waren *twisten*, verfchillende begrippen, zo dat de één den anderen tegenfprak. Welke nu deze twisten waren, zal ons, in het vervolg, uit het beloop van dezen Briev, nader kenbaer worden.

12. Ende dit fegge ick, op grond van het gemelde bericht, dat gy verfchillende partijën trekt: want een yegelick van u fegt, ik ben, deze of gene partij, toegedaen; (*l*) Ick ben Pauli, zegt de een, ende de ander-

(*l*) 1 Cor. 3: 4.

ick ben een aanhanger van (*m*) Apollo, ende ick, zegt een derde, houde het met Cephe of Petrus, ende ick, zegt nog een ander, ben een naervolger Christi.

De Heidensche Wijsgeren te Corinthus maekten onderscheidene aenhangen, en de leerlingen benoemden zich, naer dien Meester, tot wiens begrippen zy het meest overhelden. Dit voorbeeld hadden de Christenen, in die Stad, naergevolgt, en zich, in onderscheidene aenhangen, gescheurt, zich benoemende naer de predikers van het Euangelie, die onder hen arbeidden.

Hier worden drie Leeräers vermeld, behalven CHRISTUS zelven, die aller Meester was, PAULUS, APOLLOS en CEPHAS PAULUS had het eerst van alle, onder de Corinthers, gepredikt, met eene zeer gezegende vrucht; hy was derhalven de eerste Stichter van die Gemeente, Hand. XVIII: 18, 27. APOLLOS, een Alexandryner Jood, een welsprekend man, machtig in de Schrivten, en vaerdig van geest, had, na het vertrek van PAULUS, zeer veel nut gedaen, in de Gemeente van Corinthus, Hand. XVIII: 27. CEPHAS is de Apostel PETRUS: want CEPHAS betekent, in het Syriesch, eenen rotsteen, even als PETRUS, in het Grieksch. Deze Apostel had ook, te Corinthen, gepredikt, gelijk, uit deze plaets, kenbaer is, offchoon wy 'er nergens anders bericht van vinden.

Nu hadden de Christenen te Corinthen hunne harten gehecht, aen deze Leerären, en wel zodanig, dat zy den eenen, met minächting van den anderen, aenkleevden. Zy scheurden zich van één, en maekten zo vele partijën, als 'er voorname Leeraers onder hen waren, terwijl anderen zich verklaerden voor gene van die Leeraren, maer alleen voor CHRISTUS. — De eene partij noemde zich, naer PAULUS. De leerwijs van dezen Apostel was duidelyk en zeer verstaenbaer; byzonder drong hy daer op aen, dat CHRISTUS, die alles vervult had, ook de zijnen, van de schaduwwet, had vrygemaekt. Zijne aenhangers vonden een byzonder behagen, in

(*m*) Hand. 18: 24. 1 Cor. 16: 12.

in zijne duidelyke manier van voorſtel, en byzonder in de Euangeliſche vryheid, welke hy predikte, maer zo, dat zy deze vryheid misbruikten, tot ergernis van zwakkeren, door vryelyk te eeten van het gene aen de afgoden geöfferd was.— De andere partij benoemde zich, naer APOLLOS; hy was een welſprekend man, gezet op eenen verhevener leertrant; zijn volgers dachten en ſpraken daerom, met kleinächting, van PAULUS, van zijn meer eenvouwig en duidelyk voorſtel. — De derde partij benoemde zich, naer PETRUS. Deze Apostel was gewoon zich, het meest van alle, naer de zwakheden der bekeerde Joden, te ſchikken; zijne aenhangers ergerden den zich daerom, zelvs aen het rechtmatig gebruik der Christelyke vryheid. — Eindelyk waren 'er, die zich naer CHRISTUS benoemden; die zich, noch aen den eenen, noch aen den anderen, van de gemelde Leeraren verſlaevden, maer van hen alle gebruik maekten, en elk achtten, om hunnes werks wil. Evenwel ſchijnt, in deze laetſte, te berispen geweest te zijn, dat zy, met uitſluiting van andere, alleen waenden het beste deel der Gemeente uit te maken, en recht op CHRISTUS te hebben.

De vermaning, vs. 10. voorgeſteld, was derhalven rechttijdig en hoogst noodzakelyk, te meer, daer de Corinthiſche Gemeente, by uitnemenheid, geneigd was, om ſcheuringen te voeden. Althans men vindt, in den eerſten Briev, welken CLEMENS *de Romein*, na den dood van PAULUS, aen de Christenen te Corinthus geſchreven heeft, dat 'er toen wederom nieuwe ſcheuringen, om eenen of twee Leeraren, tegen de overige Opzieners, waren voortgekomen.

b. De tweede drangreden is genomen, van de onbetamelykheid dezer twisten en scheuringen, vs. 13-17^{a}.

a. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 13.

b. By die gelegenheid, maekt de Apostel eene uitweiding, vs. 14-17^{a}.

1. Bestaende in eene erkentenis, dat zijne Doopsbediening zeer bepaeld was geweest, vs. 14-16, en

2. In de verklaring van de reden daer van, vs. 17^{a}.

B. Wijders worden de bronnen van alle deze scheuringen aengewezen, vs. 17^{b}. — Kap. IV: 21.

a. De eerste was de vermenging van menschelyke wijsheid, met het Euangelie, vs. 17^{b}. — Kap. II: 16.

a. Het onvoegzame van deze vermenging wordt aangetoond, vs. 17^{b}.-31.

a. De reden van deze onvoegzaemheid wordt kortelyk genoemd, vs. 17^{b}, en

b. Nader bevestigd vs. 18-31.

13. Is Chrisstus gedeelt? Is Paulus voor u gekruyst? Of zijt gy in Pauli name gedoopt?

Is CHRISTUS *gedeeld?* — Zommige Uitleggers passen deze vraeg bepaeldelyk toe, op de zulken, die zeiden: *wy zijn* naervolgers *van* CHRISTUS, als of de Apostel zeggen wilde, „ is 'er eene verdeling van CHRISTUS gemaekt, „ en van het gene tot CHRISTUS behoort, zo dat gy alleen „ tot CHRISTUS eigendom behoren zoudt?" Dan, onzes erächtens, is deze vraeg algemeen betrekkelyk tot alle. PAULUS verönderstelt, als eene zekere waerheid, dat 'er maer één CHRISTUS zy, die het hoofd van alle is, en dat alle Christenen te zamen zijn eenig lichaem uitmaekten. Derhalven stonden zy alle, in eene gelijke betrekking, en moesten met elkanderen, ten nauwsten, veréénigd zijn. Maer zy scheurden zich van elkander af; zy kozen elk een byzonder hoofd; en daer uit volgde dan, of dat zy CHRISTUS verlieten, of dat zy Hem verdeelden, menende dat zy het, met het hoofd, konden houden, zonder het te houden, met de leden. —

De

De onbetamelykheid van deze denk- en handelwijs, stelt de Apostel, vraegsgewijs, voor, *is* CHRISTUS *gedeeld?* antwoordden zy, neen, CHRISTUS, het hoofd, is niet gedeeld, dan volgde ook, dat de leden niet mogten gedeeld worden.

Is PAULUS *voor u gekruist? of zijt gy in* PAULUS *naem gedoopt.* — Na dat de Apostel, van CHRISTUS, gesproken had, maekt hy alleenlyk melding van zich zelven, en niet van APOLLOS of CEPHAS; mogelyk om dat de meeste der Corintheren zich naer hem benoemden, of om dat hy het, aen het oordeel der Corintheren, overliet, hoe hy dacht, omtrent het partijtrekken voor anderen, daer hy dit voor zich zelven zo ernstig afkeurde. Is PAULUS, zegt hy, *voor u gekruist?* om hun te herïnneren, dat zy hunne zaligheid, niet aen eenen Leeraer, maer aen den kruisdood van CHRISTUS, hadden dank te weten; *of zijt gy in den naem*, dat is, tot den dienst, van PAULUS *gedoopt?* om hen te doen opmerken, hoe ongerijmd het ware zich, naer eenen Leeraer, die slechts een dienaer van CHRISTUS is, te benoemen.

14 Ick dancke Godt, dat ick niemant van ulieden gedoopt en hebbe, dan (*n*) Crispum, den Oversten van de Synagoge der Joden, binnen uwe Stad, vergel. Hand. XVIII: 8, (*o*) ende Gajum, den gastvryen huiswaert voor de Christenen, vergel. Rom. XVI: 23.

15. Op dat niet yemant en segge, of *zo dat* niemand zeggen kunne, of gelegenheid hebbe, om my na te geven, dat ick in mijnen name gedoopt hebbe, en aenhangers gezocht die zich naer my benoemen zouden.

16. Doch, of trouwens, ik hebbe oock het huysgesin van (*p*) Stephanas, den eersten uit Achaje, die de leer van het Euangelie omhelsd heeft, vergel, 1 Cor. XVI: 15, gedoopt: voorts en weet' ick niet of ik yemant anders te Corinthen gedoopt hebbe.

PAULUS kon zich niet herïnneren, dat hy den doop aen iemand anders, buiten de gemelde personen, bedient hadde. Deze twijffelächtige uitdrukking strijdt geenszins, tegen de onfeilbaerheid van den Geest, die hem in alle waerheid

(*n*) Hand. 18: 8. (*o*) Rom. 16: 23. (*p*) 1 Cor. 16: 15, 17.

leidde: want de Heilige Geest liet de Apostelen, in hunnen eigenen ftijl, en, volgens de gewone manier, fpreken. Indien het geheugen van den Apostel gefeilt had, zou de Geest der ingeving de dwaling verbetert hebben.

17. Want of *immers*, Chriftus en heeft my niet zo zeer gefonden om te doopen, maer voornamenlyk om het Euangelium te verkondigen: (q) niet met wijsheyt van woorden, op dat het kruyce Chrifti niet verydelt en worde.

De Heiland had het prediken van het Euangelie, met het dopen zamengevoegd, Matth. XXVIII: 19. Marc. XVI: 15, 16. PAULUS floot het dopen niet geheel uit, maer hy verklaert, dat het dopen het voornaemfte deel van zijne zending niet ware. Maer, tot de prediking van het Euangelie, geroepen, had hy zich ook daer mede voornamelyk bezig gehouden. Denkelyk zal hy de eerftelingen, wanneer hy gene andere Leeraren by zich had, gedoopt hebben, anders liet hy den Doop, door zijne medeärbeiders, verrichten. CHRISTUS had PAULUS gezonden, voornamelyk om het Euangelium te verkondigen, *niet met wijsheid van woorden.* Zo maekt de Apostel ongevoelig eenen overgang, om de eerfte bron der fcheuringen aen te wijzen, beftaende in het vermengen van menfchelyke wijsheid, met het Euangelie, vs. 17^{b}-31. Eigenlyk ftaet 'er, *niet in wijsheid van woord.* Door het *woord* verftaet de Apostel het woord, het welk hy predikte, zelvs den inhoud van het Euangelie, vergel. vs. 5. *Wijsheid des woords* wijst ons, naer de manier van voorftel, in de prediking van het Euangelie. De rederijkkunst was, te Corinthus, in groote achting, men was 'er zeer gezet, op alle de woorden der welfprekenheid. Maer PAULUS was niet gezonden, om het Euangelie te prediken, met zulk eenen toeftel van menfchelyke wijsheid, maer met een eenvouwig, duidelyk en overtuigend voorftel; *op dat het kruis van CHRISTUS niet verydeld worde.* Het *kruis van* CHRISTUS is het *woord des kruices*, vs. 18, de leer van den gekruisten CHRISTUS, als de oorzaek van eene eeuwige zaligheid, voor al-

(q) 1 Cor. II: 1, 4. 2 Petr. I: 16.

alle, die Hem gehoorzaem zijn. Dat kruis van CHRISTUS wordt *verydeld*, en verliest zijne kracht, wanneer het Euangelie, met eenen kunſtigen zwier van welſprekenheid, gepredikt wordt, om dat daer door de aendacht wordt afgewend, van die eenvouwige en allergewichtigſte waerheid, dat CHRISTUS gekruicigd zy, om de reinigmaking der zonden, door zich zelven, te weeg te brengen. — PAULUS had zich daerom onthouden, van eene wijsheid, welke naer den ſmaek was der Corinthiſche geletterden.

Het onvoegzame van de vermenging der menſchelyke wijsheid, met het Euangelie, wordt nader bevestigd, uit de geſteldheid van het middel, waer door God zondaers, tot het geloov en de zaligheid, brengen wil, vs. 18-31.

1. *De hoovdſom van dit bewijs wordt genomen, uit den aert der kruisleere zelve, vs.* 18.

18. Want het woort des kruyces, de prediking van het Euangelie, dat de gekruiste CHRISTUS de eenige en algenoegzame Verlosſer zy van zondaren, is wel, aen den eenen kant, den genen die zich in het ongeloov volharden, en daer door verloren gaen, dwaeſheyt, die leer ſchijnt hun een dwaes en onbeſtaenbaer voorſtel te wezen, (*r*) maer ons die behouden worden, het Euangelie gelovig aennemen, en, langs dien weg, eeuwig behouden worden, is het zelvde woord, aen den anderen kant, een kracht Godts, tot zaligheid, vergel. Rom. I: 17.

2. *Dit bewijs wordt nader aengedrongen, vs.* 19-31.
— *Uit het Prophetiesch woord, vs.* 19, 20.
/. *De Godſpraek vinden wy vs.* 19. *en*
//. *De vervulling, vs.* 20.

19 Want daer is geſchreven, in het boek der voorzeggingen van Jeſaias Kap. XXIX: 14, (*s*) Ick ſal de wijsheyt der wijſe doen vergaen, ende het verſtant der verſtandige ſal ick te niete maken.

(*r*) Rom. 1: 16. (*s*) Job 5: 12.

Onzes erächtens, wordt, in de aengehaelde Godspraek van Jesaias, de verwoesting van Jerusalem, door de Romeinen, voorspeld, blykens de aenhaling van Jes. XXIX: 10, 13, op twee plaetsen van het Nieuwe Testament, Rom. XI: 8. en Matth. XV: 8. Na de beschrijving van dat geduchte oordeel, wordt de verharding der Joden, onder het zelve, aengewezen. De HEER zou hun, tot eene rechtvaerdige straf van hunne hardnekkigheid, een oordeel van verblinding toezenden. *De wijsheid der wijzen zou Hy doen vergaen, en het verstand der verstandigen zou Hy te niet maken*, dat is: „ elk zou zich verwonderen moeten, over de verharding en „ verblinding der Joodsche Natie; van voren zou men nauw- „ lyks geloovt hebben, dat het mogelyk ware, dat een „ volk, het welk, boven alle andere Natiën, met de kennis „ van den waren Godsdienst, verwaerdigd was, dermaten „ had kunnen verdwaesd worden."

Deze Godspraek werdt thans aenvangelyk vervuld.

20. (*t*) Waer is de wijse? Waer is de Schriftgeleerde? Waer is de ondersoecker deser eeuwe? En heeft Godt de wijsheyt deser werelt niet dwaes gemaeckt?

De *wijze* kan hier iemand betekenen, die een goed doorzicht heeft, in zaken, en zich daerom verbeeldt eene bondige wetenschap van Goddelyke en menschelyke zaken te bezitten. Deze wijzen worden dan vervolgens, in twee hoovdsoorten, onderscheiden, *schrivtgeleerden*, die hun werk maekten van MOSES wet te verklaren, en *onderzoekers dezer Eeuw*, of de Wijsgeren der Heidenen. — Alzo liev evenwel zouden wy, door de *wijzen*, zulke Wijsgeren der Heidenen verstaen, die zich, op de zedenleer, beyverden, door de *schrivtgeleerden*, de Leeraers der wet, onder de Joden, en, door de *onderzoekers dezer Eeuwe*, de scherpzinnige redentwisters van dien tijd, gelijk het oorsprongelyk woord ook voorkomt, Hand. VI: 9. en XXVIII: 29. — *Waer is de wijze? waer is de schrivtgeleerde? waer is de onderzoeker dezer Eeuwe*, dat is, „ waer zijn de wijze mannen onder Joden en Hei- „ de-

(*t*) Jes. 33: 18.

„ denen? wat hebben zy, die als wijzen geroemd wor-
„ den, uitgericht, in het verstand der menschen te verlich-
„ ten, en in hunne harten te verbeteren? *En heeft God de*
„ zogenaemde *wijsheid dezer waereld niet dwaes gemaekt*, en,
„ door de ondervinding, allerduidelykst doen blyken, dat
„ die gewaende wijsheid, in de daed, niet anders zy, dan
„ enkele dwaesheid."

——. *Een ander bewijs ontleend de Apostel, uit de ondervinding*, *vs.* 21 - 31.

/. *Eerst ten aenzien van het middel der zaligheid*, *vs.* 21 - 25.

†. *Dit middel vloeit voort, uit Gods allerbetamelykst welbehagen*, *vs.* 21.

††. *De Euangeliepredikers moeten, volgens dit Goddelyk welbehagen, handelen*, *vs.* 22 - 25.

‡. *De menschen begeerden wel een ander middel*, *vs.* 22.

‡‡. *Maer, naer deze begeerte der menschen, mogten zich de Euangeliepredikers niet schikken*, *vs.* 23, 24.

‡‡‡. *Om zeer gewichtige redenen*, *vs.* 25.

21. (*v*) Want, liever *trouwens*, naedemael in de wijsheyt Godts de werelt Godt niet en heeft gekent door de wijsheyt, welke zy waende te bezitten, so heeft het Gode behaegt door de dwaesheyt der predikinge saligh te maken die gelooven:

De waereld, dat is, het menschdom, *heeft door de* ingebeelde] *wijsheid*, welke zy waende te bezitten, *God niet gekent*, *in de wijsheid Gods*, dat is, in zijne Goddelyke wijsheid, welke Hy, in het scheppen en bestuuren van het Geheeläl, allerduidelykst ten toon spreidt. De Heidenen, die zich uitgaven voor wijzen, waren dwaes geworden, en hadden hunne Godsdienstige hulde, aen nietige schepselen, bewezen, vergel. Rom. I: 22, 23. De schrivtgeleerden en wijzen, onder de Joden, waren mede dwaes geworden, en hadden den sleutel der kennis verworpen, zich verbeelden-

(*v*) Matth. 11: 25. Luc. 10: 21.

de, dat zy Gode, door eene eigene gerechtigheid, behagen konden.

Daerom heeft *het Gode behaegt, door de dwaesheid der prediking*, dat is, door eene prediking, welke den wijzen, beide onder Joden en Heidenen, eene dwaesheid schijnt te wezen, *zalig te maken, die geloven*, vergel. Rom. I: 17. Het behaegt den alleen wijzen God zondaers, door middel der Euangelieprediking, tot de zaligheid te brengen, niet die, door hunne wijsheid, alles doorgronden wilden, maer die zich eenvouwig verlieten, op zijn onfeilbaer getuigenis, in het Euangelie. Dit was Gods *genadig welbehagen*, vergel. Luc. X: 21, om dat niemand der zogenaemde wijzen, door zijne ingebeelde wijsheid, tot de zaligheid zou gekomen zijn. Het middel der zaligheid derhalven, de prediking van het Euangelie, hoe zeer het den wijzen onder Joden en Heidenen, eene loutere dwaesheid schijnen mogt, was Gode alleszins betamelyk en een uitwerksel van zijn genadig welbehagen.

De prediking van het Euangelie schijnt den wijzen, den zogenoemde verlichte mannen van deze Eeuw, eene loutere dwaesheid te zijn.

22. Overmits (*x*) de Joden een teecken van den hemel begeeren, ende de Griecken het gene thans by hen wijsheyt genoemd werdt, soecken, cieraden der welsprekenheid, diepzinnige voorstellen, fijne uitgeplozene redeneringen, en daerom is de leer van het kruis voor hun te eenvouwig en te laeg.

De ongelovige Joden *begeerden een teken* of wonderwerk, namelyk naer hunne eigene verkiezing, ten betoge dat JESUS de MESSIAS ware. De Heiland had een aental van verbazende wonderen verricht, maer zy begeerden, behalven dezen, een byzonder teken, naer hunne eigene zinnelykheid, een teken namelyk van den hemel, dat Hy, by voorbeeld, manna van den hemel deedt regenen, gelijk MOSE gedaen had, vergel. Matth. XVI: 1. Joh. VI: 30, 31.

23. Doch wy kunnen en mogen ons niet schikken, naer de-

(*x*) Matth. 12: 38. ende 16: 1. Joh. 4: 38.

deze begeerte der waenwijze menfchen, om dat zy, met Gods betamelyk en genadig welbehagen, ftrijdig is. Wy Apostelen en onze medeärbeiders in den dienst van het Euangelie, prediken Chriftum den gekruycigden, als den eenigen en algenoegzamen Verlosfer van zondaren, (y) den ongelovige Joden, die eene eigene gerechtigheid willen oprechten, en den MESSIAS, in den luister van eenen aerdfchen Koning, verwachten, wel een ergernis, ende den Griecken, die, in deze prediking, niets vinden van het gene zy wijsheid noemen, vergel. vs. 22, eene dwaesheyt:

24. Maer den waren Christen, haer die, door de genade van den Heiligen Geest, geroepen, en tot het geloov bewrocht zijn, beyde uit Joden ende Griecken [*prediken wy*] Chriftum de kracht Godts, ende (z) de wijfheyt Godts. Zy erkennen, dat God zijn wonderdoend Alvermogen, in de opftanding van den gekruisten CHRISTUS, en zijne wijsheid, in Hem te geven, tot eene verzoening voor onze zonden, allerduidelykst geöpenbaerd hebbe, als mede dat de prediking van het Euangelie een krachtig middel zy tot zaligheid, vs. 18, en dat God daer in eene wijsheid geöpenbaert hebbe, welke alle waereldwijzen nimmer zouden uitgevonden hebben, vergel. Kap. II: 6, 7.

25. Want het dwafe Godts, dat is, Gods handelwijs, in de gelovigen, door de prediking van het Euangelie, zalig te maken, vergel. vs. 21, hoe dwaes zy voor het vleefchelyk vernuft ook fchijnen moge, is wijfer dan de menfchen, dan al het geen, by de zogenoemde verlichte lieden van deze Eeuw, voor wijsheid gehouden wordt, ende het fwacke Godts, de prediking van het Euangelie, hoe zwak en onvermogend zy den wereldwijzen ook fchijnen moge, is fterker, en meer vermogende, om zondaers te verbeteren en gelukkig te maken, dan de menfchen, dan alle fcherpzinnige redeneringen, en yverige pogingen der meest beroemde Wijsgeren.

(y) Matth. 11: 6. Joh. 6: 60, 66. (z) Col. 2: 6.

//. *Wijders met opzicht tot de menschen, die zalig worden, vs. 26-31.*

†. *Zy hebben niets van zich zelven, vs. 26 29.*

26. Want, of *immers*, gy siet dit zelvs, dat menschelyke wijsheid en pogingen niets vermogen, dat gy niets zijt of hebt van u zelven, in uwe eigene roeping en overbrenging tot het geloov in CHRISTUS, mijne gelievde broeders. Gy weet het zelvs, (*a*) dat [*gy*] niet vele wijse [*en zijt*] nae den vleesche, en den uitwendigen toestand naer de waereld, niet vele machtigen in rijkdommen en goederen van den tijd, niet vele edele, van eene aenzienlyke geboorte; en, schoon 'er, onder de Christenen in uwe stad, eenige wezen mogen, die uitmunten, in waereldsche wijsheid, die grote rijkdommen bezitten, en van eene edele afkomst zijn, verre weg de meeste evenwel, zijn ongeöeffende, onvermogende en onäenzienlyke lieden.

27. Maer het dwase der werelt, zulke lieden, die, by waereldsgezinde menschen, voor dwaze en onwetende, geächt worden, heeft Godt uytverkoren, om hen, door de prediking van het Euangelie, zalig te maken, vergel. vs. 21, op dat hy de wijse beschamen soude, en openbaer maken, dat het gene thans, voor wijsheid gehouden wordt, van geen gewicht of vermogen zy, om menschen wezenlyk gelukkig te maken, ende het swacke der wereld, menschen, die onvermogende zijn, en gene rijkdommen bezitten, heeft Godt uytverkoren, om hen, door de prediking van het Euangelie, tot het geloov en de zaligheid te brengen, op dat hy het stercke soude beschamen, en openbaer maken, dat de machtigen, vergel. vs. 26, door hunne aerdsche schatten, wezenlyk gelukkig leven kunnen.

28. Ende het onedele der werelt, ende het verachte, lieden, die, by de wereld, om hunne onaenzienlyke afkomst, verächt worden, heeft Godt uytverkoren, ende het gene niet en is, lieden, die niet waerdig schenen, om

(*a*) Joh. 7: 48. Jac. 2: 5.

om genoemd te worden, op dat hy 't gene [*yet*] is, zulken, die, van wegens hunne hoge geboorte, geächt en geëerd werden, te niete soude maken, en ieder eenen doen opmerken, dat de grond van het wezenlyk heil, geenszins in eene aenzienlyke afkomst, gelegen is.

29 Op dat geen vleesch, geen mensch, wie hy ook wezen moge, en soude roemen voor hem, of iets aen zich zelven en zijne eigene waerdigheid toeschrijven.

††. *Zy hebben alles, aen Gods vrymachtige genade, alleen te danken, vs.* 30, 31.

30. Maer gy hebt alles, alleen aen God te danken; uyt hem, en door zijne gunst alleen, zijt gy in Christo Jesu, door het geloov, met Hem vereënigd, deelgenoten van alle zijne schatten en gaven, (*b*) die ons, en allen die geloven, geworden is wijsheyt van Godе, of eene *Goddelyke wijsheid*, voor zo ver Hy ons, als Propheet, door zijn woord en de verlichting van zijnen Geest, onderwijst, in die dingen, welke ons kunnen wijs maken tot de zaligheid, ende rechtveerdigheyt, naerdien Hy, als Priester, eene eeuwige gerechtigheid, en eene volkomene verzoening, heeft aengebracht, ende heyligmakinge, vermits Hy ons, als Koning, tot zijnen dienst heiligt, ende verlossinge, naerdien Hy ons, van alle ellenden dezes levens, eens volkomen bevrijden, en, na dit leven, eindeloos gelukkig maken zal.

31. Op dat [*het*, met onze zaligheid, zo gelegen zy] gelijck geschreven is, Jer. IX: 23, 24. (*c*) Die roemt, roeme niet over zijne eigene wijsheid en vermogens, maer alleen in den Heere, aen wiens vrijmachtige genade wy al ons heil te danken hebben.

(*b*) Jer. 23: 5. Joh. 17: 5. (*c*) Jes. 65. 16. Jer. 9: 23, 24. 2 Cor. 10: 17.

HET II. KAPITTEL.

b. Van deze onvoegzame vermenging der menschelyke wijsheid, met het Euangelie, had de Apostel zich zorgvuldig gewacht, vs. 1-16.

a. De Apostel onthield zich, om zeer gewichtige redenen, van de menschelyke wijsheid, vs. 1-5.

1. Hy onthield zich, in zijne prediking, van de menschelyke wijsheid, vs. 1.

2. Om zeer gewichtige redenen, vs. 2-4.

—. Om dat de hoofdleer des Euangeliums van dien aert is, dat 'er gene menschelyke wijsheid toe behore, vs. 2.

— —. Om dat hy, gedurende zijn verblijv te Corinthus, in veelerlei moeilykheden, was ingewikkeld geweest, vs. 3.

— — —. Om dat 'er eene Goddelyke kracht, met zijne prediking, gepaerd ging, vs. 4, 5.

1. IK onthoude my, in de prediking van het Euangelie, voorbedachtelyk van menschelyke wijsheid. Ende of Immers ick zelvs, mijne gelievde broeders, als ick tot u, en in uwe Stad, gekomen ben, om aldaer het Euangelie te prediken, (*a*) en ben niet gekomen met uytnementheyt van woorden, eigenlyk *des woords*, ik heb de leer van het Euangelie, vergel. Kap. I: 5, 17, niet, op eene hoogdravende wijs, voorgestelt; ofte eene ydele vertoning gemaekt van menschelyke wijsheyt, u verkondigende, dat is, *als ik u verkondigde* het getuygenisse Godts, het welk de Onfeilbare zelvs getuigt heeft, omtrent zijnen Zoon, als de oorzaek der eeuwige zaligheid, voor allen, die Hem gehoorzaem zijn.

2. Want

(*a*) 1 Cor. 1: 17. ende 2: 4.

2. Want ick en hebbe niet voorgenomen, of *Trouwens ik had niet voorgenomen*, en het was mijn oogmerk niet, yet te weten of te leeren onder u, dan Jesum Christum, ende dien gekruyciget; deze aenbiddelyke persoon toch, als de eenige en algenoegzame Verlosser van zondaren, is de hoofdinhoud van het gansche Euangelie.

3. (*b*) Ende ick was daer te boven, geduurende mijn verblijv te Corinthus, by u lieden (*c*) in swackheyt, of armoede, vergel. Kap. I: 27, zo dat ik genoodzaekt was, met mijne eigene handen, te arbeiden, om my van het nodige te voorzien, ende in vreese, ende in vele beevinge, naerdien ik eenen geweldigen tegenstand vond, by de ongelovige Joden, die naer mijn leven stonden, zo dat ik nodig had, om, door een buitengewoon gezicht, versterkt en bemoedigd te worden, vergel. Hand. XVIII.

4. Ende mijne reden, mijne Euangelieleer, vergel. Kap. I: 5, 17, ende mijne predikinge (*d*) en was niet in bewegelicke woorden der menschelicke wijsheyt, ik bediende my niet van die cieraden en kunsten der welsprekenheid, welke de waereldwijzen gewoon zijn te gebruiken, om de gemoederen der menschen in te nemen, maer mijne prediking was in betooninge des geests ende der kracht, verre weg verheven, boven het vermogen der menschelyke welsprekenheid. Het bleek, uit mijne prediking en de uitwerkselen daer van, dat 'er Gods Geest, en een meer dan eindig vermogen, onder werkzaem was.

5. Op dat uw geloove aen het Euangelie, en het gene de God der waerheid daerin getuigt, verg. vs. 1, niet gegrond en soude zijn in wijsheyt der menschen, (*e*) maer in de kracht Godts, zo dat de gezegende uitwerking van mijne Euangelieprediking, by hen, die geloovt hebben, niet aen mijne menschelyke wijsheid, maer alleen aen de heerschappyvoerende kracht van God, moet toegeschreven worden.

(*b*) Hand. 18: 1. (*c*) Hand. 18: 9. 2 Cor. 10: 10. (*d*) 1 Cor. 1: 17. ende 2: 1. 2 Petr. 1: 16. (*e*) 2 Cor. 4: 7.

II. *Evenwel ontbrak het, der Euangelieprediking, niet aen ware wijsheid; ten aenzien van de zaek zelve, hoe eenvouwig het voorstel wezen mogt, behelsde zy eene Goddelyke wijsheid, vs. 6-16.*

1. *De Apostel toont aen, dat zijne prediking, in de daed, Goddelyke wijsheid ware, vs. 6-13.*

-. *De zaek zelve stelt hy voor, vs. 6-9.*

--. *Hy bericht, hoe de Apostelen deze wijsheid verkregen hadden, vs. 10-12. en*

---. *Hy herinnert, hoe zy de wijsheid, welke zy van God ontvangen hadden, verkondigden, vs. 13.*

2. *Hy voegt 'er by, dat de verkondiging van deze Goddelyke wijsheid verschillende uitwerkselen hadde, naer de onderscheidene gesteldheden der menschen, vs. 14-16.*

-. *Ten aenzien van natuurlyke menschen, vs. 14.*

--. *Met opzicht tot geestelyke menschen, vs. 15, 16.*

6. (*f*) Ende, of schoon ik en mijne medearbeiders, in de bediening van het Euangelie, ons, om de gemelde redenen, onthouden van het gene, by de zogenaemde verlichte lieden dezer Eeuwe, voor wijsheid wordt aengezien, wy spreken evenwel wijsheyt, welke, in nadruk, zo mag genaemd worden, onder de volmaeckte: doch eene wijsheyt (*g*) niet deser werelt, noch der Overste deser werelt, (*h*) die te niete worden:

Het gene de Apostelen spraken, op eene zeer eenvouwige en duidelyke wijs, hoe zeer het hun, die zich voor wijzen uitgaven, dwaesheid scheen te wezen, was in de daed, en in vollen nadruk, *wijsheid*. Deze wijsheid *spraken zy*, *onder de volmaekten*, dat is, de Christenen. Deze heetten, in onderscheiding van de Joden en Heidenen, die nog niet, in de leer van het Euangelie, onderwezen waren, *volmaekte* of meer verlichte, om dat zy veel beter bevattingen

(*f*) Job 28: 21. (*g*) Jac. 3: 15. (*h*) 1 Cor. 15: 24.

gen van Godsdienstige zaken hadden. Zommigen denken, aen meer gevorderde Christenen, maer de wijsheid, van welke de Apostel ſpreekt, werd in het algemeen, aen allen Christenen, gepredikt; het zy zy meer of min gevorderd waren.

Doch het was *eene wijsheid niet dezer waereld* of *Eeuw*, zy had niets gemeens, met het gene, in dien tijd, by de geleerden, voor wijsheid werd aengezien, *noch der Overſte dezer waereld* of *Eeuw*. De *Overſte dezer Eeuw* zijn hier de grote, de aenzienlyke, en hoofden van het Joodſche volk; deze waenden dat zy veel wijzer waren dan de Heidenen, verg. vs. 8. *Zy werden te niet gedaen*, het bleek, uit het Euangelie, dat hunne ingebeelde wijsheid van geen gewicht altoos ware, vergel. Kap. I: 28, en zy zelve zouden, by de verwoesting van Jeruſalem, te niet gedaen worden, al hun aenzien en gezach ten eenemael verliezen.

7. Maer wy ſpreken de wijſheyt (*i*) Godts, *eene Goddelyke wijsheid*, [*beſtaende*] (*k*) in verborgenheyt, in allergewichtigſte waerheden, welke de ſchrandeirſten der menſchen nimmer zouden uitgevonden hebben, die bedeckt en tot dus ver onbekend was, welcke Godt te vooren verordineert heeft tot onſer heerlickheyt eer de werelt was, want God heeft van eeuwigheid bepaelt, dat wy Apostelen de uitnemende eer genieten zouden, om deze verhevene wijsheid, aen het menschdom, bekend te maken.

8. (*l*) Welcke wijsheid, aen de meest beroemde Wijsgeeren der Heidenen onbekend is, en, door de blote reden, nimmer zou zijn ontdekt geworden, gelijk ook niemant van de Overſte deſer werelt, van de Schrivtgeleerden en hoofden des Joodſchen volks, deze wijsheid recht gekent en heeft. (*m*) Want, offchoon deze, met eene Goddelyke Openbaring, verwaerdigd waren, was evenwel die wijsheid, in de Schrivten der Propheten, eenigszins

(*i*) Rom. 16: 25. (*k*) 1 Cor. 4: 1. (*l*) Matth. 11: 25. Joh. 7: 48. Hand. 13: 27. 2 Cor. 3: 14. (*m*) Joh. 16: 3. Hand. 3: 17. ende 13: 27. 1 Tim. 1: 13.

raedfelächtig en ingewikkeld voorgeftelt; daerënboven hebben deze waenwijze menfchen de Goddelyke Openbaringen, door hunne willekeurige en verkeerde uitleggingen, meerendeels verdonkert. Trouwens indien fyfe, wanneer de Overften en Schrivtgeleerden der Joden deze Goddelyke wijsheid, recht gekent hadden, fo en fouden fy den gezegenden Verlosfer, die de Heere der heerlickheyt, en alle onze hulde waerdig is, niet gekruyft hebben.

9. Maer nu gaet het, gelijck Jef. LXIV: 4. gefchreven is, (n) 't Gene de ooge niet en heeft gefien, ende de oore niet en heeft gehoort, ende in het herte des menfchen niet en is opgeklommen, 't gene Godt bereydt heeft dien die hem lief hebben.

De aengehaelde woorden zijn genomen, uit de laetfte Prophetifche leerreden van JESAIAS, Kap. LXIV: 4. — De Joden worden aldaer vertoond, onder dat oordeel der verharding en verwerping, onder het welk zy, zedert de verwoesting van Jerufalem, tot op den huidigen dag, blijven zuchten, en de Geest der Godfpraek voorfpelt, dat 'er, in het laetfte der dagen, een Geest der genade en gebeden, onder het Joodfche volk, zal uitgeftort worden. Een boetvaerdige Jood fmeekt, als voorbidder, voor zijne ongelukkige Natie. Hy doet eene ernftige fmeekbede, om de verlosfing van Israël, uit hunne benauwende omftandigheden, Kap. LXIII: 15 — LXIV: 12. Deze fmeekbede wordt aengedrongen, door de herïnnering van Gods vorige weldaden, en van zijne gedane belovte, Kap. LXIV: 2-4. God had die verlosfing beloovd, en wel op zulk eene wijs, dat zy nimmer weêrgae zou gehad hebben; *van ouds heeft men het niet gehoort, noch met de ooren vernomen, noch geen oog heeft het gezien, behalven gy o God.* Het geevt te kennen, dat de verlosfing, in het laetfte der dagen, tegen alle menfchelyke uitzichten, aen het Joodfche volk, zal gefchonken worden; *het gene hy*, de MESSIAS namelyk, *doen zal die op Hem wacht*, dan zal het heil van den MESSIAS, langs eenen weg van gansch zonderlinge omftandigheden, aen het Joodfche volk geopenbaerd worden.

De

(n) Jef. 64: 4.

De Apostel haelt deze woorden aen, met eene kleine verändering. — De uitdrukking het is, *in het hart des menschen, niet opgeklommen* staet niet, by JESAIAS, maer het is eene spreekwijs, by de Joden zeer gewoon, om iets aen te duiden, het welk men nimmer verwacht had, of durven denken. — Deze woorden kon PAULUS eigenäertig toepassen, op de bedeeling van het Euangelie, in welke het eeuwig heil, in eenen gekruisten CHRISTUS, wordt voorgesteld, waer over de grootste verstanden moesten verbaesd staen. Nimmer had iemand kunnen denken of verwachten, dat een gekruiste JESUS zo veel heil zou aenbrengen, aen hun, die in Hem geloven, en Hem liev hebben.

10. (*o*) Doch Godt heeft [*het*] gene, voor het menschelyk verstand, altoos zou zijn verborgen gebleven, aen ons, den Apostelen van CHRISTUS, geopenbaert door sijnen alwetenden Geest. Want de Geest onderfoeckt, en weet, door een nauwkeurig onderzoek, alle dingen, oock zelvs de diepten Godts, de geheimen van Gods onëindige natuur, en zijne verborgene voornemens, welke ons, zo lang zy niet geopenbaerd worden, volstrekt onbekend zijn.

11. Trouwens het is, met Gods Geest, even eens gelegen, als met 's menschen ziel. (*p*) Want wie van de menschen weet het gene des menschen is, zijn inwendig bestaen, voornemens, en besluiten, dan de redelyke geest des menschen die in hem is, alsoo en weet oock niemant het gene Godts is, de geheimen van Gods natuur, en zijne voornemens, voor dat zy geopenbaerd en uitgevoerd worden, dan de alwetende Geest Godts.

12. Doch wy Apostelen en hebben niet ontfangen den geest der werelt, niet eenen geest, die ons dingen leert, welke by de menschen, voor wijsheid worden aengezien, (*q*) maer den Geest die uyt Godt is, en die ons eene Goddelyke wijsheid leert, op dat wy souden

(*o*) Matth. 13: 11. 2 Cor. 3: 18. (*p*) Spr. 27: 19. Jerem. 17: 9.
(*q*) Rom. 8: 15.

weten, of *zo dat wy weten*, de dingen die ons van Godt, uit genade, geschoncken zijn, en een opgehelderd inzien hebben, in Gods genade weldaden, welke de hoofdsom van het Euangelie uitmaken.

13. Dewelcke dingen, ons, door Gods Geest geopenbaerd, wy oock spreken en prediken, (*r*) niet met hoogdravende woorden, of kunstige manieren van voorstel, die de menschelicke wijsheyt leert, maer met [*woorden*] en voorstellen, die de Heylige Geest leert, geestelicke dingen, zaken, welke ons, door Gods Geest, geopenbaerd zijn, met geestelicke t'samenvoegende.

Geestelyke dingen met geestelyke t'samenvoegende. — *Geestelyke dingen* zijn zulke zaken, welken Gods Geest leert. Het Grieksche woord, door *zamenvoegende* vertaelt, beteekent, in den stijl der LXX, verklaren en uitleggen, vergel. Gen. XL: 8, 16, 22. Dan. V: 12, 16. Des Apostels mening is derhalven deze: „ wy, *verklaren de geestelyke dingen*, de „ aengelegene waerheden van het Euangelie, welke ons, „ door Gods Geest, geopenbaerd zijn, *met geestelyke woor-* „ *den*, met zulke uitdrukkingen en manieren van voorstel, „ als ons de Geest zelvs geleert heeft."

14. Maer of *Te weten* de natuerlicke mensche, een mensch, die alleen door de reden geleid wordt, en het verhevener onderwijs van Gods Geest niet genoten heeft; hoe veel hy zich, van zijne wijsheid, verbeelden moge, en begrijpt of neemt niet aen, de dingen die des Geests Godts zijn, de gewichtige waerheden van het Euangelie, welken Gods Geest ons geopenbaert heeft. Want sy zijn hem dwaesheyt, ende hy beschouwt die leerstukken, als niets beteekenende woorden; hy en kanse zelvs niet verstaen, om datse geestelick onderscheyden of liever *moeten beöordeeld* worden. Hy derhalven, die, over de waerheden van het Euangelie, welke door Gods Geest, geopenbaerd zijn, recht zal oordeelen, moet dien zelvden Goddelyken Geest bezitten, door welken zy geopenbaerd zijn.

15.

(*r*) 1 Cor. 1: 17. ende 2: 4. 2 Petr. 1: 16.

15. (*s*) Doch de geestelicke [*mensche*], een waer Christen, die, door Gods Geest, onderwezen en verlicht is, onderscheydt of *beöordeeld* wel alle dingen, alle de verhevene waerheden van het Euangelie, welke, door den Geest, geopenbaerd zijn, en ontdekt 'er in eenen rijkdom der Goddelyke wijsheid, maer hy selve en wort van niemant onderscheyden of *beöordeeld*; hy is verheven boven de beöordeeling der waereldwijzen, hy stoort 'er zich niet aen, wat deze van hem oordeelen, en niemand kan hem, door eenige bedenkingen, zijne overtuiging benemen.

16. (*t*) Want wie heeft den sin en het verstand des Heeren gekent, die hem soude onderrichten? maer wy Apostelen hebben den sin Christi, wy verstaen de ware mening van CHRISTUS leer, en prediken dezelve.

Wie heeft den zin des Heeren gekent, die Hem zoude onderrichten, Deze woorden zijn ontleend uit Jes. XL: 13, alwaer van Gods ondoorgrondelyke wijsheid, in het voortbrengen van het gansch Geheeläl, gesproken wordt. De Apostel heeft dezelve Rom. XI: 34. nog eens aengehaelt; en op het onnaspeurlyke van Gods besluit toegepast. Hier spreckt hy, van de dingen, welke des Geestes Gods zijn, van de waerheden des Euangeliums, welken Gods Geest geopenbaert heeft; deze zou nimmer eenig natuurlyk mensch, door het licht der reden alleen, ontdekt en gekent hebben. De Apostelen hadden den zin van CHRISTUS, de ware mening van zijne leer, door de Openbaring van zijnen Geest, leeren kennen.

(*s*) Spr. 28: 5. (*t*) Jes. 40: 13. Rom. 11: 34.

HET III. KAPITTEL.

β. De andere bron der vermenging van menschelyke wijsheid, met het Euangelie, was de naerjaging van verhevene dingen, van leerstukken, welke, boven de bevatting van eenvouwige Christenen, waren; dit maekte, dat PAULUS, *die zich beyverde, om de grondwaerheden in te prenten, van zommigen veracht wierd, en dat zommigen onder de Corinthers trotsch waren, op hunne ingebeelde wijsheid, Kap. III, IV.*

a. De Apostel begint dit stuk, met eene herinnering van de wijs, op welke hy onder hen het Euangelie gepredikt had, overëenkomstig hunnen toestand, vs. 1, 2.

b. Daer uit neemt hy aenleiding, om het onbetamelyke van hunne partyschappen aen te tonen, vs. 3 - 9.

a. Daer door betoonden zy nog vleeschelyk te zijn, vs. 3, 4.

b. Daerënboven alle hunne Leeraers waren slechts werktuigen, en de zegen moest alleen van God komen, dit wordt, onder een eigenäertig zinneprent voorgesteld, vs. 5 - 7.

c. Ook waren zy daerin gelijk, dat zy elkanders medeärbeiders waren en het zelvde doelwit hadden, vs. 8, 9.

1. ENde, of *daer te boven*, ick zelvs, mijne gelievde broeders, heb gene verhevene dingen naergejaegt, noch eene winderige vertoning van wijsheid gemaekt, wanneer ik, onder ulieden, het Euangelie predikte. Dit zou, met de gesteldheid van uwe Gemeente, geheel niet gestrookt hebben, en ik schikte my, naer den gang van het werk. Zelvs en konde ik tot u niet spreken als tot geestelicke en meer verlichte Christenen, maer ik richtte mijn onderwijs in, als tot vleeschelicke menschen, die nog zwak waren in het verstand, bezet met vooröordeelen, geslingerd door verkeerde drivten, en nog niet vatbaer voor een

een verhevener onderwijs, met één woord, als tot vleeschelicke, als tot jonge kinderen in Christo, nieuwelingen onder de Christenen. Nu zou het zeer onredelyk zijn, my daerom te verächten, als of ik minder ware, dan andere Leeraers, die eene hogere vlucht nemen, en meer verhevene zaken, met eenen zwier van kunstige welsprekenheid, voordragen. Ik heb my moeten schikken, naer uwe bekrompene vatbaerheid, en my daerom bepaelt tot de eenvouwige grondwaerheden van het Euangelie, welke allerverhevenst zijn in haren eigenen aert, en, door de scherpstzinnige vernuften, nimmer zouden zijn uitgevonden, vergelk Kap. II: 2, 7-9.

2. (*a*) Ick hebbe u, om dat gy nog jonge kinders waert in kundigheid, met de melck der eerste beginselen van de Euangelische grondwaerheden, gevoedt, ende niet met [*vaste*] spijse, van meer verhevene zaken, welke niet geschikt waren, voor uwe vatbaerheden: want gy en vermochtet [*doe*] nogh niet, wanneer ik, in persoon, onder ulieden verkeerde, kondet gy die vaste spijs niet verdragen, ja zelvs gy en vermoget oock nu nogh niet, wat gy u ook verbeelden moogt.

3. Want gy zijt nogh vleeschelick, zwak in het verstand, en daer door dienstbaer, aen zeer verkeerde drivten. (*b*) Want of *Immers* dewijle of *daer* 'er onder u nijt is, verkeerde naeryver, elk voor de party, welke hy gekozen heeft; ende twist, over de voortreffelykheid van den éénen Leeraer, boven den anderen, ende, het gene daer van het natuurlyk gevolg is, tweedracht, verdeeldheid, en scheuringen, zijt gy niet vleeschelick? maekt gy niet, door uw gedrag, openbaer, dat uw verstand en hart nog niet recht gesteld zijn? ende [*en*] wandelt gy [*niet*], in dit opzicht, nae den mensche, handelt gy niet, gelijk zwakke menschen gewoon zijn?

4. Want deze uwe zwakheid is, door de ondervinding, allerblijkbaerst; als d'een segt, (*c*) Ick ben Pauli en

(*a*) Hebr. 5: 12. 1 Petr. 2: 2. (*b*) 1 Cor. 1: 11. Galat. 5: 19. Jac. 3: 16. (*c*) 1 Cor. 1: 12.

houde het, met dien Apostel, ende een ander, Ick [*ben*] Apollo meer toegedaen, en zijt gy niet vleeschelick? betoont gy daer door de zwakheid van uw verstand en hart niet allerkennelykst? Christenen immers, die meer gevorderd zijn, in kennis, geloov, en kracht van godzaligheid, zouden dergelyk slag van partyschappen, zo hoogst verdervelyk voor het belang der Gemeente, verfoeien moeten. Ik stem immers, met Apollos, in de hoofdsom der Euangelieleer, volkomen overëen; maer de meeste hechten zich, aen uiterlyke omstandigheden, welke niets doen, tot het wezen der zake. Is dit niet eene laekbare zwakheid?

5. Daer te boven, alle Leeraers van het Euangelie zijn niets meer, dan enkele werktuigen in Gods hand, van welke alleen de zegen komen moet. Hoe onvoegzaem is het derhalven, voor den éénen Leeraer party te trekken, met verächting van den anderen? Wie is dan Paulus, ende wie is (*d*) Apollos, dat gy den éénen, boven den anderen, als waren zy hoofden van onderscheidene aenhangen, verheffen zoud? Wat zijn zy beide, en alle die immer het Euangelie onder u gepredikt hebben, anders dan eenvouwig dienaers door welcke, en door middel van welker prediking, gy gelooft hebt, ende [*dat*] gelijck de Heere eenen yegelicken gegeven heeft? naermate van de bekwaemheden, welken de Heer, aen wien zy dienstbaer zijn, elk hunner geschonken, en naer gelang van den taek, welken Hy elk gegeven heeft.

6. De HEER, wiens dienaers wy beide zijn, heeft my en Apollos, elk eenen onderscheidene taek, gegeven; daer in hebben wy, elk naer de mate der gaven, welke ons geschonken is, yverig gearbeid; naer onze pogingen zijn slechts middelen geweest; den zegen hebben wy alleen aen God te danken. Laet ik de zaek, met het voorbeeld van den landbouw, het welk hier zeer gepast is, wat nader ophelderen. Ick hebbe geplant, voor zo ver ik de eerste grondwaerheden van het Euangelie onder u gepredikt; en de eerste grondslagen van uwe Gemeente gelegd heb, (*e*) Apollos

(*d*) Hand. 18: 24. 1 Cor. 1: 12. ende 16: 12. (*e*) Hand. 18. 26. ende 19: 1.

los heeft nat gemaeckt en het jonge plantſoen der Christenen bevochtigt, door meer verhevene zaken voor te dragen, om de nieuwe Christenen in het geloov te verſterken; maer Godt heeft den waſdom gegeven, de vrucht van onze onderſcheidene pogingen hebben wy alleen aen den Goddelyken zegen dank te weten.

7. So en is dan, noch hy die plant yet, noch hy die nat maeckt; hoe loffelyk onze pogingen ook wezen mogen, moet niemand ons die eer, welke Gode alleen toe komt, geheel of ten deele geven, maer Godt die den waſdom geeft, moet alleen de eer hebben van de vruchten onzer pogingen.

8. Ende die plant, ende die nat maeckt zijn één, zy hebben het zelvde doelwit, en derhalven is de één even eens te ſchatten, als de ander: (*f*) maer een yegelick ſal evenwel ſijnen loon ontfangen nae evenredigheid van ſijnen arbeyt, niet van menſchen, maer van God, die alleen, over het werk van zijne dienaren, en over hunne bedoelingen, kan oordeelen.

9. Ten aenzien van ons werk, zijn wy alle, die het Euangelie verkondigen, gelijk, en derhalven behoren de Christenen den éénen Leeraer niet aen te hangen, met veráchting van den anderen. Want wy zijn Godts (*g*) mede-arbeyders, wy genieten alle die uitnemende eer, dat wy, met God, mogen mede arbeiden, aen de zaligheid van zondaren; wy, als werktuigen, en God als de opperſte werkmeester, die den zegen verleent, op onze pogingen. Godts ackerwerck, Godts (*h*) gebouw zijt gy. Gy mogt derhalven beſchouwd worden, als een akker, die, door God zelven, beärbeid, en als een huis, het welk, door God zelven, gebouwd is.

De Apostel bediend zich hier van twee zinneprenten, ontleend van den akkerbouw, en van de huisbouwkunde. Het laetſte werkt hy vervolgens nader uit. Het gav hem

(*f*) Pſ. 62: 13. Jer. 17: 10. ende 32: 19. Matth. 16: 27. Rom. 2: 6. ende 14: 12. 2 Cor. 5: 10. Galat. 6: 5. Openb. 2: 23. ende 22: 12.
(*g*) 2 Cor. 6: 1. (*h*) Eph. 2: 20. Coloſſ. 2: 7. 1 Petr. 2: 5.

namelyk aenleiding, om, tot zijn vorig onderwerp, weder te keren, de wijs namelyk, op welke hy het Euangelie, onder de Corinthische Christenen, overëenkomstig hunnen toestand, gepredikt had.

c. *Na dat de Apostel het onbetamelyke der partyschappen, by wijs van uitstap, had aengetoont, keert hy weder tot zijn onderwerp, de wijs, op welke hy, onder de Corintheren, het Euangelie gepredikt had. Hy had den grondslag gelegt, waerop de volgende Leeraers bouwden; dan deze hadden wel toe te zien, wat en hoe zy daerop bouwden*, vs. 10-17.

a. *De zaek wordt kortelyk voorgesteld*, vs. 10.

b. *Nader uitgebreid*, vs. 11-17.

1. PAULUS *had den goeden grondslag gelegd*, vs. 11.

2. *De volgende Leeraers moesten wel toezien, wat en hoe zy daer op bouwden*, vs. 12-15.

-. *De onderscheidene manieren van bouwing worden voorgedragen*, vs. 12.

--. *Het werk van elken bouwer zou beproevd worden*, vs. 13.

---. *Zy zouden, elk naer de bevinding van zijn werk, vergolden worden*, vs. 14-17.

/. *Zy die wel gebouwd hadden, zouden eenen heerlyken loon ontvangen*, vs. 14.

//. *Zy, die niet wel gebouwd hadden, zouden, van dien loon, verstoken blijven*, vs. 15-17.

†. *De zaek wordt voorgesteld*, vs. 15.

††. *Gebillijkt*, vs. 16, 17.

10. Nae de genade Godts die my gegeven is, naer de mate der gaven en bekwaemheden, welken God my genadig geschonken heeft; hebbe ick als een wijs bouwmeester, en zo als het eenen verstandigen werkman betaemt; het fondament van uwe Gemeente gelegt, wanneer ik u de eerste beginselen van de Euangelieleer, gelijk het eenen verstandigen Leeraer betaemt, op eene zeer eenvouwige en vatbare wijs, heb voorgedragen, ende een ander

der bouwt daer op, Apollos, en de overige Leeraers, die op my gevolgt zijn, hebben het gebouw van uwe Gemeente verder opgetrokken, en zijn daer mede nog bezig, door nog onbekeerden, op die gelegde gronden, tot het geloov te bewegen, en door hen, die reeds bekeerd zijn, in kennis, geloov, en kracht van heiligmaking, te doen toenemen. Maer een yegelick ſie toe, en lette zorgvuldig, hoe hy daer op bouwet, of de bouwſtoffen, welken hy aenvoert, met den gelegden grondſlag, wel zamen hangen; of de leeringen, welken hy voorſtelt, en de manier, op welke hy dezelve voordraegt; met die eerſte beginſelen, welken ik gepredikt heb, wel ſtroken, op dat hy uw toenemen, in kennis en geloov, niet meer verhindere, dan bevordere.

11. De grondſlag, welken ik gelegt heb, is onwankelbaer. Want niemant en kan of mag een ander fondament leggen dan 't gene (*i*) gelegt is, 't welck beſtaet en gelegen is, in deze grondwaerheden, uit welken alle andere leerſtukken van het Euangelie voortvloeien, Jeſus is de Chriſtus, de beloovde Verlosſer van zondaren.

12. Ende indien yemant, of *het zy iemand* der Leeraren, die my zijn opgevolgt; op dit fondament, het welk ik gelegt heb, bouwt, gout, ſilver, koſtelicke ſteenen, het zy hy daerop bouwe hout, hoy, ſtoppelen.

13. Een yegelicks werck ſal openbaer worden: (*k*) want de dagh ſal het verklaren, dewijle het door vyer ontdeckt wort: ende hoedanigh eens yegelieks werck is, ſal het vyer beproeven.

Goud, *zilver*, *en kostelyke* of edele *ſteenen* beteekenen hier, in de zinneprent, zulke leeringen, welke, met de grondwaerheden van het Euangelie ſtroken, en, door de prediking van welken het gebouw der Gemeente kan vercierd worden; *hout*, *hooi en ſtoppelen* wijzen ons daer tegen, naer zulke leeringen, en menſchelyke ſpitsvindigheden, welke van geen belang zijn, en niet ſtroken, met de gemelde grond-

(*i*) Jeſ. 28: 16. Matth. 16: 18. (*k*) Jeſ. 8: 20. ende 28: 10. Jer. 23: 29. 1 Petr. 1: 7. ende 4: 12.

waerheden. De spreekwijzen zijn ontleend van een Koninglyk Paleis, en van een boeren hut. Tot het eerste werden goud, zilver, en edele gesteenten, gebruikt. Het ander maekt men enkel van hout, tot de wanden gebruikt men leem met hooi gemengd, en het wordt, met stoppelen, gedekt.

Eens iegelyks werk, of gebouw *zal openbaer worden*; het zal eens blijkbaer worden, wat ieder Leeraer, op den gemelden grondslag, gebouwd hebbe, of zijn werk goed en duurzaem is, en welk een gewicht 'er gelegen zy, in die leeringen, welke hy den Christenen heeft voorgedragen. — *De dag zal het verklaren.* Zommigen verstaen, door den *dag*, in het gemeen den tijd, zo dat de mening eenvouwig deze zy: „ de tijd, die alles ontdekt, zal het wel openbaer ma„ ken, hoedanig elks werk zy, of de stoffen, welken hy, „ op den gelegden grondslag, gebouwd heeft, duurzaem en „ vast zijn, en of hy, op de rechte wijs, gearbeid heb„ be." Wy voor ons, zouden evenwel, door *den dag*, liever den dag by uitnemenheid verstaen, den dag van het algemeen gericht, wanneer God in het licht zal brengen het gene in de duisternis verborgen is, en openbaren de raedslagen des harten, Kap. IV: 5, wanneer hy, wiens werk blijvt, loon ontvangen zal, vergel. vs. 14.

Die *dag*, by uitnemenheid, *zal het verklaren* en openbaer maken, hoedanig het werk van elken Leeraer geweest zy, als mede uit welke beginselen, en met welke bedoelingen, hy gearbeid hebbe.

Dewijl het door vuur ontdekt wordt. — De Apostel blijvt al in dezelvde zinneprent; het werk van eigenlyk gezegde bouwlieden wordt, door vuur, ontdekt. Wanneer een gebouw in den brand raekt, worden de bouwstoffen best ontdekt; het goud, het zilver, en de edele gesteenten van een kostbaer Paleis, worden, door het vuur, niet verteerd; maer van eene hut, uit hout, hooi, en stoppelen, opgeslagen, blijvt niets overig. — *Ende hoedanig het werk van eenen iegelyken is*, ZAL *het vuur beproeven.* Hier past de Apostel de gemelde gelykenis, op de Leeraren toe; het zal, in den groten dag, openbaer worden, hoe en welke stoffen ieder

der Leeraer gebouwt, en van welk gewicht de leringen zijn, welken hy heeft voorgeschreven.

Wy, voor ons, kunnen niet zien, dat het *vuur* hier iets byzonders beduide. De Apostel blyvt eenvouwig, in dezelvde leenspreuk. Onzes erächtens, is zijne mening deze: „ *gelyk het* werk van bouwlieden, *door vuur*, het best *ont-* „ *dekt wordt*, om dat men als dan kan zien, welke stoffen „ duurzaem zijn, en welke geheel verteerd worden, *alzo* „ *zal ook het vuur*, als het ware, in den groten dag der al- „ gemene veräntwoording *beproeven* en openbaer maken, *hoe-* „ *danig het werk* van elken Leeraer *is*. Dan zal de waerdij „ van elks werk even zo duidelyk openbaer worden, als de „ bouwstoffen van een huis ontdekt worden, wanneer het in „ den brand raekt. Het werk van elken Leeraer zal, „ in dien dag, even zo gestreng onderzocht worden, als de „ bouwstoffen van een huis, wanneer zy aen de vlammen „ worden blootgesteld. Dan zal men de ydelheid zien van „ de trotsche verbeelding, welke zommige Leeraers van zich „ zelven hebben, en van de toejuiching, welke zommigen „ gegeven wordt, even gelyk een felle brand het onder- „ scheid, tusschen eenen marmeren en leemen wand, open- „ baer maekt." Wil men evenwel, aen het *vuur*, eene byzondere betekenis geven, men denke aen Gods alwetenheid, en rechtvaerdige uitspraek.

14. So yemants werck blijft, dat hy daer op, op het gemelde fundament, gebouwt heeft, wanneer het, in den groten oordeelsdag, openbaer wordt, dat een Leeraer zulke leringen hebbe voorgedragen, welke den toets kunnen doorstaen, wichtige en gegronde leringen, geschikt, om de Christenen, in hunne kennis en genade, te doen toenemen, die sal loon ontfangen; naer mate hy meer, en op de rechte wijs, geärbeidt heeft, zal hy des te grotere maete van heerlykheid; in het eeuwig leven, genieten.

15. So yemants werck sal verbrandt en van gene waerde bevonden worden, die sal schade lijden van zijn werk; zulk een Leeraer, van welken het, in den groten dag, blyken zal, dat hy hout, hooi en stoppelen gebouwt, niets betekenende of valsche leringen gepredikt, of een manier van

voorstel gebruikt heeft, welke niet geschikt was, om menschen wijzer te maken, die zal bevinden, dat hy niets wezenlyks uitgericht hebbe, en genen loon van meer dan gewone heerlykheid, in het volgend leven, erlangen; maer evenwel selve sal hy behouden worden, wanneer hy, voor zich zelven, in CHRISTUS geloovt heeft, doch alsoo als door vyer en ter nauwernood: want, als Leeraer, zal hy eene zeer zware veräntwoording hebben. Het zal hem gaen, als iemand, wiens huis verbrandt, en die 'er naekt uitvlucht. Zijne verwachting van eene meerdere heerlykheid zal verydeld worden; hy zal, om zo te spreken, onder den gemenen hoop der Christenen, gerangschikt worden, en geen deel hebben aen de uitnemende beloning der Euangeliedienaren, die het nut der Gemeenten bevordert hebben.

16. (*l*) En weet gy niet dat gy Godts Tempel zijt, een heerlyk gebouw, aen den dienst van God toegewijd, waer van ik den eersten grondslag gelegt heb, vergel. vs. 10, ende de Geest Godts in ulieden woont? op zoortgelyk eene wijs, als God zelvs oulings, eerst in den Tabernakel, en daer na in den Tempel van Salomo, op eene meer bijzondere wijs, tegenwoordig was.

17. Soo derhalven yemant van uwe tegenwoordige Leeraeren, wie hy ook wezen moge, den Tempel Godts schendet, en uwe Gemeente, die als een gebouw, aen God en zijnen dienst, is toegewijd, of door verkeerde leringen, of door een kwaed voorbeeld, veröntreinigt, dien sal Godt schenden, en op eene geduchte wijs straffen: want de Tempel Godts is heyligh, en welcke Tempel gy zijt.

(*l*) 1 Cor. 6: 19. 2 Cor. 6: 16. Hebr. 3: 6. 1 Petr. 2: 5.

d. Meer byzonder bestraft de Apostel de opgeblazenheid van velen der Corinthische Christenen, die, uit hoovde van hunne ingebeelde wijsheid, een hoogdravend voorstel begeerden, en daerom PAULUS *en zijne eenvouwige preekwijs, verächtten, Kap. III: 18— IV: 16.*

a. Deze bestraffende vermaning wordt voorgesteld, Kap. III: 18— IV: 5.

1. De Apostel toont het onbetamelyke van der Corintheren opgeblazenheid aen, vs. 18-20.

18. (*m*) Niemant en bedriege hemselven, door eene trotsche verbeelding van zijne eigene wijsheid; so yemant onder u dunckt dat hy wijs is, naer het gene in dese werelt, of in deze Eeuw, voor wijsheid wordt aengezien, die worde dwaes, hy leere zich zelven kennen, als iemand, die, van alle wezenlyke wijsheid, geheel ontbloot is, op dat hy, in de daed, en in de waerheid, wijs magh worden. Trouwens, zo lang iemand zich, door eenen trotschen waen verblind, laet voorstaen, dat hy wijs is, zal hy tot de ware wijsheid niet komen; zal iemand de wezenlyke wijsheid zoeken, dan moet hy eerst zien, dat hy daer van ontbloot is.

19. Want de wijsheyt deser werelt, het gene, by waereldsgezinde menschen, voor wijsheid wordt aengezien, is dwaesheyt by Godt, God acht deze gewaende wijsheid niet hoger, dan enkele dwaesheid: Want daer is geschreven, Job V: 13. Hy vattet de wijse in hare arglistigheyt God bestuurt de zaken zodanig, dat waenwijze menschen zich, in die listen en kunstgrepen, welken zy voor wijsheid aenzien, ellendig verwarren.

20 Ende wederom, op eene andere plaets, Ps. XCIV: 11. (*o*) De Heere kent de overleggingen, voornemens en maetregelen der wijse, datse ydel zijn, en dien gewenschten uitslag niet hebben, welken zy verwacht hadden.

(*m*) Spr. 3: 7. Jes. 5: 21. (*n*) Job 5: 13. (*o*) Ps. 9. : 11.

2. Wijders betoogt de Apostel het onvoegzame van de minächting, welke vele der Corinthische Christenen hadden, voor zommige van hunne Leeraren, en bijzonder voor hem zelven, Kap. III: 21 — IV: 5.

—. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 21-23.

21. Niemant dan en roeme op menschen, en zoeke 'er eene eer in, dat hy meerder werk make van den eenen Leeraer, dan van den anderen, daer zy toch allen slechts menschen zijn: want of immers alles is uwe, alle uwe Leeraers moeten, aen uw wezenlyk heil, dienstbaer zijn, alle werken zy, aen de bevordering van uwe meest wezenlyke belangen.

22. Het zy Paulus, die van zommigen, om zijne eenvouwige predikwijs, verächt wordt; het zy Apollos, welken zommigen, om zijne welsprekenheid, boven anderen verheffen, het zy Cephas, wiens partij, door zommigen getrokken wordt, om dat hy, voor de Joden, ten aenzien van de afgeschafte plechtigheden, zeer toegeevlyk is, het zy de menschen, die in de werelt zijn, het zy de voordelen van dit leven, het zy rampen, tegenspoeden en doot, het zy tegenwoordige gebeurtenisfen, het zy toekomende dingen, welke nog, in het vervolg, zullen voorvallen, sy zijn alle uwe; dit alles is, in den weg der Voorzienigheid, geschikt, om uw wezenlyk heil te bevorderen, vergel. Rom. VIII: 28. Hoe onbetamelyk is het derhalven, de partij van eenen bepaelden Leeraer te trekken, en te roemen, dat niemand der overige Leeraren, met hem, in wijsheid, welsprekenheid, of andere gaven, te vergelyken zy.

23. Doch gy zijt Christi, gy zijt het eigendom van den Verlosser, Hy is uw aller Heer, en derhalven behoort gy u, niet naer PAULUS, naer APOLLOS, naer PETRUS, of eenigen anderen Leeraer, maer alle, alleen naer CHRISTUS, te benoemen; ende Christus is Godts dienaer, aengemerkt als Middelaer, die, in alles, den wil van zijnen Vader doet, gevolgelyk moet gy God en CHRISTUS alleen, als uwen Heer, te biedigen.

HET

HET IV. KAPITTEL.

——. *Wijders leert de Apostel, by wijs van gevolgtrekking uit het beredeneerde, hoe de Christenen hem, en andere Leeraren van het Euangelie, hadden aen te merken, vs. 1-5.*

I. De zaek wordt voorgesteld, vs. 1.

II. De vereischten van eenen rechtgeäerten Euangeliedienaer worden kortelyk opgegeven, vs. 2, en

III. Daer uit wordt afgeleid, dat het oordeel, over de beginselen en bedoelingen der Leeraren, alleen aen den Alwetenden God toekome, vs. 3-5.

1. Alzoo, naerdien wy Leeraers van het Euangelie, het zy PAULUS, het zy APOLLOS, het zy CEPHAS, de uwe zijn, en werktuigen in Gods hand, om uwe meest wezenlyke belangen te bevorderen, vergel. Kap. III: 22; naerdien het zo met de zaek gelegen is, moeten wy niet hoger geächt, noch minder gewaerdeerd worden, dan onze betrekking medebrengt. Daerom houde ons een [*yeder*] mensche, wie hy ook wezen moge, en beschouwen ons, (*a*) als dienaers Christi, ende uytdeelers der verborgenheden Godts.

Het woord *dienaers*, betekent de geringste zoort van bedienden. Het word daerom, voor de gerichtsdienaers van den Joodschen Raed genomen, Joh. VII: 32. De Apostel verheft zich en zijne mede Leeraers geenszins; maer hy brengt den Christenen van Corinthus onder het oog, dat zy, ten aenzien van CHRISTUS, hunnen gemeenschappelyken Heer, slechts geringe dienaers waren, en dat het derhalven zeer ongepast was, zulke geringe dienaren van den Verlosser, als meesters en hoofden van onderscheidene aenhangen, te eerbiedigen.

(*a*) Matth. 24: 45. 2 Cor. 6: 4. Col. 1: 25. Tit. 1: 7.

Maer, naerdien alle Christenen, in dezen algemenen zin, dienaers van CHRISTUS zijn, wijst hy nader aen, hoe en waer in zy, Leeraers van het Euangelie, aen CHRISTUS dienstbaer waren. Wy zijn, voegt hy 'er by, *uitdelers van Gods verborgenheden*. Door *Gods verborgenheden* verstaet hy de verhevene leerstukken van het Euangelie, vergel. Kap. II: 6. Zy waren *uitdelers*, eigenlyk *huisverzorgers*, van deze verborgenheden; het was hun ambt en plicht, om dezelven, aen de lieden van Gods Huis, dat is, zijne Gemeente, bekent te maken, en voor te dragen, naer gelang van elks vatbaerheid. Zulk een Leeraer derhalven, die zich meer aenmatigde, en eenige heerschappy zocht te oeffenen, in het Huis van God, die zich opwierp, tot het hoofd van eenen aenhang, of toestaet, dat de Christenen hem, als hoofd en meester, eerbiedigen, gedraegt zich niet, als eenen dienaer van CHRISTUS.

2. Ende voorders, of, *voor het overige nu*, om de zaek kortelyk voor te stellen, wort in de uytdeelers, of *huisverzorgers* vereyscht, (b) dat elck getrouw bevonden werde, zo ten aenzien van CHRISTUS hunnen Heer, als met opzicht tot de huisgenoten des geloovs, dat niemand zich zelven bedoele, maer alleen de eer van CHRISTUS, en het wezenlyk voordeel der Gemeente. Zy alle moeten de gaven, welken zy ontvangen hebben, ten meesten nutte aenleggen, naerstig en yverig zijn in het leren, niets verzwijgen van het gene de Christenen nodig hebben te weten en te geloven, en de waerheden van het Euangelie, niet vervalschen. Van onzen kant, word alleen deze getrouwheid gevordert, al het overige, zo de verborgenheden zelve, als onze gaven en bekwaemheden, en de zegen op onze pogingen, komt alleen van den Heer.

3. Niemand denke ondertusschen by zich zelven, derhalven moeten wy, aen zulke Leeraren, die de meeste getrouwheid doen blyken, ook de meeste hoogächting bewijzen, en hen, boven anderen, waerdeeren: want niemand is een bevoegd Richter, over deze getrouwheid, dan de Heer alleen. Doch my is voor het minste, wat my aengaet,

(b) Luc. 12: 42.

ik ſtel 'er het minſte belang in, dat ick van ulieden geoordeelt worde, ofte van een ander menſchelich oordeel. Zommigen onder u prijzen my, over mijne getrouwheid, en dragen my eene byzondere hoogächting toe, anderen oordelen, dat APOLLOS en PETRUS, my overtreffen, en daerom meerderen eerbied verdienen, vergel. Kap. I: 12. Dan het is my onverſchillig, wat gy, of eenig ander mensch van my oordeelt. Ik ſtoor 'er my niet aen, wat menſchelyke Richters van my oordelen; ja, dat meer is, ick zelvs en oordeele oock my ſelven niet:

Met de laetſte woorden, wil de Apostel geenszins zeggen, dat hy geen onderzoek deedt, naer zijne daden, noch naer de beginſelen, waer uit hy werkte, en naer de oogmerken, welken hy bedoelde, of dat het hem onverſchillig ware, of zijn geweten hem vrijſprak, dan veröordeelde; maer alleenlyk dit, dat hy geen beſlisſend vonnis over zich zelven velde, en noch minder zich verbeelde, dat hy, met alle zijne getrouwheid, waer van hy by zich zelven bewust was, vergel. vs. 4, boven anderen Leeraren verdiende gewaerdeerd te worden, maer dat hij het oordeel aen zijnen Heer overliet.

4. Verſtaet het evenwel zo niet, als of mijn eigen hart my veröordeelde. Neen waerlyk; indien ik my, op mijn eigen oordeel, verlaten mogt, zou ik my zelven volkomen vrijſpreken, en verklaren, dat ik, in den dienst van CHRISTUS, met alle getrouwheid, geärbeid hebbe; Want ick en ben my ſelven geens dings bewuſt: (c) doch ick en ben daer door, dat mijn geweten my vrijſpreekt, niet volkomen gerechtveerdigt, en, van alle verkeerdheden, in den dienst van het Euangelie, vrijgeſproken; maer die my oordeelt, die recht en vermogen heeft, om my te oordeelen, is de Heere, welken God verhoogt heeft, tot eenen Richter van levenden en doden. Nu deze Richter is alwetend, en zou derhalven eenige verkeerdheid, in my en in mijn werk, kunnen zien, welke ik zelvs niet heb opgemerkt.

5. (d) So dan en oordeelt niets, velt geen gunſtig

(c) Exod. 34: 7. Job 9: 2. Pſ. 143: 2. (d) Matth. 7: 1. Rom. 2: 1.

of ongunstig oordeel, over my en andere Leeraren, voor **den tijt tot dat de Heere sal gekomen zijn**, om in den groten dag der algemene vergelding, een onfeilbaer vonnis te vellen, (*e*) **welcke** niet alleen de uitwendige verrichtingen beöordelen, maer **oock** zelvs **in 't licht sal brengen 't gene in de duysterniSSe verborgen is, ende openbaren de raetslagen der herten** Dan zal het, voor alle Engelen en menschen, openbaer worden, uit welke beginselen elk gewerkt, en welke bedoelingen hy gehad heeft. Dan zal men eerst een rechtmatig vonnis vellen kunnen, gelijk over de daden van alle menschen, alzo ook in het byzonder over de verrichtingen der Euangeliedienaren, **ende alsdan sal een yegelick lof hebben van Gode.** Gods oordeel zal onpartijdig, en naer waerheid zijn; Hy zal elk prijzen, naer de innerlyke hoedanigheid van zijn werk. Deze lov zal van oneindig meerder gewicht zijn, dan die van faeilbare menschen, die alleen aenzien het gene voor oogen is.

b. *By wijs van eenen uitstap, verklaert de Apostel, dat hy geenszins den lov van* APOLLOS *verminderen wilde, maer alleen de verdeeldheden doen eindigen, vs. 6.*

De Apostel had vs. 5. niet duister te kennen gegeven, dat 'er Leeraers te Corinthen waren, die zo veel achting en toejuiching niet verdienden, als hun bewezen wierdt, by welke de raedslagen des harten niet recht gesteld waren, die niet werkten, uit de behoorlyke beginselen, en de rechte oogmerken niet bedoelden. Dan op dat niemand denken zou, dat hy APOLLOS bepaeldelyk op het oog hadde, neemt hy de aenleiding, tot zulke eene misvatting, uit den weg, vs. 6.

6 **Ende dese dingen,** welken ik zo even heb voorgesteld, zo omtrent het licht, in het welk men de dienaren van het Euangelie beschouwen moet, vergel. vs. 1, als omtrent onzer aller dienstbaerheid, aen de belangen der Christenen, vergel. Kap. III: 22; deze dingen, mijne geliefde

broe-

(*e*) Dan. 7: 10. Openb. 20: 12.

broeders, hebbe ick op my selven ende Apollo by gelijckenisse gepast, lerende dat niemand ons meerdere hoogächting bewijzen moet, dan ons, als dienaren van CHRISTUS, en uitdeelers van Gods verborgenheden, toekomt, niet om den lov van APOLLOS, te verminderen, of dien uitmuntenden man by u in verdenking te brengen, als of hy niet getrouw wezen, en uit verkeerde beginselen werken zoude. Niets minder dan dit, maer ik heb zo gesproken, om uwent wille, tot uw voordeel, op dat gy aen ons, en in onze personen, soudt leeren, van de dienaren des Euangeliums, (*f*) niet te gevoelen, noch hen te waerdeeren boven 't gene zo even vs. 1. geschreven is, van het licht, in het welk zy moeten beschouwd worden. Leert 'er derhalven uit, dat gy niet, d'eene om eens anders wille, opgeblasen en wordet tegen den anderen; dat de een zich niet beroeme op dezen, en een ander op dien Leeraer, als hoofden van onderscheidene aenhangen: want alle Leeraers zijn dienaers van CHRISTUS, en die Opperheer zal, in den groten dag, over hunne getrouwheid, een onfeilbaer en beslissend vellen.

De Apostel spreekt hier, alleen van zich zelven en van APOLLOS, *ik heb*, zegt hy, *deze dingen op my zelven en* APOLLOS, *by gelykenis*, *toegepast*. — Kap. III: 22 had hy ook PETRUS genoemd; maer hy gaet hier dien beroemden Apostel met stilzwijgen voorby, op dat niemand vermoeden zoude, als of hy dien Apostel eenigszins benijdde. Dan 'er waren nog andere Leeraers te Corinthen, welken zommigen eene byzondere hoogächting toedroegen. Dit geevt PAULUS, vs. 18, 19. allerduidelykst te kennen; zy waren de oorzaken, dat PAULUS in minächting geraekte. In den tweeden Briev aen den Corintheren, spreekt de Apostel dikwijls, van die Leeraren, om zijn gezach, tegen hen, te verdedigen. — Dan de namen van deze lieden worden hier niet genoemd, de Apostel vergenoegde zich, met, door het voorbeeld van hem zelven en van APOLLOS, te leren, dat de byzondere hoogächting, welke zommigen, aen die niet genoemde Leer-

(*f*) Spr. 3: 7. Rom. 12: 3.

aren, toedroegen, geheel ongegrond ware. Trouwens moesten PAULUS en APOLLOS, zulke grote mannen, niet hoger worden aengemerkt, dan als dienaers van CHRISTUS, vs. 1. en werktuigen in Gods hand, om de belangen der Christenen te bevorderen, hoe veel te meer was dit toepasselyk op zulke Leeraren, die, by deze grote mannen, in gene vergelyking kwamen.

I. Na dezen uitstap komt de Apostel weder tot de hoofdzaek, om de opgeblazenheid van vele Christenen te Corinthus, te veröordelen, vs. 7-13.

1. Om dat zy alles, wat zy bezaten, van God, uit genade, ontvangen hadden, vs. 7.

7. Niemand moet zich zelven verheffen, en op anderen, met veráchting; nederzien. Want wie onderscheydt u? wie heeft u met meerdere gaven en vermogens, dan anderen bezitten, begivtigt? hebt gy dit aen u zelven dank te weten? (g) Ende wat hebt gy dat gy niet, van God, en uit genade; hebt ontfangen? ende so gy het oock ontfangen hebt, wat roemt gy als of gy het niet van God, uit loutere goedheid, ontfangen en hadt?

2. Om dat zy een zeer verkeerd begrip hadden, omtrent de omstandigheden van den Apostel. Zy verbeelden zich, dat zy reeds alle zwarigheden te boven waren, dat zy reeds genoegzame vorderingen, in kennis, geloov en heiligheid, gemaekt hadden. Maer hy was, aen velerlei vervolgingen, bloot gesteld, en daer uit namen zy aenleiding, om hem te veráchten, vs. 8-13.

—. Velen der Corinthische Christenen, beroemden zich, op hunnen voordeligen toestand, vs. 8.

— —. Daerentegen was de Apostel, aen velerlei ellenden, onderworpen, vs. 9-13.

I. Hy geevt eene beschrijving van deze ellenden, vs. 9, 10, 11, en

II. Van zijn gedrag onder dezelven, vs. 12, 13.

8. Al-

(g) Joh. 3: 27. Jac. 1: 17.

8. Alreede zijt gy verſadigt, in uwe verbeelding; gy meent niets meer te kunnen verlangen, even als iemand, die, aen eenen rijken disch, volkomen verzadigd is. Zelvs alreede, en binnen zulken korten tijd, zijt gy, in uwe verbeelding, rijck geworden, zo dat gy eenen overvloed van kennis, geloov en godsvrucht, bezitten zoudt; ja ſonder ons hebt gy geheerſcht en heerscht gy nog; ende och of gy heerſchedet, op dat oock wy met u heerſchen mochten.

Zonder ons hebt gy geheerscht. Het grondwoord zegt, als een Koning te heerſchen, vergel. Rom. V: 14. Hier zegt het, den hoogstmogelyken trap van eer en geluk te bereiken, en aen niemand onderworpen te zijn. Vele der Corinthiſche Christenen verbeeldden zich, in hunne opgeblazenheid, dat zy *zonder* PAULUS, en zonder zijnen dienst, den hoogſten trap van geluk, tot welken een Christen komen kan, bereikt hadden, en dat zy derhalven aen hem gene verplichting hadden.

Ondertusſchen wenschte de Apostel van harten, dat deze trotſche verbeelding gegrond ware, zeggende: „ *en och of* „ *gy*, in de daed, *heerſchede*, ik zou my hartelyk verblyden, „ wanneer gy dit geluk waerlyk deelachtig waert, het welk „ gy waent te bezitten, *op dat wy met u heerſchen mogten.*" Trouwens het zou een uitnemend geluk geweest zijn, en eene rijke ſtof tot blydſchap, voor PAULUS, wanneer zijn Euangeliedienst zulke gezegende gevolgen, by de Corintheren, gehad heeft.

9. Want, of *immers*, met my is het geheel anders gelegen. Ik ben verre van te heerſchen. Zelvs ick achte en het komt my zo voor, dat Godt ons, die de laetſte Apoſtelen zijn, ten toone heeft geſtelt (*h*) als tot der doot verweſen, want wy zijn (*i*) een ſchouwſpel geworden de werelt, ende den Engelen, ende den menſchen.

God heeft ons, die de laetſte Apostelen zijn, ten tone geſtelt, als tot der dood verwezen. Volgens onze Overzetting, zijn

(*h*) Pſ. 44: 23. Rom. 8: 36. 2 Cor. 4: 11. (*i*) Hebr. 10: 33.

deze woorden zeer duister. Het komt daer van daen, dat men het woord *laetste* tot de Apostelen gebracht heeft, *die de laetste Apostelen zijn*, en dan is die uitdrukking onderscheidenlyk begrepen. Dan wy zouden het woord *laetste* lievst, tot het *ten toon stellen*, betrekkelyk maken, en het voorstel, op deze wijs, vertalen: *God heeft ons Apostelen gestelt, tot de laetste*, dat is, tot de allerverächtelykste menschen, en *gelijk* gemaekt, aen zulken, *die ter dood verwezen zijn.* In hoe ver nu de Apostelen gelijk waren, aen zulken, die ter dood verwezen zijn, verklaert hy nader: *want*, of *om dat wy zijn een schouwspel geworden voor de waereld, en den Engelen en den menschen.* — Zulken, die ter dood zijn verwezen, zijn een *schouwspel.* De spreekwijs is ontleend van de gewoonte der Ouden, volgens welke ter dood veröordeelde misdadigers, aen de bespotting en verguizing der menigte, openlyk werden bloot gesteld. In zo ver waren de Apostelen, aen zulke misdadigers, gelijk; zy waren bloot gesteld, aen de verächting en beschimping der geheele *waereld.* Wat de Apostel, door de waereld, verstaet, verklaert hy nader, wanneer hy 'er byvoegt, *en den Engelen en den menschen*, dat is, zo wel aen Engelen, als aen menschen.

Voor het overige houde men in het oog, dat PAULUS, hoewel hy in het meervouwige spreke, evenwel zich zelven alleen, of immers voornamenlyk bedoele.

10. (*k*) Wy Apostels, [*zijn*] dwase, in het oordeel der opgeblazene menschen, om Christus wille, van wegens CHRISTUS, om dat wy zijn Euangelie, volgens zijn eigen voorschrivt, in eenvouwigheid prediken, zonder vertoning van eene waereldsche wijsheid, maer gy zijt wijse, naer uwe verbeelding, in Christo, en ten aenzien van zijne leer; wy zijn swacke, en erkennen, dat wy van ons zelve niets kunnen doen, maer gy zijt, in uwe verbeelding, stercke, die alles vermoogt; gy zijt heerlicke, by de uwe, in grote eer en achting, maer wy zijn verachte.

11. Wy hebben reeds velerlei ellenden doorgestaen, en nog

(*k*) 1 Cor. 2: 3.

nog nemen zy geen einde. Tot op dese tegenwoordige ure lijden wy honger, ende lijden wy dorst, ende zijn naeckt, ende worden met vuysten (*l*) geslagen, ende en hebben geen vaste woonplaetse, overäl worden wy verjaegd en verdreven.

12. (*m*) Ende arbeyden, werckende met onse eygene handen Het is 'er zo ver van daen, dat wy aerdsche voordelen bejagen zouden, dat wy, met onze eigene handen, arbeiden, om aen een stuk brood te komen, verg. Hand. XVIII: 3. 2 Thesf. III: 8; wy worden, als waren wy het veráchtelykste zoort van menschen, vuiläertig gescholden, ende evenwel wy beäntwoorden geen schelden, met weder schelden, maer (*n*) wy segenen hun, die ons smaedheid aendoen, en bidden hun een beter hart toe; wy worden, op de deerniswaerdigste wijs, vervolgt, en veelzins mishandeld, ende wy verdragen dit alles, met geduld, zonder immermeer, aen wederwraek, te denken.

13. Wy worden gelastert, ende wy bidden, voor onze lasteraren, om vergeving en voorspoed, wy zijn geworden als uytvaegsels der werelt; wy worden beschouwd en behandeld, als de veráchtelykste der menschen, [*ende*] als aller afschrapsel, als het vuilnis der aerde, zodanig zijn wy, Apostelen, mishandeld, en worden wy tot nu toe vervolgd en verächt. Hoe veel verschilt dan mijn toestand, van dien gelukstaet, welken gylieden, immers in uwe verbeelding, bereikt hebt. Laet dan uwe hooggevoelenheid varen, spiegelt u, aen mijn voorbeeld, en leert 'er uit ootmoedig te wezen.

d. De Apostel voegt 'er by, dat deze zijne bestraffing, over de opgeblazenheid der Corinthische Christenen, uit eene vaderlyke toegenegenheid, voortkwame, vs. 14-16.

14. Ick en schrijve dese dingen, deze bestraffing over uwe hooggevoelenheid, welke de ongelukkige bron der par-

(*l*) Hand. 23: 2. (*m*) Hand. 18: 3. ende 20: 34. 1 Thesf. 2: 9. 2 Thesf. 3: 8. (*n*) Matth. 5: 44. Luc. 6: 28. ende 23: 34. Hand. 7: 60. Rom. 12: 14.

tijſchappen en ſcheuringen is, niet om u te beſchamen, en by andere Gemeenten ten toon te ſtellen, maer (*o*) als mijne lieve kinderen, welken ik het eerst van allen het Euangelie gepredikt heb, vermane ick [*u*], dat gy de opgeblazenheid aflegt, en de partijſchappen doet eindigen. Immers mag ik u, met recht, mijne kinderen, noemen, en u, als een vader, vermanen.

15. Want al haddet gy, by manier van ſpreken, tien duyſent leermeeſters of *pedagogen* in Chriſto, ſo [*en hebt gy*] doch niet vele vaders. Gy zijt nog jonge kinders in CHRISTUS, uwe overige Leeraers zijn wel zo vele leidslieden van uwe jeugd, om u verder te onderrichten en te beſtuuren, maer ik alleen ben uw geestelyke Vader. (*p*) Want in Chriſto Jeſu hebbe ick u door 't Euangelium, het welk u door my het alleréerst gepredikt is, geestelyker wijs, geteelt.

16. So vermane ick u dan, uit een teder lievend vaderhart, (*q*) zijt mijne navolgers, in nederigheid, en in mijnen gehelen wandel.

e. Eindelyk beſluit de Apostel, dit ganſche ſtuk, met eene verzekering, dat hy eerlang, in eigen perſoon, tot hen komen zoude, vs. 17-21.

a. Hy had TIMOTHEUS *reeds voor uit gezonden, vs. 17.*

b. Het voorgeven van zommigen, dat de Apostel zelvs niet komen zoude, was ongegrond, vs. 18-20.

c. Om eenen overgang te maken, tot het volgende ſtuk, vraegt hy, of hy, met de roede komen moest, vs. 21.

17. Daerom, op dat gy gelegenheid hebben zoudt, om my naer te volgen, hebbe ick Timotheum tot u geſonden, die, om zijne beminnelyke hoedanigheden, mijn lieve ende getrouwe ſone is in den Heere, welcke, als een gehoorzame zoon, mijne raedgevingen opvolgt, en

de

(*o*) 1 Theſ. 2: 11. (*p*) Hand. 18: 11. Gal. 4: 19. Philem. vs. 10. Jac. 1: 18. (*q*) 1 Cor. 11: 1. Philip. 3: 17. 1 Theſ. 1: 6. 2 Theſ. 3: 9.

de leer, in welke ik hem onderwezen heb, getrouwelyk predikt. Deze TIMOTHEUS, die alle geloov en hoogächting by u verdient, zal u indachtigh maken mijne wegen die in Christo zijn, hoe ik gewoon ben het Euangelie te prediken, en my daer onder te gedragen, gelijckerwijs ick alomme in alle gemeynten leere.

18. Doch sommige zijn opgeblasen onder u, gelijk my bericht is, en deze grootsprekers geven voor, als of ick tot ulieden niet, in persoon, komen en soude, en dat ik daerom TIMOTHEUS gezonden heb, om dat ik zelvs de overkomst niet ondernemen durvde.

19. Maer ick sal haest tot u komen, (r) so de Heere wil, ende ick sal [*dan*] verstaen en, in persoon vernemen, niet de woorden der gene die opgeblasen zijn, maer de kracht; niet of zy uitmunten in zwier van welsprekenheid, maer of zy wezenlyke kracht en nuttigheid doen, met hunne prediking.

20. (s) Want het Koninckrijcke Godts en is niet [*gelegen*] in en wordt niet uitgebreid, door welsprekenheid van woorden, maer in en door kracht, welke het Euangelie doet, op de verbetering van hart en wandel.

21. Wat wilt gy? hoe verkiest gy het? en dit zal, van uw gedrag, afhangen; sal ick, als een gestrenge *pedagoog*, met de roede tot u komen, ofte, als een lievderijk vader, in liefde ende [*in*] den geest der sachtmoedigheyt?

De Apostel zinspeelt hier, op het gene hy vs. 15, van de *pedagogen* en vaders, gezegt had. — Door de *roede* verstaet hy het wonder vermogen, om ongeregelde, op eene gevoelige en buitengewone wijs, te tuchtigen. In den tweeden Briev aen deze zelvde Gemeente, spreekt hy nader van deze roede, Kap. X: 6, 8. en XIII.

Deze vraeg ondertusschen maekte eenen gepaste overgang, om Kap. V, over het straffen van eenen ongeregelden, en over de Kerkelyke tucht, te handelen.

(r) Hand. 18: 21. Hebr. 6: 3. Jac. 4: 15. (s) 1 Cor. 2: 4. 1 Thess. 1: 5. 2 Petr. 1: 16.

HET V. KAPITTEL.

B. *Wijders bestraft de Apostel de Corinthische Christenen, over hunne achteloosheid, in het oefenen van de Kerkelyke tucht, omtrent eenen bloedschender, Kap. V.*

A. Het geval wordt opgegeven, vs. 1.

1. MEn hoort gantschelick, en men weet, uit de algemene geruchten, byzonder heb ik daer van bericht ontvangen, dat 'er iets schandelyks, in uwe Gemeente, plaets hebbe, namelyk [*dat 'er*] hoererye onder u [*is*], ende zelvs wel soodanige hoererye die oock onder de Heydenen niet genaemt en wort, alsso dat 'er een (*a*) sijns vaders huysvrouwe heeft.

Hoererij. Men denke niet slechts, aen die zoort van ontucht, welke, door die bewoording, doorgaans wordt aengewezen, maer, in eenen ruimeren zin, aen allerlei zoort van vleeschelyke onreinigheid. — 'Er had eene onreinigheid plaets, onder de Christenen te Corinthus, welke *zelvs onder de Heidenen*, de beschaevde Heidenen namelyk, voor welken thans de Grieken en Romeinen inzonderheid gehouden werden, *niet genoemt*, dat is, of niet bekend, was, of immers, by elk eerbaer gemoed, verfoeid *werdt.* Zy bestondt daerin, *dat 'er één zijns vaders huisvrouw*, dat is, zijne stievmoeder, *hadde.*

Het gene de Apostel van dezen man, en van zijne misdaed, zegt, is zo kort, dat wy, van de byzonderheden, niets, met zekerheid, bepalen kunnen. — PAULUS noemt den persoon niet, maer zegt eenvouwig, *'er is een*, vs. 1. Ook spreekt hy, vs. 2-5, als mede 2 Corinth. II: 7, 8. VII: 12, van dezen persoon, onder algemene benamingen. Trouwens 'er was gene nadere bepaling nodig, daer deze persoon, die

(*a*) Lev. 18: 8, Deut. 27: 20.

die mede belydenis deedt van het geloov aen het Euangelie, onder de Corinthische Christenen genoeg bekend was. — De misdaed bestondt hier in, dat *hy zijnes vaders huisvrouw had.*

De Apostel zegt niet, dat hy zijnes vaders *weduwe* hadt, maer zijnes vaders *huisvrouw*, dat is, zijne stiefmoeder. — Wy schijnen 'er uit te mogen besluiten, dat zijn vader nog leevde. Waerschijnlyk was deze vrouw van haren man gescheiden, om de zaek van den godsdienst, hoedanige echtscheidingen, wegens den verschillenden godsdienst, vry gemeen waren, vooräl eer de Apostolische bepaling, welke wy Kap. VII. 12 - 14 vinden, daer omtrent gemaekt en aengenomen was. Misschien was de vader van den overtreder een Jood, die zich, in het ongeloov, verhardde, en zijne huisvrouw zal het Christendom hebben aengenomen; dit verschil van godsdienst zal zulk eene verwijdering, tusschen deze twee gehuuwden, gemaekt hebben, dat de man, naer de gewoonte der Joden, aen zijne vrouw eenen scheidbriev gav, of dat de vrouw, in de verönderstelling, dat zy, met eenen ongelovigen man, niet mogt verëenigd blyven, hem zelve verlaten hebbe.

De hier bedoelde persoon *had de huisvrouw van zijnen vader.* — Velen vatten deze uitdrukking op, van eene ontuchtige gemeenschap, buiten den band van het huwelyk, en menen dat de Apostel daerom dit wanbedrijv *hoerery* genoemt hebbe. Dan de uitdrukking eene huisvrouw *te hebben*, betekent eene vrouw in het huwelyk te hebben, vergel. Marc. VII: 17, 18. De man had de vrouw, welke zijn vader verstoten had, om dat zy eene Christinne was, getrouwt en in het huwelyk genomen.

Deze onreinheid, waer van de natuur zelve een afgrijzen heeft, was, door Israëls Wetgever, op straf des doods, verboden, en, voor vervloekt, verklaerd, Lev. XVIII: 8. Deut. XXVII: 20. — Zulk eene onreinheid, zegt de Apostel, was zelvs, onder de beschaevde Heidenen, onbekend. Ondertusschen is het bekend, dat zoortgelyke bloedschande, onder de Heidenen, en zelve te Corinthen, in zwang ging. DIOGENES CYNICUS, die zich lang in deze stad heeft opgehouden, had

de bloedschande, voor geöorloovd verklaerd, en de Corinthische PERIANDER, die een der zeven Wijzen van Griekenland was, had, met zijne eigene moeder, bloedschande bedreven; ook was Keizer CLAUDIUS, volgens TACITUS, getrouwd, met AGRIPPINA, de dochter van zijnen broeder. Maer de Apostel wil dit zeggen, dat zodanige bloedschandige Huwelyken, schoon door deze en gene byzondere personen, zelvs uit de meest beschaevde volken, ondernomen, echter, door de wetten, verboden waren. In dezen zin, noemt CICERO de bloedschande eene ongeloovbare en ongehoorde misdaed.

Maer, mag men denken, hoe kwam het by, dat de hier bedoelde schendaed niet, door de Burgerlyke Overheid, gestraft wierd? — Mogelyk was zy, voor de burgerlyke Overheid, onbekend gebleven. Althans de toenmalige gesteldheid van het Roomsche Hov zal de burgerlyke Overheid, omtrent dit geval, des te slapper hebben doen verkeeren, naerdien CLAUDIUS, de Keizer zelvs, in bloedschande leevde. Voeg 'er by, dat GALLIO, die thans, als Landvoogd, het bestuur van Achajen, in handen had, een broeder van SENECA, en alles, aen de Keizerin AGRIPPINA, verschuldigd was.

Maer, mag men verder vragen, hoe kon zulk eene bloedschande, van de Christelyke Gemeente te Corinthus, geduld worden? — Dit moet men toeschrijven, deels aen het diep verval in zeden, waer toe de scheuringen en verdeeldheden aenleiding gaven, deels en voornamelyk aen de verkeerde begrippen der Joden, omtrent hunne Proselyten. De Joden merkten de zulken, die, uit de Heidenen, tot hen overkwamen, als nieuwe schepselen, welke gene de minste betrekking meer hadden, tot de genen, van welke zy waren uitgegaen. Volgens dit begrip, moest men zelvs zijne Ouderen, in het gemelde geval, niet meer erkennen, en voor geheel vreemd houden. Uit dezen hoofde zullen de Corinthische Christenen op het begrip gekomen zijn, dat de vorige betrekking, tusschen den Vader, die een Jood gebleven was, en tusschen zijne vrouw, welke het Christendom omhelst had, geheel vernietigd was, en dat daerom de vrouw

de

de vryheid had, om zich, met den zoon van haren man, ie ook een Christen geworden was, en daer door gerekend werd, alle bloedsbetrekking tot zijnen Vader verloren te hebben, in het huwelyk te verbinden.

E. De Apostel bestraft de Corinthische Christenen, over het verzuim van de Kerkelyke tucht, in dit geval, vs. 3-13.

α. De bestraffing zelve vinden wy vs. 3.

β. Er wordt eene zware bedreiging bygevoegd, zo zy dit verzuim niet herstelden, vs. 3-5.

2. Ende zijt gy zelvs [*nogh*] opgeblasen, ende en hebt niet veel meer leet gedragen, op dat hy uyt het midden van u wechgedaen worde, die dese daet begaen heeft?

De Corinthische Christenen waren *opgeblazen*; zy verbeeldden zich, boven alle andere Gemeenten, uit te munten, en reeds zo ver gevorderd te wezen, dat zy op zich zelve bestaen konden, en het opzicht van den Apostel niet nodig hadden, vergel. Kap. IV. Byzonder evenwel schijnt de Apostel het oog te hebben, op den hoogmoed der Corinthische Leeraren, die den Apostel nijdig waren, en hem in veräChting brachten. De opgeblazenheid van dezen zal in den waen bestaen hebben, dat zy, in het bestuuren der Gemeente, zo veel bekwaemheid hadden, dat zy den raed en het toeverzicht van den Apostel zeer wel missen konden. — *Zijt gy nog opgeblazen*, zegt daerom de Apostel, dat is: „ komt zulk een gedrag, in het dulden van zodanig eene „ schendaed, met uwe gewaende welgesteldheid, overeen? „ Zijt gy zo opgeblazen, en hebben dan nog zulke erger- „ nissen by u plaets? kunt gy dezelve, met alle uwe inge- „ beelde wijsheid, in uwe Gemeente, dulden?"

De Apostel toont wijders aen, welke uitwerkselen die ergernis had behoren te maken, *hebt gy niet veel meer leed gedragen?* of liever, *had gy niet beter rouw gedragen?* dat is: „ in plaets van zo opgeblazen te zijn, had gy veel eer rouw „ moeten bedrijven, over uw schandelyk plichtverzuim, door „ zulken ergerlyken zondaer in uw midden te dulden. Dit

„ leed had by u moeten te weeg brengen, *dat hy uit het*
„ *midden van u wechgedaen wierd, die deze daed begaen heeft.*
„ Gy had hem niet langer, in uwe Gemeente, behoren te
„ dulden, maer hem uwe Gemeenschap moeten ontzeggen.
„ Daer door had gy uw leedwezen over, en uw afgrijzen
„ van, zulk eene verfoeilyke schendaed, moeten openbaer
„ maken."

3. (*b*) Doch ick, of *wat my belangt*, als wel of *hoewel* met den lichame afwesende, maer tegenwoordigh zijnde met den geest, hebbe ik alreede als [*of ick*] tegenwoordigh [*ware*], den genen die dat alsoo bedreven heeft, besloten,

4. In den name onses Heeren Jesu Christi, als gylieden ende mijn geest [*t'samen*] vergadert sullen zijn, met de kracht onses Heeren Jesu Christi,

5. (*c*) Den sulcken, zeg ik, heb ik reeds besloten, over te geven den satan tot verderf des vleeschs, op dat de geest behouden magh worden, in den dagh des Heeren Jesu.

De Apostel was wel, *met het lichaem*, *afwezig*, als zijnde thans te Ephesus, maer evenwel, by de Corintheren, *met den geest*, *tegenwoordig*. — Zommigen verstaen, onder de benaming van *den geest*, den HEILIGEN GEEST, aengemerkt in die buitengewone en wonderdadige gaven, welke den Apostelen geschonken waren, zo dat de mening deze zy: „ schoon,
„ met het lichaem, van u afwezig, ben ik evenwel, met
„ de wonderdoende kracht, welke ik van den HEILIGEN
„ GEEST ontvangen heb, by u tegenwoordig, en daer door
„ in staet, om mijn Apostoliesch gezach, by u, te laten
„ werken, even zo goed, als of ik, in persoon, by u te-
„ genwoordig ware." — Naer ons inzien evenwel, wordt die wonderdoende kracht van den Heiligen Geest, ter dezer plaets, niet bedoeld. Immers wordt de geest hier overgesteld, tegen het lichaem van den Apostel. Ook wordt 'er, van die wonderdoende kracht des Heiligen Geestes, eerst in het vervolg gesproken, wanneer zy de kracht van onzen Heer

(*b*) Col. 2: 5. (*c*) 1 Tim. 1: 20.

Heer JESUS CHRISTUS genaemd wordt, vs. 4. Wy verftaen daerom, onder den naem van geest, eenvouwig de redelyke ziel van PAULUS, in onderfcheiding van zijn lichaem, zo dat hy dit zeggen wille. „ Ik ben wel, wat mijn lichaem aen„ gaet, van u afwezig, maer evenwel, met mijnen redely„ ken geest, ben ik by u tegenwoordig, en, met mijne ziel, „ omtrent u werkzaem, niet alleen met mijne lievde, om, „ in alles, uwe wezenlyke belangen te bevorderen, maer „ ook met mijne overleggingen, om de ergernis, uit uw „ midden, wech te ruimen." — Zommigen hadden voorgegeven, dat de Apostel nimmer te Corinthen komen zoude, Kap. IV: 18; maer, uit deze betuiging, kon men opmaken, dat zijne ziel, niet tegenftaende zijne lichamelyke afwezenheid, reeds dadelyk te Corinthen werkte, met voornemen, om hun zijn Apostoliesch gezach te doen gevoelen.

Hy zou zijn Apostoliesch gezach daerin uitoeffenen, dat de bloedfchender, *die dit alzo bedreven had*, als vs. 1. gezegd was, *aen den Satan ftondt overgegeven te worden. Aen den Satan overgegeven te worden* zegt zo veel, als in de macht van den Vorst der duisternis gefteld te worden, om, door hem, geplaegd en gefolterd te worden, vergel. Matth. V: 25. Luc. XII: 58. — Het fpreekt van zelvs, dat deze uitdrukking niet moet verftaen worden, van het eeuwig verderv: want het oogmerk van deze ftraföeffening was, ten aenzien van den misdadiger, om *zijn vleesch te verderven*, maer *den geest te behouden, in den dag van den Heer* JESUS.

Er is, die menen, dat de Apostel het oog hebbe, op den hoogften trap van den Christelyken ban, of affnijding van de Gemeente, welke, in de eerfte Christen Kerk, over afvalligen in de leer, en ergerlyken in den wandel, na vooräfgaende vruchtelofe beftraffingen en vermaningen, uitgeöeffend werd. Deze ban, menen zy, heet een *overgegeven worden aen den Satan*, om dat zulk een zondaer, door dien ban, openlyk verklaerd werd, voor uitgefloten uit het Rijk van CHRISTUS, en de gemeenfchap der Kerke, zo dat de Satan over hem recht van heerfchappy had, en het eeuwig zou blijven behouden, wanneer hy zich niet tijdig bekeerde. Deze ban kon ook genaemd worden, *een verderv des vleefches*,

en eene *behoudenis van den geest*; voor zo ver de aenkondiging van dit ontzettend vonnis, en de aenvangelyke ondervinding van deszelvs gevolgen, een middel kon zijn, om het vleesch, of de zondige lusten, te kruicigen, verg. Rom. VIII: 13, en daer door den geest te behouden, in den dag van CHRISTUS toekomst.

Dan het *overgegeven worden aen den Satan* werd, vs. 2 en 13, van de uitſluiting uit de Gemeente kennelyk onderſcheiden, en wel zodanig, dat de uitſluiting aengemerkt worde, als het werk der Corinthiſche Gemeente, daer het overgeven aen den Satan eene daed was van den Apostel zelven. Daerënboven HYMENÆUS en ALEXANDER werden aen den Satan overgegeven, door den Apostel, met dat oogmerk, dat zy leeren zouden niet meer te lasteren, 1 Tim. I: 20; maer dit oogmerk kon, door de enkele affnijding uit de Gemeente, niet bereikt worden; in tegendeel zouden zy daer door, tot het lasteren, des te meer zijn vervoerd geworden. Voeg 'er by, dat het overgeven aen den Satan, zou gepaerd gaen, *met de kracht van onzen Heer* JESUS CHRISTUS, vs. 4; maer die kracht van den Heer JESUS CHRISTUS was juist niet nodig, om iemand uit de Gemeente te ſluiten.

Wy houden het derhalven daer voor, dat de ſpreekwijs, *aen den Satan over te geven*, eene buitengewone Apostoliſche macht aenduide, om ergerlyke menſchen in het geweld van den Overſten der boſe geesten te ſtellen, tot hunne tuchtiging, ten einde hen, door lichamelyke ſtraffen, tot inkeer te brengen. — Of is het ongerijmd, den Satan het vermogen toe te kennen, om iemand, onder de Goddelyke toelating, lichamelyke ſmerten aen te doen? Verg. Job II. Luc. XIII: 16. Of is het ongerijmd, dat de Apostelen de macht hadden, om ergerlyke zondaren, aen den Satan, ter tuchtiging, over te geven? Immers God had hun eene buitengewone macht gegeven, om de ongehoorzamen te tuchtigen, vergel. Kap. IV: 18. 2 Cor. X: 5, en deze Apostoliſche macht was, in de eerſte tijden van het Christendom des te nodiger, naerdien 'er toen nog gene burgerlyke macht was, welke de Kerk beſchermde. PETRUS en PAULUS hadden 'er ook, in andere gevallen, proeven van gegeven, Hand. V

en

en XIII. Voeg 'er by, dat de Apostelen deze macht niet gebruikten, op eigen gezach, maer *met de kracht van den Heer* JESUS CHRISTUS, gelijk dadelyk nader blijken zal; ook niet naer hunne eigene willekeur, maer wanneer zy daertoe eene Goddelyke aendrivt gevoelden; en dan, niet alleen tot Gods eer, maer ook met een menschlievend oogmerk, om grove zondaren te recht te brengen en te behouden.

Deze ſtrafóëffening had de Apostel *alrede beſloten, in den naem van onzen Heer* JESUS CHRISTUS, vs. 3, 4. Hy geevt 'er mede te kennen, dat hy dit beſluit genomen had, niet op eigen gezach, maer op bevel van zijnen groten Meester, na vooräfgaende aenroeping van JESUS naem, en in een verzekerd vertrouwen, dat zijn beſluit, met de goedkeuring van zijnen Goddelyken Heer, zou bekrachtigd worden. — De Apostel voegde 'er dit by, deels om het vermoeden van meesterächtigheid voor te komen, en aen te tonen, dat hy niets deed, dan overëenkomſtig zijne betrekking, als een dienstknecht van JESUS CHRISTUS, deels om de Corinthiſche Christenen te doen begrijpen, dat zy hem, hoe zeer hy van zommigen verächt wierd, ten aenzien van zijne Apostoliſche bediening, wel degelyk te vrezen hadden.

De Apostel bepaelt den tijd van deze ſtrafóëffening, *als gylieden en mijn geest te zamen zullen vergaderd zijn, met de kracht van onzen Heer* JESUS CHRISTUS. — De Corinthiſche Christenen derhalven, en vooräl de Opzieners van deze Gemeente, zouden op die plaets, welke tot den gemeenſchappelyken Godsdienst was afgezonderd, lichamelyk te zamen komen, en dan zou 'er de geest van den Apostel onzichtbaer tegenwoordig zijn, op zoortgelyk eene wijs, als ELIZA, door den Prophetiſchen geest, wist, wat GEHASI, in zijne afwezenheid, gedaen had, 2 Kon. V: 26. — Dit zou geſchieden, *met de kracht van onzen Heer* JESUS CHRISTUS. Men denke, aen die wonderdoende kracht, welke de Verlosſer, aen de Apostelen verleende, zo menigmalen zy dezelve nodig hadden. Deze kracht van den Heer JESUS CHRISTUS zou werken, wanneer de Corinthiſche Christenen, en PAULUS geest, te zamen vergaderd waren, om getuigen te zijn van het lot des bloedſchenders; dan zouden zy duidelyk zien,

dat CHRISTUS, met zijne wonderdoende kracht, blijkbaer tegenwoordig ware; en dan zou die misdadiger, aen den Satan, ter lichamelyke tuchtiging, worden overgegeven.

Dit zou dienen *tot verderv van zijn vleesch, op dat de geest mogt behouden worden, in den dag van den Heer* JESUS. — Zijn lichaem zou, in eenen kwijnenden ſtaet, geraken, en zijne krachten zouden zodanig vervallen, dat hy eer naer een geraemte, dan naer een mensch geleek. Dit verderv van zijn vleesch zou, onder de Goddelyke toelating, door den Satan, op eene verborgene wijs veröorzaekt werden. — Dan hoe geducht de ſtrafóeffening wezen mogt, het oogmerk was heilzaem, op dat de ergerlyke mensch, tot bekeering, aengeſpoord, en zijn redelyke geest, langs dien weg, behouden wierd, in den groten dag van des HEEREN verſchijning.

Deze bedreiging had een gewenscht gevolg. Zy bracht eene droevheid naer God voort; vergel. 2 Cor. VII: 7-12; en daeruit mag men beſluiten, dat de Corinthiſche Gemeente dezen bloedſchender, uit hare gemeenſchap, uitgeſloten, en daer door de Apostoliſche roede voorgekomen hebbe. Ook was het uitwerkſel, voor den misdadiger zelven, zeer gezegend. Zijne uitwerping ging gepaerd, met eene openbare beſtraffing, met dat gevolg, dat hy 'er door bedroevd werd, en wel zodanig, dat hy, van overvloedige droevheid, ſcheen te zullen verſlonden worden. Dit gav aenleiding, dat de Apostel de gemeente vermaende, om hem wederom in lievde aen te nemen. Vergel. 2 Cor. II: 6-8.

γ. De Apostel voegt 'er eene vermaning by, om de bedreigde ſtraf, door eene ſpoedige uitwerping van den bloedſchender, voor te komen, vs. 6-13.

α. Eerst ruimt hy eene hinderpael uit den weg, welke de opvolging van zijne vermaning verhinderen zoude, vs. 6.

6. Gy verbeeld u zo veel, in uwe opgeblazenheid, van de goede geſteldheid uwer Gemeente, dat hare bloei, door het dulden van den bloedſchender, niet zou kunnen benadeeld

deeld worden. Maer deze trotſche verbeelding is geheel ongegrond. Uw roem en is niet goet; uwe opgeblazenheid is hoogst nadelig. (*d*) En weet gy niet, om de zaek, met eene gelykenis, op te helderen, en denkt gy 'er niet aen, dat een weynigh ſuerdeeſſems, het geheele deegh ſuer maeckt?

Door het gehele *deeg* bedoelt de Apostel de gehele Corinthiſche Gemeente, byzonder het beste gedeelte van dezelve. Het *zuurdeeg* wijst ons naer de ongeſteldheid, welke, by zommige leden, plaets had, byzonder den hoogmoed, die hen opgeblazen maekte, allerbyzonderst de bloedſchande, welke, in hun midden, plaets had. — Nu heeft eene kleine hoeveelheid van zuurdeeg het vermogen, om eenen ganſchen deegklomp te verzuuren. Even zo was het ook gelegen, met de opgeblaſenheid, byzonder met de bloedſchande. Indien dit kwaed niet geweerd wierd, zou het eerlang eenen allerſchadelykſten invloed hebben, op de ganſche Gemeente, en zelvs op het beste gedeelte van dezelve.

b. Hierop volgt de vermaning zelve, vs. 7-13.

a. Welke, onder verbloemde en zinbeeldige bewoordingen, wordt voorgeſteld, vs. 7-13ª.

1. *De vermaning zelve vinden wy vs.* 7ª.

2. *Zy werd, door twee drangredenen, aengebonden, vs.* 7ᵇ-13ª.

—. *Uit hoofde, dat het tegenbeeld van het oude Paſcha nu was daergeſteld, vs.* 7ᵇ, 8.

7. Suyvert dan den ouden ſuerdeeſſem van het zedelyk bederv, uit uwe harten, en byzonder de bloedſchande, uyt uwe Gemeente, op dat gy een nieuw deegh zijn meugt; langs dezen weg, zult gy uwen vorigen bloeiſtaet herſtellen, en daer door, als voorheen, aengenaem zijn, in de oogen van God, en de heilige Engelen, gelijck gy ongeſuert zijt of immers behoort te wezen, zuiver van zulke

(*d*) Gal. 5: 9.

besmettingen en ongeregeldheden. Want oock ons (*e*) Pascha is voor ons geslachtet, [*namelick*] Christus.

De spreekwijzen zijn ontleend van het oude Pascha, en van de zorgvuldigheid der Joden, om zich, op dit Feest, van allen zuurdeessem te ontdoen, welke zo ver ging, dat elk huisvader, des nachts voor het Paeschfeest, alle hoeken van zijn huis, met eene kaersse, onderzocht; of hy ook eenig zuurdeeg ontdekken mogt, en het zelve, wanneer hy het vond, verbrandde. Even zo zorgvuldig moesten ook de Christenen te Corinthus zijn, om den ouden suurdeessem, die nog onder hen gevonden werd, de opgeblasenheid, en byzonder de bloedschande, uit hun midden wech te doen.

De eerste drangreden, met welke de Apostel zijne vermaning aenbind, is daeruit ontleend, dat thans het tegenbeeld van het oude Pascha was daergesteld, vs. 7^b, 8. — De zack zelve wordt voorgesteld, vs. 7^b: *want ons Pascha is voor ons geslacht, namelyk* CHRISTUS.

Door het *Pascha* wordt hier, by wijs van overneming, het Paeschlam verstaen, vermits het slachten van dat lam het wezen van het Paeschfeest uitmaekte. ONS *Pascha*, zegt de Apostel, ten blijke dat hy het oog hebbe, niet op het letterlyke Paeschlam der oude huishouding, maer op het tegenbeeldig Paeschlam van het Nieuwe Testament, namelyk CHRISTUS. — Dit Paeschlam is voor ons geslacht.

Deze slachting wijst ons, naer de borgtochtelyke gehoorzaemheid van den Verlosser, die, op den 14den der maend Nisan, op denzelvden tijd, wanneer het tegenbeeldig Paeschlam geslacht werd, gehoorzaem geworden is, tot den dood, ja tot den dood van het kruis. — Het Paeschlam werd, even als alle andere dieren, geslacht; maer daerby hadden ettelyke byzonderheden plaets. Er werd geen been, aen het Paeschlam, gebroken; het werd geheel, aen het spit, gebraden; het uitgestorte bloed strekte, tot een byzonder gebruik, het werd namelyk aen den boven drempel en de beide zijdposten der deuren van de huizen der Israëlleren gestreken; en einde-

(*e*) Jes. 53: 7. Joh. 1: 29. 1 Cor. 15: 3.

delyk werd het lam, door elk huisgezin, met zekere plechtigheden, geheel gegeten, zonder dat 'er iets van, voor den HEERE, of voor de Priesteren, werd afgezonderd. — Dit alles had ook, by onzen Verlosser plaets, wanneer Hy voor zondaren gestorven is; 'er is geen been aen Hem gebroken; Hy is, als het ware, aen het vuur van Gods toorn, gebraden; zijn uitgestorte bloed reinigt ons van alle zonden, en bevrijd ons, tegen het geweld van den helschen Engel; en zijne gehoorzaemheid is den gelovigen eene geestelyke spijs, ten eeuwigen leven. — Dit Pascha is *voor ons* geslacht, voor alle gelovigen, niet alleen ten hunnen nutte, maer ook in hunne plaets.

Deze overweging was eene krachtige drangreden, voor de Corinthische Christenen, om den ouden suurdeessem uit te zuiveren, welke hunne Gemeente zo deerlyk besmette. Zy leevden nu, onder den tijd van het geestelyk Paeschfeest, daer het tegenbeeldig Pascha reeds voor hun geslacht was, en derhalven moesten zy den ouden suurdeessem niet in hun midden laten overblijven.

De Apostel leid, uit deze aenmerking, een wettig gevolg af, vs. 8.

8. So dan laet ons (*f*) feest houden, niet in den (*g*) ouden suerdeessem, noch in den suerdeessem der quaetheyt ende der boosheyt, maer in de ongesuerde [*brooden*] der oprechtigheyt ende der waerheyt.

Het Paeschfeest ging gepaerd, met het Feest der ongezuurde broden, en op het laetste zinspeelt hier de Apostel meer byzonder. Deze beide Feesten waren wel zeer nauw aen een verbonden, en komen daerom meermalen voor, onder de algemene benaming van het Paeschfeest; maer evenwel zy waren van elkanderen onderscheiden, ten aenzien van den tijd, de plechtigheden, en het geestelyk uitzicht. Ten aenzien van den tijd, het Paeschfeest werd gevierd, op den 14den der maend Nisan, en duurde slechts éénen dag, maer het Feest der ongehevelde broden begon,

(*f*) Exod. 12: 3, 15. (*g*) Deut. 16: 3.

op den 15den van Nisan, en duurde zeven dagen lang. Met opzicht tot de plechtigheden; de voornaemste plechtigheid van het eerste Feest bestondt, in het slachten en eeten van een lam, maer van het ander, in het eeten van ongesuurde broden. Met betrekking tot het geestelyk uitzicht; het slachten van het lam, op den dag van het Paeschfeest, verbeeldde de zoenofferände van den Verlosser, om de ongerechtigheid des lands, op éénen dag, wech te nemen, maer het Feest der ongesuurde broden, het welk zeven dagen duurde, zag op den ganschen tijd van het Nieuwe Testament; wanneer de Israëllers naer den geest hunne dankbaerheid, voor de verkregene verlossing, betonen zouden, door het geestelyk eeten van de geheimzinnige ongesuurde broden.

„ *Laet ons*, (zegt de Apostel) dit geestelyk *feest houden*, „ dat is, den Godsdienst van het Euangelie uitoeffenen, „ *niet in den ouden suurdeessem*, in zulke daden, welke ken- „ nelyke gevolgen zijn van den ouden verdorvenen natuur- „ staet, *noch in den suurdeessem der kwaedheid en der boosheid*, „ in verkeerde gemoedsgestalten, of met opzettelyk bedrog, „ *maer in de* geheimzinnige *ongesuurde broden der oprechtheid* „ *en der waerheid*, uit de rechte beginselen, en met een „ oprecht gemoed."

——. *De tweede drangreden ontleent de Apostel, uit eene vermaning, welke hy reeds, in eenen vorigen Briev, gedaen had, vs. 9-13*[a].

/. *Van dezen vorigen Briev, maekt hy melding, vs. 9.*

//. *Zijne mening daerin bedoeld, verklaert hy nader, op dat men 'er, tegen zijn oogmerk, geen misbruik van maken zoude, vs. 10-13*[a].

†. *Ontkennender wijs bericht hy, wat zijne mening niet geweest was, vs. 10.*

††. *Stellender wijs, wat hy eigenlyk bedoeld had, vs. 11-13*[a].

II. *Eindelyk wordt de vermaning meer eigenlyk voorgesteld, vs. 13*[b].

9. Ick hebbe u geschreven in den vorigen Brief, (*h*) dat

(*h*) dat gy u niet en ſoudet vermengen met den hoereerders:

De Apostel ſpreekt hier allerduidelykst, van eenen vorigen briev, welken hy, eenigen tijd geleden, aen de Christenen te Corinthus, geſchreven had. Het heeft den Heiligen Geest niet goedgedacht, ons dezen Briev na te laten. Dit onttrekt niets in het geheel, aen de volkomenheid der Heilige Schrivten. Er zijn meer Goddelyke Schrivten verloren gegaen, om dat zy alleen voor dien tijd, en niet tot een algemeen gebruik der Kerke, geſchikt waren. — In dien vorigen briev, had de Apostel, aen de Corinthiſche Christenen, geſchreven, dat zy zich *niet zouden vermengen*, of eene gemeenzame verkeering houden, *met de hoererers*, of menſchen, die zich in ontucht verliepen, vergel. vs. 1. PAULUS voorzag, dat deze vermaning zou misduid worden, vooräl door zijne vyanden, en daerom verklaert hy nader, wat hy eigenlyk bedoelt hadde.

10. Doch deze mijne vermaning, welke ik, in mijnen vorigen briev, gedaen heb, moet niet verkeerd begrepen worden, als of gy geheelick, en in alle gevallen, gene de minſte verkeering hebben moest, met den hoereerders deſer werelt, met ontuchtige lieden, welke de diep bedorvene gewoonten en zeden, welke in uwe Stad zo gemeen zijn, naervolgen, ofte met den gierigaerts, welker hebzucht nimmermeer voldaen is, en die, langs allerlei wegen van recht en onrecht, aerdſche ſchatten bejagen, ofte met den roovers, die de goederen van hunnen naesten, met geweld, naer zich trekken, ofte met den afgodendienaers: want anders ſoudt gy moeten uyt de werelt gaen. De gehele waereld, en vooräl uwe Stad, is vervuld, met ontuchtigen, hebzuchtigen, dieven, rovers, en afgodendienaers; wanneer gy nu, met dergelyk ſlag van lieden, ganſchelyk gene verkeering hebben wildet, zoud gy u, buiten de waereld, en de zamenleving der menſchen, op

(*h*) Deut. 7: 2. Matth. 18: 17. 2 Cor. 6: 14. Epheſ. 5: 11. 2 Theſſ. 3: 14.

eene eenzame plaets, onthouden moeten. Maer hoe zoud gy dan, aen uwe roeping en betrekking, als menschen, burgers, en Christenen, kunnen beantwoorden.

11. Maer nu hebbe ick u, met die bedoeling, geschreven, en dit was mijne ware mening, dat gy u, met ergerlyke menschen niet en sult vermengen, door gemeenzaem met hen te verkeeren. Alle verkeering, met zulk slag van menschen, kunt gy niet nalaten, vermits gy, met hen, leden zijt van denzelvden burgerstaet, maer die verkeering moet niet gemeenzaem wezen, dan zoud gy hun wangedrag schijnen goed te keuren, en gevaer lopen van zelve besmet te worden. Ik heb [*namelick*] alleenlyk dit willen zeggen, indien yemant een broeder genaemt zijnde, die belijdenis doet van het geloov aen het Euangelie, een hoereerder of ontuchtige is, ofte een gierigaert, ofte een afgodendienaer, ofte een lasteraer, ofte een dronckaert, ofte een roover: (*i*) dat gy met soodanigen eenen oock niet en sult eten, met hem gene maeltijden, of eenige andere gemeenzame verkeering houden.

12. Want wat hebbe ick, en wat zou my oock bewegen kunnen, om zulken, die buyten de Christelyke Gemeente zijn te oordeelen? waerom zou ik mijn Apostoliesch vonnis vellen, over zulken, die niet tot de Christelyke Kerk behoren, en tot welke ik derhalven, als Apostel, gene betrekking heb. Mijne Apostolische betrekking raekt alleenlyk de zodanigen, die binnen de Gemeente zijn, en derhalven kan mijne vermaning, om u, met ergerlyke menschen, niet te vermengen, op gene anderen zien, dan alleenlyk op de leden der Gemeente, die belijdenis doen van het geloov aen het Euangelie. Oordeelt gylieden niet die binnen zijn? Immers wanneer gylieden, of immers de Opzieners van uwe Gemeente, een vonnis velt, over het gedrag der menschen, bepaelt gy u alleenlyk tot zulken, die tot uwe Gemeente behoren; die buiten de Gemeente zijn, laet gy aen hun zelven over. Derhalven bemerkt gy geredelyk, dat ik, met de gemelde vermaning, alleenlyk het

(*i*) Numer. 12: 14. Matth. 18: 17. 2 Thess. 3: 14. 2 Joh. vs. 10.

het oog had, op ergerlyke zondaren, die binnen uwe Gemeente zijn.

13. Maer die buyten de Gemeente zijn oordeelt Godt, en daerom laet ik deze aen God, ter beöordeeling, over. (*k*) Ende, om, tot den bloedschender, weder te keren, doet gy desen boosen uyt ulieden wech, en verband hem, uit uwe Gemeente, op dat ik niet nodig hebbe, het bedreigde strafvonnis, vergel. vs. 3-5, ter uitvoer te brengen.

HET VI. KAPITTEL.

E. Vervolgens bestraft de Apostel de Corinthische Christenen, over de rechtsgedingen, welken zy hangende hadden, voor de Heidensche Overheden, vs. 1-11.

TOt nader verstand van deze bestraffing, hebben wy vooräf op te merken, dat de Joden, onder de Romeinsche Overheersching, het voorrecht genoten, dat zy geschillen, welke enkel burgerlyk waren, door goede mannen, die, door beide de partyen konden gekozen worden, als zo vele scheidslieden, in der minne mogten laten beslisschen. Maer alle halsstraffelyke of *criminele* zaken, behoorden tot de Romeinsche Overheid. Vermits nu deze Christenen, by de Romeinen, als eene verschillende gezindheid der Joden, werden aengemerkt, genoten ook dezen die zelvde vryheid. Nu waren 'er velen, onder de Corinthische Christenen, die dit voorrecht verönachtzaemden, en hunne onderlinge geschillen, over burgerlyke zaken, voor den rechtbank der Heidensche Overheden, brachten. Deze handelwijs, welke het Christendom schande aendeed, kwam, uit een zeer verkeerd beginsel, voort. Zy vonden namelyk, langs dien

(*k*) Deut. 13: 5.

weg, gelegenheid, om een vonnis, tot nadeel van hunne party, te bekuipen, vergel. vs. 8.

α. *Eerst veroordeelt de Apostel de verkeerde handelwijs, welke, ten dezen opzichte, by de Corinthische Christenen plaets had, vs. 1-7.*

a. *De bestraffing zelve vinden wy vs. 1.*

b. *Zy wordt nader aengedrongen, vs. 2-7.*

a. *Uit de uitnemende waerdigheid der Christenen, die daer door bevoegd waren, om de onderlinge geschillen te beslissen, vs. 2-4.*

b. *Uit de schande, welke zy het Christendom aendeden, wanneer zy hunne twistzaken, tot den rechtbank der Heidensche Overheden, brachten, vs. 5.*

c. *Uit de gelegenheid, welke zy hadden, om de geschillen, onder elkanderen, in der minne, by te leggen, vs. 6, 7.*

1. Durft yemant van ulieden die een twist fake heeft tegen een ander het ondernemen, om te rechte gaen, en het geschil te brengen, voor de onrechtveerdige Heidenen, ende niet voor de heylige Christenen? zulk eene handelwijs is zeer onbetamelyk.

De Heidensche Overheden worden hier *onrechtvaerdigen* genaemd, niet alleen om dat zy afgodendienaers waren, en in zo ver onrechtvaerdig, omtrent den hogen God, als die Hem die hulde niet bewezen, welke zy Hem verschuldigd waren; maer voornamelyk om dat zy dikwijls onrechtvaerdig handelden, met menschen, in hunne hoedanigheid van Richters, wanneer zy zich, door givten en gaven, of andere ongeöorloovde middelen, vervoeren lieten, om den persoon aen te nemen, en het recht te buigen.

De Christenen werden *heiligen* genaemd, om dat zy, van de bose waereld, zijn afgezonderd, zich, aen den dienst van God, hebben toegewijd, en heilig behoren te zijn, in hunnen ganschen wandel.

2. Waer-

2. Waerlyk gy verlochent de uitnemende waerdigheid der Christenen, dat gy uwe twistzaken brengt, voor den rechtbank der Heidensche Overheden. (*a*) En weet of herinnert gy u dan niet dat de heylige Christenen, in den groten dag der algemene veräntwoording, de werelt der ongelovige Joden en Heidenen oordeelen sullen? Ende indien door u de werelt geoordeelt wort, zijt gy dan onweerdigh de beslissing der minste gerichtsaken, welke onder u ontstaen, over geldzaken, ervenissen, of andere dingen van minder aenbelang.

De Heiligen, dat is de Christenen, vergel. vs. 1, *zullen de waereld*, dat is, de inwoneren der waereld, die van hen onderscheiden zijn, de ongelovige Joden en Heidenen, *oordeelen*, voor zo ver zy namelyk in de heerlykheid van den Goddelyken Richter deelen zullen; zy zullen eerst openlyk vrygesproken worden, daer na zullen zy in de lucht werden opgevoerd, den Heer te gemoet, om, in zekeren zin, zijne byzitters te wezen, eindelyk zullen zy het vonnis van CHRISTUS, over de onbekeerden, goedkeuren, en als het ware bekrachtigen, vergel. Matth. XXV. 1 Thesf. IV.

Zullen nu de gelovigen, in den groten dag, zulk eene uitnemende eer genieten, en zouden zy dan niet waerdig zijn, om geschillen, over burgerlyke en tijdelyke zaken, te beslisschen, vooräl zulken, die, in kundigheden en doorzicht, uitmuntten?

3. En dat nog meer is, weet en bedenkt gy niet dat wy de engelen oordeelen sullen? hoe veel te meer de burgerlyke saken die slechts de tijdelyke dingen van dit leven aengaen?

De Christenen *zullen de Engelen oordeelen*, de kwade Engelen namelyk, en het vonnis van den aenbiddelyken Richter goedkeuren, wanneer Hy hen verwijzen zal, naer het eeuwig vuur, het welk hun bereid is.

4. So gy dan, onder elkanderen, gerichtsaken en verschillen hebt die burgerlyke dingen van dit leven aen-

(*a*) Matth. 19: 28. Luc. 22: 30.

gaen, ſettet die [*daer over*] die in de gemeynte minſt geacht zijn.

Onze Overzetters vatten het ſtellig op, en dan is des Apostels mening, dat de Christenen te Corinthus zulken, *die in de Gemeente minst geacht waren*, de minst aenzienlyke leden der Gemeente, tot Richters, over hunne onderlinge geſchillen, moesten aenſtellen, zo dat de minst aenzienlyken het ambt van ſcheidsmannen zeer wel konden waernemen. Maer de vermaning, in dezen zin, ſchijnt ons ongepast. Die ſcheidslieden, in geſchillen, wezen zullen, dienen immers eene genoegzame mate van kundigheid en voorzichtigheid te bezitten. Zelvs kunnen de twisten, over geldzaken, erveniſſen, en dergelyken, zo ingewikkeld zijn, dat 'er een meer dan gemeen doorzicht verëischt worde, om daerin eene rechtmatige uitſpraek te doen. Maer dit kan men, van de minst aenzienlyke leden der Gemeente, niet verwachten. — De zin wordt eenigermate dragelyker, wanneer men des Apostels woorden zo aenvult, dat hy zeggen wille: „ hebt „ gy geſchillen onder elkanderen, over dingen van den tijd, „ ſtelt dan nog liever de minst aenzienlyke leden der Ge„ meente, tot rechters over dezelve, dan dat gy de twist„ zaken, tot den rechtbank van heidenſche Overheden, „ brengen zoudt."

Wy zouden daerom dit voorſtel lievst vraegsgewijs vertalen op deze wijs: „ Hoe is het beſtaenbaer, met de waer„ digheid der Christenen, van welke ik zo even geſproken „ heb, vs. 2, 3, dat gy, wanneer gy onderlinge geſchillen „ hebt, over tijdelyke zaken, daer over de burgerlyke Over„ heden, als Richters, ſtelt; die, aengemerkt als Heide„ nen, *by de Gemeente*, *niet geacht* worden? ſtelt gy dan „ zulke menſchen, die, by de Gemeente, verächt zijn, tot „ Richters, over uwe onderlinge geſchillen? hoe onbeſtaen„ baer is zulk eene handelwijs, met zich zelve?"

5. Ick ſegge u [*dit*] tot ſchaemte, om u, over zulk eene verkeerde handelwijs, welke zo veel onëer doet aen het Christendom, tot ſchaemte te bewegen, vergel. Kap. IV: 14. Is 'er [*dan*] alſoo onder u geen die wijs is,

en

en een genoegzaem doorzicht heeft, om uwe geschillen te beslissen? oock niet één die soude konnen oordeelen en recht spreken tusschen sijne broeders? Dit verönderstelt gy evenwel, wanneer gy uwe geschillen brengt, tot de burgerlyke Overheden, en deze verönderstelling doet uwe Gemeente, by de Heidenen, zeer veel onëer aen. Immers ontbreekt het u niet, aen bekwame scheidslieden.

6. Maer evenwel [*de een*] broeder gaet met [*den anderen*] broeder te rechte, de eene Christen roept den anderen, voor den openbaren rechtbank, hem, van onrecht en verkeerde handelingen, beschuldigende, ende dat voor Overheden, die ongeloovige zijn, verwerpende dat beminnelyk Euangelie, het welk niets anders, dan lievde en zachtmoedigheid, ademt, en waer van gy belijdenis doet.

7. So is 'er dan nu gantschelick, en buiten allen twijffel, gebreck onder u, en het is zeer te veröordeelen, dat gy openlyk met malkanderen rechtsaken hebt, voor de Heidensche Overheden. (*b*) Waerom en lijdt gy niet liever ongelijck, wanneer uwe eer benadeeld werd? Waerom en lijdt gy niet liever schade, wanneer gy, in uwe tijdelyke bezittingen, benadeeld werd? Zulke veröngelykingen behoordet gy veel eer, met geduld en zachtmoedigheid, te verdragen, dan uwen broeder, die, met u, belijdenis doet van den Euangelischen Godsdienst, openlyk te verklagen voor den rechtbank der Heidensche Overheden.

(*b*) Spr. 20: 22. Matth. 5: 39. Rom. 12: 17. 1 Thess. 5: 15. 1 Petr. 3: 9.

β. Uit deze bestraffing, neemt de Apostel aenleiding, om de Corintheren, van het onrecht, en alle andere ondeugden, aftemanen, vs. 8-11.

a. Ten aenzien van het onrecht, vs. 8.

b. Met opzicht, tot alle andere ondeugden, vs. 9-11.

a. Uit aenmerking, dat boosdoeners gene ervgenamen van Gods Koningrijk wezen kunnen, vs. 9, 10.

b. Uit overweging, dat de Corinthische Christenen, door CHRISTUS *bloed en Geest, gereinigd waren, vs. 11.*

8. Maer gylieden, in plaets van veröngelykingen geduldig te verdragen, doet ongelijck, ende doet schade. Er zijn 'er onder u, die elkanderen, of in eer, of in tijdelyke bezittingen, benadelen; ende dat doet gy zelvs den broederen, die, met u, belijden, in CHRISTUS te geloven. Hoe blijkbaer is dit strijdig, met die nauwe betrekking, in welke gy tot elkanderen staet, als Christenen? hoe schandelyk verlochent gy daer door die lievde, door welke gy, als broeders, behoordet verbonden te zijn?

Hier schijnt de Apostel te kennen te geven, dat zommigen den burgerlyken Richter wisten voor in te nemen, of om te kopen, om zich, ten koste van eenes anderen eer en goederen, te bevoordeelen.

9. Waerlyk het onrecht, en dergelyke ondeugden, zijn regelrecht strijdig, met den aert van het beminnelyk Christendom. Of en weet gy niet, en herïnnert gy u niet, dat de onrechtveerdige, die hunne medemenschen verdrukken, of andere dergelyke schenddaden bedrijven, het Koninckrijcke Godts niet en sullen beerven? dat zulken den naem van Christenen onwaerdig zijn? dat zy geen deel hebben, aen de weldaden en zegeningen, welken CHRISTUS verworven heeft? en dat zy, in de heerlykheid van het volgend leven, niet zullen ingaen?

10. En

10. En dwaelt, of bedriegt u zelven niet (*c*) noch hoereerders, en die hunne vleeſchelyke lusten breideloos opvolgen, noch afgodendienaers, noch overſpeelders, noch ontuchtige of ſchandjongens, noch die by mannen liggen, noch dieven, noch gierigaerts, noch dronckaerts, geen laſteraers, geen roovers en ſullen het Koninckrijke Godts be-erven, noch deelgenoten zijn van deszelvs zalige goederen.

11. (*d*) Ende dit waert gy ſommigen, zulke booswichten, als van welken ik zo even geſproken heb, zijn zommigen van u geweest, voor uwe bekering tot het Christendom; maer 'er is, by u, eene gezegende verändering, voorgevallen; en derhalven behoordt gy gene gemeenſchap meer te hebben, met zulke ſchandelyke ondeugden. Immers gy zijt, door het bloed en den Geest van CHRISTUS, van die onreinigheid (*e*) afgewaſſchen, maer gy zijt geheiligt, maer gy zijt gerechtveerdigt in den name des Heere Jeſu, ende door den Geeſt onſes Godts.

Het gene de Apostel zinbeeldig eene *afwasſching* noemt, verklaert hy meer eigenlyk, door de *heiliging* en de *rechtvaerdiging*; ten zy 'er door de afwasſching, op den Doop geöogd worde. De *heiliging* ziet op de reinigmaking van het zedelyk bederv, en de *rechtvaerdiging*, op de vryſpreking van ſchuld en ſtraf. Het een en ander geſchied, *in* of *door den naem van den Heer* JESUS, *en in* of *door den Geest van onzen God.* — Hier heeft eene omzetting der uitdrukkingen plaets, welke den Apostel niet ongewoon is, vergel. Philem. vs. 5. Wy worden *gerechtvaerdigd door den naem*, dat is, de verdienſten, *van den Heer* JESUS, verg. Hand. X: 43; en wy *werden geheiligd, door den Geest van onzen God.*

(*c*) Gal. 5: 19. Eph. 5: 5. Openb. 22: 15. (*d*) Eph. 2: 2. Col. 3: 7. Tit. 3: 3. (*e*) Hebr. 10: 22.

D. Eindelyk bestraft de Apostel meer byzonder de hoerery en allerlei ontuchtigheid, welke, te Corinthus, zeer gemeen was, vs. 12-20.

A. Vooräf wederlegt hy het wanbegrip van zommigen, die waenden, dat de hoerery tot de onverschillige dingen behoore, welke, volgens de Christelyke vryheid, geoorloovd zijn, vs. 12-14.

De Apostel had onder de boosdoeners, die Gods Koningrijk niet beërven zullen, ook de hoererers gestelt, vs. 10. Dit geevt hem aenleiding, om met opzet aen te tonen, dat de hoerery den Christenen alleszins ongeöorloovd zy. Een vertoog, het welk des te noodzakelyker was, om dat de hoerery, by de Heidenen, en byzonder te Corinthus, niet onder de ondeugden geteld wierdt. Deze onreinigheid was te Corinthus zo algemeen, dat het bedrijven van hoerery en allerlei ontuchtigheid, met een spreekwoord, genoemd wierdt, op zijn Corinthiesch te leven.

Zelvs waren de Christenen, onder de Corinthers, nog van dezen drek niet gezuiverd. 'Er heerschte by hen eene zeer verkeerde denkwijs omtrent de Christelyke vrijheid. Door de vooröordelen der opvoeding en der heerschende gewoonte van hunne stadgenoten, verblind, rekenden zy de hoerery, onder de onverschillige dingen, en stelden dezelve gelijk, met het gebruik der spijzen. Zy dachten, dat een Christen, volgens de vrijheid, welke het Euangelie heeft aengebracht, eveneens de lichamen der vrouwen, zo lang 'er eenen anderen geen nadeel door werdt toegebracht, tot voldoening van zijne vleeschelyke lusten, als allerlei spijzen, tot verzadiging van zijnen honger, vrijelyk gebruiken mogt. De Apostel begint daerom dit stuk, met aen te tonen, dat dit misbruik der Christelyke vrijheid allerschandelykst ware, vs. 12-14.

B. Eerst

α. Eerst merkt hy in het gemeen aen, dat zelvs iets, het welk in zich zelve geöorloovd is, niet altoos te pas kome, en dat men de Christelyke vrijheid, door 'er misbruik van te maken, in eene ſlaverny verandere, vs. 12.

β. Daerna voegt hy 'er meer byzonder by, dat men ook van de vrijheid, om allerlei ſpijzen te eeten, geen misbruik maken moest, door al te veel toe te geven, aen zijne lusten, en dat het met de hoerery, geheel anders gelegen zy, dan met het onbepaeld gebruik van allerlei ſpijzen, vs. 13, 14.

12. (*f*) Alle dingen zijn my geoorloft, maer alle dingen en zijn niet oorbaer: alle dingen zijn my geoorloft, maer ick en ſal onder geenes macht my laten brengen.

Alle dingen zy my geöorloovd. Hier voert de Apostel iemand, die de Christelyke vrijheid ſchandelyk misbruikt, ſprekende in. Door *alle dingen* hebben wy evenwel zulke bedrijven te verſtaen, die in zich zelve onverſchillig zijn, en oudtijds by de Joden, door eene willekeurige wet, voor ongeöorloovd verklaerd waren, byzonder het eeten van allerlei ſpijzen, zonder eenig onderſcheid te maken, tusſchen het gene, volgens de wet van MOSE, rein of onrein was. — Misſchien had de Apostel deze zelvde woorden gebruikt, of toen hy te Corinthus predikte, of in den vorigen Briev, die niet meer voorhanden is, vergel. Kap. V: 9. Althans deze woorden werden, van zommigen der Corinthiſche Christenen misbruikt, en ook op de hoerery toegepast.

Maer alle dingen, offchoon zy geöorloovd wezen mogen, *zijn* evenwel *niet oorbaer.* Dit is het antwoord van den Apostel. *Oorbaer* zegt zodanig iets, het welk te pas komt, in de omſtandigheden, en voordelig is, verg. Kap. VII: 35. — Nu zijn alle onverſchillige, en in zich zelve geöorloovde, dingen, niet altoos gepast en voordelig. Het gebruik, by voorbeeld, van zommige ſpijzen, kan iemands

(*f*) 1 Cor 10: 23.

gezondheid benadelen, of men kan daer door, aen anderen, die zwakker zijn, ergernis geven, verg. Rom. XIV: 15.

De Apostel stelt de bedenking nog ééns voor, *alle dingen zijn my geöorloovd*, en beäntwoordt dezelve, op eene andere wijs, door aen te merken, dat de ware aert der Christelyke vrijheid, door 'er misbruik van te maken, ten eenemael verwoest wierd, *maer* (zegt hy) *ik zal, onder genes macht, my laten brengen.* De zack zal duidelyker wezen, wanneer men het antwoord dus vertaelt: *maer ik moet my evenwel nergens door overheerschen laten.* Te weten, wanneer men zich aen iets, het welk in zich zelven geöorloovd is, door de gewoonte, zodanig verslaevd, dat men 'er niet buiten kunne, of wanneer men, in het gebruiken van allerlei spijzen, aen zijne lusten te veel toegeevt, dan misbruikt men niet alleen, maer men vernietigt zelvs de vryheid, naerdien men een slaev wordt, of van de gewoonte, of van zijne lusten. — Het voornaemwoord IK is hier uitgedrukt, en van eenen byzonderen nadruk, *maer* IK *moet my evenwel nergens door overheerschen laten*; dat is, een ander moge misbruik maken van de Christelyke vrijheid, IK evenwel, voor my, moet en zal wel zorg dragen, dat ik, even daer door, geen slaev worde. — Voorts is 'er, in het oorspronkelyke, een eigenäertige speeling, tusschen de woorden, het is *my geöorloovd*, en *my overheerschen laten.*

Het is derhalven, als of de Apostel dus redeneerde: „ Ik weet, dat zommigen onder u de Christelyke vrijheid, „ zelvs tot het bedrijven van hoerery, uitstrekken. Dit is „ een allerschandelykst misbruik te maken van de Christelyke „ vrijheid. *Alle dingen zijn my geöorloovd*, zal iemand zeg- „ gen, ik mag vrijelyk gebruik maken, van allerlei spijzen, „ en derhalven ook van de lichamen der vrouwen, zo lang „ ik daer door eenen anderen geen ongelyk aendoe. *Maer* „ *alle dingen zijn niet oorbaer.* Zelvs alle onverschillige „ dingen, om van de hoerery nog niet eens te spreken, al „ zijn zy in zich zelve geöorloovd, komen niet altoos te „ pas, en zijn, in alle omstandigheden, niet nuttig. Men „ zou 'er zich zelven door kunnen benadelen, of aen ande- „ ren ergernis geven. Blyvt iemand aenhouden en zeggen,

„ al-

„ *alle dingen zy my* evenwel *geoorloovd*, en al, wat onver„ schillig is, kan niet verboden zijn. Maer men kan de „ Christelyke vrijheid zelve, door 'er misbruik van te ma„ ken, wanneer zy niet te pas komt, of nadeel aenbrengt, „ in eene flaverny veränderen. Wat een ander ook doen „ moge, IK voor my moet en zal wel zorg dragen, dat ik, „ door het misbruiken der Christelyke vrijheid, geen flaev „ worde, of van de gewoonte, of van mijne lusten."

13. Door aen zijne lusten al te veel toe te geven, kan men ook misbruik maken, van de Christelyke vrijheid, om allerlei fpijzen te eeten. De fpijfen zijn gefchikt, voor den buyck, de maeg en de ingewanden, om verteerd te worden, en daer door onze lichamen te voeden, ende de buyck, de maeg en ingewanden, zijn gefchikt, voor de fpijfen, om dezelve tot voedende fappen, voor onze lichamen, te bereiden. Zo is het gelegen met allerlei foort van fpijzen, en derhalven is het onverfchillig, of men deze dan gene fpijzen gebruikt, maer ook van deze vrijheid moet men geen misbruik maken: want Godt fal beyde defen ende die te niete doen. In het volgend leven, zal God en fpijzen en ingewanden doen ophouden, vermits het gebruik van fpijzen, alleenlyk tot onderhoud van dit tijdelyk leven, nodig is. Gevolgelyk moet men zich aen de fpijzen niet te zeer verflaven, noch, om zulk eene geringe zaek, welke alleenlyk tot dit fterfelyk lichaem behoort, zich zelven of anderen, eenig nadeel toebrengen. Doch, om tot de hoerery te komen, het is, met het gebruik van het lichaem, geheel anders gelegen, dan met dat der fpijzen: want het lichaem en is niet gefchikt voor de hoererye, dit misbruik van het lichaem is regelrecht ftrijdig, met den wil en het oogmerk van den Schepper, maer het lichaem is gefchikt voor den Heere CHRISTUS, en zijnen dienst, om zo wel onze dierlyke, als redelyke vermogens, aen onzen Verlosfer toe te wijden, ende de Heere CHRISTUS is, niet alleen voor de ziel, maer ook voor het lichaem. Hy zal zo wel onze lichaemen, als onze zielen, in het volgend leven, verheerlyken.

14. (g) Ende of *immers*, Godt heeft oock den Heere opgeweckt, ende sal ons opwecken door sijne oneindige kracht, in den laetsten dag der waereld, om, beide naer ziel en lichaem, eindeloos gelukkig te zijn. Gevolgelyk is 'er gene gelijkheid in het geheel, tusschen deze spijzen, welke alleenlyk voor dit vergangelyk leven geschikt zijn, en tusschen onze lichamen, welke, tot de eeuwige heerlykheid, zullen worden opgewekt. Hoe onbetamelyk is het derhalven, onze lichamen, welke geschikt zijn, om onzen Verlosser te verheerlyken, en welke, door Gods kracht, uit de doden zullen worden opgewekt, tot hoerery te misbruiken?

B. Vervolgens gaet de Apostel over, om het verfoeilyke der vuile ontucht nader aen te tonen, vs. 15-20.

α. *Om dat onze lichamen leden van* CHRISTUS *zijn, vs.* 15-17.

β. *Om dat een ontuchtige, tegen zijn eigen lichaem, zondigt, vs.* 18.

γ. *Om dat onze lichamen Tempelen zijn van den Heiligen Geest, vs.* 19ª.

δ. *Om dat wy niet ons zelven, maer Gode, eigen zijn, vs.* 19ᵇ, 20.

a. *Deze zaek wordt voorgestelt vs.* 19ᵇ, *en*

b. *Nader aengedrongen vs.* 20.

15. Weet en bedenkt gy niet dat uwe lichamen Christi leden zijn? Sal ick dan de leden Christi nemen, dezelve aen den wettigen Heer onttrekken, ende makense tot leden eener hoere? Dat zy verre. Zulk een wangedrag verfoei ik.

De *lichamen* der Christenen zijn *leden van* CHRISTUS. Te weten alle de gelovigen te zamen maken dat geestelyk lichaem uit, waer van CHRISTUS het hoofd is. Elk is een lid van dit zinbeeldig lichaem, en derhalven ook van CHRISTUS, die 'er het hoofd van is. Maer vermits onze zielen, met lichamen omkleed zijn, en, door middel der lichamen, in die geeste-

ly-

(g) Rom. 8: 11. 2 Cor. 4: 14.

lyke Maetschappy, waer van CHRISTUS het hoofd is, werkzaem zijn, moeten niet alleen onze zielen, maer ook onze lichamen, als leden van CHRISTUS worden aengemerkt. — Hoe onwaerdig behandelt dan een hoereerder den Heer CHRISTUS, wanneer hy zijn lichaem, aen den dienst van den Goddelyken Verlosser onttrekt, en deszelvs leden, aen eene vuile hoer, dienstbaer maekt?

16. Of en weet, en herïnnert gy u niet, dat een ontuchtige, die de hoere aenhangt, en zich met haer vermengt, één lichaem [*met haer*] is, en één vleesch met haer, uitmaekt? (*h*) want, Die twee, de man namenlyk en de vrouw, segt hy, die het huwelyk heeft ingestelt, Gen. II: 24, sullen tot één vleesch wesen, en als het ware slechts éénen persoon te zamen uitmaken.

Het geen, met opzicht tot een wettig huwelyk, van den man en de vrouw gezegd is, Gen. II: 24, past de Apostel hier toe, op de vuile gemeenschap van eenen ontuchtigen, met eene hoer, om dat zy, in dit geval, als eene geleende vrouw, de plaets van eene wettige vrouw vervangt.

17. Maer die, daerëntegen, den Heere aenhangt, en zich, aen den Verlosser, met alle zijne vermogens en geneigdheden, toewijdt, is één geest [*met hem*], zo dat hy het zelvde wil, het welk CHRISTUS wil, en derhalven kan hy niet nalaten, alle besmettingen, zo van lichaem, als van ziel, te verfoeien.

18. Vliedt daerom de hoererye, en wapent u, tegen alle verzoekingen tot ontucht. Daerënboven heeft de ontucht nog iets byzonders, boven alle andere wanbedrijven. Alle andere sonde die de mensche doet, is buyten het lichaem, en hare nadelige uitwerksels treffen niet zo rechtstreeks het lichaem, maer die hoererye en andere vuile ontucht bedrijft, die sondigt tegen sijn eygen lichaem, naerdien hy het zelvs niet alleen verontreinigt, maer ook verzwakt en verwoest, vergel. Job XXXVI: 14. Spreuk. V: 11. Een vraet en een dronkaert benadelen ook wel hunne

(*h*) Gen. 2: 24. Matth. 19: 5. Marc. 10: 8. Eph. 5: 31.

lichamen en hunne gezondheid, maer op verre na zo veel niet, als een ontuchtige.

19. Of en weet, en bedenkt gy niet (*i*) dat uliedér lichaem een Tempel, eene gewijde woonplaets, is des Heyligen Geests, die in u is, als een Goddelyk inwoner, dien gy van Godt ontvangen hebt, om in u te wonen en te werken; ende zoudt gy dan uw lichaem, het welk aen God den Heiligen Geest, als een Tempel, is toegewijd, door vuile ontucht, verôntreinigen? Of weet en herïnnert gy u niet, [*dat*] gy uwes selfs niet en zijt, maer dat gy Gode en uwen Verlosser, als een byzonder eigendom, toebehoort, vergel. Rom. XIV: 7, 8? en zoudt gy dan de leden van uwe lichamen, welke Gode en den Verlosser eigen zijn, tot vuile ontucht misbruiken? Het heeft den Verlosser veel moeten kosten, om u, tot zijn eigendom, te maken.

20. (*k*) Want gy zijt diere gekocht, en, door den dierbaren randzoenprijs van CHRISTUS Goddelyk bloed, van de dienstbaerheid der zonden verlost, so verheerlickt dan Godt, beide in of *met* de leden van uw lichaem, ende in of *met* de vermogens van uwen geest, welcke Godes zijn.

HET VII. KAPITTEL.

I. *Het tweede deel van dezen Briev is onderrichtende, Kap. VII: 1— XVI: 9.*

In het tweede deel van dezen Briev beäntwoordt de Apostel ettelyke vragen, welke de Corinthische Christenen hem, by eenen Briev, hadden voorgesteld. — De eerste vraeg betrof het Huwelyk. Deze gav den Apostel aenleiding, om zeer

(*i*) 1 Cor. 3: 16. 2 Cor. 6: 16. Eph. 2: 21. Hebr. 3: 6. 1 Petr. 2: 5. (*k*) 1 Cor. 7: 23. Gal. 3: 13. Hebr. 9: 12. 1 Petr. 1: 18.

„ *alle dingen zy my* evenwel *geoorloovd*, en al, wat onverschillig is, kan niet verboden zijn. Maer men kan de Christelyke vrijheid zelve, door 'er misbruik van te maken, wanneer zy niet te pas komt, of nadeel aenbrengt, in eene slaverny veränderen. Wat een ander ook doen moge, IK voor my moet en zal wel zorg dragen, dat ik, door het misbruiken der Christelyke vrijheid, geen slaev worde, of van de gewoonte, of van mijne lusten."

13. Door aen zijne lusten al te veel toe te geven, kan men ook misbruik maken, van de Christelyke vrijheid, om allerlei spijzen te eeten. De spijsen zijn geschikt, voor den buyck, de maeg en de ingewanden, om verteerd te worden, en daer door onze lichamen te voeden, ende de buyck, de maeg en ingewanden, zijn geschikt, voor de spijsen, om dezelve tot voedende sappen, voor onze lichamen, te bereiden. Zo is het gelegen met allerlei soort van spijzen, en derhalven is het onverschillig, of men deze dan gene spijzen gebruikt, maer ook van deze vrijheid moet men geen misbruik maken: want Godt sal beyde desen ende die te niete doen. In het volgend leven, zal God en spijzen en ingewanden doen ophouden, vermits het gebruik van spijzen, alleenlyk tot onderhoud van dit tijdelyk leven, nodig is. Gevolgelyk moet men zich aen de spijzen niet te zeer verslaven, noch, om zulk eene geringe zaek, welke alleenlyk tot dit sterfelyk lichaem behoort, zich zelven of anderen, eenig nadeel toebrengen. Doch, om tot de hoerery te komen, het is, met het gebruik van het lichaem, geheel anders gelegen, dan met dat der spijzen: want het lichaem en is niet geschikt voor de hoererye, dit misbruik van het lichaem is regelrecht strijdig, met den wil en het oogmerk van den Schepper, maer het lichaem is geschikt voor den Heere CHRISTUS, en zijnen dienst, om zo wel onze dierlyke, als redelyke vermogens, aen onzen Verlosser toe te wijden, ende de Heere CHRISTUS is, niet alleen voor de ziel, maer ook voor het lichaem. Hy zal zo wel onze lichaemen, als onze zielen, in het volgend leven, verheerlyken.

14. (*g*) Ende of *immers*, Godt heeft oock den Heere opgeweckt, ende sal ons opwecken door sijne oneïndige kracht, in den laetsten dag der waereld, om, beide naer ziel en lichaem, eindeloos gelukkig te zijn. Gevolgelyk is 'er gene gelijkheid in het geheel, tusschen deze spijzen, welke alleenlyk voor dit vergangelyk leven geschikt zijn, en tusschen onze lichamen, welke, tot de eeuwige heerlykheid, zullen worden opgewekt. Hoe onbetamelyk is het derhalven, onze lichamen, welke geschikt zijn, om onzen Verlosser te verheerlyken, en welke, door Gods kracht, uit de doden zullen worden opgewekt, tot hoerery te misbruiken?

B. Vervolgens gaet de Apostel over, om het verfoeilyke der vuile ontucht nader aen te tonen, vs. 15-20.

α. Om dat onze lichamen leden van CHRISTUS *zijn, vs.* 15-17.

β. Om dat een ontuchtige, tegen zijn eigen lichaem, zondigt, vs. 18.

γ. Om dat onze lichamen Tempelen zijn van den Heiligen Geest, vs. 19[a].

δ. Om dat wy niet ons zelven, maer Gode, eigen zijn, vs. 19[b], 20.

a. Deze zaek wordt voorgestelt vs. 19[b], *en*

b. Nader aengedrongen vs. 20.

15. Weet en bedenkt gy niet dat uwe lichamen Christi leden zijn? Sal ick dan de leden Christi nemen, dezelve aen den wettigen Heer onttrekken, ende makense tot leden eener hoere? Dat zy verre. Zulk een wangedrag verfoei ik.

De *lichamen* der Christenen zijn *leden van* CHRISTUS. Te weten alle de gelovigen te zamen maken dat geestelyk lichaem uit, waer van CHRISTUS het hoofd is. Elk is een lid van dit zinbeeldig lichaem, en derhalven ook van CHRISTUS, die 'er het hoofd van is. Maer vermits onze zielen, met lichamen omkleed zijn, en, door middel der lichamen, in die geeste-

ly-

(*g*) Rom. 8: 11. 2 Cor. 4: 14.

zeer gewichtige lesſen voor te ſchrijven, zo omtrent het Huwelyk in het gemeen, als omtrent de plichten der gehuwden en ongehuwden in het byzonder.

Men moet derhalven, in de Corinthiſche Gemeente, verſchillende gedachten, omtrent het Huwelyk, gehad hebben. Misſchien waren 'er, onder de Christenen uit de Joden, die al te ſterk drongen, op de noodzaeklykheid, om een Huwelyk aen te gaen. Althans men twistte, onder de Heidenen, en hunne Wijsgeren, of het eenen wijzen man betaemde, een wijv te nemen, en zommigen beweerden, dat het, om alle aenleiding tot huisſelyke twisten, en de zorgen voor de opvoeding der kinderen, voor te komen, beter ware, zich van het Huwelyk te onthouden. Anderen daerëntegen leerden, dat men, om het menſchelyk geſlacht voort te planten, en het nut der maetſchappy te bevorderen, verplicht ware, zich in den echt te begeven. Misſchien waren 'er, die de voorbeelden van PETRUS en andere Apostelen, die gehuwd waren, grotelyks verheften, en den ongehuwden ſtaet van PAULUS laekten, verg. vs. 7, Kap. IX: 5.

Wanneer men het antwoord van den Apostel, Kap. VII: nagaet, ſchijnt men te mogen beſluiten, dat de vraeg der Corinthiſche Christenen de volgende byzonderheden behelst hebbe; of het beter was, ongehuwd te blyven, dan een wijv te nemen; of de getrouwden elkanderen den Huwelykspl icht weigeren mogten; of weduwnaers en weduwen behoorden te hertrouwen; of de gehuwden, om verſchillenheid van godsdienst, van elkanderen ſcheiden mogten; of het raedzaem ware, voor ongehuwde perſonen, zich in den echt te begeven.

A. De eerſte vraeg dan, welke de Apostel beäntwoordt, betreft het Huwelyk, Kap. VII: Zy verkeerde, omtrent de volgende byzonderheden.

A. Of het beter ware, ongehuwd te blyven, dan een wijv te nemen. Dit ſtuk wordt vs. 1, 2. behandeld.

1. Aengaende nu de dingen daer van gy my geſchreven, en de vragen, welken gy my voorgeſtelt hebt,

daer omtrent zal ik nu de nodige onderrichtingen geven. Uwe eerste vraeg, omtrent het Huwelyk, en wel byzonder, of het, in de tegenwoordige tijdsömstandigheden, voor eenen Christen beter zy, ongehuwd te blyven, dan een wijv te nemen? Het is een mensche, van het mannelyk geslacht, goet en voordelig, geen wijf aen te raken, of, met haer, huwelyksgemeenschap te oeffenen.

Het geen de Apostel hier van den man zegt, is ook toepasselyk op de vrouw: want de redenen, om welke het beter was, zich van het Huwelyk te onthouden, waren zo wel tot de vrouwen, als tot de mannen, onder de Christenen, betrekkelyk. De mening is derhalven deze: „ het is, voor „ Christenen, van beiderlei kunne, goed en voordelig, dat „ zy, in den ongehuwden staet, blyven."

Het spreekt van zelvs, dat deze stelling niet algemeen zy, geschikt voor alle tijden. Immers het Huwelyk is, door God zelven, ingesteld, en als een middel verördend, om het menschelyk geslacht voort te planten en te onderhouden. Zelvs is ieder, wanneer hy niet, door wettige redenen, wederhouwen wordt, verplicht, om een Huwelyk aen te gaen, de stem der natuur zelve op te volgen, en zijn geslacht voort te planten. Maer 'er waren, ter dezer tijd; byzondere omstandigheden, welke het, voor de Christenen, zeer zorgelyk maekten, om een huwelyk aen te gaen. Zy waren toen, aen velerlei vervolgingen, bloot gesteld, welke dikwijls zeer onverwacht opkwamen. In dezen tijd van gevaer, was het beter en raedzamer, ongehuwd te blyven; dan liep men geen gevaer, van in de verzoeking te komen, dat men het Christendom, om vrouw of kinderen, verlochenen zoude. — In deze bepaelde tijdsömstandigheden derhalven, en met opzicht tot gevaer van de vervolgingen, was het den Christenen goed en raedzaem, om zich niet, met een wijv en een huisgezin, te bezwaren. De Apostel zelvs voegt 'er deze bepaling uitdrukkelyk by, vs. 26.

Maer evenwel, wanneer iemand zich niet konde onthouden, en gevaer liep van tot ontucht te vervallen, dan moest hy zich, hoe zorgelyk ook de tijdsömstandigheden wezen mogten, hoe eer zo beter, in het huwelyk begeven.

2. Maer

2. Maer om der hoereryen wille, om allerlei zoorten van ontuchtigheden voor te komen, vergel. Kap. VI: 9, ſal een yegelick [*man*] ſijn eygen wijf hebben, en zich daermede vergenoegen, ende een yegelick [*wijf*] ſal haren eygenen man hebben, en genen anderen begeren.

B. De Apostel beäntwoordt vervolgens de vraeg, of de getrouwden elkanderen den Huwelykspligt weigeren mogten,
vs. 3-7.

α. Eerst leert de Apostel, dat echte lieden verſchuldigd zijn, elkanderen den Huwelykspligt te volbrengen,
vs. 3, 4.

β. Daer uit beſluit hy, dat echte lieden zich niet, dan onder zekere voorwaerde, aen elkanderen onttrekken mogen, vs. 5.

γ. Eindelyk voegt hy 'er by, dat hier de verſcheidenheid van gaven in aenmerking moete genomen worden,
vs. 6, 7.

3. (*a*) De man ſal aen het wijf de ſchuldige goetwilligheyt, in de echtelyke bywoning betalen: ende desgelijcks oock het wijf aen den man.

4. Het wijf, wanneer zy zich in het Huwelyk begeven heeft, en heeft de macht niet meer over haer eygen lichaem, maer de man, ende deſgelijcks oock de man, na dat hy een huwelyk heeft aengegaen, en heeft de macht niet meer over ſijn eygen lichaem, maer het wijf.

5. (*b*) En onttreckt u daerom malkanderen niet, ten zy dan met [*beyder*] toeſtemminge, en dat nog maer voor eenen korten tijt, op dat gy u, met des te meerdere ingeſpannenheid, tot vaſten ende bidden moogt verledigen, vergel. Exod. XIX: 15. 1 Sam. XXXI: 5, ende komt wederom by een, woont vervolgens wederom echtelyk te zamen, op dat u de ſatan niet tot ontuchtig-

(*a*) 1 Petr. 3: 7. (*b*) Joël 2: 16.

heid en verſoecke, om dat gy u niet en konnet onthouden.

6. Doch dit, dat de getrouwden zich, voor eenigen tijd, aen elkanderen onttrekken mogen, met beider toeſtemming, vooräl om zich, tot vasten en bidden, af te zonderen, en dat maer voor eenen korten tijd, om aenſtonds wederom echtelyk zamen te wonen, *dit* ſegge ick uyt kracht van een ſtellig bevel, het welk de Heer daer omtrent gegeven heeft. Ik zeg alleenlyk mijn gevoelen; en dit is rechtmatig, naerdien ik, door den Geest der onfeilbaerheid, beſtuurd wordt, vergel. vs. 4.

7. (*c*) Want, of *trouwens*, ick wilde of wenschte wel, dat alle Christen menſchen waren, gelijck als ick ſelve [*ben*], dat zy alle, in de tegenwoordige tijdsomſtandigheden vooräl, de gave der onthouding hadden, en, als het de nood vordert, buiten het huwelyk leven konden, even als ik; (*d*) maer ik kan aen alle den ongehuwden ſtaet niet aenbevelen: want ieder heeft de gave der onthouding niet; een yegelick heeft ſijn eygen gave van Godt, de een wel aldus, maer de ander alſoo, de één heeft de gave der onthouding, en de ander niet. Nu zou de laetſte, in den ongehuwden ſtaet, in grote verzoeking komen, en gevaer lopen, van tot ontucht te vervallen.

De Apostel ſpreekt vs. 7. alleen van weduwnaers en weduwen. Dit blykt daer uit allerduidelykst, om dat hy vs. 25. en vervolgens met opzet handelt, over jongelingen en jonge dochters, als mede om dat hy vs. 8, 9. nadere voorſchrivten geevt, aen de weduwnaers en weduwen.

PAULUS was dan ongehuwd. Hy ſchijnt van dezen zijnen ongehuwden ſtaet, met opzet, te ſpreken, om dat zommige Christenen uit de Joden, die te ſterk drongen, op de noodzakelykheid van het Huwelyk, hem deswegens laekten. — Men vraegt, of PAULUS nimmer zy gehuwd geweest? — Zommigen menen, dat hy zich vrijwillig van zijne vrouw geſcheiden hadde, om des te meer onbelemmerd te zijn, in de uitbreiding van CHRISTUS Koningrijk, en

(*c*) Hand. 26: 29. (*d*) Matth. 19: 12. 1 Cor. 12: 11.

en men beroept zich, op Kap. IX: 5. Phil. IV: 3. Maer hy veröerdeelt de echtscheidingen vs. 10, en de aengehaelde plaetsen doen niets ter zake, gelijk, in het vervolg, nader blyken zal. Waerschijnlyk was hy, toen hy nog in het Jodendom, verkeerde, gehuwd geweest, om dat de Joden zeer drongen, op vroegtijdige Huwelyken. Maer, zijne vrouw gestorven zijnde, zal hy weduwnaer geweest zijn, vergel. vs. 8.

C. Wijders beäntwoordt de Apostel, of de weduwnaers en weduwen behoorden te hertrouwen, vs. 8, 9.

8. Doch ick segge den ongetrouwden weduwnaeren, die hunne vrouwen, door den dood, verloren hebben, ende den weduwen, Het is haer, in de tegenwoordige tijdsömstandigheden, uit hoovde van het gevaer der vervolgingen, goet en voordelig, indien sy buiten het Huwelyk blijven gelijck als ick.

9. (*e*) Maer indien sy haer niet en konnen onthouden, datse trouwen, op dat zy geen gevaer lopen, van tot ontuchtigheid te vervallen: want het is beter te trouwen dan, door het vuur van vleeschelyke lusten als het ware, te branden.

D. Verder wordt de vraeg beantwoord, of de gehuwden zich, om verschillenheid van godsdienst, van elkanderen scheiden mogen, vs. 10-24.

a In het gemeen verbiedt hy, op 's Heeren gezach, de Echtscheidingen, vs. 10, 11.

10. Doch den getrouwden gebiede niet ick, op mijn eigen gezach, maer de Heere zelvs, (*f*) dat het wijf van den man niet en scheyde, dan alleen in geval van overspel, het welk den band van het huwelyk te niet doet, vergel. Matth. V: 32. XIX: 4.

(*e*) 1 Tim. 5: 14. (*f*) Mal. 2: 14. Matth. 5: 32. ende 19: 9. Marc. 10: 11. Luc. 16, 18.

11. Ende indien ſy oock ſcheydt, of zich geſcheiden heeft, eer deze Briev tot u zal gekomen zijn, dat ſy ongetrouwt blijve, ofte nog liever, indien het mogelyk is, met den man verſoene: ende insgelyks beveelt de Heer, dat de man het wijf niet en verlate.

β. Meer byzonder handelt de Apostel, over zulke echte lieden, die verſchillende godsdiensten beleden, vs. 12-24.
a. Ook in zulke gevallen, verbiedt hy de echtſcheidingen, vs. 12, 13, 14.

12. Maer den anderen gehuwden, die verſchillende Godsdiensten belyden, en van welke 'er velen zich verbeelden, dat zy, in zulke ongelyke Huwelyken behoudens een goed geweten, niet mogen voort leven, veronderſtellende, dat een Christen, door de echtelyke bywoning met eene ongelovige, veröntreinigd worde; dezen ſegge ick, volgens mijn eigen gevoelen, het welk rechtmatig is, om dat ik, door den Geest der onfeilbaerheid, beſtuurd worde, maer niet de Heere zelvs, die daer omtrent geen ſtellig bevel gegeven heeft; Indien eenigh broeder der Christelyke Gemeente, een ongeloovigh wijf heeft, het zy eene Jodin, het zy eene Heidenſche, welke het Christendom niet omhelst, ende deſelve te vreden is by hem te woonen, en, in het huwelyk, met den Christen voort te leven, dat hyſe niet en verlate.

13. Ende een Christen wijf, die eenen ongeloovigen Jood, of eenen onbekeerden Heiden, tot haren man heeft, ende hy te vreden is by haer te woonen, en met haer in het Huwelyk voort te leven, dat ſy hem niet en verlate.

14. Want de ongeloovige man is, in zekeren zin, geheyligt door het Christen wijf, voor zo ver hy, door de Huwelyksgemeenſchap, eene nadere betrekking heeft, tot de Christen Gemeente, ende het ongeloovigh wijf is, in dien zelven zin, geheyligt, door het Huwelyk, met den Christen man. Want anders, wanneer beide de Ouders ongelovige Joden of onbekeerde Heidenen waren, zo

wa-

waren uwe kinderen onreyn: maer nu zijn ſy heyligh, voor zo ver zy betrekking hebben, tot de Christen Gemeenten, en derzelve, door den Doop ingewijd worden.

b. Maer wanneer de ongelovige partij ſcheiden wil, moet zich de Christen onderwerpen, vs. 15, 16.

15. Maer indien de ongeloovige man, die tot de Gemeente niet behoort, van de Christin, met welke hy gehuwd is, zich ſcheydt, en niet langer met haer, in den echt leven wil, dat hy ſcheyde, alzo ook een ongelovige vrouw, wanneer zy haren man verlaten wil, om dat hy een Christen geworden is, dat zy hem verlate. De broeder ofte de ſuſter, die, aen eene ongelovige wederpartij, gehuwd is, en wort in ſoodanige [*gevallen*] niet dienſtbaer gemaeckt, aen de begrippen van de ongelovige wederpartij. Wanneer een ongelovig man van eene Christin, welke hy in huwelyk heeft, vordert, dat zy haer geloov verzaken zal, met bedreiging dat hy zich anders van haer zal afſcheiden, dan mag zy zich, naer dien onbillyken eisch niet ſchikken, maer haren man toelaten, om zich te ſcheiden. Desgelyks moet een Christen zijne belydenis, ten gevalle van zijne ongelovige vrouw, niet verzaken; zo zy niet langer by hem blyven wil, dat hy haer gaen late: maer de Christen partij moet nimmer aenleiding geven, tot ſcheiden: want de Godt des vredes, heeft ons tot vrede geroepen, om vrede te houden, niet alleen in de huisgezinnen, maer zelvs, zo veel het mogelyk is, met alle menſchen. Daerom moet een Christen zich, in het Huwelyk zo gedragen, dat 'er, zo 'er eene ſcheiding komt, de ſchuld alleen en geheel, op de ongelovige partij valle.

De Heiland heeft gene ſcheiding voor geöorloovd verklaerd, dan alleenlyk in geval van overſpel, Matth. V: 32. XIX: 9. Dan hier mede ſtrijdt deze toelating van den Apostel op generlei wijze. Hy ſpreekt alleenlyk van zulk een geval, waer in de Christen geheel buiten ſchuld is, wanneer namelyk de ongelovige partij volſtrektelyk ſcheiden wil, ten zy de gelovige partij het Christendom verzake. In zulk een

geval, vordert de nood, de scheiding toe te laten, na dat de Christen partij alle mogelyke middelen heeft aengewendt, om den vrede te bewaren, en de ongelovige partij te bewegen, om, in het Huwelyk, voort te leven.

16. Buiten het gemelde geval, waer in de scheiding onvermijdelyk is, moet een Christen, met zijne ongelovige vrouw, en eene Christin, met haren ongelovigen man, in het Huwelyk, blyven voort leven. (g) Want wat weet gy Christen wijf, of gy nog, ter eeniger tijd, den ongelovigen man sult bekeren en saligh maken? Ofte wat weet gy Christen man, of gy nog ter eeniger tijd het ongelovig wijf tot het geloov in CHRISTUS sult brengen, en daer door saligh maken?

c. Eindelyk leert de Apostel, dat het Christendom gene verändering maekt in de betrekkingen van het burgerlyk leven, en dat daerom een ieder in dien stand blyven moet, in welken hy verkeerde, wanneer hy tot het Christendom, bekeerd werdt, vs. 17-24.

a. *De zaek zelve wordt voorgesteld, vs.* 17. *en*

b. *Door voorbeelden opgehelderd, vs.* 18-24.

1. *Van besnedenen en onbesnedenen, vs.* 18-20.
2. *Van dienstbaren en vryen, vs.* 21-24.

17. Doch, op dat ik dit, tot eene algemene regel, voorschrijve, elk moet, ook na dat hy het Christendom omhelst heeft, in dien stand, en in die betrekking, blijven, in welke hy, als burger, voorheen verkeerde; gelijck Godt aen een yegelick zijn lot, in de burgerlyke maetschappy, ten aenzien van zijne geboorte, zijn huwelyk, zijn beroep en zijnen levensstand, heeft uytgedeeld, gelijck de Heere een yegelick geroepen heeft, of waer in een iegelyk verkeerde, op dien tijd, wanneer God hem tot het Christendom geroepen heeft, dat hy alsoo wandele en zijn gedrag inrichte. Elk moet, in dien stand, blyven, in welken hy verkeerde, toen hy het Christendom omhelsde,

en

(g) 1 Petr. 3: 1.

en zich overëenkomstig dien stand gedragen: want de leer van het Euangelie maekt gene verändering, in de betrekkingen van het burgerlyk leven; ende, in dit opzicht, schrijv ik u, Christenen van Corinthus, niets byzonders voor: want alsoo ordineere ick in alle de gemeynten.

18. Is yemant besneden zijnde, geroepen? die en late hem, door kunstbewerking, geen [*voorhuyt*] aentrecken, vergel. Marc. I: 17. Is yemant in de voorhuyt zijnde geroepen, en een Christen geworden, die en late hem niet besnijden.

Het schijnt, dat zommige Christenen uit de Joden, uit aenmerking dat de besnijdenis was afgeschaft, zich over hunne besnijdenis, geschaemt hebben, en het bewijs daer van, door eene smertelyke kunstbewerking, hebben willen vernietigen, en dat daerëntegen zommigen Christenen uit de Heidenen, door Joodsgezinde yveraers verblind, zich wilden laten besnijden.

19. De besnijdenisse en is niets, en van geen gewicht in het stuk der zaligheid, ende de voorhuyt en is niets. Het doet 'er, om zalig te worden, niets ter waereld toe, of iemand besneden, dan of hy onbesneden zy; maer, daer alles op aenkomt, is de onderhoudinge der geboden Godts, waer door men de oprechtheid van zijn geloov openbaer maekt, vergel. Gal. V: 6.

20. (*h*) Een yegelick blijve in die beroepinge, in die burgerlyke betrekking, en in dien levensstand, daer hy in verkeerde, toen hy, tot het Christendom geroepen is.

21. Zijt gy een dienstknecht zijnde, en in eenen verächtelyken levensstand, tot het Christendom geroepen? laet u [*dat*] niet bekommeren en schaem u niet, over de dienstbaerheid: maer evenwel, indien gy oock, met bewilliging van uwen meester, kont vry worden, gebruyckt [*dat*] liever.

De leer van het Euangelie verhindert eenen Christen niet,

(*h*) Eph. 4: 1. Phil. 1: 27. Col. 1: 10. 1 Thess. 2: 12.

om van de tijdelyke voordelen, tot welken hy gelegenheid heeft, gebruik te maken. Maer zo gy uwe vrijheid niet wettig bekomen kunt, moet gy, in uwen verächtelyken levensſtand, te vrede zijn, en, in de ſchikkingen der Voorzienigheid, berusten.

22. Want die in of *door* den Heere geroepen is, een dienſtknecht zijnde, die is een vrygelaten des Heeren, hy deelt volkomen in de Christelyke vryheid, ook wordt hy vrygemaekt, van de dienstbaerheid aen de zondige begeerlykheden, en deze vryheid is onvergelyklyk edeler, dan de burgerlyke vryheid, desgelijcks oock die vry zijnde, tot het geloov in CHRISTUS geroepen is, die is een dienſtknecht Chriſti, hy wijdt alle zijne vermogens, aen den dienst van CHRISTUS, en deze dienstbaerheid, aen den Heer der Heeren, is, in de daed, de ware en edelſte vryheid, vergel. Joh. VII: 36.

23. (*i*) Gy zijt diere, door den kostbaren prijs van zijn Goddelyk bloed, door den Heer CHRISTUS gekocht, en tot zijn eigendom gemaekt, vergel. Kap. VI: 20, en wort dan, zonder noodzake, wanneer gy vry zijt, en, buiten de ſlaverny beſtaen kunt, geen dienſtknechten der menſchen.

24. Een yegeliek daer in, in den onderſcheiden ſtand, waer in hy geroepen is, broeders, die blijve in 't ſelve by Godt. Niemand der Christenen verändere van beroep en levensſtand, om dat hy belydenis doet van het geloov aen het Euangelie. Hy blyve daer in, *by God*, hy gedrage zich, overëenkomſtig zijne verplichting, en herïnnere zich geduurig, dat hy, in Gods alziende tegenwoordigheid, verkere.

(*i*) 1 Cor. 6. 20. Hebr. 9 12. 1 Petr. 1: 18.

E. Ten laetsten beantwoordt de Apostel de vraeg, of het raedzaem zy, voor ongehuwde personen, zich in den echt te begeven, in de toenmalige tijdsömstandigheden namelyk, vs. 25-40.

α. In het algemeen leert de Apostel, dat het, in de toenmalige tijdsömstandigheden, raedzamer ware, buiten het Huwelyk te blijven, vs. 25, 26.

25. Aengaende nu de maegden en jongelingen, ongehuuwde jonge lieden van beiderlei kunne, hebbe ick geen uitdrukkelyk bevel des Heeren, algemeen geschikt, voor alle tijden en omstandigheden, het welk hen verplichten zoude, om een Huwelyk aen te gaen, of buiten den echt te leven. De verschillende omstandigheden van tijden en zaken vorderen, in dit geval, een zeer onderscheiden bestuur; maer evenwel ick segge, met betrekking tot de tegenwoordige tijdsgelegenheid, [*mijn*] gevoelen, en dit is ook van gewicht, als die, door mijne roeping tot het Apostelschap, barmhertigheyt van den Heere gekregen hebbe getrouw en geloovwaerdig te zijn, in mijne raedgevingen.

26. Ick houde dan dit goet en raedzaem te zijn om den aenstaenden noot der vervolgingen, welke den Christenen boven het hoofd hangen, dat het [*segge ick*] goet en raedzaem is den mensche van beiderlei kunne, die nog niet gehuuwd zijn, alsoo te zijn, en te blijven, even als ik vs. 8, omtrent de weduwnaers en weduwen, heb aengemerkt.

β. Meer byzonder verklaert zich de Apostel nader, dat hy den ongehuwden staet niet zodanig aenprees, als of hy den gehuuwden vryheid geven wilde, om zich van elkanderen af te scheiden, vs. 27, 28.

27. Men moet dit evenwel zo niet verstaen, als of ik den ongehuuwden staet dermaten aenprees, dat echte lieden

den band van het Huwelyk zouden mogen of moeten verbreken. Niets minder dan dit. Zijt gy aen een wijf verbonden? blijvt dan in den echten ſtaet; en ſoeckt geen ontbindinge van het Huwelyk. Zijt gy ongebonden van een wijf, en in eenen vryen ſtaet? en ſoeckt geen wijf. De Huwelyken moeten niet verbroken worden, maer, en dit wil ik alleenlyk zeggen, de tijdsömſtandigheden maken het zorgelyk, om een Huwelyk aen te gaen, en daerom is het voor jonge lieden, die ongetrouwd zijn, raedzamer, dat zy, in den ongehuuwden ſtaet, blijven. Het is raedzamer zeg ik, en niet noodzakelyk. Ik geev ſlechts eenen raed, en ſchrijv gene verplichting voor.

28. Maer of *Evenwel*, indien gy jongeling, die nog ongehuuwd zijt, oock eene vrouw trouwet, gy en ſondigt niet: ende indien een maegt eenen man trouwt, ſy en ſondigt niet. Alleenlyk handelen jonge lieden, wanneer zy, in de tegenwoordige tijdsömſtandigheden, een Huwelyk aengaen, niet voorzichtig. Zy hebben gene dagen van voorſpoed en kalmte te wachten. Doch de ſulcke ſullen verdruckinge hebben in het vleeſch, en, onder de aennaderende vervolgingen, vele wederwaerdigheden, in hunnen uitwendigen toeſtand, ondergaen moeten. Die ongetrouwd is, kan zich, in tijden van zwarigheid, beter redden, en hy loopt zo veel gevaer niet, om, tot het verzaken van het Christendom, verzocht te worden, als iemand, die, met vrouw en kinderen, beladen is. Ende daerom geev ik den gemelden raed, om den nood niet te verzwaren: want ick ſpare ulieden, en wenschte wel, dat het aenſtaende kwaed u zo weinig drukte, als mogelyk is.

γ. Het gene de Apostel tot dus ver had voorgestelt; dringt hy nader aen, vs. 29-40.

a. Ten aenzien van den ongehuuwden staet; het welk hy tevens, tot andere omstandigheden van dit leven, betrekkelyk maekt, vs. 29-34.

A. Hy stelt de bezwaren voor, welke de toenmalige Christenen, in den gehuuwden staet; en ook in andere omstandigheden van dit leven, te wachten hadden, vs. 29-31.

B. Daer tegen stelt hy de voordeelen, welken de ongehuuwde staet kon aenbrengen, vs. 32-34.

1. *Voor den man, vs. 32, 33.*
2. *Voor de vrouw, vs. 34.*

29. Maer dit segge ick, en wil ik eigenlyk, met de gemelde raedgeving, omtrent den ongehuuwden staet, te kennen geven, mijne gelievde broeders, dat de tijt van rust en kalmte voorts kort is, en dat 'er treurige dagen van wrede vervolgingen op handen zijn, op dat gy mogt opmerken, dat het voor jonge lieden thans niet raedzaem zy, een Huwelyk aen te gaen. Zelvs brengt oock de tegenwoordige tijdsgelegenheid mede, dat zulken die wijven hebben, souden zijn als niet hebbende: want ieder mag zich het verlies van al wat hem dierbaer is wel voorstellen, als of het reeds tegenwoordig is. In de aenstaende vervolging toch, zullen de mannen dagelyks in gevaer zijn, dat zy van hunne vrouwen, en de vrouwen, dat zy van hare mannen, op eene wreedäertige wijs, zullen beroovd worden.

30. Ende niemand zal zich als dan, over tegenspoed, bedroeven, of over voorspoed, verblijden kunnen, zo wisselvallig zal de gesteldheid van tijd en zaken wezen. Zo dat zy, die weenen, zullen als niet weenende zijn, ende wel, reeds by voorraed, mogen zijn, die blijde zijn, als niet blijde zijnde: ende die huizen, landeryen, of andere dingen koopen, als niet besittende, vermits zy, in een geduurig gevaer, zullen zijn, om, van hunne bezittingen, op het onverwachtst, beroovd te worden.

31. Ende die de goederen en voorrechten van dese werelt gebruycken, zullen, onder de aenstaende vervolging, wezen, en mogen wel reeds, by voorraed zijn, als niet misbruyckende, (liever) als die goederen niet gebruikende of bezittende. (*k*) Want de gedaente deser werelt gaet voorby, alle waereldsche zaken zijn, aen geduurige veränderingen en wisselvalligheden, onderworpen; en dit zal, in de aenstaende vervolging, byzonder blijken. Derhalven mogen zich de Christenen daer tegen wel voorbereiden, en uit dien hoofde is het raedzaem, in de tegenwoordige tijdsömstandigheden, dat jonge lieden, die nog ongetrouwd zijn, zich van het Huwelyk onthouden.

32. Ende ick wil en wenschte wel dat gy sonder bekommernisse zijt, immers zo veel het mogelyk is. Nu hebben ongetrouwde lieden minder zorgen en bekommeringen, dan zy, die, met vrouw en kinderen, beladen zijn. (*l*) De ongetrouwde bekommert hem met de dingen des Heeren, hy heeft meer tijd en gelegenheid, om te overdenken, en zich daerop te beyveren, hoe hy den Heere sal behagen, daer de gehuuwden, door de zorg voor hunne huisgezinnen, veelszins werden afgetrokken.

33. Maer die getrouwt is, bekommert hem meer, dan iemand die ongehuuwd is, met de dingen der werelt. Hy moet, voor het onderhoud van zijn huisgezin, zorgen, en bedacht zijn, hoe hy de vrouwe en zijne kinderen sal behagen, door, aen dezelve, alle mogelyk gemak en genoegen toe te brengen.

34. Ook is het, voor eene vrouw, voordeliger ongehuuwd te zijn. Een getrouwd wijf ende een maegt zijn ook, ten aenzien der bezorgdheden van dit leven, even zo zeer onderscheyden, als een getrouwd man en een jongeling. De ongetrouwde bekommert haer met de dingen des Heeren, of ten minste zy heeft 'er meer tijd en gelegenheid toe, dan eene vrouw, welke gehuuwd is, op dat sy heyligh zy beyde aen lichaem ende aen geest

(*k*) Jes. 40: 6. Jac. 1: 10. ende 4: 14. 1 Petr. 1: 24. 1 Joh. 2: 17.
(*l*) 1 Tim. 5: 5.

geeſt, maer die getrouwt is bekommert haer meer met de tijdelyke dingen der werelt, om dat zy daerop bedacht moet zijn, hoe ſy den man ſal behagen, door hem en zijnen kinderen alle mogelyk gemak en voordeel toe te brengen.

b. Met opzicht tot den gehuuwden ſtaet, vs. 35-40. leert de Apostel.

a. *Dat hy het Huwelyk niet volſtrektelyk afkeure, vs. 35.*

b. *Hoe een Vader zich, omtrent zijne ongehuuwde dochteren, gedragen moet, vs. 36-38.*

c. *Dat het, aen weduwnaers en weduwen vry ſtaet, een tweede Huwelyk aen te gaen, vs. 39, 40.*

35. Ende dit alles, (wat ik, omtrent de bezwaren van het huwelyk, en de voordeelen van eenen vryen ſtaet, byzonder in de tegenwoordige tijdsömſtandigheden, heb voorgeſtelt, benevens den raed, welken ik, uit aenmerking van het een en ander, aen jonge lieden, gegeven heb, om liever ongetrouwd te blijven, vs. 25-34;) dit alles ſegge ick tot uw eygen voordeel, op dat gy des te meer mogt in ſtaet zijn, om vervolgingen te lijden; maer niet op dat ick eenen ſtrick over u ſoude werpen, u onder eenen band leggen, en van uwe vryheid beroven, maer [*om u te leyden*] tot het gene welvoegt, ende bequaem is om den Heere wel aen te hangen, ſonder herwaerts en derwaerts getrocken te worden.

De laetſte woorden zullen duidelyker zijn, en meer overëenkomſtig de kracht en het oogmerk van des Apostel woorden, wanneer men dezelve dus vertaelt: *maer op dat gy den Heer, op eene betamelyke wijs en geduurig, zonder afgetrokken te worden, mogt aenkleven.* — Te weten de Apostel raedde den jonge lieden den ongehuuwden ſtaet niet aen, om hen aen eenen band te leggen, en van de vryheid, om te huwelyken, zo zy het goed en nodig vonden, te beroven, maer alleenlyk met dat oogmerk, dat zy, met geen huisgezin, en andere zorgen, welken het Huwelyk met zich mede brengt; bezwaerd zijnde, des te beter in ſtaet zouden zijn,

om den Heer JESUS, en zijnen dienst, gelijk het hen betaemde, bestendig te blijven aenhangen, zonder door de vervolgingen, van Hem afgetrokken te worden en gevaer te lopen, van hem te verlochenen.

36. Maer so yemant acht dat hy ongevoeglick handelt met sijne dochter, welke nog maget is, indien sy over den jeugdigen tijt gaet, en hare huuwbare tijd voorby loopt; wanneer een vader oordeelt; dat het hem tot onëer zou verstrekken, dat hy zodanig eene dochter ongetrouwd liet; ende het alsoo moet geschieden, dat zy een Huwelyk aengae; die doe dat hy wil, hy huwe haer uit, naer zijn welgevallen, en hy en sondigt niet: datse trouwen, zijne dochter en de jongman, die haer, tot eene vrouw, begeert.

37. Doch die vast staet in [*sijn*] herte, en, by zijn wel beraden besluit, blijvt; om zijne dochter, wegens de zorgelyke tijdsömstandigheden, ongetrouwd te laten, geen nootsake hebbende, door den aendrang van de jonge dochter, om zich in den echt te begeven, maer macht heeft over sijnen eygenen wille, zo dat hy, door de zucht van zijne dochter, om te trouwen, niet tegen gestaen wordt; ende dit in sijn herte besloten heeft, dat hy sijne dochter maget sal bewaren, die doet wel.

38. Also dan, die [*haer*] ten houwelicke uytgeeft, wanneer hy het zo goed vind, of het, van wegens de begeerte der jonge dochter, niet anders zijn kan, die doet wel: ende die[*se*], met hare volkomene bewilliging, ten houwelicke niet uyt en geeft, die doet beter, byzonder in de tegenwoordige tijdsömstandigheden.

39 Op dezelvde wijs, is het gelegen, met de weduwnaers en weduwen. (*m*) Een wijf is door de wet des Huwelyks, aen haren echtgenoot, verbonden soo langen tijt hare man leeft: maer indien hare man ontslapen is, so is sy vry, om te trouwen dien sy wil; alleenlick moet zy deze zeer gewichtige onderneming doen, in de vrees van den Heere, onder afsmeking van zijnen zegen,

en

(*m*) Rom. 7: 2.

en eenen Christen, tot haren man, nemen, die denzelvden HEER belijd.

40. Maer ſy is, uit hoofde van den benauwden tijd, die aenſtaende is, geluckiger, indien ſy alſoo blijft, en geen tweede Huwelyk aengaet; nae mijn gevoelen. Ende dit is zekerlyk geloovwaerdig; trouwens ick meyne oock (*n*) den Geeſt Godts te hebben, en, door Denzelven, in alle waerheid geleid te worden. Het gene ik van de weduwen gezegt heb, is ook, op de weduwnaren, toepasſelyk.

HET VIII. KAPITTEL.

B. *De Apostel gaet, met Kap. VIII, over, tot een ander ſtuk, waer omtrent de Corinthiſche Christenen zijn onderricht gevraegt hadden, namelyk het eeten van ſpijſen, welke aen de afgoden geöfferd waren. Deze zaek behandelt hy zeer uitvoerig, en houd zich daer mede bezig, tot Kap. XI:* 1.

DE vraeg, aen den Apostel voorgeſteld, verkeerde omtrent *de dingen, welke aen de afgoden geöfferd waren*, vs. 1, vergel. Hand. XV: 20. — De zaek moet, uit de Heidenſche offeranden, worden opgehelderd.

De Heidenen waren gewoon, aen hunne gewaende Godheden, veelvuldige offeranden toe te brengen; deels om de zogenaemde Goden te verzoenen, deels om hunne eerbied te verklaren, deels om hun dankbaerheid te bewijzen, deels om hunne gunst te gewinnen. Zy verbeeldden zich, dat de afgoden zich, met den reuk van het offervleesch en van den wierook, vermaekten, als mede dat zy, door de offeranden, kracht en voedſel ontvongen. Men richtte de offeranden in, op verſchillende wijzen, naermate dat men zich de zo-

(*n*) 1 Theſſ. 4: 8.

genaemde Goden vertegenwoordigde. De hemelſche Goden werden, met vreugde gediend, maer de aerdſche, op eene treurige wijs.

De offeranden werden den afgoden niet geheel toegebracht; alleenlyk werden zekere ſtukken daer van, op de offertafels, of altaren, verteerd. Het overgebleven vleesch werd, met het zegel van den afgod, aen welken het was toegewijd, beſtempeld, en daer door als het ware geheiligd. Elk een Tempel had zijn eigen en byzonder zegel, het welk de Opperpriester in bewaring had. Zo drae het zegel, op een ſtuk vleesch, gedrukt was, werd het gerekend even daer door geheiligd te zijn, en die heiligheid ging over, tot alle, die 'er van aten.

Het geofferde en gezegelde vleesch werd, in twee deelen, onderſcheiden. Het eene was voor de Priesters, en het ander voor de offeräers. — Nu konden de Priesters, van wegens de menigte der offeranden, al het vleesch, het welk hun ten dele viel, op verre na niet gebruiken; zy deden daerom het overſchot over aen de vleeschkopers, die het, op de markt verkochten. — De offeräers richtten maeltijden aen, van hun aendeel, of in hunne huizen, of in de voorhoven van den Tempel. Deze maeltijden gingen gepaerd, met ſchandelyke ongeregeldheden. Men at en dronk, tot overdaed en dronkenſchap; en de maeltijden werden beſloten, met dartele dansferyen, en vuile ontuchtigheden.

Over het eeten nu van het offervleesch, was verſchil onder de Corinthiſche Christenen gereſen. — De bekeerde Heidenen onderhielden de vriendſchap, zo veel mogelyk was, met hunne bloedverwanten en vorige bekenden, die nog aen den afgodsdienst verkleevd bleven. Dit maekte, dat de Christenen uit de Heidenen, door hunne onbekeerde magen en vrienden, mede ter maeltijd gevraegt wierden, wanneer de laetstgemelden aen de afgoden geoffert hadden. De eerſte volgden zulke uitnodigingen wel op; zy meenden, dat zy God daer door niet beledigden, vermits hun oogmerk niet was, om de gewaende Goden te veröeeren, maer alleen om de vriendſchap, met hunne nog onbekeerde bloedverwanten

en

en bekenden, te onderhouden. — De bekeerde Joden daerëntegen, uit aenmerking dat het bywonen der Heidensche offermaeltijden, in MOSES wet, uitdrukkelyk verboden was, Exod. XXXIV: 15. Lev. XXV: 2, hadden een afgrijzen van de dingen, welke de afgoden, en hunnen dienst, raekten. Zy onthielden zich daerom niet alleen van het bywonen der offermaeltijden, maer droegen ook zorg, dat zy, zelvs in hunne eigene huizen, geen offervleesch gebruikten.

Dit onderscheid van begrippen bracht wanörder en ergernis voort, in de Corinthische Gemeente. De Christenen uit de Joden merkten de bekeerde Heidenen, die aen offermaeltijden gingen, als afgodendienaers aen, schuwende hunne verkeering en gemeenschap, uit vrees van, met hen, verontreinigd te worden. De bekeerde Heidenen daerëntegen zagen de Christenen uit de Joden, met eenige verächting, aen, als eenvouwige lieden, die nog niet, tot eene gegronde kennis der zaken van den Godsdienst, gekomen waren, en hunne nauwgezetheid, in dit geval, hielden zy voor bygeloov.

De vraeg was derhalven tweeledig, deels of de Christenen van het offervleesch, het welk op de markten verkocht werd, met een goed geweten, mogten kopen en eeten, deels en voornamelyk of zy de offermaeltijden, wanneer zy daer toe genodigd werden, mogten bywonen. Deze vraeg beantwoord de Apostel zeer uitvoerig, Kap. VIII—XI: 1.

A. Hy laet eene aenmerking vooräfgaen, omtrent de kennis, dat namelyk alle kennis, hoe groot ook, wanneer zy niet met lievde gepaerd gaet, en daer door bestuurd wordt, van geen wezenlyk belang zy, vs. 1 - 3.

α. De kennis, zonder de lievde, beantwoordt niet, aen het oogmerk, vs. 1.

β. Hy die zich, op enkele kennis, verheft; is verre af van het gene hy behoort te wezen, vs. 2, 3.

1. Aengaende nu de dingen die den afgoden geoffert zijn, of het eenen Christen geöorloovd zy daer van

te eeten, en ook de offermaeltijden der afgodische Heidenen by te wonen, dit stuk zal ik met opzet en uitvoerig behandelen. **Wy weten**, hebt gy my, in uwen Briev, geschreven, **dat wy alle te samen**, omtrent dat betwiste stuk, **kennisse** gekregen **hebben**. Het is zo. Maer wat kan de kennis, alleen en op zich zelve, baten; wanneer zy niet gepaerd gaet met, en bestuurd wordt, door de lievde? **De kennisse** alleen **maeckt** den mensch trotsch en **opgeblasen, maer de liefde sticht.** Een geoeffend Christen, die uitmunt in kundigheden, en, door de lievde tot God en zijnen naesten, gedreven werd, zal zich daerop toeleggen, om anderen, die minder geoeffend zijn, door zijn minzaem onderwijs, voordeel toe te brengen.

De woorden, *wy weten, dat wy alle te zamen kennis hebben*, moeten onzes erächtens, als gezegden der Corinthische Christenen beschouwd werden. Indien men dezelve aenmerkt, als woorden van den Apostel zelven, dan zou hy zich zelven blijkbaer hebben tegengesproken, daer hy vs. 7. schrijvt, *in alle is de kennis niet.* Het is ons zo voorgekomen, dat PAULUS hier de eigene woorden opgeevt, van welken de opzieners der Corinthische Gemeente zich bediend hadden, in hunnen briev, wanneer zy zijnen raed, omtrent het offervleesch, verzochten. Zy spraken, naer de begrippen der gener, die meenden, dat de Christenen volkomene vryheid hadden, om van het offervleesch te eeten, en zelvs de offermaeltijden by te wonen. Zy hadden dit willen zeggen: „ *wy*, die de opstellers zijn van dezen Briev, *weten* „ wel, *dat wy alle te zamen*, die tot het Christendom, uit „ Joden en Heidenen, bekeerd zijn, *kennis hebben* of immers „ behoorden te hebben, van onze vryheid in dit stuk, dat „ het ons geöorloovd zy, om het vleesch, het welk aen „ de afgoden geöfferd is, te eeten; evenwel zijn 'er eenigen onder ons, die min geoeffend zijn, en daerom niet „ alleen voor zich zelven zwarigheid maken, om offervleesch te eeten, maer 'er zich ook geweldig aen ergeren, dat anderen, in dit geval, van hunne vryheid gebruik maken."

Deze

Deze menschen beroemden zich derhalven, op hunne meerdere kundigheid, met verächting van min geoeffenden. De Apostel beneemt hun daerom dezen grond van zelvsverheffing, door hen te doen opmerken, dat kundigheid, op zich zelve aengemerkt, zonder lievde, van geen wezenlyk belang zy. „ *De kennis*, (zegt hy) wanneer zy niet, door „ lievde, bestuurt werd, *maekt* den meer geoeffenden slechts „ trotsch en *opgeblazen*, zo dat hy, op min kundigen, met „ verächting nederzie; *maer de lievde sticht*, een lievderijk „ mensch zal zijne meerdere kundigheden aenleggen, om „ eenen min geoeffenden Christen, met zachtmoedigheid en „ bescheidenheid, te onderrichten."

2. Ende so yemant meynt yet meer, dan anderen, te weten, byzonder omtrent het gene geöorloovd of ongeöorloovd is, en zich, op die meerdere kundigheid, met verächting van anderen, die minder doorzicht hebben, trotschelyk verheft; die en heeft nogh niets gekent, gelijck men behoort te kennen; zijne wetenschap is de ware niet, om dat hy 'er geen recht gebruik van maekt; ten nutte van anderen.

3. Maer so yemant Godt lief heeft; en, uit dit beginsel, de lievde tot den naesten, op de rechte wijs, uitoeffent; die is van hem gekent, en van God zelven onderwezen.

Het woord *kennen* schijnt hier zo veel te zeggen, als te doen kennen, te onderwijzen. *Van God gekend te zijn* is dan het zelvde, als door God zelven onderwezen te zijn. Vergel. Gal. IV: 5. Anders beteekent de uitdrukking *van God gekend te zijn*, gelijk op vele andere plaetzen, door God goedgekeurd en bemind te zijn.

B. Na deze voorlopige aenmerking, van welke de Corinthische Christenen zich, by het voorstellen van hunne vraeg, omtrent het offervleesch, bediend hadden, komt hy, tot de zaek zelve, en behandelt haer zeer uitvoerig, Kap. VIII: 4— XI: 1.

α. Eerst wederlegt hy de schijnredenen, met welke zommigen het eeten van offervleesch, zelvs in de Tempelen der heidensche afgoden, trachtten te verdedigen, Kap. VIII: — IX: 27.

a. De eerste schijnreden bestond hierin, dat een afgod, eigenlyk gesproken, een nietwezen zy, Kap. VIII: 4-7.

𝔞. *Hy stemt de zaek zelve toe, vs. 4-6.*

𝔟. *Maer hy ontkent het gevolg, dat een Christen daerom vryheid hebben zoude, om, van het offervleesch, zelvs in de Tempelen der Heidensche afgoden, te eeten, vs. 7.*

4. (*a*) Aengaende dan het eten der dingen die den afgoden geoffert zijn, zal ik nu, tot de zaek zelve overgaende, een uitvoerig onderricht mededelen. Wy weten, hebt gy my, in uwen Briev, geschreven, (en dit stem ik zeer gaerne volkomen toe) (*b*) dat een afgodt, eigenlyk gesproken, in de daed niets is in de werelt, dan een enkele harsenschim van verdwaesde menschen, (*c*) ende dat 'er geen ander Godt en is dan één, de oneindige Schepper namelyk, en de wijze Bestuurer van het gansch Geheeläl. De zogenaemde Goden der verblinde Heidenen zijn, of redelose wezens, of afgestorvene menschen.

5. Want hoewel daer oock zeer vele wezens zijn die, door de blinde Heidenen, goden genaemt, en, met Godsdienstige hulde, vereërd worden, 't zy in den hemel, 't zy op der aerden; (gelijck 'er vele zogenaemde goden ende vele gewaende heeren zijn,) die, over landen en steden, het gebied voeren zouden:

6.

(*a*) Rom. 14: 14. (*b*) 1 Cor. 10: 19. (*c*) Deut. 4: 39. Ephes. 4: 6.

6. (*d*) Nochtans en hebben wy [*maer*] éénen Godt, den Vader, (*e*) uyt welcken alle dingen, welke bestaen zijn, door wiens scheppend Alvermogen, alle eindige wezens hunnen oorsprong ontvangen hebben, ende wy, met alle geschapene wezens, zijn voortgebracht tot hem, en ter bevordering van zijne eer; (*f*) ende wy hebben [*maer*] éénen Heere, die, als verhoogde Middelaer, het opperbewind, over de gehele waereld, ontvangen heeft; namelyk Jesum Christum, door welcken alle dingen geschapen zijn, ende wy zijn ook door hem alles wat wy zijn, en als menschen, en als Christenen. De offeränden der Heidenen worden derhalven, aen nietwezens, toegebracht.

7. Doch ik ontken het gevolg, dat een Christen, om dat de gewaende Goden in de daed niets zijn, van het offervleesch, zelvs in de Tempelen der Heidensche afgoden, vryelyk eeten mag: want alle Christenen hebben, in deze zaek, het behoorlyk doorzicht niet; in allen en is de kennisse niet, allen weten niet, dat een afgod in de daed niets zy; (*g*) maer sommige met een conscientie des afgodts tot nogh toe eten als [*yet*] dat den afgoden geoffert is: ende hare conscientie swack zijnde wort bevleckt.

De *conscientie* is hier het oordeel, het welk iemand, over eene zaek, velt. Wy vertalen het daerom, op de volgende wijs, en de zaek zal veel duidelyker wezen: *maer zommigen, tot nog toe, oordeelende, dat een afgod in de daed iets zy eeten* het offervleesch, *als iets dat aen de afgoden geofferd is.* Dat is: „ zommige uit de bekeerde Heidenen, hebben, in „ dit stuk, het rechte doorzicht niet. De afgodische denk- „ beelden zijn hun, van de vroegste jeugd, zo diep inge- „ prent, dat zy Jupiter, Mercurius, Nephtunus, en der- „ gelyke gewaende Goden, voor wezens houden, welke, „ hoe zeer zy gene Godsdienstige hulde verdienen, even-

(*d*) Mal. 2: 10. Ephes. 4: 6. (*e*) Rom. 11: 36. (*f*) Joh. 13: 13. 1 Cor. 12: 3. Phil. 2: 11. (*g*) 1 Cor. 10: 28.

„ wel een dadelyk beſtaen hebben. Zulken derhalven eeten
„ het offervleesch, als eene ſpijs, welke, aen werkelyk
„ beſtaende wezens geheiligd is. *En hunne conſcientie*,
„ *zwak zijnde*, *wordt bevlekt*, zy doen dingen, welke,
„ tegen hun eigen oordeel en geweten, ſtrijdig zijn.

De ganſche hoofdſom van des Apostels redeneering vs. 4-7. is deze: „ Het is waer een afgod, hoe hy ook
„ moge genaemd worden, en welk een bewind verdwaesde
„ Heidenen hem toeſchrijven, heeft in de daed geen be-
„ ſtaen; hy is, eigenlyk geſproken, niets; hy heeft geen
„ beſtaen, dan in de verbeelding van verblinde menſchen.
„ Het vleesch derhalven, het welk de Heidenſche Pries-
„ ters aen eenen afgod, offeren, wordt in de daed, aen
„ een niets, geofferd. Hier uit volgt wel, dat men, van
„ het offervleesch eetende, geen deel heeft in den afgodi-
„ diſchen offerdienst, maer niet, dat alle Christenen de
„ offermaeltijden, zelvs in de Heidenſche afgods Tempe-
„ len, mogen bywonen. Immers alle hebben, in dit
„ geval, het behoorlyk doorzicht niet. Zommigen der
„ gener, die in het Heidenſche bygeloov zijn opgevoed,
„ zien eenen afgod, voor *iets* aen, voor een wezen, het
„ welk eenig beſtaen heeft. Volgens het begrip van deze
„ is het offervleesch, aen *iets*, opgeofferd, en derhalven
„ zouden zy, tegen hun eigen oordeel en geweten, ſtrijdig
„ handelen, wanneer zy vleesch aten, het welk aen iets,
„ het welk werkelyk beſtaet, geofferd is. — Het meerder
„ doorzicht derhalven van zommigen, in deze zaek, kan
„ gene regelmaet zijn, voor allen, of voor zulken, die
„ min kundig zijn."

b. De tweede schijnreden bestond hierin, dat de spijs, op zich zelve, niets voordeligs of schadelyks kon uitwerken, Kap. VIII: 8— IX: 27.

a. De zaek zelve stemt de Apostel toe, vs. 8.

b. Maer hy waerschouwt, tegen het misbruik, Kap. VIII: 9— IX: 27.

1. *In het gemeen, vs. 9.*
2. *Meer byzonder, door aen te wijzen, dat een zwakke broeder daer door zou geërgerd worden, vs. 10-12.*

—. *Dusdoende zou men zondigen, tegen dien broeder, vs. 10, 11.*

——. *Ja tegen* CHRISTUS *zelven, vs. 12.*

3. *De Apostel besluit met eene verklaring, tot welk een uiterste hy zelvs liever komen wilde, Kap. VIII: 13— IX: 27.*

—. *Deze verklaring wordt voorgesteld, vs. 13.*

8. (*h*) De spijse nu, op zich zelve, (gelijk gy, in uwen Briev, geschreven hebt; en ik wederom zeer gaerne toestae) maeckt ons Gode niet aengenaem, en het is, in zich zelve, onverschillig, of wy onderscheid tusschen spijsen maken. Want 't zy dat wy zekere spijsen eten, wy en hebben daer door geenen overvloet of gene voortreffelykheid, ende 't zy dat wy zekere spijs niet en eten, wy en hebben daer door geen gebreck of nadeel. Wy werden, door het eeten, noch beter, noch door het niet eeten, slechter.

Overvloed of gebrek te hebben, zegt hier, meerder of minder, beter of slechter te zijn.

9. (*i*) Maer men moet, van deze waerheid, geen misbruik maken, tot nadeel en ergernis van anderen, siet toe dat dese uwe macht, en het gebruik van uwe vryheid, om allerlei zoorten van spijsen te eeten, niet eeniger wijse een aenstoot en worde den genen die swack zijn, en minder doorzicht hebben, in deze zaek.

(*h*) Rom. 14: 17. (*i*) Gal. 5: 13.

10. Want fo yemant, die, uit hoofde van mindere geoeffenheid, zwarigheid maekt, om allerlei fpijfen, zonder eenig onderfcheid te eeten, u, die de kenniffe en meerder doorzicht hebt, fiet in der afgoden tempel, aen de heidenfche offermaeltijden, by uwe nog onbekeerde bloedverwanten of bekenden, aenfitten, en fal de confcientie of het oordeel (vergel. vs. 7.) deffelven broeders, die fwack is, niet geftijft worden om ook te eten de dingen die den afgoden geoffert zijn, hoewel hy nog van begrip zy, dat de afgoden een dadelyk beftaen hebben? zal hy, door uw voorbeeld, niet in verzoeking komen, om iets te doen, het welk, met zijne eigene overtuiging, ftrijdig is?

11. (*k*) Ende fal dus doende de broeder die fwack is en, in dit ftuk, minder geoeffend is, door en by gelegenheid van uwe meerdere kenniffe verloren gaen, door van tijd tot tijd al meerdere dingen te doen, welken eenen Christen niet betamen? zult gy, door een hoogmoedig misbruik te maken, van uw meerder doorzicht, gelegenheid geven, dat een broeder, om welcken Chriftus geftorven is, dingen doe, welken hem niet betamen. Vergel. Rom. XIV: 14, 15.

12. Doch gylieden, alfoo, door trotschheid op uwe meerdere kundigheden, tegen de broeders fondigende, ende hare fwacke confcientie quetfende, en hen vervoerende, om tegen uwe overtuiging aen te handelen, fondigt tegen Chriftum zelven.

13. (*l*) Daerom, wat my althans aengaet, en ik wenschte, dat gy alle hier in mijn voorbeeld naervolgdet, indien het gebruik van de eene of andere fpijfe, offchoon het my noch beter noch flechter make, vergel. vs. 8, mijnen broeder ergert, fo en fal ick nog liever, tot dat uiterfte komen, om in eeuwigheyt geen vleefch te eten, dan dat ik hem ergernis geven zoude, op dat ick, door zodanig eene toegevenheid, mijnen zwakken broeder niet en ergere.

(*k*) Rom. 14: 15. (*l*) Rom. 14: 21. 2 Cor. 11: 29.

HET IX. KAPITTEL.

——. De Apostel stelt zijn eigen voorbeeld, in dit geval, ter naervolging, daer hy, in veel moeilyker zaken, van zijn recht geen gebruik gemaekt had, om anderen niet te ergeren, Kap. IX.

/. Vooräf verdedigt hy zijn gezach, het welk hem, als Apostel, toekwam, benevens het recht en de vrijheid, welke hy, als zodanig, zou kunnen en mogen gebruiken, vs. 1 - 3.

ZOmmigen hadden PAULUS, by de Corinthische Christenen verächt gemaekt, en voorgegeven, dat hy geen Apostel was, immers niet van zulk een groot gezach, als PETRUS en andere Apostelen, die lang, met den Heiland, verkeert, en Hem overäl gevolgt hadden. De voornaemste bedenking schijnt deze te zijn, dat PAULUS den Heiland niet eens gezien, en nog veel minder gemeenzaem met Hem verkeert, of zijn onderwijs genoten hadde. Tegen deze lieden, verdedigt hy zijn Apostoliesch gezach.

†. Eerst verklaert hy, dat hy den verhoogden Middelaer wel degelyk gezien hadde, vs. 1ᵃ.

††. Daerna beroept hy zich, op de blykbare vruchten van zijne Apostolische prediking onder de Corintheren zelve, vs. 1ᵇ - 3.

1. Ben ick niet een Apostel, van het zelvde gezach, als PETRUS en mijne overige Ambtgenoten, die, met onzen Goddelyken Verlosser, geduurende zijne openbare bediening, gemeenzaem verkeert hebben? Ben ick niet vry, ook in alle onverschillige zaken, om alles te doen, wat, in zijnen aert, niet ongeöorloovd is? Het is waer, toen de Verlosser, in den staet van zijne vernedering, hier op aerde omwandel-

de, heb ik niet gemeenzaem met hem verkeert. (*a*) Hebbe ick evenwel ook niet Jesum Christum onsen Heere, op den weg naer Damascus, gesien, na dat Hy, met eene onuitspreekbare heerlykheid, bekroond is? Niemand minder, dan gylieden, behoorde, aen mijn Apostoliesch gezach, te twijffelen, daer gy zelve onwraekbare getuigen zijt van den zegen mijner Euangeliepredіking. (*b*) Zijt gylieden niet mijn werck in den Heere? heeft de Heer CHRISTUS my niet, als een werktuig, gebruikt, om u allen, tot het geloov, in CHRISTUS te roepen, en velen van u daer toe met de daed, te bewegen.

2. So ick anderen geen Apostel en ben, en de Christenen in Palestina, alwaer PETRUS gepredikt heeft, al eens bedenking maken mogten, over mijn Apostoliesch gezach, het welk evenwel niet geschied is, dan zoudt gy 'er althans nog niet aen behoren te twijffelen. Offchoon anderen my voor genen Apostel, hielden, nochtans ben ick 't, en behoorde ik het te zijn by ulieden. Want het segel en de openbare bevestiging mijns Apostelschaps, zijt gylieden in den Heere, naerdien ik, u tot het geloov in CHRISTUS, het eerst geroepen en bewogen heb.

3. Mijne verantwoordinge aen de gene die ondersoeck over my doen, en mijn Apostoliesch gezach veroordelen willen, is dese verklaring en herïnnering, welke ik thans bezig ben te doen.

(*a*) Hand. 9: 3, 17. ende 22: 14, 18. ende 23: 11. 1 Cor. 15: 8. 2 Cor. 12: 2. (*b*) 1 Cor. 4: 15.

II. Wij-

//. Wijders geevt de Apostel verscheidene byzonderheden op, in welke hy die vryheid niet gebruikt had, van welke hy zich had kunnen bedienen, vs. 4-27.

†. Eerst noemt hy de gevallen, in welke hy, van zijne vryheid, zou hebben kunnen gebruik maken, vs. 4-6.

‡. Om allerlei spijzen te eeten, zonder eenig onderscheid te maken, vs. 4.

‡‡. Om eene vrouw te trouwen, en voor zich, en zijn huisgezin, onderhoud van de Gemeenten te vorderen, vs. 5, 6.

4 (*c*) En hebben wy niet macht, ik zo wel, als een ander Apostel, of eenig Christen, om van alles vrijelyk te eten, ende te drincken? zonder eenig onderscheid te maken.

5. En hebben wy niet macht om een wijf een suster der Gemeente zijnde, als eene echte vrouw, [*met ons*] om te leyden, en ons, door haer, te laten vergezellen, ten koste der Gemeente, gelijck oock en zo wel als de andere Apostelen, ende Jacobus, Judas en Simon, de broeders of natuurlyke bloedverwanten des Heeren. ende byzonder (*d*) Cephas, die, by vele van u, boven my geächt wordt, vergel. Kap I: 12.

6 Of hebben alleen ick ende Barnabas, (die my veeltijds, op mijne reizen, ter uitbreiding van CHRISTUS Koningrijk, vergezelt) geen macht of vrijheid, om onderhoud van de Gemeente, te vorderen, en niet te wercken, om ons bestaen te zoeken. Wanneer ik onder u het Euangelie predikte, heb ik, met mijne handen, geärbeidt, om niemand van u lastig te vallen, vergel. Hand. XVIII: 3. Maer was ik dit verplicht; had ik niet het gene tot mijn onderhoud nodig was, van u, kunnen en mogen vorderen? Zou het my niet, zo wel als PETRUS en andere Apostelen en Leeraren van het Euangelie, vrijgestaen hebben, om zelvs eene vrouw en een huisgezin met my mede te voeren, alles ten uwen koste?

(*c*) 1 Cor. 9: 14. 1 Thess. 2: 6. 2 Thess. 3: 9. (*d*) Matth. 8: 14.

††. Daerna betoogt de Apostel uitvoerig, dat hy zich, in de gemelde gevallen, van zijne vrijheid en Apostoliesch voorrecht, zou hebben kunnen en mogen bedienen, byzonder, om onderhoud, van de Gemeente te vorderen, vs. 7-14.

‡. Uit de natuur der zake, en de algemene toestemming van alle menschen, vs. 7.

7. Wie (*e*) dient oyt in den krijgh op eygen kosten, zonder eenige besoldinge te ontvangen? Wie (*f*) plant eenen wijngaert, ende en eet niet van sijne vrucht, zorgende, dat ook zijne bedienden, van de vruchten hun bestaen hebben? of (*g*) wie weydt een kudde, ende en eet niet van de melck der kudde, vergunnende ook aen zijne huurlingen, om daer van, tot hun levensonderhoud, gebruik te maken? Immers is een arbeider zijnen loon waerdig, volgens aller toestemming, en het onbetwistbare gebruik in het gemene leven; maer zou ik alleen dan verplicht zijn, om het Euangelie te prediken, my nacht en dag af te sloven, om den strijd des Heeren te strijden, den wijngaerd van CHRISTUS te planten, en zijne kudde te weiden, op mijne eigene kosten, zonder de minste beloning?

‡‡. Uit de verklaring der Goddelyke Wet, vs. 8-10.

‡‡‡. Uit de grote voordelen, welken hy den Christenen toebracht, vs. 11.

‡‡‡‡. Uit het voorbeeld van andere Apostelen en Euangeliepredikers, vs. 12.

‡‡‡‡‡. Uit het onderhoud, het welk den Priesteren en Leviten, was toegelegd, vs. 13.

‡‡‡‡‡‡. Uit de verordening van CHRISTUS *zelve, vs. 14.*

8. Spreecke ick dit, alleen nae den mensche? Zou ik gene andere bewijzen hebben, dan die van de gewoonten der

(*e*) 2 Cor. 10: 4. (*f*) 1 Cor. 3: 6, 7, 8. (*g*) Joh. 21: 15. 1 Petr. 5: 2.

der menschen, in het gemene leven, ontleend zijn? Neen waerlyk, ik beroep my, op de uitdrukkelyke verklaring van Gods Wet zelve; ofte en segt oock de wet van Moses het selve niet duidelyk, dat een arbeider zijnen loon waerdig zy?

9. Want in de wet Mosis is geschreven, Deut. XXV: 4, (*h*) Gy en sult eenen dorschenden osse niet muylbanden, en hem daer door verhinderen, om van het koorn te eeten. Sorgt oock Godt, in dit gebod alleen voor de ossen? Heeft Hy, in dit gebod, gene hogere bedoeling?

10. Of segt hy [*dat*] gantschelick en inzonderheid om onsent wille, op dat wy, van het mindere, tot het meerdere, zouden redeneren, en, uit dit voorbeeld, leren, dat wy loon, op ons werken, verwachten en vorderen mogen. Want, of *immers*, om onsent wil, en tot onze lering, is [*dat*] gebod, omtrent den dorschenden os, gegeven en geschreven: overmits of op dat wy 'er de Goddelyke bedoeling in zouden opmerken, dat hy die ploegt, op hope van eenen rijken oogst moet ploegen; ende dat hy, die op hope van wel beladene schuuren dorscht, [*moet*] sijner hope deelachtigh worden. Maer zou ik alleen verplicht zijn, om my, in den dienst van het Euangelie af te sloven, zonder, op eenige beloning, tot mijn levensönderhoud, te hopen?

11. Daerënboven brengen wy zulke uitnemende voordelen toe naer den geest, dat gene lichamelyke beloning daer mede in vergelyking komen kunne. (*i*) Indien wy ulieden het geestelicke gezaeyt, en, door de prediking van het Euangelie, onder den Goddelyken zegen, het eeuwig welzijn van uwe onstervelyke geesten, bevordert hebben, is het een groote [*sake*], so wy het uwe dat lichamelick is, tot ons onderhoud, maeyen?

De Apostel vs. 10, 11, van het dorschen en ploegen, gesproken hebbende, blyvt hier in dezelvde zinneprent, van den landbouw ontleend.

12. Indien andere Leeraers van het Euangelie, die na-

(*h*) Deut. 25: 4. 1 Tim. 5: 18. (*i*) Rom. 15: 27. Galat. 6: 6.

derhand tot u gekomen zijn, deser macht over u deelachtigh zijn, en het recht gebruiken, om het gene tot hun bestaen nodig is van u te vorderen, [*waerom*] mogen dan niet veel meer wy, die de eerste grondleggers zijn van uwe Gemeente, dat zelvde recht gebruiken? (*k*) doch wy en hebben dese macht niet gebruyckt, wanneer wy u het Euangelium verkondigden, maer, met onze handen, geärbeidt, om u niet lastig te vallen, vergel. vs. 6; wy verdragen veel liever 't al, den zwaren arbeid en alle moeilykheden, welken wy hebben moeten ondergaen, met lydzaemheid, op dat wy niet eenige verhinderinge en geven den Euangelio Christi, en niemand, door de onkosten, welke hy, ten onzen behoeve, zou moeten maken, van de belydenis des Christendoms, worde afgeschrikt. Wy hebben liever onder u lieden het Euangelie, ten onzen eigen kosten, willen prediken, en, onder dat alles, naerstig arbeiden, om een eerlyk bestaen te vinden, dan eenigen hinder toe te brengen, aen de uitbreiding van het Euangelie.

13. En weet of bedenkt gy niet, (*l*) dat de gene die de heylige dingen bedienen, de Priesters en Levieten, volgens de Goddelyke instelling, van het heylige eten en hun bestaen hebben, van het overschot der offeränden, de tienden en andere geschenken? [*Ende*] herïnnert gy u niet, dat de Levitische Priesters, in den Tempel te Jerusalem, die den altaer steets byzijn, om denzelven te bedienen, deelen met den altaer, voor zo ver zy hun deel ontvangen, van de offeränden en gaven, tot onderhoud van hen en hunne huisgezinnen? Zouden dan de predikers van het Euangelie, en de uitdeelers van Gods verborgenheden, ook geen lichaemsönderhoud, voor zich en de hunnen, kunnen en mogen eischen?

14. (*m*) Alsoo heeft oock CHRISTUS de Heere der Kerke geordineert, den genen die het Euangelium verkondigen, dat sy van den Euangelio leven, en, voor hunnen arbeid, een behoorlyk onderhoud genieten, verg. Matth. X: 10. Luc. X: 7, 8. ††† Wij-

(*k*) Hand. 20: 33. 2 Cor. 11: 9. ende 12: 13. (*l*) Deut. 18: 1. (*m*) Levit. 19: 13. Deut. 24: 14. ende 25: 4. Matth. 10: 10. Luc. 10: 7. 1 Tim. 5 18.

††† *Wijders herïnnert de Apostel, dat hy, van dit zijn recht, by de Corinthische Gemeente, geen gebruik gemaekt hadde, en prijst haer dit zijn voorbeeld, ter navolging, aen, vs. 15-27.*

†. *Hy had van zijn recht, om lichaemsönderhoud, voor zijne prediking, te vorderen, by de Corinthische Christenen, geen gebruik gemaekt, vs. 15-23.*

‡. *De zaek zelve ſtelt hy voor, vs. 15ᵃ.*

‡‡. *Maer tevens neemt hy het vermoeden wech, als of hy de Corinthische Christenen bewegen wilde, om hem nu nog, van onderhoud, te verzorgen, vs. 15ᵇ-23.*

,. *Hy bedoelde gene tijdelyke vergelding, vs. 15ᵇ, 16, maer*

,,. *Hy zag, op de verdelging, in het volgend leven, vs. 17, 18.*

,,,. *Hy wilde aen alle, op allerlei wijzen, dienstbaer zijn, met verzaking van zijn eigen gemak, genoegen en voordeel, om hunne eeuwige belangen te bevorderen, vs. 19-23.*

§. *Dit ſtelt hy, in het gemeen, voor vs. 19.*

§§. *Heldert het, met eenige voorbeelden, nader op, vs. 20-23.*

15. Maer ick en hebbe geen van deſe dingen, welken ik, tot mijn onderhoud, nodig had, ten uwen kosten, gebruyckt, maer geleevt, van den arbeid mijner handen. Ende evenwel, niemand moest my eene verkeerde bedoeling toeſchrijven. Te weten, ick en hebbe dit, dat ik, onder ulieden, van mijn recht geen gebruik gemaekt hebbe, niet, met dat oogmerk, geſchreven, op dat het alſoo aen my geſchieden ſoude, en dat gy my nu nog, voor mijnen Euangelieärbeid, eenige vergelding zoudt doen toekomen: want het ware my beter te ſterven, en ik zou liever verkiezen, den dood te ondergaen, dan dat yemant deſen mijnen roem ſoude ydel maken, en my daer van beroven, dat ik het Euangelie, om niet, onder

u gepredikt hebbe, daer andere Leeraers, daer voor, het nodig levensönderhoud genoten hebben.

16. Want indien ick het Euangelium verkondige, om eene tijdelyke beloning, of uit noodzakelykheid, om dat mijn ambt en plicht het vordert, 't en is my geen stof van roem: (n) want de noot is my opgelegt. In zulk een geval, zou ik niet meer doen, dan ik verplicht ben, en altoos genen grond van roem hebben. Ende wee my, ik zou my Gods geduchte oordelen waerdig maken, indien ick het Euangelium niet en verkondige, en daer door, aen mijne verplichting, beäntwoorde.

17. Want indien ick dat gewilligh, en volvaerdig doe, niet uit noodzake, om dat ik 'er toe verplicht ben, maer uit genoegen, met geen ander oogmerk, dan om de eer van mijnen groten Meester te bevorderen, so hebbe ick eenen rijken genadeloon te wachten: maer indien ik het Euangelie onwilligh predik, alleen uit aenmerking dat het mijne verplichting vordert, en om my de Goddelyke straffen niet op den hals te halen, zo doe ik niet meer dan mijn ambt medebrengt, en ik heb genen loon te wachten, om dat ik niet meer doe, dan ik verplicht ben. Trouwens, al deedt ik het onwillig, de uytdeelinge van Gods verborgenheden, door de prediking van het Euangelie, is my [*evenwel*] toebetrouwt en aenbevolen.

18. Wat loon hebbe ick dan voor mijnen gewilligen yver te wachten? welken grond heb ik dan, om, in het volven, eene heerlyke vergelding te gemoet te zien? [*Namelick*] de grond van mijne verwachting is deze, dat ick het Euangelium verkondigende, het Euangelium Christi kosteloos stelle, zo dat ik niet, ten uwen koste, gepredikt heb, zonder eenige vergelding te begeren, om mijne macht in den Euangelio niet te misbruycken, daer ik my niet bediene van mijn recht, het welk my toekomt, om lichaemsönderhoud van u te vorderen. Mijn Meester zal my, voor dezen mijnen belangelozen yver, in het volgend leven, eenen heerlyken genadeloon geven.

19. Trou-

(n) Rom. 1: 14.

19. Trouwens, ik wil aen alle dienstbaer zijn, om hunne eeuwige belangen te bevorderen, ook met verzaking van mijn eigen gemak, genoegen en voordeel. Want daer ick van allen vry, en deze infchikkelykheid aen niemand verfchuldigd was, hebbe ick my felven allen vrywillig dienftbaer gemaeckt, en my alle moeite, ongemakken en tijdelyke fchade, laten welgevallen, op dat ick 'er des te meer, voor CHRISTUS, foude winnen, tot het geloov bewegen en wezenlyk gelukkig maken.

20. (*o*) Ende ick ben dus den Joden geworden als een Jode, op dat ick de Joden des te eer voor CHRISTUS gewinnen en tot het geloov, aen het Euangelie, bewegen foude. Hoe zeer ik verzekerd ben, dat de plechtigheden van MOSES wet, na de verhoging van den gezegenden Verlosfer, voor ééns en altoos hebben uitgedient, heb ik my evenwel na de zwakheden der Joden, die nog aen deze plechtigheden verflaevd zijn, wel willen fchikken, en, onder de Joden verkerende, op de Joodfche wijs geleevt, om des te beter ingang te hebben in hunne gemoederen, wel begrijpende, dat zy, tot het Christendom bekeerd zijnde, met 'er tijd wel beter doorzicht krijgen zouden, in de Christelyke vrijheid. Insgelyks den genen die nog onder de wet willen zijn, den Christenen uit de Joden, die aen de Mofaïfche wet nog eenige verbindende kracht toefchrijven, [*ben ick geworden*] als onder de wet zijnde, en heb my, uit toegeevlykheid, naer hunne wanbegrippen, in dit geval van minder aenbelang, wel willen fchikken, op dat ick de gene die onder de wet willen zijn, winnen, en des te meerder nut by hen doen foude.

21. (*p*) Den genen die fonder de wet zijn, den Heidenen namelyk, aen welken de wet van MOSE niet is voorgefchreven, vergel. Rom. II: 12, 14, [*ben ick geworden*] als fonder de wet zijnde, en heb my, wanneer ik onder hen het Euangelie verkondigde, van de Joodfche plechtigheden onthouden, en allerlei fpijzen gebruikt, ook die, welken de wet van MOSE voor onrein verklaert heeft, (Gode

(*o*) Hand. 16: 3. ende 18: 18. ende 21: 23. (*p*) Gal. 2: 3.

[*nochtans*] zijnde niet ſonder de wet, maer Chriſto onder de wet;) dit moet evenwel geenszins zo verſtaen worden, als of ik my, aen Gods zedelyke wet onttrokken hadde, om, ten gevalle van anderen, iets te doen, het welk, in de natuur der zake zelve, onbetamelyk is, maer ik heb my beyvert, om CHRISTUS gehoorzaem te zijn, met opzicht tot de beminnelyke voorſchrivten van het Euangelie, zo heb ik my, naer de gewoonte der Heidenen, geſchikt, wanneer ik onder hen predikte, op dat ick de gene die ſonder de wet zijn, en aen welken de wet van MOSE niet is voorgeſchreven, des te eer voor mijnen groten Heer winnen ſoude.

22. (*q*) Ick ben den ſwacken onder de Christenen, die minder doorzicht hebben, in de Euangeliſche vrijheid, en daerom zwarigheid maken, over zaken, welke in zich zelve, onverſchillig zijn, vergel. Rom. XV: 1, geworden als een ſwacke, door my, naer hunne zwakheden te ſchikken, op dat ick de ſwacke, in plaets van hun ergernis te geven, winnen en in het geloov bevestigen ſoude: allen ben ick alles geworden, en heb ik, zo veel het maer, met een goed geweten, geſchieden konde, my naer aller vooröordelen en geneigdheden, geſchikt, op dat ick, door middel van deze toegevenheid, immers of *ten minſte* eenige behouden ſoude.

23. Ende dit alles doe ick, met verzaking van mijn eigen gemak, genoegen en voordeel, om des Euangeliums wille, op dat ick het Euangelie des te meer voortplante, en alzo deſſelvs zegeningen en genadeloon, die aen deszelvs getrouwe dienaren is toegezegd, mede deelachtigh ſoude worden.

Maer, mag men denken, de Apostel had de Christenen vermaent, om *gene dienstknechten der menſchen te worden*, Kap. VII: 23, hoe kon hy zelvs dan, *aen alle dienstbaer worden*, gelyk hy verklaert, vs. 19? — Dan de Apostel ſpreekt, in de eerstgemelde plaets, van eene ſlaevſche dienstbaerheid, en raedt de Christenen, die onder het juk der ſlaverny

(*q*) Rom. 15: 1. 1 Cor. 10: 33. Galat. 6: 1.

verny waren, dat zy de eerst voegzame gelegenheid, om van deze dienstbaerheid, op eene betamelyke wijs, bevrijd te worden, blymoedig zouden waernemen. Maer hier bedoelt hy eene vrijwillige dienstbaerheid, waer aen hy gewoon was zich te onderwerpen, op dat hy des te meerder nut mogt doen, by allerlei zoorten van menfchen. Hy fchikte zich, naer de verfchillende denkwijs, gewoonten en levenstrant der menfchen, zo veel het, met een goed geweten, beftaen konde, om hun, zonder noodzake, gene ergernis te geven, en, met zijne prediking, des te meer invloed te hebben, op hunne gemoederen.

By de Joden, leevde hy, op de Joodfche wijs, en fchikte zich, naer hunne gewoonte, welke op MOSES fchaduwwetten gegrond was; en dit kon, met welvoeglykheid gefchieden, om dat deze wetten, hoe zeer zy reeds hadden uitgediend, evenwel nog niet waren afgefchaft. Dit is eerst gefchied, by de verwoesting van Stad en Tempel; daer door heeft God openlyk verklaert, dat hy niet meer, door wettifche plechtigheden, wilde gediend worden. — Met de Heidenen was het geheel anders gelegen. Deze moesten geheel niet, aen de afgefchafte plechtigheden, onderworpen worden. De Apostel leevde daerom onder de Heidenen niet alleen, als iemand, die, met de wettifche plechtigheden, niets te doen had, vergel. vs. 21. maer hy verzette zich ook ernftig, tegen zulke Joodsgezinde Leeraren, die de Christenen, aen het juk van MOSES fchaduwwet, onderwerpen wilden, gelijk, byzonder uit zijnen Briev, aen de Gemeenten in Galatien, blijkbaer is.

‡‡. *De Apostel prijst het voorbeeld van zijne toegevenheid, aen de Christenen te Corinthus, ter naervolging aen, om daer door eenen rijken genadeloon deelächtig te worden, vs.* 24-27.

‡. *Hy ftelt de zaek, onder eene zinbeeldige teekening, voor, vs.* 24, 25, *en*

‡‡. *Maekt 'er de toepasfing van, vs.* 26, 27.

De zaek, van welke het zinnebeeld ontleend wordt, was te Corinthus zeer bekend, te weten van de ftrijdfpelen, (zie by-

zonder vs. 24.) in welken, om den prijs, gelopen werd. Deze lopers moesten zekere wetten waernemen. Hy, die den prijs zou behalen, moest niet flechts zijne mededingers voor by lopen, en het eerst van alle, aen den eindpael, komen; maer hy moest ook binnen de lijnen blijven, welke het looppad afbakenden. Aen het einde van de loopbaen, alwaer de eereprijs was opgehangen, zaten de Richters, die uitfpraek deden, of hy, die den werkpael het eerst bereikt had, volgens de wetten gelopen, en den prijs verdiend hadde. — Vs. 25. oogt de Apostel, op de ftrijd of worstelfpelen. De worstelaers moesten eene geregelde levenswijs onderhouden, en zich zorgvuldig wagten van alles, wat hunne krachten kon verzwakken, of hen min bekwaem maken, tot den ftrijd; ook moesten zy zich oeffenen, om, tegen alle moeilykheden, gehard te zijn. De overwinnaer werd, met den eereprijs, befchonken. Het oogmerk van deze ftrijd en worstelfpelen was, om de jeugd, tot dapperheid, op te leiden.

24. Weet gylieden en herïnnert gy u niet, dat die in (*r*) de loopbane loopen, zo velen 'er zijn, alle ja wel loopen, maer [*dat*] één, die de eerfte aen den eindpael komt, flechts den prijs ontfangt. Leert daer uit u zelven, in de loopbaen der godzaligheid, wel te gedragen; loopt daerin alfoo, dat gy [*dien*] prijs, die aldaer beloovd is, meugt verkrijgen. Laet het u niet alleen genoeg zijn, Christelyke deugden te betrachten, maer beyvert u daerin onvermoeid, om de één den anderen voor by te ftreven en te overtreffen, op dat gy eenen des te heerlyker loon, in het volgend leven, erlangen mogt.

25. (*s*) Ende een yegelick die, in kamp en worstelfpelen, [*om* den uitgeloovden eere *prijs*] ftrijdt, onthoudt hem in alles zeer zorgvuldig van het gene zijne lichaems krachten zou kunnen verzwakken, en hem min bekwaem maken, tot den ftrijd. Dit is eene opöffering van hunne genoegens en vermaken, waer toe zy, door den eereprijs, werden aengemoedigd. Defe dan [*doen*] wel [*dit*],

(*r*) Galat. 2: 2. ende 5: 7. Phil. 2: 16. 2 Tim. 4: 7. Hebr. 6: 18.
(*s*) 2 Tim. 2: 4.

[*dit*], dat zy zich van vele zaken onthouden, van welken zy anders zouden kunnen en mogen gebruik maken, op dat ſy een verderflicke kroone ſouden ontfangen, maer zouden wy ons dan, ten nutte van anderen, en om onze zwakkere broederen te hulp te komen, niet wat van ons recht afſtaen, en, in alles, geen gebruik maken van onze vryheid, om (*t*) een onverderflicke eereprijs, in het volgend leven deelächtig te worden.

26. In de loopbaen is 'er maer een van alle de lopers, die den eereprijs erlangen kan. De overwinning is daerom altoos onzeker, en de hoop twijffelächtig. Maer geheel anders is het gelegen, met de loopbaen der godzaligheid. Zy alle, die zich daerin oeffenen, krijgen alle, hoofd voor hoofd, eenen zeer luisterrijken eereprijs, in het volgend leven. Ick loope dan alſoo, niet, als in de eigenlyke loopbane, op 't onſeker, maer ik verwacht den gemelden eereprijs, met zekerheid. En om, mijn zinneprent, ook van de worstelſpelen, te ontlenen; ick kampe alſoo niet als de lucht ſlaende.

Ik kamp alzo, niet als de lucht ſlaende. Te weten de worstelaers waren gewoon, wanneer zy meenden hunne tegenpartyen, met den eerſten ſlag, te kunnen overwinnen, de armen in de *lucht te ſlaen*, om hen af te matten, en, zonder wonden, te overwinnen. Dan nog liever zal de *lucht te ſlaen* te kennen geven, zijne tegenparty, die den ſlag wist te ontduiken, niet te raken. Dus doende kon men de tegenparty niet overwinnen. Maer de Apostel kampte niet, *als de lucht ſlaende*; hy was gelijk, aen eenen kampvechter, die zijne party gevoelige ſlagen toebracht; en zich daerom, zo van de overwinning, als van den eereprijs verzekeren konde.

27. Ik doe, in de beoeffening der godzaligheid, en het aenwenden van alle middelen, om het wezenlyk heil der menſchen te bevorderen, gene vergeevſche pogingen. Maer ik verzeker my, zo van den goeden uitſlag, als van den genadeloon, welken ik te gemoet zie. Ik handel even, als

(*t*) 2 Tim. 4: 8. 1 Petr. 1: 4. ende 5: 4.

de lopers. Ik gewen my niet, aen eene gemakkelyke en aengename levenswijs, maer ick verzaek, ten nutte van anderen, vele genoegens en voordelen, en bedwinge in zo ver mijn lichaem, ende brenge het tot dienstbaerheyt, zo dat mijn lichaem, aen de moeite en ongemakken, gewoon worde, op dat ick niet eenigsins, daer ick anderen gepredickt en hen opgeroepen hebbe, om naer den prijs te dingen, selve verworpelick en den prijs onwaerdig bevonden werde.

Op dat ik niet eenigzins, daer ik anderen gepredikt hebbe, zelvs verworpelyk worde. Dit voorstel is, volgens onze vertaling, vry duister. Des Apostels mening moet, uit het gene in de strijdspelen gebruikelyk was, en waerop hier gezinspeeld wordt, opgehelderd worden. Er was namelyk een *prediker*, of uitroeper en heraut, die de voorwaerden der spelen, met luider stemme bekend maekte, om den yver der mededingeren op te wekken. Het woord *verworpelyk* werd bepaeldelyk gebruikt, van zulken, welken de Richters der spelen afkeurden, en den prijs onwaerdig verklaerden. — Nu was de Apostel de prediker, de heraut, in de loopbaen der Christelyke deugden; door de prediking van het Euangelie, wees hy aen, hoe men zich, in die loopbaen, gedragen moest; en hy wekte de Christenen op, tot yver, uit aenmerking van den uitnemende eereprijs. Maer wanneer hy nu voor zich zelven, in die loopbaen, niet behoorlyk geyvert had, dan zou hy, die anderen aengemoedigd had, den eereprijs zijn onwaerdig geöordeeld, door den eeuwigen Richter.

In den zakelyken zin derhalven, wil de Apostel, met één woord, dit zeggen: „ op dat ik, die anderen den weg „ der zaligheid heb aengewezen, zelvs niet van de zaligheid „ verstoken blijve."

HET X. KAPITTEL.

P. De schijnredenen, met welke zommigen het eeten van offervleesch, zelvs in afgodstempelen, trachtten te verdedigen, uitvoerig wederlegt hebbende, gaet de Apostel over, om de Christenen te Corinthus, tegen dit misbruik van hunne vryheid, ernstig te vermanen, Kap. X: 1-30.

§. Eerst veröordeelt hy het eeten van offervleesch, in de Tempelen der Heidensche afgoden, vs. 1 - 22.

a. De eerste drangreden is ontleend, uit het voorbeeld der oude Israëlleren; deze hadden ook misbruik gemaekt van hunne grote voorrechten, en zich, door hun wangedrag, byzonder door hunne gemeenzaemheid met de Heidensche afgoden, het Goddelyk ongenoegen op den hals gehaelt, vs. 1-14.

A. Eerst geevt hy de grote voorrechten op, waer mede de oude Israëllers begunstigd waren, vs. 1 - 4.

1. ENde ick en wil niet, broeders, dat gy onwetende zijt, en 'er niet aen denken zoud, (*a*) dat onse vroege voorvaders, welken God zo wonderdadig, uit de dienstbaerheid van Egypte verlost heeft; alle onder de wolcke waren, welke, hen des nachts verlichtende, en by dag overschaduwende, een teeken was van Gods byzondere tegenwoordigheid, om hun den weg naer Kanaän aen te wijzen, vergel. Ps. CV: 39, ende dat zy (*b*) alle, wanneer Pharao hen naerjaegde, door het midden van de rode zee, in welke God, door zijn wonderdoend Alvermogen, eenen weg gebaent had, droogvoets doorgegaen zijn, terwijl Pharao, die hen onbedachtzaem nazette, met zijn gansche heirleger, onder de wederkeerende golven,

(*a*) Exod. 13: 21. Num. 9: 18. Deut. 1: 33. Nehem. 9: 12, 19. Psalm 78: 14. ende 105: 39. (*b*) Exod. 14: 22. Jos. 4: 23. Psalm 78: 13.

jammerlyk verſmoord is, vergel. Exod. XIV. Pſ. LXXVIII: 13. Kennelyker blijken van Gods gunstige voorzorg, voor een volk, kunnen 'er noch gedacht noch genaemd worden.

2. Ende herïnnert u, dat alle onze gemelde voorvaders in of *door* Moſen gedoopt zijn in de wolcke, ende in of *door* de zee:

Alle de Israëllers zijn *in* MOSE *gedoopt.* — Eigenlyk ſtaet er *tot* MOSE; niet TOT *den naem van* MOSE, gelijk de Christenen gedoopt worden, *tot den naem,* dat is tot den eerdienst, van den Vader, en den Zoon, en den Heiligen Geest; maer eenvouwig *tot* MOSE. Het geevt te kennen, dat zy, *tot* MOSE, als tot hunnen Heirvoerer en Overſte, gedoopt, en, uit kracht van dien doop, verplicht waren, om hem, in die hoedanigheid te erkennen en te gehoorzamen. — Maer hoe, en waer mede, waren zy gedoopt? *in de wolke, en in de zee.* Te weten *de wolke* diende hun, niet alleen tot een wegwijzer, om hen te geleiden, maer ook tot een dekſel, om hen te bedekken; God breidde eene wolke uit, tot een dekſel, Pſ. CV: 39; en de wateren der rode zee, welke van weerskanten als ſteile muuren ſtonden, bedekte hen aen beide zijden, wanneer zy langs den weg, welken God op den bodem der zee gebaent had, naer den Arabiſchen oever henen trokken, Exod. XIV: 22. In zo ver nu hadden, beide de wolke en de zee, eenige gelykheid, met het gene, in den Christelyken waterdoop, plaets heeft: want, gelijk wy, by den Doop, met water, overdekt worden, zo waren ook de Israëllers, door de wolke en de zee, van alle kanten bedekt; byzonder had het ingaen, in de rode zee, zeer veel overëenkomst, met de indompeling, welke oulings, by den Doop, plaets had.

Beide deze wonderen, de bedekking der Israëlleren, met de wolke en de rode zee, waren onlochenbare geloovsbrieven van MOSES Goddelyke zending, en derhalven werden de Israëllers even daer door ten ſterkſten verplicht, om MOSE, als hunnen Overſte, te eerbiedigen en te gehoorzamen.

3. (*c*) Ende bedenkt, dat zy alle de ſelve geeſtelicke ſpijſe,

(*c*) Exod. 16: 15.

ſpijſe, het manna namelyk, geduurende hunne lange reis, door de onbewoonde wildernisſen van Arabien gegeten hebben. Dit was wederom eene uitnemende proev van Gods lievderijke voorzorg, daer onze Vaders, zonder dit wonderwerk, van honger en gebrek, zouden hebben moeten omkomen, vergel. Exod. XVI.

Het *Manna*, het welk de Israëllers, in de woestijne, gegeten hebben, wordt hier eene *geestelyke ſpijs* genaemd, om dat het, of ſchoon eene lichamelyke ſpijs, iets hogers bedoelde, en eene geestelyke beteekenis had. Te weten het Manna was een voorbeeld van CHRISTUS, het ware brood des levens, het welk uit den hemel is nedergedaeld, gelijk de Heiland het zelvs verklaert, Joh. VI.

4. (*d*) Ende herïnnert u, dat zy alle den ſelven geeſtelicken dranck gedroncken hebben. Want ſy droncken, in de woestijne, het water, het welk voortkwam, uyt de geeſtelicke ſteenrotze die volgde: ende de ſteenrotze was of beteekende Chriſtus.

MOSE ſloeg, op Gods bevel, de ſteenrots, en 'er kwam wonderdadig water uit voort. Dit water hebben alle de Israëllers; in de woestijne, gedronken, Exod. XVII: 6. Num. XX: 11. Deze drank was een *geestelyke drank*, dat is, een drank, welke geestelyke en meer verhevene zaken afbeeldde, om dat de *ſteenrots*, uit welke dit water voortkwam, een *geestelyke ſteenrots* was, die CHRISTUS beteekende, voor zo ver Hy zijn bloed zou uitſtorten, waer door onze zielen gelaevd worden, ten eeuwigen leven.

Deze rotſteen *volgde*. Deze uitdrukking is zeer onderſcheidenlyk opgevat. Onzes erächtens zegt het woord *volgen*, volgens den bekenden ſtijl der LXX *gehoorzamen*; de rotſteen in Raphidem werd, door MOSE, geſlagen, om, op eene wonderdadige wijs, water op te leveren, en hy *volgde* of *gehoorzaemde* MOSE, zo dat 'er aenſtonds een ſtroom van water uit voortkwam.

Vs. 2. heeft de Apostel allerduidelykst het oog, op den

(*d*) Exod 17: 6. Num. 20: 11. Pſalm 78: 15.

Doop der Christenen, en daerom schijnt 'er ons geen twijffe overig te zijn, of hy heeft, vs. 3, 4, van spijs en dran sprekende, op het Nachtmael gezinspeelt.

Maer waerom noemt de Apostel hier deze weldaden op, welke de oude Israëllers genoten hadden? Om dat de Christenen, met zoortgelyke voorrechten, verwaerdigd zijn, nademael hun de Goddelyke lievdezorg, in den Doop en in het Nachtmael, beteekend en verzegeld wordt; als mede om de Corinthische Christenen, door het voorbeeld der Israëlleren, die zulk een schandelyk misbruik van hunne voorrechten gemaekt hadden, ernstig te waerschouwen. — Zy waren trotsch en hoogmoedig op hunne voorrechten, en zommigen byzonder op de Christelyke vryheid. Zy maekten daer van zeer onbedachtzaem een gevaerlyk misbruik, in het stuk van het offervleesch, tot ergernis van hunne zwakkere broederen. Zy liepen daerom groot gevaer, om tot schromelyke misstappen, te vervallen, en zich daer door zoortgelyke oordeelen, als 'er over de oude Israëlleren gekomen waren, op den hals te halen.

De opgeblasenen, onder de Corinthische Christenen verbeelden zich, dat zy de afgodische offermaeltijden der Heidenen, zelvs in hunne Tempelen, vryelyk mogten bywonen, en dat zy geen gevaer liepen, om tot daden vervoerd te worden, welke, in haren aert, ongeöorloovd waren, nademael zy, door den Doop, aen den dienst van God geheiligd waren, en hunne verbindtenis, door het gebruik van het Avondmael, geduurig vernieuwden. Maer, door deze onbedachtzame handelwijs, liepen zy wel degelyk gevaer, om tot de afgodery, en andere grouwelen der Heidenen, welke daer mede gepaerd gingen, te vervallen, en zich de meest geduchte oordeelen te berokkenen.

II. *Deze*

II. *Deze voorrechten hadden de meeste der Israëlleren, tegen Gods geduchte oordeelen, niet kunnen beveiligen, om dat zy daer van een schandelyk misbruik gemaekt hadden. Even zo zou het ook gaen, met de Christenen, wanneer zy hunne voorrechten, byzonder hunne vryheid, in het bywonen der Heidensche offermaeltijden, misbruikten, vs. 5-14.*

1. *De onheilen, welke den meeste der Israëlleren, om hun wangedrag, zijn overgekomen, worden voorgesteld, vs. 5.*

5. Maer, hoe groot de voorrechten der oude Israëlleren geweest zijn, in 't meerder [*deel*] van haer en heeft Godt evenwel geen welgevallen gehadt. Hy had eenen afkeer van hun schromelyk wangedrag. Dit heeft de treurige ondervinding allerduidelykst geleert: (*e*) want sy zijn in de woestijne ter neder geslagen, zy sneuvelden zomtijds, by gehele menigten, in de woestijne, zo dat 'er van alle, die, by den uittocht uit Egypten, boven de twintig jaren oud waren, na het verlopen van 40 jaren, niemand in Kanaän gekomen zy, dan alleen Josua en Caleb, vergel. Num. XIV: 28, 29. XXVI: 64, 65. Zoortgelyke straffen zullen ook den Christenen overkomen, wanneer zy, van hunne voorrechten, misbruik maken.

2. *De Corinthische Christenen worden daerom gewaerschouwd, om zich, aen het voorbeeld der oude Israëlleren te spiegelen, ten einde zich, van hunne wandaden en straffen te wachten, vs. 6-14.*

-. *De waerschouwing wordt voorgesteld, vs. 6-10.*

/. *In het gemeen, vs.* 6ᵃ.

//. *Meer byzonder, vs. 6-10.*

†. *Tegen de zondige begeerlykheid, vs.* 6ᵇ.

††. *Tegen den beeldendienst, vs. 7.*

†††. *Tegen de hoerery, vs. 8.*

††††. *Tegen het verzoeken van* CHRISTUS, *vs. 9.*

(*e*) Numer. 26: 65.

††††† *Tegen de murmureering*, *vs.* 10.
—— *De waerschouwing wordt aengedrongen*, *vs.* 11, 12.
——— *Tegen eene bedenking verdedigd*, *vs.* 13. *en*
———— *Besloten*, *met eene algemene vermaning*, *om zich van het afgodenöffer*, *in de Tempelen der Heidenen*, *te onthouden*, *vs.* 14.

6. Ende of *nu* spiegelt u, aen onze vorige voorvaders: want dese dingen zijn geschiet, de gemelde straffen zijn, het meerder deel der Israëlleren, ten blijke van Gods rechtvaerdig ongenoegen, over hun wangedrag, in de woestijne overgekomen, om ons tot voorbeelden, ter waerschouwing te dienen, byzonder op dat wy geenen lust tot het quaet en souden hebben, en onze snode begeerten opvolgen, gelijckerwijs als (*f*) sy lust gehadt en gedaen hebben.

De Apostel heeft hier het oog, op de snode lusten der Israëlleren, naer de vleeschpotten, den visch, de komkommers, de pompoenen, en andere vruchten van Egypte, verg. Num. XI: 4-6. Deze lust was, op zich zelve, wel niet kwaed, maer zeer zondig, in de omstandigheden. De begeerte naer deze dingen ontstondt, niet uit gebrek, maer uit eenen ongeregelden vleeschelyken lust, uit onvergenoegdheid met de wonderdadige spijs, welke God hun toeschikte, en zy ging gepaerd, met murmureering tegen den Heere.

Nu moesten zich de Corinthische Christenen wachten, van zoortgelyken lust, naer het vleesch, het welk den afgoden geofferd was. De begeerte naer dit vleesch was, op zich zelve, ook niet ongeöorloovd, maer zy werd kwaed, door de omstandigheden, daer zy, van andere spijsen, overvloedig voorzien waren, en, vooräl in de afgods Tempelen, gevaer liepen, om hunne gemoederen te verydelen, tot ontucht en andere grouwelen vervoerd te worden, en hunnen broederen ergernis te geven.

7. Ende en wort geen afgodendienaers, gelijckerwijs als sommige van haer gedaen hebben, door

(*f*) Numer 11: 4, 33. Ps. 106: 14.

Gods-

Godsdienstige hulde, aen het gouden kalv, te bewijzen, gelijck Exod. XXXII: 6. geschreven staet, (*g*) Het volck sat neder om te eten, ende om te drincken, van het overschot der gaven, welke, aen het gouden kalv, geofferd waren, ende, na dat zy verzadigd waren, stonden zy op om te spelen, en, in reijen, te dansfen, gelijk de Heidenen, by zoortgelyke gelegenheid, gewoon waren te doen; zo dat Mose het gejuich horen konde, wanneer hy het leger naderde. Zoud gy, Christenen, het offervleesch der afgoden, in hunne Tempelen, eeten, en daer door, in zekeren trap, deel nemen, aen den eerdienst der afgoden? Dan zoud gy ongevoelig op den weg komen, om, tot zoortgelyke afgoderyen te vervallen, als die van het oude Israël was, met het gouden kalv.

8. Ende en laet ons niet hoereeren en ontucht plegen, (*h*) gelijck sommige van haer gehoereert hebben, met de dochteren der Moabiten, toen zy zich hadden laten verleiden, om deel te nemen, in de afgodische ongebondenheden, en de offeränden van *Baal-Peor* te eeten, vergel. Num. XXV. God betoonde toen zijn ongenoegen allerkennelykst; ende 'er vielen van hen op éénen dagh drie en twintigh duysent. Maer gylieden begeevt u in gevaer, om, tot zoortgelyke ontuchtigheden, verleid te worden, wanneer gy de offermaeltijden der afgoden, welke doorgaens van allerlei dartelheid en ongebondenheden, gevolgd worden, in hunne Tempelen, bywoont.

Er vielen 'er, op éénen dag drie en twintig duizend. Sommigen der overtreders, die, op heter daed, betrapt waren, werden, op het bevel der Overheden, met den dood gestraft. Maer God verwekte daerënboven eene pestilentie, welke 'er vele nedervelde. PAULUS spreekt van 23000, die gevallen zijn, en MOSE bepaelt hun getal op 24000; Num. XXV: 9. maer de Apostel heeft alleen het oog, op de Israëllers, die aen de pest gestorven zijn, en MOSE rekent 'er die personen by, die, door de Overheden, gestraft waren, vergel. Num. XXV: 18.

(*g*) Exod. 32: 6. (*h*) Numer. 25: 1, 9. P. 106: 29.

9. Ende en laet ons Chriſtum niet verſoecken, of zijne almacht en goedheid op de proev ſtellen, door meerdere voorrechten te vorderen, dan Hy goed vind, ons te ſchenken, (*i*) gelijck oock ſommige van haer verſocht hebben, ende wierden van de ſlangen vernielt.

Zommige der Israëlleren hebben CHRISTUS, Gods eeuwigen Zoon, den Engel van Gods aengezicht, die voor hen henen ging, om hen te geleiden, in de woestijne, *verzocht*, wanneer zy, van het manna walgende, hunnen Goddelyken Leidsman, van kwaed beleid, beſchuldigden, en Hem als uitdaegden, om een nieuw wonderwerk te doen. Tot hunne rechtvaerdige ſtraf, werden hun vuurige ſlangen toegezonden, die 'er velen, door hare vergivtige beten, jammerlyk deden omkomen, vergel. Num. XXI: 5, 6.

Maer, op zoortgelyk eene wijs, verzochten ook de Corinthiſche Christenen den Heer JESUS, wanneer zy, op hunne vryheid ſteunende, de offermaeltijden der afgoden, in de Tempelen der Heidenen, bywoonden. Zy ſtelden zich bloot, aen een dreigend gevaer, om tot de ſchromelykſte euveldaden vervoerd te worden, en ſtelden CHRISTUS als het ware op den toets, of hy hen, onder de kracht der verzoeking, ſterken en bewaren wilde.

10. Ende en murmureert niet, door ongenoegen, en ondankbaerheid, (*k*) gelijck oock ſommige van haer gemurmureert hebben, ende wierden vernielt van den verderver of ſlaenden Engel.

De Israëllers hebben, in de woestijne, zeer dikwijls, tegen den HEER, gemurmureert, en zijne wegen onbedachtzaem veröordeelt. Byzonder heeft de Apostel hier het oog, op de muitery van KORAH en zijne medeſtanders, die te onvrede zijnde, dat MOSE de Hogepriesterlyke waerdigheid, aen zijnen broeder AÄRON, had opgedragen, hem hunnen Overſte, de bitterſte verwijtingen deden. Maer God opende de aerde, en zy werden, door dezelve, levendig verzwolgen. — De Apostel zegt, *zy werden vernield van den Verder-*

(*i*) Num. 21: 5. Pſ. 106: 14. (*k*) Exod. 16: 2, ende 17: 2. Num. 14: 36. Pſ. 106: 25.

derver, om dat de HEER daer toe, gelijk meermalen, vergel. Hebr. XI: 28. 2 Sam. XXIV: 15, 16. 2 Kon. XIX: 35, den dienst van eenen Engel gebruikte.

11. Ende dese dingen alle, welke ik ulieden zo even herïnnert heb, alle die oordeelen en ſtrafgerichten, zijn haerlieden, om hun wangedrag, en de ondankbare beantwoording van hunne voorrechten, overgekomen tot voorbeelden en bewijzen van Gods rechtvaerdigheid, (*l*) ende zy zijn beſchreven tot waerſchouwinge van ons, (*m*) op dewelcke de eynden der eeuwen gekomen zijn, die zo vele Eeuwen na hen leven, onder de dagen van den MESSIAS. Spiegelt u, aen deze voorbeelden, misbruikt uwe voorrechten niet, en wacht u van alle verzoeking, tot zoortgelyke wanbedrijven.

12. Niemand zy derhalven opgeblazen, of ſtelle zich moetwillig, aen verzoekingen, bloot. Onze Vaders, die zo kennelyk van God bevoorrecht waren, zijn zo ſchandelyk gevallen, en zo zichtbaer geſtraft geworden. So zy dan elk op zijne hoede; die meynt vast te ſtaen, en zich verbeeld, dat hy beſtand is, tegen de kracht der verzoeking; ſie toe en drage zorg, dat hy niet en valle. Neemt daerom mijne waerſchouwing wel in acht; onthoudt u van de offermaeltijden, in de Tempelen der Heidenen: welke verhevene gedachten gy ook van u zelven voeden mogt, gy zoudt daer zeer groot gevaer lopen, van tot ſchandelyke dingen verleid te worden, en u zoortgelyke oordeelen op den hals te halen, als onzen ondankbare vaderen zijn overgekomen.

13. Ulieden, het is waer, en heeft nog geen verſoeckinge bevangen dan menſchelicke, welke ligtelyk te overwinnen was; doch (*n*) Godt is getrouw, welcke u niet en ſal laten verſocht worden boven het gene gy vermeugt, maer hy ſal met de verſoeckinge oock de uytkomſte geven, op dat gyſe konnet verdragen.

Het is ons zo voorgekomen, dat de Apostel hier eene

(*l*) Rom. 15: 4. 1 Cor. 9: 10. (*m*) Phil. 4: 5. Hebr. 10: 25.
(*n*) 1 Cor. 1: 8. 1 Theſſ. 5: 24. 2 Petr. 2: 9.

tegenwerping beantwoord, waer mede zommigen der Corinthische Christenen het bywonen der offermaeltijden veröntschuldigden. De mening des Apostels hangt af, van het woord *verzoeking*, zomtijds beteekent het eene verleiding tot zonde, zomtijds verdrukking en ellende, vergel. Luc. VIII: 13. XXII: 28. Hand. XX: 19. Openb. III: 10. Onzes erächtens wordt hier het laetste bedoelt.

Zommigen der Corinthische Christenen schijnen hunne handelwijs, in het bywonen der offermaeltijden in de Tempelen der afgoden, veröntschuldigt te hebben, uit aenmerking, dat zy zich den haet en de verächting van hunne nog onbekeerde bloedverwanten en oude bekenden, met veelerlei verdrietelykheden, op den hals haelden, wanneer zy hunne verzoeken, om de offermaeltijden by te wonen, uit hoofde van hunnen overgang tot het Christendom, van de hand weezen. Misschien was 'er iets van dien aert, in den Briev, aen den Apostel gezonden, ingevloeid. Op deze bedenking nu antwoordt de Apostel, dat het gemelde verdriet zeer gering ware, in vergelyking van de zware vervolgingen, welke hun boven het hoofd hingen, met byvoeging van eene bemoedigende belovte, dat God hen, onder de verdrukking, sterken zoude, zo zy zich maer niet moetwillig, aen verleiding tot afval van het Christendom, bloot stelden.

Eene *menschelyke* verzoeking toch is eene zeer ligte verdrukking, welke de menschelyke krachten niet te boven gaet, en onder de menschen vry gewoon is, vergel. 2 Sam. VII: 14. Jer. VIII: 1. — Het is derhalven, op de gelegde gronden, als of de Apostel dus redeneerde: „ Wanneer gy „ de verzoeken van uwe heidensche bloedverwanten en be„ kenden, om hunne offermaeltijden, in de Tempelen der „ afgoden, by te wonen, van de hand wijst, berokkent gy „ u zelven eenige onäengenaemheden, zy haten, verächten „ en bespotten u. Maer waerlyk dit verdriet is zeer gering, „ in vergelyking van de wreede vervolgingen, welke eerlang, „ tegen de Christenen, ontstaen zullen. Ondertusschen be„ hoevt gy daar voor niet bevreesd te zijn, en nog veel „ minder, voor het ongenoegen van uwe bloedverwanten en „ vrienden. *God is getrouw*, en zal u den beloovden by-

„ ftand niet onthouden. Wanneer gy maer u zelven niet
„ moetwillig, aen de verleiding, blootftelt, en u Gods
„ rechtmatig ongenoegen op den hals haelt, op zoortgelyk
„ eene wijs, als onze Vaders, in de woeftijne, gedaen
„ hebben, zal Hy wel zorg dragen, dat u gene vervolgin-
„ gen overkomen, welke gy niet zoudt kunnen doorftaen;
„ Hy zal u, onder de verdrukking, door zijne genade, ver-
„ fterken en bemoedigen, en, op den meest gefchikten tijd,
„ menigmalen, wanneer gy het niet verwacht, eene aenge-
„ name uitkomst geven; met één woord, Hy zal de ver-
„ drukking voor u draegbaer maken."

14. Daerom, mijne geliefde, wat ik u vermanen en bidden mag, vliedt van den afgodendienft, en alles wat u daer toe zou kunnen vervoeren. Onthoudt u van de offermaeltijden, in de Tempelen der Heidenfche afgoden. Daer zoudt gy, eer gy 'er aen denkt, kunnen verleid worden, om tot den grouwzamen afgodsdienst, of immers tot de ondeugden, welke daermede gepaerd gaen, verleid te worden.

b. De tweede drangreden is deze, dat iemand, die de offermaeltijden, in de afgodifche Tempelen, bijwoont, even daer door gemeenfchap heeft aen den dienst der afgoden zelve, vs. 15-22.

a. By wijs van inleiding tot dit ftuk, beroept zich de Apostel op het geweten der Corinthifche Christenen, vs. 15.

b. Daer na komt hy, tot de zaek zelve, vs. 16-22.

1. Eerst redeneert hy uit de gemeenfchap, welke zy, die met de afgodendienaers, in hunne Tempelen eeten, met de afgodery zelve hebben, vs. 16-20.

—. Dit bewijs wordt voorgefteld en aengedrongen vs. 16-18.

/. Uit de gemeenfchap, welke de Christenen, in het Avondmael, met den Verlosfer oeffenen, vs. 16, 17.

//. Uit de gemeenfchap, welke de Israëllers hadden, aen de wettifche offeränden, vs. 18.

——. Dit bewijs wordt, tegen eene bedenking, gehandhaefd, vs. 19, 20.

2. Het tweede bewijs beftaet hier in, dat men, met den Heer en de afgoden te gelijk, geene gemeenfchap hebben kan, vs. 21, 22.

15. Ik zal nog eene andere drangreden bybrengen, om u, van het bywonen der offermaeltijden, in de Tempelen der Heidensche afgoden, af te manen; eene drangreden, welke ik aen uw eigen onderzoek overlaet, om de kracht daer van, met alle naeuwkeurigheid, ter toetse te brengen. Als tot verstandige spreke ick, die deze drangreden kunt en behoort te onderzoeken, oordeelt gy zelve over 't gene ick nu segge, en vervolgens zal voordragen.

16. De wijn, in den gezegenden drinckbeker dien wy [*danckseggende*] segenen, en al dankende drinken, is die niet een gemeynschap des bloets Christi? verklaren wy niet, wanneer wy, in het Avondmael, den wijn drinken, die een teken is van CHRISTUS bloed, dat wy gemeenschap begeren te hebben, aen de uitgieting van CHRISTUS bloed, aen zijnen verzoenenden kruisdood, en deszelvs gezegende vruchten? wordt ons daer door niet verzegeld, dat wy gemeenschap hebben, aen de vruchten van CHRISTUS bloedstorting, wanneer wy in Hem geloven? Het broot dat wy, in het Avondmael breken en eeten, is dat niet een gemeynschap des lichaems Christi? Verklaren wy niet, door het eeten van dat brood, het welk een teken is van CHRISTUS lichaem, dat wy gemeenschap begeren te hebben, aen de verbreking van zijn lichaem, en aen zijnen verzoenenden dood aen het kruis.

17. Daerënboven verklaren wy, Christenen, in het Avondmael, onze onderlinge vereëniging met elkanderen, door geloov en lievde. Want één broot [*is het*], [*soo*] zijn wy vele (*o*) één lichaem, of, *naerdien 'er maer één brood is*, waar van wy alle gezamenlyk eeten, *zo zijn wy veelen* ook maer *één lichaem*, dewijle wy alle éénes broots deelachtigh zijn, en van één en het zelvde brood eeten. De plechtigheid van het Avondmael herïnnert ons derhalven, dat wy Christenen, die een veeltal van persoonen uitmaken, allé te zamen behoren, tot dat geestelyk lichaem, waer van CHRISTUS het hoofd, tot die godsdienstige Maetschappy, waervan CHRISTUS de Heer is. Nu; verklaren wy, in Avondmael,

(*o*) Rom. 12: 5. 1 Cor. 12: 27.

mael, onze onderlinge gemeenschap met CHRISTUS en met elkanderen, dan mogen wy het gene den afgoden geofferd is, in hunne Tempelen, niet eeten en drinken, vermits wy daer door onze gemeenschap, met de afgoden en hunne dienaren, betuigen zouden. Maer de gemeenschap met CHRISTUS en de Christenen, en die met de afgoden en hunne dienaren, kunnen onmogelyk te zamen bestaen.

18. Siet, om nog, met een ander voorbeeld aen te tonen, dat zy, die de offermaeltijden der Heidenen, in de Tempelen der afgoden bywoonen, deel nemen, aen de afgoden en hunnen dienst; *siet* en beschouwt Israël die nae den vleesche is, de vleeschelyke Joden, die nog onbekeerd zijn, en hebben niet de gene die het overschot van de offerhanden, in de voorhoven van den Tempel eten, gemeynschap met den altaar en den waren God, aen welken de spijs geöfferd is. Even zo oeffenen zy ook, die het vleesch, aen de afgoden geöfferd, in hunne Tempelen, eeten, gemeenschap met die gewaende en verfoeilyke Godheden, en, even als de Israëllers, in het gemelde geval, verklaren, dat zy Hem, aen welken de gaven geöfferd zijn, voor den eenigen en waren God houden, en van Hem alle zegeningen verwachten; zo verklaren zy ook, die de offermaeltijden, in de Tempelen der Heidenen, bywonen, dat zy die nietwezens, voor Godheden, houden.

19. Wat segge ick dan? (*p*) dat een afgodt yet is, het welk werkelyk bestaet, en die vermogens bezit, welken 'er, door de blinde Heidenen, aen toegeschreven worden? ofte dat het afgoden offer yet is van eene byzondere heiligheid, onderscheiden van andere spijzen; dit ligt geenszins, in mijne redenering. Het tegendeel heb ik reeds voorheen beweert, Kap VIII: 4.

20. Ja of *Maer* [*ick segge*], en wil dit alleenlyk te kennen geven, dat 't gene de afgodische Heydenen offeren, (*q*) sy den duyvelen offeren, aen zekere onzichtbare wezens, aen welken zy een meer dan menschelyk vermogen toeschrijven, ende niet Gode. Ende ick en

(*p*) 1 Cor. 8: 4. (*q*) Lev. 17: 7. Deut. 32: 17.

wil niet dat gy met de duyvelen, of hunnen dienst, eenige gemeenfchap hebt.

De Apostel ontkende, dat de Heidenfche afgoden *iets* waren, vs. 19, dat zy eenig beftaen, of immers die vermogens hadden, welke hun werden toegefchreven; Jupiter, Mercurius en dergelyken, waren afgeftorvene menfchen, die genen den minften invloed hadden, op de waereldfche zaken, vergel. Kap. VIII: 4. Maer evenwel de Heidenen offerden, aen de *duivelen*, vs. 20. Door deze *duivelen* kan men derhalven gene booze geesten, welke wy gewoon zijn *duivelen* te noemen verftaen: want deze zijn zekerlyk *iets*, zy hebben een werkelyk beftaen, en, onder de Goddelyke toelating, eenen aenmerkelyken invloed, op de waereldfche zaken. Ook was het oogmerk der Heidenen, in hunne offeränden, geenszins, om de booze geesten te veréeren, of hunnen fchadelyken invloed af te wenden.

Door de *duivelen*, of, gelyk 'er eigenlyk ftaet, de *Dæmons*, hebben wy zekere onzichtbare wezens te verftaen, welke, volgens de begrippen der afgodendienaers, beftonden, grote vermogens en eenen machtigen invloed, op de menfchelyke zaken, hadden. Zelvs waren 'er, onder de Corinthifche Christenen, nog de zulken, die eenen afgod, voor *iets*, hielden, vergel. Kap. VIII: 7. — Voor het naest zonden wy daerom denken, dat des Apostels redenering vs. 19, 20, in den zakelyken zin, hier op neder kome: „ Die van het offer der afgoden, in hunne Tempelen, „ eet, oeffent daer door gemeenfchap, met de afgoden zel- „ ve. Ja maer, zult gy zeggen, die redenering gaet niet „ aen: want een afgod is niets, en derhalven wordt het afgo- „ denöffer eigenlyk, aen niets, geöfferd. Het is zo, een af- „ god is eigenlyk niets, en het afgodenöffer, is dus ook aen „ niets geheiligd. Maer evenwel, de Heidenen befchouw- „ wen hunne afgoden, als zekere onzichtbare wezens van „ groot vermogen. Aen deze gewaende wezens brengen zy „ hunnen offeränden, en niet aen *eenen God*, aen iets, het „ welk waerlyk eene Godheid is. Hy die gevolgelyk van „ het afgodenöffer eet, in de Tempelen der Heidenen, er- „ kent het beftaen en de werking van die onzichtbare we-

„ zens,

„ zens, welken zy, als Goden, eerbiedigen, en oeffenen „ met dezelve gemeenschap, en ik wil niet, dat gy, met „ die verönderstelde onzichtbare wezens, van verre of van „ naby eenige de minste gemeenschap hebben zult."

Wil men evenwel het woord *Dæmons* hier, voor die boze geesten nemen, welke elders, in de Heilige Schrivten, duivelen genoemd worden, dan offerden de Heidenen aen de duivelen en afgevallene Engelen, voor zo ver zy, door deze boze geesten, tot den afgodsdienst, werden aengezet, en de duivelen daer in een groot genoegen namen.

21. Gy kunt, op dat ik 'er dit nog byvoege, met den Heer, en met de afgoden te gelijk, gene gemeenschap hebben. Nu oeffenen wy Christenen, in het Nachtmael, gemeenschap met den Heer, en de Heidenen oeffenen, aen hunne offermaeltijden, in hunne Tempelen, gemeenschap met de afgoden. Hoe zoudt gy dan die offermaeltijden kunnen bywonen, zonder uwe gemeenschap, met den Heer, blykbaer te verlochenen. Gy en kont den drinckbeker des Heeren, in het Nachtmael niet drincken, ter gedachtenis van zijnen verzoenenden dood, en daer door verklaren, dat gy gemeenschap begeert te hebben, aen deszelvs gezegende vruchten, ende tevens den drinckbeker der duyvelen drinken, welke, op de offermaeltijden in de Heidensche Tempelen rondgaet, ter eere van zekere onzichtbare wezens, die, naer de verbeelding der Heidenen, zeer veel invloed hebben, op de menschelyke zaken; gy en kont niet deelachtigh zijn der tafel des Heeren, in het Avondmael, ende te gelijk deelgenoten zijn der tafel der duyvelen, aen de offermaeltijden, in de Tempelen der afgoden.

22. Daer door zoudt gy God en CHRISTUS de uiterste versmaedheid aendoen, den Oneindigen Schepper aller dingen, en den gezegenden Verlosser, aen welken wy alles verschuldigd zijn, gelijk stellende, met de verächtelyke afgoden, en even daer door zoudt gy u de meest geduchte uitwerksfelen van Gods rechtvaerdig ongenoegen op den hals halen. Of tergen wy den Heere? willen wy Hem voorbedachtelyk, tot toorn, verwekken, door dingen te doen, van welken Hy

niet anders, dan een afgrijzen, hebben kan? Zijn wy sterker dan hy, dat wy zijne straffen zouden kunnen afweren? *

§§. *Wijders handelt de Apostel, over het eeten van afgodenöffer, in byzondere huizen, vs.* 23 - 30.

a. Hy laet eene algemene vermaning vooräfgaen, dat men, ook in onverschillige zaken, het nut en de stichting van anderen moet op het oog hebben, vs. 23, 24.

23. (*r*) Alle dingen, zult gy zeggen, welke niet zedelyk kwaed zijn in zich zelven, zijn my, uit hoofde der Christelyke vrijheid, geoorloft; het is zo, maer evenwel alle dingen en zijn niet oorbaer en dienstig; alle dingen zijn my geoorloft, maer alle dingen en stichten niet, of zijn niet geschikt, om het nut van anderen te bevorderen. Elk vrage niet zo zeer, wat hem, voor zich zelven, geöorloovd zy, maer wat geschikt zy, om het nut en de stichting van anderen te bevorderen.

24. (*s*) Niemant en soecke alleenlyk dat sijns selfs is, of beyvere zich slechts daeröp, om zijne eigene genoegens en voordelen te bevorderen, maer een yegelick [*soecke*] dat des anderen is, en legge zich ook toe, om anderen nuttig te zijn.

b. Meer byzonder geevt de Apostel eenen heilzamen raed, omtrent het eeten van offervleesch, in byzondere huizen, vs. 25 - 30.

a. Wanneer iemand niet wist, of zeker vleesch, aen de afgoden, geofferd was, vs. 25 - 27.

b. Wanneer hy het vooräf wist, vs. 28 - 30.

25. Etet vrijelyk al dat in het vleeschhuys verkocht wort, niets ondervragende om der conscientie wille, en geen onderzoek doende, of het ook aen de afgoden is geöfferd geweest.

Want

(*r*) 1 Cor. 6: 12. (*s*) 1 Cor. 13: 5. Philipp. 2: 4.

Wanneer de Heidensche Priesters al het vleesch, het welk hun van de offeränden, ten deel viel, niet gebruiken konden, verkochten zy een gedeelte daer van aen de vleeschkopers. Dit werdt, onder het andere vleesch, het welk niet geöfferd was, in de hal, te koop gelegt. — Nu was 'er groot onderscheid tusschen het offervleesch, het welk in de Tempelen der afgoden gegeten, en tusschen dat, het welk, in de hal, te koop gelegd werdt. At men het offervleesch, in eenen Afgods-Tempel, dan oeffende men gemeenschap met- en men at ter eere van dien zelvden afgod. Maer zodra het offervleesch in de hal gebracht was, verloor het alle betrekking op den afgod, en werdt, als gemene spijs, geächt.

Een Christen mogt daerom allerlei vleesch, het welk in de hal te koop lag, het zy het den afgoden geöfferd was of niet, vrijelyk kopen, naer zijn huis brengen, en, op zijne tafel, met zijn huisgezin, eeten. Alleenlyk moest hy, een stuk kopende, *niet onderzoeken*, en vragen, of het ook offervleesch ware, *om der conscientie wil*; deels om zijn eigen geweten, naerdien het hem welligt eenige bedenking kon veröorzaken, wanneer hy wist, dat hy afgoden offerde; deels en voornamelyk om het geweten van anderen, naerdien het gebeuren kon, dat een zwakkere broeder, ziende, dat zijn medechristen vleesch kocht, het welk hun gezegd werdt den afgoden geöfferd te zijn, daer door geërgerd werdt.

Het offervleesch derhalven, het welk in de hal verkocht werdt, stondt gelijk, met andere onverschillige dingen; die 'er van at, in het denkbeeld, dat hy 'er kwaed aen deedt, of met eenig bezwaer voor zijn geweten, bezondigde zich zelven, dewijl hy 'er met geen gerust geweten van at, hy gav daer door ergernis aen anderen, en deedt dus kwaed, vergel. Rom. XIV: 20, 23.

26. Het offervleesch, zodra het buiten den Afgods Tempel gebracht, en tot een gemeen gebruik geschikt is, staet volkomen gelijk, met alle andere vleesch, en daerom moogt gy 'er vrijelyk gebruik van maken. (*t*) Want, gelijk de

(*t*) Exod. 19: 5. Ps. 24: 1. ende 50: 12.

gewijde Dichter zegt Pf. XXIV: 1. de aerde is des Heeren, ende de volheyt derfelve, alles, wat 'er op groeit en wandelt. Maer het kan niet ongeöorloovd zijn, dat gene te gebruiken, het welk God, tot dienst der menfchen, heeft voortgebracht.

27. Ende indien u yemant van de ongeloovige Heidenen noodt, om, aen zijn huis, ter maeltijd te komen, ende gy [*daer*] gaen wilt, (*y*) eet vrijelyk en gerust, al wat ulieden voorgeftelt wordt, niets ondervraagende, of 'er ook iets op tafel zy, het welk aen de afgoden is geöfferd geweest, (*x*) om der confcientie wille, om uw geweten, of dat van anderen, niet te bezwaren.

28. Maer fo yemant der gasten, die mede aenzit, en, in dit geval, zwarigheid maekt, by wijs van waerfchouwing, tot ulieden fegt, Dat ftuk vleesch is afgoden-offer, en eet [*het*] niet, om des genen wille die [*u dat*] te kennen gegeven heeft, om hem gene ergernis te geven, ende [*om*] om der confcientie wille, om zijn geweten niet te bezwaren. Want de aerde is des Heeren, ende de volheyt derfelve, 'er is een overvloed van fpijzen, buiten het offervleesch, welken gy gebruiken kunt.

29. Doch ick fegge, onthoudt u, in dit geval, van het offervleesch, [*om*] de confcientie niet uwes felfs, daer gy weet, dat het offervleesch, in een byzonder huis opgedischt, met alle andere fpijzen gelijk ftaet, maer om het geweten des anderen, die u gewaerfchouwt heeft, en, in dit ftuk, zwarigheid heeft, niet te kwetzen. Want, of *trouwens*, waerom wort mijne vryheyt, welke ik voor my zelven heb, geoordeelt en afhangelyk gemaekt van een ander confcientie. Wanneer ik derhalven alleen ben, of niemand 'er aen geërgerd wordt, dan mag ik, ook in het ftuk van offervleesch, van mijne vrijheid gebruik maken, en dan behoev ik my, aen de denkwijs van anderen, die zwakker zijn, niet te ftoren.

30. Ende indien ick door genade, liever *met dank-*

zeg-

(*y*) Luc. 10: 7. (*x*) 1 Cor. 8. 7.

zegging, [*der spijse*] deelachtigh ben, indien ik zekere spijs eet, met dankzegging tot God, voor zijne goede gaven, waerom worde ick gelastert over 't gene (*y*) daer voor ick danckſegge? over de Christelyke vrijheid, waer voor ik den Verlosser de hartelykste dankzegging, toebreng, vergel. Rom. XIV: 16.

y. De Apostel besluit dit gansche stuk, met eene vermaning, om, in alles, Gods eer, en de stichting van anderen, te bevorderen, Kap. X: 31 — *XI:* 1.

a. Om, in alles, Gods eer te bedoelen, vs. 31. *en*

b. De stichting van anderen te bevorderen, vs. 32 — *XI:* 1.

a. De laetste vermaning doet de Apostel, vs. 32, *en*

b. Stelt daer in zijn eigen voorbeeld, ter naervolging, voor, vs. 33. *XI:* 1.

31. (*z*) Het zy dan, om dit gansche stuk, met eene altoostijdige vermaning, te besluiten, dat gylieden eet, het zy dat gy drinckt, het zy dat gy yet [*anders*] doet, bedoelt daer in niet slechts uw eigen vermaek en genoegen, maer doet het al ter eeren Godts. Erkent zijne goede gaven, met dankzegging, en besteed de nieuws verkregene krachten, om des te vaerdiger zijnen wil te doen.

32. (*a*) Weest, in uwen ganschen handel en wandel, in uw verkeer met menschen, sonder eenigen aenstoot of ergernis te geven ende den Joden, ende den Griecken, ende der gemeynte Godts.

33. Gelijckerwijs ick oock in alles, zo veel het, met een goed geweten, bestaen kan, allen behage, niet soeckende mijn eygen voordeel, maer het [*voordeel*] van vele, op dat sy, door mijne rekkelyke toegevenheid mochten (*b*) behouden worden.

(*y*) Rom. 14: 6. 1 Tim. 4: 3. (*z*) Col. 3: 17. (*a*) Rom. 14: 13. (*b*) 1 Cor. 9: 22.

HET XI. KAPITTEL.

1. (a) WEest, in mijne poging, om niemand ergernis te geven, en anderen, zo veel mogelyk is, nuttig te zijn, mijne navolgers, gelijckerwijs oock ick Christi, wiens heilige voetstappen ik, door zijne genade, zoek na te wandelen. Onthoudt u daerom, van het offervleesch, wanneer gy daer door, aen iemand, zoud ergernis geven.

Deze woorden behoren blijkbaer, tot het vorige stuk, handelende, over het vleesch, het welk aen de afgoden geofferd was. — Wy hebben hier derhalven wederom een nieuw bewijs der ongelukkige verdeling van de Kapittelen.

C. Het derde stuk, waer over de Corinthische Christenen den Apostel hadden raedgepleegt, was de houding der vrouwen, in de Godsdienstige vergaderingen, Daer over handelt hy Kap. XI: 2-34.

A. Over dat betwist stuk zelve, spreekt hy vs. 2-16.

Vooraf dienen wy kortelyk iets aen te merken, omtrent de Godsdienstige vergaderingen der eerste Christenen, en omtrent de houding der vrouwen in dezelve.

De Godsdienstige vergaderingen werden, in byzondere huizen, gehouden, en zy waren, over het algemeen, ingericht, naer de gewoonten, welke, in de Synagogen der Joden, plaets hadden. Te weten het stond ieder een vry, die daer toe bekwaemheid had, om een woord van onderwijs, stichting, en vertroosting, in de Joodsche Synagogen, te spreken, mits dat hy daer toe vryheid kreeg van den Opziener, vergel. Luc. IV: 16, 17. Hand. XIII: 15, 16. Deze gewoonte volgde men ook naer, in de Godsdienstige verga-

(a) 1 Cor. 4: 16. Phil. 3: 17. 1 Thess. 1: 6. 2 Thess. 3: 9.

deringen der eerste Christenen; en dit was des te noodzakelyker, daer de buitengewone gaven van den Heiligen Geest, in dien tijd, aen allerlei zoorten van menschen geschonken werden. Hier van daen was het, dat mannen en vrouwen, van allerleien rang, propheteerden, en tot stichting der vergadering spraken, zo menigmalen zy daer toe eene inwendige aendrijving gevoelden.

Meer byzonder was 'er, onder de Corinthische Christenen, verschil ontstaen, omtrent de houding der vrouwen, in de Godsdienstige zamenkomsten. — Ter dezer tijd namelyk was een gedekt hoofd een teeken van onderwerping, gelijk oulings de hoed een blijk van slaverny geweest is. Dit heeft ook nog plaets, by de Oosterlingen, die, by het groeten der Vorsten, hun hoofd niet ontbloten, en de hedendaegsche Joden zijn, in hunne godsdienstige vergaderingen, gewoon, het hoofd, tot eer van God, te dekken, om daer door hunnen eerbied en onderwerping te betonen. Deze gewoonte, geheel strijdig, met onze westersche zeden, moet men hier, tot nader verstand van zaken, wel in het oog houden. — By de Grieken daerëntegen, verschenen de vrouwen, welke anders, met eenen sluijer bedekt waren, op de Feesten, ter eere van de gewaende Godheden, met ongedekte aengezichten.

Deze onderscheidene gewoonten van Joden en Grieken hadden aenleiding gegeven, dat 'er verdeeldheid, in de Corinthische Gemeente, ontstaen ware. Zommige mannen wilden, naer de gewoonte der Joden, hunne hoofden dekken, in de Godsdienstige vergaderingen, anderen verschenen, met ontblote hoofden. Zommigen vrouwen daerëntegen vertoonden zich, in de zamenkomsten der Christenen, naer de Joodsche gewoonte, met eenen sluijer, en andere, naer de wijs der Grieken, met ongedekte hoofden.

De Apostel beslist de vraeg, op deze wijs, dat de vrouwen, welke aen de mannen onderworpen zijn, tot een teeken van die onderwerping, hare hoofden bedekken moesten, ook in de Godsdienstige vergaderingen.

α. Hy laet eene lovspraek vooräfgaen, vs. 2.

2. Ende ick prijse u, broeders, dat gy in alles, wat den Godsdienst betreft, mijner gedachtigh zijt, en gene nieuwigheden invoert, zonder met my, daerömtrent vooräf raed te plegen, ende dat gy behoudt en blijvt waernemen, de insettingen en voorschrivten, omtrent de plechtigheden en gewoonten, in den gemeenschappelyken Godsdienst, gelijck ick [*die*] u overgegeven hebbe. Trouwens indien elk in deze zaken, welke, op zich zelve, van minder gewicht zijn, zijne eigene zinnelykheid volgen wilde, zou 'er eene grote verwarring en verdeeldheid geboren worden.

β. De Apostel komt, tot de zaek zelve, vs. 3-16.

a. Eerst spreekt hy, over de houding der vrouwen, in de Godsdienstige vergaderingen, lerende, dat deze haer hoofd bedekken moesten, vs. 3-6.

𝔞. Hy legt de onderwerping der vrouwe aen den man, tot eenen grondslag van zijne redenering, vs. 3.

𝔟. Daer uit maekt hy het besluit op, vs. 4, 5ᵃ.

𝔠. Staevt het zelve nader, vs. 5ᵇ, 6.

3. Doch of *namelyk* ick wil dat gy wetet en u herinnert; (*b*) dat Christus het Hooft en de HEER is eens yegelicken mans, zo dat de man, in zaken, welken den Godsdienst betreffen, onmiddelyk aen CHRISTUS, als zijn hoofd en zijnen Heer, onderworpen is; ende herinnert u, dat de man het hooft en de Heer der vrouwe zy, zo dat zy, niet onmiddelyk aen CHRISTUS, maer ook nog aen haren man, onderworpen zy, (*c*) ende dat Godt de Vader wederom het Hooft Christi zy, voor zo ver CHRISTUS, aengemerkt als verhoogde Middelaer, en de Koning der Kerke, aen God den Vader onderworpen zy, vergel. Kap. XV: 28.

4. Een

(*b*) Eph. 5: 23. (*c*) Joh. 14: 28. 1 Cor. 3: 23. ende 15: 27.

4. Een yegelick man derhalven, die, in de Godsdienstige vergadering der Christenen, ſtatelyk bidt ofte propheteert, hebbende eenen hoed, of [*yet*] anders, tot dekking, op het hooft, die onteert ſijn eygen hooft:

Door het *bidden* hebben wy zekerlyk te denken, aen het doen van een plechtig gebed, in de Godsdienstige zamenkomst; en het *propheteeren* zegt in het algemeen, tot ſtichting der vergaderde menigte, te ſpreken, het zy dat men de waerheden van het Euangelie verklaerde en betoogde, het zy dat men, met ernſtige vermaningen, op eenen heiligen wandel aendrong, het zy dat men de ſchrivten der Propheten verklaerde, het zy dat men, in den eigenlyken zin, propheteerde, en toekomſtige zaken voorſpelde. — Wanneer nu een man, op eene byzondere aendrijving van den Heiligen Geest, wiens buitengewone gaven aen allerlei rangen van Christenen geſchonken werden, een plechtig gebed deed, of propheteerde, met een gedekt hoofd, die *ontëerde zijn eigen hoofd*, om dat namelyk een bedekt hoofd, by de Grieken, een teeken was van dienstbaerheid en onderwerping.

Men kan hier door dit *zijn eigen hoofd*, of CHRISTUS, of zijn lichamelyk en eigenlyk gezegd hoofd, verſtaen. — Neemt men het in den eerſten zin, voor zo ver CHRISTUS het onmiddelyk hoofd is van elken man, vergel. vs. 3, dan wil de Apostel dit zeggen, dat een Christen van de mannelyke kunne, die, in de Godsdienstige vergadering, met een gedekt hoofd, eenig voorſtel doet, CHRISTUS, zijnen Heer en zijn opperhoofd, onëer aendoe, naerdien hy de vertoning van eenen ſlaev maken zoude, daer CHRISTUS hem tot vryheid, en niet tot eenen ſlaevſchen eerdienst, geroepen had. Door zijn hoofd te dekken zou hy de Christelyke vryheid verzaken, en daer door den Verloſſer ſmaedheid aendoen. — Denkt men, aen iemands eigenlyk gezegde hoofd, dan is de mening deze, dat een man, die, in de Godsdienstige zamenkomſten, ſpreekt, met eenen hoed of iets anders, op het hoofd, zijn eigen hoofd ontëere, voor zo ver hy de houding van de zwakkere naervolgt, en zijne mannelyke waerdigheid verlochent.

Volgens onze overzetting, *zijn eigen hoofd*, zou het laetſte

bedoeld worden. Dan het woordeken *eigen* ſtaet niet, in den grondtext; men leest 'er eenvouwig *zijn hoofd*. Wy zouden daerom, uit vergelyking van vs. 3, het meest, tot de eerſte opvatting, overhellen.

Voor het overige houde men wel, in het oog, dat het gene de Apostel hier en vervolgens zegt, uit de gewoonten en gebruiklykheden van dien tijd, welke geheel ſtrijdig waren met de onzen, moet verklaerd worden. By ons in tegendeel is de hoed een teken van vryheid, en een ongedekt hoofd een bewijs van onderdanigheid. Het kan zijn, dat de Christenen uit de Joden, die, in de Synagogen, hunne hoofden dekten, deze gewoonte, aen hunne broederen uit de Grieken, by welke een gedekt hoofd een teken van ſlaverny was, hebben willen opdringen.

5. Maer een yegelicke vrouwe, die, in de Godsdienſtige vergadering der Christenen, op eene byzondere aendrijving van den Heiligen Geest, openlyk bidt ofte propheteert, vergel. vs. 4. met ongedeckte hoofde, onteert haer eygen hooft: want het is één ende 't ſelve als of [*haer*] het hayr afgeſneden ware.

Eene Christin, welke, in naervolging der Griekſche Feesten, zonder ſluijer voor het aengezicht, of dekſel op het hoofd, in de Godsdienſtige zamenkomſten, eenig voorſtel deedt, *ontëerde haer hoofd*, haren man namelyk, die haer hoofd is, vergel. vs. 3, 4. voor zo ver zy openlyk betoonde, dat zy heuren man niet voor haer hoofd, erkende, en de onderwerping aen hem verlochende. Trouwens, een ongedekt hoofd was, in dien tijd, een teken van vryheid, wanneer derhalven eene vrouw geen dekſel op het hoofd had, gedroeg zy zich even eens, als of zy niet langer aen den man wilde onderworpen wezen.

De Apostel voegt 'er nog eene drangreden by, ontleend van het het welvoeglyke: *want*, wanneer eene vrouw het hoofd ontbloot, en zich zonder dekſel of ſluijer vertoont, *is* het een en het zelve, *als of haer het hair afgeſneden ware.* — By de Joden werden de vrouwen niet geſchoren, dan in den zwaren rouw, vergel. Deut. XXI: 12, en by de Grieken was het, voor de vrouwen, ſchandelyk het hair af te ſnijden;

zelvs

zelvs was het eene straf der overspeelsters, dat haer het hair wierdt afgeschoren. „ Het is schandelyk voor eene vrouw, (wil de Apostel zeggen) dat zy haer het hair late affche-
„ ren, maer even zo schandelyk is het, volgens de gewoon-
„ te, welke by u plaets heeft, dat zy zich, zonder fluijer,
„ of eenig ander deksel op het hoofd, vertone; vermits nu
„ een ongedekt hoofd te hebben even zo veel, voor eene
„ vrouw, is, als eene kael geschoren kruin te hebben, be-
„ merkt elk, hoe schandelyk het zy, voor eene Christinne,
„ den openbaren Godsdienst, zonder fluijer, of eenig deksel
„ op het hoofd, by te wonen."

6. Want, of *trouwens*, indien een vrouwe niet gedeckt en is, dat sy oock geschoren worde, en beproeve hoe zy als dan zal aengezien worden, en hoe zeer haer ieder verächten zal, om dat zy eene vertoning maekt, welke, naer 's lands gebruik, voor schandelyk gehouden wordt; (*d*) maer indien, of *naerdien* het, by ulieden, leelick en schandelyk is, voor een vrouwe geschoren te zijn, ofte 't hayr afgesneden te hebben, dat sy haer decke, ook in de Godsdienstige zamenkomsten.

b. *Vervolgens handelt de Apostel, over de houding der mannen, in de Godsdienstige zamenkomsten, vs.* 7-12.

a. *Hy leert, dat de man den Godsdienst, met ongedekten hoofde, moet bywonen, vs.* 7a.

b. *Hy staevt zijn gezegde, met verscheidene drangredenen, vs.* 7b-10. *en*

c. *Hy voegt 'er by, dat de verhevenheid van den man, boven de vrouw, niet te ver moeten getrokken worden, vs.* 11, 12.

7. Want, of *derhalven*, de man en moet, in de Godsdienstige byëenkomsten, het hooft niet decken; zulk een teken van onderwerping zou hem in het geheel niet voegen, (*e*) overmits hy het beelt ende heerlickheyt

(*d*) Numer. 5: 18. Deuter. 22: 5. (*e*) Genes. 1: 26, 27. ende 5: 1. ende 9: 6. Colossf. 3: 10.

Godts is, maer de vrouwe is flechts de heerlickheyt des mans.

De man is het beeld en de heerlykheid Gods, voor zo ver hy de gelykheid en heerlykheid van God, ten aenzien van zijne huisvrouw, vertoont, hy is, met opzicht tot het gezach, het welk hy, over zijne vrouw heeft, Gode eenigermate gelijk; en daerom moet hy *zijn hoofd niet dekken*, om dat zulks, naer de gewoonte van dien tijd, een teken van onderwerping, en geenszins van gezach, zou geweest zijn. — *Maer de vrouw is de heerlykheid des mans*, voor zo ver zy, als moeder van het huisgezin, in naem en in de plaets van den man, eenig gezach uitöeffent.

De man ontleend zijn gezach onmiddelyk van God, en hy heerscht over de vrouw; daerom moest hy, in de vergadering der Christenen, bestaende uit mannen en vrouwen, zijn hoofd niet dekken, vermits hy daer door, naer 's lands wijs, niet zijn gezach, maer in tegendeel zijne onderwerping, betonen zoude. — De vrouw ontleent het gezach, het welk zy, over het huisgezin, oeffent, middelyk van haren man, en daerom moest zy haer hoofd dekken, in de Godsdienstige zamening, om hare onderwerping te bewijzen.

8. De vrouw is, met recht, aen den man onderworpen. (*f*) Want de man en is uyt de vrouwe niet, maer de vrouwe uyt den man, vermits Eva, onzer aller eerste moeder, uit eene ribbe van haren man Adam, geschapen is, derhalven moet niet de man, aen de vrouw, maer de vrouw, aen den man, onderworpen zijn.

9. Want oock en is de man niet geschapen om de vrouwe te dienen, maer de vrouwe om den man tot eene hulp te wezen.

10. Daerom, om dat zy aen den man onderworpen is, moet de vrouwe een macht op het hooft hebben, om der Engelen wille.

Omtrent deze moeilyke plaets, waer over zeer verschillende gedacht is, merken wy maer kortelyk aen, dat *eene macht* hier zo veel zegge, als een teken van macht, zo dat de

(*f*) Genes. 2: 18, 21.

de zin deze zy: „ de *vrouw moet een teken van macht, op*
„ *haer hoofd, hebben*, zy moet, door heur hoofd te dek-
„ ken, betonen, dat zy, aen de macht van haren man,
„ onderworpen zy, *om der Engelen wil*, die, in onze Gods-
„ dienstige vergaderingen, tegenwoordig zijn, en aller hou-
„ ding naeuwkeurig gadeslaen: want wy moeten zorg dra-
„ gen, dat 'er, in de tegenwoordigheid van deze heilige ge-
„ tuigen, niets onbetamelyks geschiede."

11 Nochtans moet deze verhevenheid van den man, boven de vrouw, en hare onderwerping aen den man, niet te verre getrokken worden. Zy is zo wel een lid van de maetschappy der Christenen, als de man: want noch de man is sonder de vrouwe, noch de vrouwe sonder den man, in den Heere, eene gelovige vrouw heeft zo wel betrekking tot den Heer CHRISTUS, en deel aen zijne zegeningen, als een gelovig man. Offchoon eene Christin, ten aenzien van den uitwendigen staet, aen den man onderworpen zy, is hare geestelyke staet, en hare betrekking tot den Verlosser, even zo gezegend, als die van eenen Christen.

12. Want gelijckerwijs de vrouwe, ten aenzien der schepping van onzer aller eerste moeder, uyt den man is, alsoo is oock de man door de vrouwe, voor zo ver hy uit de vrouw geboren werdt. Met opzicht derhalven tot den natuurlyken oorsprong, heeft de man gene mindere verplichting aen de vrouw, dan de vrouw aen den man: doch alle dingen, beide ook de man en de vrouw, [*zijn*] uyt Godt, en derhalven hebben zy beide, tot God, als den Schepper en Weldoener van het menschdom, dezelvde betrekking.

c. Eindelyk wijst de Apostel de verplichting der vrouwen, om haer hoofd te bedekken, nader aen, vs. 13-16.

13. Oordeelt gy onder uselven, en overweegt de zaek naeuwkeurig by u zelve: Is het betamelick dat de vrouwe ongedeckt Godt bidde? Zou zy daer door niet

betonen, dat zy hare onderwerping aen den man wilde af-leggen?

14. Of en leert u ook de nature, de gewoonte, welke tot eene tweede wet geworden is, selve niet, dat so een man langh hayr draegt, en daer door het gebruik der vrouwen naervolgt; het hem eene oneere is, naerdien hy zich, dusdoende, tot den rang der vrouwen, verlaegt.

15. Maer so een vrouwe lang hayr draegt, zo dat het hair over de schouderen, hange, dat het haer een eere en een cieraed is? om dat het langh hayr voor een decksel en cieraed haer is gegeven. Het een en ander moet wederom, uit de toenmalige gewoonten, verklaerd worden. De vrouwen droegen lang, en de mannen gesneden hair.

16. (g) Doch indien yemant schijnt twistgierigh te zijn, en, over de houding der vrouwen, in de Godsdienstige vergaderingen, en het gene ik daer over gezegt heb, twisten wil, wy Christenen, en hebben sulcke gewoonte niet, dat de vrouwen, zonder sluijer, of eenig deksel op het hoofd, in de zamenkomsten, verschijnen zouden, noch ook de gemeynten Godts, aen eenige andere plaets. Daerom oordelen wy het voegzaem, om, by deze gewoonte, welke tot eene betamelykheid geworden is, te blyven.

B. De Apostel neemt deze gelegenheid waer, om een schandelyk misbruik, het welk in de Godsdienstige zamenkomsten, by het vieren van het Avondmael, plaets had, ernstig te bestraffen, vs. 17-21.

a. Het misbruik zelve vinden wy vs. 7-21.

a. In het gemeen vs. 17.

b. Meer byzonder vs. 18-21. *Het bestondt*

a. In scheuringen vs. 18, 19.

b. In schandelyke bedrijven vs. 20, 21.

17. Dit nu ['*t gene*] ick [*u*] verder aensegge, en waer

(*g*) 1 Tim. 6: 4.

waer van ik, sprekende over uwe Godsdienstige zamenkomsten, vervolgens spreken zal, en prijse ick ganschelyk niet, [*namelick*] dat gy niet tot beter, maer tot erger t'samenkomt. Zo dat uwe Godsdienstige zamenkomsten dienen, niet om u beter, maer om u erger te maken. De Apostel had de Corinthische Christenen vs. 2 geprezen, dat zy de schikkingen, welken hy, omtrent den gemeenschappelyken Godsdienst, gemaekt had, naeuwkeurig onderhielden, en daerin gene verändering maken wilden, zonder hem vooräf raed te vragen. — Dan hy had, by geruchte, gehoort, dat 'er in hunne Godsdienstige byëenkomsten, by het vieren van het Avondmael, een allerschandelykst misbruik plaets hadde. Dit prees hy ganschelyk niet, maer veröordeelde het ten sterkste.

18. Want eerstelick als gy t'samenkomt in de gemeynte, in de vergaderplaets, om den gemeenschappelyken Godsdienst uit te oeffenen, so hoore ick, by geruchte, tot mijn grievend leedwezen, dat 'er scheuringen zijn onder u: ende ick geloove het ten deele.

19. (*h*) Want ik heb reden, om dit onäengenaem bericht, immers voor een gedeelte, te geloven; trouwens daer moeten oock ketteryen en partijschappen (*i*) onder u zijn, en, wanneer ik uw lieder scheurziek karakter in aenmerking neem, begrijp ik duidelyk, dat de partijschap zich ook, in uwe Godsdienstige byëenkomsten, openbaren moet, op dat de gene die oprecht zijn openbaer mogen worden onder u.

De partijschappen, welke onder de Corinthische Christenen plaets hadden, openbaerden zich ook, in hunne Godsdienstige byëenkomsten, en de Apostel, hunnen scheurzieken aert, in aenmerking nemende, begreep ligtelyk, dat het niet anders wezen konde. Daerom geloofde hy de ongunstige berichten, welken hy daeromtrent ontvangen had, immers ten deele. — De een verklaerde zich voor de partij van PAULUS, een ander voor die van PETRUS, een derde voor die van APOLLOS, en een vierde voor die van CHRISTUS, vergel.

(*h*) Matth. 18: 7. Luc. 17: 1. (*i*) Hand. 20: 30. 1 Joh. 2: 19.

Kap. I: 12. Alle kwamen zy wel, in dezelve plaets, tot den gemeenschappelyken Godsdienst te zamen, maer zy lieten evenwel hunne partijschap duidelyk blyken. Zy, die van dezelvde partij waren, voegden zich, in het vieren van het Avondmael en de lievdemaeltijden, byéén, en zonderden zich af van de overigen, als of zy, van elkanderen, afkerig waren.

De laetste woorden van vs. 19. zouden wy liever vertalen; ZO DAT *de genen*, *die oprecht* of *beproevd zijn*, *openbaer worden om u.* De mening is deze: de onderlinge verdeeldheden, welke haren schadelyken invloed, zelvs in de Godsdienstige byëenkomsten, vertoonden, hadden ten gevolge, dat de oprechte Christenen, welken deze partijschappen zeer mishaegden, des te kenbarer wierden.

20. Daerënboven hebben 'er schandelyke misbruiken plaets, in uwe Godsdienstige zamenkomsten, byzonder by het vieren van het Avondmael. Als gy dan by een t'samenkomt, om het Nachtmael te houden, [*dat*] en is niet des Heeren Avontmael, op de rechte wijs, ter gedachtenis en tot eer van den Verlosser, te eten.

21. Want in het eten neemt een yegelick te vooren sijn eygen avondmael, eerst eet hy zelvs van de spijzen, welke hy, tot de lievdemaeltijd, gebracht heeft, zijn genoegen, en daerna geevt hy het overschot aen anderen; ende maekt, dat dese is hongerigh, ende dat de andere is droncken, of, tot overdaed, verzadigd.

Tot nader verstand van zaken, dient men te weten, dat de Christenen vooräf eenen lievdemaeltijd hielden, waertoe elk iets, naer zijn vermogen, aenbracht, eer men het Avondmael vierde, in naervolging van den Heiland, die het Avondmael, na het houden van den Paeschmaeltijd, had ingesteld. — Nu bestondt de ongeregeldheid, by de Corinthische Christenen, daer in, dat zy niet, van de aengebrachte spijzen, eenen gemeenschappelyken maeltijd maekten. Een vermogend Christen, die eenen goeden voorraed had medegebracht, ging met de zijnen, aen het eeten, zonder naer de anderen te wachten. Dit maekte, dat de een reeds, tot overdaed, verzadigd was, terwijl een' anderen nog hongerde. Daerënbo-

ben, de armen, die geen vermogen hadden, om eenen genoegzamen voorraed mede te brengen, onthaelde men niet als broeders; de rijken gaven hun het gene 'er overschoot, en anders kregen zy niet.

β. Dit misbruik veröordeelt de Apostel, vs. 22 24.

a. Hy bewijst de ongepastheid daer van, vs. 22 - 32.

a. Uit de natuur der zake zelve, vs. 22.

b. Uit de instelling van het Avondmael, vs. 23 - 27.

1. De instelling van deze Euangelieplechtigheid vinden wy, vs. 23 - 26.

2. Daer uit leidt de Apostel af, hoe zwaer iemand zich bezondige, die het Avondmael, op eene onbetamelyke wijs, gebruikt, vs. 27.

c. Uit de kennelyke blyken van het Goddelyk ongenoegen, over dat misbruik, vs. 28 - 32.

b. De Apostel geevt een voorschrivt, omtrent de lievdemaeltijden, vs. 33, 34.

22. Hoe onbetamelyk is het uwe Godsdienstige vergadering, tot eene plaets van overdadig eeten en drinken te maken? Hebt gy dan geen byzondere huysen om daer te eten ende te drincken? moet gy, in de Godsdienstige vergaderplaets, zamenkomen, om u te verzadigen? Ofte veracht gy de gemeynte Godts, de vergaderplaets, welke tot den gemeenschappelyken Godsdienst, geschikt is, vergel. vs. 18? ende beschaemt gy de gene die niet en hebben, door den armen broederen slechts uw overschot te geven? Wat sal ick u seggen? Sal ick u prijsen, gelijk ik zo even, in een ander opzicht, gedaen heb, vergel. vs. 12? Neen waerlyk. In desen opzichte, en prijse ick [*u*] ganschelyk niet.

23. Trouwens, zulke misbruiken zijn, met den aert en de instelling van het Avondmael, regelrecht strijdig. Want ick hebbe van den Heere zelven, door eene onmiddelyke openbaring, omtrent het vieren van het Avondmael ontfangen 't gene ick oock u overgegeven hebbe, wanneer

ik, onder ulieden, het Euangelie predikte, (*k*) dat de Heere Jesus, in den nacht in welcken hy verraden wiert, het broot nam, het welk, van den Paeschmael-tijd, was overgebleven.

24. Ende als hy gedanckt, en de dankzegging over het brood uitgesproken hadde, brack hy 't in voegzame stukken, ende seyde, tot de Apostelen, die met hem aenzaten, nemet, etet, dat brood is een teken van mijn lichaem, dat voor u gebroken wort: doet dat tot mijner gedachtenisse, en onderhoudt deze plechtigheid, om, met blydschap en dankzegging, gemeenschappelyk gedachtenis te vieren van my, en van mijnen verzoenenden kruisdood.

25. Desgelijcks [*nam hy*] oock den drinckbeker, in welken nog eene genoegzame hoeveelheid van wijn was overgebleven, na het eten des Avondmaels, ende seyde, Dese drinckbeker is het Nieuwe Testament in mijnen bloede, voor zo ver hy de goederen van het Nieuwe Testament, welken ik zo, door het uitgieten van mijn bloed, sta te verwerven, betekent en verzegelt. Doet dat, soo dickwijls als gy [*dien*], in uwe Godsdienstige vergaderingen gemeenschappelyk zult drincken, tot mijner gedachtenisse.

26. Want, of *te weten*, soo dickwijls als gy het Avondmael, het welk ik thans in de plaets van het Pascha instel, zult vieren, en by die plechtige gelegenheid, dit broot sult eten, ende desen drinckbeker sult drincken, so verkondigt den doot des Heeren, belydt openlyk, dat de Verlosser gestorven zy, en dat zijn dood de eenige oorzaek zy van leven en verzoening. Deze plechtige gedachtenisviering van des Heeren dood moest, door alle zijne naervolgers, geduurende alle Eeuwen, bestendig onderhouden worden, (*l*) tot dat hy, in den laetsten dag der waereld, op de wolken des hemels komt, om den ganschen aerdbodem rechtvaerdig te oordelen.

27. So

(*k*) Matth. 26: 26. Marc. 14: 22. Luc. 22: 19. (*l*) Joh. 14: 3. Hand. 1: 11.

27. (*m*) So dan wie onweerdelick, en op eene oneerbiedige wijs, dit broot eet, ofte den drinckbeker des Heeren drinckt, na dat hy zich, aen de lievdemaeltijd, met spijs en drank heeft opgevult, zonder aen Hem en zijnen verzoenenden kruisdood, als de eenige oorzaek van verzoening, met blydschap en dankzegging te gedenken, die sal schuldigh zijn aen het lichaem ende bloet des Heeren, hy zal zich zwaerlyk bezondigen, tegen het lichaem en bloed des Heeren, waer van het brood en de wijn, in het Avondmael, geheiligde tekenen zijn.

28. (*n*) Maer de mensche, elk die zich een Christen noemt, beproeve hemselven, of hy behoorlyk gesteld zy, om gedachtenis te vieren van 's Heeren verzoenenden dood, ende ete alsoo, eerbiedig en op eene betamelyke wijs, van het broot, ende drincke van den wijn in den drinckbeker, de geheiligde tekenen van CHRISTUS lichaem en bloed.

29. Want die onweerdiglick en op eene onëerbiedige wijs, in het heilig Avondmael, eet ende drinckt, na dat hy zich te voren met spijs en drank heeft opgevult, en daer door ongeschikt geworden is, om, met een dankbaer hart, aen 's Heilands verzoenenden dood te gedenken, die eet ende drinckt hemselven een oordeel; hy haelt zich, door dit onbetamelyk eeten en drinken, eene rechtvaerdige straf op den hals, niet onderscheydende het lichaem des Heeren, voor zo ver hy het brood, het welk een geheiligd teken is van CHRISTUS gezegend lichaem, even zo onëerbiedig gebruikt, als of het gemene spijs geweest ware. Dit bevestigt reeds de treurige ondervinding.

30. Daerom, om het onëerbiedig gebruiken van het Avondmael, na dat men te voren, aen de lievdemaeltijd, overdadig gegeten en gedronke heeft, betoont God zijn kennelyk ongenoegen, over deze Gemeente. Immers 'er zijn onder u vele swacke ende krancke, die, met buitengewone ziekten, als zo vele zichtbare straffen, bezocht zijn,

(*m*) Numer. 9: 10, 13. Joh. 6: 51, 63, 64. ende 13: 27. 1 Cor. 10. 21. (*n*) 2 Cor. 13: 5.

ende zelvs vele, die, door eenen onverwachten dood, zijn wechgerukt, slapen reeds in het stof.

31. (o) Want, of *trouwens*, indien wy ons selven oordeelden, of *onderscheidden*, vergel. Kap. IV: 7, door ons, in het gebruiken van het Avondmael, betamelyker en eerbiediger te gedragen, dan vele anderen, so en souden wy niet, op eene buitengewone wijs, door den Heer, geoordeelt, en, met zulke kennelyke blyken van het Goddelyk ongenoegen, gestrafd worden.

32. Maer als wy, met deze buitengewone ziekten, gestrafd en geoordeelt worden, so worden wy van den Heere slechts tot onze verbetering getuchtigt, op dat wy met de ongelovige werelt, niet, in den groten dag der algemene vergelding, en souden veroordeelt, en, naer den afgrond der eeuwige donkerheid, verwezen worden.

De Apostel sluit 'er zich mede in, op dat zijne waerschouwing des te meerderen invloed hebben zoude.

33. So dan, mijne broeders, om u, by voorraed, een algemeen voorschrivt te geven, als gy t'samenkomt, in uwe Godsdienstige vergadering, om lievdemaeltijden te houden, en met elkanderen te eten, verwacht malkanderen, op dat rijken en armen te zamen mogen eeten, en de armen niet behoeven toe te zien, of zich met een gering overschot te vergenoegen, na dat de meer vermogenden zich reeds zat gegeten en gedronken hebben. Langs dezen weg zult gy beter gemeenschap oeffenen, en 'er zal mindere aenleiding wezen, tot overdaed, welke noodzakelyk den weg moet banen, tot een oneerbiedig vieren van het Avondmael.

34. Doch de lievdemaeltijden moeten slechts dienen, om onderlinge gemeenschap te oeffenen, en niet om eene hongerige maeg te vullen; so dan yemant hongert, dat hy te huys vooräf matig ete, en dan tot de lievdemaeltijd komen, op dat gy niet tot een oordeel t'samen en komt: want die aen de lievdemaeltijden overdadig eet, kan het

Avond-

(o) Ps. 32: 5. Spr. 18: 7.

Avondmael niet, met den behoorlyken eerbied, gebruiken, maer haelt zich daer door de blyken van het Goddelyk ongenoegen, in buitengewone bezoekingen, op den hals. De overige dingen nu, welke, tot het betamelyk houden van uwe Godsdienſtige vergaderingen, betrekking hebben, ſal ick in perſoon, naer gelang der omſtandigheden, ordineeren, als ick tot u ſal gekomen zijn.

HET XII. KAPITTEL.

D. De vierde vraeg der Corintheren, betreffende de geestelyke gaven, beäntwoordt de Apostel zeer uitvoerig, Kap. XII—XIV.

ER was, onder de Christenen van Corinthus, al mede geſchil ontſtaen, over de waerdy en het gebruik der geestelyke gaven. Men ſchijnt den Apostel gevraegt te hebben, welke van de onderſcheidene geestelyke gaven wel de beste en voortreffelykſte wezen mogten, daer de meeste zeer gezet waren, op de gave der talen, of het vermogen, om, in vreemde talen, te ſpreken. — Ten zy de vraeg eigenlyk verkeert hebbe, omtrent geestelyke perſonen, omtrent menſchen, die buitengewone gaven van den Heiligen Geest ontvangen hadden. Te weten, volgens onze overzetting, ſpreekt de Apostel vs. 1. (*van de geestelyke gaven*). Maer het woord *gaven* is ſlechts ingelascht. In het oorſprongelyke ſtaet eenvouwig *de geestelyke*. Dit zou men kunnen aenvullen, door *geestelyke* perſonen, en 'er zulke menſchen door verſtaen, die, met geestelyke gaven, verwaerdigd waren. Dan wy vinden gene redenen, om van onze overzetting af te wijken, te minder daer de zulken, die buitengewone gaven van den Heiligen Geest ontvangen hadden, nergens geestelyke menſchen genoemd worden. Het is waer, de Apostel geevt wel het zekere kenmerk op, waer aen men de perſonen, die door den Heiligen Geest, met buitengewone gaven,

beschonken waren, van bedriegers onderscheiden konde vs. 3, maer vervolgens handelt hy bestendig, over de geestelyke gaven zelve.

A. Eerst leert de Apostel, waer aen men de werkingen van den Heiligen Geest, van het gene bedriegers voorwendden, met zekerheid onderkennen konde, vs. 1-3. Dit kan men, als eene inleiding tot het volgende stuk, beschouwen.

α. In het gemeen verklaert de Apostel zijne bereidwilligheid, om ook, omtrent dit stuk, onderrichting te geven, vs. 1.

β. By wijs van tusschenrede herïnnert hy den Corintheren, hoe zy voorheen blinde Heidenen waren, vs. 2.

γ. Daerop gaet hy over, tot het gemelde kenmerk, vs. 3.

1. Ende van de geestelicke [*gaven*], derzelver waerdy, en gebruik, broeders, en wil ick niet dat gy onwetende zijt, ik wenschte wel, dat gy daerömtrent genoegzame kundigheden hadt, en ik ben gereed, om u daerömtrent nader te onderrichten.

2. Gy weet dat gy, voor uwe bekeering tot het gezegend Christendom, blinde Heydenen waert, tot de stomme afgoden, welke geen verstand, of vermogen om te spreken, bezitten, henen getrocken en de voorschriften der verdwaesde afgodendienaers volgende, nae dat gy geleydet, door uwe of andere verkeerde begrippen, gedreven wiert.

Maer waer toe deze herïnnering? niet alleen om den Corinthische Christenen te doen gevoelen, welke gezegende staetsverandering zy ondergaen hadden, door hunne bekeering tot het Christendom, maer ook welk een gebruik zy van dat voorrecht hadden behoren te maken. Voorheen werden zy, door hunne afgodische wanbegrippen, en door de bygelovige dwalingen van anderen, geslingerd; thans waren zy, door het Euangelie, beter onderwezen, en daerom hadden zy ook betere begrippen behoren te hebben, omtrent de rechte waerdy, en het betamelyk gebruik der geestelyke gaven.

3. Daerom, op dat gy niet, door bedrieglyke voorwendsels, misleid wordt; make ick u bekent, waer aen

27. (*m*) So dan wie onweerdelick, en op eene oneerbiedige wijs, dit broot eet, ofte den drinckbeker des Heeren drinckt, na dat hy zich, aen de lievdemaeltijd, met spijs en drank heeft opgevult, zonder aen Hem en zijnen verzoenenden kruisdood, als de eenige oorzaek van verzoening, met blydschap en dankzegging te gedenken, die sal schuldigh zijn aen het lichaem ende bloet des Heeren, hy zal zich zwaerlyk bezondigen, tegen het lichaem en bloed des Heeren, waer van het brood en de wijn, in het Avondmael, geheiligde tekenen zijn.

28. (*n*) Maer de mensche, elk die zich een Christen noemt, beproeve hemselven, of hy behoorlyk gesteld zy, om gedachtenis te vieren van 's Heeren verzoenenden dood, ende ete alsoo, eerbiedig en op eene betamelyke wijs, van het broot, ende drincke van den wijn in den drinckbeker, de geheiligde tekenen van CHRISTUS lichaem en bloed.

29. Want die onweerdiglick en op eene onëerbiedige wijs, in het heilig Avondmael, eet ende drinckt, na dat hy zich te voren met spijs en drank heeft opgevult, en daer door ongeschikt geworden is, om, met een dankbaer hart, aen 's Heilands verzoenenden dood te gedenken, die eet ende drinckt hemselven een oordeel; hy haelt zich, door dit onbetamelyk eeten en drinken, eene rechtvaerdige straf op den hals, niet onderscheydende het lichaem des Heeren, voor zo ver hy het brood, het welk een geheiligd teken is van CHRISTUS gezegend lichaem, even zo onëerbiedig gebruikt, als of het gemene spijs geweest ware. Dit bevestigt reeds de treurige ondervinding.

30. Daerom, om het onëerbiedig gebruiken van het Avondmael, na dat men te voren, aen de lievdemaeltijd, overdadig gegeten en gedronke heeft, betoont God zijn kennelyk ongenoegen, over deze Gemeente. Immers 'er zijn onder u vele swacke ende krancke, die, met buitengewone ziekten, als zo vele zichtbare straffen, bezocht zijn,

(*m*) Numer. 9: 10, 13. Joh. 6: 51, 63, 64. ende 13: 27. 1 Cor. 10. 21. (*n*) 2 Cor. 13: 5.

ende zelvs vele, die, door eenen onverwachten dood, zijn wechgerukt, slapen reeds in het stof.

31. (o) Want, of *trouwens*, indien wy ons selven oordeelden, of *onderscheidden*, vergel. Kap. IV: 7, door ons, in het gebruiken van het Avondmael, betamelyker en eerbiediger te gedragen, dan vele anderen, so en souden wy niet, op eene buitengewone wijs, door den Heer, geoordeelt, en, met zulke kennelyke blyken van het Goddelyk ongenoegen, gestrafd worden.

32. Maer als wy, met deze buitengewone ziekten, gestrafd en geoordeelt worden, so worden wy van den Heere slechts tot onze verbetering getuchtigt, op dat wy met de ongelovige werelt, niet, in den groten dag der algemene vergelding, en souden veroordeelt, en, naer den afgrond der eeuwige donkerheid, verwezen worden.

De Apostel sluit 'er zich mede in, op dat zijne waerschouwing des te meerderen invloed hebben zoude.

33. So dan, mijne broeders, om u, by voorraed, een algemeen voorschrivt te geven, als gy t'samenkomt, in uwe Godsdienstige vergadering, om lievdemaeltijden te houden, en met elkanderen te eten, verwacht malkanderen, op dat rijken en armen te zamen mogen eeten, en de armen niet behoeven toe te zien, of zich met een gering overschot te vergenoegen, na dat de meer vermogenden zich reeds zat gegeten en gedronken hebben. Langs dezen weg zult gy beter gemeenschap oeffenen, en 'er zal mindere aenleiding wezen, tot overdaed, welke noodzakelyk den weg moet banen, tot een oneerbiedig vieren van het Avondmael.

34. Doch de lievdemaeltijden moeten slechts dienen, om onderlinge gemeenschap te oeffenen, en niet om eene hongerige maeg te vullen; so dan yemant hongert, dat hy te huys vooräf matig ete, en dan tot de lievdemaeltijd komen, op dat gy niet tot een oordeel t'samen en komt: want die aen de lievdemaeltijden overdadig eet, kan het Avond-

(o) Ps. 32: 5. Spr. 18: 7.

gy zulke Leeraren, die, met buitengewone gaven van den Heiligen Geest, verwaerdigd zijn, van bedriegers onderkennen kunt; (*a*) dat, aen de eene zijde, niemant die door den Geest Godts spreeckt, en, op eene byzondere aendrijving van den Heiligen Geest, redent; Jesum een vervloeckinge en noemt, of den Verlosser lastert; ende dat niemant, aen den anderen kant, en kan seggen Jesum den (*b*) Heere [*te zijn*], of JESUS voor den Heer en Koning der waereld verklaren, dan door aendrijving van den Heyligen Geest. Wanneer zich derhalven iemand beroemt; dat hy, door den Heiligen Geest, geleid en bestuurd worde, en hy spreekt lasterlyk van den Verlosser, die is een bedrieger, maer wanneer iemand, die zegt, dat hy buitengewone gaven ontvangen heeft, den Verlosser de eer geevt, welke Hem toekomt; en zijne toehoreren aenspoort, om JESUS, als hunnen Heer en Koning, met alle hunne vermogens, te dienen, die wordt in de daed, door den Heiligen Geest, aengedreven.

B. Daer na toont de Apostel, dat de buitengewone gaven van den Heiligen Geest geenszins geschonken werden, om partyschap aen te kweken, maer dat 'er, by alle verscheidenheid van gaven, eendracht en lievde, in de harten, wonen moest, vs. 4-31.

α. Vooräf merkt hy aen, dat de Gemeente Gods verscheidenheid van gaven nodig hadde, vs. 4-11.

a. In het gemeen leert hy, dat 'er verscheidene gaven, ten nutte der Gemeente, geschonken wierden, vs. 4-7.

𝔞. *Deze gaven worden op zich zelve voorgesteld, vs.* 4-6.

𝔟. *Het nut daer van wordt aengewezen, vs.* 7.

b. Meer byzonder worden de gaven van dien tijd opgegeven, vs. 8-11.

𝔞. *Zy waren, in zoorten, zeer onderscheiden, vs.* 8-10, *maer*

𝔟. *De uitdeler en werkmeester was één en dezelvde Geest, derhalven moesten zy gene tweedracht of partyschap te weeg brengen, vs.* 11.

(*a*) Marc. 9: 39. (*b*) Joh. 13: 13. 1 Cor. 8: 6.

4. (c) Ende daer is wel verſcheydenheyt der gaven, doch het is, met dit alles, een en de ſelve Geeſt, die deze onderſcheidene gaven uitdeelt, om daer door het nut der Gemeente te bevorderen. Hoewel deze gaven onderſcheiden zijn, en in zoort, en in uitwerkſelen, zijn zy evenwel alle, onder het wijs beſtuur van den Heiligen Geest, die 'er de uitdeler van is, tot het zelve algemene oogmerk dienstbaer, en derhalven is het zeer onbetâmelyk, uit deze verſcheidenheid der gaven, aenleiding te nemen, tot tweedracht en partyſchap. Daer de Heilige Geest één algemeen oogmerk bedoelt, het nut der Gemeente namelyk, behoorde deze overdenking u alle, tot eensgezindheid, aen te ſporen.

5. Ende of *Trouwens* daer is ook verſcheydenheyt der bedieningen in de Gemeente, de één bekleed het ambt van Apostel, de ander van Propheet, de derde van Leeraer, en de vierde van Diacon, ende het is evenwel de ſelve Heere der Kerke, die deze verſchillende bedieningen heeft ingeſtelt; om het algemene nut der Gemeente te bevorderen. Elk moet derhalven, in dien onderſcheidene post, in welken hy door den Heer geſteld is, vergenoegd zijn, en het nut der overige Christenen bedoelen, zonder anderen, die in meer verhevene bedieningen geplaetst zijn, te benijden.

6. Ende daer is ook verſcheydenheyt der wonderdadige werckingen, in het ſpreken van vreemde talen, in het geneſen van kranken, en andere buitengewone verrichtingen, vergel. vs. 9, 10, doch het is, met dit alles, de ſelve Godt, die alle in allen werckt, vermits 'er maer een oneindig en onverdeelbaer Alvermogen is, en wezen kan, het welk alles werkt.

Hier werden de drie Goddelyke perſonen allerduidelykst onderſcheiden, die, door het zelvde onverdeelbaer Alvermogen, werken: de *Geest* vs. 4, de *Heer*, namelyk JESUS CHRISTUS vs. 5, en *God* de Vader vs. 6. Alleenlyk wordt, naer de huishouding der drie Goddelyke perſonen, het uitdelen der geestelyke gaven vs. 4. aen den Geest, het verörde-

(c) Rom. 12: 6. 1 Petr. 4: 10.

denen der Kerkelyke bedieningen vs. 5. aen den Heer JESUS CHRISTUS, en het doen van wonderen vs. 6. aen God den Vader toegeschreven.

7. Maer een yegelick wort de openbaringe des Geests, of het vermogen, om de gaven van den Geest openbaer te maken, en zich daer van te bedienen, gegeven tot het gene dat oorbaer is, om het algemene nut der Gemeente te bevorderen. Hoe onbetamelyk is het derhalven, dat de één zich op deze, en een ander op gene gave, verheft; en door zijne trotschheid aenleiding geevt tot tweedracht en partydigheid? elk behoorde zich te beyveren, om die onderscheidene gave, met welke hy verwaerdigd is, ten meesten nutte der Gemeente aen te leggen.

8. Want of *Te weten* desen wort door den zelvden Geest gegeven het woort der wijsheyt, ende eenen anderen het woort der kennisse, door den selven Geest:

9. Ende eenen anderen het geloove, door den selven Geest: ende eenen anderen de gaven der gesontmakingen, door den selven Geest:

10. Ende eenen anderen de werckingen der krachten: ende eenen anderen prophetie: ende eenen anderen onderscheydingen der geesten: ende eenen anderen menigerley talen: ende eenen anderen uytlegginge der talen.

Daer de buitengewone gaven, welken aen de eerste Christenen geschonken werden, om het Koningrijk van CHRISTUS des te spoediger voort te planten, reeds over lang hebben opgehouden, zal het niemand bevreemden, dat wy niet nauwkeurig bepalen kunnen, welke onderscheidene gaven hier bedoeld worden. Wy konnen alleenlyk, met de verscheidenheid der uitdrukkingen, raedplegen, en zullen ons daerom, met het gene meest waerschijnlyk is, vergenoegen moeten.

De Apostel noemt negenderlei zoorten van buitengewone gaven op.

a. *Het woord der Wijsheid.* Door de *wijsheid* zouden wy, volgens den schrijfstijl van PAULUS, lievst het Euangelie

verstaen, waerin de Goddelyke wijsheid, in het verördenen van den weg der verzoening, allerkennelykst doorstraelt, vergel. Kap. II: 6, 7. Eph. III: 10. Het *woord der wijsheid*, is derhalven die onnavolgbare bekwaemheid, welke den Apostelen geschonken was, om de leer van het Euangelie, op de meest overtuigende, en met eene hart vermeesterende kracht, te prediken.

β. *Het woord der kennisse.* Daer door schijnt het vermogen bedoeld te worden, om den verborgenen zin der schrivten van het Oude Testament te verstaen, en aen anderen uit te leggen. Hier toe behoorde by voorbeeld de roeping der Heidenen, welke, in de schrivten der Propheten, wel duidelyk voorspeld was, maer evenwel niet begrepen werd, voor dat daerömtrent eene duidelyke Openbaring gegeven werd. In zo ver was het te voren eene onbekende Verborgenheid, Rom. XI: 25. Eph. I: 9. III: 9.

γ. Het *geloov* is zekerlyk het wondergeloov, waer door iemand zich verzekerd hield, dat God door hem eenig wonderwerk verrichten zoude, vergel. Kap. XIII: 2. Matth. XVII: 20.

δ. De *gaven der gezondmaking* was het buitengewoon vermogen, om allerlei kranken, door gebeden, oplegging der handen, of eene zalving met olie, vergel. Jac. V: 14 18, tot vorige gezondheid te herstellen.

ε. Door de *werkingen der krachten* hebben wy het verrichten van allerlei wonderwerken te verstaen. Wonderen werden meermalen *krachten* genaemd, vergel. Matth. VII: 22. Marc. VI: 14. — Zo even is reeds, van het wonderdadig genesen der kranken, gesproken, in het gemeen bedoelt daerom de Apostel alle andere zoorten van wonderdadige verrichtingen; of misschien heeft hy meer bepaeldelyk het oog, op het genesen van kranken, zonder gebeden of oplegging der handen, enkel door aenraking, vergel. Hand. V: 15, 16. XIX: 11, 12.

ζ. De *Prophetie* was het vermogen, om, op aendrijving van den Heiligen Geest, tot stichting van anderen, te spreken, en ook zomtijds om toekomende dingen te voorzeggen,

gen, vergel. Rom. XII: 6, 7. Hand. XIII: 1. 1 Tim. IV: 14.

η. De *onderscheidingen der Geesten* bestonden in het vermogen, om te beöordeelen, of anderen in de daed, door ingeving van den Heiligen Geest, spraken, om menschen, die, door den Heiligen Geest, gedreven werden, te onderscheiden van bedriegers, die zulks slechts voorwendden. Anders zou men 'er een onderscheidend oordeel, over de geesten der menschen, door verstaen kunnen, of zy geschikt waren, om, in zekere bedieningen, gesteld te worden, vergel. Hand. XIII: 2.

θ. *Menigerlei talen* beteekenen de bekwaemheid, om veelerlei vreemde talen, zonder eenig vooräfgaend onderwijs, juist en vaerdig te spreken.

ι. De *uitlegging der talen* bestondt in de bekwaemheid; om het gene een ander, in eene vreemde tael, gesproken had, in de gewone landtael der menigte over te brengen. Te weten alle Christenen ontvongen de gave van vreemde talen niet; wanneer derhalven iemand, in de Corinthische Gemeente, op aendrijving van den Heiligen Geest, over Godsdienstige zaken, in eene vreemde tael gesproken had, was het nodig, dat een ander zijn voorstel, ten algemenen nutte, in de Griekfche tael overbracht.

Alle deze onderscheidene gaven ontvingen verschillende Christenen, van eenen en denzelvden Geest, die 'er de algemene Werkmeester van was. Dit wordt vs. 11. nog nader aengewezen.

11. Doch dese dingen alle, alle deze gemelde gaven, hoe zeer onderscheiden zy ook wezen mogen, (*d*) werckt de een ende de selve Geest, (*e*) deelende een yegelick in 't bysonder gelijckerwijs hy wil, en het Hem, naer zijne wijsheid, ten meeste nutte der Gemeente, goeddunkt. In deze wijze bestelling van God den Heiligen Geest, moet men derhalven berusten, en zijn vrymachtig welbehagen eerbiedig aenbidden. Hoe verkeerd, en hoogst

(*d*) Rom. 12: 3, 6. Ephes. 4: 7. (*e*) 1 Cor. 7: 7. 2 Cor. 10: 13.

ontëerende voor God den Heiligen Geest, is dan de handelwijs van de zulken, die zich op hunne gaven beroemen, en zich boven anderen verheffen, die, hunnes erächtens, mindere gaven ontvangen hebben?

β. De Apostel toont vervolgens nader aen, dat alle die onderscheidene gaven hare nuttigheid hadden, om het algemeen belang der Gemeente te bevorderen, het welk, door eene eigenäertige gelykenis, van een menschelyk lichaem en deszelvs verschillende leden, duidelyk wordt aengewezen, vs. 12-31.

a. De gemelde gelykenis wordt voorgesteld, vs. 12-30.

a. De letter der gelykenis wordt ontleend van het menschelyk lichaem, waerin veelerlei en onderscheidene leden zijn, alle aen elkanderen en aen het geheel dienstbaer, en werd, op het geestelyk lichaem van CHRISTUS, *dat is zijne Gemeente; in het gemeen toegepast, vs. 12, 13.*

1. *De gelykenis vinden wy vs. 12ᵃ. en*
2. *De toepassing daer van, vs. 12, 13.*

12. (*f*) Want of *Te weten*, op dat ik de zaek, met een bekend voorbeeld, opheldere, gelijck het menschelyk lichaem één is, en één geheel uitmaekt; ende evenwel vele onderscheidene leden heeft, tot verschillende gebruiken geschikt; ende alle de onderscheidene leden van dit éene lichaem, vele zijnde, zo in getal, als in zoort en in gebruik, [*maer*] één lichaem en zijn, en een geheel uitmaken, alsoo is het oock gelegen, met de Gemeente, het geestelyk lichaem van Christus.

CHRISTUS wordt hier, by overnoeming, voor zijne Gemeente genomen, voor die maetschappy van menschen, die Hem, als hunnen Verlosser en Heer erkennen.

13. Want oock wy-alle, die CHRISTUS, voor onzen Verlosser en Heer erkennen, zijn door of *in* éénen Geest tot één lichaem gedoopt, (*g*) het zy Joden, het

(*f*) Rom. 12: 3. 6. Ephes. 4: 7. (*g*) Gal. 3: 28.

het zy Griecken, het zy dienstknechten, het zy vrye: ende wy zijn alle tot éénen Geest gedrenckt.

Onzes erächtens heeft de Apostel hier het oog, op de beide Sacramenten; waer door alle Christenen, die den Verlosser belijden, tot één lichaem, tot eene maetschappy, door dezelvde gezindheden zamengevoegd, verëenigd werden. — Door den *eenen Geest* verstaen onze Overzetters God den Heiligen Geest. Dan het gansche voorstel van den Apostel zal veel duidelyker wezen, wanneer wy hier denken aen 's menschen geest en zijne gezindheden, en het dus vertalen: *ook wy alle zijn in eenen geest*, in dezelvde geestgezindheid, *tot één lichaem gedoopt; het zy Joden, het zy Grieken, het zy dienstknechten, het zy vryë, en wy zijn alle tot eenen geest;* tot dezelvde geestgezindheid, *gedrenkt.* — De mening van den Apostel vs. 12, 13. is derhalven deze: „ gelijk 'er, in „ het menschelyk lichaem, vele en zeer onderscheidene „ leden zijn, welke alle te zamen een geheel uitmaken, zo „ is het ook gelegen, met de Gemeente van CHRISTUS: want „ wy alle, die Hem, voor onzen Verlosser en Heer er- „ kennen, zijn zeer onderscheiden, zo in oorsprong, als in „ stand; zommigen zijn Joden, anderen Heidenen van na- „ tuure; zommigen zijn dienstbaer, anderen zijn vry; maer „ evenwel wy alle maken maer één geheel, één geestelyk „ lichaem uit, waer van CHRISTUS het hoofd is; immers wy „ alle zijn, by onzen Doop, aen den dienst van God, „ toegewijd, en derhalven, in dezelvde geestgezindheid ge- „ doopt; en, in het Avondmael, werden wy alle, uit „ denzelven beker gedrenkt; en daer door tot dezelvde „ geestgezindheid, verbonden."

II. *Deze gelykenis wordt, in de byzonderheden, nader uitgebreid; vs. 14-30.*

1. *Alle de onderscheidene leden van het menschelyk lichaem maken een geheel uit, vs. 14-26.*

—. *De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 14-16. en*

——. *Nader aengewezen, vs. 17-26.*

/. *Uit Gods wijze schikking; vs. 17-20.*

//. *Uit de ondervinding, vs. 21-26.*

†. *Het éene lid is nuttig voor het andere, vs. 21-25.*

††. *Het éene lid deelt in de smert en het vermaek van het andere, vs. 26.*

14. Want ooek het lichaem niet en is één lidt, al is eenig lid van het menschelyk lichaem nog zo voortreffelyk, in zijn zoort; het maekt evenwel het gehele lichaem niet uit, maer slechts een gedeelte daer van: want vele en onderscheidene [*leden*] te zamen maken het lichaem uit. Even zo is het ook gelegen, met het geestelyk lichaem van CHRISTUS; al heeft een Christen nog zulke voortreffelyke gaven ontvangen, hy is maer een afzonderlyk lid der Gemeente, en verplicht; om zijne voortreffelyke gaven, tot het algemene nut van de gansche maetschappy der Christenen aen te leggen.

15. Indien de voet seyde, Dewijle ick de hant niet en ben, so en ben ick van het lichaem niet, hoe ongerijmd zou het wezen? Is dan die voet daerom, dat zy de hand niet is, geen lid van het lichaem?

16. Ende indien de oore seyde, Dewijle ick de ooge niet en ben, so en ben ick van het lichaem niet, hoe ongerijmd zou het wezen? Isse daerom niet een lid van het lichaem, Gods wijsheid is, in de schikking van het menschelyk lichaem, allerblijkbaerst.

17. Ware het geheele lichaem de ooge, waer [*soude*] het gehoor [*zijn*]? Ware het geheele [*lichaem*] gehoor, waer [*soude*] de reuck [*zijn*]?

18. Maer nu heeft Godt de leden, welke tot onderscheidene gebruiken dienen moeten, gesett, een yege-

gelick van deselve in dat gedeelte van het lichaem, gelijck hy gewilt en best geördeelt heeft.

19. Warense alle [*maer*] één lidt, waer [*soude*] het lichaem, het welk, uit onderscheidene leden, moet zamengesteld zijn, toch blijven?

20. Maer nu zijnder wel vele leden in getal, en in onderscheidene zoorten, doch alle te zamen maken zy [*maer*] één lichaem uit.

21. Ende alle de leden van het menschelyk lichaem zijn ook elkanderen dienstbaer: want de ooge en kan niet seggen tot de hant, Ick en hebbe u niet van noode, of zou het voor eenen mensch genoeg zijn, dat hy eenvouwig zien konde, zonder handen te hebben, om te werken, en zelvs, wanneer het noodig is, om het gezicht te beschermen? of wederom kan het hooft tot de voeten, niet zeggen, Ick en hebbe u niet van noode, hoe zou het dan, van de eene plaets, naer de andere, bewogen worden?

22. Ja veel eer, de leden die [*ons*] duncken de swackste en tederste des lichaems te zijn, gelijk de ingewanden, die zijn noodigh, en zelvs noodzakelyker dan de hand of de voet, om dat de mensch, zonder dezelve, niet zou kunnen leven.

23. Ende die ons duncken de minst eerlicke of verachtelykste [*leden*] des lichaems te zijn, denselven doen wy overvloediger eere aen: ende onse oncierlicke [*leden*] hebben overvloediger verciering, de onëerbaerste leden plegen meest opgecierd te worden.

24. Doch onse cierlicke leden, gelijk het aangezicht, en hebben 't niet van noode, dat zy meer zouden opgecierd worden: maer Godt heeft het lichaem [*alsoo*] t'saemengevoegt, en deszelvs onderscheidene deelen in diervoegen verëenigt, dat zy alle nuttig zijn voor elkanderen, en een zeer schoon geheel uitmaken; gevende overvloediger eere aen 't gene [*deselve*] gebreck heeft, of gevende de meeste eer aen dezulke leden, welke wy het meest nodig hebben.

25. Op dat geen tweedracht of wanörde in het lichaem en zy, zo dat het één lid het ander zou hinderlyk

wezen, maer op dat alle de leden voor malkanderen gelijcke ſorge ſouden dragen, elk op zijne wijs, en volgens het gebruik, waer toe elk geſchikt is, ter bevordering van den welſtand des gehelen lichaems.

26. Ende het zy dat één lidt ſmerten of ongemak lijdt, ſo lijden alle de leden meer of min mede, dragende ook hun deel in de ſmert of het ongemak, 't zy dat één lidt verheerlijckt wort, door opciering, of door, tot gewichtige dienſten, gebruikt te worden, ſo verblijden haer, als het ware, alle de leden mede, delende in dezelvde eer.

2. Het gene nu, in het menſchelyk lichaem, plaets heeft, wordt op de Gemeente van CHRISTUS *overgebracht, vs.* 27-30.

—. *Dit geestelyk lichaem heeft ook vele leden, vs.* 27.

——. *Elk lid heeft zijne onderſcheidene werkzaemheid, ten nutte van het geheel, vs.* 28-30.

27. (*h*) Ende het is, met de Gemeente van CHRISTUS, even eens gelegen, als met het menſchelyk lichaem: want gylieden zijt al te zamen het geestelyk lichaem Chriſti, ende leden van het zelve, elk voor uw deel, in 't byſonder.

28. Ende gelijk de onderſcheidene leden van het menſchelyk lichaem, tot verſchillende dienſten, geſchikt zijn, zo heeft ook elk der Christenen eene onderſcheidene gave, en eenen verſchillenden ſtand bekomen, om, in zijnen kring, tot het algemene welzijn der gehele Gemeente, mede te werken: want Godt heeft 'er ſommige in de gemeynte geſtelt, (*i*) ten eerſten Apoſtelen, die onmiddelyk van CHRISTUS zelven geroepen zijn, om de eerſte grondleggers van zijn Koningrijk te wezen, vervolgens (*k*) ten tweeden Propheten, om, tot ſtichting van anderen te ſpreken, en zelvs toekomende dingen te voorzeggen, ten derden Leeraers, die geroepen zijn, om het Euangelie, in bepaelde Ge-

(*h*) Rom. 12: 5. (*i*) Eph. 4: 11. (*k*) Eph. 2: 20.

Gemeenten te prediken, daer na zijn nog anderen, met krachten en de gave van wonderen, verwaerdigd, daer na zijn anderen nog met de gaven der gesontmaking begivtigd, om kranken te genezen, wijders zijn 'er nog anderen aengesteld, tot behulpsels, om den Leeraren, in het bezorgen der armen en anderszins, de behulpzame hand te bieden; vervolgens zijn 'er zommigen aengesteld, tot regeeringen, om het bestuur te hebben over de lievdemaeltijden, en andere zaken, welke tot de goede orde, in uwe Godsdienstige vergaderingen, behoren, en eindelyk hebben nog anderen de gaeve van menigerley talen ontvangen.

29. Elk moet derhalven, in zijnen kring, naer de maete en de zoort der gaven, welken hy ontvangen heeft, aen het algemene nut der Gemeente dienstbaer zijn. Niemand moet zich zelven verheffen, over de uitnemenheid zijner gaven; ook moet niemand, die minder bedeeld is, eenen anderen benijden. Zijnse alle Apostelen? of zouden zy alle Apostelen kunnen zijn? Dit is even zo onmogelyk, als dat het gehele menschelyk lichaem de ooge zoude wezen, vergel. vs. 17. Zijnse alle Propheten? Zijnse alle Leeraers? Zijnse alle krachten? Zou de maetschappy der Christenen bestaen, en zy aen elkander dienstbaer kunnen zijn, wanneer zy alle Propheten, wanneer zy alle Leeraers, wanneer zy alle, met de gave van wonderen, verwaerdigd waren?

30. Hebbense alle gaven der gesontmakingen? Sprekense alle met [*menigerley*] talen? Zijnse alle uytleggers? van vreemde talen? waerlyk dan zou 'er geen orde, geen verband, geen zamenvoeging zijn, in het geestelyk lichaem van CHRISTUS.

b. De Apostel besluit dit stuk, met eene opwekking dat elk daer naer staen moest, om, op de beste wijs, aen het nut der Gemeente, meest dienstbaer te wezen, vs. 31.

31. Doch of *daerom* yvert nae de beste gaven. Elk van u verlangt, naer de gave der vreemde talen; die dezelve bezitten, verheffen 'er zich op, en die dezelve niet bezitten, benijden anderen. Deze handelwijs is even zo onbeta-

melyk als nadelig. Elk ſta liever, door ernſtige gebeden, naer die gaven, waer door hy het meeste nut, aen de Gemeente, kan toebrengen. Ende ick wijſe u daertoe eenen wegh, die nogh uytnemender en zekerer is, namelyk dat gy de een den anderen, in de lievde, zoekt voorby te ſtreven; dit is de beste weg, om het algemene nut der Gemeente te bevorderen.

HET XIII. KAPITTEL.

C. De Apostel prijst de lievde aen, als het beste middel, om andere buitengewone gaven, ten meeſte nutte der Gemeente, wel aen te leggen, Kap. XIII.

a. Eerst bewijst hy, dat de lievde alle gaven en voorrechten, met welken de eerſte Christenen verwaerdigd werden, onvergelykelyk overtreffe, vs. 1-12.

a. Hy ſtelt de voortreffelykheid der lievde voor, vs. 1-3.

a. Boven de uitnemendſte gaven, vs. 1, 2.

b. Boven de moeilykſte plichten van den Godsdienst, vs. 3.

b. Hy betoogt de voortreffelykheid der lievde, vs. 4-12.

a. Uit hare bekoorlyke eigenſchappen en voordelige uitwerkſelen, vs. 4-7, zo dat hy

1. Eerst deze beminnelyke eigenſchappen der lievde, in een kort begrip, opgeve, vs. 4. en

2. Daer na in ettelyke byzonderheden nader uitbreide, vs. 5-7.

1. AL waer 't dat ick de talen der menſchen ende der Engelen ſprake, zo dat ik de bekwaemheid hadde, om alle de verſchillende talen, welken, onder alle volken van den wijden aerdbodem, in gebruik zijn, in den juisten tongval te kunnen ſpreken, en zelvs het vermogen bezat, om de onderlinge verkering der Engelen te verſtaen, en met hen te ſpreken, op die wijs, als zy elkanderen, hunne gedachten mededelen, ende, met dat alles, de

de liefde niet en hadde, zijnde eene oprechte gezindheid, en onvermoeide poging, om het welzijn van mijne medemenschen, op alle mogelyke wijze, te bevorderen, so ware ick een klinckende metael, of luydende schelle geworden. Het woord *metael* zegt eigenlyk *koper*. Nu werdt te Corinthus het beste koper gevonden, het welk niet alleen ongemeen zuiver van klank was, maer ook zeer hoog gewaerdeerd werdt. Het gene derhalven, in onze tael, *een klinkend metael* heet, is een trompet, een keteltrom, of eenig ander werktuig van koper, waer mede een zwaer en helder geluid gemaekt werdt. — Een *luidende schel*, of, gelijk 'er eigenlyk staet *cymbael*, is een speeltuig, het welk een helder geluid veröorzaekt. — De Apostel wil gevolgelyk dit zeggen: „ wanneer God my de „ buitengewone gave verleende, om alle onderscheidene „ talen te spreken, welken, onder de verschillende volken „ van den aerdbodem, in gebruik zijn, ja zelvs om, door „ een gemeenzaem gesprek, met de Engelen te verkeren, „ en ik had gene lievde tot mijnen naesten, of gene de min„ ste zucht, tot het heil van mijne medemenschen, dan „ zou ik gelijk zijn aen eenen koperen trompet, of eenig „ ander schelluidend speeltuig; ik zou mijne gedachten „ wel, aen anderen, mededelen, maer ik zou 'er voor „ my zelven even zo weinig nut van hebben, als een „ trompet, of eenig ander speeltuig, voordeel kan trekken „ van het geluid, het welk zy voortbrengen; mijn hart „ zou, onder dit alles, koud en ongevoelig blijven."

De Apostel beschaemt eigenäertig dezulken, onder de Corinthische Christenen, die zich, op de gave der talen, beroemden, en ondertusschen van de lievde geheel ontbloot waren.

2. (*a*) Ende al waer 't dat ick de [*gave der*] prophetie hadde, ende wiste alle de verborgenheden ende alle de wetenschap: ende al waer 't dat ick alle het geloove hadde, so dat ick (*b*) bergen

(*a*) Matth. 7: 22. Rom. 12: 7. (*b*) Matth. 7: 20. ende 21: 21. Marc. 11: 23. Luc. 17: 6.

verſettede, ende de liefde niet en hadde, ſo en waer ick niets.

De Apostel noemt hier drie buitengewone gaven op, de *Prophetie*, het *weten van alle verborgenheden en wetenſchap*, en het *geloov* der wonderen.

α. Het woord *prophetie* werdt, in het algemeen, genomen, voor de bekwaemheid, om de Godſpraken der oude Propheten uit te leggen en tot ſtichting der Gemeente te ſpreken Kap. XIV: 5; dan, terwijl PAULUS hier handelt, van buitengewone voorrechten, en al hoger en hoger opklimt, om de waerdigheid der lievde des te duidelyker aen te tonen, moeten wy hier de *prophetie*, onzes erächtens, in den bepaelden nadruk van het woord opvatten, voor het vermogen, om toekomende zaken te voorſpellen. Deze buitengewone gave werdt aen de Apostelen, en zommigen, onder de eerſte Christenen, geſchonken, om Joden en Heidenen, door de uitkomst hunner voorzeggingen, des te krachtiger te overtuigen, van de waerheid des Christentendoms, vergel. Hand. X: 27. XXI: 10, 11. — De Kerkvaders der eerſte Eeuwe, byzonder JUSTYN *de Martelaer*, in zijne zamenſpraek, met dèn Jood TRYPHON en ORIGINES, in zijne wederlegging van CELSUS, verhalen uitdrukkelyk, dat de gave der prophetie, in hunnen tijd, nog plaets hadde, en maken gene zwarigheid om dit te beweren, wanneer zy twisten, met de vyanden van het Christendom.

β. *Het weten der verborgenheden en alle wetenſchap.* — Het woord *verborgenheid* wordt wel eens genomen, voor Gods verborgenen wil, voor eene toekomende gebeurtenis, welke, in Gods raedsbeſluit, vastgeſteld, maer voor ons, tot dat zy geöpenbaerd wordt, verborgen en onbekend is, vergel. Eph. I: 9; dan, daer het weten van deze verborgenheid, reeds onder het woord *prophetie* begrepen is, hebben wy hier de verborgenheid, in den meest gewonen zin, op te vatten, voor zulk eene waerheid, welke wy, door onze verſtandige vermogens nimmer zouden ontdekt hebben, en, na dat zy geöpenbaerd is, ten aenzien van

het *hoe*, nog niet volkomen begrijpen kunnen, vergel. Kap. II: 7. Men zou derhalven *alle de de verborgenheden weten*, wanneer men alle de diepten der onëindige Godheid, met alle de waerheden, welke ons verstand te boven gaen, zo volkomen begreep, als het, voor het allerdoordringendste der geschapene verstanden, mogelyk is. — Het *weten van alle de wetenschap*, bestaet, in eene klare en evenredige kennis van alle Goddelyke en menschelyke wetenschappen; van alles, wat ons, in het Woord van God, geleerd wordt; van alles, wat zich, in het rijk der natuur, ter naersporing van verstandige wezens, opdoet, van de onäfmeetbare hemelbollen, tot aen het stof, van den mensch, tot aen de mier, van den ceder op den Libanon, tot het mosch, het welk aen den wand groeit; van alle Gods verbazende werken en wegen, in het onderhouden en bestuuren van het gansch Geheeläl, waer van wy nu maer uiterste einden weten, en een klein stuksken der zake begrijpen.

γ. Eindelyk spreekt de Apostel, van het geloov der wonderen, *al ware het, dat ik al het geloov hadde, zo dat ik bergen verzette.* — In de eerste dagen van het Euangelie, bestondt het geloov der wonderen, in een vast vertrouwen, door eene byzondere werking van den Heiligen Geest, in iemand verwekt, dat God door hem een verbazend wonderwerk verrichten zoude. — De *bergen te verzetten*, was, ter dezer tijd, een gewoon spreekwoord onder de Joden, het welk zo veel te kennen gav, als verbazende dingen te verrichten, welken de krachten van eindige wezens blykbaer te boven gaen, vergel. Matth. XVII: 20. Bergen te verzetten, zou de gansche natuur der zaken veränderen, en is alleen het werk van den Almachtigen, vergel. Job IX: 5, 6. Voorts verdient het nog onze opmerking, dat PAULUS spreke, van *al het geloov*, dat is, het geloov der wonderen, in den hoogstmogelyken trap: want het was, in den éénen, sterker, dan in den anderen. — *Al het geloov te hebben, zo dat men bergen verzette*, is gevolgelyk, het geloov der wonderen te bezitten, in den allerverhevensten trap, in welken het,

aen eenig mensch, zou kunnen gegeven worden, zo damen allerlei zoort van verbazende dingen verrichten konde, en zelvs de bergen, zo het noodig was, met een enkel woord sprekens, verzetten, in het hart der zee.

Dan, zonder de lievde, zouden alle deze gaven en voorrechten, hoe uitnemende zy ook wezen mogten, niets kunnen baten: *al ware het ook*, zegt de Apostel, *dat ik de gave der prophetie hadde, en wiste alle de verborgenheden en alle wetenschap: en al waer 't dat ik alle het gelove hadde, zo dat ik bergen verzette, en de lievde niet hadde, zo was ik niets.* — *Niets te zijn*, zegt zo veel, als van gene de minste nuttigheid te wezen, vergel. Gal. VI: 3. Het is dan, als of PAULUS zeide: „ De uitnemendste buitengewo„ ne gaven, zo groot en voortreffelyk, als men zich dezel„ ve verbeelden kan, zouden, zonder de lievde, van gene „ waerdy zijn; verbeeldt u eens, dat God my het vermogen „ gav, om alle toekomstige zaken te voorweten, en alles „ naeuwkeurig te bepalen, wat 'er, in den afloop der vol„ gende Eeuwen, gebeuren zal; dat ik alle de diepten der „ oneindige Godheid, volkomen begrijpen konde; dat ik „ uitgeleerd was, in Goddelyke en menschelyke wetenschap„ pen; dat 'er niets was, in het gansche Geheelal, het welk „ mijn scherp geslepen vernuft ontsnapte, zo dat ik alle „ vragen wist te beäntwoorden, alle verschijnzelen te ver„ klaren, alle zwarigheden op te losschen, en alleen meer „ wist, dan alle geschapene verstanden te zamen; verbeeldt „ u nog, daerënboven, dat ik ook het geloov der wonderen „ bezat, in den hoogstmogelyken trap, zo dat ik verbazen„ de dingen verrichten konde, welke anders alle geschapene „ krachten te boven gaen; wanneer my dan, met alle die „ uitmuntende gaven, de lievde tot mijnen evenmensch ont„ brak, zo zouden ze my, noch in dit, noch in het vol„ gend leven, eenig wezenlyk nut kunnen aenbrengen."

3. Ende al waer 't dat ick alle mijne goederen tot onderhoudt [*der armen*], met een wijs overleg, uytdeelde, naer gelang van elks byzonderen nood, ende al waer 't dat ick, voor de zaek van CHRISTUS, den wreedsten mar-

marteldood onderging, zelvs, zo het noodig was, mijn lichaem overgave op dat ick verbrandt soude worden, ende en hadde de liefde niet, so en soude 't my geen nuttigheyt geven, ik zou 'er, noch in den tijd, noch in de eeuwigheid, eenig wezenlyk voordeel van hebben. Wanneer ik van de lievde ontbloot was, zou mijne milddadigheid, uit gansch verkeerde beginselen, voortkomen, uit eerzucht, om my eenen naem te maken, vergel. Matth. VI: 1, 2, en het ondergaen van den marteldood, wanneer ik de lievde niet had, de eer van God, de stichting van mijnen naesten, en de zegeprael der waerheid, niet bedoelende, zoude, uit onbedachtzaemheid, ongevoeligheid, eerzucht, of andere verkeerde beginselen, voortkomen.

4. (*c*) De liefde is lanckmoedigh, sy is goedertieren: de liefde en is niet afgunstigh: de liefde en handelt niet lichtveerdelick, sy en is niet opgeblasen,

De *lievde* komt hier in, by persoonsverbeelding, volgens eene bekende en eigenäertige manier van spreken, en beteekent hier een lievderijk mensch. Om de eigenschappen en uitwerkselen der lievde voor te dragen, zo als zy zich, in verschillende omstandigheden, openbaer maekt, schildert de Apostel eenen Christen, wiens hart, in de gehoorzaemheid der waerheid, door den Geest, gereinigd is, tot ongeveinsde broederlievde, zo als hy zich, in verschillende gevallen, omtrent zijne medemenschen, gedraegt.

De lievde is *langmoedig*. — De langmoedigheid bestaet, in het bedwingen der gramschap, in het verdragen der zwakheden van andere menschen, en in het dulden van beledigingen, zonder dat men aenstonds in toorn opstuive, of kwaed, met kwaed, vergelde. Van deze deugd heeft de Verlosser een schitterend voorbeeld gegeven, vergel. 1 Petr. I: 23.

Zy is *goedertieren*. — Zommigen vertalen het, door *vriendelyk*, anderen door *goedertieren*. Wy zouden lievst het een en ander zamenvoegen, en denken, aen eene vriendelyk-

(*c*) Spr. 10: 12. 1 Petr. 4: 8.

heid, welke niet flechts, in woorden en uiterlyke vertoningen, beftaet; maer, uit een goedäertig en welmenend hart, voortkomt. — Indedaed, deze beminnelyke hoedanigheid is altoos, en in alle gevallen, aen eenen waren Christen eigen, hy maekt zijne befcheidenheid aen alle menfchen openbaer, vergel. Phil. IV: 5.

De lievde is niet afgunstig. — Het oorfprongelyk woord zegt eigenlyk, met yver en jaloersheid, bezield te zijn. Het wijst zich van zelvs, dat het hier, in eenen kwaden zin, genomen worde; het werd elders gebruikt, van den nijd, welken JACOBS zonen, tegen hunnen broeder JOSEPH, hadden opgevat, Hand. VII: 9. De Onzen hebben het eigenäertig, door *afgunstig*, vertaeld. — Een afgunstig mensch is nijdig, over de gaven en voorrechten, welken de Voorzienigheid aen eenen anderen gefchonken heeft; het kwelt en fmert hem gevoelig, dat iemand zijner medemenfchen wijzer, gelukkiger, en meer geëerd is, dan hy. Maer geheel anders denkt en handelt een lievderijk Christen, hy is niet afgunstig, maar met zijn deel vergenoegd, verheugt hy zich, over den voorfpoed van zijnen broeder, en hy aenbidt de altoos wijze fchikkingen der Voorzienigheid, in de verfchillende bedeeling zijner zegeningen.

De lievde handelt niet ligtvaerdiglyk. — Het oorfprongelyk woord is ongewoon, en daer door is de eigenlyke beteekenis vry duister. Zy fchijnen ons des Apostels mening best getroffen te hebben, die het vertalen door *pogchen* en *pronken*, eene winderige vertoning te maken van zijne gaven en voorrechten, met verächting van anderen, die minder bedeeld zijn. — Trouwens het is, eenen lievdelofen mensch, eigen, dat hy, met zich zelven, en het zijne, ongemeen zy ingenomen, en, met verächting op anderen nederzie; alles, wat hy doet, is ongemeen wel gedaen, en op alles, wat, door eenen anderen, verricht wordt; heeft hy altoos dit of dat aen te merken. — Maer geheel anders handelt een lievderijk mensch. *De lievde pocht niet.* Een lievderijk Christen fpreekt nooit, met verheffing, van zijne eigene gaven en voorrechten; hy befchouwt dezelve, met dankzegging,

als

als onverdiende geschenken van den Vader der lichten, welken hy geheel onwaerdig is; nimmer veracht hy de bekwaemheden en verrichtingen van anderen.

Zy is niet opgeblasen. — Het oorspronkelyk woord is, in deszelvs eigenlyke beteekenis, zeer nadrukkelyk vertaeld. — *Opgeblasen te zijn* doet ons denken, aen eenen ondraeglyken hoogmoed; die iemand, door den waen van zijne uitnemenheid boven anderen, doet opzwellen. De lievde nu is niet opgeblasen; een lievderijk Christen herinnert zich altoos, dat hy zijne gaven en voorrechten, van den Vader der lichten, onverdiend ontvangen hebbe, en dat hy dezelve, ten nutte van zijnen evenmensch, besteden moet; hoe zou hy dan opgeblasen kunnen wezen, en zijn hart doen zwellen, in eenen bespottelyken hoogmoed?

Maer, zou men kunnen denken, ligt dit niet reeds, in de onmiddelyk voorgaende uitdrukking? Dan 'er is dit onderscheid tusschen beide, dat het woord *opgeblasen te zijn* eene hoogmoedige inbeelding des harten, en de vorige uitdrukking eene winderige vertoning van deze trotsche inbeelding te kennen geve. — De Apostel wil, door deze beide uitspraken, zeggen, dat een lievderijk Christen genen hoogmoed vertone naer buiten, noch ook koestere in zijn hart.

5. Sy en handelt niet ongeschicktelick, (*d*) sy en soeckt haerselven niet, sy en wort niet verbittert, sy en denckt geen quaet,

De lievde *handelt niet ongeschiktelyk.* — Het grondwoord zegt eigenlyk iets te doen, het welk onbetamelyk en schandelyk is, en waer over zich een deugdzaem mensch schamen zoude. De LXX gebruiken het, van eene vrouw, welke zich, op eene schaemtelose wijs, ontbloot, Ezech. XVI: 7, XXIII: 29. Men denke derhalven aen alles, wat met de eerbaerheid, strijdig is, ontuchtige gebaerden, wulpsche dubbelzinnigheden, dartele verrichtingen enz. — Nu *handelt de lievde niet ongeschiktelyk.* Een lievderijk Christen wacht zich, in zijne kleding, houding, gebaerden, en verrichtingen, van alles, wat eenigszins strijdig is, met de eerbaer-

(*d*) 1 Cor. 10: 24. Philipp. 2: 4.

heid, om dat hy weet, dat deugdzamen daer door geërgerd, en dat 'er, langs dezen weg, onreine drivten, in dartele gemoederen, verwekt worden; de woorden, gebaerden, en daden, zelvs de kleding en de houding, van eenen lievderijken Christen zijn altoos, overäl, en in alle gevallen, eerbaer, deftig, en ftichtelyk.

Zy zoekt zich zelve niet. Eigenlyk ftaet 'er, in het oorfprongelyke, *zy zoekt het hare niet.* — Maer elk is zich zelven de naeste; de wet der natuur verplicht ons, om, voor ons en het onze, te zorgen; zou dan het Euangelie deze ftem der natuur verdoven? Dan het woordeken *niet* beteekent hier, gelijk zeer gemeenzaem *niet alleen*, vergel. Joh. V: 27. Phil. II: 4. De Apostel veröordeelt derhalven het vuige eigenbelang, de bittere bron van zo vele ondeugden, welke allerfchadelykst zijn, voor de maetfchappy der menfchen, en zo veel goeds bederven, in ontelbare omftandigheden. — Een lievdeloos mensch zoekt alleen zich zelven, hy bedenkt en bedoelt niets anders, dan zijn eigen geluk te bevorderen; met anderen bemoeit hy zich niet; het raekt hem niet, of een ander ellendig zy, wene, en kerme; hy doet niets, wanneer hy 'er, voor zich zelven, geen voordeel van hebben kan. Maer geheel anders handelt een Christen, die de Euangelifche lievde, in zijnen boezem, aankweekt; hy zoekt niet alleen zijn eigen belang, maer hy verblijd zich, zo menigmalen hy gelegenheid heeft, om goed te doen, en beyvert zich onvermoeid, om ook het heil van andere menfchen, op alle mogelyke wijzen, te bevorderen.

De lievde *wordt niet verbitterd.* — Het oorfprongelyk woord wordt bepaeldelyk gebruikt, van die verbittering, welke veeläl ontftaet, in de gemoederen der menfchen, wanneer zy met elkanderen twisten, vergel. Hand. XV: 39. Er waren, onder de Corinthifche Christenen, veelerlei twisten en verdeeldheden, vergel. Kap. I. Hier uit kwam grote verbittering voort, zo dat de één afkeerig ware, van den anderen. — *Nu wordt de lievde niet verbitterd.* Zy matigt de natuurlyke oplopenheid van iemand, die ligtelyk geraekt is; zy vermurwt den geest; zo dat het vuur van gramfchap niet ligtelyk ontfteke, of immers niet lang blijve branden.

Maer,

Maer, zou men kunnen denken, is deze uitspraek niet eene enkele herhaling van de vorige; *de lievde is langmoedig*, vs. 4? Er is dit onderscheid tusschen beide, dat de langmoedigheid zie, op het verdragen van ongelyk en beledigingen, maer hier heeft de Apostel meer byzonder het oog, op verbittering en gramschap, welke, in de gemoederen der menschen, pleeg ontstoken te worden; wanneer zy met elkanderen twisten. — Een lievderijk Christen blijvt een mensch; hy wordt wel eens toornig, maer het is van korten duur; hy heeft heerschappy over zijnen geest, en zijn ongenoegen slaet nimmer over, tot verbittering en wraekzucht.

Zy denkt geen kwaed. — Volgens onze vertaling, is de mening deze: dat een lievderijk Christen geen argwaen hebbe, tegen zijnen naesten. Dit geschied, wanneer men de gezegden van eenen anderen, in den nadeeligsten zin, opvat; en ongunstig denkt, over zijne beginselen en bedoelingen. Maer geheel anders is het gelegen, met de lievde. Een lievderijk Christen *denkt geen kwaed*; hy verklaert de woorden en daden van zijnen broeder altoos, in den besten zin, en hy moet 'er eerst overtuigende redenen voor hebben, voor dat hy de beginselen en bedoelingen van zijne medemenschen verdenken zal. — Dan, vermits 'er, van deze eigenschap der lievde vs. 7, nader gesproken wordt, zouden wy het oorspronkelyk woord liever opvatten, in den zin van kwade voornemens tegen iemand, en tot zijn nadeel, te smeden. In deze beteekenis wordt het, door de LXX, dikwerv genomen, Nah. I: 11. Ps. XLI: 8. Neh. V: 12. De lievde dan *smeed gene kwade voornemens*, nimmer denkt een Christen, aen middelen, om zijnen evenmensch nadeel toe te brengen.

6. Sy en verblijdt haer niet in de ongerechtigheyt, in onbillyke handelingen, waer door anderen, het zy in hunne personen, het zy in hunne eer, het zy in hunne goederen, op eene onheusche wijs benadeeld werden; een lievderijk Christen heeft in tegendeel een hartelyk medelyden, met elk, welken eenig ongelyk wordt aengedaen, hy gevoelt het leed van anderen, als of het hem zel,

ven was aengedaen; (*e*) maer ſy verblijdt haer in de waerheyt en de billykheid.

Door de *waerheid*, welke hier tegen de ongerechtigheid is overgeſteld, hebben wy te denken, aen alle zulke handelingen, welken, met de regelen van recht en billykheid, volkomen overëenſtemmen. In dezen zin wordt het Griekſche woord, door de LXX, meermalen genomen, vergel. Jeſ. XXVI: 10. Gelijk een lievderijk Christen zelvs, in alle gevallen, de billykheid in acht neemt, zo verheugt hy zich ook, wanneer hy ziet, dat anderen, met hunnen naesten, handelen, overëenkomſtig de regelen van recht en billykheid.

7. Sy bedeckt alle dingen, ſy gelooft alle dingen, ſy hoopt alle dingen, ſy verdraegt alle dingen.

Hier ſtelt de Apostel nog vier hoedanigheden der lievde voor, welke, volgens de regelen der Christelyke zedekunde, nader moeten bepaeld worden, op dat niemand dezelve, in alle de uitgeſtrektheid, opvatte; kwalyk verſtae, en misbruike.

De lievde *bedekt alle dingen*, dat is: „ een lievderijk „ Christen openbaert de ſchande en misſlagen van zijnen „ naesten niet; hy bazuint dezelve niet uit door de waereld, „ om hem gehaet en veracht te maken, maer hy bedekt en „ verbergt dat alles, met den mantel der lievde." — Voorts wijst het zich zelvs, dat de Apostel alleenlyk zulk een kwaed bedoele, het welk men, zonder de gerechtigheid, en andere Christelyke of burgerlyke plichten, te benadeelen, kan en mag bedekken.

Zy geloovt alle dingen, welke namelyk, ten goede van onzen naesten, verhaeld worden. — Men kan wel, op alle getuigenisſen, genen ſtaet maken; dit moet ons daerom wel omzichtig, maer niet achterdochtig maken, zonder grond; PAULUS wil alleenlyk dit zeggen, dat een lievderijk Christen altoos genegen zy, om het goede van zijnen evenmensch, en de voordeelige getuigenisſen, welken van hem gegeven worden, te geloven, zo lang hy gene duchtige redenen heeft, welken hem, van het tegendeel, overtuigen. Zy

(*e*) 2 Joh. vs. 4.

Zy hoopt alle dingen, wederom met betrekking tot onzen naesten, zo veel het namelyk, behoudens de behoorlyke regelen van omzichtigheid, geschieden kan. Een lievdérijk Christen hoopt en vertrouwt; dat een ander zijn woord zal houden, zijne belovten gestand doen, of zich, in eenen aenbetrouwden post; behoorlyk gedragen, wanneer hy gene redenen gegeven heeft, om hem te wantrouwen of te verdenken.

Zy verdraegt alle dingen, alle mishandelingen, welken ons, van anderen, worden aengedaen. — Dan de uitdrukking *alle dingen* moet wederom, met de nodige bepaling, worden opgevat. Er zijn mishandelingen, welken een Christen, behoudens de natuurlyke lievde tot zich zelven, niet kan en mag verdragen. Des Apostels mening is daerom eenvouwig deze; dat een Christen alle veröngelykingen lijdzaem verdragen zal, zonder eenige wraekgierigheid, zo lang het, met Gods eer, en de betamelyke lievde tot zich zelven, bestaenbaer is.

II. *Het tweede bewijs, waer mede de Apostel de voortreffelykheid der lievde betoogt; is ontleend, uit hare bestendige geduurzaemheid*, vs. 8-12.

1. *Eerst vertoont hy de bestendige geduurzaemheid der lievde*, vs. 8ª.

2. *Daer na leert hy, dat alle gaven en bekwaemheden, met dit leven, een einde nemen*, vs. 8ᵇ-12.

—. *De zaek zelve wordt voorgesteld*, vs. 8ᵇ. *en*

— —. *Bewezen om dat alle andere gaven en bekwaemheden, in de huishouding der eeuwigheid niet te passe komen*, vs. 9-12.

/. *Dit bewijs werd opgegeven*, vs. 9, 10. *en*

//. *Met twee eigenaertige gelykenissen nader aengedrongen*, vs. 11, 12.

†. *De eerste is genomen, van de dank- en handelwijs der kinderen*, vs. 11.

††. *De andere van iemand; die, door een duister glas, henen ziet*, vs. 12.

8. De liefde en vergaet nimmermeer; zy is van

eene bestendige geduurzaemheid, niet alleen in dit, maer ook in het volgend leven; maer geheel anders is het gelegen, met de geestelyke gaven; deze komen, in het volgend leven, niet te pas. Alle gaven en voorrechten, hoe uitnemend zy ook wezen mogen, zijn alleen geschikt, voor de huishouding van dit leven, 't zy prophetien, de bekwaemheid, om de Godspraken der oude Propheten uit te leggen, tot stichting te spreken, en toekomstige dingen te voorspellen, sy sullen te niete gedaen worden en ophouden. Trouwens in het volgend leven, zullen alle Godspraken der Propheten, in alle de byzonderheden, volkomen vervuld zijn, zo dat zy niet behoeven verklaerd te worden; ook zal het spreken, tot stichting van anderen, niet meer te pas komen, om dat de gezaligden niet meer nodig hebben, om, door onderwijs, in het geloov gesterkt, of, door vermaningen in Godsvrucht te worden aengewakkerd; en vermits 'er gene wisselvalligheden zullen plaets hebben, moeten ook de voorzeggingen een einde nemen; 't zy talen, sy sullen ophouden; verscheidenheid van talen zal, in den hemel, gene plaets hebben, noch te pas komen. De menschen zijn, hier op aerde, in verschillende volken verdeeld; deze onderscheidene volken hebben verschillende zeden, gewoonten en talen; maer in den hemel, zullen alle scheuringen en verdeeldheden geheel onbekend wezen, alle bewoners van die zalige gewesten zullen één lichaem, ééne onverdeelde maetschappy, uitmaken, en derhalven zal 'er ook ééne algemene tael gesproken worden. Even zo is het ook gelegen, met de wetenschap van Goddelyke en menschelyke zaken, 't zy kennisse, sy sal te niete gedaen worden; te weten onze kennis, zo als zy hier op aerde gesteld is, onze onvolmaekte kennis zal te niet gedaen worden; niet om tot eene volslagene onkunde, weder te keren, maer om eene volmaekte kennis te bezitten, zo dat onze tegenwoordige wetenschap, hoe uitgebreid ook, een niets zal zijn, in vergelyking van onze toekomende kundigheid; onze onvolmaekte kennis zal, met eene volmaekte wetenschap, verwisseld worden, vergel. vs. 9, 10.

De Apostel spreekt hier alleen van de *prophetie*, de *talen* en de *kennis*, maer hy maekt gene melding van het geloov

der wonderen, de mededeelzaemheid aen de armen, en het ondergaen van eenen wreden marteldood, boven welke hy de lievde mede verhefte, vs. 2, 3. Trouwens, het wees zich van zelvs, en had gene herïnnering nodig, dat deze drie byzonderheden, in de eeuwigheid gene plaets hebben zullen. — De gave der wonderen werdt, aen de Apostelen en de eerste Christenen, geschonken, om de waerheid van het Euangelie te staven, ter overtuiging van ongelovige Joden en Heidenen; maer, in den hemel, kan geen ongeloov plaets hebben. Onder de gezaligden, zullen gene armen zijn, en gevolgelyk zal 'er gene mededeelzaemheid kunnen uitgeöeffend worden. Ook kan het ondergaen van eenen marteldood, niet anders, dan in dit leven, plaets hebben.

9. Want wy kennen slechts ten deele, en als *stuksgewijze*; wy weten maer eenige dingen van het gene 'er te weten is; wy kennen sommige dingen, maer het meeste kennen wy niet, en God heeft ons niet meer geöpenbaert, dan wy, naer onze bekrompene bevattingen, in onzen tegenwoordigen toestand, nodig hebben te weten; ende, het gene een noodzakelyk gevolg van onze onvolmaekte kennis is, wy propheteren ten deele; de wetenschap van den voortreffelykften Leeraer is onvolkomen, en derhalven kan ook zijn onderwijs niet anders dan gebrekkig wezen; eene Voorzegging, zo lang zy niet vervuld is, moet, uit haren eigenen aert, duister wezen; en de eigenlyk gezegde Propheten kunnen, omtrent de toekomende zaken, niet meer bepalen, dan die byzonderheden, welken God hun, door zijnen Geest, geöpenbaerd heeft.

10. Doch, in het volgend leven, zal alles volmaekt zijn, en daerom zal onze gebrekkige kennis te niet gedaen worden; wanneer dan het volmaeckte zal gekomen, en wy, in den staet der heerlykheid, daer alles volmaekt is, zullen overgebracht zijn, dan sal het gene dat ten deele is, te niete gedaen worden; dan zal onze gebrekkige kennis, welke hier op aerde ten deele is en altoos blijven zal, een einde nemen; alle die trage en afmattende wijzen, door welken wy, hier op aerde, in kennis toenemen, zullen ophouden; alle vooröordelen, partijdigheid, verkeerde driv-

ten, en alles, wat ons de zaken, in een verkeerd daglicht, doet beſchouwen, zullen wechgenomen worden; wy zullen alles, wat 'er te weten is, zo gemakkelyk, duidelyk en evenredig begrijpen, als het, met Gods onëindigheid, en de bepaeldheid van onze vermogens, beſtaenbaer is.

11. Doe ick een kint was, om de zaek met eene gelykenis, op te helderen, ſprack ick als een kint, was ick geſint als een kint, mijne geneigdheden, zorgen en bedoelingen waren kinderächtig, overleyde ick als een kint, en redeneerde ik, op eene kinderächtige wijs; maer wanneer ick een man geworden ben, ſo hebbe ick te niete gedaen 't gene eens kints was.

De letter van de gelykenis heeft weinig opheldering nodig. Een paer aenmerkingen zal genoeg zijn. — Het woord *kind* betekent niet een onnozel kind, het welk nog niet ſpreken kan, maer eenen jongen knaep, by welken de redelyke vermogens beginnen te ontluiken; die, op zijne wijs, begint te denken, en, door redenering gevolgen af te leiden; maer, vermits zijn oordeel nog niet tot rijpheid gekomen is, blyvt het alles nog zo kinderächtig, dat het weinig of gene opmerking verdiene. — De Apostel ſtelt deze gelykenis voor, in zijn' eigen perſoon, *wanneer* IK *een kind was, ſprak ik als een kind*, enz. Dit geſchiedt, op dat niemand denken zou, dat hy zich, boven het gemene gros der Christenen, verheffen wilde; hy was wel, op eene buitengewone wijs, verlicht, door den Heiligen Geest, en evenwel had hy dit gemeen, met alle Christenen, dat zijne kennis nog zeer gebrekkig, en onvolkomen was. „ De kundigheden, (wil hy „ zeggen) welken wy bezitten, in onze kindſche jaren, zijn „ zeer gebrekkig, maer in onzen mannelyken ouderdom, „ wordt de gebrekkige kennis van onze jeugd te niet gedaen, „ voor zo ver zy, met eene meer gegronde wetenſchap, „ verwisſeld is; even zo is het ook gelegen, met onze ken- „ nis van Goddelyke zaken; wy verkeren, hier op aerde, „ als in eenen ſtaet van kindsheid, onze kennis van God- „ delyke zaken, is zeer bekrompen en gebrekkig; maer, „ wanneer wy in den zaligen hemel zijn overgezet, zul- „ len wy, in eenen mannelyken ſtaet, verkeren; dan zal

„ het

„ het gebrekkige van onze kennis ophouden; dan zullen wy
„ alles, wat 'er voor ons te weten is, zo gemakkelyk, dui-
„ delyk en evenredig begrijpen, als het, behoudens Gods
„ oneindigheid, en de bepaeldheid van onze vermogens,
„ geſchieden kan. Wy zullen veel verhevener begrippen
„ hebben van Gods volmaektheden, werken en wegen; wy
„ zullen het gehele plan der ſchepping, en Gods oogmerken
„ in het zelve, overzien kunnen; wy zullen, over God en
„ Goddelyke zaken, onvergelykelyk beter denken en ſpreken;
„ wy zullen, op onze bezigheden en vermaken in dit leven,
„ met dezelvde veráchting, nederzien, als een man doet,
„ op het ſpeeltuig zijner Jeugd."

12. (*f*) Want of *immers*, om de zaek nog met een ander voorbeeld, op te helderen, wy ſien nu door eenen ſpiegel in eene duyſtere reden, maer alſdan [*ſullen wy ſien*] aengeſicht tot aengeſicht: nu kenne ick ten deele, maer alſdan ſal ick kennen gelijck oock ick gekent ben.

Wy zien nu, door eenen ſpiegel, in eene duistere reden. — De betekenis van eenen *ſpiegel* komt hier niet te pas. Wy zien immers niet, door eenen ſpiegel, henen. Daerënboven vertonen de ſpiegels de zaken, zo als zy waerlyk zijn, duidelyk en volkomen, gevolgelyk komt deze zinneprent, in ons geval, niet te ſtade, om onze gebrekkige kennis af te beelden. Men denke daerom, aen een venſterglas, door het welk men naer buiten uitziet. Maer lang na de geboorte van den Heiland, heeft men daer toe eerst het glas beginnen te gebruiken. Wy lezen wel, van glasvenſters, Jeſ. LIV: 12; maer men vertaelt het beter, door *bolwerken*. Oudtijds bediende men zich, van doorſchijnend hoorn, of van doorzichtige en dun geklievde ſtenen, tot venſterruiten. Daer door nu kon men de voorwerpen niet, dan duister en zeer gebrekkig, zien. *Wy zien door een duister glas.* „ Het dui-
„ ſter glas, (wil de Apostel zeggen,) door het welk wy de
„ Goddelyke en eeuwige dingen kunnen zien, is de openba-

(*f*) 2 Cor. 3: 18.

„ ring; God heeft ons van zich zelven, en van de eeuwige
„ dingen, niet meer geöpenbaert, dan wy, naer onze be-
„ krompene bevattingen, in onzen tegenwoordigen toeftand, no-
„ dig hebben te weten, en onze kennis is zeer gebrek-
„ kig."

Wy zien *in eene duistere reden*, eigenlyk *in een raedfel*, zijnde een duister voorftel, waer in de bedoelde zaek, door geheimzinnige gelykenisfen, wordt voorgedragen. Deze *duistere reden*, dit *raedfel*, is wederom de Goddelyke Openbaring. Om zich, naer onze bevattingen te fchikken, heeft God de eeuwige dingen, door zinbeelden en gelykenisfen, voorgeftelt; maer de bekrompenheid van onze bevattingen, en de verhevenheid der zaken, maken, dat wy dezelve niet, dan zeer gebrekkig, begrijpen kunnen. Het fcherpst geflepen verftand van den fchranderften mensch wordt ftomp, op de befchouwing der verborgenheden van het Euangelie, en, hoe meer hy 'er over denkt, hoe meer hy moet uitroepen; de kennis is my te hoog, zy is my te wonderbaer, ik kan 'er niet by.

MAER ALS DAN; wanneer het volmaekte zal gekomen zijn, wanneer wy, in den hemel, alwaer alles volmaekt is, zullen zijn overgebracht, vergel. vs. 10, *dan zullen wy zien aengezicht tot aengezicht; nu ken ik ten deele, maer als dan zal ik kennen, gelijk ook ik gekent ben.* — De uitdrukking *van aengezicht tot aengezicht te zien* geevt te kennen, iemand duidelyk en onderfcheiden te kennen, vergel. Exod. XXXIII: 11. — *Ik zal kennen, gelijk ook ik gekent ben*, kan aenduiden, dat de gelovigen, in het volgend leven, Gods wegen, in het beftuuren der waereld, en in het zaligen van zondaren, zo volkomen kennen zullen, als zy zelvs, met alle hunne gedachten, en overleggingen, van den alwetenden God, gekend worden. Anders zou men de fpreekwijs, *gelijk ook ik gekent ben* vertalen kunnen, *gelijk ook ik onderwezen ben*, zo dat de zin zy, *als dan*, in den hemel namelyk *zal ik* de Goddelyke en eeuwige dingen *kennen*, *naermate God my daer in onderwijzen zal.* — Hoe het wezen moge, de Apostel leert hier, dat onze kennis, welke in dit leven,

zeer

zeer gebrekkig is, in den hemel, met eene duidelyke, evenredige, en volkomene wetenſchap, zo veel het onze vatbaerheden zullen toelaten, zal verwisſeld worden.

Ondertusſchen zal de kennis van alle de gezaligden niet even groot wezen. Er zullen trappen zijn, in de heerlykheid, en gevolgelyk ook in de kennis; de eindigheid van onze vermogens brengt mede, dat wy geduurige vorderingen, in kennis, maken zullen. Hoe meer wy derhalven, hier op aerde, onzen geest beſchaevt; en onze kundigheden vermeerdert hebben, des te meer zullen wy ook, boven anderen, voorüit hebben.

13. Ende nu blijft geloove, hope, [*ende*] liefde, deſe drie hemelgaven. Doch de meeſte en voornaemſte van deſe is de liefde. Beyvert u dan vooräl, om de lievde te bezitten.

Wil de Apostel, wanneer hy zegt; *nu blijvt het geloov, de hoop, en de lievde, deze drie*, te kennen geven, dat deze drie deugden ook in den hemel, zullen blijven, en plaets hebben, gelijk hy vs. 8. van de lievde gezegd had? — Dit kan zekerlyk de mening niet zijn. In den hemel, zal het geloov of de hoop niet te pas komen. Wy geloven het gene wy niet zien, en wy hopen, op toekomende goederen, maer in den hemel zullen wy zien, en de goederen, welke nu nog toekomende zijn, bezitten, vergel. 2 Cor. V: 7. — Het is ons zo voorgekomen, dat de Apostel hier eene tegenwerping beantwoordde. Te weten de Corinthiſche Christenen zouden hebben kunnen denken, dat PAULUS de lievde al te zeer verhefte, door aen dezelve den voorrang te geven, boven alle geestelyke gaven, dat het geloov en de hoop geen minder voortreffelyke deugden zijn, dan de lievde, zonder welke niemand kan zalig worden, en dat daerom het geloov en de hoop, zo wel als de lievde, zullen blijven en beoeffend worden, zo lang 'er Christenen zijn.

De Apostel ſtaet de verönderſtelling toe, dat het geloov en de hoop deugden zijn, welke, met de lievde, onäfſcheidbaer verbonden zijn, en, in de Kerk, altoos zullen blijven en plaets hebben. Maer hy ontkent het gevolg, dat het geloov en de hoop van dezelvde waerde zijn, als de lievde.

De lievde, wil hy zeggen, munt uit, boven alle Christelyke deugden, ook de allervoortreffelykste. *Doch de meeste*, eigenlyk *de meerdere*, dat is, volgens den Griekschen spreektrant, de meest voortreffelyke, *van deze is de lievde.*

Trouwens de lievde is meer dan het geloov, om dat het geloov, zonder de lievde, niet volmaekt is, vergel. Gal. V: 6. — De lievde is meer dan de hoop, om dat de hoop, zomtijds, met vrees en twijffelmoedigheden, gepaerd gaet; maer de lievde sluit de vrees uit, vergel. 1 Joh. IV: 18. — De lievde is meer, dan het geloov en de hoop beide, in nuttigheid; elk geloovt en hoopt, voor zich zelven alleen, maer de lievde is zo volstrekt nuttig en nodig, voor de gansche maetschappy der menschen, dat zy, zonder de lievde, in een spelonk van leeuwen en tijgers, zou veränderd worden. Eindelyk overtreft de lievde, beide het geloov en de hoop, in geduurzaemheid: want, in den staet der volmaektheid, komen geloov en hoop niet te pas, maer de lievde vergaet nimmermeer, vergel. vs. 8ª.

HET XIV. KAPITTEL.

D. Meer byzonder toont de Apostel aen, dat het vermogen, om vreemde talen te spreken, waer op vele der Corinthische Christenen zo zeer gezet waren, geenszins de uitnemendste der geestelyke gaven ware, maer dat de gave van Prophetceren, verre boven die der talen, verkiesbaer ware,
vs. 1 - 25.

a. Hy begint dit stuk, met eenen gepasten overgang, vs. 1.

1. JAegt de liefde na, ende yvert om de geestelicke [*gaven*]: maer meest dat gy meugt propheteeren.

Zijn overgang is tweeledig. Nogmaels prent hy de noodzakelykheid der lievde in, en geevt dan het onderwerp op, waer

waer over hy de Corinthische Christenen nader onderhouden wilde.

Ten aenzien van het eerste, zegt hy, *jaegt de lievde na.* De spreekwijs is ontleend, van de jagers, die het wild, met yver en drivt, vervolgen. Met dien zelvden yver moet men de edele deugd der lievde, zonder moeite of tegenstand te ontzien, in zich zelven en anderen, zoeken aen te kweken. — Dan evenwel, met deze sterke aenprijzing van de lievde, bedoelde de Apostel geenszins, òm de Corinthische Christenen af te manen, van het staen, naer buitengewone gaven van den Geest, welke, in de Kerk, van zeer grote nuttigheid waren. *Yvert*, (voegt hy 'er daerom by) *om de geestelyke gaven*, dat is: „ stelt alle middelen in het werk, „ en bedient u vooräl van een krachtig gebed, om de bui- „ tengewone gaven van den Geest te verkrijgen."

Vele der Corintheren waren van begrip, dat de gave der talen de beste ware. Maer PAULUS geevt hun een ander onderricht; zeggende, *yvert meest, dat gy moogt propheteeren.* Het *propheteeren* beduid hier, in den ruimen zin, allerlei voorstellingen over Goddelyke zaken, waer toe iemand, door de buitengewone werking des Geestes, werd bekwaem gemaekt; het zy dat men, tot stichting van anderen, eéne redenvoering deed, over de leer van het Euangelie, het zy dat men eenige plaets der Heilige Schrivten, byzonder uit de Godspraken der Propheten, verklaerde, het zy dat men iets anders sprak, tot leering, vermaning, of vertroosting, vergel. vs. 3. — Naer deze gave moest men het *meest yveren*, om dus doende, aen anderen, nuttig te zijn.

β. *Vervolgens maekt* PAULUS *opzettelyk zijn werk, om de uitnemenheid van de gave der Prophetie, boven die der talen, aen te wijzen, vs. 2-25.*

a. In het gemeen, door eene vergelyking te maken, tusschen de gave der prophetie en die der talen, om het voortreffelyke van de eerste, boven de andere, te betogen, vs. 2-4.

𝔞. *Deze vergelyking stelt hy voor, vs. 2, 3. en*

𝔟. *Lost eene bedenking op, vs. 4.*

2. De gave der prophecie is ongelyk voortreffelyker, dan het vermogen, om vreemde talen te spreken. Want hem, die eene vreemde tael spreekt, kan men niet verstaen, maer die propheteert onderwijst anderen. Immers die een [*vreemde*] tale spreeckt, en spreeckt niet den menschen, maer Gode. Want niemant en verstaet [*het*], doch met of *door* den geest spreeckt hy verborgenheden.

De gave der talen ging, althans in de Gemeente van Corinthus, doorgaens gepaerd, met de gave der prophetie, en eene buitengewone bekwaemheid, door den Geest verleend, om, over Goddelyke zaken, te handelen. Immers de Apostel zegt hier, dat zy, die de gave der talen hadden, *met* of DOOR *den Geest verborgenheden spraken*, en vs. 4, *dat zy zich zelve stichtten.* — Maer, indien beide deze gaven gepaerd gingen, hoe kan PAULUS dan zeggen, dat die der prophetie uitnemender zy, dan die der talen? De zaek is deze: hy, die de gave der talen had, propheteerde wel, maer hy was niet in staet, om het gene hy voorstelde, in zijne landtael, over te brengen, vergel. Kap. XII: 10. Op dezen grond, zegt de Apostel: „ *die*, door de bewerking van den Geest, „ *in eene vreemde tael spreekt*, *spreekt niet den menschen*, „ zijne toehorers hebben 'er geen nut van: want, schoon „ 'er een enkel vreemdeling moge tegenwoordig zijn, het „ grootste gros verstaet hem niet, en kan daerom geen on„ derwijs of stichting, uit zijn spreken, trekken. Al wat „ men van hem zeggen kan, is dat hy *Gode spreekt.* Hy „ spreekt alleen voor God, die ook alleen zijne mening „ verstaet. Ook spreekt hy, tot Gods eer. Dit is nu „ wel, op zich zelve, goed; maer het diende niet, tot stich„ ting van anderen, waer toe vooräl de buitengewone gaven „ geschikt zijn. *Want niemand verstaet het*, misschien een „ enkele vreemdeling uitgezonderd. *Doch*, al *spreekt hy*, „ *door* bewerking van *den Geest*, van nog zulke gewichtige „ zaken, voor het meerder deel der hoorders zijn het *verborgenheden*, om dat men hem niet verstaet."

De gave der vreemde talen diende, om het Euangelie, aen allerlei volken, bekend te maken; maer het spreken, in

in vreemde talen was, voor de Corinthische Christenen, die alleenlyk Grieksch verstonden, van gene nuttigheid.

3. Maer de gave der prophetie is van een algemeen nut: want iemand, die propheteert, en, door de bewerking van den Geest, in eene bekende tael, over Goddelyke zaken spreekt; is van een uitgebreid nut. Hy spreeckt voor den menschen, die hem alle verstaen, tot stichtinge, ende vermaninge, ende vertroostinge. Zy, die hem horen, kunnen daer door, in de kennis, opgebouwd, tot het betrachten van Euangelische deugd, opgewekt; en, tegen allerlei zwarigheden, bemoedigd werden.

4. Die een [*vreemde*] tale spreeckt, die sticht hemselven: maer die propheteert, die sticht de gemeynte.

Hier lost de Apostel eene bedenking op. Die eene vreemde tael spreekt; had hy vs 2. gezegt; *spreekt Gode.* Hier tegen kon men inbrengen, dat zulk een *zich zelven stichtte*; dat hy sprak, tot opbouwing van zich zelven, in kennis en godzaligheid. Dit stemt de Apostel toe; „ *maer*, (voegt hy 'er by) *die propheteert* doet veel meer, hy *sticht* ook „ tevens *de Gemeente.* Nu naermate de stichting van iemand „ die propheteert, uitgebreider is, dan die van iemand, „ die vreemde talen spreekt; zo veel uitnemender is ook de „ gave der prophetie, boven die der vreemde talen, te „ achten."

b. *Meer byzonder betoogt de Apostel de uitnemenheid van de gave der prophetie, boven die der vreemde talen, vs.* 5 25.

a. *Vooräf zegt hy iets, tot een voorbehoedsel, vs.* 5.

5. Ende of *Ondertusschen* men moest my niet verdenken, als of ik de gave der talen, in verächting, brengen wilde; in tegendeel, wanneer zy, tot het rechte einde, gebruikt werd, kan zy van grote nuttigheid zijn. Alleenlyk beweer ick, dat de gave der prophetie, tot stichting van eene reeds geplante Gemeente, nuttiger is. Zelvs ik wil en wenschte [*wel*], indien het Gods wil was, en ten algemenen nutte dienen konde, dat gy alle in [*vreemde*] talen spreeckt,

maer meer dat gy propheteert, om dat de gave der prophetie meer gefchikt is, tot opbouw en ftichting der Gemeente. Want die propheteert, en, op aenblafing van den Geest, over Goddelyke zaken, fpreekt; is meerder dan die [*vreemde*] talen fpreeckt, ten zy dan dat hy 't uytlegge, op dat de gemeente ftichtinge magh ontfangen. Immers wanneer men de onderfcheidene beftemming en uitwerkfelen van deze beide gaven nagaet, zal men erkennen moeten, dat hy, die, in eene verftaenbare tael, ten nutte van anderen, over gewichtige zaken, fpreekt; onvergelyk meerder voordeel aenbrenge, dan iemand, die vreemde talen fpreekt; welke, van de toehoreren, niet verftaen worden, ten zy hy zijn voorftel, in de gewone landtael, overbrenge, zo dat 'er de Gemeente nut van hebbe.

b. *Vervolgens geevt de Apostel drie onderfcheidene bewijzen op, ten betoge, dat het vermogen, om in vreemde talen te fpreken, ongelyk minder zy, dan de gave der prophetie, vs. 6-25.*

1. *Het eerfte bewijs is ontleend, uit den aert der zake zelve, om dat de gave der vreemde talen, op zich zelve, van geen nut was, voor de Gemeente, vs. 6-19.*

—. *Het bewijs zelve wordt voorgefteld, vs. 6-18.*

/. *In het gemeen, vs. 6.*

6. Ende nu, broeders, indien ick tot u quame, ende fprake [*vreemde*] talen, wat nuttigheyt foude ick u doen, fo ick tot u niet, op eene verftaenbare wijs, en fprake? Wat nuttigheid zoud gy van mijn voorftel hebben, indien gy my niet verftaen kondet; wanneer ik fprak, ofte in openbaringe, ofte in kenniffe, ofte in prophetie, ofte in leeringe?

Ofte in openbaring, ofte in kennis, ofte in prophetie, ofte in leering. — De Apostel fchijnt, met deze onderfcheidene bewoordingen, vierderlei verfchillende leerwijzen te bedoelen. Dan, vermits de buitengewone gaven reeds over lang hebben opgehouden, is het voor ons zeer moeilyk te bepalen, wat elk van deze byzondere uitdrukkingen beteekene. Misfchien mag men 'er dit onderfcheid tusfchen maken, dat door de

open-

openbaring eene bekendmaking van toekomende zaken bedoeld worde, door de *kennis*, uitgebreide kundigheden, omtrent Goddelyke zaken, vergel. Kap. XII: 8, door de *prophetie*, onderwijzingen en vertroostingen, en door de *leering*, vermaningen en opwekkingen tot Godsvrucht. „Hoe het wezen mag, „ welke zaken, (wil PAULUS zeggen) ik, op aenblaſing en „ leiding van den Geest, mogt voorſtellen, hoe gewichtig „ en voor u gepast de zaken ook wezen mogten, wanneer „ ik, in vreemde talen, ſprak, welke u onbekend zijn, „ gy zoud 'er geen het minſte nut uit trekken kunnen."

II. De Apostel heldert zijn gezegde meer byzonder op, met eenige gelykeniſſen, vs. 7-11.

†. Hy toont, door eenige voorbeelden, hoe onredelyk het zy, in den dienst van God, onverſtaenbare talen te gebruiken, daer men zulk eene handelwijs, in de gemene gevallen des menſchelyken levens, zou afkeuren, vs. 7-9.

‡. Het eerſte voorbeeld is ontleend, van geluidgevende werktuigen, vs. 7.

7. Selfs oock de levenlooſe dingen die geluyt geven, ſpeeltuigen of inſtrumenten der muzijk, die geluid geven, wanneer zy, door de menſchen, geroerd, geſlagen, of geblazen worden, 't zy fluyte, waerop geblazen, 't zy cither, welke geſlagen wordt, ſo ſy geen onderſcheyt met [*haren*] klanck en geven, wanneer deze werktuigen geen onderſcheiden geluid geven, zo dat men daer op gene verſchillende klanken onderkennen kan, en zy ſlechts in het wilde eenig ongewend geluid verwekken, hoe ſal dan bekent worden 't gene gefluyt ofte op de cither geſpeelt wort? Even zo min nu als een wild en ongeregeld geluid, het welk, op de fluit of cither, gemaekt wordt, aen het oogmerk der muzijk beantwoorden kan, al zo weinig is ook het ſpreken, in eene onverſtaenbare tael, geſchikt, om het verſtand der toehoreren te verlichten, of hun hart te verbeteren.

††. *Het tweede voorbeeld is van zoortgelyken aert, ontleend van het krijgsmuzijk, welks onderscheidene klanken dienen moeten, om de verschillende bewegingen van het heirleger te regelen, vs.* 8.

8. Want of *Insgelyks* oock indien de basuyne of krijgstrompet een onseker geluyt geeft, het welk de Soldaten niet kennen, en het welk, by hen, gene bepaelde beteekenis heeft; wie sal hem tot den krijgh bereyden? Niemand der Soldaten zou begrijpen, wat de mening van den Bevelhebber zy. Even zo gaet het ook, in de Gemeente, wanneer een Leeraer eene onverstaenbare tael spreekt; niemand weet, wat zijne mening zy.

9. Alsoo oock staet gylieden 'er mede, indien gy niet door de tale (liever door de *tong*, welke hier, tegen het speeltuig, wordt overgesteld) een duydelicke reden en geeft, welke, door anderen verstaen wordt; hoe sal verstaen worden 't gene gesproken wort? Want of *Immers* gy sult, in zulk een geval, zijn [*als*] die in de lucht spreket, uw gehele voorstel zal ten eenemael nutteloos wezen.

††. *Het gene de Apostel, met deze byzondere voorbeelden, beweert had, breid hy uit, tot de gemene zamenleving, waer uit hy een derde voorbeeld, ter nadere opheldering, ontleent, vs.* 10, 11.

10. Daer zijn, nae het voorvalt, naer de onderscheidene gelegenheid van tijden en plaetzen, soo vele soorten van stemmen of onderscheidene talen in de werelt, als 'er verschillende volken zijn, ende geen derselver onderscheidene talen en is sonder stemme, of bepaelde beteekenis. Elk eene tael heeft hare byzondere woorden, en, aen elk woord is een bepaeld denkbeeld eigen, het welk by hem verwekt wordt, die zulk eene tael verstaet. Al is eene tael op zich zelve, nog zo duidelyk, die dezelve niet verstaet, heeft 'er geen nut van.

11. In-

11. Indien ick dan de kracht der ſtemme, de beteekenis en kracht der woorden van eenige tael, in welke iemand tot my ſpreekt, niet en weet', en hy wederom mijne tael niet verſtaet; ſo ſal ick hem die ſpreeckt Barbariſch zijn: ende hy die ſpreeckt ſal by my Barbariſch zijn, wy zullen voor elkander volſtrekt onverſtaenbaer wezen, en te zamen niets kunnen uitvoeren. Even zo zal ook een Leeraer, die in vreemde talen ſpreekt, voor zijne toehoreren een Barbaer wezen.

De Grieken en Romeinen noemden alle volken, die hunne tael niet ſpraken en verſtonden, *Barbariesch*, met een woord, het welk, in den eerſten oorſprong, eenen vreemdeling beteekent; die, in een vreemd land, woont. Of ſchoon nu, in lateren tijd, aen dit zelvde woord *Barbaer* het denkbeeld van woestheid gehecht zy, zegt de ſpreekwijs hier niets anders, dan onverſtaenbaer te zijn, voor elkanderen, zo dat men te zamen niet kunne handelen.

——. *Dit bewijs dringt de Apostel nader aen, vs.* 12-19. *I. Hy leid, uit het beredeneerde, dit beſluit af, dat men, naer meer nuttige gaven, ſtaen moet, vs.* 12, 13.

12. Alſoo oock, zoudt gy 'er mede ſtaen; gy zoudt, voor elkander, onverſtaenbaer en daer door geheel nutteloos wezen, wanneer gy alle uwe voorſtellingen, over Godsdienſtige zaken deedt, in vreemde talen; en daerom, dewijle gy yverigh zijt nae geeſtelicke gaven, en daer mede verlangt begivtigd te worden, ſo ſoeckt en ſtaet daer na, dat gy meugt overvloedigh zijn, in het bezitten en wel aenleggen van zulke gaven, welke meest dienen kunnen, tot ſtichtinge der gemeynte.

13. Daerom, wat de gave der talen meer byzonder aengaet; die in een [*vreemde*] tale ſpreeckt, die bidde dat hy 't gene hy ſpreekt magh uytleggen, en tevens het vermogen ontvangen, om zijne gezegdens, in de gewone landtael, ten nutte zijner horeren, over te brengen.

//. *De Apostel verdedigt dit besluit, tegen eenige uitvluchten, vs. 14-19.*

†. *De beäntwoording der uitvluchten vinden wy vs. 14-17.*

De Christenen te Corinthus waren by uitnemenheid zeer gezet, op de gave der vreemde talen. De Apostel voorzag daerom, dat zy deze uitvlucht maken zouden: „ Het is „ waer, in eene vreemde tael, te leeren of te prediken, „ is niet voegzaem, en 'er kan geen nut van komen; maer „ men mag nochtans, in eene vreemde tael, wel bidden of „ zingen, in de vergadering der Christenen, naerdien zulks „ dienen kan, zo wel tot opwekking van den bidder of zin„ ger zelven, als tot verheerlyking van God." Dan PAULUS keurt dit mede af, en geevt bondige redenen op, ter wederlegging van deze uitvlucht, vs. 14-17.

‡. *Om dat het bidden en zingen, in eene vreemde tael, voor anderen onverstaenbaer en nutteloos is, vs. 14, 15.*

‡‡. *Om dat de Gemeente daerop geen Amen zeggen kan, vs. 16, 17.*

Wy mogen, uit des Apostels woorden besluiten, dat elk der eerste Christenen, die 'er, door den Geest, toe werd bekwaem gemaekt, de vryheid had, om, in de Godsdienstige vergaderingen, overluid te bidden, of eenen lovzang aen te heffen.

14. In eene vreemde tael, te bidden of te zingen, is even zo nutteloos, als daerin eene redevoering te houden. **Want indien ick in een [*vreemde*] tale bidde, mijn** redelyke **geest bidt** dan [*wel*], en ik kan, onder dat bidden, voor my zelven, op eene zeer Godvruchtige wijs, werkzaem zijn; **maer mijn verstant,** mijn verstandelyk vermogen, het welk ik, tot nut van anderen, moest aenleggen, **is,** onder dat bidden, **vruchteloos,** zo dat de andere Christenen 'er geen het minste voordeel uit trekken kunnen.

15. **Wat is 't dan?** hoe behoort men dan te handelen?

Ick sal [*wel*] met en *door* de bekwaemmaeking van den geest bidden; wanneer de Geest my, in de Godsdienstige vergaderingen, aendrijvt, om mijn hart, al biddende, tot God op te heffen, zal ik die aendrivt wel gereedelyk opvolgen, maer dit zal ick evenwel zo trachten te doen, dat het stichting geeve, aen de Gemeente. Daerom sal ik oock met den verstande bidden, zodanig namelyk, dat ik van anderen verstaen worde; ik zal, niet in eene vreemde, maer in de by alle bekende tael, bidden, op dat alle de toehoorders zich, met my, in het gebed, mogen vereënigen en daer door gesticht worden. Even eens is het gelegen, met het opheffen van lovzangen. (*a*) Ick sal [*wel*] met en *door* de aenleiding van den geest singen, zodra ik de buitengewone aendrivt van den Geest, op mijn gemoed, gevoele, maer ick sal het zo trachten te doen, dat oock de toehorers, van mijnen lovzang, nut en stichting hebben mogen. Daerom zal ik met den verstande, in eene voor elk verstaenbare tael, singen.

16. Andersins indien gy dancksegt met den geest, hoe sal de gene die de plaetse eens ongeleerden vervult, Amen seggen op uwe dancksegginge? dewijle hy niet en weet wat gy segt.

Het was, in de vergadering der eerste Christenen, de gewoonte, dat de gansche Gemeente, op het gebed van iemand, die overluid smeekte, eenparig *Amen* zeide. Iemand nu, die, op het gebed van eenen anderen, behoorlyk *Amen* zeggen zal, moet het zelve verstaen: want hy verklaert, met dat *Amen*, dat hy zich, met dat gebed, vereënige, en het zelve, als het zijne, overneeme. — Deze gewoonte hadden de Christenen, uit den eerdienst der Joden, overgenomen. — „ *Indien gy*, (wil de Apostel zeggen) *dankzegt*, „ uw hart, in gebeden, en dankzeggingen, tot God opheft, „ *met* en *door* eene buitengewone aendrivt van *den Geest*, „ maer het geschied, in eene vreemde tael, welke voor de „ toehoreren onverstaenbaer is, *hoe zal dan een ongeleerde*, „ die niets anders verstaet, dan zijne moedertael, op eene

(*a*) Eph. 5: 19. Coloss. 3: 16.

„ behoorlyke wijs, en met overtuiging van zijn gemoed,
„ AMEN *kunnen zeggen op uw gebed*, en daer door verkla-
„ ren, dat hy zich, met het zelve, hartelyk vereënige,
„ *daer hy niet* verstaet en in het geheel niet *weet*, wat gy
„ zegt? Zulk eene handelwijs is volstrekt redenloos, al was
„ het gebed, op zich zelve, nog zo treffelyk."

17. Want gy danckſegt wel behoorlick, voor u zelven; gy bidt wel, met gepaste uitdrukkingen, met godvruchtige aendoeningen, en met eene Godverheerlykende bedoeling, voor u zelven; maer niemand anders heeft 'er nut van, de ander en wort niet geſticht; en evenwel de ſtichting der Gemeente moet het voornaemſte oogmerk zijn van het aenleggen der geestelyke gaven.

††. *De Apostel verklaert, met zijn eigen voorbeeld, wat hy best keure, vs.* 18, 19.

18. Denkt ondertusſchen niet, dat ik de gave der vreemde talen, voor nutteloos, houde. Niets minder dan dit. Ick dancke integendeel mijnen Godt hartgrondig, dat ick meer [*vreemde*] talen ſpreke, als gy alle. Dit vordert mijne Apostoliesche bediening, daer ik een algemeen Leeraer, voor alle volken van zeer onderſcheidene talen, wezen moet.

19. Maer ick wil, met dit alles, [*liever*] in de gemeynte, die reeds geſticht is, eenige weinige, by voorbeeld ſlechts vijf, woorden ſpreken met mijn verſtant, zo dat ik van mijne toehoreren verſtaen worde, op dat ick oock andere mag onderwijſen, dan eene zeer grote menigte, by voorbeeld, tien duyſent woorden in een [*vreemde*] tale. Dit zou nergens anders toe dienen, dan om verbazing, by de menſchen, te verwekken, maer gene nuttigheid kunnen aenbrengen.

2. Het tweede bewijs, dat het vermogen, om vreemde talen te spreken, ongelyk minder zy, dan de gave der prophetie, is genomen, uit het oogmerk, waertoe de gave der talen gegeven was, vs. 20-22.

—. De Apostel legt eene vriendelyke opwekking, tot eenen grond van dit bewijs, vs. 20.

20. (*b*) Broeders, en wort geen kinderen in het verstant, en gy zoudt in de daed een kinderlyk verstand openbaer maken, wanneer gy het vermogen, om vreemde talen te spreken, welke, voor eene ongeleerde Gemeente, van gene nuttigheid is, boven de gave der prophetie, waerderen wildet; maer zijt kinderen in de boosheyt; wordt daer in den kinderen gelyk, dat gy nederig en zachtäertig zijt, ende wort in 't verstant volwassen; betoont, dat gy, op eene verstandige wijs, als geöeffende mannen, te werk gaet.

——. Wijders geevt hy het oogmerk op, waer toe God somtijds een volk, in eene onverstaenbare tael, liet aenspreken, vs. 21, 22.

21. (*c*) In de wet, in de Boeken van het Oude Testament, te weten Jer. XXVIII: 11, is geschreven, Ick sal door luyden van andere talen, ende door andere lippen tot dit volck spreken, ende oock alsoo en sullen sy my niet hooren, segt de Heere.

Het hoofdöogmerk, in de aengehaelde Godspraek, is, om Ephraïm en Juda te waerschouwen, tegen den ondergang, die hun boven het hoofd hing. De Heer liet het volk van Ephraïm, het welk zich, door de Propheten, niet tot bekering wilde laten leiden, ernstig bedreigen, dat Hy een gestrenger middel zoude aenwenden, om hen, van hunne boosheid, af te trekken, namelyk een oordeel der verwoesting.

(*b*) Matth. 18: 3. ende 19: 14. Eph. 4: 14. 1 Petr. 2: 1, 2.
(*c*) Deut. 28: 49. Jes. 28: 11.

Dit oordeel zou uitgevoerd worden, door een volk, welks tael zy niet verstonden, namelyk de Asfyriers.

In het aenhalen van deze Godspraek, volgt de Apostel de gewoonte der Schrijveren van het Nieuwe Testament, zo dat hy meer ziet, op de zakelyke bedoeling, dan op den letter der woorden. In het wezen der zake is nochtans geen verschil, terwijl de veränderingen, welke de Apostel gemaekt heeft, tot opheldering en verklaring dienen. — Het is, als of hy zeide: „ gy ziet, uit de aengehaelde plaets van
„ den Propheet Jesaia, hoe God het, aen Israël, als eenen
„ vloek, en een voorteken van eenen naderenden ondergang,
„ bedreige, dat Hy een vyandig volk, van eene vreemde
„ sprake, over hen zenden zoude; brengt gy dan niet vry-
„ willig een zoortgelyk oordeel, over uwe Gemeente, uit
„ een verkeerd beginsel, om uwe ydele eerzucht te voeden.
„ Door vreemde talen te spreken, zoudt gy immers de Ge-
„ meente buiten staet stellen, om te horen, naer de stem
„ des Heeren."

22. So dan, de [*vreemde*] talen zijn tot een wonderdadig teecken, het welk dienen moet, om de menschen te overtuigen, dat eene prediking Goddelyk zy, vergel. Matth. XVI: 1, 2; evenwel niet den genen die gelooven. Deze hebben geen wonderteken nodig, om, van de waerheid des Euangeliums, overtuigd te worden. Derhalven maekt men geen recht gebruik, van de gave der talen, wanneer men zich daer van bedient, in eene vergadering van gelovigen, die de vreemde talen niet verstaen; maer dit wonderteken is geschikt, voor den ongeloovigen, om hen, van de waerheid des Euangeliums, te overtuigen; ende geheel anders is het gelegen, met de gave der prophetie. Deze is eigenlyk niet verördent, voor den ongeloovigen, om hen, voor CHRISTUS, te gewinnen, maer voor den genen die gelooven, om deze op te bouwen.

3. Het derde bewijs is ontleend, van het nadeel, het welk, uit het gebruik der vreemde talen, zou kunnen voortspruiten; het zou dienen kunnen, om den Godsdienst der Christenen verachtelyk te maken, by de ongelovigen, die zomtijds hunne vergaderingen bywoonden, vs. 23-25.

—. Het nadeel, het welk het gebruik van vreemde talen zou kunnen aenbrengen, wordt voorgesteld, vs. 23.

— —. Daerëntegen wordt het nut aengewezen, het welk de gave der prophetie zou kunnen hebben, vs. 24, 25.

23. Indien dan de geheele gemeynte by een vergadert ware, ende sy alle in [*vreemde*] talen spraken, ende [*eenige*] ongeleerde, die niet dan hunne moedertael verstaen, ofte ongeloovige, die het Euangelie verwerpen, inquamen, souden sy niet seggen dat gy uytsinnigh waert, en daer uit aenleiding nemen, om den Christelyken Godsdienst te beschimpen?

24. Maer indien sy alle propheteerden, sprekende, in de gewone landtael, en in eene geregelde orde, over Goddelyke zaken, tot algemene stichting; ende een ongeloovige, ofte ongeleerde inquame, die wort van allen overtuygt of wederlegt; hy hoort, wat, ter wederlegging van alle valsche leer, en tot verdediging van het Euangelie, gezegd wordt, om hem te overtuigen, [*ende*] hy wort van allen geoordeelt, hy bemerkt, door de kracht der waerheid, dat allen hem en zijn ongeloov veröordeelen.

25. Ende alsoo worden de verborgene dingen sijns herten openbaer, het komt hem voor, als of de Leeraer alleen voor hem sprak, en in zijn hart gezien hadde, ende alsoo vallende op [*sijn*] aengesicht, om dat hy, door de kracht der waerheid, getroffen is, sal hy Godt aenbidden, ende verkondigen dat Godt waerlick onder u is, hy zal het Christendom gelovig omhelzen.

E. De Apostel gaet over, tot eene andere hoofdbyzonderheid, om namelyk te spreken, over het wel gebruiken en aenleggen der buitengewone gaven, vs. 26 - 40.

α. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 26 - 35.

a. In het algemeen beveelt de Apostel, om alle gaven, tot nuttige stichting der Gemeente, aen te leggen, vs. 26.

26. Wat is 't dan, broeders? welk een gevolg moet, uit al het voorheen beredeneerde, getrokken worden? hoe zal men de buitengewone gaven, van den Geest, in de Gemeente, aenleggen? Laet ik u daeromtrent deze algemene regel voorschrijven, dat alles, in de vergadering der Christenen, tot stichting geschieden moet; wanneer gy dan, in uwe Godsdienstige vergaderingen, t'samenkomt, een yegelick van u heeft hy eenen psalm of Lovzang hem, door den Geest ingegeeven, of heeft hy, op aenblazing van den Geest, eene leer voor te stellen, of heeft hy het vermogen ontvangen, om een [*vreemde*] tael te spreken, of heeft hy eene openbaringe van toekomende zaken, of heeft hy eene uytlegginge, zijnde de gave, om het gene, in eene vreemde tael, is voorgesteld, in de gewone landtael, over te brengen, of eenige andere buitengewone gave, laet alle dingen geschieden tot stichtinge. Alle buitengewone gaven, van welken aert zy ook wezen mogen, moeten altoos aengelegd worden, met dat heerschend oogmerk, om der Gemeente eenig wezenlyk nut aen te brengen.

II. *Deze algemene regel breidt de Apostel, in ettelyke byzonderheden, nader uit, waertoe de volgende bestuuringen bestuuringen betrekkelyk zijn, vs. 27-35.*

1. *Eerst geevt hy bestuuringen, welken de mannen raken, vs. 27-33.*

—. *Omtrent de gave van vreemde talen, vs. 27, 28. Deze bestuuring regelt twee gevallen*

/. *Hoe men, met de gave der vreemde talen, handelen moet, wanneer 'er, in de Godsdienstige vergadering, zulken tegenwoordig waren, die het vermogen hadden, om de vreemde talen uit te leggen, vs. 27.*

//. *Wanneer 'er geen uitlegger was, in de vergadering, vs. 28.*

27. Ende so yemant een [*vreemde*] tale spreeckt, en de een of ander, onäengezien mijne vorige vertogen, iets, in eene vreemde tael, verkiest voor te dragen, [*dat*] het, dan ten minsten nog zo geschiedde, dat de Gemeente 'er eenige stichting van hebben moge. Het spreken, in vreemde talen, moet door twee, ofte ten meesten drie [*geschieden*], naerdien anders alle den tijd zou moeten besteed worden, tot het uitleggen der vreemde talen; ende dat de weinigen, die vreemde talen spreken, het by beurte doen, naerdien 'er anders een verward geluid ontstaen zoude; ende vooräl moet 'er gezorgd worden, dat één, die daer toe bekwaem is, het gene, in eene vreemde tael, gesproken is, in de gewone landtael overbrenge, op dat alle de toehorers 'er nut van hebben mogen.

28. Maer indien daer geen uytlegger en is, in de vergadering, dat hy dan, die de gave van vreemde talen heeft, voor dien tijd swijge in de gemeynte: doch, op dat die buitengewone gave evenwel niet vruchteloos zy, dat hy, die dezelve bezit, tot of by hemselven spreke, ende tot Godt. Laet hy, om de meeste stichting te bevorderen, voor dien tijd, alleenlyk zachtkens by zich zelven spreken, en zijn hart, door een stil gebed, tot God

verheffen. Zo doende, zal hy deze gaev besteden, tot stichting van zich zelven, en tot verheerlyking van God.

———. *Omtrent de gave der prophetie, vs.* 29-33.

/. *De bestuuringen, omtrent deze gave, vinden wy, vs.* 29-32.

†. *Rakende het getal der sprekeren, vs.* 29ᵃ.

††. *Betreffende de overigen, die hem moesten beöordelen, vs.* 29ᵇ.

†††. *Met opzicht tot de goede orde, moest den een den anderen niet, in de reden, vallen, vs.* 30-32.

‡. *Deze vermaning wordt voorgesteld vs.* 30. *en*

‡‡. *Aengedrongen, vs.* 31, 32.

29. Ende, wat de gave der prophetie aengaet, dat niet meer dan twee, ofte uiterlyk drie Propheten, in uwe Godsdienstige vergaderingen, de een na den anderen, tot algemene stichting, spreken, op dat de zamenkomst niet te lang duure, en der aendacht van de horeren te veel gevergd worde, ende dat de andere oordelen

Door de *anderen* schijnt de Apostel de zulken te bedoelen, die de gave van de onderscheiding der geesten hadden, verg. Kap. XII: 10, zo dat zy het vermogen hadden, om ware, van valsche Propheten, te onderkennen. Deze moesten *oordelen*, of de geesten uit God waren. — Dit was hoogst noodzakelyk, om voor te komen, dat bedriegers, onder voorwendsel van buitengewone gaven te bezitten, vreemde leringen voortbrachten.

30. Doch indien eenen anderen, Propheet, die daer, onder de overige toehorers, sitt, [*yet*], door den Geest geopenbaert is, het zy eene nieuwe zaek, het zy betrekkelyk het stuk, waer over gehandeld wordt, om 'er iets, ter opheldering of bevestiging, by te voegen, dat hy niet eer beginne te spreken, voor dat de eerste swijge, en zijne reden geëindigt hebbe, om de goede orde, en het welvoegelyke, te onderhouden.

31. Want gy kont alle, die daer toe, door den Geest, worden opgewekt, elk op zijne beurt, d'een na d'ander pro-

propheteren, op dat zy alle, die in de vergadering tegenwoordig zijn, door het voorstel der Propheten, leeren, ende alle getroost worden.

32. Ende niemand denke, dat hy, die eene openbaring ontvangt, niet wachten kunne, tot dat een ander heeft uitgesproken. Immers de geesten der Propheten zijn den Propheten onderworpen.

De *geesten der Propheten* schijnen hier de geestelyke gaven aen te duiden, welke de Propheten bezitten, verg. vs. 12.— Deze gaven nu des Geestes, welke de Propheten bezitten, *zijn aen de Propheten onderworpen.* „ Het is, (wil de Apostel zeggen) met onze Christen Propheten, en hunne bui„ tengewone gaven, zo niet gesteld, als met de razende „ Propheten der afgodische Heidenen, die, voorgevende, „ dat zy, door eene onwederstaenbare aendrijving bewrocht „ worden, woest en redeloos te werk gaen; onze Christen „ Propheten hebben het in hun vermogen, om de aenblazin„ gen van den Geest, naer de omstandigheden van tijd en „ plaets, te regelen; Gods Geest bewerkt en bestuurt den „ mensch, behoudens zijne redelyke vermogens, op dat al„ les, met orde en stichting, geschieden moge."

II. Deze bestuuringen worden aengedrongen, vs. 33.

33. Alles moet, in de Gemeente, in welker midden God woont, op eene geregelde wijs toegaen. Want Godt en is geen [*Godt*] van verwerringe, die de wanörde verkiezen en goedkeuren zoude, maer een God van vrede, die de rust en eendracht in de Gemeente bemint; gelijck in alle de gemeynten der heylige.

Gelyk in alle de Gemeenten der heiligen. — Brengt men deze woorden, in het verband, tot het onmiddelyk voorgaende, dan wil PAULUS zeggen, dat men de goede orde en den vrede, in alle de overige Gemeenten der Christenen, behartigen, en dat dezelve daerom, in de Gemeente van Corinthus, plaets hebben moest. — Anders kan men deze woorden aenmerken, als eene nieuwe drangreden, welke op zich zelve staet, dienende ter bevestiging van de gemelde

beſtuuringen, en dan wil de Apostel zeggen, dat die regelen geenszins nieuw waren, maer beöeffend werden, in alle de overige Gemeenten der Christenen, daer men de goede orde en ſtichting in acht nam, weshalven ook die van Corinthus zich daer naer ſchikken moest.

2. *'Er wordt eene beſtuuringe, voor de vrouwen, bygevoegd, vs. 34, 35.*

—. *Eerst wordt die beſtuuring voorgeſteld, vs. 34.*

— —. *En dan eene bedenking daer tegen opgelost, vs. 35.*

34. (*d*) Dat uwe vrouwen in de gemeynten ſwijgen: want het en is haer niet toegelaten te ſpreken, maer [*bevolen*] onderworpen te zijn, gelijck oock (*e*) de wet ſegt.

Het ſchijnt, dat, in dien tijd, ook wel aen de vrouwen, buitengewone gaven van den Geest bedeeld wierden. Maer evenwel zy moesten, *in de Gemeenten, zwijgen*, en, in de vergaderingen der Christenen, niet ſpreken, namelyk als Leeräeresſen, tot onderwijzing van anderen. — Ondertusſchen ſchijnt hy Kap. XI: 5. het ſpreken der vrouwen, in de vergaderingen, toe te laten, zeggende dat het, voor eene vrouw, welke propheteert, niet betamelyk zy, zulks te doen, met ongedekten hoovde. Dan, ter gemelder plaets, verönderſtelt PAULUS, dat zulks wel geſchiedde, maer niet dat het wettig en geöorloovd ware. Aldaer behandelt hy het ſtuk, nopens het al of niet dekken van het hoovd; maer of eene vrouw in de Gemeente leren mogt, wordt daer onbepaeld gelaten, en hier verboden.

De Apostel bevestigt dit verbod nader: *want het is haer niet toegelaten te ſpreken, maer bevolen onderworpen te zijn, gelyk ook de wet zegt.* — Het *ſpreken* zegt hier, in de vergadering der Christenen te ſpreken, met gezach te leren. Dit was aen de vrouwen *niet toegelaten.* Het was de

(*d*) 1 Tim. 2: 12. (*e*) Gen. 3: 16. Eph. 5: 22. Col. 3: 18. Tit. 2: 5. 1 Petr. 3: 1.

de vrouwen *bevolen* en het paste haer, *onderworpen te zijn*, aen de mannen namelyk. Met die onderwerping, ſtreedt eenigszins het leren, met openbaer gezach, het welk een voorkomen heeft van meerderheid, niet ſtrokende, met die onderwerping, welke God gewilt heeft, dat de vrouwen, aen de mannen, betonen zullen.

Ter nadere bevestiging, beroept zich de Apostel, op de Goddelyke Wet, *gelijk ook de Wet zegt.* Hy heeft waerſchijnlyk het oog, op het Goddelyk bevel aen EVA, en, in haer perſoon, aen het ganſche vrouwelyk geſlacht, gegeven, Gen. III: 16. — Vermits nu eene vrouw, welke, in het openbaer, met gezach leert, daer door eenige heerſchappy chijnt te hebben, en daer uit aenleiding zou kunnen nemen, om zich eenig gezach, over den man, aen-te matigen, en de Heidenen den Christenen zouden hebben kunnen lasteren, even als of zy, aen de vrouwen, de heerſchappy, over hare mannen, toeſtonden; wil de Apostel, dat de vrouwen, in de Gemeente, zwijgen zullen. Hier tegen zouden de vrouwen deze uitvlucht hebben kunnen maken, dat zy zomtijds dingen hoorden voorſtellen, welke zy niet verſtonden, of waer mede zy zich niet vereënigen konden, en dat zy daerom ten minſten de vryheid behoorden te hebben, om hare bedenkingen voor te ſtellen, ten einde zy de nodige ophelderingen ontvangen mogten. Deze uitvlucht beantwoord de Apostel, vs. 35.

35. **Ende ſo ſy yet willen leeren**, het zy, dat zy eene nadere opheldering van eenig voorſtel, het zy dat zy eene oplosſing van eenige zwarigheid, begeren, **laetſe** dan, uit de vergadering **te huys** gekomen zijnde, **hare eygen mannen vragen**, wanneer zy, veel voegzamer en vryer, zonder vertoning van ydele eerzucht, of eenig vermoeden van zelvsverhefſing te vertonen, met hen ſpreken kunnen. Maer in de Gemeente, of Godsdienstige vergadering, moeten zy zwijgen. **Want het ſtaet leelick voor de vrouwen**, het komt niet overëen, met die zedigheid en zachtaertigheid, welke, met recht, voor een cieraed der vrouwen, gehouden wordt; **dat ſy in de gemeynte ſpreken**,

om dat het den schijn heeft van eene stoute vrymoedigheid, en trotsche eerzucht.

ß. De Apostel brengt dit gansche stuk, met eene nadrukkelyke toepassing, ten einde, vs. 36-40. Zy behelst twee vermaningen, geschikt, voor tweeërlei zoort van menschen.

a. Voor stijvhoofdigen, die zich misschien, tegen de gemelde bestuuringen, verzetten zouden, of uit hoogmoed, of uit vooröordeelen en onkunde, vs. 36-38.

b. Voor gezeggelyken, vs. 39, 10.

36. Zijn 'er, onder ulieden, stijvhoofdigen, die de wanörders, in de Gemeente, zouden willen verdedigen, die bedenken, ter vernedering van hunnen hoogmoed, het volgende. Is het woort Godts, en de prediking des Euangeliums, van u uytgegaen? Is uwe Gemeente de eerste en oudste, naer welke zich alle de overigen schikken moeten? Of is uwe Gemeente de eenigste, en is het woord des Euangeliums tot u alleen gekomen? Immers zijn 'er meer Gemeenten, met welken gy, door den band van lievde, vrede, en eenigheid, verbonden zijt, en verbonden blijven moet; derhalven mogt gy u, door byzondere gebruikelykheden en wanördens, in te voeren, van dezelven niet afscheuren; het gansche lichaem immers moet zich niet schikken, naer één lid, maer elk byzonder lid moet zich, naer het voorbeeld, en de ordening, van het gansche lichaem, gedragen.

37. Die zich, tegen de goede orde en eendracht, aenkant; is geen Propheet. Indien yemant meynt een Propheet te zijn, ofte geestelick, andere buitengewone gaven bezittende, die erkenne, die moet en zal ook gaerne erkennen, dat 't gene ick u thans schrijve, gene eigenwillige inzettingen, maer des Heeren geboden zijn, welken de Koning der Kerke my, door zijuen Geest, heeft ingegeven; zulk een zal mijn Apostolisch gezach erkennen.

38. Maer so yemant onwetende is, die mijn Apostoliesch gezach, uit eigenzinnigheid, onder voorwendsel van zijne onwetenheid, niet erkennen wil, die zy onweten-

tende; hy blijve, in zijne voorgewende onwetenheid, en ik zal, ter verdediging van mijn Apostoliesch gezach, met hem niet twisten, naerdien ik hem aenmerk, als eenen mensch, met welken men niets kan vorderen.

39. So dan, broeders, die gezeggelyk zijt, en u, naer mijnen raed, schikken wilt, yvert om te propheteeren, laet dit voornamenlyk uwe hoofdbedoeling wezen; ende veracht de gave der talen niet, en verhindert niet, om, ter behoorlyker tijd, en, wanneer het, met nut, geschieden kan, in [*vreemde*] talen te spreken. Alleenlyk neemt de bestuuringen in acht, welken ik daeromtrent heb voorgeschreven.

40. Laet, voor het overige; dit zy eene algemene regel, omtrent het aenleggen der geestelyke gaven; laat alle dingen eerlick, overëenkomstig de welvoeglykheid, ende met orden geschieden, om elk hoogächting voor den Godsdienst der Christenen in te boezemen.

HET XV. KAPITTEL.

E. *De vijfde vraeg, welke de Corinthische Christenen den Apostel hadden voorgestelt, verkeerde, omtrent de opstanding der dooden. Deze vraeg beäntwoordt hy Kap. XV.*

IN dit Kapittel, houdt zich de Apostel uitvoerig bezig, om de zeer gewichtige leer van de opstanding der doden te betogen, en, tegen ettelyke schijnbare bedenkingen te verdedigen. Maer de opstanding der doden is eene der meest wezenlyke grondwaerheden van het Euangelie, wat heeft dan den Apostel aenleiding gegeven, om dit stuk zo opzettelyk en omstandig te behandelen? *Zommigen* onder de Corintheren *zeiden, dat 'er gene opstanding der doden zy,* — Wie waren deze *zommigen*? 'Er is, die denken, aen ettelyke leden der Corinthische Gemeente zelve. Maer wy, voor ons,

kunnen nauwlyks begrijpen, hoe de Christenen, die het Euangelie beleden en aengenomen hadden, zulk een aengelegen leerſtuk, zonder het welk het Euangelie zelvs geen Euangelie meer wezen zoude, hebben kunnen verwerpen en beweren, dat de doden niet zullen worden opgewekt. Die deze troostrijke leer verwerpt, verwerpt het Euangelie, en verwoest het ganſche Christendom, gelijk ook de Apostel opmerkt, vs. 12-18.

Voor het naest zouden wy daerom denken, dat 'er zommige valſche Leeraers waren opgeſtaen, die de opſtanding der doden, in eenen eigelyken zin, ontkenden, beweerende, dat alles, wat CHRISTUS en de Apostelen, van de opſtanding der doden, gezegt hadden, geheimzinnig moest verſtaen worden, van de geestelyke levendigmaking, of inwendige verbetering des harten. Zo beweerden ook PHILETUS en HYMENAEUS, dat de opſtanding reeds geſchied ware, 2 Tim. II: 17. Het zy, dat deze valſche Leeraers, uit de Sadduceeuwen, die het toekomend leven lochenden, oorſprongelyk waren; het zy dat zy Heidenen waren van oorſprong, die het Christendom beleden hadden; maer door de drogredenen der Wijsgeren, die de opſtanding voor onmogelyk hielden, (vergel. Hand. XVII: 17) omgezet, en, tot de gedachten, gekomen waren, dat de leer van het Euangelie, omtrent dit ſtuk, in eenen verbloemden zin, moest worden opgevat.

Hoe het wezen moge, men begon, in de Gemeente van Corinthen, te twisten, over de opſtanding der doden, en 'er werden verſcheidene bedenkingen, tegen dit ſtuk, geöpperd. De voornaemſte bedenkingen ſchijnen verkeert te hebben, omtrent de geſteldheid en hoedanigheden der opgewekte lichamen. Het voorſtellen van deze zwarigheden maekte zommigen der Corinthiſche Christenen twijffelmoedig, en de Leeraers zelve waren misſchien niet in ſtaet, om, op de ſchijnbare tegenwerpingen, voldoende te antwoorden. — Men oordeelde het daerom raedzaem, den Apostel, over dit gewichtig ſtuk te raedplegen, en, om nader onderricht, te verzoeken.

De Apostel betoogt eerst de zekerheid van de opſtanding der doden, en dan beäntwoordt hy de meest ſchijnbare bedenkingen, welke daer tegen werden ingebracht.

A. Vooräf legt de Apostel deze aenmerking, tot eenen grondſlag van zijne redenering, dat de Corinthiſche Christenen het Euangelie gelovig hadden aengenomen, en dat zy derhalven, wanneer zy, by het Euangelie, blijven wilden, aen de waerheid van de opſtanding der doden, niet konden twijffelen, vs. 1, 2.

1. Voorts, mijne gelievde broeders, koom ick tot de bedenkingen, welke, tegen de gewichtige grondwaerheid van de opſtanding der doden, worden ingebracht. Vooräf make ik u wederom bekent en herïnner u, het Euangelium van JESUS verzoenenden dood, en zijne daer op gevolgde heerlykheid, (*a*) dat ick u, wanneer ik twee herhaelde keren in uwe ſtad was, in eigen perſoon, onder u verkondigt hebbe, het welck gy oock, als eene ontwijffelbare waerheid, aengenomen hebt, in 't welck gy oock, tot dus verre, vast ſtaet.

2. (*b*) Door het welck gy oock ſaligh wort, en de eeuwige heerlykheid erlangen zult, indien gy het zelve zuiver en onvervalscht behoudt op ſoodanige wijſe, als ick het u verkondigt hebbe: ten zy dan dat gy misſchien te vergeefs geloofft hebt.

Het oorſprongelyk woord, het welk de Onzen door *te vergetvsch* hebben overgezet, zou men door *ligtvaerdig* en zonder genoegzamen grond, vertalen kunnen, vergel. Matth. V: 22; en dan beroept zich de Apostel op het geweten der Corintheren, om hen te beſchamen, als of hy zeide: „ gy hebt „ het Euangelie eenmael aengenomen, en door dat geloov „ zult gy zalig werden, wanneer gy daer by blijvt, ten zy gy „ misſchien het Euangelie ligtvaerdig, en zonder genoegza„ men grond, hebt aengenomen; maer dit kan en mag ik niet „ veronderſtellen, en, wanneer gy nu het Euangelie verwer-

(*a*) Gal. 1: 11. (*b*) Rom. 1: 16. 1 Cor. 1: 21.

„ pen wildet, zoudt gy u zelven fchande aendoen, en uw „ vorig gedrag, van ligtvaerdigheid, verőordelen."

Nu is de opftanding der doden eene der meest wezenlyke grondwaerheden van het Euangelie; indien derhalven de Corinthifche Christenen, by het Euangelie, blijven, en zich zelven niet, van ligtvaerdigheid, befchuldigen wilden, in het aennemen van deze leer, konden zy, aen de waerheid van de opftanding der doden, niet twijffelen.

B. Hier op volgt de verhandeling zelve, vs. 3 57.

α. Eerst bewijst hy de leer van de opftanding, vs. 3-34.

a. Het eerfte bewijs is ontleend, uit de opftanding van onzen gezegenden Verlosfer, vs. 3-28.

α. Dat de Verlosfer uit de doden zy opgeftaen, wordt, uit zijne veelvuldige en onlochenbare verfchijningen, op eene overtuigende wijs, betoogt, vs. 3-11.

1. *De gewichtige hoovdwaerheid van het Euangelie, dat onze Verlosfer waerlyk zy opgeftaen, wordt voorgefteld, vs.* 3-11.

3. Want of *immers*, ick hebbe uliedem ten eerften, onder de eerfte en voornaemfte hoovdwaerheden van het Euangelie, zo dra ik mijne voeten binnen uwe ftad gezet en gelegenheid gekregen had, om aldaer te prediken, aenftonds overgegeven, voorgefteld en bekend gemaekt, 't gene ick oock, door eene buitengewone openbaring, onmiddelyk van den Heer ontfangen hebbe vergel. Gal. I: 12. (*c*), dat Christus, als onze plaets vervangende Borg, geftorven is voor onze zonden, om dezelve te verzoenen, nae en overëenkomftig het gene Mofe en de Propheten, in de Schriften, van den MESSIAS voorfpelt hadden, Pf. XXII: 16. Jef. LIII: 8. Dan. IX: 24-26.

4. Ende dat hy, op dat niemand, aen de waerheid van zijnen dood, zou kunnen twijffelen, is (*d*) begraven, mede volgens de voorzeggingen der Propheten, Jef. LIII: 9,

(*c*) Jef. 53: 7. Dan. 9: 24, 26. 1 Cor. 5: 7. 1 Petr. 2: 24.
(*d*) Pf. 16: 10. Jef. 53: 9. Jona 1: 17. Matth. 12: 40.

9, ende dat hy, door God zijnen Vader, is (*e*) opgeweckt ten derden dage, nae de Schriften, Pf. XVI: XXI: 5.

2. *De hoovdwaerheid betoogt de Apostel, uit het onbedrieglyk getuigenis van vele aenschouweren, die den Heiland, na zijne opstanding, met hunne eigene oogen, gezien hebben, vs.* 5-11.

—. *Eerst beroept hy zich, op het getuigenis van vele anderen, vs.* 5-8.

Vooräf hebben wy twee zaken aen te merken; deels dat de Apostel niet alle de verschijningen van den verrezen Heiland opnoeme, maer alleen die, welke, tot zijn oogmerk, meest dienstbaer waren; zich voornamelyk beroepende, op het getuigenis van zulke mannen, die de opstanding van den Verlosser openlyk gepredikt hebben: dat hy, in het optellen der verschijningen van den opgewekten Heiland, de orde van den tijd volge, zeggende uitdrukkelyk, CHRISTUS *is van* CEPHAS *gezien*, DAER NA *van de Twaelven*, en, na dat hy dit *daer na* viermalen herhaelt had, voegt hy 'er by, *en ten laetsten van alle*, enz.

PAULUS beroept zich, op vijfderlei ooggetuigen, PETRUS vs. 5[a], de Twaelven vs. 5[b], vijfhonderd menschen, die den verrezenen JESUS gelijktijdig gezien hebben, JACOBUS vs. 7[a], alle de Apostelen vs. 7[b].

5. Ende dat hy is van PETRUS, die, in het Syriesch Cephas genoemd wordt, (*f*) gesien, vergel. Luc. XXIV: 34. (*g*) daer na van de twaelve, van het gezelschap der Apostelen, op den avond van den dag zijner opstanding, vergel. Joh. XX: 19-24.

6. Daer na is hy gesien van meer dan vijf hondert broederen op één mael, en gelijktijdig, van welcke het meerder [*deel*] nogh overigh is, ende sommige oock zijn ontslapen.

(*e*) Pf. 16: 10. Jef. 53: 8. Matth. 12: 40. (*f*) Luc. 24: 34. Hand. 10: 41. (*g*) Joh. 20: 19, enz.

PAULUS schreev dezen Briev, omtrent 20 jaren, na 's Heilands Hemelvaert, en gevolgelyk kon het niet anders wezen, of 'er moesten, van meer dan 500 menschen, reeds zommigen ontslapen, en in den Heer gerust zijn. Maer evenwel *het meerder deel*, 300 of daer omtrent, *wat*, in levenden lijve, *nog overig*. „ Indien gy eenigzins mogt twijffelen, (wil PAULUS zeggen,) zou ik in staet en gereed wezen, om „ 300 nog levende ooggetuigen van deze zeer gewichtige „ gebeurtenis aen te wijzen, by welken gy u, ter nadere „ verzekering, om onderricht vervoegen kunt."

Maer waer, en wanneer, is de opgewekte JESUS, van 500 broederen, gelijktijdig gezien? Deze verschijning is dezelvde, welke MATTHEUS Kap. XXVIII: 16, 17. heeft aengetekend. De Heiland had zijnen Apostelen eenen berg, in Galilea, aengewezen, alwaer Hy, op eenen bepaelden tijd, by hen komen, en met hen spreken zoude. Dit is zekerlyk ruchtbaer geworden, onder de Christenen, en het is ligtelyk te begrijpen, dat 'er zich eene groote menigte, op den bestemden tijd, naer den bepaelden berg, begeven hebbe. — Het is waer, MATTHEUS zegt alleenlyk, dat de elv Discipelen, naer den bestemden berg, zijn henen gegaen. Maer hy voegt hy 'er tevens by, dat *zommigen twijffelden.* Nu kunnen de elv Apostelen, die den opgewekten Verlosser, reeds onderscheidene malen, gezien en gesproken hadden, niet meer gewijffeld hebben. 'Er zijn derhalven ook andere Christenen tegenwoordig geweest, en deze waren, meer dan waerschijnlyk, die 500 broeders, van welken PAULUS hier melding maekt. — Ook is het ligtelyk te begrijpen, dat zommigen, in den beginne, getwijffelt hebben, om dat zy, door de dik gedrongene menigte, niet naby genoeg tot den Heiland komen konden; maer, wanneer zy Hem nauwkeurig beschouwt hadden, werden zy alle overtuigd, nopens de waerheid van zijne opstanding.

7. Daer na is hy gesien van Jacobo den jongeren, den zoon van Alpheus, en, van 's moeders zijde, eenen vollen Neev van den Zaligmaker, daer na van alle de Apostelen.

De verschijning dan, aen JACOBUS den jongeren, is voorge-

gevallen, aen die van de 500 broederen. — Dit is geschied, op eenen tijd, en eene plaets, welke wy niet bepalen kunnen, om dat zy ons niet is aengetekend. Wy mogen 'er uit besluiten, dat deze JACOBUS, door het één of ander beletsel, denkelyk door ziekte, verhinderd zy, om, by de vorige verschijningen, tegenwoordig te wezen, en dat hy daerom naderhand, met eene byzondere verschijning, verwaerdigd is.

Daer na van alle de Apostelen. — By de vorige verschijningen was dan deze, dan die der Apostelen, afwezig, maer nu waren zy alle tegenwoordig; wy hebben daerom, voor het naest te denken, aen de allerlaetste verschijning van den Heiland, op den Olyvberg, toen Hy ten hemel gevaren is, Luc. XXIV: 50-52. Hand. I: 11.

——. *Wijders beroept zich de Apostel, op zijne eigene ondervinding, vs.* 8-11.

/. *Hy had ook den opgewekten* CHRISTUS, *met zijne eigene oogen, gezien, vs.* 8.

//. *Dit beschouwde hy, als een uitnemend voorrecht, vs.* 9-11.

†. *Trouwens hy was die eer, by uitnemenheid, onwaerdig, vs.* 9.

††. *Evenwel was hy, door Gods genade, een geheel ander man geworden, en, nergens in, minder dan de andere Apostelen, vs.* 10, 11.

8. Ende ten laetsten van allen is hy oock (*h*) van my, als van een ontijdighgeboren, toen ik naer Damascus reisde, met een boosäertig voornemen, om de Christenen te vervolgen, met mijne lichamelyke oogen, allerduidelykst gezien, Hand. IX: 1-18. XXII: 6-13. XXVI: 13-19. 1 Cor. IX: 1.

De opgewekte Verlosser is, door PAULUS, gezien, *ten laetsten van allen*, dat is, later dan alle de andere Apostelen, en 500 broederen, te voren vermeld, vs. 5-7. Trou-

(*h* Hand. 9: 3, 17. ende 23: 11. 1 Cor. 9: 1. 2 Cor. 12: 2.

wens hy was ook de laetste, die, tot het Apostelschap, geroepen werdt; en niet alleen dit, maer hy is ook de laetste van allen geweest, die den gezegenden Verlosser, met lichamelyke oogen, gezien heeft. Zodanig zal Hy niet meer gezien worden, voor den algemenen oordeelsdag. — Het is waer, Hy is naderhand, van den Apostel JOANNES, op het Eiland Patmos, gezien, Openb. I: 12-17; doch dit was niet eigenlyk en lichamelyk, maer slechts in een gezicht, en verrukking van zinnen, geschied.

De Apostel geevt eene zeer vernederende beschrijving van zich zelven, wanneer hy 'er byvoegt, *als van een ontijdig geboren.* — Wy houden het eenvouwig daer voor, dat het oorspronglyk woord, in die zelvde betekenis, moete genomen worden, in welke het, door de LXX, zeer gemeenzaem gebruikt wordt, voor eene misdracht, eene onvoldragene menschelyke vrucht, welke ongevormd en zeer afschuwelyk is. — PAULUS wil dan dit zeggen, dat de verheerlykte Middelaer van hem gezien zy, op eenen tijd, dat hy die uitnemende eer geheel onwaerdig was, wanneer hy, ten aenzien van zijn zedelyk bestaen, gelijk was, aen eene afschuwelyke misgeboorte. Dat dit des Apostels mening zy, is, uit vs. 9, allerblykbaerst. Trouwens, op dien tijd, was hy, in de oogen van God en alle weldenkende menschen; even zo verfoeilyk, als eene afzichtige misdracht. Hy had zich, tegen den Verlosser, en zijne Gemeente, als een woedend schrikdier, gedragen; den gezegenden JESUS te lasteren, zijn volk te verdrukken, en hun bloed, als water, te vergieten, was zijne geduurige en gelievkoosde bezigheid. Hy was derhalven de grootste der zondaren, walgelyk in Gods oogen, en waerdig, om eeuwig verfoeid te worden, 1 Tim. I: 15.

9. **Want ick ben,** dit wil ik gaerne erkennen, (*i*) **de minste van de Apostelen,** naerdien ik, uit hoovde van mijn vorig wangedrag, een wangedrocht van godloosheid geweest ben, zo dat ik my daer over nooit genoeg voor God kan veröötmoedigen, vergel. Eph. III: 8; ik, **die niet weer,**

(*i*) Eph. 3: 8.

weerdigh en ben een Apostel genaemt te worden, Alle de andere Apostelen zijn ook, in zich zelve, zondige menschen, hun hoogwaerdig ambt, en de uitnemende voorrechten, welke daer aen verbonden zijn, alleszins onwaerdig; maer ik ben deze grote eer, by uitnemendheid, onwaerdig, daer ik, in plaets van den meestverhevenen rang, in CHRISTUS Kerk, te bekleden, de allerzwaerste straf, onder de rampzalige verdoemelingen, rechtvaerdig verdient had; ik was eer waerdig geweest, dat de verhoogde Middelaer my, door den adem zijner lippen, gedoodt, dan, tot de hooge waardigheid van het Apostelambt, verheven hadde, (*k*) daerom dat ick de gemeynte Godts vervolgt hebbe; en in zijnen onberedeneerden yver; niets heb onbeproevd gelaten, om de Christenen te verdelgen.

10. Doch door de genade Godts ben ick dat ick ben; ik heb het alleen, aen Gods ontfermende barmhartigheid, te danken, dat ik, tot de hooge waerdigheid van het Apostelschap verheven ben, ende sijne genade die aen my [*bewesen is*], en is niet ydel of vruchteloos geweest, (*l*) maer ick hebbe, in de prediking van het Euangelie, en de uitbreiding van CHRISTUS Koningrijk, overvloediger en meer gearbeydt, dan zy alle, die, voor my, tot het Apostelschap, geweest zijn; doch niet ick moet de eer hebben, maer alleen de genade Godts die met my is, door my bekwaem, en mijne pogingen voorspoedig, te maken.

11. Het zy dan ick, het zy sylieden, alsoo prediken wy. Het zy, dat ik het Euangelie predike, het zy dat de andere Apostelen de leer van den gezegenden JESUS verkondigen, wy allen stemmen, in het voorstellen der waerheid, byzonder der opstanding van den Verlosser, volkomen overeen, ende alsoo hebt gy het Euangelium eenstemmig geloofT, en, als eene onfeilbare waerheid, aengenomen. Dit staet derhalven, by alle Christenen, vast, als eene onbetwistbare waerheid, dat CHRISTUS, uit de doden, is opgestaen.

(*k*) Hand. 8: 3. ende 9: 1. ende 22: 4. ende 26: 9. Gal. 1: 13. 1 Tim. 1: 13. (*l*) 2 Cor. 11: 23. ende 12: 11.

II. *Uit deze opwekking nu van den Verlosser, leidt de Apostel, by wettigen gevolge af, dat ook alle gelovigen, uit de doden, zullen opstaen, vs.* 12-28.

1. *De Apostel redeneert, by ontkenning, vs.* 12-19.

—. *In het gemeen, om dat* CHRISTUS *niet kan opgewekt zijn, wanneer de opstanding der doden onmogelyk is, vs.* 12, 13.

——. *Meer byzonder, om dat het ontkennen van* CHRISTUS *opstanding, velerlei en blykbare ongerijmdheden naer zich sleept, vs.* 14-19.

/. *Dan zijn, en de prediking, en het geloov, valsch, vs.* 14.

//. *Dan zijn zy, die verklaren dat* JESUS *zy opgewekt, valsche getuigen geweest, vs.* 15, 16.

///. *Dan zijn de gelovigen nog, in hunne zonden, vs.* 17.

////. *Dan zijn de afgestorvene gelovigen verloren, vs.* 18.

/////. *Dan zijn de Christenen de ellendigsten van alle menschen, vs.* 19.

12. Indien of *nademael* nu Christus gepredickt, en, door onlochenbare getuigenissen, bewezen wort, dat hy uyt den doden opgeweckt is, hoe seggen en beweren dan sommige onder u dat 'er geen opstandinge der dooden en is, en dat zodanig iets onmogelyk is?

13. Ende indien daer geen opstandinge der dooden en is, indien het, gelijk zommigen voorgeven, onmogelyk is, dat de dooden zullen worden opgewekt, so en is Christus oock niet opgeweckt.

14. Ende nu sleept het ontkennen van CHRISTUS opstanding zeer grote en blykbare ongerijmdheden naer zich: want indien Christus niet opgeweckt en is, so is dan onse predikinge, waer van CHRISTUS opstanding de eerste grondwaerheid uitmaekt, vs. 3, 4. ydel, valsch en een louter verdichtsel, ende ydel is dan oock uw geloove, dan is 'er geen grond altoos, om de leer van JESUS te omhelzen.

15. Ende so worden wy predikers van het Euangelie oock bevonden en ten toon gesteld, als valsche getuigen

gen Godts, dan maken wy ons, tot het allerslechtste soort van menschen, die God, tot eenen getuige van eene schandelyke leugen, maken: Want wy hebben van Godt, uit Gods naem, en op zijn hoog gezach, getuygt, dat hy Christum opgeweckt heeft: dien hy ondertusschen niet en heeft opgeweckt, so namelick de doode niet opgeweckt en worden of kunnen worden.

16. Want indien de doode niet opgeweckt en worden of kunnen opgewekt worden, gelijk zommigen, door schoonschijnende redeneringen, zoeken wijs te maken, so en is oock zekerlyk Christus niet opgeweckt.

17. Ende indien Christus niet opgeweckt en is, so is uw geloove te vergeefs en geheel van allen grond ontbloot, ja so zijt gy nogh in uwe sonden. Dan is het gebleken, dat CHRISTUS een bedrieger zy, dan heeft Hy de zonden niet verzoent, en dan hebt gy u te vergeefsch, met de vergeving uwer misdaden, gevleit.

18. So zijn dan oock daerënboven, voor eeuwig verloren, die in Christo, en in vertrouwen op zijnen verzoenenden dood, ontslapen en gestorven zijn.

19. Indien wy Christenen, op dat ik 'er dit nog byvoege, alleenlick in dit leven op Christum zijn hopende, en al ons heil van den Verlosser, alleenlyk binnen de enge grenspalen van dit kortstondig leven verwachten, so zijn wy waerlyk, wel verre van de gelukkigste, gelijk wy ons verbeelden, de elendigste van alle menschen, daer wy, aen velerlei rampen en verdrietlykheden, zijn bloot gesteld, vooräl in deze dagen, daer de Christenen zo veele vijanden en vervolgers hebben.

2. *Wijders beweert de Apostel ſtellig, dat* CHRISTUS *is opgewekt, en dat alle gelovigen, op dien grond, hunne zalige opſtanding, met zekerheid, verwachten kunnen,* vs. 20-28.

—. *De zaek zelve wordt voorgeſteld,* vs. 20.

——. *By deze gelegenheid, doet de Apostel eenen uitſtap,* vs. 21-28.

/. *Eerst ſtelt hy voor, hoe het Goddelyk ontwerp medebracht, dat, gelijk, door* ADAM, *de dood, alzo ook, door* CHRISTUS, *de opſtanding, te weeg gebracht worde,* vs. 21-23.

†. *In het gemeen,* vs. 21.

††. *Meer byzonder,* vs. 22, 23.

20. Maer nu, (*m*) Chriſtus is waerlyk opgeweckt uyt den dooden, gelijk ik, uit onlochenbare getuigenisſen, ten overvloede bewezen heb, vs. 5-11, [*ende*] daer door is Hy (*n*) de eerſteling geworden der gene die ontſlapen zijn.

De zinneprent is ontleend, van de wettiſche plechtigheden. Het gene aen de eerſtelingen geſchiedde, werdt gerekend, aen den gehelen hoop, waertoe zy behoorden, geſchied te zijn. Wanneer de eerſtelingen der vruchten aen den Heer waren toegewijd, was de ganſche oogst geheiligd. In dien zin is CHRISTUS de *eerſteling* geworden *der gelovigen, die ontſlapen zijn*, voor zo ver zy, met hem, gerekend worden opgewekt te zijn, en zo zeker, op hunne zalige opſtanding, kunnen ſtaet maken, als of zy reeds werkelyk waren opgewekt.

21. Want dewijle (*o*) de doot door eenen menſche Adam in de waereld gebracht is, Rom. V: 12, ſo is oock, volgens Gods wijs ontwerp, de opſtandinge der doden door eenen menſche, namelyk door CHRISTUS, te wachten.

22. Want *of te weten*, gelijckſe alle, die uit Adam ge-

(*m*) 1 Petr. 1: 3. (*n*) Col. 1: 18. Openb. 1: 5. (*o*) Gen. 2: 17. ende 3: 6. Rom. 5: 12, 18. ende 6: 23.

geboren zijn, in en door Adam ſterven, en, om zijne eerſte overtreding, den dood ondergaen, alſoo ſullenſe oock in en door Chiſto, alle die in Hem geloven, en daer door deel hebben, aen de vruchten van zijne verzoening, levendigh gemaeckt worden, om, naer ziel en lichaem, eene onuitſpreekbare heerlykheid, te genieten.

23. Maer dit zal geſchieden, een yegelick in ſijn orden, welke God wijsſelyk geſtelt heeft; de eerſtelingh Chriſtus is vooraf opgewekt, en daer na zullen zy, die Chriſti zijn, en in Hem geloven, tot heerlykheid worden opgewekt, in den groten dag van ſijne luisterrijke toekomſte.

//. De Apostel voegt 'er, als eene nadere aendrang by, dat het Koningrijk van CHRISTUS *niet volkomen wezen kunne, ten zy de dood, als de laetſte vyand, ten eenemael overwonnen zy, vs.* 24-28.

†. *De zaek zelve werd voorgeſteld, vs.* 24-26.

⸸. *In het gemeen, vs.* 24a.

⸸⸸. *Meer byzonder, vs.* 24b-26.

‡. CHRISTUS *zal het Koningrijk, aen zijnen Vader, overgeven, vs.* 24b. *en*

‡‡. *Alle zijne vyanden geheel en al te onder brengen, vs.* 24c-26.

§. *Deze ſtelling vinden wy vs.* 24c.

§§. *Het bewijs daer van, vs.* 25. *en*

§§§. *Eene daerby gevoegde aenmerking, vs.* 26.

24. Daer na, onmiddelyk na de opſtanding der rechtvaerdigen, in den laetſten dag der waereld, vs. 22, 23, ſal het eynde of de voltoijing ſijn van dat Koningrijk der genade, het welk, door CHRISTUS, als verheerlykten Middelaer, beſtuurd wordt; het laetſte werk, het welk CHRISTUS, als Koning, verrichten zal, is het opwekken der doden, en het houden van het algemeen gericht; wanneer dit laetſte werk verricht is, zal het Koningrijk van den verhoogden Middelaer, voor altoos, een einde nemen, wanneer hy het Koninckrijk Gode ende den Vader ſal overgegeven

hebben: (*p*) wanneer hy ſal te niete gedaen hebben alle heerſchappye, ende alle macht, ende kracht.

CHRISTUS zal het Koningrijk aen zijnen Vader overgeven: *wanneer Hy het Koningrijke Gode en den Vader zal overgegeven hebben.*

Het *Koningrijk* van CHRISTUS is tweeërlei; dat der Natuur, waer door Hy, als waerächtig God, het beſtuur voert, over alle geſchapene wezens; en dat der Genade, voor zo ver Hy, als verhoogde Middelaer, is aengeſteld, tot beſtuurer, niet alleen van zijne Kerk, maer ook van de ganſche Waereld, om de lotgevallen van Koninkrijken, Volken en Staten, ja het ganſche beloop der ondermaenſche dingen, ten meesten nutte van zijn gelovig volk, te regelen. Hier wordt zekerlyk het Koningrijk der Genade bedoeld. — Men heeft opgemerkt, dat het woord *overgeven* ook de betekenis hebben kunne van *vertonen*, vergel. Marc. IV: 29, en 'er uit afgeleid, dat des Apostels mening deze zy: „ CHRISTUS „ *zal*, in den groten Oordeelsdag, wanneer Hy al zijn Mid„ delaerswerk zal volbracht hebben, *het Koninrijk aen God* „ *zijnen Vader vertonen*, om rekenſchap te geven van alle zijne „ handelingen, in het beſtuuren van dit Koningrijk, ten einde „ daer op, in het openbaer, ten aenhoren van Engelen „ en Menſchen, de Goddelyke goedkeuring te erlangen." Maer deze opvatting voldoet niet, noch aen den gewoonen nadruk van het Griekſche woord, noch aen het verband van des Apostels redenering, daer vs. 25. uitdrukkelyk gezegd wordt, dat het heerſchen van CHRISTUS, als Koning, niet langer duuren zal, dan tot dat Hy zich alle zijne vijanden zal onderworpen hebben.

Het Koningrijke Gode en den Vader over te geven, betekent, zich van het Koningrijk te ontdoen, het Koninglyk bewind, in de handen van God den Vader, te rug te geven, op ſoortgelijk eene wijs, als een Stadhouder aen den Vorst doet, wanneer zijne bediening geëindigd is. Gemeenlyk verſtaet men daerom, door het Koningrijk, de regeeringsform, in dezen zin; dat CHRISTUS, in den groten dag, zich van die ambts-

(*a*) 1 Cor. 2: 6.

ambtsbedieningen ontdoen zulle, welken de tegenwoordige toestand van zijn Koningrijk, hier op aerde, noodzakelyk maekt, neem, by voorbeeld, de voorbidding voor zijn volk, het zenden van Leeraren, het bekeren, heiligen en bewaren van zondaren, het beteugelen van den tegenstand der vijanden, enz. — Maer dit beäntwoordt in genen deele, aen des Apostels woorden; de regeringswijs van een Koningrijk is geenszins het Koningrijk zelve, en het overgeven van het Koningrijk, aen God den Vader, is geheel iets anders, dan de regeringswijs te veränderen. De Apostel leert, met de allerduidelykste bewoordingen, dat CHRISTUS zich, van dat Koninglyk bewind, het welk hy voert als verheerlykte Middelaer, ontdoen zulle, en het zelve te rug geven, in de handen van zijnen Vader, uit welke Hy het zelve ontvangen heeft. — *Wanneer* dit zal geschied zijn, *dan zal het einde zijn.*

Maer hoe is dit eindigen en overgeven van CHRISTUS Koningrijk te verstaen? Hoe is het overéén te brengen, met zo vele verklaringen, dat Hy Koning wezen zulle, in alle eeuwigheid. — Deze vraege beantwoordt de Apostel zelvs vs. 25.

CHRISTUS zal alle zijne vijanden volkomen te onderbrengen: *wanneer Hy zal te niet gedaen hebben alle heerschappy, en alle macht en kracht.*

Onder de benamingen van *alle heerschappy en alle macht en kracht*, verstaen sommigen alle menschelyke regeringen.— Het is waer, in den groten Oordeelsdag, zal alle önderscheid van rang en staet worden wechgenomen. Dan deze zaek wordt hier niet bedoeld: want het blykt allerduidelykst, uit vs. 25, dat hier, van CHRISTUS vijanden, gesproken worde. Men denke derhalven, aen alle de zodanigen, die zich, tegen het Koningrijk van CHRISTUS, en deszelvs uitbreiding, met list en geweld aenkanten. Deze heten *alle heerschappy en alle kracht en macht*, om dat zy het gezach, waer mede zy bekleed zijn, en de macht, welke zy bezitten, schandelyk misbruiken, om hunne vijandschap, tegen CHRISTUS en zijn Koningrijk uit te oeffenen. — Wil men de byzondere uitdrukkingen onderscheiden, dan zou men, door alle *heer-*

schappy, alle Koningen, Vorsten en Overheden, verstaen kunnen, die zich, als openbare vijanden, tegen CHRISTUS, aankanten. Het tweede woord *macht*, zegt eigenlyk het recht, het welk iemand heeft, om te regeren, en zou ons daerom, naer den Satan, kunnen wijzen, die, uit hoovde van de zonde, een zeker recht van overheersching heeft, op alle natuurlyke menschen, als zijne geborene slaven. Dan zal de derde uitdrukking *kracht* alle de zodanigen betekenen, die hunne vermogens misbruiken, om CHRISTUS Koningrijk te dwarsbomen.

Deze alle zal CHRISTUS *te niet doen*. Het grondwoord zegt eigenlyk iets *ontledigen*, onnut en krachteloos maken. Het gansche voorstel derhalven komt, in den zakelyken zin, hier op neder: „ CHRISTUS zal alle zijne vijanden de macht „ benemen, van welke zy zulk een schandelyk misbruik ge- „ maekt hebben, en hen buiten staet stellen, om verder iets „ ten nadele van zijn Koningrijk te ondernemen." — *Wanneer* dit zal geschied zijn, *dan zal het einde wezen.*

De laetste stelling, dat CHRISTUS alle zijne vijanden volkomen zal te onder brengen, wordt vs. 25, 26. nader bewezen.

25. (q) Want hy moet als Koningh heerschen tot dat hy alle de vyanden onder sijne voeten sal gelegt hebben.

Deze woorden zijn ontleend, uit Ps. CX: 1. Kortelyk merken wy daer omtrent het volgende aen. — Het gene Ps. CX: 1. genaemd wordt, *te zitten aen Gods rechterhand*, verklaert de Apostel, door *als Koning te heerschen.* Wy leeren 'er uit, dat de gezegende Middelaer, by zijne aenkomst in den hemel, niet alleen als mensch, met eene onnadenkelyke heerlykheid bekroond zy, en ver weg verheven, boven den uitnemendsten der Engelen, maer dat hy ook tevens tot Koning zy aengesteld. — CHRISTUS MOET, *als Koning, heerschen.* Dit is noodzakelyk, niet alleen uit kracht van de evengemelde Godspraek, maer ook uit hoovde van den eeu-

(q) Ps. 110: 1. Hand. 2: 34. Eph. 1: 20. Col. 3: 1. Hebr. 1: 13. en de 10: 12.

eeuwigen vrederaed, en om het heil van zijn volk te bevorderen. — *Hy zal alle zijne vijanden onder zijne voeten, leggen.* De spreekwijs is ontleend, van eene gewoonte, welke oulings plaets had, dat een overwinnaer zijnen voet zette, op den nek van zijne gevangene vijanden; en geevt derhalven te kennen, dat CHRISTUS alle zijne vijanden zal te onder brengen. — Deze zegeprael komt hier in, als eene tijdsbepaling, *tot dat* Hy alle de vijanden, enz. Maer het Koningrijk van CHRISTUS is volstrekt eeuwig, Luc. I: 33, hoe kan PAULUS dan zeggen, dat zijne Koninglyke heerschappy niet langer duuren zulle, dan *tot dat* Hy zijne vijanden zal overwonnen hebben? Gemeenlyk antwoordt men, dat de uitdrukking *tot dat* den toekomenden tijd niet altoos uitsluite, en dan zou hier, zonder de duuring van CHRISTUS Koningrijk te bepalen, alleenlyk geleerd worden, dat CHRISTUS eenmael eens, over alle zijne vijanden, volkomen zegepralen zulle. Maer, met deze verklaring, kunnen wy ons niet vereënigen, daer zy blijkbaer strijdig is, met het gansche beloop van des Apostels redenering, die vs. 24, met zo vele woorden, gezegt heeft, dat 'er een einde komen zal, aen CHRISTUS Koningrijk, en dat Hy zijne heerschappy, in de handen van God zijnen Vader, zal te rug geven. Maer nu blijvt de gemelde zwarigheid, in alle hare kracht, en, vermits 'er, omtrent deze zaek, niets verder geöpenbaerd is, erkennen wy zeer gaerne, dat wy dezelve niet volkomen kunnen oplossen. Maer is onze onkunde een genoegzame grond, om het gene Gods Geest ons uitdrukkelyk verklaert heeft, niet, op zijn onfeilbaer gezach, aen te nemen? Dat Koningrijk, het welk CHRISTUS, als Middelaer, bestuurt, zal, met het ophouden van de huishouding der genade, een einde nemen. Dan zal Hy, in eene andere betrekking met den Vader en den Heiligen Geest, over alle schepselen, als God, heerschen in alle eeuwigheid. — Dit staet vast; de Middelaer, die voor eeuwig verhoogd is, kan niet vernederd, noch van zijn gezach beroovd worden, en, door het overgeven van zijn Middelaers Koningrijk, zal Hy ook niet vernederd worden, maer, in eene andere betrekking, heerschen, in alle eeuwigheid.

26. De laetste vyant, die te niete gedaen wort, is de doot.

De *dood* is een vijand van CHRISTUS en zijn Koningrijk: want CHRISTUS heeft de zijnen, zo wel naer lichaem, als geest, tot zijn eigendom gekocht, maer de dood houdt de lichamen der gelovigen, hoe zeer hunne zielen reeds gezaligd zijn, nog onder zijne heerschappy, en in het stof, gebonden. Maer ook deze vijand zal, in den groten dag, *te niet gedaen worden.* Door zijnen verzoenenden dood, heeft CHRISTUS reeds te weeg gebracht, dat de dood der gelovigen, voor hun, gene straf zy van de zonde; maer, in den laetsten dag der waereld, zal de dood geheel te niet gedaen, en, van alle zijne macht, beroovd worden, wanneer de afgestorvene lichamen der Heiligen zullen opgewekt, en voor altoos, uit het geweld van den dood, verlost worden. — De dood heet hier de *laetste vijand*, om dat alle de overige vijanden van CHRISTUS eerst, onder zijne voeten, zullen gelegd worden, en eindelyk zal ook de dood, als de laetste vijand, door de opstanding der rechtvaerdigen, te niet gedaen worden.

Deze aenmerking diende derhalven, om de grote hoovdzaek, de opstanding der doden, te betogen.

††. *De Apostel beredeneert dit stuk nader, met inlassching van ettelyke byzonderheden, vs.* 27, 28.

‡. *Alle dingen, God de Vader alleen uitgezonderd, zijn aen den Zoon onderworpen, vs.* 27.

‡‡. *De Zoon zelvs zal, in den laetsten dag der waereld, aen den Vader onderworpen worden, vs.* 28.

27. (*r*) Want, zo lezen wy Ps. VIII: 7, hy God de Vader heeft, aen den Verlosser, alle dingen sijnen voeten onderworpen; alle schepselen zijn, aen zijnen wil, ondergeschikt, en verplicht zich, in alles, naer zijn welgevallen, te schikken. Doch, wanneer hy, die, in den

(*r*) Psalm 8: 7. Matth. 11: 27. ende 28: 18. Ephes. 1: 22. Hebr. 2: 8.

den aengehaelden Psalm, het woord voert, segt en verklaert, dat [*hem*], die, als Koning, heerschen moet, vs. 25, alle dingen onderworpen zijn, so is 't openbaer, en het spreekt van zelvs, dat hy uytgenomen wort die hem alle dingen onderworpen heeft. God de Vader, die den Middelaer de heerschappy over alle dingen, gegeven heeft, is zekerlyk zelvs, aen die heerschappy, niet onderworpen. Hier uit nu volgt wederom, dat de Middelaer, hoe zeer Hy onbepaeld, over alle dingen, heersche, evenwel het Koningrijk aen zijnen Vader, van welken Hy het zelve ontvangen heeft, zal wedergeven.

28. Ende wanneer hem alle dingen, in den groten dag, by de volkomene overwinning van zijne vijanden, geheel sullen onderworpen zijn, dan sal oock de Sone selve onderworpen worden dien die hem alle dingen onderworpen heeft, op dat Godt zy alles in allen.

De *Zoon* zelvs zal aen den Vader *onderworpen worden, die Hem alle dingen onderworpen heeft.* — Dit kan zekerlyk niet te kennen geven, dat de Middelaer, van zijne Koninglyke waerdigheid, zal afgezet worden, om, tot den rang van een byzonder persoon, weder te keren. De vereeniging der beide naturen, in den Godmensch, de heerlykheid, met welke Hy bekleed is, en zo vele uitdrukkelybe Bybelplaetsen, welke ons verzekeren, dat zijn Koningrijk eeuwig zy, laten ons geen ogenblik twijffelen, of Hy zal eindeloos, boven alle Engelen, en allen naem, die genaemd wordt, niet alleen in deze, maer ook in de toekomende waereld, onnadenkelyk verre verheven zijn en blijven. — Maer de Middelaer zal, in dien zelvden zin, in welken Hem alle dingen onderworpen zijn, aen den Vader, onderworpen worden. Trouwens, de Apostel gebruikt hier het zelvde grondwoord. Dan het is eene onbetwistbare regel der Uitlegkunde, dat eene uitspraek, overëenkomstig den aert van het onderwerp, moet verklaerd worden. Nu is het eene blykbaere ongerijmdheid, dat de Middelaer, in dien zelvden zin, aen den Vader zou onderworpen worden, in welke zijne vijanden aen Hem zul-

len onderworpen worden. Derhalven hebben wy, aen eene onderwerping van een ander soort, te denken, en deze zal daerin gelegen zijn; dat Hy, in den laetsten dag der waereld, in het openbaer, zal rekenschap geven, van alle zijne handelingen, in het bestuur van zijn Middelaers Koningrijk, om daer op de Goddelyke goedkeuring te erlangen. Daer na zal Hy dit Koningrijk, aen zijnen Vader, overgeven, voor zo ver het zelve, met het ophouden van de huishouding der genade, een einde nemen zal.

Deze onderwerping zal gevolgelyk niet altoos, maer slechts een ogenblik duren, vermits de Goddelyke goedkeuring aenstonds volgen zal. Ook zal de Middelaer daer door geenszins vernederd, maer, voor het oog van alle redelyke wezens, zonderling verheerlykt, en tevens verheven worden, tot de allerhoogste Majesteit, om, met den Vader, en den Heiligen Geest, zijnen luister eindeloos te vertonen, in het Koningrijk der heerlykheid, vergel. 2 Thess. I: 10. *Op dat God zy alles in allen.* — Onder de benaming van *God*, verstaet de Apostel, onzes erächtens, bepaeldelyk God den Vader. Dit leert het verband duidelyk genoeg: Vs. 24 heeft de Apostel gesproken, van God en den Vader, en het is God de Vader, die alle vijanden, onder CHRISTUS voeten, leggen zoude, ook zal Hem de Zoon zelvs onderworpen worden, vs. 28. — Om de uitdrukking, *alles te zijn in allen*, wel te verstaen, moeten wy met PAULUS zelven, raed plegen. Hy gebruikt dezelve Coll. III: 11, van CHRISTUS, om te kennen te geven, dat Hy, aen alle gelovigen, alles schenke, wat zy, tot hunne zaligheid, nodig hebben, zonder dat zy eenig heil behoeven te zoeken, by iemand anders. Nu, in dezen zelvden zin, zal God de Vader *alles zijn in allen.* In het tegenwoordig Koningrijk der Genade, schenkt God alles, aen den gelovigen, door den Middelaer, die zich daer toe bedient, van Woord en Geest. Maer de Middelaers bediening van CHRISTUS zal, in de eeuwigheid, een einde nemen; dan zal God de Vader, zonder tusschenkomst van den Middelaer, en zonder zich van middelen te bedienen, alles onmiddelyk zijn, voor de gelovigen, en, door hen, met den Zoon en den Heiligen Geest, eindeloos verheerlykt worden.

b. Het

b. Het tweede bewijs, voor de leer van de opstanding der doden vs. 29-32a, is genomen, uit het lijden der gelovigen, het welk zy te vergeevsch, en zonder eenig uitzicht, ondergaen, wanneer 'er gene opstanding der doden te wachten was. De zaek wordt voorgesteld, vs. 29-32a.

1. In het gemeen, vs. 29.

2. Meer byzonder, uit aenmerking van het geduurig lijden, waer aen de gelovigen, in dien tijd, waren blootgesteld, vs. 30-32a.

c. Het derde bewijs wordt ontleend, uit den allerverdervelykflen invloed, welken het ontkennen van een toekomend leven hebben moet, op de zeden, vs. 32b-34.

a. De Apostel stelt de zaek voor, vs. 32b. en

b. Neemt daer uit aenleiding, om de Corinthische Christenen, tegen zulke zedenverwoestende beginselen, te waerschouwen, vs. 33, 34.

29. Anders, om, na dezen uitstap, tot mijn onderwerp, het betoog van de leer der opstanding, weder te keren, wat sullen sy doen, en wat voordeel zullen zy, van hun lyden, hebben, die voor de doode gedoopt worden, indien de doode gantschelick niet opgeweckt en worden? Waerom worden sy voor de doode oock gedoopt?

Deze is éénе der moeilykste plaetsen van het Nieuwe Testament. Dit maekt, dat de gedachten der Uitleggeren zeer onderscheiden zijn. Wilden wy deze alle opgeven en beöordelen, wy zouden eene gehele verhandeling schrijven moeten. Alleenlyk zullen wy zeer kortelyk zeggen, wat ons het meest aennemelyk is voorgekomen.

Gedoopt te worden betekent zinbeeldig, lydingen en smerten te ondergaen, zo dat men daer mede, even als iemand, die gedoopt wordt, met water, geheel overstelpt is, vergel. Matth. XX: 22. Deze zinbeeldige betekenis schijnt het verband van zaken te vorderen, daer het vs. 30, 31. nader verklaerd wordt, door in een geduurig doodsgevaer te zijn, en

dagelyks allerlei verdrietelykheden te ondergaen. — *Voor de doden*, zegt, onzes erächtens, voor de leer van de opſtanding der doden. Wanneer men iemands zijde kiest, voor hem en zijne zaek uitkomt, wordt men gezegd, voor hem te zijn, vergel. Marc. IX: 40. Rom. VIII: 31. Zy dan, *die voor de doden*, dat is, voor de leer van de opſtanding der doden, *gedoopt worden*, zijn zulken, die, voor het Euangelie, (het welk zonder de leer van de opſtanding der doden ydel is en geen beſtaen kan hebben, gelijk de Apostel betoogt heeft vs. 13-18) mannelyk uitkomen, daer voor allerlei vervolgingen, en zelvs den marteldood, zo het nood is, blymoedig ondergaen. Zulke lieden hebben zekerlyk gene de minſte nuttigheid, van hun lyden, en worden, in hunne verwachting, jammerlyk te leur geſteld, indien 'er ganſchelyk gene opſtanding der doden is.

30. Waerom zijn oock wy Apostelen byzonder, gelijk mede alle Christenen, om de prediking en belydenis van het Euangelie, geduurig en als het ware alle ure in perikel van ons leven, indien wy, na de verbreking van ons lichaem, niets meer te wachten hebben? Waerlyk dan handelen wy allerbuitenſporigst.

31. Ick zelvs ſterve, by de velerlei verdrukkingen, en waeg mijn leven, niet nu en dan eens, maer geduurig en alle dage, [*'t welck ick betuyge*] by onſen roem dien ick hebbe, en de blydſchap, welke ik gevoel, over de gezegende gevolgen van mijne Euangelieprediking, in Chriſto Jeſu onſen Heere, die 'er alleen de eer van hebben moet.

32. So ick, nae den menſche, of by manier van ſpreken, tegen de beeſten gevochten hebbe te Epheſen, wanneer die van het zilverſmitsgilde, als woedende dieren, op my aenvielen, en my zouden verſcheurt hebben, indien God het niet gunſtig voorzien hadde, vergel. Hand. XIX, wat nuttigheyt is 't my, en welke vergelding, heb ik, voor deze en ſoortgelyke mishandelingen, in den dienst van het Euangelie te wachten, indien de doode niet opgeweckt en worden, en alle onze uitzichten, binnen de enge grenspalen van dit leven, beperkt zijn? Daerënboven, het ontken-

kennen van een toekomend leven, (op dat ik 'er dit, als een derde bewijs, byvoege,) heeft eenen allerverdervelykften in vloed, op de zeden. (*s*) Laet ons dan maer eten ende drincken, en zo veel vermaek genieten, als, in dit leven, mogelyk is: want morgen en binnen korten fterven wy, en dan hebben wy, volgens die heilloze leer; niets meer te wachten.

33. En dwaelt niet, laet u, door de fchoonfchijnende bedenkingen der valfche Leeraers, niet verleiden. Quade t'famenfprekingen verderven goede zeden. De verkering daerom, met menfchen, die zulke fchandelyke beginfelen koesteren, is voor u hoogst gevaerlyk. Wacht 'er u voor.

34. Waeckt op rechtveerdelick, wordt eens ontnuchterd, van deze verleidende dwaling, dat de opftanding der doden onmogelyk wezen zoude, gelijk het betaemt, ende en fondigt niet, door losbandigheid, waer toe die dwaling regelrecht henen leidt. Want fommige, die u zoeken wijs te maken, dat de opwekking der doden onmogelyk zy, en hebben de kenniffe Godts niet, zy hebben gansch verkeerde denkbeelden van den Oneindigen, en ontkennen zijn Alvermogen. Ick fegge 't, om u tot fchaemte te brengen, dat gy verkeering houdt met, en het oor leent, aen zulke gevaerlyke menfchen.

β. De Apostel gaet over, om de leer van de opftanding der doden, tegen de meest fchijnbare bedenkingen, te verdedigen, vs. 35-57.

a. De eerfte bedenking was deze, of de opftanding der doden mogelyk zy, en hoedanig de opgewekte lichamen wezen zouden, vs. 35-50.

a. De bedenking zelve vinden wy vs. 35.

35. Maer, fal yemant feggen, en, by wijs van bedenking, tegen dit betoogde, inbrengen. (*t*) Hoe fullen de doode opgeweckt worden? Hoe is deze zaek mogelyk? Ende, gefteld zijnde, dat de opftanding mogelyk is,

(*s*) Jef. 22: 13. ende 56: 12. (*t*) Ezech: 37: 3.

met hoedanigh een lichaem fullen fy, die opgewekt zijn, te voorfchijn komen? Immers zijn onze tegenwoordige lichamen niet gefchikt, voor de onftervelykheid en een eeuwig leven.

b. Deze bedenking lost de Apostel uitvoerig op, vs. 36-50.
1. Eerst toont hy, door verfcheidene voorbeelden, uit de natuur ontleend, de mogelykheid aen, dat wy namaels lichamen zullen hebben, verfchillende van die, welken wy thans omdragen, vs. 36-41.
–. Het eerfte voorbeeld is ontleend van het graen, het welk veel fchoner opwast, dan het gezaeid wordt, vs. 36-38.
– –. Het ander, uit de verfchillende zoorten van vleesch, vs. 39.
– – –. Het derde, uit het onderfcheid tusfchen hemelfche en aerdfche lichamen, vs. 40.
– – – –. Het vierde uit de verfchillenheid der hemelfche lichamen, vs. 41.

36. Gy dwaes, die Gods onëindig Alvermogen niet in aenmerking neemt. Ik zal u vooräf, eer ik, tot de zaek zelve kome, de mogelykheid van de opftanding der doden, door bekende voorbeelden, uit de natuur ontleend, duidelyk aentonen. Immers (*v*) 't gene gy zaeyt en wort niet levendigh, ten zy dat het geftorven zy. Het graen, in den akker gezaeid, moet eerst verrotten, zal het uitfpruiten en vruchten voortbrengen. Even gelijk nu het verrotten van het graen nodig is, zal het uitfpruiten en vruchten dragen, zo is ook de ontbinding van onze lichaemen nodig, tot derzelver opftanding. Of zou het, voor denzelven Heer der Natuur, die het zaed, uit graen, het welk eerst verrot is, doet voorkomen, niet mogelyk zijn, om afgeftorvene lichamen wederom levendig te doen te voorfchijn komen?

37. Ende 't gene gy zaeyt, [*daer van*] en zaeyt gy het lichaem niet dat worden fal, en het graen, het welk gy

(*v*) Joh. 12: 24.

gy zaeit, is immers het gewas zelvs niet, het welk daer uit moet voortkomen, maer het is eenvouwig een bloot graen-korrelken, nae het voorvalt, *of, by voorbeeld*, van tarwe, ofte van eenigh der andere [*granen*].

38. Maer Godt geeft het selve in het opwassen een lichaem, zo dat 'er eene plant uit voorkomt, van het graen geheel verschillende; gelijck hy wil of *gewilt* en verördent *heeft*, ende evenwel zo, dat een yegelick zaet sijn eygen lichaem of gewas voortbrenge. Derhalven is het by God ook mogelyk, dat hy onze gestorvene lichamen, in eene andere en heerlyker gedaente, opwekt.

39. Ook zijn 'er zeer verschillende soorten van vleesch, om de zaek, met nog een ander voorbeeld, op te helderen. Alle vleesch en is immers niet het selve vleesch: maer een ander is het vleesch der menschen, ende een ander is 't vléesch der beesten, ende een ander der visschen, ende een ander der vogelen. Daer God nu zo vele soorten van vleesch heeft voortgebracht, zou het Hem dan niet mogelyk zijn, om onze gestorvene lichamen, by de opstanding, te veränderen, en, in eene luisterryker gedaente, te voorschijn te doen komen?

40. Ende daer is, om een derde voorbeeld by te brengen, een zeer groot onderscheid, tusschen hemelsche en aerdsche lichamen. Immers daer zijn hemelsche lichamen, ende daer zijn aerdsche lichamen: maer een andere is de heerlickheyt en schoonheid der hemelsche, ende een ander der aerdsche lichamen.

41. Eindelyk, om 'er dit nog, ten slotte, by te voegen, 'er is eene aenmerkelyke verscheidenheid, tusschen de hemelsche lichamen zelve. Een ander is de heerlickheyt der sonne, die alle andere hemelsche lichamen, in luister, te boven gaet, ende een ander is de heerlickheyt der mane, ende een ander is de heerlickheyt der sterren: want [*de eene*] sterre verschilt in heerlickheyt van [*de andere*] sterre. Maer zou nu God, die alle deze zo verschillende lichamen heeft voortgebracht, geen vermogen hebben, om de menschelyke lichamen op te wek-

ken, en in eene andere, meer heerlyke gedaente, te voorschijn te doen komen?

2. Het gene de Apostel tot dus ver, als enkel mogelyk, had voorgesteld, verklaert hy vervolgens dat werkelyk, by de opstanding, zal plaets hebben, vs. 42-49.

—. De zaek zelve, dat de lichamen der gelovigen, in eene andere en veel heerlyker gedaente, by de opstanding, zullen te voorschijn komen, stelt de Apostel voor, vs. 42-46.

——. Hy bewijst het, uit de gelykvormigheid, welke 'er is, tusschen CHRISTUS *en de gelovigen, vs. 47-49.*

3. Eindelyk trekt hy al het beredeneerde kortelyk te zamen, vs. 50.

42. Alſoo. gelijk het, met de gemelde voorbeelden, byzonder met de verscheidenheid der hemelsche lichamen gelegen is, ſal het oock, met onze lichamen, by de opſtandinge der doode zijn. Het doode [*lichaem*] wort, by de begravenis, als het ware, in de aerde gezaeyt in verderflickheyt, naerdien het, in de aerde, verrot, maer het wort opgeweckt in onverderflickheyt, het opgewekte lichaem zal niet meer, aen het bederv onderworpen zijn; het zal niet weder ontbonden worden en vergaen.

43. Het wort, by de begraving, als het ware in de aerde gezaeyt in oneere, in eene afzichtige gedaente, maer het wort opgeweckt in heerlickheyt, en zal, by de opstanding, eene zeer luisterrijke vertoning maken. Het lichaem wort, by de begravenis, gezaeyt in ſwackheyt, daer het, aen velerlei ziekten en onheilen, was blootgesteld, maer het wort opgeweckt in kracht. By de opstanding, zal het lichaem sterk, en niet meer, aen ziekten, onderworpen wezen.

44. Een natuerlick en dierlyk lichaem, het welk, door spijs en drank, moet onderhouden worden, zeer groov en log is, wort 'er, in het grav, gezaeyt, maer een geeſte-

(*x*) Dan. 12: 3. Matth. 13: 43.

ſtelick zeer fijn en vlug lichaem wort 'er opgeweckt. Daer is een natuerlick lichaem, in dit leven, het welk, aen dat der dieren, gelijk is, ende daer is een geeſtelick lichaem, geſchikt, voor het volgend leven, het welk, aen het ongemeen fijne lichaem der Engelen, zal gelyk zijn.

45. Alſoo is 'er oock geſchreven, Gen. II: 7. (y) De eerſte menſche Adam is geworden tot een levendige ziele, of tot een levendig wezen, gelijk aen de dieren, voor zo ver hy ſpijs, drank en ſlaep, nodig heeft. De laetſte Adam, namelyk CHRISTUS, is geworden tot eenen levendigmakenden geeſt, tot een wezen, het welk altoos leevt, naerdien Hy niet meer ſtervt, en de dood niet meer over Hem heerscht, vergel. Rom. VI: 9. Van den eerſten Adam hebben wy derhalven een dierlyk en ſtervelyk lichaem, maer CHRISTUS, de tweede Adam, zal ons een onſtervelyk en veel heerlyker lichaem verſchaffen.

46. Maer, of liever *nu*, het geeſtelicke en is niet eerſt, doch het natuerlicke, daer na het geeſtelicke. De alleen wijze God houdt doorgaens deze orde, in zijne werken, dat Hy het onvolmaektere vooräf zendt, en het volmaektere daer op volgen laet: Daerom hebben wy eerst een dierlyk lichaem, om namaels een veel fijner lichaem te erlangen, het welk aen dat der Engelen, gelijk is.

47. De eerſte menſche Adam, is uyt de aerde voortgebracht, en daerom was zijn lichaem aerdſch: maer CHRISTUS de tweede menſche is de Heere van alle dingen, en zijn lichaem is uyt den hemel, zijnde een zeer heerlyk lichaem, geſchikt ter bewoning van de plaets der onſtervelykheid.

48. Hoedanigh nu de aerdſche Adam [*is*], ſoodanige zijn oock de aerdſche menſchen, die uit hem zijn voortgekomen. Zy hebben, even als hy, een aerdsch en vergangelyk lichaem, ende hoedanigh de hemelſche Adam [*is*], namelyk CHRISTUS, ſoodanige zijn oock de hemelſche, voor zo ver allen, die in Hem geloven, één lic-

(*y*) Gen. 2: 7.

haem verkrijgen zullen, het welk, voor den hemel, geschikt is.

49. Ende (z) gelijckerwijs wy, in dit leven, het beelt des aerdschen Adams gedragen hebben, bekleed zijnde met een aerdsch en vergangelyk lichaem, [*alsoo*] sullen wy oock, in het volgend leven, het beelt des hemelschen Adams dragen, voor zo ver wy zullen omkleed worden, met een heerlyk lichaem, gelijkvormig aen zijn verheerlykt lichaem, vergel. Phil. III: 21.

50. Doch dit segge ick; met al het beredeneerde, wil ik hoovdzakelyk dit zeggen, mijne gelievde broeders, (*a*) dat zwakke en dierlyke lichamen, uit vleesch ende bloet bestaende, hoedanig wy hier op aerde omdragen, het Koninckrijke Godts niet beërven en, in den zaligen hemel, wonen konnen, noch de verderflickheyt en beerft de onverderflickheyt niet, dit verdervelyk lichaem kan de onverdervelyke heerlykheid van het volgend leven niet bezitten. Trouwens, het is onmogelyk, dat iets te gelijk verdervelyk en onverdervelyk zy.

b. De tweede bedenking was deze, hoe zal het gaen, met zulke menschen, die, ten dage der opstanding, nog hier op aerde leven zullen? vs. 51-57.

a. Eerst leert de Apostel, dat de lichamen der geloviгen, die als dan nog leven, oogenblikkelyk zullen veränderd, en bekwaem gemaekt worden, voor de woning der onstervelykheid, vs. 51-53.

1. Hy stelt de zaek zelve voor, vs. 51, 52. en

2. Bewijst dezelve, vs. 53.

b. Daer na beschrijft hy den luisterrijken toestand der verheerlykte lichamen, vs. 54-57.

C. Eindelyk besluit hy deze gansche verhandeling, over de leer der opstanding, met eene nadrukkelyke vermaning, tot standvastigheid, vs. 58.

51. Siet ick segge u eene verborgenheyt, een gewich-

(z) 2 Cor. 4: 11. (a) Joh. 1: 13.

wichtig leerſtuk, het welk God my, door eene Openbaring, ontdekt heeft, en de ſchranderſte der menſchen nimmer zou hebben uitgedacht: hier in beſtaende: (*b*) Wy en ſullen wel niet alle ontſlapen, de menſchen, die, op den laetſten dag der waereld, leven, zullen niet ſterven. Trouwens dan zou CHRISTUS de Richter zijn, alleen der doden, en niet der levendigen. Evenwel zullen die grove en zwakke lichamen, welken zy, hier op aerde, omdragen, geenszins in de hemelſche heerlykheid worden ingeleid; maer wy ſullen alle verandert, van alle gebreken, ziekten, ſmerten en zelvs de aenleidingen daer toe, volkomen bevrijd, en, voor een eeuwig zalig leven, vatbaer gemaekt worden.

52. In een punt [*des tijds*] in eenen oogenblick, met eene verbazende ſnelheid, zullen de lichamen der levendige gelovigen, veränderd worden. Lichamen, welke zich, een ogenblik te voren, even eens vertonen, als de onze thans zijn, zullen zo ſchielyk, als men, met zijne oogen, wenken kan, naer het heerlyke lichaem van CHRISTUS, hervormd worden, en, eer men 'er aen denkt, eene fijnheid en vlugheid bezitten, van welke wy ons thans geen denkbeeld maken kunnen. In één enkel ogenblik, zullen zy vatbaer zijn, voor de zuiverſte gewaerwordingen, én de edelſte vermaken van den ſtaet der heerlykheid. Dit zal geſchieden, met (*c*) de laetſte baſuyne: want de baſuyne ſal ſlaen: zo dra de verheerlykte Middelaer, omſtuwd met een heirleger van Engelen, uit den hemel, op de wolken is nedergedaeld, zullen alle menſchen, met eene hoorbare uitroep, voor zijnen Richterſtoel gedagvaerd worden, ende de doode ſullen als dan onverderflick, met verheerlykte lichamen, opgeweckt worden, ende wy, zo velen wy als dan leven, ſullen daer na verandert worden, ten aenzien der hoedanigheden van onze lichamen, om dezelve vatbaer te maken, voor de gelukzaligheid van den hemel, 1 Theſſ. IV: 15-17.

Wat hebben wy, door de *laetſte bazuin* te verſtaen? — De Bazuinen werden oudtijds gebruikt, onder andere, om

(*b*) 1 Theſſ. 4: 16. (*c*) Matth. 24: 31. 1 Theſſ. 4: 16.

grote volksvergaderingen zamen te roepen, Ps. XLVII: 6, 10. Jes. XXVII: 13. Jer. IV: 5. Zelvs was het, by de Romeinen, de gewoonte, zulke personen, die, over misdaden waren aengeklaegd, door het geluid der bazuinen, te dagvaerden, om, voor de vierschaer, te verschijnen. Om deze reden, zouden wy voor het naest denken, dat 'er, door het Goddelyk Alvermogen, eene zekere stem, door alle Gewesten van den Aerdbodem, zal henen klinken, om alle menschen, voor den Richterstoel van CHRISTUS te dagvaerden, en dat deze dagvaerding hier de bazuine, en 1 Thess. IV: 16. de bazuine Gods, genoemd worde.

53. Want dit verderflicke, dit stervelyk lichaem, het welk wy, hier op aerde, omdragen, moet onverderflickheyt aendoen, en zal aen geen bederv meer bloot gesteld wezen, ende dit sterflicke [*moet*] (*d*) onsterflickheyt aendoen; het zal alle gebreken, ongemakken en ziekten, als een verouderd kleed, afleggen, en heerlyk te voorschijn komen, zonder aen eenigen schijn van verderv of stervelykheid, meer onderworpen te zijn.

54. Ende wanneer dit ons tegenwoordig verderflicke sal onverderflickheyt aengedaen hebben, ende dit ons tegenwoordig sterflicke lichaem sal onsterflickheyt aengedaen hebben, alsdan sal het woort in nadruk geschieden en bewaerheid worden, dat Jes. XXV: 8. geschreven is: (*e*) De doot is verslonden tot overwinninge, en voor altoos te niet gedaen.

55. Doot, zal men als dan, in nadruk, zeggen kunnen, waer is uw prickel, kracht en bitterheid? Helle, of doodstaet, waer is uwe overwinninge, waer op gy u, zo lang, beroemt hebt?

56. De prickel, kracht en bitterheid, nu des doots is de sonde; de zonde heeft den dood gelegenheid gegeven, om, over de menschen, te heerschen, vergel. Rom. V: 12-14. ende de kracht der sonde is de wet, voor zo ver de wet de kracht en de zwaerheid der zonde openbaer maekt, vergel. Rom. VII: 9, 13.

Maer

(*d*) 2 Cor. 5: 4. (*e*) Jes. 25: 8. Hos. 13: 4. Hebr. 2: 14.

57. (*f*) Maer Gode, den Vader der barmhartigheid, zy eeuwig dank, die ons de overwinninge geeft, over het geweld van den dood, door onsen Heere Jesum Christum, die de zonde verzoent heeft, en den laetsten vijand, den dood, onder zijne voeten, verpletteren zal, vergel. vs. 26.

58. So dan, mijne geliefde broeders, daer de leer van de opstanding der doden allerzekerst is, zijt stantvastigh, onbeweeglick, in het geloov aen, en in de belydenis van deze troostrijke waerheid, altijt overvloedigh zijnde in het werck des Heeren, onvermoeid, in het betrachten van het gene Gode aengenaem is, als die wetet dat uw arbeyt niet ydel en vruchteloos en is, maer dat gy eenen heerlyken genadeloon, in en door den Heere ontvangen zult.

HET XVI. KAPITTEL.

F. *De zesde en laetste vraeg betrof de inzameling van lievdegivten, voor de nooddruvtige Christenen in Judea, vs.* 1-4.

HEt schijnt, dat de Corinthische Christenen den Apostel, over de gemelde inzameling, en de wijs, op welke dezelve voegzaemst geschieden konde, geschreven hadden, zo dat hy hun antwoordde, op die voorgestelde vraeg, te meer om dat hy niet zo zeer handelt, over de zaek zelve, als wel over de manier van uitvoering.

A. Eerst spreekt hy, over de wijs van inzameling, vs. 1, 2, *en*
B. Dan over de manier van overmaking, vs. 3, 4.

1. Aengaende nu (*a*) de versamelinge der lievdegaven, die voor de heylige [*geschiet*], Gelijck als ick

(*a*) Hand. 11: 29. 2 Cor. 8: 4. ende 9: 1.

den gemeynten in Galatia verordineert hebbe, doet oock gy alſoo.

Er moest, gelijk elders, alzo ook te Corinthen, eene *verzameling* van lievdegivten geſchieden, *voor de heiligen*, dat is, voor de Christenen, die namelyk in Judea, en byzonder te Jeruſalem, woonden, vergel. vs. 13. Het ſchijnt die zelvde inzameling te zijn, waer van wy melding vinden Rom. XV: 25, 26. en 2 Cor. VIII: 1. — De Moederkerk in Judea, byzonder te Jeruſalem, was belast, met vele behoeftigen, en het vermogen van anderen was zo groot niet, om allen te hulp te komen. Trouwens, weinige aenzienlyken en rijken, onder de Joden, hadden het Euangelie aengenomen, en zy, die nog al meer of min gegoed waren, hadden, uit een christelyk medelijden, met hunne noodlydende broederen, al vroeg hunne vaste goederen verkocht, en de penningen tot de Apostelen gebracht, om aen den nooddruftigen, uit te delen, vergel. Hand. IV: 34. Mogelyk kwamen 'er weinige rijke medeleden weder aen, die dat voorbeeld van milddadigheid volgden, vooräl na de vervolging, welke, met den dood van STEPHANUS, eenen aenvang genomen, en velen, van hun beſtaen, beroovt had.

Ten aenzien der manier van inzameling, wilde de Apostel, dat de Corinthiſche Christenen zich ſchikken zouden, naer het voorbeeld van het gene de Gemeente in Galatiën, volgens zijne beſchikking, gedaen hadde, of nog werklyk dede. — Dit verklaert hy nader vs. 2,

2. Op elcken eerſten [*dagh*] der weke, legge een yegelick van u [*yet*] by hemſelven wech, eene zekere ſomme afzonderende, vergaderende dus doende, eenen ſchat, om denzelven, tegen mijne aenkomst, in gereedheid te houden. Elk handele hier in naer zijn welgevallen en vermogen, nae dat hy welvaren verkregen heeft: op dat de verſamelingen alſdan niet [*eerſt*] en geſchieden, wanneer ick gekomen ſal zijn, maer de gehele ſom reeds dan in gereedheid zy.

3. Ende wanneer ick daer, te Corinthen, by u ſal gekomen zijn, zullen de ingezamelde penningen, op eene voegzame wijs, naer Jeruſalem worden overgemaekt. Zulke

per-

personen, die gy zelve, tot dat werk, fult bequaem achten, en daertoe, door brieven van aenbeveling, zult volmachtigen, defelve fal ick fenden om uwe gave naer Jerufalem over te dragen.

4. Ende indien het [*de moeyte*] weerdigh mochte zijn, wanneer het *nodig* mogt geöordeeld worden, en het mijne ambtsbezigheden toelaten, dat ick oock [*felve*], met de gemachtigden naer Judea reyfen foude, fo fullen fy met my reyfen.

C. Uit het gezegde neemt de Apostel aenleiding, om nog iets naders, over zijne voorgenomen reis naer Corinthen, te fchrijven, vs. 5-9.

α. Hy zou te Corinthen komen, vs. 5-7.

β. Maer hy zou, niet voor het Pinxterfeest, van Ephefen vertrekken, vs. 8, 9.

5. Doch (*b*) ick fal tot u komen wanneer ick Macedonien zal doorgegaen hebben: (want ick fal door Macedonien gaen.)

De Apostel was nog te Ephezen, wanneer hy dezen Briev fchreev; maer hy was voornemens, om over Macedonien, (ten einde, daer en elders in Griekenland, de onderfcheidene Gemeenten te bezoeken) de reis naer Corinthen aen te nemen.

6. Ende ick fal mogelick eenen geruimen tijd by u blijven, ofte oock wel te Corinthen overwinteren, op dat gy my moogt geleyden waer ick dan fal henen reyfen, het zy naer Jerufalem, om de gemelde lievdegaven over te brengen, het zy naer elders.

By de Grieken en Romeinen, was het de gewoonte, dat men zulke perfonen, welken men eene byzondere achting toedroeg, om hen te vereêren, by derzelver vertrek, een goed gedeelte van hunne reis vergezelde. Deze beleevdheid namen de Christen Gemeenten ook waer, omtrent hunne Leeraren. PAULUS mogt billyk verwachten, dat de Gemeen-

(*b*) 2 Cor. 1: 5.

te van Corinthen, welke hy geplant had, hem ook deze vriendelykheid, door afgevaerdigden, bewijzen zoude. Maer, tot zulk eene begeleiding, was de wintertijd niet geschikt; dezen wilde PAULUS daerom laten voorby gaen, eer hy Corinthen zou verlaten.

7. Want ick en wil u nu niet sien in 't voorbygaen, maer ick hope eenigen tijt by u te blijven, om u, in het geloov, te versterken, indien 't de Heere, in den weg van zijne Voorzienigheid, sal toelaten.

Ondertusschen is de Apostel, in dit voornemen verhinderd, door de lagen, welke hem de ongelovige Joden, na een verblyv van slechts drie maenden, in Griekenland, gelegt hebben, vergel. Hand. XX: 3.

8. Maer ick sal te Ephesen blijven tot den Pinckster[*dagh*], eer ik de reis, naer Macedonien, aenneme.

9. Want my is een groote ende krachtige deure geopent, ende daer zijn vele tegenstanders.

Iemand *eene deur te openen* is eene leenspreukige uitdrukking, welke zo veel zegt, als iemand gelegenheid te geven, om zijn oogmerk te bereiken, of eene begeerde zaek, te erlangen. In dezen zin, had PAULUS te Ephesen, als Apostel en Verkondiger van het Euangelie, eene *geopende deur*, dat is, eene schoone gelegenheid, bekomen, om zijn gewichtig oogmerk te bereiken. — *Eene grote en krachtige deur* was hem *geopend*. Er waren grote en byna onöverkomelyke zwarigheden uit den weg geruimd, en hy had eene zeer geschikte gelegenheid bekomen, om te Ephesen voordeel te doen met het Euangelie. — Ook waren 'er *vele tegenstanders*, die zijn verblyv des te noodzakelyker maekten.

Trouwens, de Apostel had vele voorstanders en vrienden, te Ephesen, zelvs onder de Oversten van Asiën, verg. Hand. XIX: 31. Ook deedt God aldaer grote en ongewone krachten, door de handen van PAULUS, Hand. XIX: 11. Het een en ander deedt hem veel ingang vinden, en vermogen oeffenen, op de harten der menschen, Hand. XIX: 20, ondanks de woelingen van vele menschen, Hand. XIX: 9. — Het was derhalven geen gebrek van toegenegenheid, voor de Corinthieren, dat PAULUS niet eerder tot hen kwam, maer de

zucht,

zucht, voor de belangen van CHRISTUS Koningrijk, deedt hem nog langer te Ephefen blijven.

III. *Het befluit van dezen Briev is vervat, vs.* 10-21.

ℵ. *Het behelst eerst eene vriendelyke aenbeveling van* TIMOTHEUS, *en een bericht, omtrent het terug blijven van* APOLLOS, *vs.* 10-12.

A. *Met opzicht tot* TIMOTHEUS, *vs.* 10, 11.

B. *Met betrekking tot* APOLLOS, *vs.* 12.

10. So nu Timotheus, welken ik naer Corinthen heb afgezonden, vergel. Kap. IV: 17, in uwe ftad komt, fiet en draeg zorg, dat hy buyten vreefe by u zy, dat hy gedekt zy, tegen alle gevaer van verdrukking of befchimping, welke hem, om zijne jongheid, vergel. 1 Tim. IV: 12, mogt worden aengedaen: want, al is hy nog jong, hy werckt evenwel, het werck des Heeren, als een dienstknecht van CHRISTUS, in de prediking van het Euangelie, gelijck als ick, en derhalven heeft hy, zo wel als ik, aenfpraek op uwe lievde en achting.

11. Dat hem dan niemant en verachte: maer dat elk hem blijken geve van toegenegenheid en hoogächting, om zijnes werks wil. Wanneer hy herwaerds zal te rug keren, geleydt hem als dan in vrede, zonder toe te laten, dat iemand hem eenig ongelyk aendoe. Doet alles, wat mogelyk is, om hem de te rug reis, aengenaem en gemakkelyk te maken, op dat hy, zo fpoedig mogelyk is, wederom tot my, te Ephefen, kome: want ick verwachte hem fpoedig met de broederen, die zijne reisgenoten zijn.

12. Ende wat aengaet Apollos den broeder, ick hebbe hem feer gebeden dat hy met de broederen tot u komen foude: maer het en was gantfchelick [*fijn*] wille niet, dat hy nu foude komen: doch hy fal komen wanneer het hem welgelegen fal zijn.

APOLLOS was te Corinthen wel bekend, en by velen grotelyks gezien, zelvs boven de Apostelen, vergel. Kap. I. Velen der Corinthifche Christenen verlangden daerom naer zijne overkomst, en mogelyk had men dit den Apostel, in den

Briev, op de eene of andere wijs, te kennen gegeven. PAULUS had daertoe zijn best gedaen, om hem te bewegen, dat hy, met TIMOTHEUS en de overige broederen, naer Corinthen ging. Maer APOLLOS was thans niet te bewegen geweest, willende liever eene andere gelegenheid waernemen, om deze Gemeente te zien. Het zy dat hy, voorzichtigheids halven, was terug gebleven, wetende dat zijne komst de verdeeldheden wederom zou aenwakkeren, het zy dat andere redenen hem, voor dit mael, van deze reis hebben te rug gehouden.

3. *Hier volgen eenige vermaningen, groetenissen en zegenwenschen, vs. 13-21.*

A. *De vermaningen vinden wy vs. 13-18.*

A. De eerste is meer algemeen, om standvastig te zijn, in het geloov, en overvloedig, in de liefde, vs. 13, 14.

13. Waeckt, zijt zorgvuldig op uwe hoede, en ziet wel toe, dat gy niet veráchtert, in het geloov en de godzaligheid; staet in het geloove, zijt standvastig, in de omhelzing en belijdenis van de leer der waerheid; houdt u manlick, onder allen tegenstand; zijt sterck, en zoekt geduurig toe te nemen, in kracht van geloov, en verdedigt de goede zaek van het Euangelie, tegen alle zijne vijanden, kloekmoedig en onverschrokken.

14. Dat alle uwe dingen in der liefde geschieden, op dat alle twisten, partijschappen en verdeeldheden, eens geheel een einde nemen.

B. By deze meer algemene vermaning, voegt de Apostel eenige byzondere aenbevelingen van byzondere personen, aen de liefde der Corinthische Christenen, vs. 15 18.

15. Ende ick bidde u, broeders, gy kent het huysgezin van Stephanas, dat het is de eerstelingh van Achaja. Zy zijn de eerste geweest onder de inwoners van uw Landschap, die het Euangelie omhelst, en daer door

den grondslag gelegt hebben der Gemeente, in dat gehele land; ende gy weet, [*dat*] sy haerselven den heyligen ten dienste hebben geschikt, zo door te onderwijzen en te vermanen, als door lievdegaven en het oeffenen van herbergzaemheid. Het is derhalven billyk, dat gy hun eene byzondere lievde, hoogachting en eer bewijst.

16. Dat gy oock u den soodanigen en hunne vermaningen gewillig onderwerpt, ende dat gy even eens handelt, omtrent eenen yegelicken die medewerckt ende arbeydt, om uw heil, en den opbouw van uwe Gemeente te bevorderen.

17. Ende ick verblijde my over de aenkomste van Stephanas, ende Fortunatus, ende Achaicus; welken gy, met uwen Briev, tot my gezonden hebt, vergel. Kap. VII: 1, want dese hebben vervult 't gene [*my*] aen u ontbrack. My ontbrak, en ik had lang verlangt, by u tegenwoordig te zijn, waer in ik tot dus ver ben verhinderd geworden; maer dit gebrek is, door de aenkomst van die waerdige mannen, die uwe gansche Gemeente vertegenwoordigden, vervuld geworden.

18. Want sy hebben mijnen geest verquickt, en, in mijne droevheid, opgebeurt, door hun verplichtend gedrag, by het overbrengen van den Briev, die my ook van uwe achting, verzekert heeft, en byzonder door hunne stichtelyke verkering; ende, niet alleen hebben zy mijnen geest opgebeurt, maer [*oock*] den uwen, door de gewichtige diensten, welke zy u bewezen hebben. Erkent dan de soodanige houdt hen in achting, betoont hun uwe dankbaerheid, en behandelt hen, by alle gelegenheden, met die eerbied en toegenegenheid, waer op de diensten, welke zy my en ook u bewezen hebben, hun eene billyke aenspraek geven.

B. *Op deze vermaningen volgen de groetenisſen, vs. 19-21.*
A. Eerst groet de Apostel den Christenen te Corinthus, uit naam van anderen, vs. 19, 20.

19. U groeten, met hartelyke toebidding van alle wezenlyke zegeningen, de gemeynten in dat gedeelte van Aſia, het welk een Wingewest der Romeinen is, en waertoe ook de ſtad Epheſen behoort, daer ik my thans bevindt. U groeten ſeer in den Heere, en wenſchen u, van Hem, op de allerhartelykſte wijs, allerlei gelukzaligheid. Aquila ende Priſcilla, by welken ik gehuisvest heb, toen ik, in uwe ſtad, verkeërde, en die thans te Epheſen hun verblijv houden, vergel. Hand. XXIII: 1-3, 18, 19, met de gemeynte die tot haren huyſe gewoon is, ter uitöeffening van den Godsdienst, te vergaderen.

Toen AQUILA te Rome woonde, was 'er ook zulk eene Gemeente, in zijn huis, Rom. XVI: 5. Hy ſchijnt overäl, waer hy woonde, een ruim huis gehuurt te hebben, zo tot herberging der Christenen, als tot eene Godsdienſtige vergaderplaets. — Het huis van STEPHANAS, van welken vs. 15. geſproken is, ſchijnt ook te Corinthen, tot zulk een Godsdienſtig einde, gebruikt te zijn.

20. U groeten alle de broeders, die, binnen deze ſtad Epheſen, alwaer ik my thans bevindt, de leer van het Euangelie belyden, en zeer veel deel nemen, in uwe belangen. (c) Groetet malkanderen, mijnes namens, en van wegen alle de gemelde broederen, met eenen heyligen kus.

Zulk *een kus* was, by de eerſte Christenen, een teken van ongeveinsde broederlievde, welken men, byzonder by het Avondmael, gewoon was elkanderen te geven. Van dezen kus des vredes, zo als dezelve genoemd wordt, vindt men meermalen melding in de Brieven van PAULUS. Hier heet dezelve een *heilige kus*, als die, uit een Gode geheiligd hart, met een heilig en Godsdienſtig oogmerk, ter betuiging van liev-

(c) Rom. 16: 16. 2 Cor. 13: 12. 1 Theſſ. 5: 26. 1 Petr. 5: 14.

liefde en vrede, moest gegeven worden. — Waerschijnlyk is deze plechtigheid, van de Oosterlingen, die gewoon waren, elkanderen, met eenen kus, te groeten, tot de eerste Christenen, in die Gewesten, en vervolgens tot anderen, overgegaen; en deze vermaning was byzonder gepast, voor de Corinthische Gemeente, in welke zo veel twist en verdeeldheid plaets had.

B. Daer na voegt 'er de Apostel zijne groetenis by, met zijne eigene hand, vs. 21.

21. De groetenisse met mijne hant, Pauli. Deze Briev is, gelijk de overigen van onzen Apostel, door eenen anderen, welken hy de woorden in de pen gav, afgeschreven; het zy dat PAULUS niet vlug ter penne was, het zy, dat hy, een Hebreeuw zijnde uit de Hebreeuwen, de Griekſche letters niet wel en duidelyk genoeg schrijven konde. — Even zijne groetenis en ondertekening schreev hy eigenhandig, ten bewijze dat de Briev echt ware, en dat hy denzelven, schoon door eenen anderen geschreven, voor den zijnen erkende.

C. Ten laetsten wordt deze Briev, met eene nadrukkelyke betuiging, en hartelyken wensch besloten, vs. 22-24.

Waerschijnlyk is ook dit besluit 'er, door den Apostel zelven, eigenhandig by geschreven, gelijk men, uit het slot van den tweeden Briev aen de Thessalonicensen, mag opmaken.

A. De Apostel doet eene vloekspraek over eenen onwaerdigen, vs. 22. *en*

B. Eenen lievderijken wensch, over de Gemeente, vs. 23, 24.

22. Indien yemant den Heere Jesum Christum niet lief en heeft, en, offchoon het Euangelie belydende, door zijn gedrag betoont, dat hy eenen afkeer hebbe, van den Verlosser, en eenen weêrzin tegen zijne leer, die zy een vervloeckinge, Maran-atha.

Maranatha is eene Syrifche uitdrukking, zeggende zo veel als *de Heer komt*, om namelyk eenen ieder te vergelden, naer zijne werken. — De Apostel heeft hier het oog, op eenen bepaelden perfoon, die de voornaemfte oorzaek was van de verdeeldheden en verwarringen in de Corinthifche Gemeente, en daer door betoonde, dat hy den Heer JESUS CHRISTUS, wat hy ook, met zijnen mond, voorgav, met zijn hart, niet liev had. Dit fchadelyk werktuig zal ons, uit den tweeden Briev, nader kenbaer worden.

Deze zy *eene vervloeking.* De fpreekwijzen zijn ontleend, uit het Banformulier der Joodfche Synagoge. De Apostel doet derhalven dezen twistftoker in den ban, wanneer hy niet ophieldt beroeringen, in de Gemeente, te verwekken, en daer door zijnen afkeer van het Euangelie openbaer te maken.

23. De genade des Heeren Jefu Chrifti zy met u, Hy zegene u, naer den rijkdom van zijne genade, op allerlei wijzen, vergel. Rom. XVI: 29.

24. Mijn lievde zy en blyve met u allen in Chrifto Jefu. Ik bemin u alle, om CHRISTUS wil, met eene hartelyke lievde. Alle mijne lesfen en vermaningen komen, uit geen ander beginfel, voort, dan dat van eene oprechte toegenegenheid; en, gelijk ik u liev heb, om CHRISTUS wil, zo wensch ik ook van u bemind te worden. Amen.

EINDE VAN DEN EERSTEN BRIEV VAN PAULUS AEN DE CORINTHEN.